بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله والصلوة والسلام علی رسول الله و بعد؛

د کابل پوهنتون د علمی مجلې په دې ګڼه کې چې کومې مقالې لولئ دا د کابل پوهنتون لخوا "د لوړو زده کړو د پیاوړتیا ملي کنفرانس" ترنامه لاندې جوړ شوي ملي کنفرانس دمقالو ټولګه ده چې د کنفرانس ګډونوالو ته د پریزنتشن له لارې وړاندې شوې. دغه کنفرانس د ۱۴۰۱ هـ. ل کال د کب پر دویمه، دریمه او څلورمه د لوړو زده کړو وزارت په همکارۍ په کابل پوهنتون کې جوړ شو. د مجلې په دې ګڼه کې ۲۴ مقالې چې د کنفرانس ګډونوالوته د پریزنتشن په بڼه وړاندې شوې، خپرېږي. د کنفرانس په اړه مکمل راپور دهمدې ګڼې مجلې په وروستۍ برخه کې لوستلی شئ. دیاددولو وړ ده چې کنفرانس ته ډېرې نورې مقالې هم رالیږل شوې وې چې دهغې جملې څخه ۱۸ مقالې تنها دچاپ لپاره غوره شوې چې د همدې مجلې په بله ګڼه کې به انشاءالله خپرې شي.

د کنفرانس بورد

د کــابــل پـــوهنتـــون

علمي- څېړنيزه مجله

د ۱۴۰۲هـ.ل فوق العاده گڼه

(د لوړو زده کړو پیاوړتیا ملي کنفرانس کې د وړاندې شویو مقالو ټولګه)

بسم الله الرحمن الرحيم

د کابل پوهنتون د څیړنو او نوښت معاونیت

علمی- څیړنیزه مجله

د ۱۴۰۲هـ.ل فوق العاده گڼه

علمـــی- څېـــړنیزه مجـــله

د ۱۴۰۲هـ. ل فوق العاده ګڼه (د لوړو زده کړو پیاوړتیا ملي کنفرانس د ارایه وړ مقالو ټولګه)

د امتیاز خاوند	کابل پوهنتون
مسئول مدیر	پوهندوی ډاکټر محمدولي سالاري
مهتمم	پوهندوی دکتو محمدولي سالاري
دري او انګریزی ایډیټر	پوهندوی ډاکټر محمدولي سالاري
پشتو اډیټر	پوهنوال محمدشفیق وردګ
چاپچارې	محمدحسین راسخ
صحافت	خان‌محمد عطایي، مهدي، محمداصغر، علي‌جان رحیمي او نورالحق امیني

په دې مجله کې راغلي نظریې او افکار د کابل پوهنتون د طبیعي علومو علمي- څېړنیزې مجلې استازي نه کوي. کابل پوهنتون د علمی مجلو او ژورنالونو آمریت د منل شویو معیارونو له مخې د مقالو د بیا کتنې، ایډیټ او تصحیح واک لري.

د دې مجلې د مطالبو نقل د سرچینو په ښوداني سره آزاد دی.

د طبیعی علومو علمی-څېړنیزه مجله کتنپلاوی

پوهاند محمدسلیم رحیمي

پوهاند ډاکټر سیدشیرشاه سادات

پوهاند ډاکټر عبدالقیوم کریم

پوهاند عبدالغیاث صافی

پوهنوال آقامحمد ژکفر

پوهنوال امیرکروړ شهیدزی

پوهندوی ډاکټر احمدمسعود منصوري

پوهندوی محمدداود شیرزاد

پوهندوی ډاکټر محمدولي سالاري

پوهندوی احمدفواد احساس

پوهندوی عبدالرحمان عثماني

پوهنمل صفي‌الله جوهر

د ټولنیزو علومو علمی-څېړنیزه مجله کتنپلاوی

پوهنوال محمدشفیق وردګ

پوهنوال ډاکټر ګل‌محمد باسل

پوهنوال ډاکټر عبدالقاهر عابد

پوهنمل مجیب الرحمن رحماني

پوهنمل محمدحسین احمدزی

پوهنمل احسان‌الله فیصل

پوهنمل ډاکټر همایون غفورزی

د کابل پوهنتون په علمي مجلو کې د علمي- څېړنیزو مقالو لیکلارښود

له درنو استادانو او ښاغلیو څېړونکیو د مقالې د لیکنې او تدوین پر مهال د لاندې ټکیو د پامنیوي هیله کېږي. د یادولو وړ ده چې راستول شوې مقالې چې له لاندې لارښود سره سمې نه وي، د خپرېدا وړ نه دي.

[۱]. علمي مقاله باید د لیکوال تازه اثر وي او بل ځای خپره شوې نه وي.

[۲]. علمي مقاله باید له هر ډول ادبي غلا او انتحال څخه پاکه وي.

[۳]. د علمي مقالې د لیکنې سبک باید چې معیاری او له هر ډول املایي او انشایي تېروتنو پاک وي.

[۴]. په مقاله کې پکار ده چې له معتبرو علمي سرچینو ګټنه وشي.

[۵]. علمي- څېړنیزې مقالې باید لنډیز، بنسټیي مفاهیم، سریزه، د مسألې بیان، د څېړنې پوښتنې، دڅېړنې فرضیه، د څېړنې مخینه، څېړندود، ډیټا، د ډیټا تحلیل، څېړنموندنې، مناقشه، پایله او سرچینې ولري.

[۶]. د علمي مقالې پښتو، دري او انګلیسي لنډیز د ۱۰۰ او ۱۵۰ کلمو تر منځ وي. که تر دې زیات شي ممکن له معیار سره د ټکر له امله مقاله د کابل پوهنتون په علمي- څېړنیزه مجله کې له چاپه پاتې شي.

[۷]. د علمي مقالې بنسټیي اصطلاحات د ۵ او ۷ تر منځ وي.

[۸]. د علمي مقالې حجم باید چې له لسو زرو (۱۰۰۰۰) کلمو زیات نه وي.

[۹]. د پښتو او دري مقالو د خط بڼه Bahij Zar او د انګلیسي مقالو د خط بڼه Times New Roman وي.

[۱۰]. د مقالې د عنوان اندازه : ۱۴ بولډ، د مقالې د اصلي عنوانونو اندازه ۱۲ بولډ، څنډني عنوانونه ۱۲ نارمل او د مقالې د متن اندازه هم ۱۲ نارمل وي.

[۱۱]. د جدولونو او شکلونو د لیک اندازه د مقالې د اصلي خط له اندازې دوه برابره کوچنې وي.

[۱۲]. د سرچینو د لیک اندازه باید چې د اصلي متن له اندازې دوه برابره کوچنی وي.

[۱۳]. د لمنلیکونو د خط کچه باید چې د مقالې د لیک له اصلي اندازې دوه برابره کوچنی وي.

[۱۴]. د ټولنیزو علومو اړوند علمي مقالو کې د سرچینو فهر ست او د دننیو سرچینو ښودانه د امریکا د رواپوهنې انجمن (APA) له طریقې او په طبیعي علومو کې له (Vancouver) او په شرعي علومو کې د شیکاګو (لمنلیکونو) له طریقې ګټنه (استفاده) کېږي. په نه پامنیوي یې مقاله له خپرېدا پاتې کېږی.

[۱۵]. جدولونه باید د (APA) په معیاری یانې درې خطي بڼه رسم شي (د زیاتو معلوماتو لپاره دې د مجلې د مقالو جدولونو ته مراجعه وشي).

[۱۶]. د چاپ له پلوه ټیټ کیفیته ګرافونه د منلو نه دي، ممکن له امله یې مقاله له خپراوي پاتې شي. له ویب پاڼو اخیستل شوي ټیټ کیفیته ګرافونه هم نه منل کېږي په دې اړه سپارښته کېږي چې ګرافونه د اصلي سرچینې په ښودا سره بیا جوړ کړای شي.

[۱۷]. ګرافونه او جدولونه باید د ایډیټ او تصحیح وړتیا ولري.

[۱۸]. د صفحې اندازه په ورډ کې ۶،۵ اینچه سور او ۹،۵ اینچه اوږدوالی ولري، پورتنې، ښکتنې، ښیی او کیڼې حاشیې یې ۰،۷۹ اینچه وي.

[۱۹]. د مقالې د منځپانګې مسوولیت د لیکوال پر غاړه دی، د کابل پوهنتون د علمي مجلو او ژورنالونو آمریت ته نه ورګرځي.

[۲۰]. د کابل پوهنتون د علمي مجلو او ژورنالونو آمریت د مقالو په ایډیټ او سمون کې آزاد دی.

د دې گڼې لیکوال

شمیره	نوم
[۱].	پوهاند ډاکټر سیدحسن عدلیار
[۲].	پوهاند محمد شفیع شریفي او پوهنوال اسدالله صمدي
[۳].	پوهندوی ډاکټر محمدولي سالاري، پوهنوال محمدشفیق وردک او پوهنیار خاټول شفیق
[۴].	پوهنوال ډاکټر محمدمزمل اسلامي
[۵].	پوهنوال اسدالله صمدي
[۶].	ډاکټر اسدالله رادمند
[۷].	پوهنوال احمدرسول رسول
[۸].	پوهنمل محمدحسین احمدزی
[۹].	پوهندوی ډاکټر عصمت‌الله محمدي
[۱۰].	پوهاند ډاکټر اسدالله حامد
[۱۱].	پوهندوی عبدالرحمن عثماني
[۱۲].	پوهنوال آقامحمد ژکفر او پوهنمل احمدتمیم غفاري
[۱۳]	پوهندوی میرویس ستانکزی
[۱۴].	پوهندوی ډاکټر احمدمسعود منصوري، پوهنمل روح‌افزا امین او بهزاد برمک
[۱۵].	پوهندوی خان محمد خدرخیل
[۱۶].	پوهنمل محمدسرور حق‌پرست
[۱۷].	پوهنیار حکیم‌خان حقیار او پوهنمل احسان‌الله حامد
[۱۸].	پوهندوی محمدحسن محمدي
[۱۹].	پوهنمل رحمت‌الله حکیمي
[۲۰].	پوهندوی ډاکټر سیدابراهیم فرخاري
[۲۱].	پوهنیار عبدالنعیم نعیم
[۲۲].	پوهنیار زبیر خلیل‌الرحمن آزرمي
[۲۳]	پوهنیار سیدابراهیم درویشیان، پوهنیار عبدالقهار جواد او پوهنیار ننگیالی ننگیال
[۲۴]	پوهاند ډاکټر عبدالقیوم کریم

فهرست مطالب

چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک برای آموزش الکترونیکی در تحصیلات عالی ۱۳

پوهاند دکتور سیدحسن عدلیار

موانع و چالش‌های تحقیقات علمی در پوهنتون کابل ۲۹

پوهاند محمد شفیع شریفی، پوهنوال اسدالله صمدی

څېړنه او د علمي څېړنو ډولونه ۴۵

پوهندوی ډاکټر محمدولی سالاري، پوهنوال محمد شفیق وردک، پوهنیار خاټول شفیق

د شرعیاتو پوهنځیو په درسي منهج کې د متونو ارزښت- ځانګړتیاوې او غوښتنې.................. ۷۳

پوهنوال ډاکټر محمد مزمل اسلامي

تحقیق سازمانی و نقش آن در انکشاف نهادهای تحصیلات عالی ۹۱

پوهنوال اسدالله صمدی

آسیب‌شناسی پوهنتون‌ها و چالش‌های توسعه‌ی آن در افغانستان ۱۱۷

دکتور اسدالله رادمند

نقش تحصیلات‌عالی در توسعه و انکشاف اجتماعی افغانستان ۱۳۵

پوهنوال احمدرسول رسول

په دولتي پوهنتونونو کې علمي شفافیت: ستونزې او حل لارې...۱۵۳

پوهنمل محمدحسین احمدزی

نقش تحصیلات عالی افغانستان در توسعه و انکشاف اقتصادی-اجتماعی؛ چالش‌ها و راه‌کارها ۱۶۱

پوهندوی دکتور عصمت‌الله محمدی

نقش ژورنال‌های بین‌المللی در تقویت تحصیلات عالی...۱۸۱

پوهاند دکتور اسدالله حامد

کانکور ازموینه، ستونزې او حل لارې ۱۸۹

پوهندوی عبدالرحمن عثماني

مروری بر نقش برنامه فارم دی در انکشاف نصاب تحصیلی رشته‌های فارمسی ۲۰۱

پوهنوال آقا محمد ژکفر، پوهنمل احمد تمیم غفاری

د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پیاوړتیا څرنګوالی ۲۰۹

پوهندوی میرویس ستانکزی

نقش تحصیلات عالی در تحقق اهداف انکشاف پایدار ۲۲۳
پوهندوی دکتور احمدمسعود منصوری، پوهنمل روح افزا امین، بهزاد برمک
ديني ضوابطو او د ټولنې اړتيا و ته په پام تحصيلي نصاب ۲۴۳
پوهندوی خان محمد خدرخېل
مطالعه‌ی نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار و ارائه‌ی الگوی مناسب برای پوهنتون‌های افغانستان ۲۵۹
پوهنمل محمد سرور حق‌پرست
د افغانستان په لوړو زده کړو کې د څېړنې د اهميت او پياوړتيا کړنلارې ۲۷۵
پوهنيارحکيم خان حقيار، پوهنمل احسان الله حامد
تطبيقي څېړنه، اهميت، خصوصيات او اغيز يې ۲۹۱
پوهندوی محمدحسن محمدی
په پوهنتونونو کې د علمي، فرهنګي او ادبي غونډو اغېزمنتيا.. ۳۰۱
پوهنمل رحمت الله حکيمي
اخلاق تحقیق و اهمیت رعایت آن در بهبود تحصیلات عالی.. ۳۱۳
پوهندوی دکتور سید ابراهیم فرخاری
د افغانستان د لوړو زده کړو په پياوړتيا کې د OBE رول او اوسنی حالت يې ۳۲۵
پوهنيار عبدالنعيم نعيم
The Study of Effectiveness of Quality Assurance Framework in Higher Education System of Afghanistan from Kabul University Instructors' Perspective............. 354
Jr. Teaching Asstt. Z. Khalil Rahman Auzarmi
Synergizing PR 3.0, Web 3.O, and New Technologies in Producing an Effective Online Higher Education Scheme in Afghanistan 368
Jr. Teaching Asstt. Sayeed Ebrahim Darwishean, Jr. Teaching Asstt. Abdul Qahar Jawad, Jr. Teaching Asstt. Nangialai Nangial[3]
Evaluation of the Possibilities of Creating Open Universities in Afghanistan 380
Prof. Dr. Abdul Qayeum Karim
د ۱۴۰۱ هـ.ل کال د لوړو زده کړو د پياوړتيا ملي کنفرانس وروستی راپور.. ۳۸۳

چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک برای آموزش الکترونیکی در تحصیلات عالی

پوهاند دکتور سیدحسن عدلیار

دیپارتمنت انجنیری نرم‌افزار، پوهنځی کمپیوترساینس، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان
ایمیل: sadelyar@gmail.com

چکیده

استفاده از تکنالوژی معلوماتی در تدریس و آموزش به‌نام آموزش الکترونیکی یاد می‌شود. نتایج تحقیقات علمی نشان می‌دهد که آموزش الکترونیکی فرصت‌های جدید آموزشی را برای محصلان مهیا می‌سازد. اگر آموزش الکترونیکی در پوهنتون‌های کشور مطابق شرایط تطبیق شود، سبب نتایج مثبت در کیفیت تدریس و آموزش می‌شود. با وجود کوشش‌های زیاد هنوز پروسهٔ تطبیق آموزش الکترونیکی در پوهنتون‌های کشور با مشکلات مواجه است. در پهلوی سایر مشکلات، نداشتن پلان منظم برای تطبیق آموزش الکترونیکی یک چالش مهم می‌باشد. در این مقالهٔ تحقیقی، برای تهیهٔ چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی از روش تحقیق مرور بر آثار و روش تحقیق موردی استفاده گردیده است. با مطالعهٔ تحقیقات علمی در زمینهٔ آموزش الکترونیکی و جمع‌آوری دیتا از پوهنتون‌ها و تحلیل آن، چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی دیزاین گردیده است. از چارچوب پیشنهادی پوهنتون‌های کشور برای تهیه پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی استفاده کرده می‌توانند.

اصطلاحات کلیدی: آموزش الکترونیکی؛ آموزش ترکیبی؛ تکنالوژی‌های آموزشی؛ چارچوب مفهومی؛ پلان استراتیژیک

Framework for e-learning Strategy Development in Higher Education

Prof. Sayed Hassan Adelyar, PhD

Department of Software Engineering Faculty of Computer Science, Kabul University, Kabul, Afghanistan
Email: sadelyar@gmail.com

Abstract

E-learning, denoting integrating information technology into teaching and learning, has introduced novel learning avenues for students. Research underscores that when tailored to the specific context of universities, e-learning can significantly enhance the quality of education. Despite concerted efforts to implement e-learning, our universities encounter several challenges in effectively embracing this innovation. A prominent impediment is the absence of systematic blueprints for e-learning integration. We conducted an exhaustive literature review and case study research to address this issue and construct a comprehensive framework for developing e-learning strategies. Drawing insights from prior e-learning research and meticulous analysis of university data, we crafted a framework universities can leverage to formulate strategic plans for e-learning implementation. This proposed framework is designed to guide universities in surmounting the hurdles associated with successful e-learning strategy development.

Keywords: e-Learning; Hybrid Learning; Educational Technology; Conceptual Framework; Strategic Plan

مقدمه

تکنالوژی معلوماتی بالای تمام بخش‌های زندگی انسان‌ها تأثیر گذاشته و در هر بخش تغییرات مثبت را به بار آورده است که بخش تدریس و آموزش هم از آن مستثنی نیست. امروز تکنالوژی معلوماتی و انترنت جهان را به یک جامعهٔ آموزشی تبدیل نموده است که علوم و پیشرفت‌های جدید آن به سرعت و آسانی در میان دانش آموزان شریک می‌شود. پیشرفت‌های دو دههٔ اخیر در قسمت ارتباطات، تکنالوژی معلوماتی و تکنالوژی‌های آموزشی، آموزش الکترونیکی را به یک روش معمول و مؤثر برای تدریس و یادگیری تبدیل نموده است (Benson, 2020)، (Abdel et al., 2020).

آموزش الکترونیکی یک مادل جدید برای تدریس و آموزش است که محدودیت‌های مکانی و زمانی را از بین می‌برد و یک جامعهٔ همکار و پشتیبان آموزشی را در پوهنتون‌های مختلف به‌وجود آورده می‌تواند و پروسهٔ تدریس و آموزش را به ستندردهای ملی و بین‌المللی عیار می‌سازد (Gokah, 2015)، (Wild et al., 2002). آموزش الکترونیکی متشکل از عناصر تخنیکی مانند کمپیوتر، تکنالوژی معلوماتی، سافتویرهای کمپیوتر، تکنالوژی‌های آموزشی و عناصر اجتماعی مانند؛ پیداگوژی، فرهنگ، قوانین و لوایح، ظرفیت‌های بشری و مهارت‌های تکنالوژی معلوماتی می‌باشند. فلهذا آموزش الکترونیکی دارای چالش‌های زیاد بوده و تطبیق آن یک پروسه مغلق و پیچیده می‌باشد (Ramakrisnan et al., 2012)، (Zuhir et al., 2021). از همین سبب با وجود این‌که تکنالوژی معلوماتی و آموزش الکترونیکی در کیفیت تدریس و آموزش تأثیرات مثبت دارد و دارای فواید زیاد می‌باشد، پوهنتون‌های کشور ما کمتر از آن استفاده می‌نمایند. عوامل مختلف وجود دارد که مانع تطبیق موفقانه آموزش الکترونیکی می‌گردد و بعضی از این عوامل مربوط به عدم موجودیت پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی می‌باشد.

به کمک پلان استراتیژیک می‌توانیم تا به‌شکل دوام‌دار در پروسهٔ تدریس و آموزش پیشرفت‌های ملموس و منظم داشته باشیم و برای مشکلات و چالش‌های موجود، راه حل مناسب را پیش‌بینی نماییم (Info & On, 2016). پلان استراتیژیک می‌تواند اهداف آموزش الکترونیکی را مشخص و راه رسیدن به این اهداف را ترسیم نماید. به کمک پلان استراتیژیک می‌توانیم ابعاد و عناصر مختلف آموزش الکترونیکی که در پروسهٔ تطبیق آموزش الکترونیکی نقش دارد، در یک توازن قرار دهیم و به همه به‌شکل یک‌سان و به ترتیب منطقی که یک‌دیگر را تقویت کرده بتواند، توجه نماییم (Adira & Ahmad, 2021).

تهیه و انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی به نوبهٔ خود نظر به پیچیدگی‌های آموزش الکترونیکی جهت استفاده مؤثر از تمام اجزای آموزش الکترونیکی، امکانات مالی، ظرفیت‌های بشری، پیش‌بینی مشکلات و راه های حل آن و تهیهٔ منابع مورد ضرورت مستلزم یک چارچوب دقیق می‌باشد (Johnson & Aragon, 2003). به‌صورت عمومی چارچوب عبارت از یک ساختار گرافیکی است که جهت مطالعهٔ مجموعه از مفاهیم و عناصر یک سیستم و تحلیل رابطه میان این عناصر از آن استفاده می‌شود. در این مقاله هدف از چارچوب دیزاین یک ساختار گرافیکی است تا به‌حیث رهنمود برای مطالعه و ارزیابی رابطه میان ابعاد و عناصر آموزش الکترونیکی برای تهیهٔ پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی در پوهنتون‌های کشور استفاده شود.

بیان مسأله

طوری‌که قبلا اشاره گردید که در عصر امروزی تکنالوژی معلوماتی و آموزش الکترونیکی یک وسیلهٔ مهم برای مدیریت پروسهٔ تدریس و آموزش پنداشته می‌شود و آموزش الکترونیکی فرصت‌های جدید آموزشی را برای محصلان مهیا می‌سازد. اما پوهنتون‌های کشور دارای چالش‌های زیاد در قسمت تطبیق مرحلهٔ دوم آموزش الکترونیکی می‌باشند. باوجود این‌که زیربناهای تکنالوژی معلوماتی تا یک حدی در پوهنتون‌های کشور پیشرفت نموده است؛ اما از این زیربناها و امکانات تکنالوژی معلوماتی در قسمت آموزش الکترونیکی استفادهٔ کمتر صورت می‌گیرد. عوامل مختلف وجود دارد که سبب موفقیت و یا ناکامی آموزش الکترونیکی می‌شود و این عوامل با هم مرتبط و با یک‌دیگر وابسته‌اند (Zuhir et al., 2021). این عوامل می‌تواند مربوط به زیربناهای تکنالوژی معلوماتی، ظرفیت‌های بشری، پیداگوژی و پشتیبانی اداره باشد (Asgarimehr et al., 2012). توجه به تمام این عوامل و استفادهٔ مؤثر از تکنالوژی معلوماتی مستلزم پلان استراتیژیک است که در آن تمام عوامل ذکر شده مورد توجه قرار گیرد. بنابرآن، تطبیق آموزش الکترونیکی ضرورت به پلان استراتیژیک دارد تا به کمک آن پوهنتون‌ها از زیربناهای تکنالوژی معلوماتی و امکانات موجود استفاده مؤثر و مناسب نموده بتوانند.

نظربه این‌که آموزش الکترونیکی دارای ابعاد مختلف می‌باشد و این ابعاد هم به‌شکل دوام‌دار در تغییر است، از طرف دیگر پوهنتون‌های کشور دارای شرایط متفاوت از لحاظ عوامل ذکر شده در فوق می‌باشد. بنابرآن، تهیهٔ پلان استراتیژیک برای آموزش الکترونیکی مستلزم یک چارچوب می‌باشد که به کمک آن پوهنتون‌های مختلف کشور پلان استراتیژیک را برای آموزش الکترونیکی تهیه کرده

بتوانند. نظر به جدید بودن پروسهٔ آموزش الکترونیکی در پوهنتون‌های کشور و پیچیدگی موضوعات آن، نبود پلان استراتیژیک مناسب یک خالی‌گاه پنداشته می‌شود که برای پر کردن این خالی‌گاه باید یک چارچوب و ساختار مناسب دیزاین گردد تا پوهنتون‌های مختلف کشور که دارای شرایط متفاوت می‌باشند، از این چارچوب برای انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی، استفاده نمایند.

اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق دیزاین چارچوب برای انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی در تحصیلات عالی کشور می‌باشد. برای این‌که رسیدن به هدف اصلی آسان شود، هدف اصلی به اهداف فرعی ذیل تقسیم گردیده است:

- تشخیص ابعاد و مفاهیم کلیدی چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی،
- تشخیص اجزا و عناصر فرعی چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی،
- تحلیل رابطه میان ابعاد اصلی و عناصر فرعی چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی.

سؤالات تحقیق

سؤال اصلی تحقیق: چطور می‌توانیم چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی را تعریف و دیزاین نماییم؟

برای این‌که یافتن جواب برای سؤال اصلی آسان شود، آن‌را به سؤالات فرعی ذیل تقسیم می‌نماییم:

۱. ابعاد کلیدی برای چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی کدام‌ها اند؟
۲. اجزا و عناصر فرعی برای ابعاد اصلی چارچوب پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی کدام اند؟
۳. اجزا و عناصر فرعی با ابعاد اصلی چارچوب چه رابطه دارند؟

پیشینه تحقیق

تجارب کشورهای مختلف جهان نشان‌دهنده آن است که آموزش الکترونیکی به‌تدریج و مرحله به مرحله طبق پلان‌های منظم تطبیق می‌شود (Kituyi & Tusubira, 2013). در مرحلهٔ اول، استادان و محصلان به‌شکل انفرادی از تکنالوژی معلوماتی در تدریس و آموزش استفاده می‌نمایند. اعضای کادر علمی و محصلان پوهنتون‌های کشور ما نیز سال‌ها است که مرحلهٔ اول آموزش الکترونیکی را تجربه می‌نمایند و از مزایایی این مرحله آموزش الکترونیکی آگاهی دارند. اکثریت اعضای کادر علمی و محصلان مواد درسی که به اشکال مختلف از قبیل متن، صدا، ویدیو و غیره باشد، استفاده می‌نمایند و آن‌را از طریق ابزار ارتباطی مانند؛ ایمیل، وتسپ، سکایپ، فیسبوک و غیره با هم شریک می‌نمایند.

پیشرفت سافتویرهای کمپیوتر و تکنالوژی‌های آموزشی سبب گردیده تا کشورهای مختلف جهان در پوهنتون‌های خود به مرحلۀ دوم آموزش الکترونیکی که به‌نام آموزش ترکیبی (Blended Learning) یاد می‌شود، وارد گردند. در آموزش ترکیبی از فواید و مزایایی آموزش حضوری و آموزش الکترونیکی استفاده می‌شود (Górska, 2016). آموزش ترکیبی فرصت‌های متنوع آموزشی را برای محصلان مساعد می‌سازد و در پیشرفت دوام‌دار سیستم آموزشی، از طریق تحلیل دیتا و اتخاذ تصامیم لازم برای رفع مشکلات سیستم آموزشی، مؤثریت بیشتر دارد (Lookman et al., 2020). در این مرحله نقش اعضای کادر علمی و محصلان تا یک حد تغییر می‌نماید و اعضای کادر علمی به دیزاین‌کننده مواد درسی و محصلان به دانش آموزان خودی تبدیل می شوند (Adira & Ahmad, 2021)، (Abdalmenem et al., 2019). البته در آموزش ترکیبی، آموزش الکترونیکی به‌شکل مکمل جای‌گزین آموزش حضوری نمی‌شود، بلکه در پهلوی آموزش حضوری و برای تقویه و بهتر ساختن آموزش حضوری استفاده می‌گردد (Masalela, 2009). به اساس تحقیقات علمی انجام شده بهتر است که آموزش الکترونیکی با آموزش حضوری ترکیب شود تا از مزایای دروس حضوری و آموزش الکترونیکی استفاده شود و مشکلات و کمبودی‌های آموزش حضوری به کمک آموزش الکترونیکی مرفوع گردد (Ramakrisnan et al., 2012). در آموزش ترکیبی دروس به‌شکل حضوری و غیر حضوری می‌باشد و بالای وقت و محل بعضی قسمت‌های دروس محصلان کنترول دارند (Kalapriya, 2021). آموزش الکترونیکی دارای مرحلۀ سوم نیز می‌باشد که در این مرحله آموزش الکترونیکی به‌شکل مکمل جای‌گزین آموزش حضوری می‌شود. مرحلۀ سوم آموزش الکترونیکی به‌نام‌های آموزش مجازی، آموزش آنلاین، و آموزش از راه دور نیز یاد می‌شود که در این مقاله مورد بحث نمی‌باشند.

تحصیلات عالی کشور از چند سال به این طرف تلاش نموده تا در پوهنتون‌های کشور آموزش ترکیبی را تطبیق نمایند. اما آموزش ترکیبی نظر به مشکلات گوناگون هنوز به‌شکل کامل و مؤثر تطبیق نگردیده است، بلکه آموزش الکترونیکی در پوهنتون‌های کشور هنوز هم در مرحلۀ اول قرار دارد. برای این‌که آموزش ترکیبی در پوهنتون‌های کشور به‌شکل موفقانه و مؤثر تطبیق شود، ضرورت است تا اجزا و ابعاد مختلف آموزش ترکیبی و طرز استفاده آن‌را مورد بحث و بررسی قرار دهیم تا به کمک آن بتوانیم از تکنالوژی معلوماتی در آموزش استفاده مؤثر نماییم (Górska, 2016). عدم موجودیت پلان‌های منظم برای تطبیق آموزش ترکیبی، ضعیف بودن زیربناهای تکنالوژی، ظرفیت‌های بشری و مهارت‌های استفاده از تکنالوژی‌های آموزشی، مقاومت در مقابل تغیرات و ترویج میتودهای جدید آموزشی به جای میتودهای معمول تدریس و آموزش و عدم موجودیت ترننگ‌ها و آگاهی‌دهی از جملۀ عوامل

مهم در مقابل تطبیق آموزش ترکیبی پنداشته می‌شود. در پهلوی چالش‌ها و مشکلات ذکر شده، عدم موجودیت پلان منظم برای تطبیق آموزش الکترونیکی در تحصیلات عالی یک عامل مهم می‌باشد (Vries, 2005).

روش تحقیق

در این مقاله از روش تحقیق مرور بر آثار و روش تحقیق موردی (Case Study) برای تهیه چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی استفاده گردیده است. با مطالعه چارچوب‌های دیگر و تحقیقات علمی در زمینه آموزش الکترونیکی و جمع‌آوری دیتا از پوهنتون‌ها، ابعاد اصلی و عناصر فرعی چارچوب شناسایی و رابطه میان آن‌ها تحلیل گردیده است. با استفاده از روش تحقیق مرور بر آثار دیتای دومی، با مطالعه تحقیقات علمی و تجارب کشورهای دیگر در قسمت ابعاد و ضرورت مرحلهٔ دوم آموزش الکترونیکی، جمع‌آوری و تحلیل گردیده است. در تحقیقات علمی، روش تحقیق مرور بر آثار یک روش سیستماتیک تحقیق بوده که برای معلوم کردن حالت کلی و فعلی یک مسأله از طریق حقایق و شواهد موجود در تحقیقات علمی نشر شده استفاده می‌شود. در این روش حقایق و شواهد نشر شده در مورد یک مسأله جمع‌آوری و تحلیل می‌گردد تا برای یک یا چند سؤال جواب علمی ارایه شود (Lamé, 2019). در نتیجهٔ تحقیق مرور بر آثار چارچوب‌های مختلف ستراتیژی، تحقیقات علمی که در مورد آموزش الکترونیکی و آموزش ترکیبی به نشر رسیده، مطالعه گردیده است تا به کمک آن ابعاد و عناصر مهم و اساسی برای تطبیق مرحلهٔ دوم آموزش الکترونیکی مشخص شود. جدول (۱) فکتورها و موارد را نشان می‌دهد که در اثنای جمع‌آوری دیتای دومی در نظر گرفته شده است:

جدول ۱: جمع‌آوری دیتا به اساس فکتورهای آن

فکتور	توضیح
ابزار و سهولت‌های آموزش الکترونیکی	در آموزش الکترونیکی از چه نوع ابزار استفاده می‌شود و کدام سهولت‌هارا به بار می‌آورد؟
فواید آموزش الکترونیکی	فواید و نقش آموزش الکترونیکی در تدریس و آموزش
چالش‌های آموزش الکترونیکی	مشکلات و چالش‌های آموزش الکترونیکی
نقش رهبریت، قوانین و تحقیقات علمی	نقش ادارات و مراجع ذیربط، قوانین و تحقیقات علمی در قسمت تطبیق آموزش الکترونیکی
ظرفیت‌های بشری	مهارت‌های ضروری که اعضای کادر علمی و محصلان باید داشته باشند
زیربناهای تکنالوژی معلوماتی	زیربناهای مورد نیاز برای تطبیق آموزش الکترونیکی

در مرحلهٔ دوم به کمک روش تحقیق موردی، برای درک و فهم حالت آموزش الکترونیکی در محیط و شرایط پوهنتون‌های کشور، دیتای اولیه از پوهنتون‌های مرکز و زون جمع‌آوری گردیده است. روش تحقیق موردی یک مسأله و یا پدیده را در یک محیط مشخص مورد بحث و ارزیابی قرار می‌دهد تا خصوصیات و عوامل مؤثر در همان مسأله و یا پدیده در ارتباط با محیط آن مورد بحث و مطالعه قرار گیرد (PER RUNESON et al., 2012). چون آموزش الکترونیکی و سیستم‌های تکنالوژی معلوماتی به‌صورت عمومی یک نوع از سیستم‌های تخنیکی- اجتماعی می‌باشند، یعنی این سیستم‌ها دارای بخش‌های تخنیکی و بخش‌های اجتماعی اند. فلهذا روش تحقیق موردی برای استفاده از تکنالوژی معلوماتی در محلات که دارای شرایط تخنیکی- اجتماعی متفاوت اند، یک روش مناسب برای تحقیق می‌باشد. در تحقیق موردی دیتا از اعضای کادر علمی پوهنتون‌های مرکز و پوهنتون‌های زون که در قسمت تکنالوژی معلوماتی و آموزش الکترونیکی تجربهٔ بیشتر دارند جمع‌آوری و تحلیل گردیده است. دیتا از پوهنتون‌ها نیز به اساس عوامل و مواردی که در جدول (۱) درج گردیده و به اساس حالت فعلی پوهنتون‌ها جمع‌آوری و تحلیل گردیده است.

چارچوب پیشنهادی که در شکل (۱) نشان داده شده است، در نتیجهٔ تحلیل دیتای دومی و دیتای اولیه، در پنج مرحله دیزاین گردیده است. در مرحلهٔ اول با مقایسه دیتای دومی و دیتای اولیه ضرورت‌های پوهنتون‌ها برای تطبیق آموزش الکترونیکی مشخص گردیده است. در مرحلهٔ دوم ضرورت‌های پوهنتون‌ها کودگذاری گردیده و کودها در فکتورها و عوامل که دیتا به اساس آن جمع‌آوری شده بود، دسته‌بندی گردیده است. در مرحلهٔ سوم ضرورت‌های پوهنتون‌ها برای تطبیق آموزش الکترونیکی و اهداف عمومی که در مرحلهٔ دوم تعیین گردیده بود، به کتگوری‌ها گروپ‌بندی می‌شود. همین کتگوری‌ها ساحات مورد تمرکز پلان استراتیژیک را تشکیل می‌دهد. دسته‌بندی ضرورت‌ها و اهداف به کتگوری‌ها یا ساحات مورد تمرکز در تعیین فعالیت‌های ضروری، وقت اجرا و جهت‌های مسئول برای هر هدف کمک می‌نماید. در مرحلهٔ چهارم به اساس رابطه میان ضرورت‌های آموزش الکترونیکی و ساحات مورد تمرکز، اصول تطبیق پلان استراتیژیک مشخص شده است. بنابرآن، اهداف استراتیژیک، ساحات مورد تمرکز، اصول تطبیق، ابعاد اصلی و ستون فقرات چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی را تشکیل می‌دهد. در مرحلهٔ پنجم به اساس رابطه میان ابعاد اصلی چارچوب، عناصر فرعی چارچوب مشخص شده است.

جدول ۲: کودگذاری دیتای دومی و دیتای اولیه در کتگوری‌های مربوطه

کتگوری‌ها	نوعیت دیتا	ساحه مربوطه
۱. ابزار و سهولت‌های آموزش الکترونیکی (۹)		
سیستم مدیریت آموزش (LMS)	دومی - اولیه	سهولت‌های آموزشی
مواد درسی دیجیتل	دومی - اولیه	سهولت‌های آموزشی
وسایل استفاده‌کننده (کمپیوتر، موبایل)	دومی - اولیه	سهولت‌های آموزشی
ابزار مباحثات و تبادل نظر	دومی	سهولت‌های آموزشی
ابزار همکاری در آموزش (ویکی، بلاگ)	دومی	سهولت‌های آموزشی
حالت آموزش (همزمان، ناهمزمان)	دومی	سهولت‌های آموزشی
ابزار کنفرانس‌های صوتی و ویدیویی	دومی	سهولت‌های آموزشی
ابزار ویب کاست همزمان/ زنده	دومی	سهولت‌های آموزشی
ابزار شریک‌سازی سکرین	دومی	سهولت‌های آموزشی
۲. فواید آموزش الکترونیکی (۱۳)		
نبود محدودیت مکان و زمان	دومی - اولیه	جامعه آموزشی
آموزش بر مبنای محصل محوری (SCL)	دومی	جامعه آموزشی
فراهم شدن زمینه آموزش برای تعداد زیاد	دومی	جامعه آموزشی
شریک‌سازی دانش	دومی - اولیه	جامعه آموزشی
آموزش در طول عمر	دومی - اولیه	جامعه آموزشی
آموزش مایکرو	دومی	جامعه آموزشی
روش‌های مختلف تدریس	دومی	سهولت‌های آموزشی
مواد درسی به اشکال مختلف	دومی - اولیه	سهولت‌های آموزشی
تدریس و آموزش ستندرد	دومی	سهولت‌های آموزشی
کاهش مصارف	دومی - اولیه	سهولت‌های آموزشی
تحلیل دیتا	دومی - اولیه	سهولت‌های آموزشی
راپور دهی	دومی	سهولت‌های آموزشی
تصامیم برای پیشرفت و اصلاحات	دومی	سهولت‌های آموزشی
۳. چالش‌های آموزش الکترونیکی (۸)		
تهیه نمودن مواد درسی دیجیتل	دومی - اولیه	جامعه آموزشی
پیچیدگی آموزش الکترونیکی	دومی	جامعه آموزشی
روش جدید و مدیریت تغییرات	دومی	جامعه آموزشی
عدم توجه اعضای کادر علمی و محصلان	دومی	جامعه آموزشی
ظرفیت‌های بشری	دومی - اولیه	جامعه آموزشی
سرقت ادبی	دومی	جامعه آموزشی
زیربناهای ضعیف	دومی - اولیه	زیربناهای تکنالوژی معلوماتی
قیمت وسایل و انترنت	دومی - اولیه	زیربناهای تکنالوژی معلوماتی

٤. نقش رهبریت، قوانین، و تحقیقات علمی (۹)		
آگاهی‌دهی از آموزش الکترونیکی	دومی - اولیه	رهبری، قوانین و تحقیقات علمی
ترننگ‌ها وورکشاپ‌ها	دومی - اولیه	رهبری، قوانین و تحقیقات علمی
تهیهٔ بودیجه	دومی	رهبری، قوانین و تحقیقات علمی
تحقیقات علمی برای تطبیق آموزش‌الکترونیکی	دومی	رهبری، قوانین و تحقیقات علمی
دیدگاه و اهداف مشخص و واضح	دومی	رهبری، قوانین و تحقیقات علمی
تشکیل کمیته‌ها، بورد و کمسیون	دومی	رهبری، قوانین و تحقیقات علمی
پلان استراتیژیک و پلان‌های عملیاتی	دومی - اولیه	رهبری، قوانین و تحقیقات علمی
قوانین، پالیسی و رهنمودها	دومی	رهبری، قوانین و تحقیقات علمی
نظارت، کنترول و ارزیابی	دومی - اولیه	رهبری، قوانین و تحقیقات علمی
٥. ظرفیت‌های بشری (۸)		
آگاهی‌دهی	دومی - اولیه	جامعه آموزشی
ترننگ‌ها وورکشاپ‌ها	دومی - اولیه	جامعه آموزشی
پیداگوژی و فرهنگ	دومی - اولیه	جامعه آموزشی
استفاده از تکنالوژی‌های آموزشی	دومی	جامعه آموزشی
مهارت استفاده از سافت‌ویرهای کمپیوتر	دومی - اولیه	جامعه آموزشی
توانایی تهیهٔ مواد درسی دیجیتل	دومی	جامعه آموزشی
استفاده از سیستم مدیریت آموزش (LMS)	دومی - اولیه	جامعه آموزشی
مدیریت مواد درسی دیجیتل	دومی	رهبری، قوانین و تحقیقات علمی
٦. زیربناهای تکنالوژی معلوماتی (٦)		
برق دوامدار و انترنت سریع	دومی - اولیه	زیربناهای تکنالوژی معلوماتی
سیستم مدیریت آموزش (LMS)	دومی - اولیه	زیربناهای تکنالوژی معلوماتی
ذخیره‌گاه برای مواد درسی دیجیتل	دومی	زیربناهای تکنالوژی معلوماتی
وسایل استفاده کننده (کمپیوتر، موبایل)	دومی - اولیه	زیربناهای تکنالوژی معلوماتی
ستودیوها برای تهیهٔ ویدیوهای درسی	دومی	زیربناهای تکنالوژی معلوماتی
دیتاسنترها	دومی	زیربناهای تکنالوژی معلوماتی

نتایج تحقیق و مناقشه

چارچوب شکل (۱) نشان‌دهنده آن است که اهداف استراتیژیک، ساحات مورد تمرکز و اصول تطبیق پلان استراتیژیک ابعاد اصلی چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی می‌باشند. منابع جمع‌آوری دیتا، ضرورت پوهنتون‌ها برای تطبیق آموزش الکترونیکی، مشخص نمودن اهداف، فعالیت‌ها، وقت اجرا، جهت‌های مسئول برای هر ساحه و جزئیات اصول تطبیق استراتیژی عناصر فرعی چارچوب می‌باشند. فلهذا هر پلان استراتیژیک برای آموزش الکترونیکی باید دارای ابعاد اصلی و

عناصر فرعی باشد. به اساس این چارچوب، برای تعیین اهداف استراتیژیک، ساحات مورد تمرکز و اصول تطبیق آموزش الکترونیکی، دیتای دومی و دیتای اولیه جمع‌آوری و تحلیل می‌گردد.

دیتای دومی با مطالعهٔ مقالات علمی و تحقیقی در زمینه آموزش الکترونیکی، قوانین و لوایح، رهنمودها، تجارب کشورهای دیگر و اولویت‌های آموزشی جمع‌آوری و تحلیل می‌شود. در اولویت‌های آموزشی اسناد رسمی مانند پالیسی‌های تکنالوژی معلوماتی و آموزش الکترونیکی، دیدگاه، ماموریت، و پلان استراتیژیک پوهنتون، لایحهٔ آموزش الکترونیکی وزارت تحصیلات عالی، پلان استراتیژیک وزارت تحصیلات عالی، راپورهای آموزش الکترونیکی و استراتیژی ملی دیجیتل در نظر گرفته می‌شود.

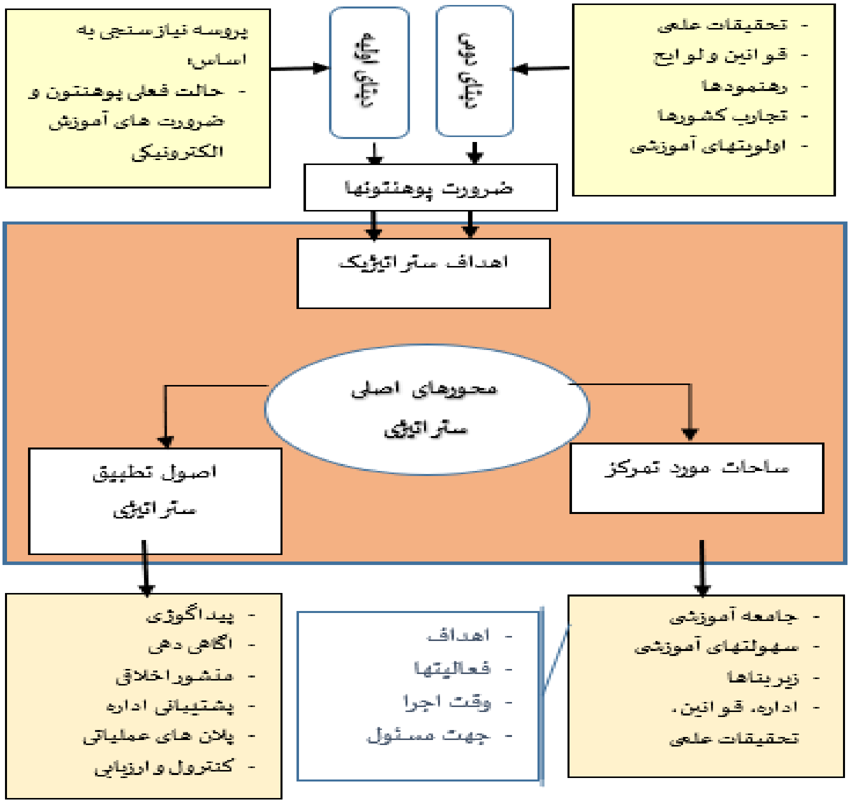

شکل ۱: چارچوب انکشاف پلان ستراتیژیک آموزش الکترونیکی

دیتای اولیه توسط پروسهٔ نیازسنجی و جمع‌آوری دیتا از پوهنتون جمع‌آوری می‌گردد. در قسمت ضرورت‌های پوهنتون برای آموزش الکترونیکی زیربناهای تکنالوژی معلوماتی، ظرفیت‌های بشری و مهارت‌های لازم برای تطبیق آموزش الکترونیکی، وسایل تکنالوژی معلوماتی و تکنالوژی‌های

آموزشی شامل می‌باشد. شکل (۱) چارچوب دیزاین شده برای انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی را نشان می‌دهد.
به اساس این چارچوب ضرورت‌های پوهنتون‌ها و اهداف استراتیژیک باید به کتگوری‌های مختلف گروپ‌بندی شود که همین گروپ‌ها ساحات مورد تمرکز پلان استراتیژیک را نشان می‌دهد. این ساحات به اساس حالت فعلی، نیازسنجی و ضرورت آموزش الکترونیکی تعیین گردیده است.
نتایج تحلیل دیتا از پوهنتون‌های مختلف نشان‌دهندهٔ آن است که ساحات برای تمام پوهنتون‌ها یک‌سان است، اما فعالیت‌ها می‌تواند از یک پوهنتون به پوهنتون دیگر فرق داشته باشد. گرچه تمام پوهنتون‌ها دارای عین شرایط نمی‌باشند؛ اما دارای شرایط مشابه با یک‌دیگر اند. اگر یک پوهنتون در یک قسمت مشکلات داشته باشد و پوهنتون دیگر در قسمت دیگر مشکلات دارد. از همین سبب جزئیات و فعالیت‌های این ساحات می‌تواند از یک پوهنتون به پوهنتون دیگر فرق داشته باشد. جامعهٔ آموزشی، سهولت‌های آموزشی و تکنالوژی معلوماتی، زیربناهای تکنالوژی معلوماتی، رهبریت، قوانین و تحقیقات علمی ساحات مورد تمرکز پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی را نشان می‌دهد. این چهار ساحه محتوا، محور اصلی و عمومی و در حقیقت چوکات عمومی پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی را تشکیل می‌دهد. در این قسمت نقطه قابل توجه این است که ۳۶ فیصد کودها مربوط به ساحهٔ جامعه آموزشی (اعضای کادر علمی و محصلان)، ۳۰ فیصد کودها مربوط به سهولت‌های آموزشی، ۱۹ فیصد مربوط به رهبریت، قوانین و تحقیقات علمی و ۱۵ فیصد مربوط به زیربناهای تکنالوژی معلومات می‌شود. بنابرآن، نقش جامعهٔ آموزشی در تطبیق آموزش الکترونیکی مهم و اساسی می‌باشد. شکل (۲) گراف کودها در ساحات متذکره را نشان می‌دهد.

جامعهٔ آموزشی

جامعهٔ آموزشی در تطبیق ستراتیژی آموزش الکترونیکی نقش اساسی و کلیدی دارد. جامعهٔ آموزشی متشکل از اعضای کادر علمی، محصلان، دیزاین‌کننده گان محتوای درسی و متخصصین تکنالوژی معلوماتی می‌باشند. اعضای کادر علمی علاوه بر فهم نصاب درسی مضمون به دانش تکنالوژی معلوماتی و جوانب پیداگوژی ضرورت دارند تا از تکنالوژی‌های آموزشی به‌شکل مؤثر استفاده کرده بتوانند و این دانش و مهارت باید به‌شکل دوام‌دار پیشرفت نماید.

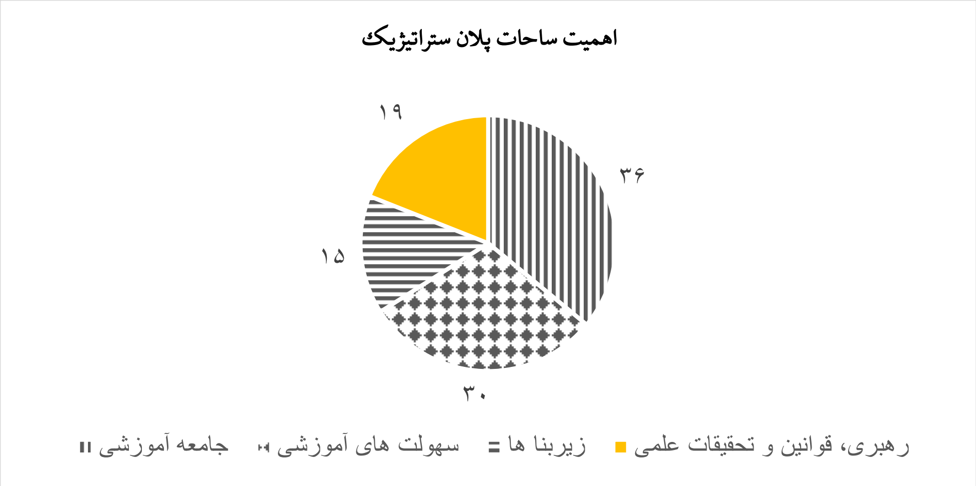

شکل ۲:گراف اهمیت ساحات پلان ستراتیژیک

سهولت‌های آموزشی و تکنالوژی معلوماتی

ساحهٔ دوم که مورد تمرکز پلان استراتیژیک می‌باشد، عبارت از سهولت‌های آموزشی و تکنالوژی معلوماتی است. در اهداف این ساحه باید فرصت‌ها و سهولت‌های که تکنالوژی‌های آموزشی برای تدریس و آموزش دارد، در نظر گرفته شود. به‌صورت عمومی تکنالوژی‌های آموزش الکترونیکی به دو نوع همزمان و ناهمزمان می‌باشد. در تکنالوژی‌های همزمان تدریس و آموزش همزمان صورت می‌گیرد و محصل و استاد در عین وقت با هم در ارتباط می‌باشند. به کمک تکنالوژی‌های ناهمزمان وقت آموزش توسط محصلان تعیین می‌شود. آموزش الکترونیکی به محتوی دیجیتلی ضرورت دارد، از همین سبب تعیین محتوی درسی یک عنصر مهم در استراتیژی آموزش الکترونیکی می‌باشد.

زیربناهای تکنالوژی معلوماتی

ساحهٔ سوم که در استراتیژی آموزش الکترونیکی به آن تمرکز می‌شود، عبارت از زیربناهای تکنالوژی معلوماتی می‌باشد. زیربناها شامل کمپیوتر، انترنت، برق پایدار، حمایت تخنیکی و غیره موارد که زمینهٔ استفاده از آموزش الکترونیکی را مساعد می‌سازد، مشخص می‌گردد. در تعیین اهداف این ساحه استفاده مؤثر از تکنالوژی‌های آموزشی در تدریس، آموزش و ارزیابی‌ها باید مورد مطالعه قرار گیرد.

نقش ادارات، قوانین و تحقیقات علمی به اساس این چارچوب ساحهٔ چهارم است که در پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی در نظر گرفته می‌شود. برای تطبیق موفقانهٔ آموزش الکترونیکی پشتیبانی اداره، پیروی و تطبیق قوانین و پالیسی‌ها، انجام تحقیقات علمی و تهیهٔ زیربناهای تکنالوژی معلوماتی مهم و یک امر ضروری پنداشته می‌شود.

برای هر ساحه اهداف، فعالیت‌های ضروری جهت رسیدن به اهداف، تاریخ اجرا و مراجع مسئول تعیین می‌گردد. بر آورده شدن این اهداف جامعهٔ آموزشی را قادر به تطبیق آموزش الکترونیکی می‌نماید. همچنین برآورده شدن اهداف به منابع و ظرفیت‌های بشری ضرورت دارد و به ارتقای ظرفیت‌های بشری برای استفاده از آموزش الکترونیکی باید توجه صورت گیرد.

اصول تطبیق پلان استراتیژیک

بعد سوم چارچوب عبارت از مجموعه از اصولی می‌باشند که پروسهٔ رسیدن به اهداف پلان استراتیژیک را رهنمایی و کنترول می‌نماید. این اصول برای انجام موفقانهٔ فعالیت‌های که منجر به رسیدن اهداف شود، همه جوانب ذیدخل را وادار می‌سازد تا در تطبیق موفقانهٔ آموزش الکترونیکی سهم فعال داشته باشند. همچنین این اصول من‌حیث رهنمود همراه تمام جوانب آموزش الکترونیکی در استفادهٔ مؤثر تکنالوژی معلوماتی در تدریس و آموزش کمک می‌نماید. از طرف دیگر پیروی از این اصول زمینهٔ استفاده مسئولانه و اخلاقی از تکنالوژی معلوماتی و تکنالوژی‌های آموزشی را مساعد می‌سازد. چون تکنالوژی معلوماتی به تنهایی در کیفیت تدریس و آموزش کدام تغییر به‌وجود آورده نمی‌تواند؛ بنابرآن، هر پلان استراتیژیک برای آموزش الکترونیکی باید دارای اصول و مبادی باشد تا تمام طرف‌های ذیدخل از این اصول و مبادی پیروی نماید. در اصول پیداگوژی آگاهی‌دهی، منشور اخلاقی، پشتیبانی اداره، مسئولیت‌پذیری، پلان‌های منظم، نظارت و ارزیابی‌ها شامل می‌باشند.

نتیجه‌گیری

در این مقاله چارچوب انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی، با استفاده از روش تحقیق مرور بر آثار و روش تحقیق موردی دیزاین گردیده است. چارچوب پیشنهادی که در شکل (۱) ارایه گردیده است، میتود و روش انکشاف پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی را به‌شکل گرافیکی نشان می‌دهد. به کمک این چارچوب، مفاهیم و اجزای پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی و رابطه میان آن‌ها را دقیق‌تر تحلیل و ارزیابی کرده می‌توانیم. به اساس تحقیق انجام شده اهداف استراتیژیک، ساحات مورد تمرکز و اصول تطبیق، ابعاد اصلی چارچوب می‌باشند. منابع جمع‌آوری دیتا، ضرورت پوهنتون‌ها برای تطبیق آموزش الکترونیکی، مشخص نمودن اهداف، فعالیت‌ها، وقت اجرا، جهت‌های مسئول برای هر ساحه و جزئیات اصول تطبیق استراتیژی عناصر فرعی چارچوب می‌باشند. این چارچوب تفصیل و جزئیات ابعاد اصلی و اجزای فرعی را در بر ندارد و به اساس همین اصل، از این چارچوب برای انکشاف استراتیژی آموزش الکترونیکی پوهنتون‌های که دارای شرایط متفاوت هم باشند، استفاده شده می‌تواند.

به اساس تیوری این چارچوب، ابعاد اصلی، عناصر فرعی و رابطه میان آن‌ها می‌تواند به‌شکل مثبت و یا منفی بالای تطبیق پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی تأثیر داشته باشد. بنابرآن، برای تهیهٔ پلان استراتیژیک به تحلیل و بررسی دقیق منابع موجود در پوهنتون‌ها ضرورت می‌باشد. به اساس این چارچوب نظربه این‌که آموزش الکترونیکی دارای بخش‌های تخنیکی و بخش‌های اجتماعی اند، فلهذا پلان استراتیژیک آموزش الکترونیکی در چند مرحله تهیه می‌شود و هر مرحله دارای فعالیت‌های مشخص می‌باشد. جمع آوری دیتا از منابع دومی و منابع اولیه، تحلیل آن، تشخیص ضرورت پوهنتون مورد نظر برای تطبیق آموزش الکترونیکی، تعیین نمودن اهداف استراتیژیک، تشخیص ساحات مورد تمرکز پلان استراتیژیک و مشخص نمودن اصول تطبیق آموزش الکترونیکی مراحل اساسی برای تهیه پلان استراتیژیک می‌باشند.

منابع

Abdalmenem, S. A. M., Arqawi, S. M., Amuna, Y. M. A., Naser, S. S. A., & Shobaki, M. J. Al. (2019). *E-Learning Strategies in Developing Research Performance Efficiency : Higher Education Institutions*. 8–19.

Abdel, Y., Abdel, L., & Shalash, B. (2020). *The Impact of E-Learning Strategy on Students ' Academic Achievement Case Study : Al- Quds Open University*. *9*(6), 44–53. https://doi.org/10.5430/ijhe.v9n6p44

Adira, F., & Ahmad, A. (2021). THE IMPACT OF E-LEARNING ON UNIVERSITY STUDENTS ' LEARNING OF SPORT SKILL SUBJECTS DURING THE COVID-19 PANDEMIC. *The European Journal of Social & Behavioural Sciences*, *30*(3), 201–216. https://doi.org/10.15405/ejsbs.300

Asgarimehr, M., Shirazi, B., Jafari, M., & Rostami, S. (2012). *A Strategic Framework for Designing E-Learning System with Focus on University Entrepreneurship*. *9*(1), 129–138.

Benson, E. (2020). *Effects of E- Learning on Students ' Performance , Confidence Level and Science Process Skills Acquisition in Basic Science and Technology*. *July*. https://doi.org/10.13140/RG.2.2.21002.29127

Gokah, T. K. (2015). *E-Learning in higher education – opportunities & challenges for Dubai*. *14*(4), 443–470.

Górska, D. (2016). *E - - learning in Higher Education*. *6*(2), 35–43.

Info, A., & On, R. (2016). *The conceptualisation of e-Learning in the public sector*. https://doi.org/10.21511/ppm.14(4).2016.05

Johnson, S. D., & Aragon, S. R. (2003). *An Instructional Strategy Framework for Online Learning Environments*. *100*.

Kalapriya, C. (2021). *BENEFITS OF BLENDED LEARNING IN*. *9*(11), 158–162.

Kituyi, G., & Tusubira, I. (2013). A framework for the integration of e-learning in higher education institutions in developing countries. *International Journal of Education and Development Using Information and Communication Technology*, *9*(2), 19–36.

Lamé, G. (2019). *Systematic Literature Reviews : An Introduction To cite this version : HAL Id : hal-02196760*. 1633–1642. https://doi.org/10.1017/dsi.2019.169

Lookman, M., Khan, H., & Indonesia, U. P. (2020). *The impact of E-learning on higher education perception , skills , critical thinking and satisfaction The impact of E-learning on higher education perception , skills , critical thinking and satisfaction*. *May*. https://doi.org/10.1088/1742-6596/1375/1/012084

Masalela, R. K. (2009). *POTENTIAL BENEFITS AND COMPLEXITIES OF BLENDED LEARNING IN HIGHER EDUCATION : The case of the University of Botswana*. 66–82.

PER RUNESON, M. H., OST, AUSTEN RAINER, B. ¨, REGNELL, O., & Runeson, P. (2012). *Case Study Research in Software Engineering*. http://www.worldcat.org/title/case-study-research-in-software-engineering-guidelines-and-examples/oclc/828789615&referer=brief_results

Ramakrisnan, P., Yahya, Y. B., Hasrol, M. N. H., & Aziz, A. A. (2012). Blended Learning: A Suitable Framework For E-Learning In Higher Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, *67*, 513–526. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.356

Vries, B. J. De. (2005). *E-Learning Strategy : A Framework for Success*.

Wild, R. H., Griggs, K. A., Downing, T., Business, C., College, C., & Obispo, S. L. (2002). *A framework for e-learning as a tool for knowledge management*. 371–380. https://doi.org/10.1108/02635570210439463

Zuhir, A., Rawashdeh, A., Mohammed, E. Y., Rebhi, A., Arab, A., Alara, M., & Al-rawashdeh, B. (2021). *Advantages and Disadvantages of Using e-Learning in University Education : Analyzing Students ' Perspectives*. *19*(2), 107–117.

موانع و چالش‌های تحقیقات علمی در پوهنتون کابل

پوهاند محمد شفیع شریفی[1]، پوهنوال اسدالله صمدی[2]

[1]دیپارتمنت برق، پوهنځی انجنیری، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان

[2]دیپارتمنت پاراکلینیک، پوهنځی علوم وترنری، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان

چکیده

یکی از وظایف مهم نهادهای تحصیلی تولید علم از طریق فعالیت‌های تحقیقاتی است؛ اما این وظیفه در اکثر نهادهای تحصیلی کشور برآورده نشده است. این تحقیق به هدف دریافت چالش‌های فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل انجام یافت. تحقیق متذکره کاربردی- توصیفی بود، طوری‌که ارقام مورد نیاز با استفاده از یک پرسش‌نامه از ۸۰ عضو کادر علمی پوهنتون کابل جمع‌آوری شد. تمام ارقام با استفاده از برنامه SPSS مورد تحلیل و احصائیه توصیفی مقیاسات و ضریب همبستگی میان آن‌ها محاسبه گردید. موانع و چالش‌های مالی، خانوادگی و شخصی، وسایل و امکانات، قانونی و اداری به ترتیب به‌حیث موانع عمده پنداشته شدند و میان تمام این مؤلفه‌ها یک همبستگی قوی تا متوسط وجود داشت (p<0.05). برای رفع این چالش‌ها پیشنهاد می‌شود تا پوهنتون کابل به‌حیث پوهنتون تحقیقی تغییر نماید، مصارف تحقیقات علمی شامل بودجه ملی شود و برای محققین امتیازات مادی و معنوی ویژه در نظر گرفته شود.

اصطلاحات کلیدی: تحقیق؛ موانع تحقیق؛ چالش‌های تحقیق؛ راه‌حل‌ها؛ پوهنتون کابل

Scientific Research at Kabul University: Challenges and Solutions

Prof. Mohammad Shafi Sharifi[1], Associate Prof. Assadullah Samadi[2]

[1]Department of Power, Faculty of Engineering, Kabul University, Kabul, Afghanistan
[2]Department of Paraclinic, Faculty of Veterinary Sciences, Kabul University, Kabul, Afghanistan

Abstract

One of the significant functions of universities and academic institutions is to generate new knowledge and the rapid comprehension and application of this knowledge through research activities. Yet, most of the country's educational institutions have not fulfilled this function. The current study was conducted to discover the challenges and barriers facing researchers at Kabul University. This applied descriptive research was carried out by using a questionnaire. The questionnaire was given to faculties of Kabul University, and finally, 80 responded. Data were analyzed using the SPSS program, and descriptive scales and correlation coefficient statistics were calculated. Financial, family, personal obstacles and challenges, equipment and facilities, legal and administrative were considered major challenges, respectively, and there was a strong to moderate correlation between all these components ($p<0.05$). In order to overcome these challenges, it is suggested that Kabul University be changed to a research university, that the expenses of scientific research should be included in the national budget, and special material and spiritual benefits should be considered for researchers.

Keywords: Research; Research Obstacles; Research Challenges; Solutions; Kabul University

مقدمه

توزیع دانش یکی از قدیمی‌ترین تعریف و عملکرد یک پوهنتون است که قدمت آن به قرون وسطی می‌رسد؛ کاری‌که پوهنتون‌ها برای قرن‌ها انجام داده‌اند، بدون این‌که بیش از حد در مورد ایجاد دانش زحمت بکشند. تنها در اواخر قرن ۱۸ و آغاز قرن ۱۹، پوهنتون‌ها نیاز به کمک به پیشرفت دانش و ایجاد فعالانه دانش جدید را احساس کردند که عبارت از همانا تحقیق و تولید علم است. فون هومبولت و نخبگان روشن‌فکر آلمانی این ایده را در سراسر جهان گسترش دادند. سومین فعالیت ضروری یک پوهنتون و نهاد تحصیلی که پوهنتون‌ها بعد از نیمه قرن بیستم میلادی متوجه شدند که در یک برج عاج منزوی قرار ندارند، بلکه وظایفی دارند که فراتر از ایجاد دانش و توزیع آن است، نه تنها در بین محصلان، بلکه در کل جامعه که باید از مزایای آن بهره‌مند شوند. عبارت از انتقال دانش به جامعه در کل می‌باشد (Oosterlinck, 2004).

تحقیق و فعالیت تحقیقات علمی یکی از موتورهای محرک مهمی است که ضامن پیشرفت اقتصادی، ترقی پایدار، رفاه اجتماعی و کیفیت زندگی در هر کشور به شمار می‌رود. تحقیقی پایدار است که سبب افزایش دانش بشری گردیده و گره‌گشای بسیاری از چالش‌ها می‌گردد. هر پیشرفتی بدون فعالیت‌های تحقیقی پایدار نبوده و به زودی به سکون مواجه می‌گردد. شگاف روبه‌افزایش که بین کشورهای پیشرفته و عقب‌مانده وجود دارد، فاصله آن‌ها به تحقیقات علمی و تکنالوژی بر می‌گردد. مهم‌ترین عامل که در رسیدن کشورها به استقلال اقتصادی واقعی و وارستگی از وابستگی کمک می‌کند، انجام تحقیقات علمی می‌باشد. داشتن دانش و چگونگی انجام تحقیقات علمی وظیفه پوهنتون‌ها و نهادهای تحقیقاتی است که در خط مقدم این فعالیت‌ها قرار دارند (شریفی, بهبود کیفیت تحصیلات عالی: استقلالیت پوهنتون‌های دولتی, ۱۴۰۰).

یکی از شاخص‌های تحقیق عبارت از سهم تحقیقات علمی از عواید ناخالص کشورها می‌باشد. به ملاحظه ارقام انستیتوت احصائیه یونسکو از سال ۱۹۹۶ الی ۲۰۱۳ سهم تحقیق در عواید ناخالص جهانی بین ۱,۹۴ الی ۲,۰۷ ٪ نوسان داشته است. اما از سال ۲۰۱۳ به بعد یک روند روبه‌افزایش را نشان می‌دهد. چنان‌جه در سال ۲۰۲۰ یک رقم درشت ۲,۶۳٪ را ثبت نموده است (UNESCO Institute for Statistics (UIS), n.d.). به‌صورت انفرادی در سطح کشورها نیز دیده می‌شود که اکثریت کشورها مانند کانادا، فرانسه، و هند تغییرات قابل ملاحظه در فیصدی سهم تحقیق از عواید ناخالص بوجود نیامده است. اما در مقابل، بعضی کشورها مانند چین، جرمنی، امریکا و کوریای جنوبی یک افزایش قابل ملاحظه ملموس است. به‌گونه مثال سهم تحقیق از عواید ناخالص در چین از ۰,۵۶۳۲۴% در سال ۱۹۹۶ به ۲,۲۴۴۶۳% در سال ۲۰۱۸، در امریکا در عین سال‌ها از ۲,۴۵۰۰۱٪ به ۳,۴۵۰۱۸، در کوریای

جنوبی از ۲,۲۱٦۱٦۷٪ در سال ۲۰۱٦ به ۴,۸۱۴۵ فیصد در سال ۲۰۲۰ ، به‌همین ترتیب در جرمنی از ۲,۱۴۴٦۱٪ به ۳,۱۴۴۲٦٪ افزایش بعمل آمده است که یک جهش قابل ملاحظه را نشان می‌دهد.

به‌همین ترتیب، یکی از شاخص‌های دیگر تحقیق، چاپ و نشر مقالات علمی تخنیکی در ژورنال‌های معتبر می‌باشد. با ملاحظه ارقام و احصائیه که از طرف بانک جهانی به نشر رسیده است، دیده می‌شود که بین افزایش ناخالص چاپ و نشر مقالات علمی در کشورها یک رابطهٔ معنی‌داری مستقیم وجود دارد. به‌گونه مثال در کشور چین در سال ۲۰۰۰ م. با داشتن ۰,۸۹۳۱٦٪ سهم از عواید ناخالص ۵۳۰٦۴,٦۳ مقاله و در سال ۲۰۱۸م. ۵۲۸۲٦۳,۲۵ مقاله به نشر رسانیده است. به‌همین ترتیب در کشور امریکا، در سال ۲۰۰۰، با داشتن ۲,٦۲۸۷۹٪ سهم از عواید ناخالص ۳۰۴۷۸۱,۵٦ مقاله، درحالی‌که در سال ۲۰۱۸ به تعداد ۴۲۲۸۰۷,۷۱ مقاله به نشر رسانیده است. این در حالی است که سهم تحقیقات از عواید نا خالص در همین سال ۳,۰۰۰۸۲٪ بود. هم‌چنان در جرمنی در سال ۲۰۰۰ با داشتن ۲,۴۰۹۸۲٪ سهم تحقیق از عواید ناخالص ٦۹۰۰۲,٦۳ مقاله و در سال ۲۰۱۸م. با داشتن ۳,۱۰۷۷۸٪ سهم از عواید ناخالص به تعداد ۱۰۴۳۹٦,۱۲ مقالات علمی به چاپ رسانیده است (The World Bank, n.d.) و (UNESCO Institute for Statistics (UIS), n.d.).

به وضوح دیده می‌شود که رابطه مستقیم بین سهم تحقیق از عواید ناخالص با تعداد مقالات تحقیقی که به نشر و چاپ می‌رسد، وجود دارد. به هیمن ترتیب، یکی از شاخص‌های دیگر تحقیقات علمی در یک کشور تعداد محققین در فی میلیون نفر جمعیت همان کشور می‌باشد. این شاخص برای امریکا ۴۷۴۸,۸۴۲ نفر، برای چین ۱۳۰,۷۱۲۱، برای جرمنی ۵۲۱۷,۳، برای جاپان ۵۳۳۱,۱۵، برای ایران ۱٦۵۹,۴۳٦، برای کوریای جنوبی ۷۹۸۰,۳۹٦ ، برای پاکستان ۹۴,۳۷۹۲۲ نفر و برای ازبکیستان ۴۷٦,۱۷۸۸ در سال ۲۰۱۸ م نفر محقق می‌باشد (The world Bank, 2023).

هو معتقد است که قرار گرفتن نهادهای تحصیلی در محراق انکشاف سیاسی- اقتصادی و تکنالوژیکی از یک‌طرف و افزایش رقابت در سطح جهانی از طرف دیگر، رشد روزافزون توقعات و انتظارات از نظام تحصیلات عالی سبب شده است تا چالش‌هایی را در مقوله کیفیت، در برابر نهادهای تحصیلی در کشورهای روبه‌انکشاف قرار داده است (Hou & A, 2011).

یافته‌های بناپارت و همکاران وی نشان می‌دهد که حجم کار زیاد و نامتناسب تقاضا در زمان کم، نداشتن وقت کافی برای تحقیقات علمی، ناتوانی‌های مهارت تحقیق، عدم موجودیت مراکز ارائه برنامه‌های مشاوره به اساتید، عدم توازن مکلفیت درسی و تحقیقی اعضای کادر علمی از جمله چالش‌هایی است که اساتید پوهنتون‌ها با آن دست و پنجه نرم می‌کنند (Bonaparte, Abbey, & Okoro, 2015).

براساس مطالعه وو و چو (Wu & Chu, 2015) بالندگی سازمانی به‌شدت تحت تأثیر روابط انسانی در سازمان است. به‌طوری‌که بر ارزش‌هایی از جمله پرورش و شکوفایی انسان، رفتار عادلانه در سازمان، توانایی در روابط بین فردی، گشودگی و شفافیت در محیط کار، احترام به کارکنان، تناسب مسئولیت با اختیار تاکید دارد.

ناگفته پیدا است که تخصیص منابع مالی، تعداد محققین در هر میلیون جمعیت کشور سهم به سزایی در تحقیقات علمی و تولید علم در هرکشور دارد. در کشور ما افغانستان متأسفانه به دلیل کم‌بود معلومات نمی‌توان ارقام دقیق و قابل اعتبار در هرکدام ارائه کرد. اطلس دیتای جهانی نشان می‌دهد که تعداد مقالات تحقیقی محققین از افغانستان از ۲۰۰۴-۲۰۱۸ در حال نوسان بوده و در اخیر ۲۰۱۸ به تعداد ۱۱۲ مقاله تحقیقی در ژورنال‌های معتبر جهانی به نشر رسیده است (Afghanistan Research and Development, 2023). هرچند شاید که به صدها مقالات علمی تحقیقی در ژورنال‌های علمی داخل کشور به چاپ رسیده باشد.

معلومات فوق نشان می‌دهد که یک سلسله موانع و چالش‌های وجود داشته که پوهنتون‌های افغانستان نتوانسته در بخش تحقیقات کارهای بزرگ را انجام دهند. این تحقیق بیشتر به دریافت موانع و چالش‌های تحقیق که در پوهنتون کابل وجود دارد، پرداخته است.

روش تحقیق

تحقیق حاضر یک مطالعه توصیفی است که در سال ۱۴۰۱ هـ.ش جهت دریافت موانع و چالش‌های تحقیق از دیدگاه اعضای کادر علمی پوهنتون کابل انجام شد.

جامعه تحقیق

جامعه‌ی تحقیق شامل آن‌عده از اعضای کادر علمی می‌شد که در سال ۱۴۰۱ در پوهنتون کابل موجود بودند و دارای درجه تحصیل لیسانس تا دکتورا و رتب علمی پوهنیار تا پوهاند بودند.

روش جمع‌آوری ارقام

با توجه به تحقیقات مشابه در این زمینه و منابع علمی موجود، یک پرسش‌نامه‌ی جامع تدوین و برای جمع‌آوری ارقام استفاده گردید. برعلاوه از معلومات عمومی و دیموگرافیکی استادان، ٦٧ سؤال مشخص در مورد هفت مؤلفه ذیل در پرسش‌نامه گنجانیده شده بود: ۱. موانع وچالش‌های اداری (۱۳ سؤال)، ۲. چالش‌های قانونی (۹ سؤال)، ۳. مشکلات مالی (۹ سؤال)، ۴. کمبود وسایل و امکانات (۹ سؤال)، ۵. فکتورهای اجتماعی و فرهنگی (۱۲ سؤال)، ٦. عوامل بازدارنده اکادمیک (۹ سؤال)، و ۷. موانع شخصی و خانوادگی (٦ سؤال). افزون برآن ۸ پرسش مشخص به‌حیث راه حل‌ها برای رفع همچون چالش‌ها نیز در پرسش‌نامه گنجانیده شده بود. تمام سؤالات به مقیاس ۵ گزینه‌یی لیکرت و با کو ۱ به‌حیث "قویاً موافق" و کود ۵ به‌حیث "قویاً مخالف" عیار شده بودند. دو سؤال باز نیز در اخیر پرسش‌نامه در مورد سایر چالش‌ها و پیشنهادهای پاسخ‌دهنده‌ها گنجانیده شده بود تا عوامل و فکتورهای که در پرسش‌نامه ممکن گنجانیده نه شده بودند، نیز مورد بررسی قرار گرفته بتوانند. تمام

پرسش‌نامه در Google form تهیه شده بود و لینک پرسش‌نامه از طریق ایمیل و واتسپ به تمام روئسا و آمرین دیپارتمنت‌ها ارسال گردیده و از آن‌ها خواسته شده بود برعلاوه از این‌که خود شان پرسش‌نامه را خانه‌پوری نمایند تا این لینک را در اختیار سایر استادان پوهنځی و دیپارتمنت خویش قرار دهند. در کل استادان که جدیداً در یک سال اخیر در کادر علمی پوهنتون جذب شده بودند، در تحقیق شامل نبودند و برای سایر استادان موجود که تعداد شان به (۳۵۰) نفر می‌رسید. این پرسش‌نامه ارسال شده بود؛ اما صرف به تعداد (۸۰) آن‌را تکمیل و ارسال داشته بودند.

روش تحلیل ارقام

تمام ارقام پس از جمع آوری و تهیه در برنامه اکسیل، در برنامه SPSS (نسخه ۲۰) داخل، کودگذاری، پاک‌کاری شده و سپس توسط این برنامه مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج تحلیل توصیفی توسط جدول‌ها و گراف‌ها ارائه شدند. برای محاسبه مقیاس مجموعی هر مؤلفه، ابتدا تمام کودهای سؤالات که به‌شکل منفی جمله‌بندی شده بودند، برعکس گردیدند و سپس مقیاس مجموع هر مؤلفه محاسبه شد. احصائیه توصیفی هر مقیاس محاسبه شد تا سطح چالش به اساس اوسط حسابی و میانگین قیمت حاصله برای معیار مقایسه شده بتوانند. در صورت که قیمت حاصله از ۳ به بالا حاصل شود، موجودیت مشکل را در سطح همان مؤلفه نشان می‌دهد. هم‌بستگی میان مؤلفه‌ها با استفاده از ضریب همبستگی سپیرمن (Spearman's rho) محاسبه گردید و قیمت‌های معنی‌دار ضریب هم‌بستگی در سطح الفای ۰,۰۱ و ۰,۰۵ مورد مقایسه گردید. برای دریافت رابطه میان متغیرین کیفی از آزمایش مربع کا با سطح تفاوت معنی‌دار ۰,۰۵ استفاده شد.

نتایج تحقیق

معلومات دموگرافیکی شاملین تحقیق

شاملین این تحقیق را کتگوری‌های مختلف استادان از نگاه درجه تحصیل، رتبه علمی، سن، جنس، وضع تأهل، سابقه کاری و تحصیلی تشکیل می‌داد. چنان‌چه در (شکل۱) مشاهده می‌شود، سطح تحصیل بیش از ۹۳ درصد اشتراک‌کننده‌ها ماستر و داکتر بود و ۷۷,۵ درصد این استادان تحصیلات عالی خویش را در خارج از کشور تکمیل نموده بودند. از نگاه رتبه علمی، بیش از یک سوم (۳۳,۸%) اشتراک‌کننده‌ها پوهنیار بودند و رتبه علمی بقیه (۶۲,۲%) تا سطح پوهنوال می‌رسید و هیچ یک از اشتراک‌کننده‌های این تحقیق در سطح پوهاند قرار نداشت. نزدیک به هفتاد درصد اشتراک‌کننده‌ها تا ۴۰ سال عمر داشتند و اکثریت (۸۶,۳%) آن‌ها طبقه ذکور و متأهل (۸۸,۸%) بودند.

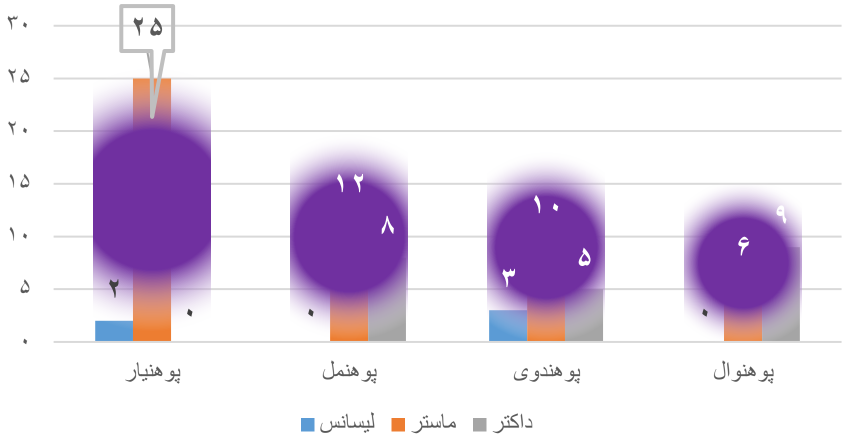

شکل ۱: درجه تحصیلی و رتبه علمی استادان اشتراک‌کننده پوهنتون کابل در این تحقیق در سال ۱۴۰۱ هـ ش

بیست و پنج درصد استادان شامل در این تحقیق سابقه تدریس ۱-۵ سال داشتند، درحالی‌که ۷۰٪ آن‌ها بین ٦ تا ۲۵ سال تجربه تدریس داشتند و صرف ۵٪ آن‌ها بیشتر از ۲۵ سال تجربه تدریس در پوهنتون کابل را در خود داشتند، این در حالیست که ساحه دانش و تخصص ۷۳٫۸% آن‌ها را علوم طبیعی تشکیل می‌داد.

از مجموع تمام اشتراک‌کننده‌ها، ۴۲٫۵% آن‌ها پروژه‌های تحقیقی مشخص را در زمان اجرای وظیفه استادی در پوهنتون کابل انجاد داده بودند، اما صرف ۱۰٪ آن‌ها برای اجرای تحقیقات خویش بودجه مشخص را از منابع خارجی استحصال کرده بودند و صرف ۵% این استادان یادآور شده بودند که غیر از وظیفه استادی، مصروفیت بیرون از پوهنتون نیز دارند. هیچ رابطه‌یی میان درجه تحصیل و دریافت منابع تحقیقاتی از خارج پوهنتون دریافت نشد (p>0.05).

بیش از نصف (۵۱٫۳%) استادان اشتراک‌کننده در این تحقیق دو مضمون در یک سمستر تدریس می‌نمودند و ۳۵ درصد آن‌ها ۳ مضمون در عین سمستر داشتند و میانه ساعت درسی هفته‌وار هر استاد ۱۸ ساعت درسی بوده است.

باوجودی‌که ۷٫۵٪ استادان اشتراک‌کننده هیچ مقاله در مجلات داخلی و ۵٪ آن‌ها هیچ مقاله در مجلات بین‌المللی به نشر نرسانده بودند، ۲۵ درصد آن‌ها صرف یک مقاله داخلی و ۲۷٫۵ درصد آن‌ها صرف یک مقاله بین‌المللی نشر شده داشتند و میانه تعداد مقالات نشر شده داخلی و بین‌المللی این استادان صرف ۲ مقاله بود. از مجموع تمام استادان ۷٫۵ درصد استادان ماستر و ۹ درصد استادان داکتر هیچ مقاله داخلی نداشتند؛ ٦۰٪ استادان لیسانس، ۵۱ درصد استادان ماستر و ۲۷ درصد استادان داکتر بین ۱ تا ۳ مقاله؛ درحالی‌که ۴۰ درصد لیسانسه‌ها، ۱۳% ماستران و ۴۵٫۵% داکتران ۱۰ ویا بیشتر از آن مقاله‌های نشرشده در مجلات داخلی داشتند (شکل ۲).

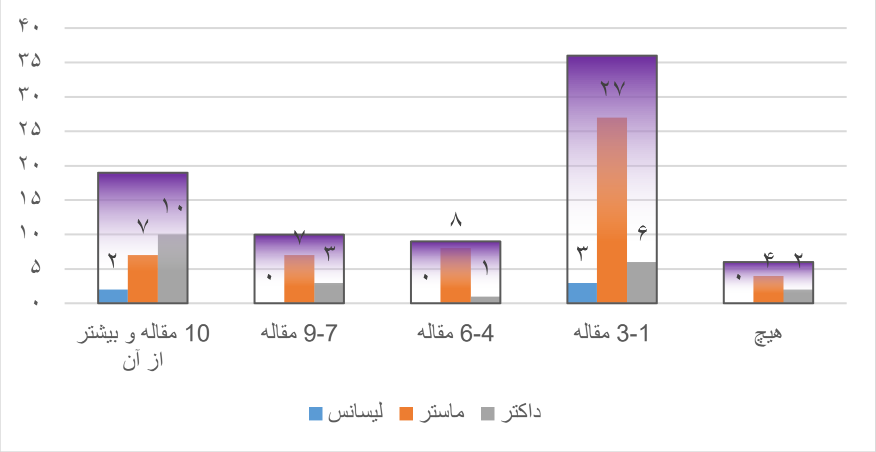

شکل ۲: تعداد مقالات نشرشده استادان در مجلات داخلی با درنظرداشت درجه تحصیل آن‌ها

ارقام این تحقیق واضح ساخت که از مجموع استادان لیسانس ۴۰% هیچ مقاله، ۴۰% دیگر ۱-۲ مقاله و ۲۰% بقیه بیشتر از ۵ مقاله در مجلات بین المللی به نشر نرسانده بودند؛ درحالی‌که ۳,۸% ماستران هیچ مقاله، ۵۸,۵% ۱-۲ مقاله، ۳۵,۸% ۳-۵ مقاله و صرف در حدود ۲ بقیه بیشتر از ۵ مقاله در مجلات بین‌المللی به نشر نرسانده بودند. اما در میان داکتران، ۹% آن‌ها ۱-۲ مقاله، ۸۶,۴% دیگر ۳-۵ مقاله و ۴,۵% بقیه ۵ و بیشتر از آن مقالات علمی در مجلات بین‌المللی به نشر نرسانده بودند ($p<0.001$) (شکل ۳).

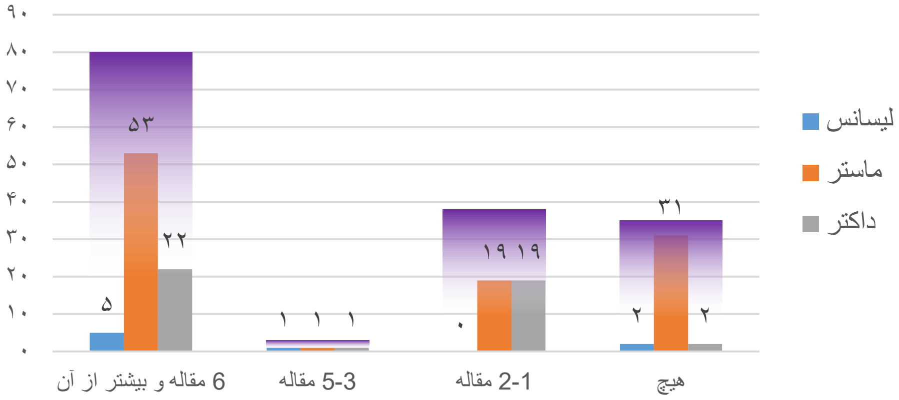

شکل ۳: تعداد مقالات نشر شده استادان در مجلات بین المللی بادرنظرداشت درجه تحصیل آن‌ها

نشر مقالات علمی در مجلات بین المللی نظربه محل تکمیل تحصیلات عالی استاد در داخل کشور ویا خارج از آن تفاوت فاهش به ملاحظه می‌رسید، طوری‌که بیشتر از ۲۲% استادانی که در داخل کشور تحصیلات عالی خود را تکمیل کرده بودند، هیچ مقاله علمی در مجلات بین المللی به نشر نرسانیده بودند، درحالی‌که استادان گروپ دوم (تحصیل در خارج کشور) حداقل یک مقاله در مجلات

متذکره به نشر رسانیده بودند. برعلاوه، ۲۷,۷% استادان که در داخل کشور تحصیلات عالی خود را تکمیل کرده بودند،
بین ۳ تا ۵ مقاله در مجلات بین المللی نشر کرده بودند، مگر ۵۳,۲% استادانی که در خارج تحصیل کرده‌اند، به این تعداد مقالات در مجلات بین‌المللی داشتند (شکل ۴).

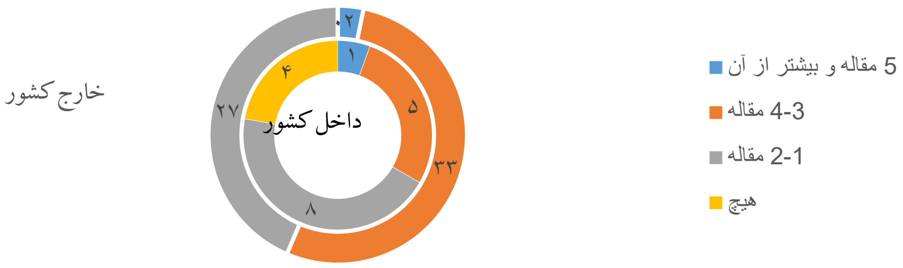

شکل ۴: نشر مقالات علمی در مجلات بین المللی نظربه موقعیت تحصیلی استاد در داخل کشور ویا خارج از کشور

مشکلات و چالش‌های موجود فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل

نتایج حاصله از این تحقیق نشان می‌دهد که وسعت چالش‌های موجود در برابر تحقیقات علمی در پوهنتون کابل فراتر از حد تصور بوده و اکثریت استادان معتقد بودند که موانع مختلف اداری، مالی، قانونی، تسهیلاتی، اجتماعی و فرهنگی و در نهایت شخصی و خانوادگی در برابر تحقیقات علمی در پوهنتون کابل وجود دارند.

چنان‌چه در بخش روش تحقیق بیان شد، هرگاه برای هر مؤلفه قیمت بالاتر از ۳ حاصل گردد، نشان دهنده موجودیت چالش در همان مؤلفه است. چنان‌چه در جدول مشاهده می‌شود اوسط و میانه تمام مؤلفه‌ها بالاتر از ۳ است؛ اما موانع و چالش‌های مالی، خانوادگی و شخصی، وسایل و امکانات قانونی و اداری به ترتیب موانع عمده در برابر تحقیقات علمی در پوهنتون کابل پنداشته شده‌اند. برعلاوه، از این‌که قیمت اوسط کم‌تر از ۳ مقیاس پیشنهادات نشان‌گر موافقه اکثریت پاسخ‌دهنده‌ها به پیشنهادات ارائه شده برای رفع چالش‌ها است. ارقام حاصله در این مورد نشان می‌دهند (اوسط = ۱,۳) که تقریباً تمام استادان اشتراک‌کننده در این تحقیق به ۸ گزینهٔ پیشنهادی برای رفع چالش‌های موجود تحقیقات علمی در پوهنتون کابل موافقه کامل دارند.

جدول۱: مشخصات کلی مؤلفه‌های موانع و چالش‌های موجود در بخش طرح، تمویل و اجرای تحقیقات علمی در نظر استادان پوهنتون کابل و راه حل مشخص برای رفع همچون چالش‌ها، ۱۴۰۱ هـ ش

مؤلفه‌ها	احصائیه توصیفی				
	اوسط حسابی	میانه	انحراف معیاری	حداقل	حداکثر
موانع و چالش‌های اداری	۳,۵۲	۳,۴۶	۰,۴۴	۲,۵۴	۴,۳۸
موانع و چالش‌های قانونی	۳,۸۳	۳,۷۸	۰,۵۸	۲,۲۲	۵,۰۰
موانع و چالش‌های مالی	۴,۲۲	۴,۲۲	۰,۴۳	۲,۷۸	۵,۰۰
عوامل بازدارنده وسایل و امکانات	۳,۹۴	۳,۸۹	۰,۵۸	۲,۴۴	۵,۰۰
عوامل بازدارنده اجتماعی و فرهنگی	۳,۴۷	۳,۴۲	۰,۵۵	۲,۳۳	۴,۶۷
عوامل بازدارنده اکادمیک	۳,۶۱	۳,۵۶	۰,۳۱	۳,۰۰	۴,۳۳
موانع شخصی و خانوادگی	۴,۱۸	۴,۱۷	۰,۴۵	۳	۵,۰۰
پیشنهادات مشخص برای حل چالش‌ها	۱,۳۰	۱,۲۵	۰,۲۹	۱,۰۰	۲,۶۳

مشکلات و چالش‌ها

مشکلات و چالش‌های مالی: تخصیص نیافتن بودجه کافی برای تحقیقات علمی در بودجه پوهنتون‌ها و بودجه ملی، نپرداختن حق‌الزحمه مناسب برای استادان و عدم پرداخت مصارف نشر مقالات بین‌المللی استادان چالش‌های عمده مالی فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل پنداشته شده‌اند. نتایج تحلیل احصائیوی در این بخش با میانه ۴,۲۲ و انحراف معیاری ۰,۴۳ را نشان می‌دهد.

مشکلات و چالش‌های اداری فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل: پاسخ‌دهنده‌های این تحقیق تعدد مراکز تصمیم‌گیری و بروکراسی طولانی در پروژه‌های تحقیقی، عدم ارتباط پوهنتون با مراکز تمویل پروژه‌های تحقیقی، عدم موجودیت مرکز مشخص تحلیل ارقام احصائیوی، عدم خریداری به موقع مواد و سایل لابراتواری و مشکلات دسپلینی در جریان اجرای تحقیقات ساحوی را از عمده‌ترین چالش‌های اداری فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل قلمداد کرده‌اند.

مشکلات و چالش‌های قانونی فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل: باوجودی‌که در سال‌های اخیر طرزالعمل‌های مختلف از طرف وزارت تحصیلات عالی و پوهنتون کابل تهیه شده و تطبیق می‌شوند؛ اما استادان اشتراک‌کننده در این تحقیق معتقداند که عدم موجودیت مقرره مشخص و برنامه جامع تحقیقاتی در کشور، عدم استفاده مؤثر از توان‌مندی‌های متخصصین در تحقیقات، عدم دست‌رسی کافی محققات به ارقام مورد نیاز در ادارات دولتی و غیردولتی، نبود تعریف واضح برای مکلفیت‌های درسی و اداری محققین و نبود جنبه‌های تشویقی مالی و معنوی برای محققین در قوانین و مقررات تحصیلات عالی سبب شده تا محققین به اجرای تحقیقات علمی کمتر علاقمندی داشته باشند و یاهم نمی‌توانند به‌شکل مناسب تحقیقات علمی را طرح و اجرا نمایند.

عوامل بازدارنده وسایل و امکانات فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل: کمبود وسایل و امکانات برای پروژه‌های تحقیقی مسأله بسیار جدی در بخش تحقیقات علمی به‌ویژه در ساحه تحقیقات علوم طبیعی به شمار می‌روند. استادان اشتراک‌کننده در این تحقیق باورمند بودند که دسترسی نداشتن به لابراتوارهای مجهز، نبود منابع کافی بشری و نرم‌افزارها، نبود بورد تخصصی برای حل مشکلات تحقیقی و عدم دسترسی به وسایل ترانسپورتی کافی در جریان تحقیقات ساحوی اجرای تحقیقات علمی را در پوهنتون کابل به‌مشکل مواجه ساخته‌اند.

عوامل بازدارنده اجتماعی و فرهنگی فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل: محققین زمانی تحقیقات مؤثر علمی را اجرا می‌نمایند که فرهنگ تحقیق در جامعه وجود داشته باشد و مسوولین به نتایج تحقیقات اعتقاد داشته و به آن عمل نمایند. از نظر اشتراک‌کننده‌های این تحقیق فرهنگ تحقیقاتی در میان جامعه و مسوولین جا نیفتیده و تصامیم کلی مسوولین بالا نیز فردی بوده و به اساس نتایج تحقیقات علمی نیست. اولویت‌های تحقیقی هربخش نیز توسط آمریت تحقیق مشخص و مراکز پالیسی‌ساز مشخص نیستند و از ظرفیت استادان نیز در پروژه‌های تحقیقات استفاده نمی‌گردند. بنابر نتایج این مطالعه فکتورهای متذکره سبب شده تا استادان به پروژه‌های تحقیقی کم‌علاقه باشند، جامعه اکادمیک به تولید علم ارزش قایل نمی‌شوند و در بخش‌های تخصصی و پالیسی‌ساز کم‌تر تحقیقات انجام دهند.

عوامل بازدارنده اکادمیک فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل: به اساس قوانین و مقررات تحصیلات عالی افغانستان، هر استاد پوهنتون سه وظیفه عمده دارد: تدریس، تحقیق، تألیف که بعضاً ارائه خدمات نیز که جزء از وظایف نهاد تحصیلی است، به عهده استاد گذاشته شده است. اما رویهم‌رفته این سه وظیفه عمده استاد شرایط خاص را نیاز دارد تا هر یک مطابق نورم خاص اجرا و تطبیق شوند. آن‌عده استادان پوهنتون کابل که در این تحقیق اشتراک ورزیده‌اند معتقد بودند که یک تعداد موانع عمده اکادمیک نیز اجرای تحقیقات مؤثر علمی را توسط استادان به‌مشکل مواجه ساخته است. از جمله این چالش‌ها، مصروفیت‌های بیش از حد در تدریس، کمیته‌ها و بخش‌های اداری، عدم ارتقای دوام‌دار ظرفیت استادان در بخش طرح تحقیق و تحلیل ارقام و عدم تسلط بعضی استادان به زبان انگلیسی چالش‌های عمده اکادمیک فرا راه اجرای تحقیقات علمی در پوهنتون کابل به شمار می روند.

عوامل بازدارنده شخصی و خانوادگی فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل: چنان‌چه در جدول (۱) مشاهده می‌شود، استادان اشتراک‌کننده در این تحقیق یک تعداد موانع شخصی و خانوادگی را نیز به‌حیث چالش فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل قلمداد کرده‌اند. به نظر آن‌ها عدم تفاوت میان استادان مبتکر و محقق خوب با سایرین، اشتغال استادان در کارهای غیر اکادمیک بیرون از پوهنتون و

نبود امتیاز کافی مالی و مشکلات اقتصادی محققین سبب شده که استادان به طرح و اجرای تحقیقات علمی کمتر علاقه نشان بدهند.

پیشنهادات مشخص جهت رفع چالش‌ها و مشکلات فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل: چنان‌چه مشاهده می‌شود، چالش‌ها و مشکلات فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل بی‌شمار اند و این فکتورها سبب شده که به تولید علم و مدیریت آن کمتر توجه شود. برای رفع این چالش‌ها یک تعداد پیشنهادات مشخص در پرسش‌نامه جابجا شده بود و تعداد دیگر نیز توسط استادان در بخش سؤال نهایت باز مطرح شده‌اند. ۸۵% اشتراک‌کننده‌ها تأیید نموده‌اند که پوهنتون کابل باید به پوهنتون آموزشی/ تحقیقی تبدیل گردد. تمام اشتراک‌کننده‌ها تصدیق نموده‌اند که بودجه تحقیقات علمی باید جز بودجه ملی گردد و محققین توانا در هر بخش شناسایی گردند و مسوولیت اصلی آن‌ها صرف تحقیق باشد و قوانین مشخص تهیه و تطبیق گردند تا مسوولین را ملزم سازند تا نتایج تحقیقات را عملی سازند. ضمناً مسوولیت تمام آمریت‌های تحقیقاتی ادارات دولتی و بودجه آن نیز در اختیار پوهنتون‌ها قرار گیرد. تقریباً تمام پاسخ‌دهنده‌ها باورمند بوده‌اند که امتیازات کافی برای محققین باید درنظر گرفته شود و برای محققین برنامه‌های دوام‌دار ارتقای ظرفیت عملی گردند و در گزینش مقامات شایسته‌سالاری درنظر گرفته شود.

نتایج حاصله از یک سؤال نهایت باز پرسش‌نامه نیز دارای نکات خوب برای رفع چالش‌های موجود در برابر تحقیقات علمی در پوهنتون کابل است. تدریس اصول و اساسات تحقیق برای محصلان، ایجاد یک کمیته ماهر و متخصص در بخش تحقیقات و تحلیل ارقام در پوهنتون کابل، همکاری نزدیک استادان با ادارات دولتی در بخش‌های مختلف، ایجاد لابراتوارهای تحقیقی، تدویر مستمر کنفرانس‌های علمی- تحقیقی در سطح پوهنتون، تقسیم مسوولیت‌های تدریسی، اداری و تحقیقی برای استادان متفاوت، برگزاری دوام‌دار برنامه‌های ارتقای ظرفیت استادان در بخش طرح و اجرای تحقیق و تحلیل ارقام در داخل و خارج کشور، پرداخت پول تشویقی و هزینه‌های نشر مقالات در مجلات بین‌المللی، تخصیص بودجه مشخص تحقیقاتی در سطح پوهنځ‌ها و دیپارتمنت‌ها، تهیه و علمی‌سازی مقرره تحقیق نظر به مشخصات عینی جامعه و افزایش معاش و امتیازات استادان از جمله پیشنهادات کلی پاسخ‌دهنده‌ها برای رفع موانع و چالش‌های فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل و سایر نهادهای تحصیلی بود.

دریافت هم‌بستگی میان مقیاسات مطالعه شده

از این‌که قیمت‌های مقیاس مجموع از متغیرین طبقه‌یی حاصل شده بود. بنابرین، برای دریافت رابطه بین مقیاسات مختلف ضریب هم‌بستگی پیرسن محاسبه و تفسیر گردید. با درنظرداشت نتایج ارائه شده در جدول ۲ میان مقیاسات مختلف هم‌بستگی قوی تا متوسط وجود دارد. به‌حیث یک اصل کلی، اگر

قیمت ضریب همبستگی بین ۰٫۱ تا ۰٫۲۹ باشد، رابطه ضعیف است؛ اگر قیمت متذکره بین ۰٫۳ تا ۰٫۴۹ باشد، رابطه متوسط بوده؛ اما اگر قیمت ضریب هم‌بستگی حاصله مساوی و یا بیشتر از ۰٫۵ باشد، هم‌بستگی بین دو متغییر قوی تلقی می‌گردد (Pallant, 2010). به‌طور مثال ضریب همبستگی میان چالش‌های اداری و قانونی ۰٫٦٠٦ (p<0.001) است که نشان‌دهنده یک رابطه قوی میان این معضل در بخش تحقیقات است، به این معنی که تغییر در یک مؤلفه سبب تغییر وضعیت در دومی خواهد شد. برعلاوه، میان چالش‌های قانونی و مشکلات مالی یک رابطه بسیار قوی (r=0.715; p<0.001) وجود دارد. اما میان مقیاسات هفت‌گانه‌ی چالش‌ها و پیشنهادات رابطه منفی موجود است، این قیمت‌ها بیان می‌دارند که رفع چالش‌های موجود زمینه را برای اجرای تحقیقات مؤثر فراهم خواهد ساخت.

جدول۲: ضریب هم‌بستگی Spearman's rho بین مؤلفه‌های مختلف مطالعه شده در مورد چالش‌ها و مشکلات فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل

		مؤلفه‌ها							
مؤلفه‌ها		**اداری**	**قانونی**	**مالی**	**وسایل/ امکانات**	**اجتماعی/ فرهنگی**	**اکادمیک**	**شخصی/ خانوادگی**	**پیشنهادات**
اداری	ضریب هم‌بستگی	1.000	.606**	.475**	.494**	.382**	.059	.404**	-.172
	P-value	.	.000	.000	.000	.000	.603	.000	.127
قانونی	ضریب هم‌بستگی	.606**	1.000	.715**	.523**	.205	.224*	.484**	-.244*
	P-value	.000	.	.000	.000	.068	.046	.000	.029
مالی	ضریب هم‌بستگی	.475**	.715**	1.000	.489**	.399**	.238*	.341**	-.376**
	P-value	.000	.000	.	.000	.000	.034	.002	.001
وسایل/ امکانات	ضریب هم‌بستگی	.494**	.523**	.489**	1.000	.529**	.218	.353**	-.156
	P-value	.000	.000	.000	.	.000	.052	.001	.166
اجتماعی/ فرهنگی	ضریب هم‌بستگی	.382**	.205	.399**	.529**	1.000	.047	-.124	-.203
	P-value	.000	.068	.000	.000	.	.680	.275	.070
اکادمیک	ضریب ـ	.059	.224*	.238*	.218	.047	1.000	.290**	.089
	P-value	.603	.046	.	.052	.680	.	.009	.430
شخصی و خانوادگی	ضریب هم‌بستگی	.404**	.484**	.341**	.353**	-.124	.290**	1.000	-.013
	P-value	.000	.000	.002	.001	.275	.009	.	.906
پیشنهادات	ضریب همبستگی	-.172	-.244*	-.376**	-.156	-.203	.089	-.013	1.000
	P-value	.127	.029	.001	.166	.070	.430	.906	.

**همبستگی در سطح ۰٫۰۱ معنی دار است (2-tailed)؛ *همبستگی در سطح ۰٫۰۵ معنی دار است (2-tailed)

مناقشه

فرزانه و همکاران در مطالعات که در پوهنتون اردبیل در رابطه به موانع بازدارنده تحقیق از دید اساتید انجام دادند، در بخش چالش‌ها ضعف مدیریتی، محدودیت قوانین و پالیسی‌ها و بروکراسی به نتایج مشابه دست یافتند (Farzaneh, Amani, Taleghani, & Fathi, 2016). درحالی‌که ماجوندر مهم‌ترین دشواری در پوهنتون‌های آسیایی روبه انکشاف را عوامل اقتصادی و مالی عنوان نموده است (Majunder, 2004).

پاین و سیو در مطالعات خود نشان دادند که افزایش بودجه تحقیقاتی فدرال منجربه افزایش خروجی پژوهشی بیشتر می‌شود که لزوماً به همراه کیفیت بالاتر تحقیقات نیست (Payene & Siow, 2003) . این چیزی است که در تحقیق حاضر نیز در بخش مالی هم‌خوانی دارد.

هم‌چنان از دو سؤال باز که برای اساتید گذاشته شده بود نظریات متفاوت و یک تعداد از آن‌ها به زعم خویش و از دید خویش چالش‌ها و موانع را یادآوری نموده بودند و پیشنهادات را مطرح نموده بودند. این با استفاد از روش تحلیل محتوا مورد آزمایش و تحلیل قرار گرفت که از آن جمله بی‌انگیزگی اعضای کادر علمی، محدود بودن برنامه‌های ماستری و دکتورا، مصروفیت و مسوولیت خانوادگی استادان اناث از جمله سایر عوامل بازدارنده است که دریافت گردید. مسوولیت استادان از جمله مواردی است که با تحقیقات که بیکل جی نیز انجام داده هم‌خوانی دارد (Bickel J, 2000).

به‌طور کلی یافته‌های این تحقیق نشان داد که اکثر اساتید و اعضای کادر علمی به این باور اند که مسایل مالی از عمده‌ترین چالش‌ها محسوب می‌گردد. از این رو می‌توان نتیجه گرفت که در بخش تخصیص بودیجه برای تحقیقات علمی در پوهنتون و تعیین دست‌مزد برای اجرای تحقیقات علمی جداً مورد توجه قرار گیرد. هرچند مسایل شخصی و خانوادگی را نیز نمی‌توان از نظر دور داشت. به‌همین ترتیب عدم موجودیت وسایل و امکانات برای اجرای تحقیقات علمی و عدم موجودیت قوانین و مقررات نافذ باالترتیب به ردیف‌های سوم و چهارم قرار می‌گیرند. عوامل بازدارنده‌ی اکادمیک و چالش‌های اداری نیز بی‌تأثیر در اجرای تحقیقات علمی بوده نمی‌تواند. کم‌ترین تأثیر که بالای تحقیقات علمی را نشان می‌دهد، عامل اجتماعی و فرهنگی است.

یافته‌های تحقیق نشان داد که مصروفیت مضاعف تدریسی استادان سبب کاهش فعالیت تحقیقی می‌گردد. نظری وهمکاران مطالعه مشابه را که در پوهنتون قندهار انجام دادند، به نتایج مشابه دست یافته اند که کار زیاد سبب کاهش فرصت‌های تحقیق می‌گردد و هکذا نبود فرهنگ پاداش و تشویق در برابر کارهای تحقیقی علاقمندی استادان را بار آورده و این سبب نتایج زیان‌بار برای پوهنتون می‌گردد (نظری, ابوالقاسمی, اعلام, چابکی, & قهرمانی, ۱۴۰۱). به‌همین ترتیب نتایج بدست آمده در این بخش با علمداری (Alamdari & Afshoon, 2010) و بناپارت (Bonaparte, Abbey, & Okoro, 2015) به‌صورت نسبی هم‌خوانی دارد.

موجودیت قوانین و پالیسی‌ها برای اجرای تحقیقات علمی بخش‌های اداری و مالی که در واقع حمایت لوژستیکی ارائه می‌نمایند، با دست بازتر عمل کرده می‌توانند. در مقابل نبود آن بروکراسی در امور تحقیق را افزایش می‌بخشد. در این تحقیق نیز به وضاحت دریافت گردید که می‌تواند من‌حیث یک عامل بازدارنده محسوب گردد. هوگو و موک که تحقیقات مشابه در پوهنتون‌های شرق آسیا انجام دادند، نبود پالیسی و قوانین را به‌حیث یک مانع در سیستم متمرکز می‌دانند(Horta & Mok, 2020) .

نتیجه‌گیری

با درنظرداشت نتایج حاصله از این تحقیق چنین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که مشکلات مالی در سطح پوهنتون، موانع قانونی و اداری در سطح نهاد و عدم نهادینه شدن فرهنگ تحقیقات علمی در میان جامعه و مقامات موانع عمده فرا راه تحقیقات علمی در پوهنتون کابل پنداشته می‌شوند. با درنظرداشت تمام نتایج حاصله از این تحقیق پیشنهاد ذیل بخاطر رفع این موانع و حرکت به سوی پوهنتون تحقیقی ارائه می‌گردد.

پیشنهادات

دریافت‌های تحقیق نشان داد که پوهنتون کابل از نظر تحقیق علی‌الرغم آن‌که مقالات علمی-تحقیقی در ژورنال‌های داخلی به چاپ می‌رسانند و یک تعداد هم در ژورنال‌های بین‌المللی به چاپ می‌رسد، بازهم آن‌طوری‌که لازم است پیشرفت مطلوب نداشته است. با درنظرداشت یافته‌های تحقیق موارد ذیل به‌صورت مشخص پیشنهاد می‌گردد.

۱. مقرره تحقیقات علمی باید تدوین و بعد از طی مراحل نافذ گردد.
۲. سهم تحقیق در عواید ناخالص و هکذا سهم تحقیق در بودیجه ملی شامل و وزارت مالیه برای آن کود مشخص تعیین نماید.
۳. هر وزارت خانه و ادارات مستقل کود مشخص تحقیق داشته و حداقل ۰,۱% بودیجه در سال اول به تحقیقات علمی اختصاص یابد و همه‌ساله ۰,۰۵% به آن اضافه گردد. دیپارتمنت‌ها و پوهنځی‌های مرتبط از آن استفاده نمایند.
۴. اولویت‌های تحقیق توسط هر وزارت و اداره مستقل تشخیص و از طریق ویب‌سایت‌های مربوطه در اختیار محققین قرار گیرد.
۵. ژورنال‌های معتبر ملی شناسایی و نتایج و گزارش تحقیقات علمی استادان در آن به نشر و چاپ برسد.
٦. مکلفیت‌های تدریسی استادان کاهش یابد تا زمینه برای تحقیق مساعد گردد.

۷. میکانیزم مشخص برای استفاده از کود تحقیقات علمی تدوین تا استادان مطمئن شوند که به سهولت از آن استفاده و آن‌چه را در خارج از اوقات درسی و از طریق کارهای غیراکادمیک بدست می‌آورند، از طریق انجام تحقیقات علمی نیز بدست آورده می‌توانند.

۸. تسهیلات و امکانات تحقیقی (مشاوره‌ی تحقیقی، انترنت، دست‌رسی به ژورنال‌های معتبر، لابراتوارهای مجهز) فراهم گردد.

۹. ایجاد انگیزه در اعضای کادر علمی ایجاد و برای تحقیقات علمی دست‌مزدهای قابل قبول تعریف گردد.

۱۰.ساعات تدریس استادان باید کاهش یابد تا فرصت‌های تحقیق افزایش یابد.

۱۱.برای استادان جوان روش‌های تحقیق تحلیل ارقام در بخش علوم اجتماعی و علوم طبیعی افزایش یابد و آموزش روش‌های مقاله‌نویسی نیز افزایش یابد.

۱۲.روحیه تحقیقات گروپی در بین اعضای کادر علمی تقویت گردد.

۱۳.بانک اطلاعاتی ایجاد گردد تا استادان به آن دست‌رسی داشته و در تحقیق از آن استفاده نمایند. نتایج تحقیقات علمی با مراجع ذیربط شریک گردد.

منابع

Afghanistan Research and Development) .2023 ,January 12 بازیابی از .(World Data Atlas: http://www.knoema.com/atalas/Afghanistan/Number-of-researchers-inRandD

Alamdari, A. K., & Afshoon, E. (2010). Obstacles to conducting research activities from the viewpoint of faculty members in Yasuj. *Armaghan Danish Magazine, 8*(29), 27-34.

Bickel J. (2000). Women in academic medicine. *J Am Med Womens Assoc (1972), 55*(1), 2-10.

Bonaparte, I., Abbey, A., & Okoro, E. (2015). Challenges facing beginning Faculty in the 21st Century Higher Education: Evaluating Research Productivity, Teaching Effectiveness, And Service. *International Journal of Academic Research in, 1*(4), 143-163.

Farzaneh, E., Amani, F., Taleghani, Y. M., & Fathi, A. (2016). Research barriers from the viewpoint of faculty members and students of Ardabil University. *International Journal of Research in Medical Sciences, 4*(6), 1926-1932.

Fink, R., Thompson, C., & Bonnes, D. (2005). Overcoming barriers and promoting the use of research in practice. *Journal of Nursing Administration, 3*(35), 121-129.

Horta, H., & Mok, K.-H. (2020). Challenges to research systems, academic research and knowledge production in East Asia: learning from the past to inform future policy. *Journal of Higher Education Policy and Management, 42*(2), 119-133.

Hou, & A, Y. C. (2011). Quality assurance at a distance: international accreditation in Taiwan higher education. *Higher Education, 2*(61), 179-191.

Majunder, M. (2004). Issues and priorities of medical education research in Asia. *Anals Academy of Medicine Singapore, 33*(2), 257-263.

Oosterlinck, A. (2004). The modern university and its main activities. *Reinventing the research university*, 119.

Payne, A., & Siow, A. (2003). Does Federal Research Funding Increase University Research Output? *The B.E Journal of Economic Analysis & Policy, 3*(1).

Sreshta, M., Kazemiyan, A., & Edris, F. (2010). Barriers of research form perspective of professors and Shahrekord Medical university staff. *Research Strategy Magazine, 3*(2), 5157.

The World Bank. (n.d.). Retrieved January 5, 2023, from 2023: http.//www.data.worldbank.org/indicator/IP.JRN.ARTC.SC

The world Bank. (2023). Retrieved January 3, 2023, from http.//www.data.worldbank.org/indicator/SP.POP.SCIE.RD.P6

UNESCO Institute for Statistics (UIS). (n.d.). Retrieved January 1, 2023, from 2023: http://www.apiportal.uis.unesco.org/bdds

Wu, Y. K., & Chu, N. F. (2015). Introduction of the transtheoretical model and organizational development theory in weight management: A narrative review. *Obesity Research & Clinical Practice, 9*(3), 203-213.

شریفی, م. ش. (۱۴۰۰). بهبود کیفیت تحصیلات عالی: استقلالیت پوهنتون‌های دولتی. د کابل پوهنتون د ټولنیزه علومو پوهنیزه-څېړنیزه مجله, ۳(۴), ۱۱-۲۵.

شریفی, م. ش. (۱۴۰۰). مطالعه اثرات تضمین کیفیت در پوهنتون کابل. د کابل پوهنتون د ټولنیزه علومو پوهنیزه-څېړنیزه مجله, ۱(۴), ۱۱-۲۷.

نظری, ق. ا., ابوالقاسمی, م., اعلام, ف., چابکی, ر. م., & قهرمانی, م. (۱۴۰۱). بررسی چالش‌های آموزشی ، پژوهشی و سازمانیِ اعضای هیأت علمی تازه‌کار دانشگاه قندهار افغانستان. فصلنامه علمی-تحقیقی سیاست علم و فناوری, ۱۵(۳), ۱۲-۱.

څېړنه او د علمي څېړنو ډولونه

پوهندوی ډاکټر محمدولی سالاري[۱]، پوهنوال محمد شفیق وردک[۲]، پوهنیار خاتول شفیق[۳]

[۱]د بایوټکنالوژي او کرنیزو تخمونو څانګه، د کرنې پوهنځی کابل پوهنتون، کابل، افغانستان

[۲،۳]د عامه اړیکو څانګه، د ارتباطاتو او ژورنالېزم پوهنځی، کابل پوهنتون، کابل، افغانستان

ایمیل: mwalisalari@gmail.com

لنډیز

تحقیق یا څېړنه یوه منظمه سیستماتیکه پروسه ده، چې د نامعلومو مسألو د موندنې او یا د مسألو د ژورو درک لپاره کېږي. څېړنه اکثراً له منل شویو څېړنیزو میتودونو څخه په استفادې، یوې ستونزې ته د حللارې یا پوښتنې ته د حل موندنې په موخه ترسره کېږي. څېړنه د ساینسي پرمختګ لپاره حیاتي وسیله ده، ځکه؛ څېړونکیو ته اجازه ورکوي چې د روښانه تعریف شویو پیرامیټونو، چاپیریالونو او انګېرنو پر اساس فرضیه ثابته یا رد کړي. د څېړنې پر ډولونو پوهیدنه؛ له څېړونکي سره د خپلې څېړنیزې پروژې پر ښه پلان سربېره؛ مرسته کوي چې له تر ټولو مناسبو میتودونو او تخنیکونو څخه په استفادې باوري پایلې ترلاسه او خپلې څېړنیزې موندنې له نورو څېړونکیو سره په انلاین او یا په کتابي بڼه شریکې کړي. دا علمي مقاله د توصیفي څېړنې څخه په استفادې؛ چې اکثر معلومات یې د کتابونو او علمي مقالو څخه راټول شوي دي، لوستونکیو؛ په تېره څېړونکیو ته د څېړنو بېلابېل ډولونه ور په ګوته کوي، چې ترې په ګټې اخیستنې سره باکیفیته علمي څېړنې په ښه بڼه پلان او ترسره کړي. د دې څېړنې پایلې؛ علمي څېړنې د څېړنو د هدف، د معلوماتو را ټولونې، او د معلوماتو د څرنګوالي (د شمېرو ماهیت) پر اساس په څو برخو وېشي، چې تفصیل یې د مقالې په بېلابېلو برخو کې واضح شوی دی.

کلیدي اصطلاحات: خومره ییزه(کمي) څېړنه؛ څرنګیزه(کیفي) څېړنه؛ بنسټي(بنیادي) څېړنه؛ پلې ییزه(تطبیقي) څېړنه؛ توضیحي څېړنه؛ لامل څېړنه؛ تاریخي څېړنه

Research and Research Types

Assistant Prof. Mohmmad Wali Salari[1], Associate Prof. Mohammad Shafiq Wardak[2], Jr. Teaching Asstt. Khatol Shafiq[3]

[1]Department of Biotechnology and Seed Production, Department of Agriculture, Kabul University, Kabul, Afghanistan

[2,3]Department of Public Relations, Faculty of Communications & Journalism, Kabul University, Kabul, Afghanistan

Email: mwalisalari@gmail.com

Abstract

Research is a systematic way of finding answers to unknown questions or exploring the nature of existing problems. Research is usually conducted to answer a question or solve a problem. Research is a fundamental tool for scientific inquiry, as it allows researchers to test hypotheses based on clear definitions, criteria, and procedures. Knowing the different research types will help researcher's better design research projects, select the most suitable methods and techniques to achieve valid results, and communicate their findings with other researchers online or in books. This scientific article uses the descriptive research method, which mainly gathers information from books and scientific papers, to introduce the types of research to the readers so that they can plan and carry out high-quality scientific research in the future using this information. The results of this research divide academic research based on objectives of research, data collection, and types of data into several aspects, of which details will be discussed in the following sections of this article.

Keywords: Quantitative Research; Qualitative Research; Fundamental Research; Applied Research; Explanatory Research; Causal Research; Historical Research

سریزه

څېړنه د یوې ټولنې د پرمختګ او ودې بنسټي رکن بلل کېږي. مخ پر ودې ټولنه داسې بنسټونو ته اړتیا لري، چې د څېړنې کلتور ته وده ورکړي. د یوې ټولنې همېشنی پرمختګ د علمي څېړنو له لارې ممکن دی، څکه چې علمي څېړنې د یوې ټاکلې موخې پر اساس ترسره کېږي او د څېړنې موندنې خلکو ته په ښېرازه ژوند برابرولو کې کافي مرسته کولای شي (۱). نن سبا ګورو چې د ساینس او ټکنالوژۍ له لارې شتمني او سوکالي راځي او تمه کېږي چې ساینس او ټیکنالوژي د طبیعي رازونو پر موندنې سربېره، انسانان داسې حالت ته ورسوي چې هلته سیاسي او ټولنیزې ناکرارۍ او بې ثباتۍ ختمې وي. له همدې امله د ساینس او ټکنالوژۍ پیاوړتیا او پر همدې اساس د هېوادونو د بقاء لپاره د څېړنیزو فعالیتونو ملاتړ بنسټي اهمیت لري، موږ په داسې زمانه کې ژوند کوو، چې ساینس هره ورځ خپل ځواک ښيي. موږ وینو چې د څېړنې پر اساس تولید شوی علم فاصلې رالنډې، اړتیاوې یې پوره، ناروغۍ یې کمې او پر طبیعي رازونو د پوهیدا دروازې یې راخلاصې کړې.

څېړنې د ملک په اقتصادي وده کې پاموړ رول لري، د متخصصینو په اند په څېړنه کې، د پانګونې د پیسو د هر واحد د لګښت په پایله کې، د (۳۰) واحدونو معادل ګټه ترلاسه کېږي، چې دا د هېوادونو په اقتصاد او ناخالص کورنی تولید کې پاموړ مرسته ده(۲).

پر دې سربېره؛ څېړنې د هېوادونو په ملي امنیت کې هم د امنیت او خپلواکۍ د دفاع په چارو کې، د پرمختللې ټکنالوجۍ د چمتو کونې او پلي‌ښې له لارې مهم رول لري. له کلتوري نظره هم څېړنه؛ له لوړو او عالي کلتوري اصلونو څخه شمېرل کېږي او د یوې ټولنې د کلتور په وده کې اغیزمن رول لري.

علم؛ د حقیقت موندنې وسیله او د څېړنو محصول دی. له همدې امله په اوسمهالۍ نړۍ کې څېړنې ته د یوه جدي او اړین فعالیت په سترګه کتل کېږي، څکه په پایله کې یې ساینس او ټکنالوژي، چې دا دواړه د اوسمهالۍ نړۍ د دولت او ځواک لپاره خورا اړین دي؛ رامنځته کېږي. دا مهال د علمي، سیاسي، ټولنیزو او ... چارو په ګډون د ژوند په بېلابېلو برخو کې څېړنه خورا ضروري ده، نو په دې ټولو برخو کې د هدفمن. منظم او اغېزمن پرمختګ لپاره پکار ده، چې دولت بېلابېل علمي بنسټونه اړباسي، چې څېړنې د خپل کاري مهالوېش په سر کې ځای کړي.

د یونیسکو د ۲۰۲۱ م د معلوماتو له مخې پر همدې کال، د وروسته پاتې هېوادونو په هر میلیون وګړیو کې د څېړنپوهانو او ساینسپوهانو شمېر تر سلو ټیټ، مخ په ودې هېواد کې د دوو سوو په خواوشا کې او په پرمختللیو هېواد کې دا شمېر په منځنۍ کچه تر ۴۰۰۰ لوړ و (۳).

له بده مرغه په افغانستان کې دا شمېره په هر میلیون وګړو کې تر دوو تنو هم ټیټه ده. په ځینو لویدیځو هېوادونو کې د یوه تن لپاره څېړنیز لګښت (۹۰۰) امریکایي ډالر دی، خو په افغانستان کې لا د دې برخې لپاره هېڅ بودیجه نشته. په پرمختللیو هېوادو کې د نانګه(ناخالص) تولید(۵۲،۱٪)، مخ پر ودې

هېوادو کې(۱٪) او په جاپان او متحدو ایالتونو کې(۲.۵٪) پر علمي څېړنو مصرفېږي، چې له امله يې دا هېوادونه همدومره پرمختللي هم دي(۴).

د افغانستان په پوهنتونونو او څېړنيزو بنسټونو کې لا هم څېړنه او څېړنيزې هڅې خورا ټټې دي، زياتره بنسټونه لا د دې چارو لپاره بوديجه، سمبال ودانۍ، کارپوه او متخصص کادرونه هم نه لري.

د پرمختلليو هېواد په پرتله د مخ پر ودې هغو لپاره څېړنې، ساينس او ټکنالوجۍ ته ځانګړنې پاملرنه خورا اړينه ده، په اوسمهالۍ نړۍ کې د استعمار او استثمار لپاره نوې لارې چارې او میتودونه رامنځته شوي دي، د هېوادونو د جلا کونې، يوازې پرېښودا، بېرته پاتې کېدا او له سياسي و اقتصادي پلوه د فلج کېدا له لارې د استحصال بهير ترسره کېږي، چې له امله يې له استعمار او استثمار سره د مقابلې لارې چارې هم بدلې شوي دي چې د څېړنيزو پروژو ترسره کول او د ساينس او ټکنالوجۍ توليد رانغاړي.

افغانستان ته هم بويه چې د پرمختلليو هېوادونو تخنيك او ټکنالوجۍ ته لاس تر زنې کېنني، بلکې پخپله لاس په کار او د څېړنيزو فعاليتونو له لارې علم توليد کړي.

د يادونې وړ ده، چې نن سبا بې د دولت له مالي ملاتړه هېڅ علمي- څېړنيزه پروژه عملي کېدای نشي، ځکه علمي پروژې وسايلو، بوديجې او انساني ظرفيت ته اړتيا لري، نو دولت ته پکار ده چې په دې برخه کې د کوټليو ګامونه په اخيستو سره د علمي څېړنو لپاره اړين وسايل او امکانات برابر کړي.

دستونزې بيان

بې له ګوتشمېر هغو؛ اکثر استادان د علمي څېړنو له ډولونو او څېړنيزو کړنلارو سره بشپړه بلدتيا نه لري.

موخه/ موخې

د دی څېړنې عمده موخه د څېړنو د مهمو ډولونواو د مناسبو څېړنيزو کړنلارو پېژندنه ده.

د څېړنې کړنلار

دڅېړنې کړنلار توصيفي ده، پدې معنی چې اکثر معلومات له کتابونو او نړیوالوعلمي مقالو څخه راټول او تر تحليل وروسته په لنډ ډول پدې مقاله کې وړاندی شوي دي.

دعلمي څېړنی ډولونه

علمي څېړنی په لويه کې پر درېو برخو وېشلای شو.

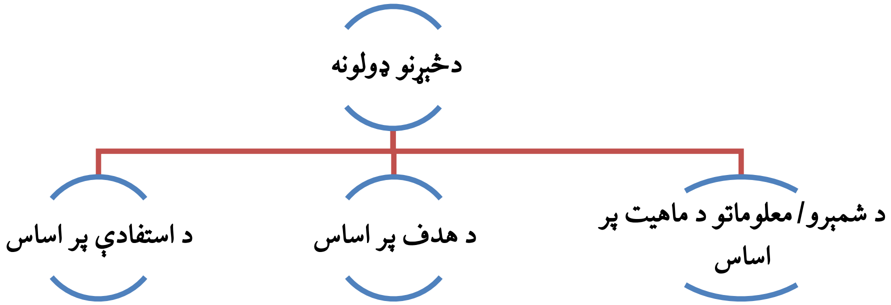

لومړی انځور: د څېړنو د ډولونو ویشنه

د معلوماتو یا شمېرو د راټولونې پر اساس علمي څېړنې په لاندې ډولونو ویشل کېږي (۵).

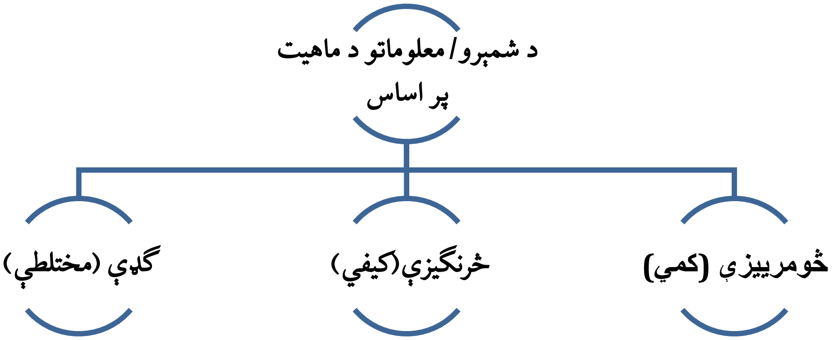

دویم انځور: د څېړنو د ډولونو ویشنه د ارقامو/معلوماتو د ماهیت پر اساس

د څېړنو ډولونه د هدف پر اساس په لاندې دیاګرام کې ښودل شوي دي. د یادونې وړ ده چې په دیاګرام کې څو عمده ډولونه چې زیاته استفاده ترې کېږي؛ ښودل شوي دي. ډېر نور ډولونه هم لري د مقالې د اوږدېدا له امله ترې تېرېږو.

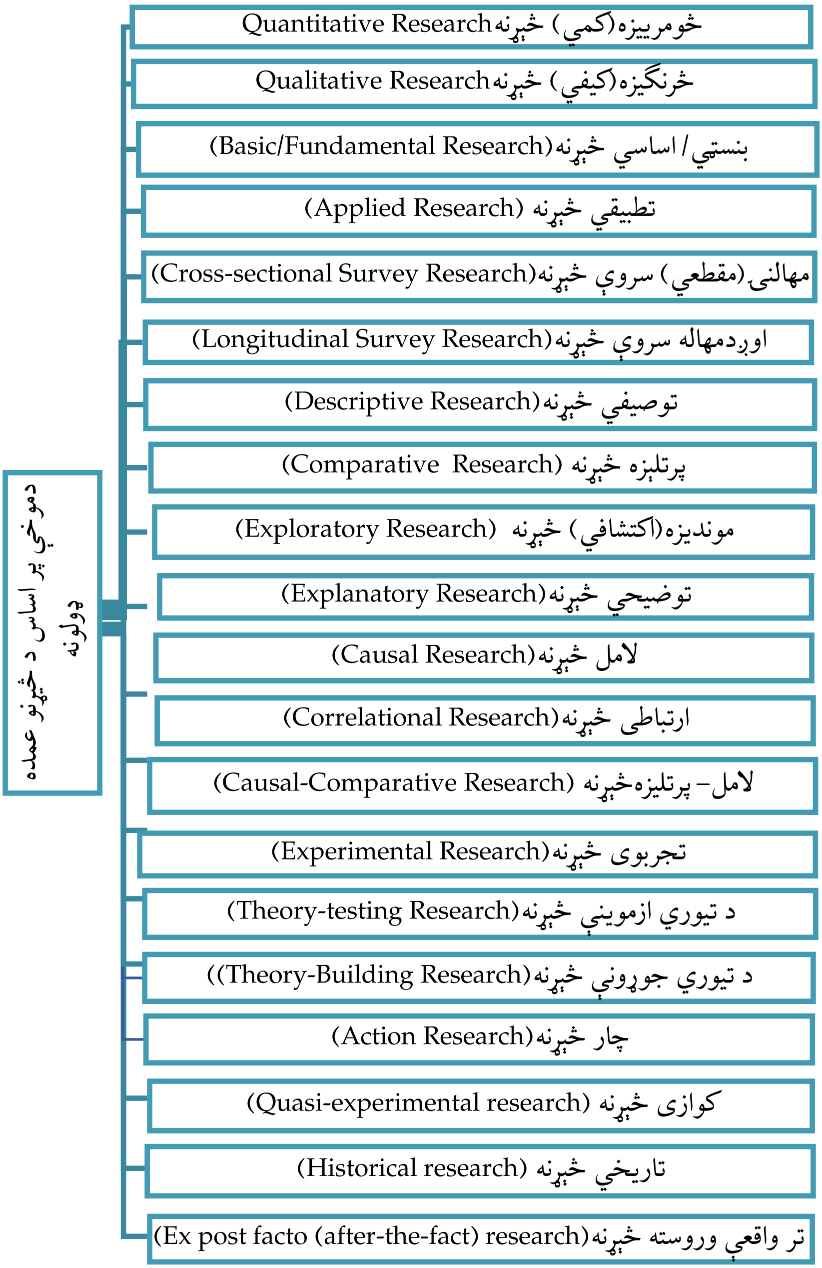

درېم انځور: د څېړنو ډولونو ویشنه د څېړنموخو پر اساس (لیکوال)

د استفادې او یا کارونې پر اساس علمي څېړنې په لاندې ډولونوویشل کېږي.

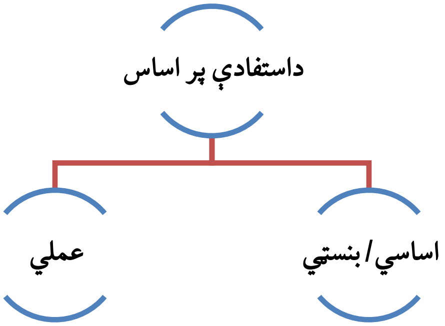

څلورم انځور: د استفادی یاکارونی پر اساس د څېړنو ډولونو ویشنه

څېړنې همېشه د یوې؛ موخې لپاره ترسره کېږي. په دې مقاله کې هڅه شوې چې دا شل ډوله څېړنې چې پدې علمي مقاله کې د" د موخې پر اساس د څېړنو عمده ډولونه" ترعنوان لاندې ذکرشوي دي، پر هر ډول یې لنډ بحث وشي.

۱. څومرییزه(کمي) څېړنه Quantitative Research

دا ډول څېړنه؛ یوه موضوع، حالت یا واقعه د عددي معلوماتو د راټولونې او د ریاضیکي میتودونو له لارې په تېره له احصایي څخه په ګټه اخیستنې تحلیل او تشریح کوي، یانې په دې ډول څېړنه کې ارقام او شمېرې باید د یوه منلي معیار پر بنسټ د عدد په بڼه راټولې او بیا د احصایوي میتودونو په مټ تحلیل شي(٦).

دا څېړنه په څو ډولو ترسره کېدای شي، خو پنځه مهم ډولونه یې دا دي؛

- سروې څېړنه که هغه مقطعي(Cross-sectional) یا اوږدمهاله (Longitudinal) وي،
- لامل څېړنه(Causal Research)،
- ارتباطي څېړنه (Correlational Research)،
- لامل- پرتلیزه څېړنه(Causal-Comparative Research) او
- تجربوي څېړنه(Experimental Research).

۲. څرنګیزه(کیفي) څېړنه Qualitative Research

د څېړنې دا ډول د ټولنیزې نړۍ راسپړنه او د طبیعي تحقیقاتو یوه پروسه ده، چې د پېښو په اړه د«څه» او «ولې» پوښتنو د ځوابونې په موخه ترسره کېږي. دا ډول څېړنه یوازې له کیفي ارقامو سره تړاو لري، چې پر بېلابېلو مفکورو، نظرونو او تجربو د پوهېدو لپاره د غیر عددي(متن، انځور، اډیو، ویډیو او...) معلوماتو راټولونه او تحلیل یکې شامل دي. کیفي څېړنه د معلوماتو او معلومات راټولونې لپاره پر لومړنیو سرچینو تکیه کوي. په کیفي څېړنو کې د معلوماتو (ارقامو) د راټولونې لپاره معمولاً له دریو

میتودونو (کتنې /مشاهدې، مرکې او د اسنادو له تحلیل) څخه استفاده کېږي. د بیلګی په توګه، که یو څېړونکی د مرکې له لارې یوه کیفي څېړنه ترسره کول وغواړي باید دا پړاوونه په پام کې ونیسي: د مرکې ډول (structured, semi-structured or unstructured)؛ د مرکې د پروټوکول ډیزاین، د مرکې ثبت؛ د مرکې کوډونه، د شاخصونو غوراوی؛ د شاخصونو چاڼ او اصلاح او د شاخصونو د وروستي لیست جوړونه. د یادونې وړ ده چې په کیفي څېړنه کې اکثراً نمونه اخیستنه کېږي، یانې چې له هغه نفوس څخه چې څېړنه پرې کېږي، بېلګه یا نمونه اخیستل کېږي او بیا د هغې د پایلو پر بنسټ اټکلونه او پرېکړې کېږي. البته په کیفي څېړنه کې د نمونې اخیستنې لپاره له بېلابېلو طریقو څخه ګټه اخیستل کېږي، که تر مطالعې لاندې موضوع ډېره عامه او عمومي وي، د نمونې اخیستنې لپاره د سنوبال نمونې طریقه کاریږی. که د مطالعې موضوع په یو ځانګړي سازمان یا یوه ځانګړې ساحه کې وي، د نمونې اخیستنې لپاره د هدفي نمونې طریقه کارېږي. پر کمي او کیفي څېړنو د لابنه پوهېدا لپاره دواړه څېړنې په لاندې جدول کې یو له بل سره پرتله شوي دي.

لومړی جدول: د کمي اوکیفي څېړنو ترمنځ مهم توپیرونه

	کیفي څېړنه	کمی څېړنه
موخه	د نظرونو تحیل	مشخصې فرضیې یا پوښتنې
د څېړنې میتود	کتنې (مشاهدې) تفسیر او تحلیل	اندازه کول او بیا ټیسټ کول
د معلوماتو (ارقامو) راټولونې میتود	د مشاهدو، مرکو او اسناد تحلیل	په ګټګوریو ویشل او عددي ارقام په لاس راوړل
د څېړونکي خپلواکي	څېړونکی ازاد نه دی او پایلې ذهني دي	څېړونکی ازاد دی او پایلې عیني دي
نمونه	کوچنۍ نمونې	لویې نمونې
اکثریت استفاده	د سپړنې څېړنې ډیزاین	تشریحي او علتي څېړنې ډیزاین

کیفي څېړنه هم لکه د کمي هغې په څو ډوله ترسره کېدای شي، خو شپږ مهم ډولونه یې دا دي؛

- **د توکمپوهنې طریقه (Ethnography method)**: ایتونوګرافیک د کیفي څېړنې میتود دی، چې د خلکو سیستمتیکه مطالعه د دوی په طبیعي چاپېریال کې ترسره کوي او د ژوند طریقې او ځانګړنې یې مطالعه کوي.
- **داستاني طریقه(Narrative method)** : دا میتود د کیفي څېړنې یوه بڼه ده چې څېړونکی پکې پر یوه ځانګړې موضوع تمرکز کوي او د قضیې مطالعې، سروې، مشاهدو یا نورو ورته میتودونو څخه راټول شوي معلومات (ارقام) تحلیلوي.
- **فینومینولاجیکل طریقه (Phenomenological method)**: دا ډول څېړنه یوه موضوع یا حادثه له مختلفو زاویوڅخه څېړي او تحلیلوي.

- **د ځمکي تیوري طریقه (Ground theory method)**: دا د کیفي څېړنې یوه کړنلار ده، چې معلومات پکې له تجربوڅخه را ټولېږي او د تحلیل په پایله کې ترې تیورۍ (نظریې) جوړېږي (۷).
- **د قضیې مطالعې طریقه(Case study method)**: دا د کیفي څېړنې یو ډېر کارنده میتود دی چې په ټولنپیژندنې، مدیریت، انسانپیژندنې، ارواپوهنې او داسې نوربرخوکې په پراخه پیمانه کارېږي.
- **تاریخي طریقه(Historical method)**: ددې میتود په کارونې سره څېړونکی تېرې پېښې او واقعې څېړي، له مخې یې روان حالت درک او راتلونکي په اړه وړاندوینه کوي.

۳. بنسټي/ اساسي څېړنه(Basic/Fundamental Research)

بنسټي څېړنه د پېښې سپړنې او پوښتنو ته د ځواب موندنې یو ساینسي میتود دی چې اصلي موخه یې د پوهې پراخونه، په پېښو کې د موجوده نظم پوهاوی، د تیوریو پراختیا او د هغې پایلې دي(۲). دا ډول څېړنې ډېر وخت او ډېرو مالی سرچینو ته اړتیا لري او معمولاً د پوهنتونونو او علمي مرکزونو په واسطه ترسره کېږي. دا ډول څېړنې د څېړنې د نوعیت پر اساس کېدای شي په څو ډولو لکه سروې(Survey)؛ مرکې(interview)؛ تمرکز ګروپونو (Focus Group)، لابراتوار (Laboratory) او د قضیې مطالعاتو(Case Study) ډیزاینونو په کارولوسره ترسره شي. دا څېړنه عمدتاً څو پړاوونه لري چې په لاندې شکل کې تشریح شوي دي.

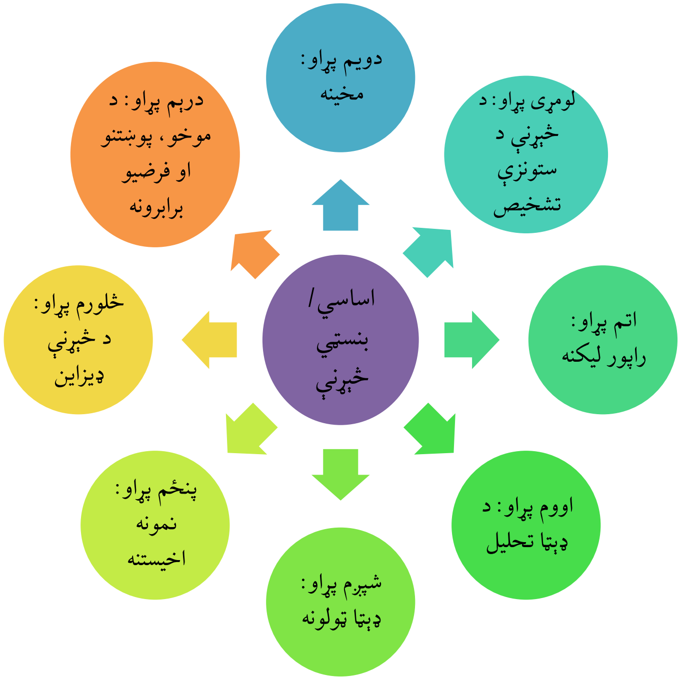

پنځم انځور: د بنسټي څېړنې عمده پړاوونه

۴. تطبيقي څېړنه (Applied Research)

د څېړنيز ډيزاين يو ډول دی چې د يوې ځانګړې ستونزې د حل هڅه کوي يا هغو مسألو ته چې وګړی، ډله يا ټولنه ورسره لاس و ګرېوان وي؛ حل لار مومي. د څېړنې د اډول ډېر کله د قراردادي څېړنې ساينسي مېتود په توګه پېژندل کېږي، ځکه د ورځنيو ستونزو لپاره پکې د ساينسي مېتودونو په کارونې پر حل موندنه تمرکز کېږي(۸). په تطبيقي څېړنه کې ډېر تمرکز د ستونزې پر تشخيص (پېژندنه) کېږي، د ستونزې تر تشخيص وروسته فرضيه ټاکل کېږي او د فرضيې د ازموينې لپاره د تجربې له لارې مخکې ځي، چې ستونزې ته حل ومومي. په زياترو مواردوکې، د څېړنې دا طريقه د عملي ستونزو د حل لپاره تجربوي مېتودونه کاروي، ځينې وختونه د يوې ستونزې د حل په لټه کې د مستقيم چلن له امله غير منظم تحقيقات ګڼل کېږي. دا څېړنه عموما د بنسټي څېړنو موندنې نورې هم څېړي او د ستونزو په حل کې ترې په عملي بڼه ګټه پورته کېږي.

دا ډول څېړنې؛ د څېړنې د نوعيت له مخې په څو ډولو لکه سروې(Survey)؛ تجربې(Experiment)؛ مرکې(Iterview)؛ تمرکز ګروپونو (Focus Group)، د قضيې مطالعاتو(Case Study) او د اسنادو د تحليل(Documents Analysis) ديزاينونو په کارولوسره ترسره کېدای شي. ددې ډول څېړنې د مېتود مهم پړاوونه په لاندې شکل کې ښودل شوي دي.

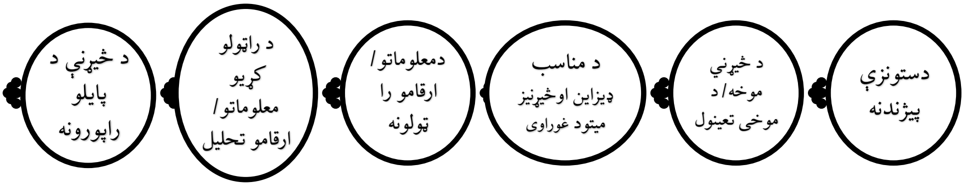

شپږم انځور: د تطبيقي څېړنې عمده مرحلې

د يادونې وړده چې اکثراً تطبيقي او بنسټي څېړنې يوله بل سره ورته والي لري، خو ځينې مهم توپيرونه يې په لاندې جدول کې ښودل شوي دي.

دویم جدول: د بنسټي او تطبیقي څېړنو ترمنځ مهم توپیرونه

	بنسټي څېړنه (Basic Research)	تطبیقي څېړنه (Applied Research)
موخه	- په بېلابېلو برخوکې د پوهې پراخونه - څېړنې پایله(په مختلفو علمي برخو کې) د نړیوالوڅېړنیزو پروټوکولونو او پروسو رامنځته کیدنه ده - په ټولیزه توګه ټولنې ته د اهمیت او ارزښت موندن	- د ځانګړې ساحې د پوهاوي پراخوالی - د یوې ځانګړې ستونزې حل - نوې پوهه په ستونزو پورې محدوده ده
شرایط	- دا ډول څیړنه تنها د پوهنتون کادرې غړي اوپیژندل شوې څیړنیزه بنسټونه ترسره کوي - د موضوع او اهدافو انتخاب د څیړونکي لخوا ټاکل کیږي - اکثرآ ځنډمن وي او ډیروخت ته ضرورت لري.	- دواړه د پوهنتون کادرې غړې او نور سازمانونه یې هم ترسره کولی شي - اهداف د څېړنې دغوښتونکی سره په خوښه انتخابیږي - ډیروخت نه نیسی او باید ژر ترسره شی

۵. مهالنی(مقطعي) سروې څېړنه(Cross-sectional Survey Research)

په دی ډول سروې څېړنه کې معلومات یا ارقام له مختلفو اشخاصو یا ګروپونو څخه د وخت په یوه ټاکلي مهال(مقطع) کې را ټول او تحلیلیږي. پدې ډول څېړنه کې څېړونکی پر متغیراتو(Variables) هیڅ ډول اغېز نه لري او نه یې تغیرولای شي. د اقتصاد، ارواپوهنې، طب، ایپیډیمولوژي، او نورو ټولنیزو علوموکې له دې ډول څېړنې څخه استفاده کېږي. د مثال په ډول د طب استاد غواړي د نفوسو په یوه ټاکلې برخه کې د یوې ساري ناروغی خپرېدا معلومه کړي، نو له دې ډول سروې څخه استفاده کولای شي (۹).

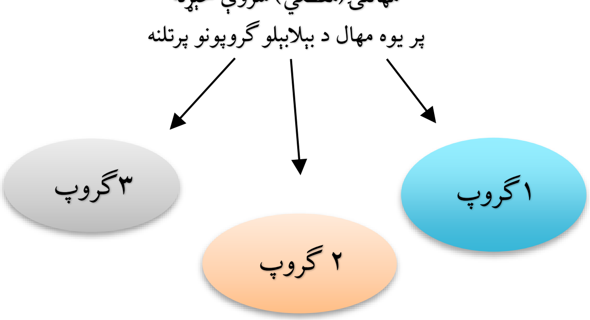

اووم انځور: د انځور په ژبه دمهالنی(مقطعي) سروې څېړنه

٦. اوږدمهاله سروې څېړنه(Longitudinal Survey Research)

دا ډول سروې څېړنه د مهالنۍ(مقطعي) سروې څېړنې پرعکس ده. په دې څېړنه کې د ډېرو ګروپونو او یا اشخاصو پر ځای د اشخاصو په یوه خاص ګروپ په مکرر ډول د یوې اوږدې مودې لپاره څېړنه کېږي(۱۰؛۱۱). دا ډول څېړنه ډېر کله د اشخاصو پر یوه کوچني ګروپ تمرکز کوي.

اوږد مهاله سروې څېړنه

د عین ګروپ مقایسه په دوامداره شکل سره

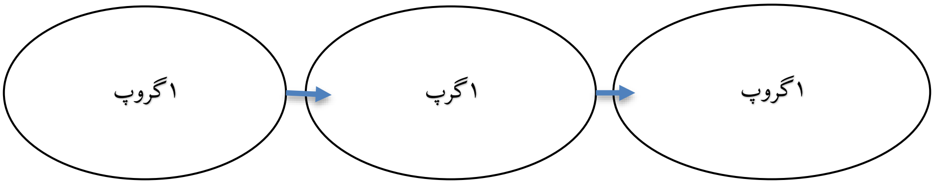

اتم انځور: د تصویر په ژبه اوږدمهاله سروې څېړنه

د مهالنۍ(مقطعي) څېړنې برعکس اوږدمهاله څېړنه ده. دا په دی معنی چی په مقطعي څېړنه کې مطالعات په یوه وخت کې د مختلفو اشخاصو او یا ګروپونو څخه ارقام را ټولېږي، پداسې حال کې چې په اوږدمهاله څېړنه کې د یوه مشخص ګروپ څخه په مکرر ډول ارقام یا معلومات راټولیږی. دا ډول څېړنه ډېری وخت د افرادو پر کوچنۍ ډلې تمرکز کوي چې له یوې عامې ځانګړنې سره تړلي دي.

سروې ګانې اکثراً له نمونې اخیستنې څخه په استفادې ترسره کېږي، ځکه چې اکثر وختونه تر مطالعې لاندې نفوس زیات وي او د ټول نفوس مطالعه ډېرو امکاناتو (وخت، پیسو او نورو منابعو) ته اړتیا لري او یا هم د ټول نفوس په سطح سروې ممکنه نه وي، نو څېړونکی باید له نفوس څخه نمونه واخلي. نمونه باید په داسې بڼه غوره شي، چې د ټول نفوس استازي وکړي(۸ تصویر). نمونه د نفوس یوه فرعي ټولګه ده، چې د ټول نفوس په اړه د انعکاس کولو لپاره مطالعه کېږي، نو د نمونه اخیستنې مېتودونه باید مناسب وي چې ډاډ ترلاسه شي چې نمونه کره یا استازې ده.

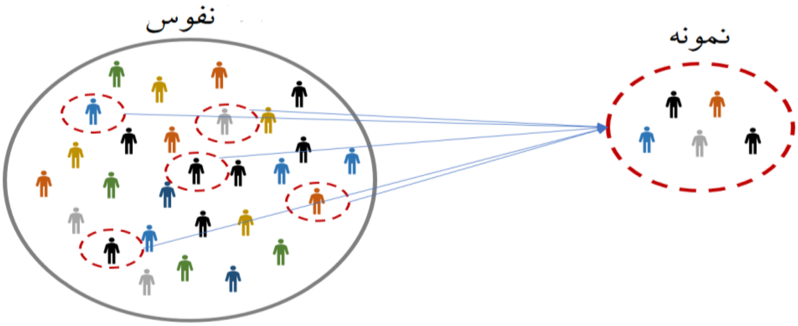

نهم انځور: دنمونې اخیستنې یوه وړه بیلګه

دنمونې اخیستنې مېتودونه په لاندې جدول کې ښودل شوي دي(۱۲).

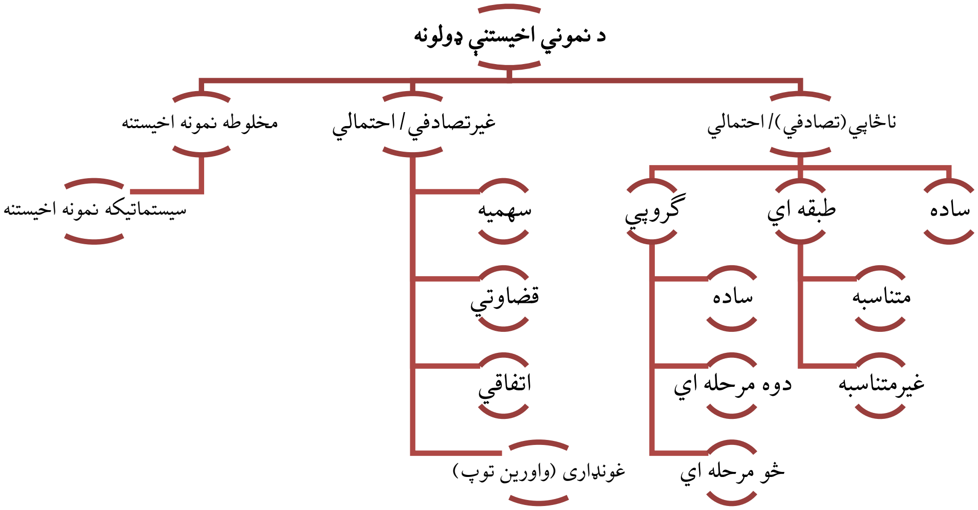

لسم انځور: دنمونه اخیستنې ډولونه

لکه په پورتنی جدول کې چې ښکاري، نمونه اخیستنه معمولاً په درې عمده ډولونو یعنی شونې/ احتمالي(Random)؛ ناشونې/ غیر احتمالي (Non-random) او ګډه/ مختلطه (Mixed) ده، چې بیا هر ډول یې ځان له په څو نورو فرعي ډولونو ویشل کېږي.

۷. توصیفي څېړنه(Descriptive Research)

توصیفي څېړنه؛ د سپړنېزې څېړنې ترسره کولو یوه طریقه ده. دا څېړونکیو ته ورتیا ورکوي چې په دقیق او میتودیک ډول وضعیت یا پېښه په تفصیل سره تشریح کړي(۱۳). لکه له نامه چې یې معلومیږي، توصیفي څېړنه د ټولنې، وضعیت، یا پېښې ځانګړنې بیانوي بې له دې چې په متغیراتو کې لاس وهنه وکړي. په دا ډول څېړنه کې یوه پېښه بې د فرضیې له ازموینې مطالعه کېږي. داډول څېړنه کېدای شي

د سروې، مشاهدې مطالعې، او د قضيې مطالعې ميتودودنو په کارولو سره ترسره شي. د معلوماتو (ارقامو) راټولولو لپاره دواړه کميتي او کيفيتي ميتودونه کارېدای شي. معمولاً داڅېړنه په شپږو عمده پړاوونو کې ترسره کېدای شي چې عبارت دي له: د ستونزې پېژندنه؛ مخينه؛ د څېړنې د ګډونوالو يا پېښې او څېړنيزو وسايلو غوراوی؛ د معلوماتو راټولونه؛ د معلوماتو تحليل؛ او د څېړنې پر موندنو راپور ليکل.

يوولسم انځور: د توصيفي څېړنې د ترسره کولو مهم پړاوونه

۸. پرتلېزه څېړنه (Comparative Research)

د څېړنې يو ډول ميتود دی، چې د ورته واليو يا توپيرونو د موندنې په موخه پېښې يا حالات تحليلوي(۱۴). دا څېړنه معمولاً په لويه او کوچنۍ پيمانه د ټولنيزو واحدونو(سيمو، ملتونو او ان لويو وچو) تر منځ د ورته والیو او توپيرونو؛ مطالعه کوي. د بېلګې په ډول د دو سيمو يا دوو هېوادو په کچه کلتوري توپير او ورته والی، يا يې د خلکو او ټولنيز ژوند ترمنځ توپير اوورته والی او داسې نور. پرتليز تحليل په څومريز(کميتي)، څرنګيز(کيفي) او سيمه ييز (فازي) برخو وېشل کېدای شي(۱۵). څومريز پرتليز(کمي مقايسوي) تحليل پر متغير او څرنګيز پرتليز(کيفي مقايسوي) تحليل پر قضيه راڅرخي او سيمه ييز پرتليز(مقايسوی فازي) چې دا بيا له دواړو (کمي او کيفي) ميتودونو څخه په ګټنه؛ يعنې مخلوط ډول ترسره کېږي، ټوليز محور دی. دا ډول څېړنه په څو پړاوونو کې لکه: د پرتليزو واحدونو(ټولنې يا ګروپونو) غوراوی ؛ د پرتلنې دلايل(ولې مو دا دوه ټولنې او يا ګروپونه غوره کړل، د پرتلنې لپاره ممکن نور فکټرونه هم وو، هغه مو ولې غوره نه کړل او دا مو غوره کړل)؛ د ګروپونو او ټولنو تر منځ د فکټرونو غوراوی يانې کوم شيان بايد يو له بله سره پرتله شي؛ د ارقاموتحليل او راپور ليکنه.

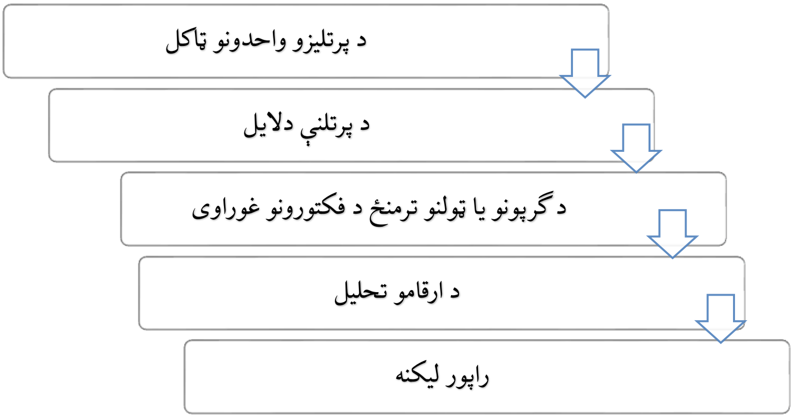

دولسم انځورم: د پرتلېزې څېړنې عمده مرحلې

۹. موندیزه(اکتشافي) څېړنه (Exploratory Research)

موندیزه(اکتشافي) څېړنه؛ د څېړنې یوډول دی، د څېړنې هغه پوښتنې؛ چې د مخه په ژوره توګه نه وي څېړل شوې؛ څېړي(۱٦). دا ډول څېړنې اکثراً کیفي وي او دا چې له یوې لوی نمونې سره په اکتشافي ډول ترسره کېږي، کېدای شي کمیتي هم وي. دا څېړنه په څو پړاوونو کې ترسره کېدای شي چې عبارت دي له: دستونزې پېژندنه؛ د ستونزې د حل په اړه د مناسبې لارې وړاندیزیوول؛ د څېړنیز میتود د ډیزان غوراوی؛ فرضیو جوړونه؛ د معلوماتو(ارقامو راټولونه او تحلیل)؛ راپورلیکنه او وړاندیزونه.

دیارلسم انځور: د موندیزې(اکتشافي) څېړنې د ترسره کولو عمده پړاوونه

۱۰. توضیحي څېړنه(Explanatory Research)

دا ډول څېړنه د یوې پېښې لامل څېړي، په تېره چې د پېښې په اړه کافي معلومات موجود نه وي. دا څېړنه؛ له څېړونکي سره د پېښو پر اصلي لاملونو او په راتلونکې کې د ورته پېښو د مخنیوي د لارو چارو په اړه مرسته کوي. دا ډول څېړنې د لامل څېړنې په نامه هم یادېږي، څکه زیاتره وخت پکې د علت معلول له ماډل څخه استفاده کېږي(۱۷). دا څېړنه زیاتره پر «څنګه» او «ولې» پوښتنو تمرکز کوي او له اکتشافي څېړنې(Exploratory Research) سره ډېر لږ توپیر لري. یو مهم توپیر یې دادي چې په

توضیحي څېړنه کې موضوع په ژور ډول څېړل کېږي ولې په اکتشافي څېړنه کې اکثراً د څېړنو ابتدایي پړاوونه ترسره کېږي یعنې موضوع دومره په ژوره توګه نه څېړل کېږي.

څورلسم انځور: د توضیحي څېړنې د ترسره کولو عمده پړاوونه

د توضیحي او اکتشافي څېړنو عمده پړاوونه چې ډېر کم توپیر لري، په لاندې شکل کې ښودل شوي دي.

درېم جدول: د توضیحي او اکتشافي څېړنو توپیرونه

د اکتشافي او توضیحي څېړنو توپیرونه

اکتشافي څېړنه	مرحلې	توضیحي څېړنه
د ستونزې پېژندنه	۱	د ستونزې پېژندنه
دستونزې دحل په اړه دمناسبې لارې وړاندیز	۲	د فرضیو تنظیم
د څېړنیز میتود د ډیزاین غوراوی	۳	د څېړنیز میتود ډیزاین غوراوی او د ارقامو راټولونه
د ارقامو راټولونه او تحلیل	۴	د ارقامو تحلیل
راپور لیکنه او د راتلونکیو څېړنو په اړه وړاندیزونه	۵	د څېړنې راپور لیکل

پنځلسم انځور: داکتشافي او توضیحي څېړنو توپیرونه

۱۱. لامل څېړنه(Causal Research)

لامل څېړنه دا ارزوي چې آیا دوه متغیر(یو خپلواک اوبل تړلی) سره د علت او اغیزې اړیکه لري که نه؟ دا څېړنه زیاتره په مارکیټي مطالعاتو کې کېږي(۱۸). د سوداګرۍ په برخه کې لامل څېړنه ډېر اهمیت لري. بازار موندونکي او سوداګر د لامل څېړنې په مټ پر پېرونکیو او بازار د سوداګرۍ ماډل یا په محصولاتو کې د دوی د بدلونونو اغیزې څېړي. ډېرې بېلګې شته چې لامل څېړنه له سوداګرو سره د بېلابېلو متغیرونو(پلور، عاید، لګښتونو، محصولاتو، تغېراتو...) تر منځ د لامل او اغېزو د اړیکو په مشخصونه کې مرسته کوي. د بېلګې په ډول یو شرکت غواړي د محصول پر پلور د نوموړي محصول په ځانګړنو کې د بدلانه اغېزې(اندازه، رنګ یا نورې ځانګړنې) وګوري، بله سناریو د بیې راټیټونه وي او اغیزې یې پر پلور ګوري. ددې ډول څېړنې عمده برخې له فرضیې، د متغییرونو له غوراوي، ناڅاپي نمونه اخیستنې، د ارقامو له تحلیل او موندنې، راپورلیکنې او وړاندې کونې څخه عبارت دي.

شپاړسم انځور: دلامل څېړنې د ترسره کولو عمده پړاوونه

۱۲. ارتباطی څېړنه(Correlational Research)

دا ډول څېړنه یوازې د دوو متغییرونو ترمنځ د اړیکو د اندازې ښودنه کوي له علت و معلول سره کار نه لري. د دا ډول څېړنې یوازینۍ موخه د دې معلومول دي چې کوم متغیر په مثبت یا منفي لوري کې له بل کوم متغیر سره تړاو لري او د تړاو درجه یې څومره ده(غښتلې، کمزورې یا هېڅ د پامنیوي وړ نه ده)(۱۹). دا څېړنه معمولاً له دې پوښتنو(د دوو متغییرونو تر منځ اړیکه شته؟ که وي جهت یې مثبت دی که منفي؟ د دې اړیکې اړندازه څومره ده؟) سره کار لري.

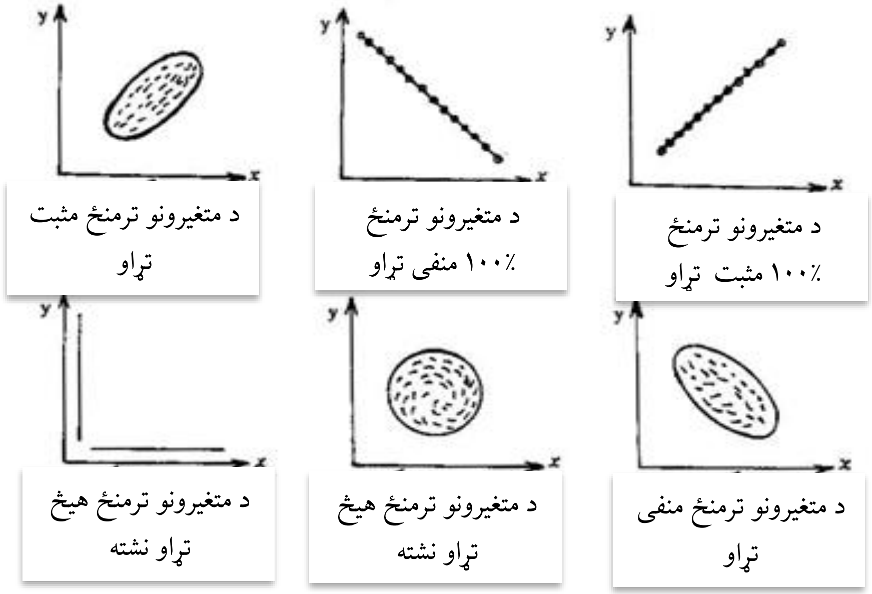

اوه لسم انځور: په ارتباطي څېړنه کې د متغییرونو ترمنځ تړاو او اندازې یې

ارتباطي څېړنه معمولاً لکه نورو څېړنو په شان په څو پړاوونو کې ترسره کېږي چې په لاندی ډول دي؛

- د ستونزې پېژندنه

۱. ایا دوه متغیرونه (X او Y) یوله بله سره ارتباط لري؟

۲. که یی لري د ارتباط درجه یې څومره ده؟

- له نفوس څخه باید نمونه انتخاب شي او نمونه هم باید تر ۳۰ مشاهدو کمه نوي.
- د څېړنې ډیزاین او مېتود مشخص شي.
- ارقام باید راټول شي او هغه باید په دوه ګروپونو پورې تعلق ولري په لاندې جدول کې یې نمونه ښودل شوي ده. مثلاً د قد او وزن ترمنځ ارتباط.
- د ارقامو تحلیل
- او د څېړنې راپور یا موندنې برابرول .

څلورم جدول: د ارتباطي څېړنې د ارقامو راټولولو او په جدول کې د تحلیل د پاره د چمتو کولو طریقه ښیي

نوم	قد	وزن

۱۳. لامل- پرتلیزه څېړنه(Causal-Comparative Research)

دا ډول څېړنه؛ چې د پېښې د لاملونو تر منځ پکې اړیکه څېړل کېږي، معمولاً تر پېښې وروسته کېږي. څېړونکي پکې په مستقل متغیر کې لاسوهنه نشي کولای او نه یې کنټرولولای شي، ځکه چې پېښه مخکې رامنځته شوې وي (۲۰). په دې ډول څېړنه کې لږ تر لږه دوو پرتلیزو ګروپونو ته اړتیا ده، چې د یوه ټړلي متغیر پر بنسټ له یو بل سره پرتله شي. د مثال په ډول استادان غواړي محصلین په دوو ګروپو ووېشي، یو هغه ګروپ چې د لوړ استعداد خاوندان دي له بل ګروپ سره چې استعداد یې ډېر لوړ نه دی د معیاري IQ ازموینې پر اساس پرتله کړي او دا ومومي چې پر دوو ګروپونو د محصلینو ویشل سم وو او کنه؟ دا ډول څېړنه معمولاً څو مرحلې(د عنوان غوراوی، د څېړنې مخینه، د څېړنې فرضیې، د څېړنې د ګروپونو غوراوی او نمونه اخیستنه یې، د څېړنې د ارقامو راټولونه او وسایل یې، د ارقامو تحلیل) لري. دا ډول څېړنه کې معمولاً له ANCOVA،t او Chi-Square ازموینوڅخه ګټه اخیستل کېږي. که دوه اوسطونه پرتله کېږي د t ازموینې، که له دوو زیات اوسطونه پرتله کېږي بیا دANCOVA ازموینې او که د مشاهدې له پاموړ پایلو سره پرتلنې ته اړتیا وي، بیا له Chi-Square څخه استفاده کېږي. ډېر ځله ځینې کسان د لامل او لامل پرتلیزې څېړنو ترمنځ توپیر کې تېروځي، علت یې دادی چې دواړه ډوله څېړنو کې دوه متغیرونه په پام کې نیول کېږي. اصلي توپیر دادی چې په لامل څېړنه کې د متغییرونو(که دوه یا هرڅو وي) ارقام باید مقداري وي. خو په لامل پرتلیزه څېړنه کې یو متغییر کټګوري او بل مقداري وي. بل عمده توپیر دادی چې په لامل څېړنه کې ارقام د سکاټر پلاټ او ضریب همبستګي چې اکثرا د ۰ او ۱ یا د ۱ او ۱۰۰ ترمنځ وا قع کېږي، ښودل کېږي. په داسې حال کې چې په لامل پرتلیزه څېړنه کې تفاوتونه د جدول په بڼه ښودل او یا تشریح کېږي.

۱۴. تجربوی څېړنه(Experimental Research)

هغه څېړنه ده، چې ارقام یې د تجربو له لارې راټول او بیا له ثابتو متغیرونو سره پرتله کېږي چې تر مطالعې لاندې پېښې لاملونه او یا اغیزې مشخصې شي(١٦). د تجربوي څېړنې یوه بیلګه په لابراتوار کې د وینې معاینه ده چې د ناروغ د روغتیا د حالت لاملونه روښانه شي. په دې ازموینو کې د ناروغانو د وینې نمونی څېړل کېږي او ترلاسه شوي پایلې د منل شویو نورمالو وینو له پایلو سره پرتله کېږي. پدی ډول څېړنه کې اکثراً دوه ډوله متغییرونه؛ چې یو یې ثابت او بل یې هغه دی چې پایلې یې له ثابت متغییر سره پرتله کېږي، په پام کې نیول کېږي. دا ډول څېړنه اکثراً کمي ده یعنې ارقام یې په مقداري ډول راټولېږي. البته دا ډول څېړنې په مختلفو مسلکونو کې په متفاوت ډول ترسره کېږي. د بیلګی په توګه په طب کې دا ډول څېړنه په لابراتوار کې خو په کرنه کې په ازاد محیط کې ترسره کېدای شي. د بیلګی په توګه د یوی نوې ورایټۍ حاصل د بومي(ځایي) ورایټۍ له حاصل سره پرتله کېږي. دواړه له

لابراتواره بهر په ازاد محیط کې کرل کېږي او حاصل يې پرتله کېږي. هدف دا دی چې تجربوي څېړنه يوازې په لابراتوار پورې محدوده نه ده، بلکې هر هغه تجربه چې ارقام يې مقداري وي او په لومړي ځل را ټولېږي، تجربوي څېړنه بلل کېږي. څېړنيز مېتود يې په شرايطو او مسلک پورې اړه لري، يعنې که دا تجربه په طب کې کېږي تجربوی مېتود به يې له بل مسلک سره ډېر متفاوت وي. په همدې خاطر مو يې دلته مشخص پراوونه رانه وړل.

۱۵. د تيوري ازموينې څېړنه(Theory-testing Research)

تيوري ازموينې څېړنه دا څرګندوي، چې په تجربه یا يوه نمونه کې په لاس راغلې بېلګې د موجوده تيورۍ ملاتړ کوي که نه، ياني تاييدوي يې که نه؟ دا ډول څېړنه په دوه طريقو (مېتودونو) ترسره کېږي چې يو يې په يوه قضيه کې د تيوری ازموينه ده("theory-testing single case study") اوبل د يوی قضيې په نمونه کې د تيورۍ ازموينه("theory-testing sample case study"). د تحقيق ميتود يې خورا ساده دی اومعمولاً په ۷ مرحلوکې ترسره کېږي. دا مرحلې عبارت دي له: د مناسب عنوان انتخاب؛ د قضيې غوراوی (selection of case)؛ د فرضيو مشخصونه؛ د فرضيو ازمويل؛ د څېړنې د موندنې راپورول او د راپور د موندنو ارزونه چې آيا موجوده تيوري تاييدوي او که نه. دڅېړنې مراحل په دواړو(يوه قضيه کې د تيورۍ ازموينه ("theory-testing single case study") او د يوې قضې په نمونه کې د تيورۍ ازموينه("theory-testing sample case study") کې يوشان دي(۲۱). د دا ډول څېړنې عمده مراحل په لاندې شکل کې ښودل شوي دي.

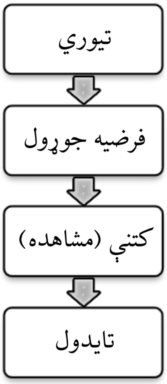

اتلسم انځور: د تيورۍ ازموينې څېړنې عمده مرحلې

۱۶. د تیوري جوړونې څېړنه(Theory-Building Research)

د مفاهیمو د رامنځ ته کولو او د هغې د بیان هغه پروسه ده، چې دا راښیي چې یوه حادثه یا واقعه ولې پېښېږي، په بله ژبه تیوري جوړونه د تولید، تایید، پلي کولو روانه پروسه او په عمل کې د هغې تطبیق ته ویل کېږي(۲۲). پروسه په خلص ډول په لاندې شکل کې ښودل شوې ده.

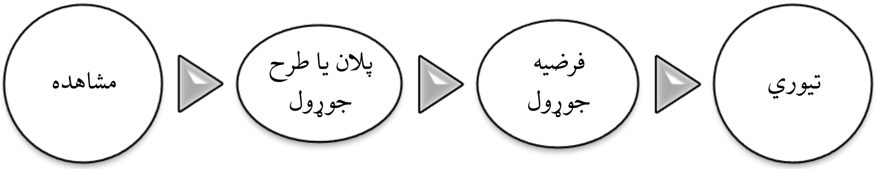

نولسم انځور: د تیوري جوړونې څېړنې عمده مرحلې

۱۷. چار څېړنه(Action Research)

چار څېړنه، د څېړنې له هغه میتودنو څخه ده، چې موخه یې په ورته وخت کې د یوې مسألې څېړنه او حل دی. په دی ډول څېړنه کې څېړونکی پر یوه وخت څېړنه هم کوي او موندنې یې هم عملي کوي(۲۳). دا څېړنه لومړی ځل د کورت لیون لخوا په ۱۹۴۴ م کال کې معرفی شوه. ددې څېړنې څېړنیز دوران په لاندې شکل کې ښودل شوی دی(۲۴).

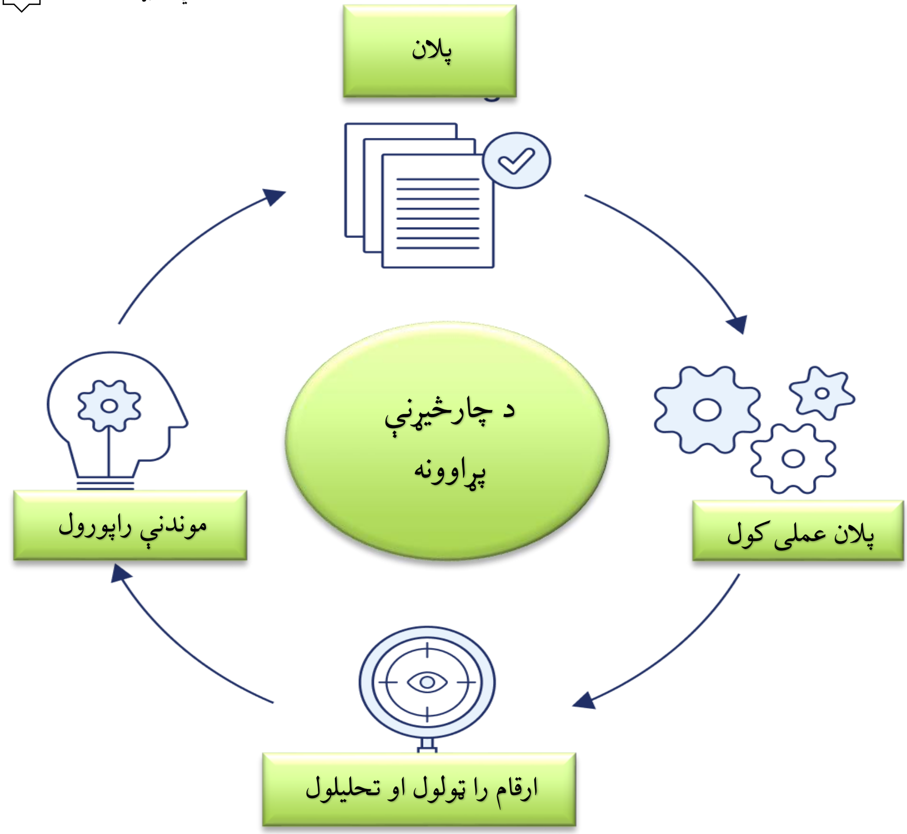

شلم انځور: د چار څېړني څېړنيز دوران(George, T. (2023, April 21

۱۸. کوازی څېړنه (Quasi-experimental research)

دي ډول څېړني ته نيمه تجربي څېړنه هم وايي، ځکه چې پدې ډول څېړنه کې (Randomization) يا په تصادفي ډول تريتمنتونه(هغه څه چې څېړونکی يې په تجربوي واحدونو/ګرپونو کې پلي کوي) په واحدونو يا ګرپونوکي نه پلي کېږي(۲۵). او دا کار ځکه نه کېږي چې هغه ګروپونه چې د ټريټمنټونو اغېزې پرې څېړل کېږي، يو شان نه دی. له دی ډول څېړني څخه هله استفاده کېږي چې د افرادو/ګروپونو/ واحدونو انتخاب په تصادفی ډول ممکن نه وی او يا په مستقل متغير کی لاسوهنه آسانه نه وی. پدی څېړنه کې کنترول ګروپ نه وی او معمولاً تر تجربي د مخه او وروسته ماډل څخه استفاده کېږي. پدی معنی چی عينی ګروپ يو ځل تر تجربي د مخه او بيا تر تجربي وروسته ارزيابي او موندني يې سره پرتله کېږي. دا تجربه معمولاًکمي ده يانې ارقام يا معلومات چې راټولېږي د اعدادو په بڼه وي. دا څېړنه ډېر ډولونه لری ولی مهم يې عبارت دی له نابرابر ګروپي ديزاين(Nonequivalent

group design) او تر تجربي مخکې یا وروسته ډیزاین (Pretest-posttest design)(۲٦). یو ډول دوران د څېړني په لاندې شکل کې ښودل شوی دی.

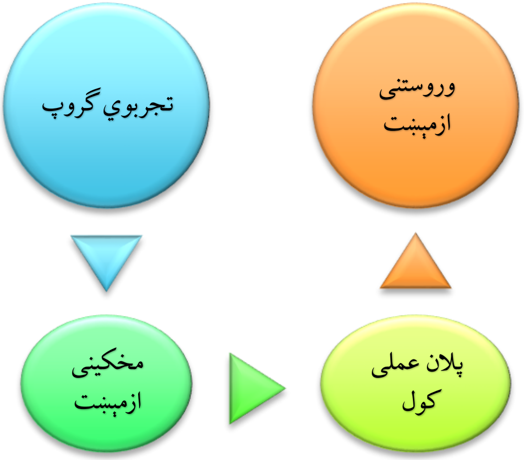

یوویشتم انځور: دکوازي څېړني څېړنیز دوران

۱۹. تاریخي څېړنه (Historical research)

دا ډول څېړنه؛ د یوې ځانګړې موضوع په اړه، چې په تېر مهال او ځانګړي وخت کې پېښه شوې وي، کېږي. دا څېړنه د تېرو پېښو یا نظرونو په اړه د معلوماتو راټولولو او تشریح پروسه ده، څېړونکی هڅه کوي چې د معلوماتو په راټولولو، ارزولو او د معلوماتو د کره والي له لارې پخواني حقایق ومومي او د دې حقایقو په پامنیوي د راتلونکي لپاره معقولې او مثبتې تګلارې وړاندیز کړي (۲۷). ددې ډول څېړنې اساسي اصل د څېړونکي ناپېیلتوب دی، حقایق باید بې له هر ډول (کلتوري، قومي، سمتي او...) تبعیض څخه راټول کړي (۲۸). تاریخي څېړنه دا پړاوونه لري: د موضوع یا څېړنې د پوښتنو غوراوی؛ د ستونزې بیان؛ د فرضیو جوړول/ تدوین یانوي کول؛ مخینه؛ تاریخي توصیف/ د معلوماتو راټولول (یعنی دا واقعه چیرې، څه وخت او څنګه منځ ته راغله)؛ تحلیل او د څېړنې را پور جوړول.

دوه ویشتم انځور: د تاریخي څېړنې عمده مرحلې

۲۰. تر واقعې وروسته څېړنه(Ex post facto (after-the-fact) research)

دا تر واقعي څخه وروسته ترسره کېدونکې څېړنه ده(۲۹). پدې ډول څېړنه کې موخه پر تړلي متغییر د خپلواک هغې د اغېز موندنه ده. دا ډول څېړنه کوازيQuasi-experiment ته ورته څېړنه ده، توپیر یې دادی چې دا تحقیق تر واقعې یا حادثې وروسته ترسره کېږي او څېړونکی په متغیرونو کې گوتې وهلای نشي. تر واقعې وروسته څېړنه دا پړاوونه لري.

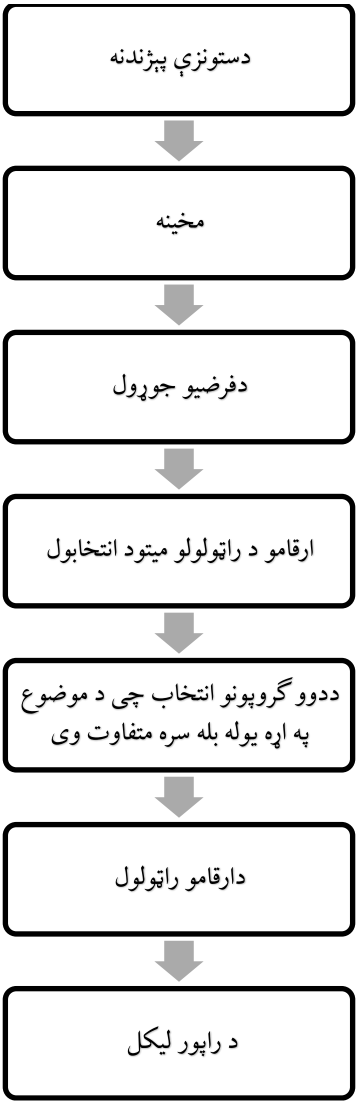

درویشتم انځور: تر واقعې وروسته څېړنې عمده پړاوونه

پایلې

د یوه هېواد د اقتصادي او ټولنیز پرمختګ لپاره څېړنه حیاتی وسیله ده، ځکه د څېړنو له امله اکثراً نامعلومو مسألو او یا شتو ستونزوته حل پیداکیږي. څېړنې معمولاً له منل شویو څېړنیزو میتودونو څخه په استفادې، د یوې ستونزې حل راباسی، له بده مرغه په افغانستان کې څېړنې ډېرې نه کیږي او لامل یی هم له څېړنو او څېړنیزو میتودونو سره د خلکو نه بلدتیا او کله کله په بېلابېل برخو کې د مسلکي او پیاوړیو څېړنپوهانو نشتوالی دی. باید ومنو چې بې له ګوتشمېر هغو؛ د افغانستان د پوهنتونونو او څېړنیزو مرکزونو زیاتره کادرونه له څېړنو او بېلابېلو څېړندودونو سره پوره بلدتیا نه لري. همدې ټکي ته په پام، دا مقاله چې د څېړنې پر ډولونو او څېړنیزو کړنلارو یا څېړندودونو را څرخي.

پر څېړنه او څېړندود پوهېدا له کادري غړیو او نورو څېړونکیو سره، د خپلو څېړنیزو پروژو پر مهال د تر ټولو مناسبو میتودونو او تخنیکونو د کارونې، د باوري پایلو په ترلاسي او د ستونزو د دایمي حل لارو په رااېستو کې مرسته کوي. په دې مقاله کې څېړنه د موخو له مخې پر شل عمده او تر ټولو ډېر کارنده ډولونو وېشل شوې او بیا د هر میتود لپاره څېړندود په ګوته شوی دی. پر دې سربېره پکې څېړنې د معلوماتو د راټولونې او څرنګوالي له مخې پر څو برخو وېشل شوي دي. یوه موضوع چې د مقالې په وړاندیزونو کې هم راغلې ده، خو ارزښت ته یې په پام، پرې دلته بیا ټینګار کېږي، چې که د لوړو زده کړو وزارت او نور څېړنیز بنسټونه غواړي چې د څېړنو له لارې شتو ستونزو ته همېشنۍ حل راوباسي نو پکار ده چې د احصایې(شمېر پوهنې) یا (Statistics) په برخه کې؛ چې د څېړنې ژبه باله شي، د علمي او تحقیقي کاردونو ظرفیت لوړونې ته پاملرنه وکړي، چې د یوه مناسب ډېزاین په کارونه سره معلومات راټول او بیا یې د یوه مناسب احصایوي میتود له لارې تحلیل کړي.

ستونزې

ستونزې ډېرې دي ولې عمده خنډونه چې په هېواد کې د علمي څېړنو د مخنیوي سبب شوي دي په لاندې ډول ذکرکیږي.

- د څېړنو د اهمیت په هکله د خلکو کم پوهاوي.
- د څېړنو لپاره د کافي بشري ځواک او بودیجې نشتوالی.
- د څېړنو د اجراء لپاره د مناسب میکانیزم نشتوالی.
- د څېړنو لپاره د کافي انګیزې نشتوالی.
- د څېړنیزو مرکزونو ترمنځ نه همغږي.

سپارښتنې

که لاندې ټکیوته توجه وشي نو څېړنې به نه یوازې په ملک کې دود شي بلکې د هېواد د اقتصادي او اجتماعي پرمختګ سبب به هم شی.

- نظام باید د څېړنو سکتور ته ځانګړې پاملرنه وکړي

- که افغانستان غواړي اقتصادي او ټولنیز پرمختګ وکړي، نو باید د څېړنیز سیستم او ټولنیز- اقتصادي سیستم ترمنځ اړیکې په سمه توګه درک کړي او د خپلې ټولنې د هر اړخیز پرمختګ په بهیر کې دقیق او اړین متوازن پلان رامنځته کړي.
- پوهنتونو ته د څېړنو لپاره بودیجه ځانګړي کړي. د پرمختللو هېوادونو په کالنی بودیجه کې په اوسط ډول د څېړنې برخه شاوخوا ٤٪ ده، په داسې حال کې چې په افغانستان کې دا شاخص ۰٪ دی. حتی اکثریت خلکوته په څېړنو پیسې لګول هسې سیند ته تبی ښکاري.
- د څېړنو په هکله بشري ظرفیت لوړ کړي چې ښې او معیاري وشي.
- د څېړنو پایلې باید په انلاین بڼه له نړۍ سره شریکې شي دا به په اکاډمیک ډګر کې د هېواد وقار لوړ کړي. دڅېړنو نتایج دې له اړوندو وزارتونو او ادارو سره شریک کړای شي چې د هېواد د ښېرازۍ لپاره ترې په لوړه کچه ګټه واخیستلای شي.

سرچيني

(1) Jones CI, Williams JC. Too much of a good thing? The economics of investment in R&D. Journal of economic growth. 2000 Mar; 5:65-85.

(2) Economics F. Rates of return to investment in science and innovation. A report prepared for the UK Department for Business. Innovation and Skills (BIS). 2014.

(3) https://ourworldindata.org/grapher/researchers-in-rd-per-million-people?tab=chart&time=1996..2020

(4) Data OE. Gross domestic spending on R&D. Retrieved Mai. 2017;14.

(5) Creswell JW. Research: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. California. EUA: Sage. 2003.

(6) Sridhar MS. Introduction to research methodology: Problem selection, formulation and research design. Lulu. com; 2010.

(7) Fielding NG, Blank G, Lee RM. The SAGE handbook of online research methods. The SAGE Handbook of online research methods. 2016:1-684.

(8) DePoy E, Gitlin LN. Introduction to research E-book: understanding and applying multiple strategies. Elsevier Health Sciences; 2019 Oct 23.

(9) Connelly LM. Cross-sectional survey research. Medsurg nursing. 2016 Sep 1;25(5):369.

(10) Method approaches. A framework for design. Sage Publications, Inc. Second Edition

(11) Chawla D, Sondhi DN. Research Methodology Concepts and cases–Vikas Publishing House Pvt

(12) Alvi M. A manual for selecting sampling techniques in research.

(13) Kothari CR. Research methodology: Methods and techniques. New Age International; 2004.

(14) Esser F, Vliegenthart R. Comparative research methods. The international encyclopedia of communication research methods. 2017 Apr 24:1-22.

(15) Ragin C, Zaret D. Theory and method in comparative research: Two strategies. Social forces. 1983 Mar 1;61(3):731-54.

(16) Mishra SB, Alok S. Handbook of research methodology.

(17) George T. Exploratory Research| Definition, Guide, & Examples. Scribbr.

(18) Iacus SM, King G, Porro G. A theory of statistical inference for matching methods in causal research. Political Analysis. 2019 Jan;27(1):46-68.

(19) Ratner B. The correlation coefficient: Its values range between+ 1/− 1, or do they?. Journal of targeting, measurement and analysis for marketing. 2009 Jun 1;17(2):139-42.

(20) Schenker JD, Rumrill Jr PD. Causal-comparative research designs. Journal of vocational rehabilitation. 2004 Jan 1;21(3):117-21.

(21) Dul, J., Hak, T. & Goertz, G.. Testing necessary condition hypothesis with cases. Proceedings of the 15th international annual EUROMA conference, Groningen, the Netherlands, (2008) June 15-18.

(22) Lynham SA. The development of “a theory of responsible leadership for performance”. University of Minnesota; 2000.

(23) Vahidov R, editor. Design-Type Research in Information Systems: Findings and Practices: Findings and Practices. IGI Global; 2012 Feb 29.

(24) Burns A. Action research in the field of second language teaching and learning. In Handbook of research in second language teaching and learning 2011 Jan 25 (pp. 237-253). Routledge.

(25) Cook TD, Campbell DT, Day A. Quasi-experimentation: Design & analysis issues for field settings. Boston: Houghton Mifflin; 1979 Jul.

(26) Price PC, Jhangiani RS, Chiang IC, Leighton DC, Cuttler C. 8.2 Non-Equivalent Groups Designs. Research Methods in Psychology. 2017 Aug 21.

(27) Porra J, Hirschheim R, Parks MS. The historical research method and information systems research. Journal of the association for information systems. 2014;15(9):3.

(28) Connelly LM. Cross-sectional survey research. Medsurg nursing. 2016 Sep 1;25(5):369.

(29) Simon MK, Goes J. Ex post facto research. Retrieved September. 2013; 25:2013.

د شرعیاتو پوهنځیو په درسي منهج کې د متونو ارزښت- ځانګړتیاوې او غوښتنې

پوهنوال ډاکټر محمد مزمل اسلامي

د تفسیر او حدیث دیپارتمنت، د اسلامي علومو پوهنځي، د ښوونې او روزنې پوهنتون، کابل، افغانستان
ایمیل: mmislami@gmail.com

لنډیز

متونه؛ نېغ په نېغه په درسي منهج (نصاب) پورې کوم چې د تحصیلي نظام د ملا تیر جوړوي تړلي او د شرعیاتو او اسلامي علومو پوهنځیو د درسي منهج منځپانګه جوړوي. په دغه مقاله کې د متونو ارزښت، ځانګړتیاوې او غوښتنې په توصیفي میتود باندې په خپلو معتبرو او اصلي سرچینو کې څېړل شوي دي؛ په پای کې موندل شوي چې متونه یو لړ علمي ځانګړتیاوې لري، چې په درسي منهج کې د هغو اړتیا ته یې خورا ځانګړی ارزښت بښلی دی. د الفاظو پوخوالی او ایجاز، علمي عمق او ژورتیا، د افکارو ځنځیري تسلسل، د ژبې اصالت او د دیني علومو له اصلي سرچینو سره یې تړلی قدامت د متونو له مهمو ځانګړتیاوو څخه دي چې ځانته ځانګړې او مشخصې غوښتنې او مقتضیات لري چې باید په دقیقه توګه د درس او د تدریس په بهیر کې په جدي توګه په پام کې ونیول شي چې د تدریس پروسه خپلو موخو او هدفونو ته ورسیږي.

کلیدي اصطلاحات: شرعیاتو پوهنځی؛ درسي منهج او نصاب؛ متونه؛ ارزښت؛ ځانګړتیاوې؛ غوښتنې

قيمة المتون في المناهج الدراسية لكليات الشريعة- ميزاتها و مقتضياتها

الأستاذ الدكتور محمد مزمل اسلامي

محاضر بقسم التفسير والحديث، كلية العلوم الإسلامية، جامعة التعليم و التربية، كابل، افغانستان
الايميل: mmislami@gmail.com

ملخص

المتون لها صلة مباشرة بالمناهج الدراسية التي تمثل عمودا فقريا للنظام التعليمي، و هي تشكل صلب المواد الدراسية في المناهج الدراسية في كليات الشريعة و العلوم الإسلامية. درس هذا المقال قيمة المتون، و ميزاتها، و مقتضياتها في المناهج الدراسية لكليات الشريعة والعلوم الإسلامية في مصادرها الإصليلة؛ فوجد أن لها ميزاتها العلمية قد وهبت لضرورة وجودها في المناهج الدراسية أهمية خاصة. إيجاز الألفاظ و صلابتها، و عمقها العلمي، و تسلسل أفكارها، و أصالة لغتها، و اتصالها المباشر بمصادر العلوم الشرعية من أهم ميزات المتون والتي تقتضي اهتماما خاصا لمراعاتها في عملية التدريس بدقة و جدية كي تصل عملية التدريس إلى أهدافها المرسومة.

الكلمات المفتاحية: كليات الشريعة والعلوم الإسلامية؛ المناهج الدراسية؛ المتون؛ قيمة؛ مقتضيات

سریزه

الحمد لله وحده، والصلاة والسلام على من لا نبي بعده، أما بعد:

د علم زده کړه او ښوونه یوه شرعي فریضه، غوره عبادت او الله پاک ته د قربت او نږدې کېدو تر ټولو ښه وسیله ده. د شرعیاتو او اسلامي علومو پوهنځیو محصلینو ته چې د علم په ښه زده کړه کې ښه مرسته کولی شي هغه یو مناسب درسي منهج او نصاب دی. د اسلامي او شرعي علومو په منهج او نصاب کې د محصلینو د علمي نبوغ او پیاوړتیا لپاره تر ټولو زیات مؤثر مضامین هغه علمي مختصرات او متونه دي چې حفظ شي او ښه زده کړی شي. ځکه نو محصلینو او طالب العلمانو ته په ځانګړې توګه په شرعي علومو کې اړین دي څو یو شمېر مروج متون حفظ او ښه زده کړي. د همدې له پاره د شرعي علومو متخصصینو د دیني مدارسو او اسلامي علومو پوهنځیو په درسي نصابونو او مناهجو کې یو لړ متونه مقرر کړي دي.

درسي منهج او نصاب د علمي موادو د تدریس او تطبیق له هغه دستور او تګلارې څخه عبارت دی چې تحصیلي او تعلیمي نظام پرې ولاړ دی.

پخواني مناهج او نصابونو ډېرې ساده او تقلیدي طریقې او تګلارې لرلې چې استاذ او ښوونکی به پکې واکوال و او د تدریس او تطبیق عملیه به غالبا طالب العلم ته په تلقین باندې ولاړه وه. خو منهج په نوي مفهوم سره ټول هغه علمي مواد او عملي مهارتونه او وړتیاوې دي چې تحصیلي او تعلیمي مؤسسه یې د محصلانو او طالب العلمانو د مرستې په موخه د مؤسسې په د ننه او بهر کې تنظیموي، چې پکې تر ډېره حده د زده کوونکو میلان، اړتیاوې او د هغوی اهتمامات او پاملرنې په نظر کې نیول کیږي، هغوی ته واک ورکول کیږي څو دوی سره مناسب تربیوی مهارتونه او وړتیاوې انتخاب کړي او له استاذانو سره په ګډه یې د برابرولو او لاسته راوړلو لپاره کار وکړي.

څرګنده او بدیهي ده چې ښوونیز او تعلیمي مناهج او نصابونه د یو شمېر بدلونو له کبله - لکه: د انساني نظریاتو تنوع او اختلاف، د پوهنې او معارفو پرمختګ او پراختیا، په تکنالوژۍ او تخنیکي وسایلو کې بې کچې پرمختیا، دېولنو په فرهنګي، ثقافتي او فکري ډګرونو کې تحولات اوبدلونونه او داسې نورو- ورځ له بلې توپیر مومي، نوې انساني اړتیاوې پیښیږي او پدې توګه مناهجو کې تغییر راځي، پرمختګ کوي او پراختیا مومي. د دې لازمې غوښتنه داده چې وخت په وخت مناهج او نصابونه له سره وکتل شي او لازم نوښت پکې راوستل شي. پدې تېرو څلورو لسیزو کې افغاني ټولنه د پورتنیو بدلونونو او پرمختګونو ښه بیلګه ده. مهمه داده چې د مناهجو په پرمختګ او پراختیا کې علمي مختصرات او اصلي

متنونه د کميت او کيفيت له مخې کمزوري نشي چې په پايله کې به بيا د تعليمي او تحصيلي مناهجو موخې متضررې شي.

په دغه لنډه مقاله کې د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په درسي منهج کې د متنونو ارزښت، د هغو ځانګړتياوې او غوښتنې څېړل کيږي.

د مسئلې بيان

د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په درسي نصاب کې د مقرر شويو علمي مختصراتو او متنونو زده کړې او تدريس ته هغسې چې ښايي پاملرنه نه کيږي. د دغو مختصراتو او متنونو علمي اغېزه کمه شوې، د محصلينو په علمي مستوی کې يې مثبتې نښې لږې ښکاري.

د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو محصلين د مختصراتو او متنونو پوهېدو کې ستونزې لري، د هغو له تدريس څخه شکايتونه لري او هغه ورته په زړه پورې ندي او په ازموينو کې په نوموړو مضامينو کښې ښې نمرې نشي اخستی چې د دې ټولو په پايله کې د فارغانو علمي دقت کمزوری او د عربيت، بلاغت او فصاحت مستوی په مطلوب حالت کې نه وي.

د موضوع ارزښت

له کومه ځايه چې متنونه په مستقيمه توګه تر درسي منهج او درسي نصاب (curriculum) پورې تړلي دي کوم چې د تحصيلي نظام د ملا تير جوړوي نو ځکه موضوع خورا ځانګړې ارزښت لري. درسي نصاب او منهج پورې اړوند هره غټه او وړه، او مثبته او منفي موضوع نيغ په نيغه په تحصيلي او تعليمي بهير او د هغه پر پايلو او نتائجو اغېزه لري.

جوته ده چې دشرعياتو او اسلامي پوهنځيو کې اصلي متون د درسي منهج او نصاب منځپانګه جوړوي. او دا چې مناهج د ټولنيزو هر اړخيزو بدلونونو له کبله د بدلون او پراختيا په حال کې دي نو د متنونو برخليک بايد روښانه، ډاډمن او د زياتې پاملرنې وړ وي.

متنونه په تعليمي مناهجو او نصابونو کې له پخوا زمانو راهيسې موجود وو که څه هم د متن په نامه نه پيژندل کېدل بلکې مختصرات بلل کېدل[۱].

پدې توګه متون له نسلونو، نسلونو راپاتې ميراث او علمي شتمني ده چې زمونږ علمي سرچينې او فکري مراجع جوړوي او تل زمونږ د مناهجو او نصاب منځ پانګه وي او په هيڅ صورت کې ترې مستغني کيدلی نشو.

---

۱. إسماعيل عبد عباس،۲۰۱۹م، تعريف المتون وأقسامها (علمي مقاله).

د شرعي علومو د زده کوونکو په اعداد او چمتو کولو او په هغو کې د فقهي ملکې پیدا کولو کې د متونو او مختصراتو د حفظ او یادولو ارزښت تر هېچا پټ ندی. هغه متونه کوم چې ډېرو سترو علماوو د خپلو عمرونو په قیمت باندې د دین او علم د خدمت په موخه لیکلي دي؛ خو په خواشینۍ سره چې نن سبا د زده کوونکو پاملرنه ورته کمه شوې ده، په ځانګړې توګه د لسانس د مرحلې او جامعي تعلیم په زده کړه کې[۲].

متن د یوه علم مدخل دی چې محصل او طالب العلم په لږ وخت او اسانۍ سره پرې د علم تل ته لاره کولی ش؛ متن هغه بنسټ او تاداو ته ورته دی چې دنګې ماڼۍ پرې ودانیږي او متن د یو علم لپاره داسې دی لکه د ونې له پاره تخم او زړی چې را زرغون شي او ورځ تر بلې یې ښاخونه غټیږې او څانګې یې خپریږي.[۳]

د متونو په اړه د علماوو دغه اقوال را نقل شوي دي:

من حفظ المتون... حاز الفنون

من حفظ الأصول... ضمّن الوصول

من لم يتقن الأصول... حُرم الوصول

د پورتنیو ارزښتونو له امله متونو په علمي او اکادمیک ډګر کې د تاریخ په اوږدو کې خپل رغنده او اغېزمن رول لوبولی او لا لوبوي یې.

له پخوا راهیسې د اسلامي امت په اسلافو کې د قوي، علمي او مختصر متن د لیکلو سیالۍ شتون درلود، چې یونوعه ډیر اغېزمن علمي او سالم رقابت و چې د استعدادونو په ښېرازۍ کې یې ارزښتناک رول لوباوه.

له بل پلوه دغو متونو ته پاملرنه هم یوه علمي سالمه سیالي وه چې د علماوو ترمنځ خورا ګرمه او توده وه. پر متونو باندې شرحې، حاشیې او تعلیقات لیکل د علماوو او پوهانو ترمنځ د علمي سیالۍ خورا ډیره سلنه جوړوي. مونږ داسې متونه هم لرو چې په لسګونو شرحې، حاشیې او تعلیقات پرې لیکل شوي دي. نن سبا د پخوانیو متونو علمي تحقیق او کره کتنه د ماسترۍ او دکتورا د رسالو پراخه سیمه ده.

څېړنموخه

څېړنه دوه ډوله موخې لري: اصلي موخه او فرعي موخې.

[۲] - أمين صالح غماز،۲۰۱۵م، المتون العلمية و دورها في إعداد طالب العلم الشرعي (علمي مقاله).

[۳] - أبي مالك،۲۰۰۷م، لماذا ينصحُ أهلُ العلم بحفظ المتون؟ (علمي مقاله).

اصلي موخه

د څېړنې اصلي موخه داده چې د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په درسي نصاب کې د علمي مختصراتو او متونو ارزښت او اهميت جوته او روښانه شي.

فرعي موخې

۱- د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په نصاب کې د متونو د ځای کولو موخه څرګندول.

۲- د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په نصاب کې د متونو علمي ځانګړتياوې په ګوته ګول.

۳- د متونو په زده کړه او تدريس کې د متونو او مختصراتو غوښتنې جوتول.

د څېړنې پوښتنې

کولی شو د څېړنې پوښتنې اصلي او فرعي ته ووېشو او پدې توګه يې مطرح کړو.

اصلي پوښتنه: د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په نصاب کې متونه څه ارزښت لري؟

فرعي پوښتنې

۱- د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په نصاب کې د متونو د ځای کولو موخه څه ده؟

۲- د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په نصاب کې متونه کومې ځانګړتياوې لري؟

۳- د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په نصاب کې د متونو غوښتنې کومې دي؟

د څېړنې مخينه

په علمي نصابونو او عامو علمي ډګرونو کې د مختصراتو او متونو په اړه په عربي ژبه د کتاب او مقالو په بڼه عمومي ليکنې شوې دي چې ځينو يې يوازې د متونو منثور او منظوم انواع او اقسام ټول کړي او معرفي کړي، ځينو د هغو د حفظ او له ياده زده کولو ګټې او فائدې بيان کړي، او ځينو يې د طالب العلمانو په علمي وده او پوخوالي کې د هغو رول څېړلی دی؛ لکه:

۱- عبد العزيز بن إبراهيم بن قاسم، ۱۴۲۰هـ، الدليل إلى المتون العلمية (کتاب).

۲- محمد بن عبد الله المقشي،(...)، سلم المتون في مختلف الفنون (علمي مقاله).

۳- اسماعيل، ۲۰۱۹م، تعريف المتون وأقسامها (علمي مقاله).

۴- اسماعيل، ۲۰۱۹م، فوائد حفظ المتون (علمي مقاله).

۴- أمين صالح غماز، ۲۰۱۵م، المتون العلمية و دورها في اعداد طالب العلم الشرعي (علمي مقاله).

خو د لسانس په کچه د د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په درسي منهج او نصاب کې د متونو د ارزښت، ځانګړتياوو او غوښتنو په اړه په پښتو ژبه زما د معلوماتو پر بنسټ کومه څېړنه نده تر سره شوې.

د څېړنې منهج

د موضوع طبیعت ته په کتو سره د څېړنې منهج او تګلاره استقرائي او توصیفي غوره شوې ده.

د متونو پېژندګلوي

متن د لغت له مخې

(متن) دمیم په فتحې او د تاء په سکون سره د لغت له مخې په ډېرو معناوو اطلاق کیږي چې ځنې له هغو څخه په لاندې توګه دي:

قسم (لوړه)، نکاح، په تازیانه وهل، په ځمکه کې سفر، راګاږل او کشول، د ځمکې کلکه او لوړه برخه، غښتلی شخص، لفظ او داسې نور[٤].

دلته مراد له متن څخه الفاظ مراد دي، که څه هم ټولې معناوې سره نږدې دي؛ ځکه په ټولو کې د قوت، متانت او صلابت معنا پرته ده[٥].

متن په اصطلاح کې

متن په اصطلاح کې ګڼو علماوو په مختلفو او سره نږدې عباراتو تعریف کړی دی چې دلته د ښې روښانتیا او ښې استفادې له پاره هغه ټول عبارتونه ذکر کیږي.

۱ - د یوفن مبادي او اصول چې په وړو رسالو کې راټول شوي او عادتا له هر ډول استطراداتو څخه لکه شواهد او مثالونو خالي وي.

۲ - متن هغه اصل کتاب چې د مسائلو اصول پکې لیکل کیږي، چې مقابل ته یې شرح ویل کیږي.

۳ - هغه علمي مختصرات چې بنسټي او اساسي مسایل پکې ځای پر ځای شوي وي.

۴ – د اهل علمو تر مینځ متداول مختصر کتاب.

۵ - هغه لیکنه چې شرح او حاشیه ولري؛ لکه د هدایې متن، چې مراد ترې بدایة المبتدي ده نه هدایه.

٦ - د هغه کتاب الفاظ چې شرح کیږي او حواشي پرې لیکل کیږي.

پدې توګه د (متن) اصطلاحي مفهوم له پورتنیو تعریفونوڅخه روښانه او مشخص کیږي چې ویلی شو متن عبارت دی له: په وړه رساله کې راټول شوې مختصر کلمات چې ښکلي عبارتونه لري، په اسانه لوستل کیږي، الفاظ یې لنډ وي، معناوې یې زیاتې وي، له تفصیلاتو او استطراداتو پاك وي که د نظم په بڼه وي او که د نثر په بڼه.[٦]

---

٤ - ابن فارس، (متوفی۳۹۵هـ)، معجم مقاییس اللغة ۲۹۴\۵، ابن منظور (متوفی ۷۱۱هـ)، لسان العرب ۳۹۸\۱۳.

٥ - ابن فارس، (متوفی۳۹۵هـ)، معجم مقاییس اللغة ۲۹۴\۵. ودې کتل شي: إسماعیل، ۲۰۱۹م، تعریف المتون وأقسامها(علمي مقاله).

٦ - عبد العزیز بن ابراهیم، ۱۴۲۰هـ، الدلیل إلی المتون العلمیة: ص ۴۰، أمین صالح غماز، ۲۰۱۵م، المتون العلمیة و دورها في إعداد طالب العلم الشرعي (علمي مقاله).

د متنونو ډولونه

متنونه ځانته متعدد او مختلف اعتبارونه لري چې دهغو له مخې سره ويشل شوي دي.

د زده کونکو د مستوی په اعتبار سره متنونه په درې ډوله دي:

۱ - د مبتدئينو او لومړنيو زده کوونکو لپاره په يوه ځانګړي علم کې ليکل شوي متنونه. چې غالبا لنډ، اسانه او د دوي له مستوی سره مناسب وي.

۲ - د متوسطينو لپاره ليکل شوي متنونه چې له لومړي ډول څخه پکې معلومات او تفصيلات نسبتا زيات وي.

۳ - د متقدمينو (المنتهينو) لپاره ليکل شوي متنونه چې د يو علم په هکله پکې له مخکينيو دواړو ډولونو څخه پراخ او ژور معلومات ځای پر ځای شوي وي.

متنونه د وخت او زمانې له مخې په دوه ډوله دي:

۱ - پخواني او قديمي متنونه.

۲ - نوي او معاصر متنونه.

متنونه د ليکنې د بڼې او طبيعت له مخې په دوه ډوله دي.

۱ ـ نثري متنونه يا منثور متنونه، چې دا ډيری دي.

۲ ـ منظوم متنونه په شعري بڼه چې دې ډول ته تعليمي شعر هم ويل شوی.

منظوم متنونه په دوه ډوله دي.

په يو مستقل علم کې ليکل شوی متن او په څو علمونو کې ليکل شوی متن.[۷]

په مناهجو کې د اصلي متونو د ايښودو موخه

د متنونو او مختصراتو د ليکلو موخه د کوم نفلي عمل ترسره کول يا د علمي هوس پوره کول نه، بلکې يوه ستره موخه او ستر مقصد دی چې هغه دعلم په زده کړه کې د تدرج او پړاويزتوب اصل او اساس پامنيوی دی، کوم چې د تعليم او تحصيل له ثوابتو څخه دي. د متنونو او مختصراتو موخه د لومړنيو اسانه مسايلو راټولو دی څو دعلم په طلب کې يوه ګټوره پيلامه وي[۸].

پر متنونو نيوکه

ابن خلدون صاحب (متوفی ۸۰۸هـ) د خپل تاريخ په شپږ دېرشم فصل کې په تعليم کې د مختصراتو قضيه څېړلې ده او د متأخرينو د زيات شمېر علماوو پر متنونو باندې يې نيوکه کړې او هغه يې د يسر او

---

[۷] - محمد بن عبد الله المقشي، (...)، سلم المتون، ص:٦٦-٦٥، عبد العزيز، ۱۴۲۰هـ. الدليل إلى المتون العلمية، ص: ۴۰، أمين صالح غماز،۲۰۱۵م، المتون العلمية و دورها في اعداد طالب العلم الشرعي (علمي مقاله).

[۸] - إسماعيل عبد عباس،۲۰۱۹م، فوائد حفظ المتون (علمي مقاله).

بلاغت پر خلاف او د مبتدیانو په ضرر ګڼلي دي، لکه په فقه او اصول فقه کې د ابن حاجب مصري (متوفی۶۴۶هـ) متنونه، په عربیت کې د ابن مالك اندلسي (متوفی ۶۷۲هـ) متنونه او په منطق کې د افضل الدین خونجي (متوفی۶۴۶هـ) متنونه.[۹]

خو د ابن خلدون صاحب د نیوکې سره، سره متون لاندې ښیګڼې لري.

۱. متنوع، ډېر او ژور معلومات او د هغو محکم ترتیب له ځان سره لري.
۲. د یوه فن اجمالي تصویر وړاندې کوي چې زده کوونکی کولی شي په لږ وخت کې یې په ذهن کې کېنوی.
۳. دغه متنونه ځانګړي جهد غواړي چې په زده کوونکو کې ځانګړې علمي ملکه رامنځته کوي.
۴. متنونه ډېر علمي حقیقتونه په څو پاڼو کې راټولوي چې په اسانۍ سره حفظ کېدای شي او هر وخت او هر ځای کې ترې استفاه ممکنه ده.
۵. د متنونو په حفظ سره د طالب العلم بلاغت، فصاحت، بیان، او لغوي او انشائي اړخونه تقویت مومي.
٦. په ذهن کې د معلوماتو پاتې کېدل، او د دې ګټه هلته څرګندیږي چې کله کتاب ورك شي، یا تیاره وي او رڼا نه وي او یا سترګې ړندې یا کمزورې شي او یا کومه بله ستونزه وي چې لیکلي معلوماتو ته لاس رسی ګران وي.
۷. په بیړه او اسانۍ سره معلومات استحضارېدل. په کره توګه د علم ضبط، ورسره د حافظې غښتلتیا، د هوښیارۍ وده او د وخت سپما.
۸. متن د یوه علم مدخل دی چې په لږ وخت او اسانۍ سره پرې زده کونکی د علم تل ته لاره کولی شي.
۹. متن هغه بنسټ او تاداو ته ورته دی چې دنګې ماڼۍ پرې ودانیږي.
۱۰. څوك چې متن حفظ کړي هغه تر نورو زیات د ابتکار، ابداع او اجتهاد وړتیا تر لاسه کولی شي.
۱۱. د متن په حفظ سره طالب العلم سل په سلو کې په خپله خبره باوري او ډاډمن وي.
۱۲. پدې عصر کې چې جعلي او د درواغو اسناد ډېر دي د متن حفظ تر ټولو ښه سند او شهادتنامه ده[۱۰].

---

[۹] - ابن خلدون، (متوفی۸۰۸)، تاریخ ابن خلدون: ۷۳۳\۱

[۱۰] - عبد العزیز، ۱۴۲۰هـ، الدلیل إلی المتون العلمیة، ص: ۷۰، أمین صالح غماز، ۲۰۱۵م، المتون العلمیة و دورها في اعداد طالب العلم الشرعي (علمي مقاله)، أبو مالك العوضي، ۲۰۰۷م، لماذا ینصحُ أهلُ العلم بحفظ المتون؟ (علمي مقاله).

د مختصراتو او متني مضامينو ځانګړتياوې

د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په تعليمي منهج او نصاب کې اصلي متون ګڼ شمېر ځانګړتياوې لري چې د نوموړو متونو په تدريس کې ځانګړې غوښتنې لري چې که هغه په نظر کې ونه نيول شي او مراعات نکړی شي نو تدريس به خورا بې کيفيته او بې مزې وي او منهج به خپل هدفونه ترلاسه نکړی شي.

دلته په لنډه توګه لومړی د دغو متونو له ځانګړتياوو او ورپسې د هغوله تدريسي غوښتنو څخه يادونه کېږي:

لومړی: ځانګړتياوې

۱- تاريخي لرغونتيا او قدامت

دمتنونو لومړنۍ ځانګړنه او مشخصه د هغوی تاريخي لرغونتيا او قدامت دی. تاريخي قدامت او وړاندې والی په ډېرو مسايلو کې خورا مهم ارزښت بلل کېږي. له نيکه مرغه د شرعياتو او اسلامي علومو پوهنځيو په خپل درسي منهج او نصاب کې د پېړيو پېړيو پخواني متونه لري چې له هماغه وخته تر نن پورې په منظمه توګه تدريس کيږي.

۲- د ژبې اصالت

په عمومي توګه ژبه د وخت په تيريدو تغيير مومي او د خلکو او ټولنې له هراړخيزو بدلونونو او پرمختګونو سره بدلون مومي، که تاسو د پښتو او دري د څو پيړيو مخکې کوم متن پيدا کړئ نو په ګرانه به يې ولولئ او په معنی به يې پوه شئ. دا ځکه چې مونږ د پښتو او دري ژبو ډير څه له لاسه ورکړي دي، خو عربي ژبې خپله اصيله بڼه ساتلې ده چې پدې کې مهم او اساسي رول همدغو متنونو لوبولی دی.

۳- د افکارو او تجاربو ځنځيري تسلسل

د شرعي علومو متونه او په مختلفو پړاوونو کې د هغو شروح، حواشي او تعليقات په مجموع کې د پخوانيو علماوو د تجاربو، افکارو، تصوراتو، عواطفو، مشاعرو او استعدادونو ځنځيري تسلسل دی چې د علم او پوهې پرمختيايي او انکشافي توريث او تداوم يې جوړکړی دی.

۴- د الفاظو قوت او د عبارت پوخوالی او ايجاز

قوي الفاظ او کلمات، لنډ او موجز ترکيبات او د لوړې مستوا علمي عبارتونه د متونو بل هغه ځانګړی ډګر دی چې که له يوې خوا د هغوی د مؤلفينو د لوړو استعداد، علمي دقت، وړتياوو او عالي افکارو

څرګندونه کوي، له بلې خوا په جوامع الکلم کې اصول راټولول او له تفصیلاتو او جزئیاتو څخه ډډه ده څو د حفظ او له یادو زده کولو لپاره مناسب وي.

د یادونې وړ ده چې زمونږ د امت دسترو عالمانو زیاته اتکاء پر حفظ باندې وه څکه نو هغوی د اسلامي علومو په هره څانګه کې یو شمېر مختصر متونه د حفظ لپاره جلا کړي وو. زمونږ د سیمې علماوو هم څانته د حفظ لپار څانګړي متونه لرل؛ لکه چې وایي:

کافیه با شافیه، تلخیص، سلم، حسامي این پنج یاد کن که شوي مولوي جامي.

زما په یاد دي چې په مدرسو کې به څنو طالب العلمانو د ابن حاجب صاحب کافیه او د میر سید شریف جرجاني (متوفی۸۱٦هـ) صرف میر له یادو زده کوله!

حقیقت دادی چې د اسلامي علومو یو شمېر متونه، د هغو لیکنه او حفظول د اسلامي امت د متقدمینو پوهانو دلوړ همت، پراخو حوصیلو او پیاوړو ارادو څرګندونه کوي چې متاسفانه نن سبا مونږ وینو چې د قرآن کریم د مفصلو سورتونو د قصارو حفظ هم په څنو باندې بوج وي!

۵ - ثابت او واحد مرجعیت

متونه هغه اصیل او ثابت مراجع دي چې زمونږ فکري او علمي مرجعیت ته یې وحدت او ثبات وربښلی دی او په عامه توګه یې د امت د علمي او فکري وحدت په مسئله کې خورا مهم رول لوبولی دی، په افریقا کې د مصري عالم امام طحاوي رحمه الله (متوفی ۳۲۱هـ) د (العقیدة الطحاویة) متن د دې خبرې یو غوره شاهد دی چې په ټوله اسلامي نړۍ کې لوستل کیږي.

نن سبا د امت په فکري او علمي ډګرکې یوه اساسي تشه د فکري او علمي مراجعو تشتت او بې ثباتي ده چې امت یې وېشلی، په جګړو یې اخته کړی او بلا فتنې او بدمرغۍ یې زېږولي دي.

د متونو یو شمېر مشهور مثالونه

العقیدة الطحاویة د امام طحاوي او جوهرة التوحید د ابراهیم لقاني مصري (متوفی ۱۰۴۱هـ) په عقیده کې.

سفینة النجاة د سالم الحضرمي (متوفی ۱۲۷۱هـ) او د أبي شجاع (متوفی ۵۰۰هـ) متن (الغایة و التقریب) په شافعي فقه کې.

الورقات د امام الحرمین جویني (متوفی۴۷۸هـ) په اصول فقه کې.

کافیه د ابن حاجب مصري (متوفی٦۴٦هـ) په نحو کې.

شافیه د ابن حاجب مصري (متوفی٦۴٦هـ) په صرف کې.

الفیه د ابن مالك اندلسي (متوفی ٦۷۲هـ) په نحو کې.

مختصر التحرير لابن النجار فتوحي مصري (متوفی۹۷۲هـ) په حنبلي اصول فقه کې.
الآجرومية د ابن آجروم (متوفی۷۲۳هـ) په نحو کې.
بغية الباحث عن جُمل الموارث (متن الرحبية) د موفق الدين رحبي (متوفی۵۷۷هـ) په ميراث کې.
المقدمة الجزرية د ابن الجزري دمشقي (۸۳۳هـ) په تجويد کې او داسې نور.
زمونږ په سيمو کې الفقه الاکبر امام أبوحنيفه رحمة الله عليه (متوفی ۱۵۰) ته منسوب کتاب، مختصر القدوري د ابو الحسن قدروي بغدادي(متوفی ۴۲۸هـ)، کنز الدقائق د ابوالبرکات نسفي (متوفی ۷۱۰هـ)، اصول الشاشي د نظام الدين شاشي (متوفی۳۴۴هـ)، حسامي د حسام الدين اخسيکثي (متوفی۶۴۴هـ)، نظم مائة عامل – دري- د کمال الدين محمد هروي (متوفی۸۷۵هـ) او صرف بهايي دبهاء الدين آملي (متوفی ۱۰۳۰هـ) له خورا مهمو متونو څخه شمېرل کيږي.

دوهم: د متونو د يادولو او تدريس غوښتنې

د متني کتابونو د زده کړې او تدريسي تګلاره په تيرو وختو کې په دوه مهمو ستنو ولاړه وه: ساده وسايل او علمي څواک:

۱. د وسايلو ساده ګي: په طبيعي توګه په پخوا زمانو کې د وسايلو کمښت و او دا يوه مثبته نکته هم بللی شو چې تدريس اسانه او ساده و او تر وسايلو پورې ډېر نه وتړلی. د يوې موضوع د زده کولو او د تدريس لپاره يواځې کتاب، قلم، کاغذ او کله کله خو يواځې کتاب هم کفايت کاوه چې استاذ او طالبان به يې سره راټول کړي وو چې دا بيخي ساده او لومړني وسايل دي.

۲. علمي څواک: له بلې خوا د وسايلو کمښت په علمي څواکمنۍ او ژورتيا سره جبيره شوی و، هر څوک شيخ او مدرس کيدی نشو، او هر څوک طالب العلم کيدی نشو. څو پورې به چې يو تن په ټولو مختلفو علومو کې متبحر نه و د تدريس پر مسند نشو کښيناستی، هلته د نن په څير علوم تجزيه او پر تخصصاتو دومره نه وو ويشل شوي، بلکې سره ګډ وو.

مونږ ګورو چې زمونږ متقدمين علماء هر يو يې د دائرة المعارف حيثيت درلود، او ډېرو يې د شيخ الاسلام، شمس الاسلام، شمس الأئمه امام، فريد عصره، ليس له نظير، جامع المنقول والمعقول . . . القاب خپل کړي وو.

مخکنيو علماوو د متونو د يادولو لپاره د هغو دغوښتنو د رعايت په هکله خپل اصول توصيات لرل:

۱. امام نووي (متوفی۶۷۶هـ) ويلي دي: طالب العلم ته ښايي چې په هر فن کې يو لنډ متن حفظ کړي او له خورا مهم څخه پيل وکړي، مثلا له فقهي او نحوې پيل وکړي، بيا حديث او اصول فقه، بيا ورپسې نور، او وروسته له هغه د محفوظاتو په شرح او توضيح باندې بوخت شي. هغه زياتوي: طالب العلم به

لومړی د قرآن کریم په حفظ پیل کوي ځکه همدا تر ټولو مهم علم دی، او سلفو علماوو به د حدیثو او فقهې علم هغه چاته ورښووه چې قرآن به یې حفظ کړی و.

۲. هغه متن غوره شي چې علماوو ورته ډیره پاملرنه کړې وي، د یادونې وړ ده چې منظوم متنونه ښه او ژر زده کیږي.

۳. د متنونو په حفظ کې باید تدرج – پړاویزتوب – او منطقي ترتیب رعایت شي؛ ټول څه په یو وخت کې حفظول یا بې ترتیبه حفظول د سلفو له لارې مخالفت دی او ښه پایله نه لري.

۴. له پای څخه به پیل نه کوي او په حفظ کولو کې به بیړه هم نکوي؛ ځکه څه شی چې په بیړه حفظ شي په بیړه هیریږي هم، نو د لومړني متن له پخېدو وړاندې به بل متن نه پیلوي. که له حفظ نه وروسته د هغه مراجعه او پخول ونه شي زده کړی متن به له یاده ووځي.

۵. له متن څخه مخکې به شرح او له مختصر څخه مخکې به مطول نه لولي، بلکې لومړی به متن او مختصر لولي او له یو تن استاذ څخه به یې ځان په معنی او مفهوم ښه پوه کوي او بیا به له هغه وروسته شروحو او مطولاتو ته ورځي.

۶. مبتدي طالب العلمان دې له ډېرو لنډو او ډېرو سختو مختصراتو څخه ډډه وکړي کوم چې معنی او مفهوم یې نشي درک کولی. ځکه د وخت له ضیاع سره، سره پرې مفاهیم ګډوډېږي او له علم څخه زړه تورن کیږي.

۷. چې د کوم متن لوستل پیل شول نو هغه دې په بشپړه توګه تکمیل کړي، او دا فکر دې نه کوي چې په دوهم ځل به یې پوره ولولي! بلکې داسې دې انګېرې چې دا کتاب بیا هیڅکله نه لولي؛ نو همدا ښه فرصت دی او ټول مسایل دې ولولي او زده دې کړي.

۸ . د یوه متن د لوستلو پر وخت دې د بل علم متن ورسره یو ځای نه لولي تر څو یې ذهن متشتت نه شي.

۹ . ښه داده چې طالب العلم لومړی قرآن کریم حفظ کړي او له هغه نه دې د نورو متنونو په حفظولو نه بوختیږي. ځکه قرآن کریم د دیني علومو اصل او بنسټ دی[11]

موندنې او مناقشه

د څېړنې په بهیر کې د موضوع په اړه یوشمېر موندنې په لاس راغلې چې په لنډه توګه یې یادونه کوو:

[11] - امام نووي، (متوفی٦٧٦هـ)، المجموع شرح المهذب: ٣٨/١، محمد بن عبد الله المقشي (...)، سلم المتون، ص:-٦٥ ٦٦، عبد العزیز، ۱۴۲۰هـ، الدلیل إلی المتون العلمیة، ص: ۴۰ – ۷۰.

۱. د متن په اصطلاحي تعريف کې که څه هم مختلف او متعدد عبارتونه مخې ته راغلل خو کولی شو چې هغه ټول په لاندې عبارت کې راټول او يو جامع تعريف ترې وکړو:

په وړه رساله کې راټول شوې مختصر کلمات چې ښکلي عبارتونه لري، په اسانه لوستل کيږي، الفاظ يې لنډ وي، معناوې يې زياتې وي، له تفصيلاتو او استطراداتو پاک وي؛ که د نظم په بڼه وي او که د نثر په بڼه متن بلل کيږي.

۲. د متنونو متعدد او مختلف ډولونه ذکر شوي چې ظاهرا يو ډول تناقض ښکاري؛ خو کله چې له هر تقسيم سره د هغه ځانګړی اعتبار په نظر کې ونيول شي نو بيا تناقض دفع کيږي. لکه د زده کونکو د مستوی اعتبار، د زماني اعتبار، د ليکنې دبڼې او طبيعت اعتبار او داسې نور.

۳. علامه ابن خلدون په تعليم او تدريس کې د ځينو متأخرينو پر متنونو باندې نيوکه کړې او هغه يې د يسر او بلاغت پر خلاف او د مبتديانو په ضرر ګڼلي دي، خو که مونږ د زده کوونکو د مستواوو له مخې د متنونو وېش په نظر کې ونيسو نو د ابن خلدون انديښنه ورسره رفع کېدلای شي. ځکه متنونه چې کوم غموض او سختي لري هغه څه عيب ندی، بايد زده کوونکی له يو عادي شخص نه يو څه امتياز ولري. خليل بن أحمد (متوفی ۱۷۰هـ) ويلي: که غوښتلی مو چې مسايل داسې شرح کړو چې غبنتلی او کمزوری پکې دواړه برابر وي نو کولی مو شول، خو پکار ده چې تر مونږ وروسته د زده کونکو د جهد او کوښښ امتياز څرګند وي.

۴. متنونه او مختصرات د شروحو او مطولاتو په نسبت يو شمېر ځانګړتياوې لري؛ لکه:

۱. تاريخي قدامت

۲. د ژبې اصالت

۳. د افکارو اوتجاربو ځنځيري تسلسل

۴. د الفاظو قوت او دعبارت پوخوالی او ايجاز

۵. ثابت او واحد مرجعيت.

خو که دغو ځانګړنو ته ژور نظر وشي نو درک به شي چې له اختصار پرته نورې ځانګړنې يو شمېر شروح او مطولات هم له ځان سره لري، په ځانګړې توګه کله چې د متن او مختصر مؤلف په خپله خپل متن شرح کړی وي او يا يې په عين موضوع کې بل مفصل کتاب ليکلی وي، لکه د (بداية المبتدي) متن او (هداية) دهغه شرح چې دواړ د برهان الدين مرغيناني (متوفی۵۹۳هـ) رحمه الله ليکنه ده.

خو کیدلی شي چې نومړې ځانګړتیاوې په متونو کې زیاتي او اغلبې وي او په شروحو او مطولاتو کې بیا د هغو په نسبت کمې وي. والله اعلم.

۵. امام نووي او یو شمېر نورو علماوو د متونو د زده کړې او تدریس په اړه په خپلو توصیو کې دا هم ویلي چې: طالب العلم ته ښایي چې په هر فن کې یو لنډ متن حفظ کړي او له مهم څخه پیل وکړي، مثلا له فقهې او نحوې پیل وکړي، بیا حدیث او اصول فقه، بیا ورپسې نور، او وروسته له هغه د محفوظاتو په شرح بوخت شي. همداسې لومړی به طالب العلم د قرآن کریم په حفظ پیل کوي او وروسته له هغه به حدیث او فقه وایي، له متن څخه مخکې به شرح او له مختصر څخه مخکې به مطول نه لولي، په یو وخت دې دوه مختلف متونه نه لولي.

خو په پام کې مو وي چې د متونو په اړه پورتنۍ ډېری لارښوونې د مبتدئینو طالب العلمانو لپاره دي چې دلسانس مرحلې له محصلینو سره توپیرونه لري. په همدې توګه پخوا دغسې تحصیلي او تعلیمي مؤسسې دومره نه وې چېرته چې نن سبا په یو وخت کې پکې په لسګونو متخصص استاذان شتون لري او د یوه ګڼ او دقیق تقسیم اوقات له مخې په یو وخت کې ګڼ او مختلف مضامین تدریس کیږي.

نورې لارښوونې او توصیات بیا نن سبا په ټولو تعلیمي او تحصیلي مؤسساتو کې د رعایت او التزام وړ دي.

نن سبا چې له یوې خوا د وسایلو پرېمانې ده او لاس رسی ورته هم تر ډېره بریده اسانه دی، او له بلې خوا د علمي ودې او پراختیا له کبله د درسي منهج او نصاب له پاره متونه، شروح، حواشي، تعلیقات، تنقیحات، اختصارات، تهذیبونه ... په ښه توګه چمتو شوي او د کتاب او برېښنایي لیک په بڼه تر لاسه کیږي. نو ښایي چې د متونو تدریسي بهیر د هغو د ټولو تخنیکي او علمي غوښتنو په نظر کې نیولو سره تر هر وخت زیات په زړه پورې او نتیجه ورکونکی وي.

د شرعیاتو او اسلامي علومو په پوهنځیو کې د متونو د تدریس په بهیر کې زده کوونکي او استاذان ښایي لاندې نکتې په نظر کې ونیسي:

- زده کوونکي دې د متن مهمې برخې حفظ کړي.
- زده کوونکي دې هر نوی درس له پخوا څخه ځان سره ژور ولولي، که یې ستونزې لرلې په تکرار سره دې ولولي او ښه فکر دې پکې وکړي.
- که یې خپله ونشو کولی ستونزه حل کړي نو کوښښ د وکړي د متن له حواشیو څخه په استفادې سره د ستونزې حل پیدا کړي.

- که يې بيا هم ستونزه حل نه کړی شوه د نوموړي متن شرحې ته دې مراجعه وکړي او له هغې څخه په استفادې سره دې ستونزې حل کړي.
- که ستونزې حل نه شوې، ستونزې دې په نښه کړي او د درس په بهير کې دې ورته ځانګړې توجه وکړي؛ که ستونزې بيا هم حل نشوې له استاذ سره دې مستقلا مطرح کړي.
- استاذ دې کوښښ وکړي متن پر زده کوونکو باندې ولولي څو پوه شي چې زده کونکو درس په کوم حد کې مطالعه کړی؟ څومره پوهيدلي او کومو ځايو کې ستونزې لري؟
- استاذ دې د عربي ژبې او د هغې د قواعدو په رڼا کې د متن الفاظ تحليل او توضيح کړي پداسې توګه چې مفهوم يې په ټوله معنی روښانه او هيڅ ډول ابهام پکې پاتې نشي.
- که نوموړی متن شرح ولري استاذ دې ارومرو شرح ورسره وګوري او خپل ټاکلی تدريس دې ترې چمتو کړي.
- که متن شرح نه لرله نو استاذ دې په همدغه موضوع کې نسبتا تفصيلي کتاب ته مراجعه وکړي.
- که متن منظوم وي کوښښ دې وکړي چې که همدغه موضوعات په منثوره بڼه موندل کيدل نو هغه دې ورسره وګوري.
- که عين موضوع د دوو تنو له خوا ليکل شوې وه استاذ دې کوښښ وکړي دوهم متن ته هم مراجعه وکړي.

پايلې

د (شرعياتو پوهنځيو په درسي منهج کې د متونو ارزښت- ځانګړتياوې او غوښتنې) تر عنوان لاندې پورتنۍ لنډې او ځغلندې څېړنې څخه لاندې پايلې په لاس راغلې:

۱. د علم زده کړه يوه شرعي فريضه، غوره عبادت او الله پاک ته د قربت تر ټولو ښه وسيله ده. محصلينو او طالب العلمانو ته چې د علم په زده کړه کې ښه مرسته کولی شي هغه د درسي منهج او نصاب د يو لړ علمي متونو حفظ او ښه لوستل دي.

۲. په مناهجو او نصابونو د بدلون او پراختيا په حال کې دې د متونو برخليک روښانه، ډاډمن او د زياتې پاملرنې وړ وي.

۳. د شرعي علومو د زده کوونکي په اعداد او په هغوی کې د فقهي ملکې پيدا کولو کې د متونو او مختصراتو د حفظ او يادولو رول خورا څرګند دی.

۴. متن د يوه علم مدخل دی چې زده کوونکی په لږ وخت او اسانۍ سره پرې د علم تل ته لاره کولی شي.

۵. د شرعیاتو او اسلامي علومو پوهنځیو په تعلیمي منهج او نصاب کې اصلي متونه ګڼ شمېر ځانګړتیاوې لري چې د نوموړو متونو په تدریس کې ځانګړي غوښتنې را مینځ ته کوي او د منهج د مؤثریت او افادیت لپاره یې رعایت اړین دی.

٦. تاریخي قدامت، د ژبې اصالت، د افکارو او تجاربو ځنځیري تسلسل، د الفاظو قوت، د عبارت پوخوالی او ایجاز، ثابت او واحد مرجعیت د علمي متونو او مختصراتو له مهمو ځانګړتیاوو شمېرل کیږي.

۷. مخکنیو علماوو د متونو د یادولو لپاره د هغو د غوښتنو د رعایت په هکله خپل مهم او ګټور توصیات لرلي دي چې کولی شو د شرعیاتو او اسلامي علومو پوهنځیو په نصاب کې د متونو په زده کړه او تدریس کې ترې ستره ګټه پورته کړو.

۸. نن سبا چې له یوې خوا د وسایلو ډېرښت او پرېماني ده او لاس رسی ورته هم تر ډېره بریده اسانه دی، او له بلې خوا د علمي ودې او پراختیا له کبله د درسي منهج او نصاب له پاره متونه، شروح، حواشي، تعلیقات، اختصارات، تهذیبونه... په ښه توګه چمتو شوي او پرېمانه تر لاسه کیږي نو د متونو په تدریسي بهیر کې د هغو د ټولو تخنیکي او علمي غوښتنو په نظر کې نیول د هغو د لا افادیت او مؤثریت له پاره تر هر وخت زیات اړین دي.

سپارښتنه

د شرعیاتو د متخصصو استاذانو یوه کمیټه جوړه شي څو د شرعیاتو پوهنځیو د درسي نصاب لپاره مناسب متونه غوره او له خپلو غوښتنو سره د نصاب برخه وګرځول شي.

سرچينې

ابن خلدون عبد الرحمن بن محمد بن محمد، ابن خلدون أبو زيد، ولي الدين الحضرمي الإشبيلي (المتوفى: ٨٠٨هـ)، ديوان المبتدأ والخبر في تاريخ العرب والبربر ومن عاصرهم من ذوي الشأن الأكبر (تاريخ ابن خلدون)، المحقق: خليل شحادة، الناشر: دار الفكر، بيروت، الطبعة: الثانية، ١٤٢٠هـ.

ابن فارس أحمد بن فارس بن زكرياء القزويني الرازي، أبو الحسين (المتوفى: ٣٩٥هـ)، معجم مقاييس اللغة، المحقق: عبد السلام محمد هارون، الناشر: دار الفكر، ١٣٩٩هـ.

ابن منظور محمد بن مكرم بن على، أبو الفضل، جمال الدين ابن منظور الأنصاري الرويفعى الإفريقى (المتوفى ٧١١هـ)، لسان العرب، الناشر: دار صادر– بيروت، الطبعة الثالثة - ١٤١٤هـ.

عبد العزيز بن إبراهيم بن قاسم، الدليل إلى المتون العلمية، الناشر: دار الصميعي للنشر والتوزيع، الرياض - المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، ١٤٢٠ هـ -.

محمد بن عبد الله المقشي، سلم المتون في مختلف الفنون (پرته له نورو مشخصاتو).

النووي أبو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف النووي (المتوفى ٦٧٦هـ)، المجموع شرح المهذب - مع تكملة السبكي والمطيعي-، المؤلف: الناشر: دار الفكر.

أبو مالك العوضي، لماذا ينصحُ أهلُ العلم بحفظ المتون؟ مقال: (على صفحته في موقع الألوكة)

إسماعيل عبد عباس، تعريف المتون وأقسامها، تاريخ الإضافة: ٢٠١٩\٢\٥ ميلادي – ١٤٤٠\٥\٢٩ هجري، رابط الموضوع https://www.alukah.net

إسماعيل عبد عباس، فوائد حفظ المتون، تاريخ الإضافة: ٢٠١٩\٢\١٢ ميلادي – ١٤٤٠\٦\٦ هجريhttps://www.alukah.net

أمين صالح غماز٢٠١٥م، المتون العلمية ودورها في إعداد طالب العلم الشرعي.مقال علمي بصفحة قسم الدراسات الاسلامية بكلية العلوم والآداب للبنات بتهامة، جامعة الملك خالد.

تحقیق سازمانی و نقش آن در انکشاف نهادهای تحصیلات عالی

پوهنوال اسدالله صمدی

دیپارتمنت پاراکلینیک، پوهنځی علوم وترنری، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان

ایمیل: assad.samadi@gmail.com

چکیده

نهادهای تحصیلات‌عالی معتبرترین مراکز طرح و اجرای تحقیقات‌علمی اند و جامعه توقع دارد تا نتیجۀ این تحقیقات شرایط اجتماعی- اقتصادی مردم را بهبود بخشد. اما، سؤال عمده در این است که آیا تمام فعالیت‌های نهادهای تحصیلات‌عالی مطابق نیاز جامعه عیار گردیده اند؟ یگانه رویکرد که می‌تواند به این سؤال پاسخ دهد، تحقیق‌سازمانی است. تحقیق‌سازمانی مجموعۀ فعالیت‌هایی است که برعلاوه از ارزیابی فعالیت‌های عادی نهاد، رابطۀ یک نهاد و محیط آن‌را جهت برنامه‌ریزی مؤثر، انکشاف پالیسی‌ها و گرفتن تصمیمات درست، مورد مطالعه قرار می‌دهد. زیرا نهادهای تحصیلات عالی معاصر با چالش‌های جدید مانند مشکلات اقتصادی، تغییر ساختارهای اکادمیک، تکنولوژی‌های سریعاً در حال تغییر، افزایش نیازمندی‌ها برای اعتباردهی و این‌که چطور مأموریت‌های تدریس، تحقیق و خدمات را متوازن سازند، مواجه اند. بنابرین، اکثر علما تحقیقات‌سازمانی را به حیث هوش‌سازمانی و مرکز پشتیبانی تصمیمات سازمان تلقی نموده اند. در این مقاله مروری مشخصات تحقیقات‌سازمانی و نقش آن‌ها در انکشاف نهادهای تحصیلات‌عالی به بحث گرفته شده است.

اصطلاحات کلیدی: تحقیق‌سازمانی؛ هوش ویا درک سازمانی؛ انکشاف؛ برنامه‌ریزی؛ نهادهای تحصیلات عالی

Institutional Research and Its Role in the Development of Higher Education Institutions

Associate Prof. Assadullah Samadi, DVM, MVSc

Department of Paraclinic, Faculty of Veterinary Sciences, Kabul University, Kabul, Afghanistan
Email: assad.samadi@gmail.com

Abstract

Institutions of higher education stand as the most dependable bastions for the conception and execution of scientific research, and society anticipates that the outcomes of these endeavors will enhance the socio-economic well-being of its populace. However, a fundamental query arises: Have all the activities of higher education institutions been harmonized with the societal needs of the moment? The only framework capable of addressing this inquiry effectively is institutional research. Institutional research encompasses a comprehensive array of activities focused on scrutinizing the interplay between an institution and its surrounding environment, aiming to facilitate strategic planning, policy development, and informed decision-making. In the contemporary landscape, higher education institutions grapple with numerous novel challenges, including economic constraints, evolving academic structures, rapid technological advancements, heightened quality assurance demands, and the delicate equilibrium between the imperatives of teaching, research, and service missions. Consequently, many scholars regard institutional research as the fulcrum of organizational intelligence and as pivotal in offering decision support to institutions. This review article elucidates the defining characteristics of institutional research and underscores its paramount role in nurturing the growth and advancement of higher education institutions.

Keywords: Institutional Research; Organizational Intelligence; Development; Planning; Higher Education Institutions

مقدمه

نهادهای تحصیلات عالی فعالیت‌های مختلف تدریس، تحقیق و ارائه خدمات را برای بخش‌های متفاوت افراد جامعه در سطوح مختلف انجام می‌دهند. این مراکز با تربیه‌ی متخصصین و افراد مسلکی و اجرای تحقیقات مختلف بنیادی و کاربردی شرایط زندگی را برای موجودات روی زمین بهود بخشیده و زمینه‌ی رفاه جوامع بشری را فراهم ساخته اند. در حال حاضر بیش از ۲۳۶۵۴ نهاد تحصیلات عالی در سطح دنیا فعالیت می‌نمایند (*Erudera,* 2023) که نزدیک به ۲۳۵ میلیون محصل در آن‌ها در سطوح مختلف لیسانس و فوق لیسانس مصروف تحصیل‌اند (*UNESCO,* 2023). از نگاه تعداد نهادهای تحصیلات عالی در سطح جهان، هند با داشتن ۵۲۸۸ نهاد تحصیلات عالی در صدر کشورهای جهان قرار دارد که به تعقیب آن ایالات متحدهٔ آمریکا (۳۲۱۶)، اندونیزیا (۲۵۹۵) و چین (۲۵۶۵) موقعیت دارند (*Statista,* 2023). در افغانستان نیز ۳۹ نهاد تحصیلی دولتی و ۱۴۰ نهاد تحصیلات عالی خصوصی فعالیت می‌نمایند که از جمله تا حال (۹ دلو ۱۴۰۱ هـ.ش) صرف ۹ پوهنتون دولتی و ٦ پوهنتون خصوصی توانسته‌اند اعتبار داخلی را کسب نمایند؛ اما هیچ نهاد تحصیلی موجود در افغانستان تا حال نتوانسته است اعتبار خود را از کدام نهاد بین‌المللی اعتباردهی اخذ نماید (صفحه اصلی |وزارت تحصیلات عالی n.d.,).

نهادهای تحصیلات عالی معاصر در سطح جهان با چالش‌های جدید مانند مشکلات اقتصادی، تغییر مدیریت و ساختارهای اکادمیک، تکنولوژی‌های سریعاً در حال رشد، افزایش نیازمندی‌ها برای اعتباردهی و رتبه‌بندی پوهنتون‌ها و این‌که چطور مأموریت‌های تدریس، تحقیق و خدمات را متوازن سازند، مواجه‌اند (Webber & Calderon, 2016). محصلان در شرایط امروز تفاوت بسیار زیادی با گذشته دارند؛ چنان‌چه در میان آن‌ها تنوع وسیع از نگاه سن، جنس، دیدگاه، و سایر مشخصات موجود است. طوری‌که اوسط سن محصلان نسبت به گذشته به‌ویژه در بخش شبانه و برنامه‌های فوق لیسانس بالا رفته است. اکثر آن‌ها در حالی‌که دارای وظیفه اند، با تکنوژی‌های روز نیز آشنایی دارند. اکثر آن‌ها موبایل‌های هوشمند و کمپیوتر و موتر شخصی دارند و خود را به حیث مشتری پوهنتون‌ها تلقی می‌نمایند (Muller et al., 2016). باتوجه به این نکات، سبک‌های قدیم برنامه‌ریزی و مدیریت دیگر کارا نیستند و تصامیم و برنامه‌ریزی‌ها باید تحقیق‌محور گردند و ارقام و معلومات لازم و مؤثر نهاد و محیط آن باید همیشه در اختیار مدیران بلندرتبه و تصمیم‌گیر قرار گیرند تا زمینه‌ی فعالیت‌های تحقیقی را برای پلان‌گذاری‌های مؤثر در نهادهای تحصیلی محقق سازند (Swing, 2016).

تحقیق سازمانی یک حوزه‌ی وسیع فعالیت‌های است که در مراکز تعلیمی و تحصیلی (مانند مکاتب، انستیتوت‌ها، کمیونیتی‌کالیج‌ها و پوهنتون‌ها) بخاطر گرفتن تصامیم درست و برنامه‌ریزی منظم در

ساحات اداری، مالی، ارزیابی نصاب تحصیلی، مدیریت ثبت نام، فعالیت کارمندان، رضایت محصلان، مدیریت لیلیه‌ها، امکانات و تسهیلات، مسائل ورزشی و اتحادیه‌های محصلان اجرا می‌گردند. بنابرین، محققین سازمانی ارقام کمی و کیفی را در مورد محصلان، استادان، کارمندان، نصاب درسی، کورس‌های ارائه شده و نتایج یاددهی و یادگیری مراکز متذکره جمع‌آوری، تحلیل، گزارش‌دهی و ذخیره می‌نمایند (Muller et al., 2016; Nel, 2016; Volkwein, 2008).

به‌طور معمول هر نهاد علمی باید یک مرکز تحقیقات سازمانی داشته باشد تا نتایج تحقیقات خود را برعلاوه از مقامات نهاد متذکره، به وزارت تحصیلات عالی و سایر ادارات مربوطه، جامعه و مراکز ملی نشر ارقام مانند؛ اداره ملی احصائیه ارائه نمایند. در بعضی حالات یک نهاد علمی- تحقیقی نتایج تحقیقات خود را با نهادهای علمی دیگر شریک می‌سازد تا مشابهت و تجارب یک‌دیگر را تحلیل و در برابر موانع موجود راه‌حل‌های مناسب و مشترک ارائه نمایند. افزون برآن، تحقیق سازمانی مهم‌ترین منبع ارائه‌کننده‌ی معلومات برای اداره تضمین کیفیت و اعتباردهی در سطح ملی، منطقوی و بین‌المللی است و به اساس نتایج تحقیقات آن‌ها تصمیم گرفته می‌شود که معیارات موجود اعتباردهی را نهاد علمی مربوطه تکمیل نموده‌اند یا خیر (Nel, 2016). بنابرین، ترنزینی (Terenzini, 1993) تحقیقات سازمانی را به حیث هوش سازمانی و سوپه آن‌را به حیث حمایه تصمیمات نهاد تلقی نموده‌اند (Muller et al., 2016; Volkwein, 2008). باوجودی‌که تحصیلات عالی در یک کشور ممکن دارای قواعد و مشخصاتی باشد که از دیگر ساحات جغرافیایی متفاوت باشد؛ اما اکثر اهداف عمومی و عناصر سازمانی آن‌ها مشترک است. در این زمینه، محققان سازمانی دانش و مهارتی دارند که مؤسسات تحصیلات عالی را در ارائه‌ی پشتیبانی در تصمیم‌گیری پیرامون موضوعات مختلفی که دنیای تحصیلات عالی معاصر را به چالش کشانیده، به شکل ماهرانه کمک و حمایه نمایند (Webber & Calderon, 2016).

دفتر و یا مرکز تحقیقات سازمانی در پوهنتون‌ها و کشورهای مختلف به نام‌های متفاوت یاد می‌گردد؛ اما در کل این مرکز به نام‌های ذیل یاد می‌شود: تحقیقات سازمانی، تحقیق و معلومات، تحقیق و پلان‌گذاری/ برنامه‌ریزی، برنامه‌ریزی استراتژیک، برنامه‌ریزی اکادمیک و برنامه‌ریزی سازمانی، برنامه‌ریزی و تضمین کیفیت، معلومات سازمانی، تحقیق سازمانی و برنامه‌ریزی اکادمیک، برنامه‌ریزی سازمانی و تحقیق، تحقیق و نوآوری (Muller et al., 2016)؛ بنابرین، دفتر متذکره به حیث یک شبکه‌ی متحد و بهم‌پیوسته عمل نموده و تمام ارقام مرتبط را جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر می‌نماید و معلومات مورد نیاز را برای تمام مقامات در همه سطوح ارائه می‌دارد (Swing, 2016).

با وجودی‌که اصطلاح تحقیق سازمانی در اخیر دهه ۱۹۵۰م رایج شد؛ اما اساساً این رویکرد از زمان ایجاد اولین نهاد علمی در سطح تحصیلات عالی به شکلی موجود بوده و در همچو مؤسسات عملی می‌شده است. تحقیق سازمانی اساساً ابتدا در کشورهای غربی به‌ویژه در ایالات متحدهٔ آمریکا در سال ۱۹۶۰م شروع شد و سپس در آسترالیا، انگلستان و دیگر کشورهای اروپایی به شکل مسلکی آن عملی شد (Rice, 2011)؛ اما در حال حاضر در اکثر پوهنتون‌های مشهور و اعتباردهی شدهٔ جهان تطبیق می‌گردد (Swing, 2016).

اهداف عمومی تمام تحقیقات سازمانی این است تا اولویت‌های مدیریتی، تدریسی، تحقیقاتی، مالی و ارائه خدمات مؤثر به جامعه را برای سازمان مشخص نماید. برعلاوه، نتایج تحقیقات سازمانی یگانه منبع مؤثر و با اعتبار برای انکشاف پالیسی‌هاست تا زمینه را برای پلان‌گذاری‌ها و استراتژی‌های تحصیلی فراهم ساخته و سازمان را در تطبیق و ارزیابی پلان‌های متذکره حمایه نماید (Webber & Calderon, 2016). هم‌چنان، محققان سازمانی باید دانش و آگاهی خویش را در مورد عمل‌کردهای سیاسی و مدیریتی سازمان افزایش دهند تا صدای محصلان را به شکل مؤثر به گوش پالیسی‌سازان برسانند (Delaney, 1997). افزون برآن تحقیق سازمانی رابطه بین یک نهاد تحصیلات عالی و محیط آن‌را جهت دانستن این‌که چطور نهادها با چالش‌های مغلق برخورد نمایند، مورد مطالعه قرار می‌دهد (Nel, 2016; Peterson, 1999; Swing & Ross, 2016) (شکل۱). بنابرین، لازم است تا تمام نهادهای تحصیلات عالی مراکز و یا دفاتر تحقیقات سازمانی را برای پیشبرد بهتر امور ایجاد و تمام تصامیم و پلان‌های خود را به اساس نتایج تحقیقات این مرکز طرح و اجرا نمایند.

در این مقالهٔ مروری مشخصات تحقیق سازمانی، محقق سازمانی، پروسه‌های جمع آوری و تحلیل ارقام، مسوولیت‌های دفتر تحقیقات سازمانی و نقش آن‌ها در انکشاف تحصیلات عالی به بحث گرفته شده‌اند.

میتودولوژی دریافت مقالات

برای دریافت مقالات علمی نشر شده پیرامون تحقیق سازمانی، دیتابیس‌های Google Scholar، CABI، Scopus، Wiley Online Library، NCBI و Science Citation Index در یک محدوده‌ی زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۲ مرور گردید. برعلاوه، یک تعداد عناوین و مقالات مرتبط با موضوع از بخش منابع مقالات مرور شده نیز شناسایی و اصل مقاله دریافت شد. واژه‌های کلیدی مورد استفاده در زمان بررسی و دریافت مقالات قرار ذیل بودند: تحقیق، تحقیق سازمانی، سازمان، نقش تحقیق سازمانی، انکشاف تحصیلات عالی، پلان‌گذاری و تحقیقات سازمانی. این اصطلاحات با ترکیب‌های مختلف و با استفاده از عملگرهای "OR" و "and" و به هر دو زبان فارسی و انگلیسی استفاده شدند تا وسعت دریافت

مقالات افزایش یابد. مقالات دریافت شده ابتدا مرور شدند و سپس مقالات بیشتر مرتبط به شکل هدف‌مند انتخاب گردیدند و از آن‌ها معلومات مشخص استخراج و در این مقاله استفاده شدند.

اشکال درک و یا هوش سازمانی

محقق سازمانی زمانی می‌تواند تصامیم و برنامه‌های نهاد تحصیلی را به شکل مؤثر حمایه نماید که درک کافی از سازمان داشته باشد. سه سطح متفاوت؛ اما دارای اهمیت مشابه و مستقل درک سازمانی قابل شناسایی‌اند:

۱. درک و یا هوش تخنیکی و تحلیلی؛
۲. درک مشکلات؛
۳. درک ساختاری یا قراین.

توانایی یک فرد در تطبیق سطح بالاتر نیازمند درک کافی از سطوح پایین است و چنان‌چه در(شکل ۲) دیده می‌شود، یک محقق سازمانی زمانی می‌تواند مشکلات موجود در سطح بالاتر را شناسایی و حل نماید که درک و مهارت کافی از سطوح اولیه داشته باشد (Nel, 2016; Terenzini, 1993).

سطح اول: درک تخنیکی و تحلیلی

اولین و اساسی‌ترین وظیفه‌ی محقق سازمانی و یاهم در کل دفتر تحقیقات سازمانی را ارائه‌ی حمایت تخنیکی و تحلیلی تشکیل می‌دهد. محقق سازمانی در این سطح باید دانش کافی پیرامون حقایق و تصویر کلی نهاد تحصیلی به شمول اداره و ساختار کلی نهاد، نوع کریکولم، سیستم درسی، تعداد محصلان در سطوح مختلف، میزان شمول، بقا و فارغ، درجات که اعطا می‌نماید، مشخصات و حجم کاری استادان، تناسب استاد/ محصل در بخش تدریس و تحقیق و سایر مشخصات سازمان را داشته و به دیگران ارائه نماید (Terenzini, 1993). محقق سازمانی در این سطح باید دانش کافی پیرامون اساسات ریاضی و احصایه، طرح تحقیق، روش‌های نمونه‌گیری و جمع‌آوری ارقام کمی و کیفی، مهارت‌های تحقیق کتاب‌خانه‌یی، مهارت‌های نوشتاری و گفتاری، مهارت‌های مدیریت و تحلیل ارقام به شمول دانش کافی پیرامون مایکروسافت آفیس، SPSS، SAS و غیره و طریقه‌های نمایش ارقام، و مهارت‌های لازم در بخش ارسال و دریافت معلومات از طریق ایمیل، واتساپ، مسینجر، سکایپ وغیره داشته باشد. بنابرین، سطح اول درک سازمانی بنیادی و اساسی پنداشته شده و نظر به وظایف کلی تحقیق سازمانی، کم‌ترین مهارت را برای اجرای امور دراین سطح نیاز دارد. بنابرین، این سطح دربرگیرنده‌ی ارقام بدون معلومات، پروسه‌های بدون اهداف، تحلیل بدون مشکل و جواب‌ها بدون سؤالات است (Muller et al., 2016; Terenzini, 1993; Volkwein, 2008).

سطح دوم: درک مشکلات

مجموع مشکلات و چالش‌های دوامدار و آسیب‌زا که در سطح درک تخنیکی و تحلیلی نمایان می‌گردند، در این سطح مورد بررسی بیشتر قرار گرفته و چالش‌های را که نهاد تحصیلی به آن مواجه‌اند، شناسایی و برای رفع آن‌ها راه‌حل‌های مناسب را به رهبری سازمان ارائه می‌گردد. این چالش‌ها ممکن مربوط به اختصاص بودجه، ارزیابی پروگرام‌ها، تعیین سطح شمول جدیدالشمولان، تحلیل و ارزیابی حجم کاری استادان، برنامه‌ریزی، مدیریت و حفظ و مراقبت امکانات فزیکی مؤسسه، تعیین سطح معاشات و مسائل انصاف و عدالت در آن، برنامه‌ریزی برای برنامه‌های جدید تحصیلی و برنامه‌ریزی برای امکانات و تسهیلات خدماتی باشند. بنابرین، محققین سازمانی در این سطح مشکلاتی را که مدیران سطوح و بخش‌های متوسط و بلند اداری در بخش‌های مختلف نهاد با آن‌ها مواجه‌اند، شناسایی می‌نمایند. مثلاً محقق سازمانی در این سطح نه تنها باید با پروسه‌های پیش‌بینی و انکشاف سطح‌شمول هر برنامه آشنایی داشته باشد، بلکه با پروسه‌ها و مواردی‌که سطح هدف پذیرش را مشخص می‌سازد نیز باید معلومات داشته باشد. در این سطح، درک این‌که نهاد چطور فعالیت می‌نماید و تصامیم چطور گرفته می‌شوند، نیز ضروری است. بنابرین؛ این سطح درک، به دانشی نیاز دارد این‌که چطور با دیگران به شکل انفرادی و گروپی برای استحصال اهداف مشخص کار کرد. در کل محقق سازمانی در این سطح زمانی به شکل مؤثر عمل نموده می‌تواند که سطح درک و هوش سطح اول را داشته باشد (Muller et al., 2016; Terenzini, 1993; Volkwein, 2008).

سطح ۳: درک قراین

این سطح درک با فرهنگ و تاریخچه نهاد مرتبط بوده و سطح بالای هوش را نیاز دارد. در این سطح محقق سازمانی تلاش می‌نماید تا با در نظرداشت تاریخ و فرهنگ نهاد، رابطه‌ی درونی و بیرونی مؤسسه را درک نماید و فکتورهای خارجی‌یکه بالای فعالیت‌های نهاد تأثیر گذاشته می‌تواند تحلیل و بررسی نماید و به اساس آن پالیسی‌های مشخص مؤسسه را تهیه نماید. روابط خارجی به سطح ملی، منطقوی و بین‌المللی و سرمایه‌گذاری‌های کلان نهاد نیز در این سطح مورد مطالعه قرار می‌گیرند. در این سطح، دانش پیرامون فرهنگ عمومی تحصیلات عالی و نهادی‌که محقق سازمانی در آن فعالیت می‌نماید، نیز ضروری است. بنابرین، در این سطح لازم است تا محقق بداند که "یک پوهنتون چیست و از کجا آمده است و چه کاری را انجام می‌دهد". دانش پیرامون سیرتکامل تاریخی و فلسفی نهاد، استادان و ساختار و وظایف سیاست رسمی و غیررسمی و طرز مدیریت و حکومت‌داری، پروسه‌های تصمیم‌گیری و سنت و عرف سازمانی نیز شامل این سطح درک می‌شود (Muller et al., 2016; Terenzini, 1993; Volkwein, 2008). نظر به دو سطح قبلی، این سطح در بالاترین سطح هوش

سازمانی قرار دارد و سطوح قبلی پیش نیاز این سطح پنداشته می‌شوند. این همان سطح درک است که به محقق و تحقیق سازمانی حقانیت، اعتماد و احترام را به بار می‌آورد (Terenzini, 1993).

رویکرد کلی تحقیق سازمانی در مثلث طلایی (شکل۱) و روند اجرا و عملی‌سازی سطوح درک سازمانی برای تحقیقات سازمانی در شکل به تصویر کشیده شده است.

نظر به تعداد برنامه‌های لیسانس و فوق لیسانس، تعداد محصل، سطح و وسعت تحقیقات علمی و سایر فعالیت‌های مرتبط در نهاد، تعداد محققین سازمانی و کارمندان یک دفتر تحقیق سازمانی متفاوت بوده می‌تواند. نتایج یک تحقیق انجام شده توسط فولکوین و همکاران (Volkwein, 2008) در ۱۱۰۰ نهاد تحصیلات عالی در آمریکا نشان می‌دهد که تعداد محققین سازمانی در یک دفتر تحقیقات سازمانی بسیار متفاوت بوده و بین یک محقق (۲۸% نهادها) تا بیشتر از ۱۱ نفر (۲% نهادها) بوده است و در ۴% نهادها صرف محققین سازمانی باالمقطع وظیفه اجرا می‌نموده اند.

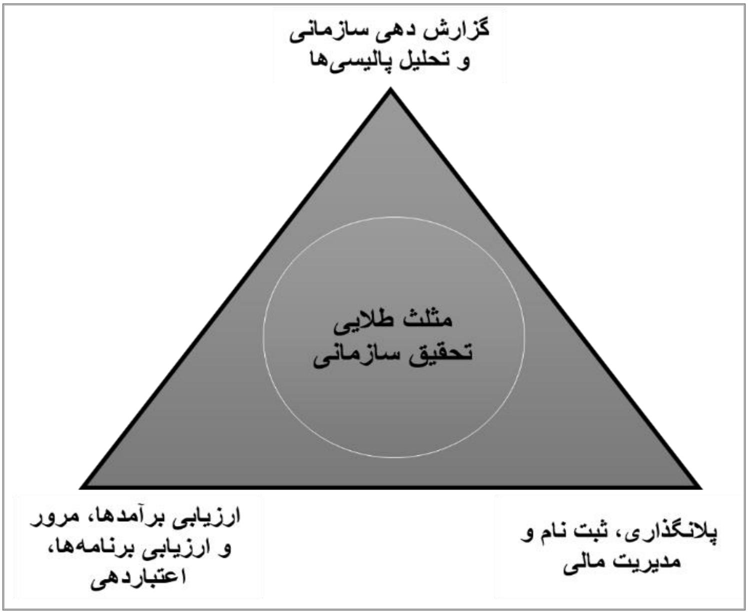

شکل۱ مثلث طلایی تحقیق سازمانی (Volkwein, 2008)

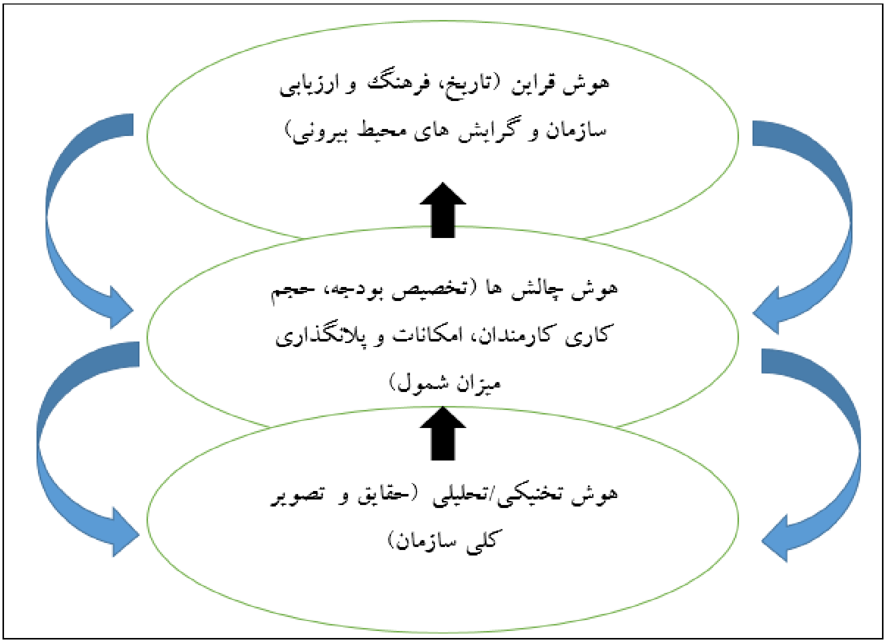

شکل۲: تحقیق سازمانی و سطوح درک و یا هوش سازمانی (Nel, 2016)

چه کسی می‌تواند به حیث محقق سازمانی ایفای نقش نماید؟

باوجودی‌که تا حال هیچ درجه‌ی تحصیلی که یک فرد را به حیث محقق سازمانی شایسته تلقی نماید وجود ندارد؛ اما اخیراً یک تعداد پوهنتون‌های معتبر دنیا به‌ویژه چند پوهنتون آمریکایی برنامه‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت را در بخش تحقیقات سازمانی ارائه می‌دارند و سرتفکیت نیز می‌دهند. در کل کسی می‌تواند به حیث محقق سازمانی ایفای نقش نماید که تمام هر سه سطح درک را که در بالا توضیح شد، داشته باشد. رویهم‌رفته افرادی‌که دانش کافی پیراموان احصائیه، روش تحقیق، نرم‌افزارهای نوشتاری، نمایش ارقام و تحلیل ارقام مانند؛ (SPSS, STATA, R, SAS, Microsoft excel, Microsoft word) داشته باشند، در این زمینه مناسب پنداشته می‌شوند. برعلاوه، کسانی‌که معلومات لازم پیرامون قوانین، مقررات، طرزالعمل‌ها و فعالیت‌های اکادمیک، اداری و مالی موجود در نهادهای تحصیلی داشته باشند، ترجیح داده می‌شوند. توانایی بلند نوشتاری، گفتاری و ارتباطی نیز در این زمینه مهم پنداشته می‌شوند (Muller et al., 2016; Volkwein, 2008). مهارت‌های اساسی که برای یک محقق خوب سازمانی نیاز است در شکل۳ نمایش داده شده است.

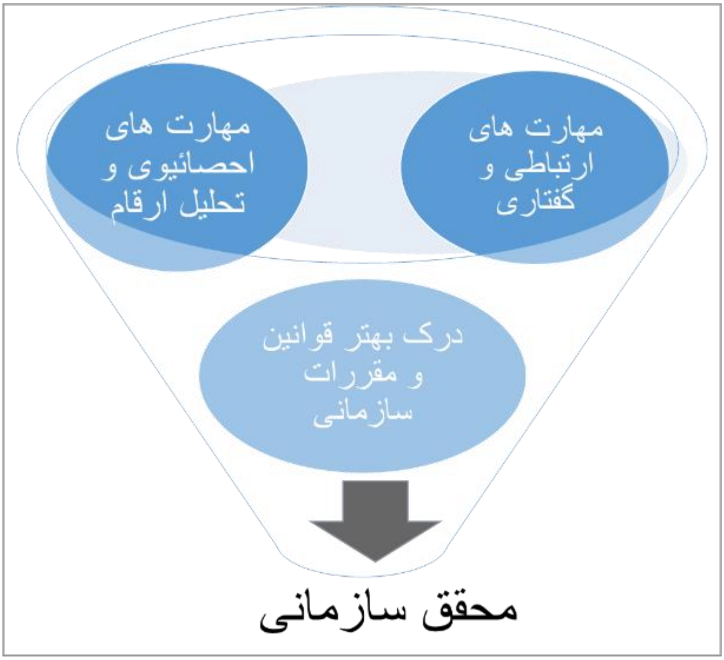

شکل ۳: مهارت‌های اساسی مورد نیاز برای یک محقق سازمانی

نظر به سطح درک و هوش که قبلاً بیان شد، محقق سازمانی یک تعداد مهارت‌های تخنیکی و تحلیلی را در جریان اجرای وظیفه در نهادهای تحصیلی خواهد آموخت؛ اما برای استحصال دانش و مهارت‌های مرتبط دیگر آموزش‌های مشخص رسمی را باید اخذ نماید. استحصال دانش کافی پیرامون تمام سطوح تحقیق سازمانی نیازمند آموزش‌های پیشرفته، تجارب عملی کار در نهادهای تحصیلی و مخلوط از این دو رویکرد به شکل دوامدار است (Volkwein, 2008).

بُعدهای تحقیق سازمانی

باتوجه به تمام فعالیت‌های که دفتر تحقیقات سازمانی انجام می‌دهد، تحقیق سازمانی به حیث مرکز ثقل تمام فعالیت‌های تحلیلی و همایه‌گر تصمیمات پوهنتون در سطح داخلی و خارجی، تکوینی و تراکمی، اداری و اکادمیک پنداشته می‌شود. در کل فولکلین و همکاران (Volkwein, 2008) چهار بُعد عمدهٔ تحقیقات سازمانی را ارائه نموده اند(جدول ۱)که در حقیقت به حیث وظایف عمده تحقیقات سازمانی نیز پنداشته می‌شوند. اخیراً بُعد پنجم که همانا مدیریت دانش است نیز به وظایف دفتر تحقیقات سازمانی علاوه شده است (Serban, 2002). در ذیل بُعدهای متذکره به شکل خلص توضیح شده اند:

الف. تحقیق سازمانی به حیث مرجع معلومات: هدف داخلی و بیشتر اداری و نقش کمکی تحقیق سازمانی توضیح ساختار کلی سازمان، محصلان و کارمندان و فعالیت‌های مرتبط با آن است. در این

بخش محقق سازمانی جامعه پوهنتونی را در مورد خودشان در زمینه‌ی ارقام پذیرش، ثبت نام، استادان، منابع مالی و اسناد تحصیلی که ارائه می‌دارند، آموزش می‌دهد. لذا در این بُعد دفتر تحقیق سازمانی ارقام توصیفی را برای خود پوهنتون و مخاطبان پوهنتون ارائه می‌دارد. از جمله؛ تمام وظایف بسیار چالش‌زای تحقیق سازمانی. این وظیفه احتمالاً کم‌ترین آماده‌گی را در زمینه‌ی تحصیل و تجربه به حیث محقق سازمانی نیاز دارد. از نگاه طبقه‌بندی ترنزینی (Terenzini, 1993)، این بخش به حیث مهارت تخنیکی برای محقق سازمانی تعریف شده است (Muller et al., 2016; Volkwein, 2008).

ب. تحقیق سازمانی به حیث تحلیل‌گر پالیسی: هدف داخلی و بیشتر مسلکی دیگر تحقیق سازمانی را مطالعه و تحلیل سازمان و پالیسی‌های آن تشکیل می‌دهد. در این نقش محقق سازمانی با مدیران بلند رتبه به حیث تحلیل‌گر و مشاور کار می‌نماید تا در بخش‌های برنامه‌ریزی تخصیص بودجه، تجدید نظر پالیسی‌ها، خدمات ارائه شده و نظر دانشجویان در مورد آن، بازسازی و تعدیل فعالیت‌های اداری، پیش‌بینی درآمد و دریافت منابع جدید برای آن، تحلیل و مقایسهٔ سناریوهای مختلف هزینه سازمان، و یا دیگر تغییرات مورد نیاز افراد متذکره را کمک و رهنمایی نماید. بنابرین، محقق سازمانی در اینجا به حیث تحلیل‌گر پالیسی برای آگاه ساختن مدیران سازمان عمل می‌نماید. در این بخش محقق سازمانی مطالعات پیچیده‌ای را انجام می‌دهد تا سناریوهای بدیل درآمد و پذیرش، تحلیل‌های مقایسوی هزینه‌ها، سروی‌های محصلان و تحقیقاتی که میزان مؤثریت کارها و تساوی حقوق را در میان تمام کارمندان نهاد مورد ارزیابی قرار داده و به سازمان ارائه دهد. این نقش محقق سازمانی نیازمند تحصیل و آموزش نسبتاً بالا و هم‌چنان درک تحلیلی و مشکلات است تا فعالیت‌های متذکره را به شکل مؤثر انجام داده بتواند (Muller et al., 2016; Volkwein, 2008).

ج. تحقیق سازمانی به حیث داکتر ستون فقرات: از دو تایپ خارجی، سبک بیشتر اداری زمانی متبارز می‌گردد که تحقیق سازمانی احصائیه‌ی توصیفی که سازمان را به شکل مؤثر و مطلوب منعکس سازد، جمع‌آوری می‌نماید. در اکثر حالات هر عضو نهاد به حیث مدافع نهاد عمل نموده و خوبی‌های نهاد را با دیگران ارائه می‌دارد؛ اما در این مورد نباید بسیار غلو و اضافه‌گویی صورت گیرد. در این بخش، کارمندان و مسوولین دفتر تحقیق سازمانی "بهترین مورد" فضای پوهنتونی را به دیگران ارائه داشته و تلاش می‌نمایند تا به اصطلاح "نیمهٔ پر گیلاس" را به جای "نیمهٔ خالی" آن توضیح و نمایش دهند. بنابرین، تلاش صورت می‌گیرد تا یک تصویر مثبت نهاد در بخش پذیرش محصلان، جمع‌آوری منابع مالی برای نهاد و رابطه‌ی نهاد با بخش‌های دولتی به دیگران ارائه گردد. برای این‌که این وظیفه به شکل

درست اجرا شده بتواند، محقق سازمانی باید تجارب و دانش کافی در مورد نهاد و فعالیت‌های مرتبط با آن داشته باشد (Muller et al., 2016; Volkwein, 2008).

د. تحقیق سازمانی به حیث محقق و پژوهشگر: نقش بسیار مسلکی و تحلیلی خارجی/ حساب‌دهی تحقیق سازمانی این است تا به حیث محقق و یا پژوهشگر بی‌طرف تلاش نماید تا در مورد مؤثریت و اثربخشی فعالیت‌های سازمان، انطباق قانونی فعالیت‌هاو حصول اهداف سازمان شواهد مختلف را بررسی، تولید و ارائه نماید. اجرای مطالعات در مورد برآمد و نتایج سازمان و تهیه‌ی گزارشات عملکرد و کارایی سازمان، زمانی‌که شواهد و مدارک اولیه مربوط به محیط خارجی پوهنتون می‌شود، در این بخشی فعالیت‌ها قرار می‌گیرند. زیرا در همچو حالت محقق سازمانی نهاد را برای مخاطبان خارجی و برای اعتبارسنجی ارائه می‌دارد. همچو فعالیت‌ها صرف توسط فردی‌که آموزش‌های پیشرفته را در این بخش‌ها اخذ کرده و تجارب طویل‌المدت در این زمینه‌ها داشته باشد، تکمیل شده می‌تواند (Muller et al., 2016; Volkwein, 2008).

جدول ۱: اهداف و وظایف تحقیق سازمانی (چهار بُعد عمدهٔ تحقیق سازمانی) (Muller et al., 2016; Serban, 2002; Volkwein, 2008).

نقش و فرهنگ نهادی تحقیق سازمانی	**اهداف و مخاطبان تحقیق سازمانی**	
	تکوینی و داخلی (برای بهبود و انکشاف)	**تراکمی و خارجی (برای جوابگویی یا حسابدهی)**
نقش اداری و سازمانی	برای توضیح سازمان – تحقیق سازمانی به حیث مرجع معلومات	برای نمایش بهترین مورد – تحقیق سازمانی به حیث داکتر ستون فقرات
نقش اکادمیک و مسلکی	برای تحلیل بدیل‌ها– تحقیق سازمانی به حیث تحلیل‌گر پالیسی‌ها	برای فراهم‌سازی شواهد بی‌طرف مؤثریت تحقیق سازمانی به حیث پژوهشگر و محقق

ه. تحقیق سازمانی به حیث مدیر دانش: باوجودی‌که تحقیق سازمانی چهار بُعد عمده دارد (جدول ۱)، اخیراً بُعد پنجم که عبارت از مدیریت دانش است، نیز به حیث یک وظیفه‌ی دیگر تحقیق سازمانی به آن علاوه شده است. در این بُعد، محقق سازمانی تلاش می‌نماید تا ارقام را جمع آوری و به معلومات و دانش تبدیل نماید؛ به حیث ذخیرگاه رسمی ارقام، معلومات و دانش مؤسسه عمل نماید و در نهایت روند تولید، جمع آوری و شریک‌سازی دانش را زمینه‌سازی نماید. بنابرین، تحقیق سازمانی در این بُعد به حیث مدیر دانش عمل می‌نماید (Serban, 2002). این بُعد انکشاف بسیار مهم سازمان تلقی می‌گردد؛ زیرا تولید و مدیریت دانش یک شکلی از هوش سازمانی است که به حیث تقویت‌کنندهٔ سایر اجزای سازمان عمل نموده می‌تواند (Muller et al., 2016; Volkwein, 2008).

فعالیت‌های عمده محقق و یا دفتر تحقیق سازمانی

چنان‌چه قبلاً یادآوری شد، دفتر تحقیق سازمانی مرکز هوش یک نهاد تحصیلی را تشکیل می‌دهد. بنابرین، تمام فعالیت‌های تدریسی، تحقیقی و اداری زمانی به شکل مؤثر پلان‌گذاری و عملی شده می‌توانند که مرکز تحقیق سازمانی ارقام مناسب را جمع‌آوری و معلومات مشخص را در اختیار تصمیم گیرنده‌های سازمان قرار دهد (Webber & Calderon, 2016). رویهم‌رفته فعالیت‌های عمده‌ی مرکز تحقیق سازمانی قرار ذیل‌اند:

- ارائه نهاد تحصیلی به شکل مؤثر برای جامعه؛
- بررسی واقعات جرمی و غیراخلاقی در سطح نهاد؛
- جمع‌آوری ارقام پیرامون تجربهٔ محصلان پس از ختم سال اول، پس از ختم یک دوره مکمل تحصیلی و پس از اجرای وظیفه در یک ارگان پس از فراغت؛
- مقایسه میزان شمول، بقا، فراغت و تبدیلی محصلان در هر دوره تحصیلی؛
- مقایسهٔ معاش کارمندان به اساس مقدار فعالیت و خلاقیت، سال‌های خدمت و سطح تحصیل آن‌ها؛
- بررسی فعالیت‌های تدریسی، تحقیقی و فعالیت‌های خارج از کریکولم استادان؛
- مقدار اجراآت و مؤثریت فعالیت‌های تکنیشن‌های لابراتوار؛
- ارزیابی فعالیت خارج از کریکولم محصلان؛
- ارزیابی فعالیت‌های مؤسسه در حمایه از محصلان در جریان تحصیل و بعد از فراغت؛
- ارزیابی علاقمندی محصلان برای اشتراک در برنامه‌های لیسانس و فوق لیسانس، شبانه، روزانه و یاهم برنامه‌های کوتاه‌مدت؛
- میزان استفاده از کتابخانه و فعالیت محصلان در این بخش؛
- میزان استفاده از کمپیوتر لب و انترنت توسط محصلان، کارمندان و استادان؛
- مؤثریت قراردادها و تفاهم‌نامه‌های نهاد با سایر پوهنتون‌ها و مؤسسات داخلی و خارجی؛
- طرح برنامه‌های علمی خاص کوتاه‌مدت، میان‌مدت و یا طویل مدت برای نهاد؛
- ارزیابی طرز آمدن محصلان، کارمندان و استادان به پوهنتون (پیاده، موتر شخصی، موتر حمله، موتر عمومی، بایسکل، موترسایکل،...) و نقش آن‌ها در میزان مؤثریت امور به‌ویژه در یاددهی، یادگیری و فعالیت‌های کریکولم و خارج کریکولم محصلان و استادان (Asada, 2018; Delaney, 2008; Serban, 2002).

از جمله فعالیت‌های متذکره، یک تعداد فعالیت‌های عمده تحقیق سازمانی به تفصیل در زیر بیان شده‌اند:

فعالیت‌های توسعه‌وی/ترویجی

یکی از فعالیت‌های مؤثری‌که هر نهاد تحصیلی باید آن‌را انجام دهد و بخشی از مسوولیت‌های محققین سازمانی است، ایجاد شهرت و معرفی مؤثر نهاد به مشتریان یا جامعه است؛ زیرا جذب محصل بیشتر برای اکثر نهادهای تحصیلی موفقیت بزرگ تلقی شده و منابع مهم درآمد آن نهاد پنداشته می‌شوند. یک تعداد علما سه فکتور اصلی را در زمینه‌ی انتخاب یک نهاد تحصیلی توسط محصلان مهم پنداشته‌اند:

۱. اولین مشخصه، فکتورهای خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی است که یک کاندید به یک پوهنتون مشخص علاقمند می‌شود؛
۲. مشخصه‌ی دومی موجودیت چندین اختیار برای انتخاب است؛ لذا کاندید تلاش می‌نماید تا با تحلیل وضعیت اکادمیکی مؤسسهٔ مشخص، توانایی فرد در پیشبرد امور در آن مؤسسه و با در نظرداشت شرایط اقتصادی خود و خانواده‌اش مؤسسه را انتخاب نماید؛
۳. آخرین مرحله، انتخاب یک گزینه از گزینه‌های موجود با درنظرداشت تمام فکتورهای متذکره است (۱۷).

اکثر شاگردان زمانی‌که در صنف نهم و یا دهم می‌رسند سعی می‌نمایند یک جای مشخص را برای تحصیلات عالی خود برگزینند؛ اما اگر نهاد تحصیلی مشخص با ارائه ارقام معتبر تحصیلی و تحقیقی اعتبار و شهرت کافی در جامعه پیدا نموده باشد؛ شاگردان، خانواده‌ها و کل جامعه را به خود جلب نموده و اکثر شاگردان فارغ شده از مکاتب، پوهنتون مربوطه را انتخاب خواهند نمود. میزان درآمد خانواده‌ها و توانایی شاگردان نیز در این زمینه نقش بازی می‌نمایند.

مشخصات مؤسسه که در انتخاب شاگردان نقش بازی می‌نمایند قرار ذیل است: تعداد، سطح تحصیل و مشخصات استادان، امکانات تدریسی و تحقیقی، کدام رشته‌ها را در کدام سطح ارائه می‌نماید، میزان تعامل استادان و محصلان، مؤسسه کدام برنامه‌های حمایوی مالی برای محصلان دارند، میزان شهرت آن در جامعه به چه اندازه است، میزان اشتغال یا دریافت وظیفه توسط فارغین آن تا چه حد بوده است؟ باوجودی‌که عین مشخصات ممکن توسط شاگردان دوره‌ی لیسانس و فوق لیسانس در انتخاب پوهنتون مشخص در نظر گرفته شود؛ اما در انتخاب و تصمیم‌گیری فوق لیسانس همسر کاندید، خانواده آن‌ها و مشخصات وظیفه آن‌ها نیز نقش اساسی را بازی می‌نمایند (Delaney, 2008).

بررسی واقعات جرمی

بخش دیگری که ظاهراً غیر مرتبط با دفتر تحقیقات سازمانی است؛ اما جزء وظیفه آن پنداشته می‌شود، ثبت و بررسی واقعات جرمی است. محققین سازمانی باید دلایل وقوع جرم و عامل‌های مرتبط و

زمینه‌ساز آن‌را در میان محصلان، استادان، کارمندان و حتی مهمانان و بازدیدکننده‌ها به بررسی بگیرند و در زمینه راه‌های جلوگیری و کاهش آن به مقامات نهاد مشوره دهند (Swing, 2016).

عوامل مرتبط به محصلان

محصول نهایی و اصلی هر نهاد تحصیلی محصل آن است، لذا دفتر تحقیقات سازمانی اکثر فعالیت‌های خویش را باید بالای محصلان متمرکز سازد. فکتورهای عمده‌ی که در این مورد باید همیشه مورد تحقیق قرار گیرند، قرار ذیل است:

الف. دلایل ترک و یا تبدیلی محصلان: عاملی که همیشه نیاز به تحقیق دارد، دلایل ترک و یا تبدیلی محصلان از مؤسسه مربوطه به سایر مؤسسات است. یک تعداد اندیشمندان مشخصات محصلان مانند؛ نمرات دوره لیسه، نمره کانکور و یا امتحان ورودی، جنس، حالت اقتصادی- اجتماعی و مشخصات مؤسسه؛ مانند نوع و موقعیت مؤسسه، اندازه فیس و غیره را در بقا و یا ترک محصلان مؤثر می‌دانند. لذا در این زمینه مشخصات و اعتقادات محصلان تازه‌وارد (input) برای ارزیابی تأثیر برنامه‌های تحصیلی و تجارب حاصله از مؤسسه (محیط) بالای نتیجه تصمیم‌گیری فرد (output) در بقا و یا ترک مؤسسه نقش بازی می‌نمایند و همیشه باید مورد تحقیق و ارزیابی قرار گیرند. برعلاوه، میزان فراغت، اوسط نمرات افراد فارغ شده و میزان رضایت آن‌ها از مؤسسه نیز به حیث خروجی آن در نظر گرفته شده، در تصمیم‌گیری سایر محصلان، ممکن نقش بازی نماید و همیشه باید مورد تحقیق قرار گیرند (Delaney, 2008).

ب. تجارب سال اول محصلان: تغییر فرهنگ، عادات و توقعات محصلان و شامل شدن تکنولوژی در تدریس و زندگی روزمره به‌ویژه در دو دهه‌ی اخیر رویکرد و مفهوم تحصیلات عالی را شدیداً متأثر ساخته است. یکی از نکات تأثیرگذار برای دریافت تأثیر این فکتورها تجارب محصلان سال اول است؛ زیرا لازم است تا نهادهای تحصیلات عالی مطابق شرایط روز زمینه را برای یاددهی و یادگیری محصلان فراهم سازند. برآمدهای مهم در این زمینه را موفقیت تحصیلی، رشد فکری، دوام تحصیل و رضایت محصلان از خدمات ارائه شده توسط نهاد تشکیل می‌دهد. اما گرکن و فولکوین مهم‌ترین فکتور در این زمینه را ارتباط و تعامل محصلان با استادان و با سایر محصلان در جریان سال اول تحصیل می‌پندارند که نقش چشم‌گیری در موفقیت محصلان در این دوره و سال‌های بعدی ممکن داشته باشد. تعداد دیگر از اندیشمندان معتقد اند که در دو دهه‌ی اخیر میزان موفقیت تحصیلی محصلان در سال اول تحصیل بسیار اندک بوده و چالش‌های فراه راه محصلان بیش از حد توقع آن‌ها بوده است. دیلانی فکتورهای را که در میزان رضایت محصلان در ختم سال اول تحصیل مؤثراند، در یک مودل مورد مطالعه قرار داده و دریافته است که: ایجاد رفاقت نزدیک میان

محصلان، رضایت از منابع و خدمات موجود در نهاد، کیفیت و مرتبط بودن کورس‌های ارائه شده و اشتراک در برنامه‌های ارائه شده توسط محصلان مؤثرترین فکتورها در زمینه‌ی رضایت محصلان سال اول از یک مؤسسه تحصیلی بوده است. نتایج تحقیق دیگر انجام شده توسط عین محقق نشان می‌دهد که ایجاد رابطه خوب محصلان سال اول با استادان شان نقش بارز در رشد دانش، انکشاف تحصیلی و رضایت از دوره (کورس) ارائه شده داشته است (Delaney, 2008).

ج. ارزیابی محصلان سال آخر یا در حال فارغ: سروی محصلان سال اخیر و در حال فارغ یک ابزار بسیار مهم برای ارزیابی تجارب پوهنتونی آن‌ها است. دو عامل عمده در این زمینه باید مورد ارزیابی قرار گیرند: بلند رفتن سطح دانش مسلکی و میزان رضایت آن‌ها از برنامه‌ها و خدمات مؤسسه (Delaney, 2008). عامل مهم دیگری که در ارتباط به محصلان در حال فراغت باید ارزیابی گردد، شایستگی‌های روز اول آن‌ها است. شایستگی‌های روز اول در حقیقت رویکرد آموزش مبتنی بر شایستگی و نتایج است تا فارغان را با دانش، مهارت‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌های تجهیز نمایند تا آن‌ها توانایی انجام وظایف را به شکل مستقل بعد از اولین روز فراغت از نهاد تحصیلی داشته باشند. باوجودی‌که این رویکرد در تمام بخش‌ها عملی شده می‌تواند، اما در بخش‌های طبی بیشتر شناخته شده بوده و عملی گردیده است (*OIE*, 2012; Ouyang et al., 2021).

د. ارزیابی مؤثریت برنامه‌ها با مطالعه محصلان فارغ شده: میزان رضایت یک فارغ از عمل‌گردش در ساحه کار رابطه‌ی مستقیم با دانش و مهارتی دارد که در جریان تحصیل آموخته است. بنابرین، مؤثریت کریکولم یک مؤسسه در محیط کاری صرف توسط فارغین آن ارزیابی شده می‌تواند. زیرا فارغین بهترین منبع معلومات از تجارب زمان حضور در مؤسسه و مؤثریت و نواقص نصاب درسی در ساحه کار است. تحقیق انجام شده توسط مارتین و همکاران نشان می‌دهد فارغین که میزان بلند رضایت از نهاد تحصیلی خود داشته‌اند، برای استخدام در محیط کاری بیشتر آماده بوده‌اند. در زمان جمع آوری ارقام از فارغین دو سؤال می‌تواند مطرح گردد: آیا تمرکز اولیه مطالعه باید بالای ارزیابی برنامه تحصیلی باشد و یاهم بررسی انکشاف فردی و مسلکی فارغان. اگر هدف اولیۀ مطالعۀ ارزیابی مؤثریت نصاب باشد باید فارغان سال‌های اخیر در نظر گرفته شوند؛ اما برعکس اگر هدف اصلی مطالعه انکشاف مهارت‌های شخصی و مسلکی فارغان باشد، سال‌های قبلی‌تر باید انتخاب گردند (Delaney, 2008).

چنان‌چه مشاهده می‌شود، تمرکز اکثر تحقیقات سازمانی بالای مهارت‌های تخنیکی است؛ اما مهارت‌های نرم مانند ارتباطات مؤثر، گفت‌وگو/مذاکرات و تسهیلات مؤثر و مهارت‌های عالی گفتاری

و نوشتاری معمولاً از نظر دور می‌مانند (Delaney, 1997; Swing & Ross, 2016)؛ بخشی که نقش اساسی در زندگی روزمره تمام افراد بازی می‌نمایند و جز اساسی مهارت‌های لازم برای تمام فارغان نهادهای تحصیلات عالی است. بنابرین، تحقیقات سازمانی مهارت‌های نرم محصلان را نیز باید زیر تحقیق و ارزیابی قرار دهند.

نقش تحقیق سازمانی در برنامه‌ریزی استراتژیک نهادهای تحصیلی

نهادهای تحصیلات عالی باچالش‌های وسیع نوآوری مواجه اند که روش زندگی روزمره مردم را شدیداً تحت تأثیر قرار داده است؛ لذا نهادهای متذکره باید خود را با شرایط جدید آماده سازند و مطابق نیاز جامعه و زمان برنامه‌ریزی نمایند. در شرایط فعلی که اکثر نهادهای تحصیلی با کمبود منابع مواجه اند، دخیل کردن برنامه‌ریزها و محققین سازمانی در حمایه و رهنمایی نهاد تحصیلی در تغییر مسیر جدید و تعدیل ساختاری آن بسیار حیاتی است. زیرا تصامیم به اساس معلومات و نتایج تحقیقات یگانه رویکرد مؤثر و قابل اعتبار در برنامه‌ریزی مختلف به‌ویژه برنامه‌ریزی استراتژیک پنداشته می‌شود. در اکثر حالات، حکومت‌ها نهادهای تحصیلی را زیر فشار قرار می‌دهند تا برنامه‌ریزی استراتژیک را جهت دریافت منابع عایداتی و برآورد میزان مصارفات، تضمین کیفیت و اعتباردهی و رقابت با سایر مؤسسات در سطح ملی و بین‌المللی تهیه و عملی سازند. زیرا تطبیق برنامه‌ریزی استراتژیک یگانه ابزار کارا جهت پاسخ مؤثر در برابر چالش‌های که نهادهای معاصر تحصیلات عالی به آن مواجه‌اند، می‌باشد (Nel, 2016).

باتوجه به مسائل متذکره، هر برنامه راهبردی باید به سه سؤال اساسی نهاد پاسخ ارائه نماید:

أ. "در حال حاضر در چه حالت هستیم و در آینده می‌خواهیم در کجا باشیم؟". این سؤال باید فعالیت‌ها و توانایی‌های گذشته و حال نهاد را به اساس تحلیل محیط داخلی و خارجی مورد بررسی قرار دهد.

ب. سؤال بعدی این است که "به کجا می‌خواهیم برویم و یا کجا رفته می‌توانیم؟". این سؤال باید به این نکته پاسخ ارائه نماید که نهاد موقعیت آیندهٔ خود را در دورنمای تحصیلات عالی در کجا می‌خواهد ببیند.

ج. در نهایت سؤال آخر این است که "چطور می‌توانیم به همان موقعیت برسیم؟". این سؤال باید منابع و توانایی‌های را به بررسی گیرد که مؤسسه برای رسیدن به هدف ویا موقعیت ایده آل خود به آن نیاز دارد (Nel, 2016).

هرسه سؤال و یا اجزای متذکره نقش تحقیق سازمانی را در تمام مراحل برنامه‌ریزی استراتژیک برجسته می‌سازد. پس از تکمیل برنامه‌ریزی استراتژیک، تحقیق سازمانی برای مقایسه فعالیت‌های مورد توقع

در برنامه‌ریزی متذکره و فعالیت‌های حقیقی انجام شده توسط نهاد و جهت دریافت دلایل عدم اجرای مؤثر آن‌ها نیز نقش بازی می‌نماید. بنابرین، برنامه‌ریزی استراتژیک یک سفر است که شروع و اتمام آن زمانی به شکل عالی انجام شده می‌تواند که تمام اجزای آن به اساس معلومات استخراج شده از ارقام کمی و کیفی مناسب (تجزیه و تحلیل محیطی از بعد داخلی و خارجی) و باکیفیت منشأ گرفته باشد. روی این ملحوظ، دوریز و همکاران بیان می‌دارند که اگر پلان استراتژیک به شکل معقول تهیه و عملی گردد، یک وسیله‌ی بسیار قوی و مؤثر برای کمک به پوهنتون‌ها جهت جمع‌آوری نظریات بسیار بکر، شناسایی فرصت‌ها، گرفتن تصامیم به اساس شواهد و رسیدن به دیدگاه و مأموریت مؤسسه خواهد بود (Nel, 2016).

روش‌های جمع آوری ارقام در تحقیق سازمانی

برای این‌که معلومات معتبر حاصل شده بتواند، ارقام قابل اعتبار باید جمع‌آوری و تحلیل گردند، زیرا اصطلاح بسیار مشهور "garbage in, garbage out" تحلیل ارقام این نکته را واضح می‌سازد که با داخل کردن مواد خام "پلاستیک" در یک ماشین، "چرم" حاصل نخواهد شد؛ و با جمع‌آوری ارقام بی‌کیفیت، تحلیل‌های احصائیوی معلومات با اعتبار را حاصل نخواهد کرد. بنابرین، اگر ارقام درست به شکل مناسب جمع‌آوری نگردند، تحلیل ارقام توسط هر روش احصائیوی معلوماتی را که برای گرفتن تصامیم درست سازمانی نیاز است، فراهم کرده نمی‌تواند. تقریباً تمام نهادهای تحصیلی معمولاً ارقام زیادی را جمع‌آوری می‌نمایند؛ اما تبدیل این ارقام به معلومات مؤثر برای تقریباً تمام مؤسسات به حیث یک چالش عمده باقی است (Swing, 2016).

نظر به مشخصات برنامه‌های علمی موجود در یک نهاد و سطح تحقیقات علمی، ارقام متفاوت در مورد نهاد جمع‌آوری شده می‌تواند. رویهم‌رفته یک تعداد ارقام صرف نظر از هدف و یا سؤال خاص به شکل معمول و غیرفعال در نهادهای تحصیلی جمع‌آوری می‌گردند. به‌طور مثال ارقام در مورد تعداد شاملین، فارغین، معاش کارمندان و استادان، میزان مصارفات ترمیمات و تعمیرات، هزینه‌های مرتبط با تحقیقات و ارائه خدمات به‌طور معمول توسط شعبات مختلف نهاد تحصیلی جمع‌آوری و گزارش می‌گردند. اما در مورد مؤثریت برنامه‌ها، میزان ارائه خدمات، نیازمندی‌های استادان، کارمندان و محصلان و پالیسی‌های مختلف نهاد کمتر ارقام جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در کل محققین سازمانی باید ارقام کمی وکیفی را در مورد ساحات زیر جمع‌آوری و تحلیل نماید و معلومات مشخص را در اختیار مقامات مسوول قرار دهند: مأموریت و برآمد نهاد، برنامه‌های تحصیلی، محصلان و کارمندان، کارمندان اکادمیک/استادان، منابع تحصیلی، ارزیابی برنامه‌ها، مدیریت و اداره (بخش‌های اکادمیک، اداری و مالی) (Asada, 2018).

رویهم‌رفته اکثر نهادهای تحصیلات عالی در مورد روش جمع‌آوری ارقام مورد انتقاد قرار دارند؛ زیرا اکثر آن‌ها بالای ارقام گزارش شده‌ی خودی وابستگی شدید دارند و خود نهادها فعالانه در جمع‌آوری ارقام به‌ویژه در مورد فعالیت‌های یادگیری محصلان کمتر سهم می‌گیرند. در دنیای امروزی تحصیلات عالی جمع‌آوری معلومات معنی‌دار در مورد انکشاف دوامدار یادگیری و یاددهی ضروری است و تنها ارائه ارقام پیرامون میزان کامیابی و ناکامی، و یاهم ارزیابی کارکرد محصلان به اساس نمرات دوره تحصیل (ترانسکریپت) کافی نیست. در اکثر حالات مؤسسات تحصیلات عالی پرسش‌نامه‌های مشخص را طرح و به شکل آنلاین و یا آفلاین به محصلان و سایر کارمندان اکادمیک و غیراکادمیک توزیع می‌نمایند و تمام ارزیابی پیشرفت تحصیلی و میزان یادگیری، میزان رضایت و طرح انتقادها و پیشنهادها و سایر ارزیابی را به همین اساس انجام می‌دهند. این روش جمع‌آوری ارقام به حیث ارقام گزارش شده‌ی خودی پنداشته می‌شود. باوجودی‌که یک تعداد محققین این رویکرد جمع‌آوری ارقام را مناسب می‌پندارند؛ اما اکثر دانشمندان این روش جمع‌آوری ارقام را کمتر با ارزش پنداشته و آن‌را برای ارزیابی پیشرفت تحصیلی محصلان ناکافی تلقی می‌نمایند. باوجودی‌که گزارش‌دهی‌خودی ارزان و در اکثر حالات ممکن یگانه روش عملی برای جمع‌آوری ارقام برای بعضی مؤسسات تحصیلات عالی باشد. اما در اکثر حالات نهادها سؤالات مورد علاقه خود را که توقع دارند جواب مشخص را به‌دست بیاورند در همچو پرسشنامه‌ها جابجا می‌نمایند؛ لذا نتیجه‌ی همچو ارقام اکثراً با سوگرایی همراه است و معلومات حاصله از آن کمتر معتبر پنداشته می‌شود (Gonyea, 2005). اگر مؤسسه هنوزهم از گزارش‌دهی‌خودی با استفاده از پرسشنامه تأکید می‌نماید، در پرسشنامه ارائه شده نکات زیر باید واضح و حل شده باشند:

- آیا جمله‌بندی سؤال‌ها به شکل واضح و بدون ابهام است؟
- آیا کلمات و عبارت‌های ویژه، دارای معنا و تفسیر واحد اند؟
- آیا معلومات خواسته شده برای جواب‌دهنده قابل درک است؟
- آیا جواب‌دهنده تجربه مشخص و یا دانش کافی برای ارائه‌ی جواب برای سؤال‌های خواسته شده دارد؟
- آیا سؤالات به خاطرات و حوادث اخیر اشاره دارد، یا بسیار قدیمی اند؟
- آیا جواب‌دهنده معتقد به ارائه یک جواب مشخص به سؤال ارائه شده دارد؟
- آیا اختیارات جوابات ارائه شده برای هر سؤال کامل و مناسب اند؟

- آیا سؤال‌ها و یاهم پروسه سروی از تهدید، شرم‌ساری و مداخله در زندگی شخصی جواب‌دهنده جلوگیری می‌نماید؟ (Gonyea, 2005).

برای این‌که معلومات کامل و همه‌جانبه برای حمایت برنامه‌ریزی سازمانی در مورد برنامه‌های محصلان و خدمات مربوطه ارائه شده بتواند، رویکرد جمع آوری ارقام باید رویکرد مختلط (کمی و کیفی) باشد. روش‌های کمی که معمولاً در تحقیقات سازمانی به‌کار می‌روند، معلومات بسیار با ارزش را در مورد برآمد مؤسسه ارائه می‌دارند و نتایج آن‌ها برای گرفتن تصمیمات تراکمی به‌کار می‌روند. برعکس، رویکردهای کیفی برای توضیح "چرا" نتایج و برای حمایت گرفتن تصامیم تکوینی انکشاف مؤسسه ضروری اند. از این‌که گزارش‌دهی خودی تمام ارقام لازم را جهت تصامیم درست، علمی و عملی ارائه کرده نمی‌تواند؛ بنابرین، محققین سازمانی باید از رویکردهای معمول دیگر جمع‌آوری ارقام مانند بحث متمرکز گروهی، مصاحبه انفرادی، سروی‌ها و تحلیل نمرات دوره تحصیل نیز استفاده نمایند (۱۷، ۲۰).

منابع ارقام اولیه و دومی در تحقیقات سازمانی استفاده شده می‌توانند. سروی‌ها و بحث متمرکز گروهی مثال‌های از منابع اولیه‌ی ارقام اند، در حالی‌که دیتابیس بخش محصلان مؤسسه مثالی از منبع دومی ارقام بوده می‌تواند (Delaney, 2008). تمام شعبات نهاد تحصیلی باید ارقام خود را به دفتر تحقیقات سازمانی ارسال نمایند. محقق سازمانی پس از تحلیل و تفسیر ارقام متذکره، معلومات دست اول را نظر به ضرورت به مقامات بلندرتبه و تصیم‌گیر نهاد مانند رئیس پوهنتون، معاون علمی و سایر افراد و نهادهای داخلی و بیرونی ارسال می‌دارند (شکل) (Swing, 2016).

کدام برنامه‌ها در نتیجه تحقیق سازمانی ممکن تغیر نمایند؟

باتوجه به فعالیت‌های مختلف دفتر تحقیقات سازمانی، این مرکز ارائه‌کننده‌ی مؤثرترین معلومات به مسوولین نهاد است. بنابرین، مسوولین بلند رتبه خریداران درجه اول ارقام و معلوماتی ارائه شده توسط دفتر تحقیقات سازمانی‌اند و در آینده نیز خواهند بود (Asada, 2018; Swing, 2016). همکاری و تعهد مسوولین، بلندبودن سطح دانش، بینش و مهارت محقق سازمانی و طرح درست تحقیق سازمانی هسته‌های اصلی تحقیق سازمانی را تشکیل می‌دهند. آموزش مسوولین در مورد تحقیق سازمانی بسیار حیاتی است؛ زیرا نتایج سازمانی زمانی در تصمیمات مؤسسه مورد استفاده قرار خواهند گرفت که مسوولین اهمیت نتایج این تحقیقات را درک نموده، زمینه را برای دسترسی به منابع ارقام فراهم ساخته و با محققین سازمانی همکاری لازم نمایند (Delaney, 2008).

برعلاوه مسوولین، معلومات ارائه شده توسط این مرکز زمینه را برای یادگیری بهتر محصلان، یاددهی و تعامل استادان با محصلان، طرح برنامه‌ها و ارزیابی ارتباطات مؤثر با کارمندان فراهم می‌سازد. در کل

معلومات ارائه شده توسط دفتر تحقیقات سازمانی زمینه را برای تغییر و تعدیل بخش‌های زیر فراهم می‌سازد: شرایط جذب محصلان و استادان، تغییر و تعدیل نصاب درسی، مقدار فیس برای محصلان برنامه‌های لیسانس و فوق لیسانس، ایجاد برنامه‌های جدید لیسانس و فوق لیسانس، انکشاف برنامه‌های کوتاه‌مدت تخصصی و مسلکی (سرتفکیت و دیپلوم‌های کوتاه‌مدت یک ماهه، شش ماهه و یک ساله)، تغییر شرایط شمول در لیلیه، تغییر شرایط شمول در امتحانات تخصصی و برنامه‌های فوق لیسانس، حذف، تعدیل، ادغام و ایجاد برنامه‌ها و در نهایت ارزیابی مؤثریت رابطه‌ها و تفاهم‌نامه‌های مؤسسه با سایر ادارات و مؤسسات در سطح ملی، منطقوی و بین المللی (Asada, 2018; Swing, 2016). برعلاوه، پالیسی‌های کلان نهاد در بخش تحقیق، ارائه خدمات به محصلان و جامعه، سطح هزینه‌ها و حتی میزان پرداخت معاشات به سطوح مختلف افراد شاغل در نهاد نیز در نتیجه سطوح مختلف مطالعات سازمانی ممکن تغییر نمایند (Volkwein, 2008).

مناقشه

در دهه‌های اخیر تغییرات سریع و وسیع در محیط‌های داخلی و خارجی نهادهای مختلف تحصیلی دولتی و خصوصی به‌وجود آمده که این تغییرات نیازمندی برای تغییر برنامه‌ریزی و مدیریت را در این نهادها بیشتر ساخته است. برای این‌که تغییرات هدفمند و تحقیق‌محور در یک نهاد به‌وجود آید، ابتدا نیاز است تا یک عامل تغییر در نهاد ایجاد گردد (Hartley et al., 1997)، که این عامل در بخش نهادهای تحصیلات عالی به حیث دفتر تحقیق سازمانی شناخته می‌شود (Swing, 2009). متخصصین نظام تحصیلات عالی معتقد اند که تحقیق سازمانی برای گرفتن تصمیمات درست و مؤثر جهت تغییر برنامه‌ها و مدیریت درست امور در تمام سطوح نهادهای تحصیلات عالی ضروری است (Delaney, 1997)؛ زیرا در اکثر حالات حکومت‌ها و مردم توقع دارند تا نهادهای تحصیلات عالی خدماتی را ارائه نمایند تا شرایط اجتماعی-اقتصادی مردم بهبود یابد، فقر کاهش یابد، میزان درآمد مردم و مساوات در آن افزایش کسب نماید، شرایط صحی مردم بهبود یابد و شرایط برای حکومت‌داری خوب و حفاظت از حقوق انسانی جامعه مساعد گردد (Webber & Calderon, 2016).

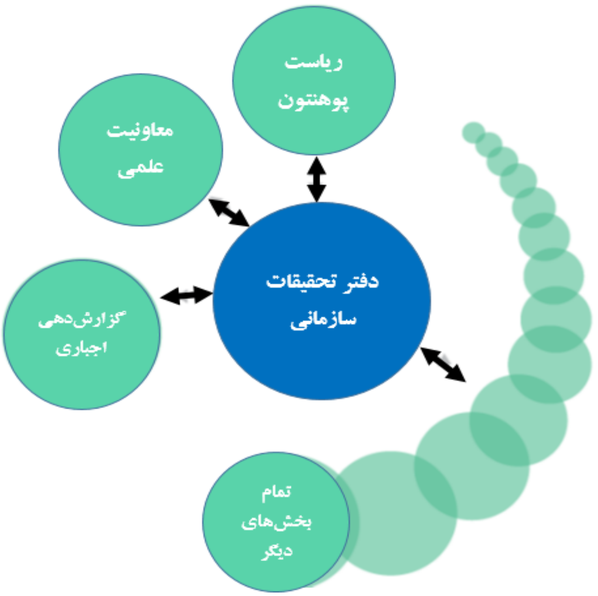

شکل٤: تحقیق سازمانی به حیث مرکز ارائه‌کنندهٔ خدمات و اطلاعات (Swing, 2016)

تغییرات اخیر در بخش رقابت میان نهادها، افزایش هزینه‌ها، جواب‌گویی نهادها برای جامعه، تهیه‌ی گزارشات مستدل برای ارگان‌های دولتی و در نهایت کاهش سطح جذب و میزان فراغت محصلان در بخش‌ها و برنامه‌های علمی مشخص، ضرورت برای تحقیقات سازمانی و هماهنگی مؤثر میان محققین و مسوولین را افزایش داده است. باوجودی‌که اکثر رهبران و تصمیم‌گیرنده‌گان در بخش تحصیلات عالی ضرورت تحقیق سازمانی را جهت تصمیم‌گیری درست درک کرده‌اند؛ اما هنوز هم اکثر نهادهای تحصیلات عالی ظرفیت لازم در این بخش را در نهادهای خود انکشاف نداده اند (Delaney, 1997). باوجود موجودیت نزدیک به ۱۸۰ نهاد تحصیلی در سطح تحصیلات عالی دولتی و خصوصی در افغانستان و اعتباردهی ۹ نهاد تحصیلی دولتی و ٦ نهاد خصوصی از طرف وزارت تحصیلات عالی (صفحه اصلی | وزارت تحصیلات عالی n.d ,.)؛ اما به اساس فهم نویسنده هیچ نهاد تحصیلی دولتی و خصوصی در سطح کشور دفتر تحقیقات سازمانی ندارد و تصمیمات تحقیق‌محور در تحصیلات عالی افغانستان تاهنوز نهادینه نشده است. پیترسون (Peterson, 1999) بیان می‌دارد که محققین سازمانی باید به حیث تحلیل‌گران نهادی عمل نمایند و برای دوباره طراحی کردن نهادهای تحصیلی ارقام مؤثر را در اختیار مسوولین بلندرتبه قرار دهند. به‌طور مثال ترک محصلان قبل از فراغت در اکثر نهادهای تحصیلی کشور یک امر معمول است و نهاد صرف ارقام جذب، ترک، ناکامی و فراغت محصلان را به طور سمستروار ویا سالانه گزارش می‌نمایند؛ اما مک لافلین و همکاران (Mclaughlin, 2016) و هوزلر و همکاران (Hossler et al., 2008) معتقد اند که این روند یک امر معمول در نهاد

نیست و محققین سازمانی باید عامل‌هایی را که در این زمینه نقش بازی می‌نمایند باید مورد تحقیق و بررسی قرار دهند و نهادها آن‌را باید به حیث یک مشکل استراتژیک در نظر گیرند.

یکی از بخش‌های دیگری که معمولاً برای نهاد تحصیلی تقریباً غیرقابل درک، اما برای ادارات استخدام‌کننده مشکل‌ساز است، سطح دانش و مهارت فارغان است. بنابرین، اکثر ارگان‌های استخدام‌کننده به‌ویژه در کشورهای مانند افغانستان، رابطه‌ی مستقیم با نهادهای تحصیلی ندارند و صرف نظر از برخی محافل رسمی، در سایر موارد کمتر باهم مشورت می‌نمایند. یکی از وظایف مهم دیگر دفتر تحقیق سازمانی بررسی روابط میان نهادهای تحصیلی و ادارات استخدام‌کننده دولتی و غیر دولتی است. نتایج این بررسی باید در زمان تدوین نصاب تحصیلی هر برنامه علمی در اختیار نهاد قرار گیرد تا محصلان مطابق نیاز نهادهای استخدام‌کننده و جامعه عیار ساخته شوند. لذا تحقیقات سازمانی باید نقش استراتژیک را در برطرف کردن شگاف میان نهادهای تحصیلی با سایر ارگان‌ها بازی نماید (Voorhees & Harvey, 2005).

وظیفه‌ی دیگر تحقیقات سازمانی مقایسه‌ی فعالیت‌ها با اجرای رویکردهای متفاوت است. در اکثر حالات تصمیم‌گیرنده‌های نهادهای تحصیلی، هیأت اُمنا، مراکز اعتباردهی نهادها، استادان و کارمندان و حتی نهادهای استخدام‌کننده علاقمند ارقام مقایسوی‌اند. تحلیل‌های مقایسوی زمینه را برای یادگیری مؤثر محصلان، شناسایی نقاط ضعف مؤسسه، زمینه‌سازی برای انکشاف پالیسی‌های جدید و تعدیل بخش‌های مانند تخصیص بودجه، معاشات، حجم ساعات درسی استادان و فیس محصلان فراهم می‌سازد (Trainer, 2008). از طرف دیگر یک تعداد دانشمندان مانند وبر (۲۷) متخصصین تحقیق سازمانی را به حیث دستیار و یاور محیط پوهنتونی تلقی نموده و هر آن کسی را که در بخش طرح سروی‌ها و تحقیقات، تحلیل ارقام، مرور و ارزیابی برنامه‌ها و یاهم نهاد به کمک نیاز داشته باشد، همکاری می‌نمایند.

چالش دیگر که نهادهای تحصیلی معاصر با آن مواجه اند، بزرگ شدن و تراکم تعداد زیاد محصل در این نهادها است. به اساس ارقام سال ۲۰۰۹ یونسکو، تعداد محصلان شامل در نهادهای تحصیلات عالی در سطح جهان بین سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۰ میلادی ۲۴۸% رشد داشته و از ۲۸,٦ میلیون به ۱۰۰ میلیون افزایش داشته و پیش‌بینی شده است که مجموع محصلان نهادهای تحصیلات عالی در سال ۲۰۳۵ به ۵۲۲,۵ میلیون برسد، یک رقم که ۲۷۸% رشد را نظر به سال ۲۰۰۵ و ۲۲۲,۳% رشد را نظر به سال ۲۰۲۲ (۲۳۵ میلیون محصل) خواهد داشت. این روند افزایشی فزاینده نیازمند برنامه‌ریزی مؤثر منابع انسانی، مالی و تسهیلات توسط نهادهای تحصیلات عالی است؛ بنابرین، تحقیقات سازمانی یگانه

رویکرد مناسب برای تهیه معلومات مورد نیاز برای مدیریت مؤثر همچو منابع به شمار می‌رود (Calderon & Mathies, 2013). افزون بر آن، ترک و تایلور (Turk & Taylor, 2019) تحقیقات سازمانی را به حیث حمایت‌گر موفقیت محصلان در نهادهای تحصیلی پنداشته، می‌افزایند که ارائه اطلاعات درست توسط این مرکز زمینه را برای یاددهی و یادگیری مؤثر محصلان فراهم می‌سازد. برعلاوه، دیلانی (Delaney, 1997) نیز دفتر تحقیق سازمانی را به حیث پیام‌رسان مؤثر صدای محصلان به گوش پالیسی‌سازان و سیاست‌گذاران می‌پندارد. لذا دفتر تحقیقات سازمانی گوش شنوا و چشم بینایی برای خود نهاد و سایر نهادهای ذیربط تلقی می‌گردد.

نتیجه‌گیری

سیر سریع و روبه‌رشد تحصیلات عالی در سطح جهان، افزایش نیازمندی‌های تضمین کیفیت و اعتباردهی، رقابت نزدیک میان نهادها، افزایش توقعات جامعه و استخدام‌کننده‌ها و در نهایت تغییر سریع تکنولوژی‌های جدید و فکتورهای متعارف و غیر متعارف دیگر همه باهم نهادهای تحصیلی را در سطح آموزش عالی با چالش‌های جدید و فزاینده‌ی مواجه ساخته‌اند. بنابرین، تحقیق سازمانی به حیث مرکز هوش، منبع دانش و ارائه اطلاعات هدفمند و تحقیق‌محور زمینه را برای تصمیم‌گیری درست و تدوین پالیسی‌های اثربخش مقامات و مسوولین بلندرتبه‌ی نهادهای تحصیلی فراهم ساخته و راه مناسب بیرون‌رفت از این چالش‌ها را پیش‌کش می‌نماید. لذا ایجاد و انکشاف دفتر تحقیقات سازمانی در هر نهاد تحصیلی نه تنها ضرورت امروزی نهادهای تحصیلی معاصر به شمار می‌رود، بلکه به حیث سیستم تنفسی نهادهای علمی عمل نموده و با گرفتن ارقام به حیث مواد خام، آکسیجن قابل استفاده یعنی با ارزش‌ترین اطلاعات را برای تمام مسوولین نهاد در هر سطح ارائه می‌نماید. لازم است تا مسوولین نهادهای تحصیلی بجای تصامیم خودسرانه و ناسنجیده، بالای نتایج تحقیقات همچو مراکز اعتماد نموده، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری نموده و عمل نمایند.

منابع

Asada, Y. (2018). Trends of Institutional Research in Japanese Medical Education: A Case Study of Jichi Medical University. *Proceedings - 2018 7th International Congress on Advanced Applied Informatics, IIAI-AAI 2018*, 490–492. https://doi.org/10.1109/IIAI-AAI.2018.00106

Erudera. (n.d.).*Best Schools and Universities in the world 2023* —Retrieved January 18, 2023, from https://erudera.com/universities/

Calderon, A., & Mathies, C. (2013). Institutional Research in the Future: Challenges Within Higher Education and the Need for Excellence in Professional Practice. *New Directions for Institutional Research*, *2013*(157), 77–90. https://doi.org/10.1002/ir.20040

Delaney, A. M. (1997). The role of institutional research in higher education: Enabling researchers to meet new challenges. *Research in Higher Education*, *38*(1), 1–16. https://doi.org/10.1023/A:1024907527884

Delaney, A. M. (2008). Typical institutional research studies on students: Perspective and examples. *New Directions for Higher Education*, *2008*(141), 57–67. https://doi.org/10.1002/he.293

Gonyea, R. M. (2005). Self-reported data in institutional research: Review and recommendations. *New Directions for Institutional Research*, *2005*(127), 73–89. https://doi.org/10.1002/ir.156

Hartley, J., Benington, J., & Binns, P. (1997). Researching the Roles of Internal-change Agents in the Management of Organizational Change. *British Journal of Management*, *8*(1), 61–73. https://doi.org/10.1111/1467-8551.00040

Hossler, D., Ziskin, M., Moore, J. V, & Wakhungu, P. K. (2008). The Role of Institutional Practices in College Student Persistence. *Annual Forum of the Association for Institutional Research (AIR)*.

Mclaughlin, J. S. (2016). *Changing Perspectives on Student Retention : A Role for Institutional Research Author (s): Gerald W . McLaughlin , Paul V . Brozovsky and Josetta S . McLaughlin Published by : Springer Stable URL : http://www.jstor.org/stable/40196265 STUDENT RETENTION* . *39*(1), 1–17.

Muller, N., Langa, S., & Dlamini, P. (2016). Institutional Research Units in Higher Education Institutions in South Africa. *Institutional Research in South African Higher Education - Intersecting Contexts and Practices*, 57–73. https://doi.org/10.18820/9781928357186/04

Nel, H. (2016). The Role of Institutional Research in Support of Strategic Planning. *Institutional Research in South African Higher Education - Intersecting Contexts and Practices, November 2016*, 99–116. https://doi.org/10.18820/9781928357186/06

Statista. (n.d.). *Number of universities worldwide by country 2021* |. Retrieved January 18, 2023, from https://www.statista.com/statistics/918403/number-of-universities-worldwide-by-country/

OIE (2012). OIE recommendations on the Competencies of graduating veterinarians (‘Day 1 graduates’) to assure National Veterinary Services of quality - Google Search. (n.d.). Retrieved January 18, 2023, from https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=OIE+recommendations+on+the+Competencies+of+graduating+veterinarians+%28‘Day+1+graduates’%29+to+assure+National+Veterinary+Services+of+quality

Ouyang, Z. Ben, Hodgson, J. L., Robson, E., Havas, K., Stone, E., Poljak, Z., & Bernardo, T. M. (2021). Day-1 Competencies for Veterinarians Specific to Health

Informatics. Frontiers in Veterinary Science, 8(June), 1–12. https://doi.org/10.3389/fvets.2021.651238

Peterson, M. W. (1999). The Role of Institutional Research: From Improvement to Redesign. New Directions for Institutional Research, 1999(104), 83–103. https://doi.org/10.1002/ir.10408

Rice, G. (2011). The Association for Institutional Research: The First 50 Years.

Serban, A. M. (2002). Knowledge Management: The ?Fifth Face? of Institutional Research. New Directions for Institutional Research, 2002(113), 105–112. https://doi.org/10.1002/ir.40

Swing, R. L. (2009). Institutional Researchers as Change Agents, New Directions For Institutional Research, no. 143, Fall 2009NDIR2009. 143, 5–16. https://doi.org/10.1002/ir

Swing, R. L. (2016). Institutional Research Capacity: Foundations of Federal Data Quality. Envisioning the National Postsecondary Data Infrastructure in the 21st Century., May. http://www.ihep.org/sites/default/files/uploads/postsecdata/docs/resources/institutional_research_capacity.pdf%0Ahttp://files/134/institutional_research_capacity.pdf

Swing, R. L., & Ross, L. E. (2016). A New Vision for Institutional Research. Change: The Magazine of Higher Learning, 48(2), 6–13. https://doi.org/10.1080/00091383.2016.1163132

Terenzini, P. T. (1993). On the nature of institutional research and the knowledge and skills it requires. Research in Higher Education, 34(1), 1–10. https://doi.org/10.1007/BF00991859/METRICS

Trainer, J. F. (2008). The role of institutional research in conducting comparative analysis of peers. New Directions for Higher Education, 2008(141), 21–30. https://doi.org/10.1002/HE.290

Turk, J. M., & Taylor, M. (2019). Institutional Research in Support of Student Success at Our Nation’s Most Diverse and Inclusive Institutions. New Directions for Institutional Research, 2019(184), 75–90. https://doi.org/10.1002/ir.20323

Volkwein, J. F. (2008). The foundations and evolution of institutional research. New Directions for Higher Education, 2008(141), 5–20. https://doi.org/10.1002/he.289

Voorhees, R. A., & Harvey, L. (2005). Higher education and workforce development: A strategic role for institutional research. New Directions for Institutional Research, 2005(128), 5–12. https://doi.org/10.1002/ir.159

Webber, K. L., & Calderon, A. J. (2016). Institutional research and planning: Its role in higher education decision support and policy development. The Palgrave International Handbook of Higher Education Policy and Governance, 192–208. https://doi.org/10.1007/978-1-137-45617-5

UNESCO. (n.d.). What you need to know about higher education |. Retrieved January 18, 2023, from https://www.unesco.org/en/higher-education/need-know

صفحه اصلی | وزارت تحصیلات عالی. (n.d.). Retrieved January 18, 2023, from https://www.mohe.gov.af/

آسیب‌شناسی پوهنتون‌ها و چالش‌های توسعه‌ی آن در افغانستان

دکتور اسدالله رادمند

دیپارتمنت قضایی و څارنوالی، پوهنځی حقوق و علوم سیاسی، مؤسسه تحصیلات عالی خواجه عبدالله انصاری، هرات، افغانستان
ایمیل: dr.radmand@ansari.edu.af

چکیده

آسیب‌شناسی پوهنتون‌ها و چالش‌های توسعه‌ی آن از موضوعات مهم و کاربردی به‌شمار می‌رود که توجه به آن منجر به توسعه و ارتقای پوهنتون‌ها می‌گردد. با توجه به نقش تأثیرگذار پوهنتون‌ها و آسیب‌های که فرا راه آن‌ها در بخش توسعه وجود دارد؛ سؤال اصلی این است که چه آسیب‌ها و چالش‌های فرا راه پوهنتون‌ها در کشور وجود دارد؟ هدف از این مقاله بررسی آسیب‌ها و چالش‌هایی است که فرا راه پوهنتون‌ها قرار دارند. روش تحقیق در این تحقیق از نظر هدف کاربردی و با رویکرد کیفی بر تحلیل و تبیین استوار بوده که به‌صورت کتابخانه‌یی انجام می‌گردد. یافته‌ها و نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که پوهنتون‌ها با چالش‌ها و آسیب‌های نظیر دور شدن از رسالت، مؤلد نبودن دانش، کاربردی نبودن تحقیقات، نداشتن ارتباط منطقی با صنعت و بازار و عدم کارآفرینی مواجه می‌باشد.

اصطلاحات کلیدی: آسیب‌شناسی پوهنتون‌ها؛ چالش‌های توسعه؛ تولید علم؛ وضعیت تحقیقات

The Pathology of Universities and the Challenges of Their Development in Afghanistan

Asadullah Radmand, PhD

Department of Judicial and Prosecute, Faculty of Law & Political Sciences, Khaja Abdullah Ansari Institution of Higher Education, Herat, Afghanistan
Email: dr.radmand@ansari.edu.af

Abstract

Understanding the intricacies of university pathology and the formidable challenges impeding their growth is essential for fostering their development and advancement. Given the influential role universities play and the hurdles they encounter within the development landscape, a fundamental question arises: What are the detrimental factors and challenges confronting universities in our nation? This article scrutinizes the adverse effects and obstacles universities grapple with. The research methodology adopted for this endeavor is centered on analysis and elucidation, driven by a practical objective and employing a qualitative approach, primarily relying on extensive library research. The outcomes of this research underscore the multifaceted challenges and detrimental factors universities confront. These include a deviation from their core mission, a shortfall in knowledge production, an underutilization of research outcomes, a lack of substantive linkages with industry and the market, and a deficiency in fostering entrepreneurial spirit.

Keywords: Pathology of Universities; Development Challenges; Science Production; Research Status

مقدمه

پوهنتون‌ها در مواجهه با انتظارات جامعه از نخبه‌پروری تا پاسخ‌گویی به تقاضای انبوه اجتماعی و مقتضیات بازار، صنعت و دنیای کسب‌وکار و هم‌چنین تولید فناوری متناسب با تحولات فراصنعتی نقش تأثیرگذاری در تحقق‌بخشی به اهداف توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور خواهند داشت. محیط پوهنتون از درون تا بیرون، چه محیط تعاملی مجاور و چه محیط جهانی به‌غایت پیچیده و آشوب‌ناک شده است. اساساً خود فرایند اندیشیدن، یادگیری و یاددهی، تحقیق و اکتشاف علمی که پوهنتون‌ها با آن سروکار دارند، به‌قدر کافی فرایندی غیرخطی، نامتعین و سرشار از تنوع و تکثر هست. بنابراین، باید توجه داشت که برای تصمیم‌گیری در چنین شرایطی باید فعالیت‌های آن‌را فهمید و با فهم آن‌ها قواعد و برنامه‌های متناسب با شرایط برای هدایت آن معین کرد.

پوهنتون‌های جهان دچار تحول شده و از مفهوم اولیه‌ی خویش فاصله گرفته و امروز کارکردها و رسالت‌های متعددی را برعهده دارند. ظهور فناوری اطلاعات، نقش پوهنتون‌ها را متحول ساخته و برآیند آن صرفاً افراد فارغ شده به‌همراه مدرک نیست؛ بلکه آن‌ها توانایی ایجاد تحول را در جامعه داشته باشند.

پوهنتون‌های افغانستان با چالش‌ها و آسیب‌های متعددی روبرو است؛ از این‌رو شناسایی چنین آسیب‌ها و چالش‌ها می‌تواند در تعیین استراتژی‌های جدید وزارت مؤثر باشند. از این‌روی بررسی و آسیب‌شناسی چالش‌های توسعه‌ی پوهنتون‌ها از موضوعات مهمی است که نیازمند بررسی ابعاد آن است.

بیان مسأله

پوهنتون‌ها به‌منظور بقا، توسعه و پیشرفت خود ناگزیر به سازگاری با تحولات محیط و پیرامون خویش هستند. این موضوع جز به وسیله مدیریت، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری علمی به‌روز و کارآمد محقق نخواهد شد. پوهنتون‌ها در وضعیتی قرار دارند که تغییرات در عصر فناوری اطلاعات بسیار سریع انجام شده و پوهنتون‌ها با محیط پیچیده و یک سلسله مشکلات نظیر کمبود منابع مالی، سرعت شتابان فناوری‌های جدید مواجه است و در این صورت تصمیم‌گیری‌ها دشوار می‌شود. پوهنتون‌ها و مؤسسات تحصیلات عالی با چالش‌ها و مشکلاتی دست به‌گریبان است. شناسایی آسیب‌ها و چالش‌های توسعه پوهنتون‌ها در کشور یکی از دغدغه و نگرانی اصلی است که باید در راستای رفع آن‌ها اقدامات لازم و مناسب انجام گردد تا زمینه توسعه و پیشرفت آن‌ها فراهم گردد. مسئله‌ی دیگر این است که پوهنتون‌ها تا چه اندازه‌ی توانسته‌اند، رسالت‌های واقعی و اصلی‌یی که دارند، انجام داده است؟ این موضوع نشان می‌دهد که پوهنتون‌ها از رسالت اصلی شان بدور شده و بسیاری از رسالت‌های خویش را یا انجام نمی‌دهند و یا به‌صورت ناقص انجام می‌دهند. این موضوع باید توسط وزارت تحصیلات عالی روشن

گردد که بدنبال چه نوع پوهنتونی است؛ پوهنتون نقاد، مفهوم‌ساز و مؤلد یا پوهنتون مقلد و صرفاً منتقل‌کننده‌ی دانش و فنون؟

سؤال تحقیق

سؤال اصلی تحقیق این است که پوهنتون‌ها با چه چالش‌های مواجه است و آسیب‌های جدی آن کدام اند؟

فرضیه تحقیق

به‌نظر می‌رسد پوهنتون‌های افغانستان در بخش آموزش و تحقیق با چالش‌های توسعه مواجه می‌باشد.

پیشینه‌ی تحقیق

پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که در کشورهای دیگر در زمینه تحقیقات خوبی انجام شده است، مقاله‌ی در زمینه توسط مجیدرضائیان و دیگران (۱۳۹۶) در ایران انجام شده است که یافته‌های آن نشان می‌دهد که این طیف مؤسسات صرفاً با انتقال علم مواجه بوده و در تولید علم نقش چندانی ندارند. همین‌طور همسان‌بودن برخی از رشته‌ها میان پوهنتون‌ها و نا کافی بودن اعضای هیئت علمی را از آسیب‌ها شناسایی کرده است. مقاله‌ی دیگر توسط مجتبی عطارزاده در ایران انجام شده است که از نظر ایشان مهم‌ترین آسیب جدی فرا راه پوهنتون‌های ایران این است که خلاقیت و نوآوری در آن بسیار اندک بوده و این موضوع هیچ‌گاه در اولویت برنامه‌های شان قرار نداشته است. مقاله‌ی دیگر توسط دکتور حسین جعفری ثانی و دیگران (۱۳۹۷) انجام شده است و در آن نویسنده معتقد است که فرایند ارزیابی تضمین کیفیت در ایران برای پوهنتون‌ها بسیار طولانی است و با چنین ارزیابی دچار مشکل بوده، معیار واحد و معمول به وسیله ارزیاب‌ها وجود ندارد و هرکدام نسبت به معیارها برخورد سلیقه‌یی دارند. در داخل افغانستان تا هنوز چنین تحقیقی انجام نشده و تحقیقات فوق در ایران انجام شده و پاسخگوی نیازهای جامعه افغانستان نیست؛ زیرا هر جامعه مقررات و شرایط خاص خودش را دارد. از این رو نگارنده در تلاش است این تحقیق را در محراق شناسایی آسیب‌ها و کشف چالش‌های فرا راه توسعه انجام دهد.

روش تحقیق

روش تحقیق در این تحقیق از نظر هدف کاربردی و با رویکرد کیفی بر تحلیل و تبیین استوار بوده که به‌صورت کتابخانه‌یی انجام می‌گردد.

یافته‌های تحقیق

این تحقیق نشان می‌دهد که پوهنتون‌ها و مؤسسات تحصیلات عالی با چالش‌های مختلفی نظیر دور شدن از رسالت خویش، بحران هویت، محدود شدن پوهنتون صرفاً به تدریس و تحقیقات غیرکاربردی، انتقال و ترویج علم نه تولید علم، عدم شکل‌گیری ارتباط و هماهنگی میان پوهنتون و

صنعت و بازار در بخش‌های فناوری، عدم کارآفرینی بودن پوهنتون‌ها و توسعه کمی پوهنتون‌ها مواجه می‌باشند که این‌ها به‌عنوان آسیب و چالش فرا راه توسعه‌ی آن‌ها قرار دارد.

مفهوم‌شناسی پوهنتون

پوهنتون ابتدا در قرون وسطی و در روم باستان به مفهوم امروزی آن به کار گرفته شد که به مفهوم «کلیت» بود ولی از لحاظ حقوقی به معنی انجمنی از اشخاص تلقی می‌شد که در یک حرفه‌ی معین فعالیت دارند. در نیمه دوم قرن ۱۹ «نیومن» مفهوم مدرنی از پوهنتون را مطرح کرد که در آن به آموزش و تحقیق می‌پردازد. ولی در نیمه دوم قرن بیستم، پوهنتون مفهوم چندکاره پیدا کرد که در آن علایق متفاوت و متعارض اندیشمندان در آن مطرح گردید. دیری نگذشت که کلارک در دهه‌ی نخست قرن بیست و یکم پوهنتون را با مفهوم جدید آن (کارآفرین) مطرح نمود (موسوی امیری، ۱۳۹۴).

در فرهنگ لغت پوهنتون به نهاد آموزشی گفته می‌شود که از سه ویژگی زیر برخوردار باشد: پوهنځی در رشته‌های مختلف داشته باشد؛ بسترهایی برای تحقیق استادان و محصلان فراهم ساخته باشد و درجه‌های علمی به محصلان و استادان اعطا می‌کند (دهخدا، ۱۳۷۵). آنچه در فوق گفته شد، تعریف قدیمی و سنتی از پوهنتون است؛ درحالی‌که پوهنتون واژه‌ی چندمفهومی است که به معنای: محل تحصیل، محل ارائه درس، محل تربیت نخبگان مورد نیاز ادارات و سازمان‌ها، محل تحقیق، محل انتقاد سیستم‌های فرهنگی، اجتماعی و علمی، محل تفکر، خلاقیت و نوآوری است که در چنین محل کارکردهای متنوع و متضاد تحقق می‌یابد یا انتظار تحقق آن می‌رود پوهنتون گفته می‌شود (یمنی، ۱۳۸۸).

در قوانین داخلی افغانستان پوهنتون تعریف در ماده سوم قانون تحصیلات عالی بدین شکل تعریف گردیده است: «پوهنتون مؤسسه تحصیلی است که حداقل دارای شش پوهنځی، محل مناسب معیاری، ۳۰ فیصد استادان دارای سویه تحصیلی دکترا و رتبه علمی پوهندوی یا بالاتر از آن بوده، نصاب درسی معیاری، فعالیت‌های تحقیقاتی، مرکز انسجام تحقیقات علمی، مجله علمی، کتاب‌خانه، سهولت‌های اینترنتی، لابراتوارهای فعال، لیلیه، امکانات ورزشی و مرکز تکنالوژی معلوماتی، حداقل یک برنامه‌ی ماستری و یا بالاتر از آن را دارا می‌باشد».

به‌صورت کلی از لحاظ سیستمی پوهنتون یک فرایند و سیستم پیچیده‌یی با اجزای به‌هم پیوسته‌اند که دارای ورودی و خروجی و تأثیرهای مشخص در جامعه اند که ابعاد اقتصادی، سیاسی و فرهنگی از آن متأثر می‌گردد. پوهنتون دو بعد درونی و بیرونی دارد که از لحاظ سیستمی سازمانی و از لحاظ اثرگذاری محیطی است. بدین معنی که تحصیلات عالی به سیستم‌های دیگر وابسته‌اند، چنین وابستگی‌ها از منظر انسانی و مالی (در سطح ورودی‌ها) باشد و از لحاظ جذب اجتماعی (اشتغال در

سطح خروجی) باشد. متقابلاً سیستم‌های دیگر نیز به پوهنتون وابسته‌اند که بازار کار به افراد خبره و ماهر، شرکت‌ها به دانش فنی، ادارات به دانش مهارتی و جامعه به انجام تحقیق و تحقیقات کاربردی آن‌ها نیازمند است.

- محصل (داوطلب)
- اطلاعات
- اهداف
- ارزش‌ها
- ...

⇦

- هیئت‌علمی
- امکانات
- محتوا
- تجهیزات
- ارتباط و ...

⇦

- فارغ‌التحصیل
- دانش
- اخراجی
- انصرافی

در بالا توضیح داده شد که پوهنتون یک فرایند پیچیده است، بقول «مورن» این پیچیدگی به این معنا نیست که یک کل‌گرایی فراگیر و تهی را در برابر یک فروکاست‌گرایی نظام‌مند قرار دهیم؛ بلکه به این معناست که عینیت اجرا را به کلیت ارتباط داده و پیوند بزنیم و این پیوند باید بر اساس اصول و نظم صورت گیرد تا محصولی را در پی داشته باشد که از آن بنام خروجی یاد می‌گردد.

رسالت‌های پوهنتون

پوهنتون‌ها از زمان شکل‌گیری آن از قرن ۱۲ و ۱۳ میلادی الی اکنون مراحل متعددی را سپری نموده و رسالت‌هایی بر عهده داشته است و همیشه بر رسالت‌های قبلی آن اضافه شده است. یکی از ویژگی‌های عمده‌ی توسعه‌ی پوهنتون‌ها در کشورهای دیگر این بوده که رسالت شان با توجه به شرایط و نیازهای جامعه همراه بوده است. نخستین بار که پوهنتون‌ها تأسیس گردید، رسالت شان پرورش تفکر خلاق، شناسایی و پرورش استعدادها و هدایت آن‌ها در کسب تخصص‌ها و مهارت‌های لازم برای ورود به دنیای کار و پرورش روحیه‌ی تحقیقی بود تا از این طریق متخصصان لازم را پرورش داده و برای مشکلات جامعه راه‌حل‌های لازم پیدا نموده تا از طریق آن متخصصان جامعه اداره و مدیریت گردد (عارفی، ۱۳۸٤). از همین‌روی است که در این دوره، صرفاً متخصصان اهل نظر بوده و زمام‌داران به‌منظور توسعه و بهبود امور اداری شان نیز از آن‌ها مشورت و نظر می‌خواستند. در کشور ما در آن دوره، متخصصان چون؛ رازی، البیرونی، ابن سینا، خوارزمی، فارابی و دیگر بزرگانی بودند که در پویایی، خلق توانایی و برنایی جامعه نقش داشتند.

یکی از رسالت‌های عمده‌ی پوهنتون‌ها برنامه‌ریزی، مشاوره و هدایت بخش‌های مختلف کشور اعم از اقتصاد، صنعت، تولید، تجارت، سیاست و مدیریت آن است. اما درحال حاضر نه پوهنځی حقوق در وضع قانون، نه علوم سیاسی در تدوین راهبردهای کلان سیاسی، نه پوهنځی انجنیری در سیاست‌گذاری

صنعتی و ساخت و ساز و نه پوهنځی مدیریت در تدوین برنامه‌های استراتژیک نقش دارند و نه کسی برای مشورت به آن‌ها مراجعه می‌نماید. به نظر می‌رسد که به همین علت است که قدرت‌های پنهان اقتصادی در سیاست‌گذاری کشور دخیل شده و مدیران و رهبران جامعه را در بخش اقتصادی وادار به تسلیم کرده و بجای تولید داخلی به واردات کالاهای لوکس خارجی می‌اندیشند.

از رسالت‌های دیگری پوهنتون‌ها خلق دانش جدید است که با استفاده از این دانش، صنایع، اقتصاد، بازار، سیاست و همه چیز به گردش درآمده و از تحقیقات انجام شده در پوهنتون‌ها بهره ببرد تا با استفاده از تحقیقات و طرح‌های مزبور جامعه به خودکفایی و تعالی برسند. اما این رسالت هم به‌خوبی انجام نشده و کارگزاران سیاسی و رهبران جامعه بجای مراجعه به پوهنتون‌ها به مدیران زیردست و مشاورانی که خودشان انتخاب می‌کنند رجوع کرده و از آن‌ها کمک می‌خواهند. اما حال سؤال این است که پوهنتون‌های افغانستان با توجه به رسالت کلی و عمومی که دارند، در حوزه توسعه با چه چالش‌ها مواجه هستند؟ نگارنده تلاش بر آن دارد تا چالش‌های فرا راه پوهنتون‌های افغانستان را با توجه به رسالت شان در زیر چنین به بحث و بررسی گیرد.

چالش‌های توسعه پوهنتون‌ها

سیر تاریخی پوهنتون‌ها در افغانستان نشان می‌دهد که توسعه‌ی آن‌ها با فراز و فرودهای همراه بوده است. در مورد تحصیلات عالی قبل از اسلام در افغانستان اطلاعات کافی و لازم وجود ندارد. اما یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که اولین آموزش عالی در بلخ به دوره کوشانیان می‌رسد که این آموزش بیشتر در انحصار طبقه اشراف، شاهزادگان و روحانیون بود. هرچند قبل از آن مراکز دینی زردشتی، کلیساهای نسطوری نیز وجود داشته است؛ ولی این‌که در این دوره تحصیلات عالی وجود داشته است، اظهارنظر قاطع نمی‌توان کرد. اما بر اساس شواهدی که در مسجد ۹ گنبد (مسجد حاجی‌پیاده) بلخ وجود دارد، از اتاقک‌های آن‌ها برای تدریس و آموزش استفاده می‌شده است. بعد از دوره کوشانیان، بیت‌الحکمه‌ها و دارالعلم‌ها، مدرسه‌ها و نظامیه‌ها ایجاد شد که این امر به قرن دوازده میلادی با شکل‌گیری پوهنتون در روم و یونان هم‌زمان است (حسین‌زاده‌شانه‌چی، ۱۳۸۸). در قرن سوم و چهارم بلخ از رفاه و شکوه خاص برخوردار بود؛ از همین رو آن را به‌نام ام‌البلاد نیز یاد کرده است. در این دوره از علما و محققانی چون ابواسحق ابراهیم بن ادهم، صوفی متقدم، ابوزید احمد بلخی و ابوالقاسم می‌توان نام برد (مقدسی، ۱۹۶۷). مسجد جامع هرات از نمونه‌های دیگر شکل‌گیری آموزش عالی در کشور است که در قرن ۱۲ ساخته شده و بیش از ۱۳۰ رواق دارد که هر کدام از آن‌ها برای تدریس و آموزش عالی به‌کار گرفته می‌شده است. نهادهای متعددی نظیر دارالعلم، دارالکتب،

دارالحکمه، دارالفنون، دارالحدیث، دارالقرآن، رصدخانه، خانگاه، مسجد و مدرسه از قرن دوم هجری بدین‌سو در کشور وجود داشته است که نقش آموزش عالی را داشته است (منصوری، ۱۳۸۰).

تحصیلات عالی به‌صورت مدرن و امروزی آن در سال ۱۳۱۱ با تأسیس پوهنتون کابل آغاز شد. تغییرات شدید محیطی شرایط و چالش‌های جدیدی را برای تحصیلات عالی ایجاد کرده است. اما این‌که پوهنتون‌های افغانستان خودشان را با آن شرایط همراه و هماهنگ کرده است یا خیر و با چه چالش‌های مواجه می‌باشد، ابتدا رسالت‌های پوهنتون‌ها را یادآور و سپس به چالش‌های فرا راه پوهنتون‌ها اشاره می‌گردد. به قول رمزدن (رمزدن، ۱۳۹۵) پوهنتون‌ها در قرن ۲۱ رسالت‌های زیر را دارد: «۱. آرمان‌ها و نظام ارزشی جامعه‌ها؛ ۲. تولید و غنی‌سازی دانش و فرهنگ کشورها؛ ۳. تربیت منابع انسانی متخصص موردنیاز؛ ٤. تسریع و تسهیل فرایند توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها؛ ۵. برقرار و گسترش ارتباط متقابل بین پوهنتون‌ها و سایر بخش‌های فرهنگی، علمی، صنعتی، اقتصادی و خدماتی کشورها؛ ٦. برقراری روابط علمی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی در سطح منطقه و جهان؛ ۷. کارآفرینی.

آموزش

آموزش، عبارت از ایجاد تحول مطلوب در محصلان است که از طریق کسب دانش و شناخت مسائل جهان حاصل می‌گردد. پوهنتون‌ها در افغانستان به طور سنتی به تدریس محصلان می‌پردازند؛ درحالی‌که یکی از رسالت‌های پوهنتون‌های نسل چهارم، پنجم و ششم کارآفرینی است و این رویکرد در پوهنتون‌های افغانستان به‌دور مانده است و در حوزه آموزش درنظر گرفته نشده است. در اینجا منظور از کارآفرینی این است که اعضای هیئت علمی و مدیران پوهنتون‌ها محتوای نصاب درسی و آموزشی را به‌گونه‌یی طراحی نمایند که محصلان به سمت کارآفرینی سوق داده شود (Smart, 2002). چالش‌های که فرا راه این بخش وجود دارد این است که محتوای برخی از رشته‌ها و دروس مورد نظر با نیازهای جامعه هم‌خوانی نداشته و این امر سبب می‌شود که کیفیت آموزش پایین بیاید و دروس کاربردی ارائه نگردد.

تحقیق

دومین رسالت پوهنتون‌ها، فعالیت تحقیقی است. تحصیلات عالی نباید صرفاً به حفظ، کشف، تفسیر و توسعه علم تلاش ورزد، بلکه باید به دنبال پاسخ مناسبی برای مسایل علمی، سیاسی، فلسفی، اقتصادی و اجتماعی باشد. از چالش‌های فرا راه پوهنتون‌ها این است که آن‌ها از دنیای واقعی (نیازهای جامعه) کناره‌گیری نموده و تحقیقات شان را منحصر به نوشتن پایان‌نامه، مقاله و رساله‌های نموده است که صرفاً از طریق آن‌ها بتواند به مدرک تحصیلی و یا درجه رتب علمی دست یابند. درحالی‌که

تحقیقات مذکور بایستی مبتنی‌بر نیازهای جامعه انجام گردد و در محراق نیازهای اصلی بازار و جامعه صورت گیرد. اعضای هیأت علمی در تولید دانش به‌عنوان عنصر اصلی نقش برازنده و اصلی را دارد که باید تحقیقات کاربردی را انجام دهد که این تحقیقات باید از نوعی باشد که با تقاضای بازار و صنعت هم‌خوانی داشته باشد. درحالی‌که تحقیقات پوهنتون‌های افغانستان بیشتر ترویج علم را انجام می‌دهد، نه تولید علم. برخی از مراکز تحقیقاتی دنیا از جمله شانگ‌های بدین باور است که افغانستان نه تنها به مرحله از تولید علم نرسیده، بلکه قادر به دانش تولیدشده‌ی جهانی هم نیستند (شاران، ۱۳۹۸). چالش دیگری که فرا راه این بخش قرار دارد این است که علی‌رغم این‌که پایان‌نامه‌های نوشته شده در پوهنتون‌ها به‌وسیله محصلان کاربردی نیست، بلکه اکثر آن‌ها کاپی‌شده‌ی مقالات، کتب و پایان-نامه‌های پوهنتون‌های دیگر است که این امر یکی از آسیب‌های جدی در پوهنتون‌ها به‌شمار می‌رود. در همین بخش چالش دیگر عدم اختصاص بودجه کافی برای اعضای هیأت علمی پوهنتون‌ها به وسیله وزارت است تا استادان پروپوزل‌های تحقیقاتی خویش را پیشکش نموده و از این طریق بتوانند تحقیقات سودمند را انجام دهند. به‌نظر می‌رسد که وزارت لیست از تحقیقات کاربردی را تهیه و در اختیار پوهنتون‌ها قرار دهد تا استادان رساله‌های خویش را برای دریافت درجه علمی در آن مورد نوشته که از یک‌سو تحقیقات کاربردی صورت گیرد و از طرف دیگر تحقیقات هدف‌مند و سیستماتیک در کشور شکل گیرد. همین‌طور وزارت می‌تواند اعضای هیأت علمی را برای مدت کوتاهی جهت انجام تحقیقات کاربردی به بیرون ا از کشور بفرستد تا استادان تحقیقات خویش را در آن کشور تکمیل نمایند. این موضوع در همه کشورهای جهان یک امر معمول و عادی است؛ اما در افغانستان هنوز نهادینه نشده است.

تولید و انتشار علم

یکی از رسالت‌های عمده‌ی پوهنتون‌ها تولید علم و انتشار آن در جامعه است. پوهنتون‌ها زمانی توانایی تولید، توزیع و به‌کارگیری دانش را دارد که بستر امن، آزاد و پویا به‌منظور تفکر و اندیشه‌ورزی فراهم بوده و از استقلال آکادمیک برخوردار باشند. یعنی در پوهنتون علاوه بر بسترهای مناسبی سخت‌افزاری، بسترهای نرم‌افزاری و مغزافزاری[12] هم موجود باشد. از چالش‌های فرا راه پوهنتون‌ها عدم

---

[12] . اصطلاح مغزافزاری اولین بار به وسیله الوین تافلر ـ هایدی در کتاب به سوی تمدن جدید به‌کار برده شده است که در آن ایشان معتقد است که در تاریخ جهان سه موج بزرگ انقلابی شکل گرفته است. اول، موج انقلاب زراعتی، دوم موج انقلاب صنعتی و سومین موج، عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات است که از آن به عصر دانش محور و مغزافزار نیز یاد می‌شود. در این عصر افراد باید دانش نرم‌افزاری را به عمل پیاده نماید (ر.ک: الوین تافلر ـــ هایدی تافلر، به سوی تمدن جدید (سیاست در موج سوم) (مترجم: محمدرضا جعفری)، چاپ٦، انتشارات معیار اندیشه، تهران، ۱۳۸۵، ص ٤٠).

تولید انتشار علم است. بقول ذاکر صالحی (۱۳۸۲) پوهنتون‌های کشورهای غربی مؤلد دانش‌اند ولی در کشورهای جهان سوم انتقال‌دهنده‌ی دانش هم نیستند، چه بسا به این‌که تولیدکننده‌ی آن باشند. پوهنتون‌ها در حوزه انتشار علم با چالش جدی مواجه است، میزان تحقیقات انجام شده‌ی افغانستان در هر سال نشان می‌دهد که پوهنتون‌ها به سختی شماره‌های فصل‌نامه‌ی شان‌را منتشر می‌کنند درحالی‌که با این حجم از استاد و محصل هیچ‌گاه نباید یک فصل‌نامه به کمبود مقاله مواجه گردد. در کشورهای دیگر (https://journals.ut.ac.ir/)، هر پوهنځی یک مجله دارد و با انبوه از مقاله مواجه است؛ ولی در افغانستان این موضوع کماکان یک چالش است.

تولید دانش فنی (فناوری)

حرفه‌یی‌گرایی امروز در همه‌ی پوهنتون‌های جهان به یک گفتمان مسلط تبدیل شده است (طرقی، ۱۳۹۶). پوهنتون‌های در بازار رقابت موفقند که در حوزه تولید فناوری و ثبت بیشترین اختراع، جایگاه رفیعی داشته باشند. زندگی در قرن ۲۱ متأثر از عملکردهای جهانی است و جهانی‌شدن نیز تأثیر شگرفی بر سیاست‌های تحصیلات عالی کشورها دارد. در کشورهای دیگر شرکت‌های بزرگ قراردادهای فناوری با پوهنتون‌ها دارد، پوهنتون‌ها با استفاده از قرارداد به استادان و محصلان دوره تحصیلات تکمیلی (ماستری و دکترا) خویش اجازه می‌دهند تا در توسعه و رشد فناوری شرکت‌ها نقش داشته باشند و استادان و محصلان از طریق ارائه پروپوزل برای شرکت‌ها بستر تقویت فناوری‌های شان را فراهم می‌سازند. ولی در افغانستان اولاً تولید دانش فنی بسیار ناچیز است و ثانیاً شرکتی را نمی‌توان یافت که دانش فناوری خویش را از پوهنتون‌های افغانستان دریافت نمایند. پس در حوزه فناوری پوهنتون‌های افغانستان با چالش مواجه بوده که تا هنوز نتوانسته اند، نیازهای شرکت‌های مزبور را برطرف سازند. شرکت‌های که در افغانستان هستند، فناوری‌های شان را پیش از این‌که از پوهنتون‌های افغانستان دریافت کنند، از کشورهای خارجی دریافت می‌نمایند که سبب ناامیدی شرکت‌های فعال در کشور می‌گردد. چالش دیگر این حوزه عدم حمایت شغلی دولت از فارغ‌التحصیلان است که عدم حمایت از آن‌ها زمینه‌ساز مهاجرت می‌گردد.

کارآفرینی

کارآفرینی به‌حیث یک پدیده اقتصادی کلمه‌ی است که به‌صورت کلی کاربرد زیاد دارد ولی تعاریفی هر حوزه متفاوت است. کمیسیون جامعه‌ی اروپا در سند مشورتی خود «توانایی تبدیل ایده‌ی کسب و کار به موفقیت از طریق توانایی ترکیب خلاقیت یا نوآوری با مدیریت درست را کارآفرینی» تلقی کرده است (CEC, 2002). گیپ بدین باور است که ارائه تعریف جامع و مانع از کارآفرینی پوهنتون‌ها کار ساده‌یی نیست؛ زیرا پوهنتون‌ها دارای ماهیت اقتصادی محض نیست که دیدگاه اقتصادی از کارآفرینی

را در آن دنبال کرد؛ بلکه بجای آن باید یک سلسله ویژگی و شاخصه‌های درنظر گرفته شود که بر اساس آن شاخصه‌ها، پوهنتون‌های کارآفرین از غیر کارآفرین تفکیک گردد. از نظر ایشان پوهنتون کارآفرین به پوهنتونی گفته می‌شود که از حداکثرسازی پتانسیل خود برای تجاری‌سازی ایده‌های خود و ایجاد ارزش در جامعه نهراسند و آن را تهدید مهمی برای ارزش‌های پوهنتونی تلقی نکنند و علاوه‌براین نیاز بودجه‌یی آن‌ها از منابع متنوع‌تری تأمین گردد (Gibb, 2005).

در تعریف جدید از پوهنتون، کارآفرینی از وظایف غیرمستقیم پوهنتون‌ها است؛ جنسون معتقد است که پوهنتون مدرن به پوهنتونی اطلاق می‌گردد که بخش مهم و اساسی فعالیت‌های شان از توجیه اقتصادی برخوردار باشد و همکاری نزدیک با بازار و جامعه داشته باشد (جنسون، ۲۰۰۰). یکی از مؤلفه‌های کارآفرینی پوهنتون‌ها ایجاد پل ارتباطی بین صنعت و پوهنتون است که در این خصوص پوهنتون‌ها باچالش مواجه بوده و تا هنوز ارتباط منطقی با صنعت و بازار ایجاد نتوانسته‌اند. در این حوزه پوهنتون‌ها در دو بخش با صنایع همکار بوده می‌تواند. یکی همکاری در حوزه آموزش؛ در این بخش محصلان می‌تواند در شرکت‌ها و بخش‌های صنعت به‌عنوان کارآموز دوره‌یی را بگذراند، یا اعضای هیئت علمی می‌تواند کارهای مطالعاتی و تحقیقاتی خویش را در شرکت‌ها و بخش‌های صنایع انجام دهند. برعکس آن، شرکت‌ها و صنایع می‌توانند فرصت‌های مطالعاتی را برای متخصصان تعریف کرده و از دانش نظری و تجربی آن‌ها در آن بخش استفاده نمایند. دومی، همکاری در بخش تحقیق و در این بخش پوهنتون‌ها می‌توانند طرح‌های تحقیقاتی، صنعتی و اجرای پروژه‌های توسعه‌یی و بنیادی را برای بخش صنعت و شرکت‌ها تعریف نموده و آن‌ها را انجام دهند. درحالی‌که این پل ارتباطی میان صنعت و پوهنتون زده نشده است.

از مؤلفه‌های دیگر کارآفرینی پوهنتون‌ها، تجاری‌سازی تحقیقات و بازاریابی است که پوهنتون‌ها در این حوزه نیز با چالش مواجه بوده و تا هنوز موفق به بازاریابی و تجاری‌سازی تحقیقات شان نگردیده-اند. مدیریت و حفظ مالکیت فکری توسط پوهنتون‌ها یک اصل است، اما سرقت ادبی در پوهنتون‌ها بیداد می‌کند. وزارت می‌تواند بااستفاده از نرم‌افزارهای سرقت ادبی(Plagiarism checker) به‌سادگی سرقت‌ادبی را مدیریت کرده و نگذارد کپی‌رایت صورت گیرد. بقول الباخ و پیترسون (۲۰۰۷)، پوهنتون کارآفرین بر اساس یک مدل تعاملی با جامعه نوآوری می‌کند و نه مدل خطی؛ منظور از مدل خطی این است که از تحقیق شروع می‌شود و به‌سمت کاربرد حرکت می‌کند؛ درحالی‌که در مدل تعامل از صنعت و جامعه شروع شده و راه‌حل آن در پوهنتون‌ها و مراکز تحقیقاتی جستجو می‌گردد.

ارائه خدمات یکی از رسالت‌های دیگر پوهنتون‌ها است. چالش‌های فرا راه پوهنتون‌ها در خصوص ارائه خدمات این است که آن‌ها هیچ‌نوع برنامه‌یی جهت ارائه خدمات به جامعه را ندارند و صرفاً به

آموزش در نهایت تحقیق مشغول می‌باشند، درحالی‌که بر اساس تعریف جدید از پوهنتون‌ها رسالت خدمت به جامعه را نیز دارد.

پوهنتون و توسعه انسانی

در جهان امروز مهم‌ترین دغدغه‌ی کشورها توسعه انسانی است. کشورهای جهان در پی آن است تا در همه‌ی ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و آموزش به توسعه دست یابند. اما این مهم، زمانی ممکن است که کشورها به توسعه انسانی رسیده باشند. در یک جامعه به هر میزان که افراد بیشتری از فرصت‌های آموزشی کیفی برخوردار باشند، به همان میزان آن جامعه توسعه یافته‌تر است؛ زیرا افراد با سطح آموزشی بالاتر، پیشرفت و موفقیت بیشتری را در سطح فردی و اجتماعی دارند و چنین افراد بدلیل سطح بلند آموزشی توانایی ذهنی و عمل‌کرد بهتر نسبت به سایر افراد جامعه دارند تا از امکانات به‌صورت بهینه استفاده نمایند. برنامه‌ی توسعه‌ی سازمان ملل یکی از عوامل اصلی توسعه جوامع را توسعه‌ی انسانی آن‌ها تلقی کرده و بدین باور است که به هر میزان یک جامعه از دانش عالی برخوردار باشد، به همان میزان از توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی برخوردار است (سرکارآرانی، ۱۳۸۰). از آنجایی‌که پوهنتون‌های افغانستان استادان با تحصیلات دکترا را کمتر دارند، پس‌زمینه توسعه در آن نیز کمتر است.

پوهنتون و اقتصاد مبتنی بر دانش

ابراهیمیان سلامی (۱۳۷۳) بدین باور است که توسعه آمریکا، آلمان و جاپان ناشی از تلاش آن‌ها در امر آموزش و تربیت نیروی انسانی است. تحلیل‌های اقتصادی نشان می‌دهد که امروز اجماع یک‌پارچه در مورد وجود دارد که رقابت در عرصه‌ی کسب و کار مبتنی بر دانش و توانایی بکارگیری آن است نه سرمایه؛ پوهنتون‌ها به‌عنوان یک نهاد علمی تنها جایی است که از سرمایه‌ی فکری برخوردار است. سرمایه فکری شامل سه مؤلفه‌ی نظیر سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه مشتری (ذی‌نفعان سازمانی) است. سرمایه انسانی موجودی دانش افراد در یک سازمان، سرمایه ساختاری دانش انباشته شده و بکارگیری آن در بدنه‌ی یک سازمان و سرمایه مشتری افرادی است که از آن سرمایه برخوردار شده و نفع می‌برد (Smart, 2002). دانینگ (۲۰۰۰) معتقد است که در قدیم منبع اصلی ثروت اقتصاد بازار را دارایی‌های طبیعی (زمین و کارگر غیرماهر) تشکیل می‌داد ولی امروز منبع ثروت را دارایی‌های ناملموس (دانش و اطلاعات از هر نوعی) تشکیل می‌دهد که طی جدول زیر چنین نشان داده می‌شود (تافلر، ۱۳۸۵: ۴۰ و ۴۱):

جدول ۱: سه انقلاب مهم در تاریخ بشریت (تافلر، ۱۳۸۵، صص ۴۰-۴۲)

نوع ویژگی جامعه	مهم‌ترین عوامل	زیرساخت‌ها	پیامدها/مهم‌ترین مشکلات	مهم‌ترین عوامل تولید	مهم‌ترین محصولات
جامعه زراعتی	خان‌ها و نظامیان	برپایه قدرت	زور	زمین/کار	محصولات زراعتی
جامعه‌ی صنعتی		بر پایه سرمایه	فقر	سرمایه/کار	محصولات صنعتی
جامعه‌ی دانش		بر پایه دانش	نادانی	دانش	خدمات نوین

جدول فوق نشان‌دهنده‌ی وضعیت سه تحول مهم یا به عبارت دیگر سه انقلاب مهم را در تاریخ بشریت با توجه به تأثیرات آن‌ها نشان می‌دهد بدین معنی که تاریخ جهان تا حال دو تحول (جامعه زراعتی و جامعه‌ی صنعتی) را پشت سر گذاشته و به جامعه‌ی دانش یا همان مغزافزاری ورود پیدا کرده است. این جدول به‌خوبی نشان می‌دهد که در شرایط فعلی که دانش زیرساخت به‌شمار می‌رود، پوهنتون‌ها در آن چه نقشی را می‌تواند داشته باشد، پس دیگر زمین و کار در جامعه‌ی زراعتی و جامعه‌ی صنعتی از اهمیت ویژه‌برخوردار بود، امروز جایش را به دانش داده است.

دانش ابزاری جهت تولید است. به‌همین علت است که دانش از مجاورت نیروی سرمایه و نیروی انسانی خارج شده و به‌عنوان جوهر اصلی آن‌ها درآمده است. در جوامع مدرن اقتصاد فزیکی (صنعتی) جای خود را به اقتصاد دانش‌محور داده که مهم‌ترین عامل تولید دانش و فناوری است نه نیروی کار و سرمایه. از چالش‌های که پوهنتون‌ها با آن دست در گریبانند این است که آن‌ها نتوانسته‌اند، دانش شان را وارد بازار صنعت و کار نموده و از آن بهره‌گیری نمایند. جامعه‌ی افغانستان زراعتی است و زیرساخت‌های آن بر مبنای قدرت بوده و عوامل تولید آن‌را زمین و کار تشکیل می‌دهد. بدین معنی که هنوز وارد جامعه‌ی دانش نگردیده‌اند. تجربه جهانی نشان می‌دهد که در قرن ۲۱ حاکمیت از آن سازمان‌های است که از دانش بیشتر و بهتری برخوردار است. یعنی در چنین کشورها فرایند تحقیق و توسعه از پژوهش‌های زیربنایی آغاز می‌شود و پس از تحقیقات کاربردی و توسعه‌ی فناوری به تولید تجاری و مصرف منجر می‌شود (یزدان‌پناه و دیگران، ۱۳۸۹)؛ درحالی‌که در افغانستان سیر معکوس دارد. یکی از چالش‌های پوهنتون‌ها در این خصوص آن است که هنوز به مرحله تجاری‌سازی تحقیقات دست نیافته‌اند؛ درحالی‌که در کشورهای دیگر تجاری‌سازی تحقیقات به یک امر عادی و معمولی تبدیل گردیده‌اند. این نشان می‌دهد که تحقیقات پوهنتون‌های ما کاربردی نبوده و از کیفیت لازم برخوردار نیستند که به سمت تجاری‌سازی نرفته است.

آسیب‌شناسی پوهنتون‌های کشور

مسئله‌ی اساسی این است که فرهنگ جامعه چه تعریفی از پوهنتون دارد و در فرهنگ عمومی مردم چه نوع پوهنتون را می‌خواهد؟ پوهنتون نقاد و مفهوم ساز و مؤلد یا پوهنتون مقلد و منتقل‌کننده‌ی دانش‌ها

و فنون؟ چگونه به بی‌کاری فارغ‌التحصیلان می‌اندیشد و چگونه آن‌را توضیح می‌دهید و توجیه می‌کنید؟ آیا نظام حاکم تحصیلات عالی کشور، استقلال پوهنتون‌ها را می‌پذیرد (بدین معنی که بیان آزاد، انتشار و جریان آزاد یافته‌های تحقیق را تضمین می‌کند)؟ پاسخ این سؤالات فوق نیازمند آسیب‌شناسی است که در کشور به شرح زیر جریان دارد:

وضعیت تولید علم در پوهنتون‌های کشور

توسعه دانش در جهان همیشه در دو بعد محلی و جهانی صورت می‌گیرد. جوامع در گذر زمان توانایی توسعه را کسب می‌کنند که دانش جهانی را نیز جذب، فهم، تفسیر و ارزیابی کنند سپس آن را با نیازهای محلی تطبیق دهند که آن‌را بومی‌سازی دانش نیز می‌گوید. یکی از آسیب‌های که فرا راه پوهنتون‌ها قرار دارد، این است که با توجه به فقر مفهوم‌سازی در مفاهیم و عدم زمینه‌کاوی‌های لازم برای مفاهیم و تئوری‌ها هزینه‌های نظریه‌پردازی مربوط به علم را در رابطه با بومی‌سازی آن بالا برده است.

دانش نو در کشور با انتقال آن از بیرون آغاز شده و دوام آن منوط به این انتقال اند. انتقال علم در کشور بیشتر به‌وسیله ترجمه صورت می‌گیرد که میزان ترجمه در کشور بسیار ناچیز و اندک است. دانش در افغانستان یک موجود زنده و مؤلد نیست و همچون یک ارگانیسم یا سیستم زنده و پویا با محیط پیرامون خود ارتباط ندارد. به همین علت نسبت به تحولات اجتماعی و اقتصادی واکنش نشان نمی‌دهد، چون با نیازهای مردم هماهنگ نیست. آسیب دیگری که در این حوزه وجود دارد، عقب‌ماندگی ساختارها است که در جذب استاد اصل شایسته‌سالاری در آن رعایت نمی‌شود. توسعه به معنی تعداد و آمار مقاله نیست که منتشر می‌شود، بلکه به کیفیت و کاربرد مقاله است. کشورهای توسعه‌یافته برنامه‌یی دارند تحت عنوان توسعه که برای حل مسائل ابتدا مستندسازی می‌شود، سپس آن‌را در مسیر علم برده و تبدیل به مقاله‌ی کیفی می‌کنند. درحالی‌که در پوهنتون‌های کشور انتشار چنین مقالات از آسیب‌های جدی است و پرسش این است که چه میزان مقالات در نشریات معتبر بین‌المللی (ISI) منتشر می‌شود. گراف مقالات کاربردی استادان پوهنتون‌ها به چه تعداد می‌رسد. ممکن مقالات توصیفی یا تحلیلی نوشته شده باشد، ولی میزان مقالات کاربردی بر اساس یافته‌های نگارنده در پوهنتون هرات و پوهنتون‌های خصوصی هرات به حدی نیست که بتوان در چرخه‌ی تولید که سازگاری با صنعت داشته باشد و یا جواب‌گوی نیازهای صنعت باشد، هم‌خوانی و هماهنگی داشته باشد.

توسعه کمی پوهنتون‌ها

در بیست سال اخیر مؤسسات تحصیلات عالی مثل قارچ روئید (۱۳۶ مؤسسه تحصیلات عالی و پوهنتون خصوصی). این تعداد پوهنتون‌ها (۳۸ پوهنتون دولتی و مؤسسه تحصیلات عالی دولتی) از

کیفیت لازم برخوردار نیستند، بلکه تعداد فارغ‌التحصیلان کم‌سواد را به جامعه تقدیم می‌کنند که در حقیقت مدرک‌گرایی را در جامعه شکل داده است. فارغان عده‌ی زیاد از این تعداد پوهنتون‌ها قادر به تولید قطعات و صنایع مورد نیاز جامعه نیستند، همین‌طور آن‌ها در به‌کارگیری چنین قطعات نیز دچار مشکل هستند که از کشورهای دیگر وارد افغانستان می‌گردد.

وقتی این تعداد فارغان با دانشی که از تحصیلات تکمیلی برخوردار نیستند وارد جامعه می‌شوند، به دلیل فقدان کار در بازار و فقدان توانایی لازم خودشان در چرخه‌ی کار جذب نشده مجبور می‌شوند تا مسیر مهاجرت را در پیش گیرند که متأسفانه از این تعداد مهاجران صرفاً در کارهای شاقه استفاده می‌شود و عده‌ای محدود از آن‌ها با تکمیل دوره‌های تحصیلی وارد شغل‌های در حوزه‌ی تحصیل شان بعد از فراگیری دوره تحصیلی آن‌جا می‌گردد.

حال سؤال این است که آیا راهبردهای پوهنتون‌ها درباره تربیت افراد حرفه‌یی نباید به تخصص‌گرایی تغییر جهت دهند؟ آیا نباید زمینه‌های تحصیل در مقطع ماستری و دکترا فراهم ساخته شود؟ این وظیفه دولت است که فرصت‌های تحصیلی برابر (عدالت آموزشی) را برای همه فراهم نماید که چنین افراد به درد اشتغال و تولید ثروت بخورند. همین‌طور پوهنتون‌ها باید دفترهای کارآفرینی و مرکز رشد را راه‌اندازی کنند تا محصل تلاش کند کارآفرین یا کارمند نوآور شود.

بحران هویت پوهنتون

پوهنتون‌ها در افغانستان بومی نبوده و نیستند، بلکه یک نهاد وارداتی است که به بخش سنتی جامعه متصل شده است. منظور از بحران هویت در این‌جا این است که پوهنتون‌ها از شش رسالت عمده‌ی که دارند، صرفاً یک یا دو رسالت را انجام می‌دهند که یک چالش و آسیب جدی برای جامعه و کشور است. در بخش تحقیق پوهنتون‌ها مؤلد دانش نبوده، بلکه انتقال‌دهنده مفاهیم کلی دانش استند. از لحاظ کارکرد خارجی و اجتماعی از الگوی ناپلئونی پیروی کرده و مبتنی‌بر تدریس محض اند، ولی از نظر کارکردها و فرایند درونی (سازمانی) بوروکراتیک می‌باشند. درحالی‌که این الگو بیش از ٤٠ سال است که در کشورهای دیگر کنار گذاشته شده‌است. مسئله این است که چه تعداد پوهنتون نخبه‌گرا، تأمین‌کننده تخصص و مهارت‌های شاغلین و پوهنتون‌های که متناسب به نیازهای جامعه شکل گرفته باشد، در کشور وجود دارد. نگارنده با توجه به میزان بی‌کاری تحصیل‌کرده‌ها، شکل‌گیری اقتصاد واسطه‌ای به‌جای اقتصاد بر مبنای تولید و فارغان کثیر که اکثراً با مفهوم‌سازی و نظریه‌پردازی آشنایی ندارند، بدین باور است که پوهنتون‌ها با بحران هویت مواجه گردیده و عموماً با آسیب‌های زیر مواجه می‌باشند:

۱. توسعه نامتوازن تحصیلات عالی؛

۲. تداوم شیوه‌های کلاسیک آموزش، اتکاء بر دروس نظری و وادار کردن محصل به حفظیات؛
۳. بی‌توجهی به پرورش مهارت‌ها، خلاقیت و نوآوری و آماده‌نشدن برای خلق مسئله و کارآفرینی؛
۴. فقدان خط مشی بلندمدت وزارت برای حمایت از تحقیقات کاربردی پوهنتون‌ها و حمایت‌های مادی و معنوی از آن‌ها و عدم ایجاد ارتباط مؤثر بین پوهنتون‌ها، شرکت‌ها و صنایع؛
۵. مدرک‌گرایی و افزایش میزان فارغان و عدم جذب آن‌ها در بازار کار یا عدم کارآفرینی به‌وسیله پوهنتون‌ها؛
٦. محدودیت منابع، امکانات و عدم فراهم‌سازی بسترهای تحقیقی خارج از کشور به‌وسیله وزارت تحصیلات عالی.

مناقشه

بررسی آسیب‌شناسی پوهنتون‌ها و چالش‌های فرا راه توسعه‌ی آن در افغانستان یک موضوع جدید است و در این زمینه متاسفانه مطالعه‌ی انجام نشده است. ولی جای بررسی ساختارهای پوهنتون‌ها و شیوه‌های آموزش در آن خالی است. این موضوع نشان می‌دهد که ساختارهای اداری پوهنتون‌ها نیازمند ارزیابی مجدد است و وزارت تحصیلات عالی با وجودی که برنامه‌ی تضمین کیفیت را به‌صورت جدی دنبال می‌نماید که جای خوشحالی است؛ اما انجام تضمین کیفیت نیازمند بازبینی مجدد است تا همگی با آن آشنا گردد.

مهم‌ترین محدودیتی که فرا راه پوهنتون‌ها قرار دارد، واضح و شفاف نبودن استقلال اکادمیک در پوهنتون‌ها است. این موضوع بسیاری از استادان و محصلان را نگران ساخته که پوهنتون‌ها تا چه میزان از استقلال آکادمیک برخوردار استند. این تحقیق که مبتنی‌بر روش کتابخانه‌ای بوده است، ولی مهم‌ترین محورهای بحث آن را رسالت پوهنتون، چالش‌ها و آسیب‌های تشکیل داده است که در شرایط فعلی بسیاری از پوهنتون‌ها با آن درگیر است. وضعیت پوهنتون‌ها نشان می‌دهد که با توجه به تعریفی که از پوهنتون‌ها وجود دارد، آن‌ها از رسالت واقعی خویش دور شده و صرفاً انتقال‌دهنده دانش تلقی می‌گردند. پوهنتون‌های کشور در بخش‌های آموزش، تحقیق و ساختارهای اداری و اجتماعی توسعه‌یی نداشته اند که ادامه‌ی این وضعیت ما را به سمت توسعه و پیشرفت هدایت نخواهد کرد.

نتیجه‌گیری

یک پوهنتون و یک جامعه زمانی می‌تواند به اصلاح و توسعه دست یابد که آسیب‌های خویش را شناسایی و در راستای آسیب‌ها و چالش‌ها اقدامات مؤثر را از طریق برنامه‌ریزی‌ها انجام دهد. یافته‌ها و نتایج بدست آمده‌ی این تحقیق به‌شرح زیر اند:

۱. پوهنتون‌ها و مؤسسات تحصیلات عالی افغانستان قادر به تولید علم نیستند، صرفاً انتقال‌دهنده دانش و علم‌اند. بیشترین انتقال علم از طریق ترجمه و یا افرادی صورت می‌گیرد که در خارج از کشور تحصیل کرده اند.

۲. پوهنتون‌ها و مؤسسات تحصیلات عالی از لحاظ کمی توسعه‌ی خوبی داشته‌اند، ولی از لحاظ کیفی وضعیت مناسبی ندارند. این امر سبب شده است که فارغان زیاد و کم‌سواد وارد جامعه گردد، بدون این‌که زمینه‌ی کار برای آن‌ها فراهم گردد. پوهنتون‌ها با استراتیژی‌های کارآفرینی خویش می‌توانند به این معضل پایان بخشند.

۳. پوهنتون‌ها در ایجاد فناوری نقش و کارآیی ندارند. از همین‌رو در بخش فناوری نتوانسته نیازهای شرکت‌ها و صنایع را برآورده سازند و آن‌ها برای حل نیازشان به شرکت‌های خارجی و کشورهای خارجی مراجعه می‌کنند.

۴. اکثر تحقیقاتی که در پوهنتون‌ها انجام می‌یابند، اول، کاربردی و بر اساس نیازهای جامعه نیستند، دوم، بیشتر آن‌ها صرف به‌خاطر دریافت مدرک تحصیلی و رتب علمی انجام می‌شوند نه حل کدام مشکل و مسأله. همین‌طور بیشتر تحقیقات انجام شده کاپی از مطالب دیگران است.

۵. پوهنتون‌ها تا هنوز موفق به تجاری‌سازی تحقیقات شان نشده و از همین روی یک پل ارتباطی میان پوهنتون‌ها و صنعت ایجاد نگردیده است.

۶. بحران هویت از چالش‌های پوهنتون‌ها است که متأسفانه از شش رسالت عمده صرفاً یک یا دو رسالت را که همانا تدریس و تحقیق باشد انجام می‌دهند، ولی از سایر رسالت‌های شان نظیر کارآفرینی و ... بدور مانده‌اند.

۷. در قرن ۲۱ منبع اصلی ثروت بسیاری از کشورها دانش و اطلاعات است که این بخش در افغانستان با چالش‌هایی مواجه است. به نظر می‌رسد که دانش در کشور به مرحله تجاری‌سازی نرسیده است و نیازمند انجام تحقیقات بیشتر در زمینه است.

۸. تحصیلات عالی در افغانستان یک نظام عرضه‌محور است که صرفاً فارغ‌التحصیل، مقاله و تحقیق عرضه می‌کند، بدون این‌که مشتری و خریدار در بازار داشته باشد. هرچند در مسیر تضمین کیفیت گام‌هایی برداشته شده‌است؛ ولی طولانی و پیچیده بودن تضمین کیفیت نیازمند بازبینی دقیق و منظم‌اند.

پیشنهادها

توسعه در یک جامعه زمانی رُخ می‌دهد که تحقیقات انجام شده منجر به‌یک راهبرد گردد. این تحقیق حاوی پیشنهادهای زیر است:

- یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که پوهنتون‌های افغانستان انتقال‌دهنده دانش است. بنابراین، برای وزارت تحصیلات عالی پیشنهاد می‌گردد که زمینه‌های پروژه‌های تحقیقاتی کوتاه‌مدت را در بیرون از کشور به‌منظور فرصت‌های مطالعاتی کوتاه‌مدت و درازمدت فراهم نمایند و برای این موضوع بودجه‌های مشخص را اختصاص دهند تا استادان بتوانند از این فرصت‌ها استفاده نمایند. در صورتی‌که وزارت از تأمین بودجه‌ی آن عاجز است؛ این موضوع را می‌تواند از طریق امضای تفاهم‌نامه‌ها با پوهنتون‌ها و نهادهای تحقیقاتی که سالانه بودجه‌های مشخصی را برای جذب محققان اختصاص می‌دهند، منعقد نمایند.
- به‌منظور اصلاح و بهبود تحقیقات و جلوگیری از سرقت ادبی و رعایت حق مالکیت فکری وزارت محترم تحصلات عالی می‌تواند از نرم‌افزار سرقت علمی استفاده نماید که در آن، به راحتی می‌توان سرقت‌های ادبی را کشف نمود.
- یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ارتباط منطقی بین پوهنتون‌ها و سایر بخش‌ها؛ نظیر، صنعت، شرکت‌ها، ادارات و سازمان‌ها وجود ندارد. لذا وزارت می‌تواند این پل ارتباطی را میان صنعت و بازار ایجاد کند که هم پوهنتون‌ها کارآفرین گردد و هم این‌که آن‌ها بتوانند نیازهای نرم‌افزاری و مغزافزاری شان‌را از طریق پوهنتون‌ها تأمین نمایند.

منابع

ابراهیمیان سلامی، غلام‌حیدر. (۱۳۷۳). نقش آموزش در توسعه اقتصادی. مجموعه مقالات دومین کنگره سراسری توسعه ارتباط صنایع با مراکز آموزشی و پژوهشی، دانشگاه فردوسی مشهد، ص ۳ـ۱۹.

الوین تافلر ـ هایدی تافلر. (۱۳۸۵). به سوی تمدن جدید (سیاست در موج سوم). ترجمه‌ی محمدرضا جعفری، چاپ ٦، انتشارات معیار اندیشه، تهران، صص ٤٠_٤٢.

ذاکر صالحی، غلام‌رضا. (۱۳۸۳). دانشگاه ایرانی (درآمدی بر جامعه‌شناسی آموزش عالی). انتشارات کویر، تهران، ۱۳۹٦، ص١٦ـ٢٤.

حسین‌زاده‌شانه‌چی، حسن. (۱۳۸۸). تاریخ آموزش اسلام. انتشارات مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)، چاپ اول، تهران، ص ۱۲۲-۱۴۵.

رمزدن، پال. (۱۳۹۵). یادگیری برای تدریس در آموزش عالی. ترجمه‌ی عبدالرحیم نوه‌ابراهیم. انتشارات دانشگاه فرهنگیان، تهران، ص ۲۱۵ـ۲۳۷.

سرکار آرانی، مشایخ. (۱۳۸۰). مشارکت و توسعه انسانی. ماهنامه اطلاعات سیاسی ـ اقتصادی، سال شانزدهم، شماره ۱۵۹ و ۱٦٠، تهران، ص٤٧ـ٦٢.

شاران، طاهر. (۱۳۹۸/٤/۱۲). سخنرانی در کمیسیون انرژی اتمی در کنفرانس علمی «نقش تحقیقات علمی در توسعه و شکوفایی افغانستان»، کابل.

طرقی، جعفر، (۱۳۹٦)، دانشگاه فردا. انتشارات کنکاش، اصفهان، ص ٦٦ـ٩٠.

عارفی، محبوبه. (۱۳۸٤). برنامه‌ریزی درسی راهبردی در آموزش عالی. مرکز انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران، ص٣٧ـ٥٢.

فراست‌خواه، مقصود. (۱۳۸۸). دانشگاه و آموزش عالی، منظرهای جهانی مسئله‌های ایران. انتشارات نشر نی، تهران، ص٩٥ـ١٠٨.

مقدسی، محمد بن احمد. (۱۹٦۷). احسن التقاسیم فی معرفة‌الاقالیم. ج ۱، چاپ دخویه، لیدن، ص٣٠٢ـ٣١١

منصوری، رضا. (۱۳۸۰). دانشگاه و تعریف آن. فصلنامه رهیافت، شماره ٢٤، تهران، ص ١٢ـ٢٠

مورن، ادگار. (۱۳۹۱). شناخت کتاب اول انسان‌شناسی شناخت. (ترجمه: علی اسدی) انتشارات سروش، تهران، ص٤٤ـ٥١.

موسوی امیری، طیبه. (۱۳۹٤). بررسی الزامات دانشگاه پژوهی در دانشگاه علامه طباطبایی، رساله کارشناسی ارشد. تهران، ص ٥٥ـ٩٩.

یزدان‌پناه، احسان و آقاجانی، حسن‌علی. (۱۳۸۹). بررسی عوامل موثر بر انتقال فناوری از دانشگاه به صنعت در دانشگاه‌ها، چهارمین کنفرانس ملی مدیریت تکنولوژی ایران، تهران، ۱۳۸۹، ص ١ـ١٢ .

یمنی، دوزی سرخابی. (۱۳۸۸). رویکردها و چشم‌اندازهای نو در آموزش عالی. پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، چاپ اول، تهران، ص ٣٣ـ٧١.

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES" Entrepreneurship in Europe" Green Paper, Brussels, 2003.

Dunning. J. H. (2000). Regions, Knowledge and the knowledge economy; the issues stated. J. H. Dunning (Ed) ,Oxford University press, New York, P. 1-41.

Eaton, J. Smart. (2002). Before you bash accreditation, consider the alterative. Chronicle of Higher Education, P. 49. www://chronicle.com/weekly/v49/i25/25b0150.

Gibb, A. (2005). Towards the entrepreneurial university, Entrepreneurship education as a lever for change, National council for graduate entrepreneurship, UK, Policy paper, No. 003.

Kidwell, J, Vander Line, K, & Janson, S. (2000). Appling corporate in higher education. Educause Quarterly, 4, P. 28-33.

نقش تحصیلات‌عالی در توسعه و انکشاف اجتماعی افغانستان

پوهنوال احمدرسول رسول

دیپارتمنت فلسفه و جامعه‌شناسی، پوهنځی علوم اجتماعی، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان
ایمیل: ahsuhaib@yahoo.com

چکیده

مقاله‌ی حاضر به بررسی نقش تحصیلات‌عالی در توسعه و انکشاف اجتماعی افغانستان، اختصاص یافته است. مبرهن است که اساس پیشرفت و توسعه در ابعاد مختلف جامعه، بر دانش و تحقیق استوار است. توسعه و انکشاف اجتماعی افغانستان در گرو رشد آگاهی اجتماعی، انسجام و هم‌بستگی اجتماعی، عدالت اجتماعی، رفاه اجتماعی، سرمایه اجتماعی و پیشرفت فکری و علمی مردم افغانستان می‌باشد. هدف تحقیق این مقاله را شناسایی نقش نظام تحصیلات عالی در توسعه و انکشاف اجتماعی افغانستان، تشکیل می‌دهد. در این مقاله، از روش تحقیق اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده به‌عمل آمده است. یافته‌های این مقاله آن است که: نظام تحصیلات‌عالی کشور از طریق نصاب تحصیلی با کیفیت و مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و دستاوردهای علمی می‌تواند در رشد آگاهی اجتماعی، تقویت وفاق و هم‌بستگی اجتماعی، آموزش و تحکیم عدالت اجتماعی، تأمین رفاه اجتماعی، شناسایی مسائل اجتماعی و ارائه‌ی راهکار جهت تحقق انکشاف و توسعه اجتماعی در افغانستان، نقش بنیادی و تعیین‌کننده را ایفا نماید.

اصطلاحات کلیدی: تحصیلات‌عالی؛ توسعه‌اجتماعی؛ هم‌بستگی اجتماعی؛ عدالت اجتماعی؛ رفاه اجتماعی؛ سرمایه اجتماعی

The Role of Higher Education in Afghanistan's Social Development

Associate prof. Ahmad Rasool Rasool

Department of Philosophy and Sociology, Faculty of Social Sciences, Kabul University, Kabul, Afghanistan
Email: ahsuhaib@yahoo.com

Abstract

This article is dedicated to exploring the pivotal role that higher education plays in driving the social development of Afghanistan. The bedrock of progress across various dimensions of society hinges upon knowledge and research. Afghanistan's path to development and social advancement is intrinsically linked to the cultivation of social awareness, the fortification of social cohesion and solidarity, the pursuit of social justice, the enhancement of social welfare, the accumulation of social capital, and the intellectual and scientific advancement of its populace. The primary objective of this research is to delineate the contribution of the higher education system to Afghanistan's social development. This article employs documentary and library research methodologies to accomplish this goal. The findings of this research underscore that the country's higher education system, through the delivery of a quality curriculum rooted in Islamic teachings and informed by scientific achievements, possesses the potential to foster social awareness, bolster social harmony and solidarity, educate and uphold principles of social justice, enhance social welfare, address prevalent societal issues, and offer solutions crucial for driving development and social progress in Afghanistan. It plays a decisive role in shaping the nation's social development trajectory.

Keywords: Higher Education; Social Development; Social Solidarity; Social Justice; Social Welfare; Social Capital

مقدمه

با نگاهی هرچند گذرا به روند توسعه و انکشاف جوامع بشری، جامعه‌ای را نمی‌توان شناسایی نمود که بدون داشتن نظام تحصیلات‌عالی باکیفیت توانسته باشد، مسیر انکشاف و توسعه اجتماعی را موفقانه طی نماید. نقش تحصیلات عالی و پوهنتون‌ها در طرح و حل مسائل اساسی مرتبط با نیازهای بنیادین جوامع بشری به خصوص انکشاف و توسعه در ابعاد مختلف، بسیار برجسته و تعیین‌کننده بوده و هست. افغانستان علی‌رغم داشتن منابع طبیعی غنی و نیروی انسانی فراوان در ردیف جوامع عقب‌مانده و درحال توسعه قرار دارد؛ عقب‌ماندگی سرنوشت لایتغیر جامعه‌ی ما نیست، بلکه معلول علل و عوامل متعدد می‌باشد.

از میان عوامل عقب‌ماندگی اجتماعی کم‌سوادی و فقدان نیروی تحصیل‌کرده و متعهد، نبود نظام تعلیمی و تحصیلی باکیفیت، نفاق و تفرق اجتماعی، بی‌عدالتی‌های اجتماعی، فقدان سرمایه اجتماعی از جایگاه خاصی در توسعه نیافتگی اجتماعی برخوردار است. انکشاف و توسعه اجتماعی افغانستان در گرو اتحاد و هم‌بستگی اجتماعی، عدالت اجتماعی، سرمایه انسانی و اجتماعی و پیشرفت فکری و علمی جامعه می‌باشد. بنابراین، نظام تحصیلات عالی عهده‌دار خلاقیت و تربیت نیروی انسانی متخصص، مسلمان و متعهد، عامل ترویج و تحکیم عدالت اجتماعی، هم‌بستگی اجتماعی و سرمایه اجتماعی، عامل شناسایی مسائل اجتماعی و ارائه‌دهنده‌ی راهکار جهت تحقق انکشاف و توسعه اجتماعی در افغانستان است.

اهمیت موضوع تحقیق

تحقیق روی نقش تحصیلات‌عالی در توسعه و انکشاف اجتماعی در افغانستان، می‌تواند از اهمیت خاصی برخوردار باشد. چرا که امروزه خروج از عقب‌ماندگی و رفتن به سوی انکشاف و توسعه در ابعاد مختلف جامعه، به کانون توجه به‌خصوص در جوامع عقب‌مانده تبدیل شده است. اندیشمندان علوم اجتماعی، جامعه‌شناسان توسعه، حکومت‌های توسعه‌گرا و نهادهای تحصیلات‌عالی سعی می‌نمایند که عوامل و موانع انکشاف و توسعه در ابعاد مختلف را شناسایی نموده تا شرایط مناسب توسعه در جوامع عقب‌مانده نظیر افغانستان را فراهم نمایند. جامعه‌شناسان و محققین توسعه معتقدند که تحصیلات‌عالی نقش و جایگاه مهمی‌را در تحقق انکشاف و توسعه اجتماعی به عهده دارد. افغانستان در بعد اجتماعی با مسائل و معضلاتی مواجه است که مسیر انکشاف و توسعه اجتماعی کشور را پیچیده ساخته است. لازمه‌ی دست‌یابی به پیشرفت و توسعه اجتماعی در افغانستان موجودیت نظام

تحصیلات‌عالی باکیفیت و برخورداری مردم این کشور از دانش، فضایل اخلاقی و مهارت‌های اجتماعی می‌باشد.

پیشینه‌ی تحقیق

بدون تردید میان تحصیلات‌عالی و انکشاف و توسعه اجتماعی در یک جامعه ارتباط مستقیم و تأثیر متقابل وجود دارد. به یک معنا ما شاهد نوعی تلازم و پیوستگی میان شکل‌گیری نهادهای تحصیلات‌عالی و نگرش معطوف به توسعه و انکشاف در جامعه هستیم. در کشورهای جهان پیرامون موضوع، تحقیقات زیادی صورت گرفته است که نمی‌توان آن‌ها را نظربه محدودیت در این‌جا معرفی نمود. در ارتباط به پیشینه‌ی تحقیق در افغانستان می‌توان گفت از آن‌جایی که از عمر تحصیلات عالی به‌عنوان نهادی از جامعه‌ی جدید مدت زمان زیادی در افغانستان نمی‌گذرد، باوجود آن هم تا اندازه‌ی تحقیقات در عرصه‌های مختلف مرتبط با موضوعات علمی و انکشافی صورت گرفته است. تحقیق پیرامون نقش تحصیلات عالی در توسعه و انکشاف اجتماعی کشور تا جایی‌که بنده سعی و جستجو نمودم و برایم مقدور بود، فقط یک پایان‌نامه تحصیلی مقطع ماستری در پوهنتون کاتب را توانستم پیدا کنم. پایان‌نامه مذکور زیر نام «نقش پوهنتون‌ها در توسعه فرهنگی در شهر کابل» به وسیله بریالی فطرت در سال ۱۳۹۴ به انجام رسیده است.

روش تحقیق

روش‌شناسی به‌کارگرفته شده در این مقاله، روش تحقیق اسنادی می‌باشد. در گیردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای استفاده صورت گرفته است. در این مقاله حتی‌المقدور تلاش شده تا با مراجعه به‌آثار و منابع معتبر در ارتباط به‌موضوع، اطلاعات مورد نیاز را جمع‌آوری نموده و به‌گونه‌ی کیفی مورد تحلیل قرار دهیم تا این مقاله به پایه اتمام برسد. البته در ابتدا تصمیم بر این بود که از روش تحقیق کمی- میدانی استفاده صورت گیرد، ولی نظربه محدودیت دست‌رسی به افراد متخصص و تعیین یک جامعه آماری نمونه که بتواند به پرسش‌های ما پاسخ‌های علمی ارائه نماید، نتوانستم که از روش کمی- میدانی استفاده نمایم.

پرسش‌های تحقیق

پرسش اصلی ما در این مقاله آن است که: تحصیلات عالی چگونه در روند انکشاف و توسعه اجتماعی کشور نقش ایفا می‌نماید؟ پرسش‌های فرعی‌ما از قرار زیر اند: توسعه اجتماعی چیست و کدام شاخصه‌ها را احتوا می‌نماید؟ تحصیلات‌عالی چگونه می‌تواند در هم‌بستگی اجتماعی میان مردم افغانستان نقش ایفا نماید؟ چه ارتباطی میان عدالت اجتماعی به‌عنوان میزان سنجش توسعه‌اجتماعی و

تحصیلات عالی وجود دارد؟ تحصیلات عالی چه نقشی را در تأمین رفاه اجتماعی و گسترش سرمایه اجتماعی به‌عنوان شاخصه‌های دیگر توسعه اجتماعی، بر عهده دارد؟

هدف تحقیق

هدف اصلی این مقاله، تبیین نقش تحصیلات عالی در توسعه و انکشاف اجتماعی افغانستان و پاسخ‌دهی به پرسش‌های تحقیق می‌باشد. تحقیق حاضر، ما را به این آگاهی رهنمون خواهد ساخت که برای تحقق انکشاف و توسعه اجتماعی در کشور شاخص‌هایی چون تأمین رفاه اجتماعی و خیر همگانی، تقویت انسجام و هم‌بستگی اجتماعی، عدالت اجتماعی و سرمایه اجتماعی از اهمیت فوق‌العاده برخوردار می‌باشد. بدون شک تحصیلات‌عالی و پوهنتون‌ها در راستای عملی شدن شاخص‌های فوق و از سوی دیگر با شناسایی مسائل و موانع انکشاف و توسعه اجتماعی در افغانستان می‌توانند نقش تعیین‌کننده را ایفا نمایند.

توسعه‌اجتماعی و تحصیلات‌عالی

توسعه‌اجتماعی وسیع‌ترین بخشی توسعه‌ی ملی است که جنبه‌های بسیاری را در بر می‌گیرد. توسعه‌اجتماعی از مفاهیمی است که با چگونگی و کیفیت زندگی افراد یك جامعه پیوندی تنگاتنگ دارد (ازکیا، ۱۳۸۴، ص ۴۷). توسعه‌اجتماعی بیان‌گر بهبود کیفیت نظام اجتماعی برای دست‌یابی به رفاه اجتماعی، عدالت اجتماعی، انسجام و هم‌بستگی اجتماعی و سرمایه اجتماعی می‌باشد. در واقع هدف اصلی توسعه اجتماعی ارتقای سطح زندگی افراد در بعد مادی و معنوی و کیفیت زندگی مردم است (نراقی، ۱۳۸۰، ص ۱۲۲). توسعه‌اجتماعی روندی است که ساختارها و اوضاع اجتماعی را از حالت نامطلوب به حالت مطلوب تغییر می‌دهد و نهادهایی ساخته می‌شوند که موجب انسجام و هم‌بستگی اجتماعی در درون جامعه شوند. هدف توسعه در دین اسلام تحقق روندی است که انسان را به تعالی، کمال و سعادت حقیقی برساند.

راه‌هایی‌که نظام تحصیلات‌عالی می‌تواند به توسعه اجتماعی کمك کند، رشد آگاهی اجتماعی، سازگاری اجتماعی، انسجام و هم‌بستگی اجتماعی و مشارکت اجتماعی است (ثابتی، ۱۳۹۳، ص ٦٤). پوهنتون‌های افغانستان کانون تربیت نسل‌ها، نخبگان، مدیران و کارگزاران آینده کشور اند. دانش و بینش اسلامی و اجتماعی‌یی‌که این افراد در پوهنتون پیدا می‌کنند، عامل مؤثری در شکل‌گیری اخلاق و منش اجتماعی آن‌هاست که منجر به توسعه و انکشاف اجتماعی کشور می‌شود. در واقع پوهنتون‌ها به‌عنوان زیرمجموعه‌های نظام تحصیلات‌عالی در افغانستان، مرکز تجمع اندیشمندان و نخبگان جامعه به‌شمار می‌روند. آن‌ها با تربیت افراد متدین، متعهد، متخصص، صادق و وطن‌دوست و تزریق آنان به

بخش‌های مختلف جامعه امکان انجام تغییرات و اصلاحات لازم را در جهت توسعه و انکشاف اجتماعی افغانستان فراهم می‌سازند.

تحصیلات‌عالی عامل تحکیم وفاق و هم‌بستگی اجتماعی

زندگی اجتماعی برای انسان یک اصل ضروری به شمار می‌آید که در گرو جامعه‌ی سالم و عاری از اختلاف و کشمکش است تا انسان بتواند نیازهای مادی و معنوی خود را تأمین نماید. جامعه از افراد و گروه‌های اجتماعی تشکیل یافته است که مبتنی بر عواملی چون نژاد، قوم، زبان، مذهب، قبیله و خانواده اند. وفاق و انسجام میان افراد و گروه‌ها اساس یک زندگی اجتماعی را تشکیل می‌دهد و از بین رفتن آن، باعث فروریزی نظام اجتماعی و از هم‌پاشیدگی حیات اجتماعی می‌شود (رسول، ۱۴۰۱، ص ۲۴). با تحقق انسجام اجتماعی انتظار می‌رود که تضادها و کشمکش‌های ناشی از تفاوت‌های قومی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی از بین برود. عدم توجه به وفاق و انسجام اجتماعی در جامعه می‌تواند مشکلاتی را به همراه داشته باشد که طراوت و امنیت اجتماعی زندگی افراد جامعه را تهدید کند (نژاد محمد، ۱۳۷۹، ص ۱۳٦). بدون شک انکشاف و توسعه اجتماعی افغانستان در پرتو وفاق و هم‌بستگی اجتماعی و مشارکت عمومی افراد و گروه‌های اجتماعی میسر می‌گردد.

ابن خلدون بنیان‌گذار جامعه‌شناسی اسلامی می‌گوید که انسان دارای سرشت مدنی است و مجبور است برای رفع نیازمندی‌های خود در اجتماع زندگی نماید. یک فرد بشر به تنهایی قادر نیست که نیازهای خود را برآورده سازد. بنابراین، ناچار باید افراد انسانی گردهم آمده و در سایه‌ی تعاون، همکاری و هم‌بستگی اجتماعی قادر به مرفوع ساختن نیازهای شان هستند (ابن خلدون، ۱۳۸۲، ص ۷۸). ابن خلدون، مفهوم «عصبیت» که معنای هم‌کاری، هم‌یاری، انسجام و هم‌بستگی اجتماعی را در بر دارد، اساس و محور جامعه و تحولات اجتماعی تلقی نموده و به صراحت چنین بیان می‌دارد: "حمایت و دفاع و توسعه‌طلبی هر اجتماع از راه عصبیت میسر می‌شود. باید دانست که در یک جامعه هرچند عصبیت‌های متعدد و گوناگون وجود داشته باشد، ناگزیر باید از میان آن‌ها عصبیتی پدید آید که از همه‌ی آن‌ها نیرومندتر باشد و بر آن‌ها چیره شود و همه را یک‌سره به پیروی خویش وادارد و گرنه میان آن‌ها جدایی روی می‌دهد و به اختلاف و جنگ منتهی می‌گردد"(همان، ص ۲٦۵). به باور وی عمران و پیشرفت یک جامعه بدون تعاون، هم‌یاری و هم‌بستگی میان افراد و گروه‌ها ممکن نیست.

از آن‌جایی‌که جامعه افغانستان با توجه به تکثر اقوام و گروه‌های اجتماعی اکنون در شرایط حساس قرار دارد، نیازمند انسجام و هم‌بستگی ملی هرچه بیشتر است. در این میان پوهنتون‌ها و نهادهای تعلیمی دیگر از جمله نهادهایی اند که می‌توانند انسجام و هم‌بستگی ملی را تقویت نمایند. زیرا وجود انسجام

و هم‌بستگی اجتماعی در افغانستان ناشی از اعتقادات و ارزش‌های مشترک، سازگاری میان افراد و گروه‌های اجتماعی و پایداری آن منوط به دارا بودن افراد از فضایل و مهارت‌هایی مانند تفاهم، مدارا، هم‌دیگرپذیری و همیاری است که پوهنتون‌ها در ترویج و نهادینه‌سازی آن‌ها نقش تعیین‌کننده را به عهده دارند.

نظام تحصیلات‌عالی افغانستان با استفاده از ارزش‌های اسلامی و ملی به‌خصوص نصاب تحصیلی واحد و تعیین اولویت‌های جامعه می‌تواند محصلان و از طریق آن‌ها مردم افغانستان را به یک‌پارچگی و انسجام اجتماعی دعوت نموده و اتحاد و هم‌بستگی را در میان افراد و گروه‌های اجتماعی تقویت نماید.

امروزه جامعه افغانستان برای حفظ ثبات و جلوگیری از بروز و گسترش اختلافات و تضادها نیازمند عامل قوی و فراتر از عواملی چون نژاد، قوم، زبان و قبیله است که منافع همه‌ی افراد و گروه‌های اجتماعی را تأمین کند که این عامل جز تمسک و التزام عملی به دین و آموزه‌های اسلامی نمی‌تواند باشد.

دین اسلام برای رفع اختلافات قومی و نژادی و ایجاد انسجام و هم‌بستگی اجتماعی دساتیر ارزشمندی را ارائه می‌نماید. قرآن‌کریم همه‌ی انسان‌ها را برابر وصف نموده که همگی از فرزندان آدم هستند و بر یک‌دیگر دارای فضل و برتری خاصی نیستند، مگر با تقوا. «يااَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَانْثى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا و قَبَائِلَ لِتَعَارَفُوْاط إِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ الله أَتْقَاكُمْ» (حجرات: ۱۳). قرآن‌کریم در جای دیگر، محور وحدت گروه‌ها و مردم را تمسک به قرآن ذکر نموده و از اختلاف و تفرقه نهی کرده است. چنانچه می‌فرماید: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ الله جَمِيعًا وَّلَا تَفَرَّقُوْا وَاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَينَ قُلُوْبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا» (آل عمران: ۱۰۳). ترجمه: (همگی به ریسمان خدا (قرآن و اسلام) چنگ زنید و پراکنده نشوید و نعمت بزرگ خدا را بر خود به یاد آرید که چگونه دشمن یك‌دیگر بودید و او میان دل‌های شما، الفت ایجاد کرد و به برکت نعمت او، برادر شدید). قرآن‌کریم در آیه فوق، اصل و رمز استحکام بخشیدن به مسلمانان و جلوگیری از شکست را متحد شدن با یک‌دیگر و پرهیز از تفرقه و اختلاف معرفی می‌نماید و مسلمانان را به آن دعوت می‌کند. قرآن کریم به نعمت بزرگ اتحاد و برادری اشاره کرده و مسلمانان را به تفکر در وضع اندوه‌بار گذشته و مقایسه‌آن «پراکندگی» با این «وحدت» فرا خوانده و می‌فرماید: فراموش نکنید که در گذشته چگونه با هم دشمن بودید، ولی خداوند در پرتو اسلام و ایمان در دل‌های شما الفت انداخت و دل‌های شما را به هم مربوط ساخت و شما دشمنان دیروز، برادران امروز گـردید (عثمانی، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۱۴۶).

در صحیح بخاری حدیثی از پیامبر اسلام(ص) چنین نقل شده است: «عَنْ اَبِیْ مُوْسَی(رض) عَنِ النَّبِیْ(ص) قَالَ: «اَلْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا» ثُمَّ شَبَّک بَيْنَ أَصَابِعِهِ» (بخاری: ۶۰۲۶). ترجمه: (ابوموسی اشعری می‌گوید: نبی اکرم(ص) فرمود: مؤمنان برای یک‌دیگر مانند اجزای یک ساختمان هستند که باعث تقویت و استحکام یک‌دیگر می‌شوند. سپس رسول خدا(ص) انگشتانش را داخل یک‌دیگر نمود). این حدیث شریف ما را به هم‌بستگی و وفاق با یک‌دیگر دعوت می‌نماید.

هم‌چنان دین اسلام عواملی‌که باعث ازهم‌گسیختگی انسجام و هم‌بستگی اجتماعی می‌شود را شناسایی و نهی نموده است. عَنْ اَبِیْ هُرَیْرَةَ(رض) عَنِ النبیْ(ص) قَالَ: « اِیَّاکُمْ وَ الظَّنَّ، فَاِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِیْثِ، وَ لا تَحَسَّسُوْا، وَلا تَجَسَّسَوْا، وَ لا تَحَاسَدُوْا، وَلا تَدَابَرُوْا، وَلا تَبَاغَضُوْا، وكُوْنُوْ عِبَادَالله إِخْوَانًا» (بخاری: ۶۰۶۴). ترجمه: (از ابوهریره روایت است که پیامبر(ص) فرمود: از گمان بد بپرهیزید، همانا گمان بد دروغ‌ترین سخن است و بر دیگران عیب مگیرید و جاسوسی نکنید، حسد نورزید، دشمنی نکنید و کینه‌توزی نکنید و ای بندگان خدا با هم برادر باشید).

از نظر ابن خلدون نیرومندترین عصبیت، عصبیت دینی است و سِر آن این است که هرگاه دل‌های مردم به خواهش‌های باطل گرایند و به دنیا شیفته شوند، هم‌چشمی روی می‌دهد و به اختلاف کشیده می‌شود، ولی اگر مردم به حق و راستی گرایند و دنیا و باطل را فروگذارند و به خداوند روی آورند در هدف و راهی که برگزیده اند، متحد می‌شوند و در نتیجه، هم‌چشمی و کشمکش از میان آنان رخت بر می‌بندد و نزاع و اختلاف کمتر روی می‌دهد و همکاری و تعاون نیکو حاصل می‌شود و دایره‌ی وحدت کلمه و یک‌زبانی آنان در راه هدف مشترك توسعه می‌یابد. ارزش‌های دینی هم‌چشمی و حسد بردن به یک‌دیگر را که در میان گروه‌های اجتماعی یافت می‌شود، زایل می‌کند و وجهه را تنها به سوی حق و راستی متوجه می‌سازد تا جایی که هیچ نیرویی در برابر آن‌ها توان مقاومت نخواهد داشت. چنان‌چه اجتماع و وحدت دینی اعراب نیروی عصبیت آن‌ها را دوچندان کرد و از این‌رو هیچ نیرویی در برابر آنان تاب مقاومت نیاورد (ابن خلدون، ۱۳۸۲، ص ۳۰۲). دین اسلام، منشأ انسجام و هم‌بستگی جدیدی شد که مسلمانان را دولت و تمدن بخشید. بنابراین، دین اسلام نیرومندترین عامل تقویت‌کنندۀ وفاق و هم‌بستگی اجتماعی است.

از نظر علامه ابوالحسن علی ندوی، تعصبی که منجر به تفرقه و جدایی میان مسلمانان شده است، نتیجه جهل و نادانی آن‌ها و فاصله گرفتن دین از صحنه‌های عملی زندگی می‌باشد. ندوی می‌گوید: "جهل و نادانی سبب می‌شود که انسان مرتباً مرتکب خطا شده و از یک سوراخ بارها گزیده شود و این واقعاً برای انسانی که خداوند نعمت هدایت و حکمت را به وی ارزانی داشته و دستور داده است که نیروهای

عقلی و تجارب گذشته خود را تا نهایت درجه به‌کار گیرد، شایسته نیست. اسلام تعصبات قومی و زبانی را حرام و ممنوع می‌داند و از آن‌ها به‌عنوان «غیرت جاهلی» یاد می‌کند "(ندوی، ۱۳۸۵، ص ۱۲). جاهلیت سبب می‌گردد که افراد درگیر تعصبات قومی و زبانی شده و این امر برادری و وحدت اسلامی را نابود می‌سازد. تعصبات قومی و زبانی سبب شده که دشمنان اسلام از آن به‌عنوان دلیل برای ضعف اسلام استفاده کنند. در واقع این خطرناکترین ضربه‌ای است که به علت تعصبات زبان و فرهنگ موجود در میان مسلمانان، بر پیکره اسلام وارد می‌آید. در حالی که حقیقت اسلام چیز دیگر است. بنابراین، لازم است که دانش و آگاهی افراد در سطحی باشد که نقطه نظر اسلام را در مورد مسائل به‌وجود آمده بدانند (همان، ص ۲۱). وظیفه هر فرد مسلمان است که به شناخت جاهلیت بپردازد و فریب وسیله‌های جاهلیت را نخورد. بدون شک مراکز علمی و نظام تحصیلات عالی در این میان، رسالت بزرگی را به عهده دارند. به باور علامه ندوی اهمیت نهادهای علمی نه‌تنها در جهان اسلام، بلکه در جهان بشریت همانند نیروگاه برق است که در بخش‌ها و شعبه‌های به‌خصوصی، عقل و فکر و اندیشه و قلب انسان را از هرگونه تاریکی‌ها و گم‌راهی‌ها مبرا ساخته و روشن می‌گرداند (ندوی، ۱۳۹۷، ص ۵). واقعاً هروقت بر محور حقایق و ارزش‌های عالیه اسلامی و انسانی پردهٔ جاهلیت افکنده شود، این همان وقتِ بسیار حساس و بحرانی خواهد بود که کلیه ارزش‌ها، قربانی ایده‌ها و نظریات بی‌اساس و بی‌ارزش خواهد گشت. و مادامی که نقاب از کلیه جهالت‌ها، تعصبات بی‌جا و خشک و بی‌فرهنگی‌ها برداشته نشود، این وضعیت تأسف‌بار ادامه خواهد داشت (همان، ص ۱). مهم‌ترین نیاز جوامع اسلامی را علامه ندوی، بالا بردن سطح فرهنگ و دانش دانسته و در این عرصه اهمیت زیادی برای علماء، دانشمندان و مراکز علمی قائل است.

بنابراین، نظام تحصیلات‌عالی افغانستان از طریق آموزش و ترویج ارزش‌های اسلامی وحدت‌آفرین و انسجام‌بخش در ایجاد هم‌گرایی هرچه بیشتر میان افراد و گروه‌های اجتماعی مختلف ساکن در کشور نقش عمده را ایفا می‌نماید. پوهنتون‌ها می‌توانند با برنامه‌ریزی درست به محصلان و از طریق آن‌ها به تمام مردم افغانستان کمک کنند، تا جایگاه ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی را در روند توسعه و انکشاف جامعه بهتر درک نموده، آن‌ها را پذیرفته و جزء شخصیت خویش ساخته، رفتارها و روابط اجتماعی شان را بر مبنای آن‌ها تنظیم نمایند. ازآن‌جایی که افراد متعلق به اقشار و اقوام مختلف به حیث استاد، محصل و مأمور حق و فرصت ورود به تحصیلات‌عالی را دارند، با کنار هم قرارگرفتن و با شناخت یک‌دیگر و قبول ارزش‌های اسلامی و ملی انسجام‌بخش، آن‌ها با هم‌دیگر تفاهم و هم‌گرایی پیدا نموده که این امر بر اتحاد و هم‌بستگی میان تمام مردم افغانستان تأثیر مثبت دارد.

تحصیلات‌عالی با آموزش اخلاقی و القای ارزش‌های وفادار به نظام اجتماعی می‌تواند افراد را از خودمداری که تهدیدی به نظم‌اجتماعی محسوب می‌شود بیرون نموده و به مثابه‌ی عامل کنترول اجتماعی عمل‌کند. زیرا رسالت نهاد تعلیم و تربیت یک جامعه پرورش روحیه جمعی، ارزش‌ها و موازین اخلاقی احترام به نظام سیاسی حاکم و هم‌گرایی میان افراد و گروه‌های اجتماعی است(حاتمی، ۱۳۹۸، ص ۸۳). افزون بر آن، تحصیلات‌عالی می‌تواند با جذب و همگون‌سازی افراد و گروه‌های اجتماعی تحت تأثیر اهداف و ارزش‌ها مشترك سازگاری و انسجام اجتماعی را تأمین‌کند. این امر به ویژه در جامعه افغانستان که از گروه‌های قومی و زبانی مختلف تشکیل شده است، از طریق نظام تحصیلات‌عالی با آموزش و ترویج ارزش‌ها و موازین اسلامی و ملی انسجام‌بخش تأمین می‌شود.

تحصیلات‌عالی عامل ترویج عدالت اجتماعی

زندگی مسالمت‌آمیز افراد و گروه‌های اجتماعی در کنار یك‌دیگر و در مجموع بقای یک نظام در گرو تحقق عدالت اجتماعی است. چون انکشاف و توسعه اجتماعی متضمن بهبود کیفیت زندگی مردم است، بر این اساس عدالت اجتماعی به‌عنوان یکی از محوری‌ترین شاخص‌ها مطرح می‌باشد. عدالت، عبارت از اعطای حق هر صاحب حق و گذاشتن هر چیز در جایگاه شایسته‌ی‌آن بوده که لازمهٔ آن جلوگیری از ظلم و تبعیض در جامعه است. هدف از عدالت اجتماعی توزیع عادلانه‌ی امکانات و فرصت‌ها، کاهش تبعیض و نابرابری بین افراد و گروه‌ها در جامعه می‌باشد. از طریق عدالت اجتماعی انتظار می‌رود که نابرابری‌ها و فاصله‌های طبقاتی در جامعه به حداقل برسد و توزیع درآمد، امکانات و فرصت‌ها به گونه‌ای مناسب‌تر و عادلانه‌تر انجام گیرد. توزیع ناعادلانه درآمد، منابع و امکانات نه تنها به گسترش فقر و شکاف‌های اجتماعی و اقتصادی منجر می‌شود، بلکه زمینه‌های افزایش نابسامانی‌ها و آسیب‌های اجتماعی را در جامعه فراهم می‌کند (صیدایی، ۱۳۸۸، ص ۲۱۸).

انکشاف و توسعه اجتماعی افغانستان را می‌توان با سنجش عدالت اجتماعی به‌عنوان والاترین ارزش و آرمانی که فراهم‌سازی آن از ملزومات پیشرفت و خوش‌بختی مردم افغانستان می‌باشد، بررسی نمود. در حقیقت همه کوشش‌ها وسیله‌ای برای تحقق عدالت است. عدالت، حق است و اما همه افراد جامعه در زمینه‌ی تحقق آن تکلیف دارند و مهم‌ترین عنصر در این زمینه آموزش و تحصیل است.

تحصیلات عدالت‌محور، به‌عنوان عنصری اساسی در تقویت فرهنگ عمومی و جامعه‌پذیر کردن افراد با موازین و هنجارهای عدالت مهم‌ترین مؤلفه در ارتقا و تحقق آن در جامعه است. تحصیلات عدالت‌محور شامل ارائه دانش، تقویت مهارت‌ها و ارزش‌های لازم برای زندگی توأم با عدالت و

رستگاری می‌باشد. بهره‌مندی از این تحصیلات می‌بایست متضمن ایجاد مسئولیتی برای ارتقای عدالت اجتماعی به‌عنوان ضرورت برای پیشرفت اجتماعی مطلوب باشد (مصفا، ۱۳۹۰، ص ۲۳۵).

عدالت اجتماعی هدفی است که تحقق آن در جامعه افغانستان به آموزه‌ها و رعایت احکام دینی نیاز دارد. دین استقرار عدالت را در گرو نفی هواهای نفسانی می‌داند. دین با سوق دادن مردم به مبدأ و معاد زمینه‌ی مبارزه با خودخواهی و رعایت حقوق دیگران را فراهم می‌کند. پابندی به احکام دینی در زندگی بهترین روش برای مهار نمودن حس خودخواهی و غلبه بر خواهشات نفسانی است.

در قرآن مجید آیه‌های زیادی پیرامون رعایت عدالت وجود دارد: «يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا كُوْنُوْا قَوَّامِيْنَ لِلهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلى الاَّ تَعْدِلُوْا اِعْدِلُوْا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوى وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ خَبِيْرٌ بِمَا تَعْمَلُوْنَ»(مائده: ۸). ترجمه: (ای کسانی که ایمان آورده اید! همواره برای خداوند قیام کنید و از روی عدالت، گواهی دهید و شما را نباید دشمنی و اختلاف گروهی و قومی بر آن دارد که از راه عدل بیرون روید؛ عدالت کنید که به تقوا نزدیک است و از خدا بترسید که خداوند به هرچه می‌کنید آگاه است). این آیه دعوت به قیام عدالت می‌کند و سپس به یکی از عوامل انحراف از عدالت اشاره نموده و به مسلمانان هشدار می‌دهد که دشمنی گروه خاصی شما را به این وا ندارد که شما عدالت نکنید، عدالت کنید؛ زیرا عدالت مهم‌ترین رکن تقوا و پرهیزگاری است (عثمانی، ۱۳۷۷، ج۴، ص-۳۲۰-۳۲۱).

در مورد تحریم ظلم در صحیح مسلم از نبی اکرم (ص) نقل شده که فرموده است: عَنْ اَبِيْ ذَرْ عَنِ النَّبِيْ(ص) فِيْمَا رَوِىَ عَنِ اللهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى اَنَّهُ قَالَ: «يَا عِبَادِيْ إِنِّيْ حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِيْ وَ جَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلاَ تَظَالَمُوْ يَا عِبَادِيْ...»(مسلم: ۲۵۷۷). ترجمه: (از ابوذر(رض) روایت است که رسول خدا(ص) از قول خداوند متعال چنین فرمود: ای بندگان من! ظلم و ستم را بر خود حرام نمودم و آن‌را میان شما نیز حرام کردم، پس به همدیگر ظلم و ستم نکنید ای بندگان من...). در حدیث دیگر می‌خوانیم: «عنْ سَالِمْ عَنْ اَبِيْهِ اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ(ص) قَالَ: اَلْمُسْلِمُ اَخُو الْمُسْلِمِ لاَ يَظْلِمُهُ وَلاَ يُسْلِمُهُ مَنْ كَانَ فِيْ حَاجَتِ اَخِيْهِ كَانَ اللهُ فِيْ حَاجَتِهِ وَ مَنْ فَرَجَ عَنْ مُسلِمٍ كُرْبَتً فَرَجَ اللهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَتٌ مِنْ كُرَبِ يَوْمَ الْقِيَامَتِ وَ مَنْ سَترَ مُسْلِماً سَترَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَتِ»(مسلم: ۲۵۸۰). ترجمه: (از سالم روایت است که پدرش گفت: رسول خدا(ص) فرمود: مسلمان برادر مسلمان است؛ به او ستم نمی‌کند و او را تسلیم (رنج و بلا) نمی‌کند. کسی که حاجت برادر خود را برآورده کند، خداوند حاجت او را برآورده می‌سازد. کسی که اندوهی را از مسلمانی دور گرداند، خداوند اندوهی از اندوه‌های روز قیامت را از او دور می‌گرداند. کسی عیب فرد مسلمانی را بپوشاند، خداوند در روز قیامت عیب او را می‌پوشاند).

تحصیلات‌عالی عدالت‌محور مبتنی بر ارزش‌های اصیل اسلامی (برآمده از قرآن کریم و سنت)، نظرات علما و متفکران اسلامی در باره عدالت است که در عین حال از تجربیات قابل بهره‌برداری و مفید دیگر کشورها بهره خواهد جست. هدف از این تحصیلات تقویت ارزش‌ها و ظرفیت‌های شخصی برای رعایت اصول عدالت در رفتارهای فردی و اجتماعی است. از این رو، این تحصیلات باید حساس به باورها و هنجارهای فرهنگی باشد (مصفا، ۱۳۹۰، ص ۲۳۵). تحصیلات عدالت‌محور را می‌توان از طریق محورهای ذیل دنبال کرد:

- بازنگری و تدوین برنامه‌ها و نصاب تحصیلی برای تقویت فرهنگ عدالت در جامعه افغانستان.
- رعایت و در نظرگرفتن عدالت و انصاف توسط مسئولان و دست‌اندرکاران نظام تحصیلات‌عالی به‌ویژه استادان در رفتار و عملکردهای شان جهت ترویج فرهنگ عدالت به محصلان و از طریق آن‌ها به جامعه.
- شناسایی موانع تحقق عدالت اجتماعی در افغانستان از طریق تحقیقات علمی.
- تقویت نقش و توان رسانه‌های گروهی برای آموزش عدالت‌محور.
- ایجاد و گسترش فرصت‌های برابر تحصیلات عدالت‌محور برای همه‌ی شهروندان افغانستان.

محورهای عمده تحصیلات عدالت‌محور تحصیلات‌عالی عدالت‌محور، زمانی از کارایی لازم برخوردار است که متناسب با نیازهای جامعه افغانستان برنامه‌ریزی شده و محصلان و مخاطبان را به جستجوی راه‌هایی برای تحقق اصول عدالت در شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه متعهد سازد.

نظام تحصیلات عالی عدالت‌محور با آموزش و تربیت نسل‌ها می‌تواند از مؤثریت لازم در ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ عدالت و مبارزه با ظلم در جامعه افغانستان برخوردار باشد.

تحصیلات‌عالی و رفاه اجتماعی

یکی دیگر از مؤلفه‌های توسعه اجتماعی رفاه اجتماعی است. رفاه اجتماعی عبارت از مجموعه اقدامات، برنامه‌ها و خدمات گوناگون اجتماعی به‌منظور پاسخ‌گویی به نیازهای مادی و معنوی افراد و گروه‌ها و غلبه بر مسائل اجتماعی جهت تأمین مطلوبیت و خوش‌بختی انسان بوده تا زمینه‌ی آسایش و سعادت او را فراهم آورد (زاهدی اصل، ۱۳۸۱، ص ٦). ملازمه‌ی جدی میان توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی وجود دارد؛ زیرا توسعه اقتصادی وسیله‌ای برای بهبود کیفیت زندگی مردم است. منظور از کیفیت زندگی، ارتقاء و افزایش تسهیلات و خدمات زیربنایی شامل تغذیه، صحت و درمان، تحصیلات، اشتغال و ارتباطات سالم است و انتظار می‌رود که هر نظام اجتماعی به ارائه این تسهیلات با کمیت و کیفیت مناسب بپردازد، به‌گونه‌ای‌که امکان دست‌رسی همه‌ی افراد جامعه به آن‌ها فراهم گردد. شاخص‌هایی مانند کاهش فقر، کاهش نابرابری، دست‌رسی به اشتغال، احساس و رشد معنویت،

بالا بردن نرخ باسوادی و فیصدی افرادِ دارای تحصیلات‌عالی- فنی و حرفه‌ای شناساننده‌های کیفیت زندگی هستند (رسول، ۱۳۹۵، ص ٦٠). هدف از توسعه اجتماعی رفع نیازهای انسان است و به‌طور کلی نیازهای انسان را می‌توان به سه دسته زیر طبقه‌بندی کرد: ۱. نیازهای زیستی و فزیولوژیک مانند خوراک، پوشاک، مسکن، صحت و درمان و غیره. ۲. نیازهای روانی مانند کسب علم و آگاهی، لذت بردن از دین، معنویت، پیمودن مسیر کمال، لذت بردن از حیات و از جهان هستی، تأمین امنیت، فرار از تاریکی‌ها و ناشناخته‌ها. ۳. نیازهای اجتماعی مانند نیاز به تشریک مساعی جمعی در حل مسائل و مشکلات، نیاز به همدلی، تعاون و اعتماد (نژاد محمد، ۱۳۷۹، ص ۱۲۴).

انکشاف و توسعه اجتماعی افغانستان در گرو شناسایی مسائل و مشکلات اجتماعی و برنامه‌ریزی به‌منظور پاسخ‌گویی به نیازهای گوناگون جامعه است. مسلم است که نهادها و سازمان‌های مختلف دولتی و غیردولتی برای مرفوع ساختن نیازهای گوناگون و تأمین رفاه اجتماعی به فعالیت مشغول اند؛ مانند وزارت‌های تحصیلات‌عالی، اقتصاد، مالیه، دفاع، داخله، استخبارات، معارف، صحت عامه، امر به معروف و نهی از منکر، حج و اوقاف، کار و امور اجتماعی، شهرسازی و مسکن، اطلاعات و فرهنگ، احیا و انکشاف دهات، شاروالی‌ها، محیط زیست و غیره. در کیفیت طراحی نظام‌های موجود در یک جامعه (به‌خصوص در بهبود و تجهیز نظام صحی و بهداشتی، بقا و تقویت نظام فرهنگی)، تحصیلات‌عالی از جایگاه مهم برخوردار است (حاتمی، ۱۳۹۸، ص ٦٢).

با توجه به پیچیده بودن ابعاد مسائل و مشکلات اجتماعی نهادها و سازمان‌های مختلفی که در عرصه تأمین رفاه اجتماعی و رفع نیازهای مردم فعالیت دارند، نیازمند شناسایی اولویت‌ها، تصمیم‌سازی، اقدامات و برنامه‌ریزی‌های درست و علمی جهت رفع نیازها و مشکلات اجتماعی مردم افغانستان می‌باشند. در این مسیر نظام تحصیلات‌عالی و پوهنتون‌های کشور از یک طرف می‌توانند نیروی انسانی متخصص و مسلکی مورد نیاز را برای آن‌ها فراهم سازند و از جانب دیگر می‌توانند با انجام تحقیقات علمی معضلات اجتماعی‌را شناسایی و به ارائه پیشنهادات، راهکارهای علمی و برنامه‌ریزی جهت حل معضلات بپردازند.

بنابراین، از وظایف مهم تحصیلات‌عالی در افغانستان پرورش نیروی انسانی کارآمد برای عرضه خدمات رفاهی در بخش‌های گوناگون و مورد نیاز جامعه است. هدف اصلی و نهایی پوهنتون‌ها تولید دانش، شناسایی مسائل و مشکلات اجتماعی، تأمین نیازهای جامعه، تربیت متخصصان و ارائه‌ی راهکار برای حل معضلات اجتماعی در همه زمینه‌هاست (شریف زاده، ۱۳۹۰، ص ۸۰). لذا، نظام تحصیلات‌عالی

افغانستان در جهت تأمین رفاه اجتماعی و مرفوع ساختن نیازهای گوناگون جامعه نقش بسیار مهم را بر دوش دارد.

تحصیلات‌عالی عامل گسترش سرمایه اجتماعی

یکی دیگر از مؤلفه‌های انکشاف و توسعه اجتماعی افغانستان سرمایه اجتماعی می‌باشد. سرمایه اجتماعی عبارت است از مجموعه‌ای موهبت‌ها و امتیازات اجتماعی مانند ارزش‌ها و هنجارهای مشترک، اعتماد، صداقت، درک متقابل، تساهل، همدلی، حسن‌نیت، همکاری، خیراندیشی، انسجام، مشارکت و ارتباط متقابل که افراد را قادر می‌سازد با یک‌دیگر به‌گونه‌ی سازگار کار نمایند. سرمایه اجتماعی، توانایی افراد برای کار با یک‌دیگر در جهت اهداف و خیر عمومی در گروه‌ها و نهادها می‌باشد (لعل علی‌زاده، ۱۳۹۴، ص ۱۰۴). سرمایه اجتماعی مجموعه هنجارهای موجود در نظام اجتماعی بوده که موجب ارتقای سطح همکاری میان اعضای جامعه گردیده و موجب پایین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات و ارتباطات و تسهیل کنش‌های اجتماعی آن‌ها می‌گردد. در صورت فقدان سرمایه اجتماعی سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند و بدون سرمایه اجتماعی پیمودن راه‌های توسعه و تکامل اجتماعی و اقتصادی ناهموار و دشوار می‌نماید (صیدایی، ۱۳۸۸، صص ۱۹۰-۱۹۶). سرمایه اجتماعی بر خلاف سایر سرمایه‌ها به‌صورت فیزیکی وجود ندارد، بلکه حاصل تعاملات هنجارهای گروهی و اجتماعی بوده و از طرف دیگر افزایش آن می‌تواند موجب پایین آمدن سطح هزینه‌های اداره جامعه گردد. امروزه سرمایه اجتماعی با توجه به تعاملی که بین افراد با یک‌دیگر و گروه‌های اجتماعی با دولت و دولت با گروه‌ها ایجاد می‌کند، اهمیت زیادی برای انکشاف و توسعه ملی پیدا کرده است.

نظام تحصیلات‌عالی در افغانستان می‌تواند از طریق مضامین پوهنتون‌شمول و با آموزش و ترویج ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی و معنوی چون صداقت، اعتماد، حسن‌نیت، خیرخواهی، درک متقابل، تساهل، همدلی، همکاری، انسجام و مسئولیت متقابل(که همه عناصر تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی اند) در ترسیم و تحقق جامعه‌ی ایده‌آل و مطلوب نقش تعیین‌کننده داشته باشد. پوهنتون‌ها با آموزش و ترویج ارزش‌های دینی نه‌تنها باعث تقویت سرمایه اجتماعی می‌شوند، بلکه با ایجاد هویت دینی و ملی مشترک و گسترش آن می‌توانند موانع انکشاف و توسعه اجتماعی افغانستان را نیز از میان بردارند. پوهنتون‌ها کانون تولید سرمایه اجتماعی هستند. پوهنتون‌ها که به واسطه مقررات رسمی اعتمادساز و هویت‌ساز ملی در جامعه افغانستان فعالیت دارند، توانایی افزایش سرمایه اجتماعی را دارند. پوهنتون‌ها با کارکرد ایجاد هویت مشترک میان اقوام کشور در افزایش سطح اعتماد و انسجام ملی، از ظرفیت و

توانایی لازم برخوردار اند. از آن‌جایی‌که محصلان، استادان و کارمندان پوهنتون‌های افغانستان از اقوام و مناطق مختلف کشور هستند، این امر می‌تواند باعث نزدیکی این اقوام به یک‌دیگر گردیده و منجر به افزایش حس اعتماد و همکاری میان آن‌ها شود. افرادی‌که به پوهنتون‌ها راه می‌یابند، هرچند دارای سلسله مراتب اجتماعی و اندیشه‌های متفاوتند، ولی مهم این است که آن‌ها دارای احساس همدردی مشترک و هدف‌های مشترک اند. جوامع سرنوشت آینده خویش را که همانا تربیت افرادی عالم، متدین، متعهد، مسئولیت پذیر، متفکر و خلاق است، به عهده‌ی پوهنتون‌ها و سیستم‌های آموزشی واگذار کرده‌اند(نیستانی، ۱۳۹۲، ص ۱۵۶). هنجارهای مشترک در رشته‌های تحصیلی پوهنتون‌ها باعث می‌شوند تا تحصیل‌کردگان هر رشته با دانش‌آموختگان همین رشته در ولایت دیگر نسبت به هم احساس هویت مشترک بیابند. وجود این گروه‌ها از اجزای انسجام و وحدت ملی بوده و موجب همکاری آن‌ها با یکدیگر در ادارات و نهادهای دیگر می‌شود. در شرایطی که بین افراد و گروه‌های اجتماعی حس همانندی و قرابت وجود داشته باشد، ارزش‌ها و منافع مشترک آن‌ها را به یک‌دیگر متصل و متحد می‌سازد.

از جانب دیگر، قرارگرفتن در فضای تحصیلات‌عالی به افراد فرصت می‌دهد تا به شناخت بهتر از «خود» و «دیگران» و نیز مسائل جهان اجتماعی نایل شوند. تحصیلات‌عالی با انجام فعالیت‌های خویش در عرصه نظام‌سازی و ملت‌سازی نقش تعیین‌کننده دارد (حاتمی، ۱۳۹۸، ص ٦۲). به هر اندازه که دانش و شناخت متقابل میان گروه‌های اجتماعی از منافع و خواست‌های یکدیگر افزایش یابد، به همان اندازه گفتگو و تفاهم میان منافع و علایق متفاوت گروهی و قومی جای بدبینی و تعصب نسبت به یک‌دیگر را می‌گیرد. بر این مبنا، نظام تحصیلات‌عالی و پوهنتون‌های افغانستان می‌توانند با ترویج ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی و ملی کانونی برای تعامل و تفاهم میان گروه‌های اجتماعی مختلف باشند و از این طریق در اعتماد اجتماعی و همکاری متقابل نقش اساسی ایفا نمایند.

نتیجه‌گیری

از مباحث مطرح شده در متن مقاله می‌توان چنین نتیجه‌گیری نمود:

تحصیلات‌عالی و توسعه‌اجتماعی افغانستان با همدیگر رابطه‌ی ارگانیک داشته و مکمل هم هستند. سرنوشت امروز و آینده‌ی افغانستان بستگی به تربیت افراد متدین، دانشمند، متخصص، صادق و متعهد، مسئولیت‌پذیر، خلاق و مبتکر دارد و نظام تحصیلات‌عالی عهده‌دار تربیت و تولید چنین افراد می‌باشد. برای تحقق انکشاف و توسعه‌اجتماعی در افغانستان شاخص‌هایی چون رفاه اجتماعی، تقویت انسجام و هم‌بستگی ملی، عدالت اجتماعی و سرمایه اجتماعی از اهمیت فوق‌العاده برخوردار اند.

نظام تحصیلات‌عالی در افغانستان با بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی و ترویج آن‌ها می‌تواند ابزارها و راهکارهای مناسب را برای تحقق عدالت اجتماعی، تقویت انسجام و هم‌بستگی ملی و رفاه اجتماعی تدارک نموده و جامعه را به سمت توسعه اجتماعی پایدار سوق دهد. نظام تحصیلات‌عالی و پوهنتون‌های افغانستان با داشتن برنامه‌های مناسب و با کیفیت می‌توانند سرمایه اجتماعی را از طریق ترویج ارزش‌ها و هنجارهای دینی مشترک نظیر اعتماد، صداقت، تعاون و حسن‌نیت افزایش داده و این نقش را به واسطه آموزش و تحقیق در سطح ملی انجام دهند. پوهنتون‌ها در افزایش انسجام و هم‌بستگی و هویت مشترک میان شهروندان افغانستان از اقوام و گروه‌های مختلف تأثیر تعیین‌کننده دارند؛ زیرا افراد را از اقوام و گروه‌های مختلف به‌عنوان محصل، استاد، مأمور و کارگر در خود جذب نموده و زمینه‌ی ایجاد ارتباط و تفاهم میان آنان را فراهم می‌سازند.

نظام تحصیلات‌عالی در افغانستان علاوه بر نقشی که در جهت تولید دانش و تربیت نیروی متخصص ایفا می‌کند، نقش‌های دیگری نظیر پاسداری از فرهنگ اسلامی و انتقال آن به نسل‌های آینده، بازاندیشی مستمر پروسه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ارائه راهکارهای علمی و عملی برای بیرون‌رفت از تنگ‌ناها و عقب‌ماندگی در ابعاد مختلف جامعه را نیز بر عهده دارد.

خلاصه این‌که، نظام تحصیلات‌عالی در افغانستان از یک طرف با تربیت و تولید سرمایه انسانی و اجتماعی و از طرف دیگر با ترویج و تحکیم ارزش‌هایی چون انسجام و هم‌بستگی اجتماعی، عدالت اجتماعی، اعتماد اجتماعی و شناسایی مسائل اجتماعی در افغانستان با راه‌اندازی تحقیقات می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در انکشاف و توسعه اجتماعی کشور ایفا نماید. نظام تحصیلات‌عالی در افغانستان با تقویت روحیه‌ی اتکاء به آموزه‌های اسلامی و دستاوردهای علمی ظرفیت و توانایی جامعه را در مسیر انکشاف و توسعه اجتماعی افزایش می‌دهد.

پیشنهادات

۱. اگر جامعه را به بدن انسان تشبیه کنیم بدون هیچ‌گونه تأملی باید نظام تحصیلات‌عالی را محوریت عقلانی یا مغز انسان در نظر بگیریم. در این صورت، اخذ هرگونه تصمیم و پالیسی در راستای توسعه و انکشاف اجتماعی افغانستان، باید بر محوریت نظام تحصیلات عالی ساخته شود.

۲. نظام تحصیلات‌عالی افغانستان به‌منظور اثربخشی نصاب تحصیلی و آموزش مفید در راستای انکشاف و توسعه اجتماعی کشور نیازمند بازنگری نصاب درسی و محتوای آن با توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی کشور و نیازهای جامعه است.

۳. یکی از چالش‌های مهم نظام تحصیلات‌عالی در کشورهایی نظیر افغانستان کم‌بود کادر علمی متدین، متعهد، متخصص، دل‌سوز و صادق می‌باشد. وزارت محترم تحصیلات‌عالی کشور تلاش نماید تا کادر علمی متدین، متعهد، صادق و متخصص مورد نیاز را با در اختیار گذاشتن امکانات مورد نیاز آن‌ها فراهم سازد.

۴. از مشکلات عمده پوهنتون‌ها در افغانستان کمبود و حتی فقدان منابع مالی لازم جهت انجام تحقیقات علمی است. برای پیشرفت و توسعه در ابعاد مختلف جامعه نیاز است تا موانع توسعه شناسایی و برای رفع آن‌ها راهکارهای علمی تدارک گردد. در این روند، پوهنتون‌ها نقش بنیادی را بر عهده دارند و این نقش زمانی تأمین خواهد شد که هزینه و امکانات لازم در اختیار آن‌ها قرار گیرد.

۵. نظام تحصیلات‌عالی در افغانستان باید برنامه‌های خویش‌را متمرکز به تربیت نسل جوان براساس معیارهای اسلامی و تربیت انسان‌های متعهد، متخصص، مسئول و تلاش‌گر در جهت انکشاف و توسعه اجتماعی بسازد. در ضمن، تلاش بیشتر نماید تا فرصت‌های تحصیلی باکیفیت را در اختیار همه‌ی مردم افغانستان قرار دهد.

٦. برای برنامه‌ریزی‌های لازم جهت انکشاف و توسعه اجتماعی پایدار همکاری و هماهنگی وزارت تحصیلات‌عالی با سائر وزارت‌های‌کشور امری ضروری بوده، تدابیر و اقدامات لازم در این زمینه روی دست‌گرفته شود. زیرا توسعه‌اجتماعی نیازمند مشارکت همگانی و مدیریت عقلانی و اصلاحات گام‌به‌گام نهادهای اجتماعی و نیروی بشری کشور می‌باشد.

۷. برای ترویج و نهادینه‌سازی ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی معطوف به توسعه و انکشاف اجتماعی در جامعه افغانستان نیاز است تا وزارت محترم تحصیلات‌عالی شبکه‌ی تلویزیونی مستقل را فعال نماید. شبکه‌ی مذکور برنامه‌ها و گفتمان‌های اسلامی و علمی‌را در راستای عوامل و موانع انکشاف و توسعه در ابعاد مختلف منتشر نماید تا مردم افغانستان بتوانند مهارت‌های لازم را در این عرصه به‌دست آورده و در پیشرفت و انکشاف کشور سهم فعال داشته باشند.

۸. برای این‌که نظام تحصیلات‌عالی بتواند نقش‌های خویش را در انکشاف و توسعه‌اجتماعی افغانستان ایفا نماید، باید معضلات و مشکلات نظام تحصیلات‌عالی در سطوح گوناگون با همکاری پوهنتون‌ها و مراکز تحقیقاتی بررسی شود. شکی نیست‌که تحصیلات‌عالی کشور نیازمند توان‌مندسازی است.

۹. چون افغانستان یک جامعه‌ی اسلامی است، نیاز شدید به تولید علوم اجتماعی مبتنی بر مبانی دینی اسلام احساس می‌شود. از طریق علوم اجتماعی مبتنی بر مبانی دینی می‌توان از خودبیگانگی فکری و فرهنگی نسل جوان افغانستان و ناسازگاری‌های اجتماعی را کاهش داد.

۱۰. مسئولین نظام امارت اسلامی باید به تحصیلات‌عالی در افغانستان توجه بیشتری را معطوف بدارد تا نظام تحصیلات‌عالی بتواند با کیفیت بیشتر رسالت دینی و ملی خویش را به سر رسانده و با ارتقاء کمی و کیفی سطح تحصیلی و تحقیقی خویش به روند انکشاف و توسعه‌ی موزون (مادی و معنوی) جامعه شتاب بیشتری بخشد و افغانستان بتواند به‌عنوان یک جامعه‌ی اسلامی مستقل، متحد، آزاد و توسعه‌یافته در میان ملل دیگر جهان شناخته شود.

منابع

القرآنالکریم.

بخاری، محمد بن اسماعیل. (۱۳۹۰). صحیح البخاری. ترجمهٔ عبدالعلی نور احراری، جلد ششم، تربت جام: شیخ الاسلام احمد جام.

مسلم، امام ابوالحسین بن الحجاج القشیری. (۱۳۹۳). صحیح مسلم. جلد چهارم، ترجمهٔ خالد ایوبی نیا، ارومیه: حسینی اصل.

ابن خلدون، عبدالرحمن بن محمد. (۱۳۸۲). مقدمهٔ ابن خلدون. جلد اول، ترجمهٔ محمد پروین گنابادی، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

ازکیا، مصطفی. (۱۳۸٤). جامعه شناسی توسعه. تهران: انتشارات اطلاعات.

ثابتی، مریم و همکران. (۱۳۹۳). «نقش آموزش عالی در توسعه ملی». مجلهٔ مطالعات توسعهاجتماعی ایران، سال ششم، شماره چهارم.

حاتمی، صادق و دیگران. (۱۳۹۸). «نقش آموزش و پرورش در توسعهاجتماعی و فرهنگی». مجلهٔ تحقیق و مطالعات علوم اسلامی.

رسول، احمدرسول. (۱۳۹۵). «نگاهی به مفهوم توسعهاجتماعی». فصلنامهٔ پوهنحی علوم اجتماعی پوهنتون کابل، شماره دوم.

رسول، احمدرسول. (۱۴۰۱). «نگاه جامعه شناسانه به دین». مجلهٔ علمی-تحقیقی حوزهٔ علوماجتماعی پوهنتونکابل، شماره ۲(۵).

۱زاهدی اصل، محمد. (۱۳۸۱). مبانی رفاه اجتماعی. تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

شریف زاده، فتاح. (۱۳۹۰). «ضرورت بازشناسی نظام آموزش عالی و نقش آن در توسعهٔ علمی و اجتماعی کشور». جامعه پژوهی فرهنگی، سال دوم، شماره اول.

صیدایی، سید اسکندر و دیگران. (۱۳۸۸). «دیباچهای بر سرمایه اجتماعی» مجلهٔ راهبرد یاس، شماره ۱۹.

عثمانی، محمد شفیع. (۱۳۷۷). تفسیر معارف القرآن. جلد سوم، چهارم، ترجمهٔ محمد یوسف حسین پور، تربت جام: انتشارات شیخ الاسلام احمد جام.

لعل علیزاده، محمد. (۱۳۹۴). جامعهشناسی سیاسی. تهران: دانشگاه پیام نور.

مصفا، نسرین. (۱۳۹۰). «نقش آموزش در تحقق عدالت». مرکز منطقهای اطلاع رسانی علوم و فناوری.

۱ندوی، سید ابوالحسن علی. (۱۳۸۵). اسلام و جهان تحول پذیر. ترجمهٔ اکبر مکرمی، زاهدان: انتشارات صدیقی.

ندوی، سید ابوالحسن علی. (۱۳۹۷). نقش طلاب و حوزه های علمیه در جامعه. ترجمهٔ یار محمد امراء، تهران: نشر احسان.

نراقی، یوسف. (۱۳۸۰). جامعه شناسی و توسعه. تهران: انتشارات فروزان روز.

نژاد محمد، منصور. (۱۳۷۹). دین و توسعه فرهنگی، سیاسی، اجتماعی. تهران: نشرعلوم نوین.

۲۰. نیستانی، محمدرضا. (۱۳۹۲). «نقش فعالیتهای فرهنگی دانشگاهها در توسعه فرهنگی جامعه». پرتال جامع علوم انسانی، شماره ۷٦.

په دولتي پوهنتونونو کې علمي شفافیت: ستونزې او حل لارې

پوهنمل محمدحسین احمدزی

د انسانپوهنې او لرغونپوهنې څانګه، د ټولنیزو علومو پوهنځي، د کابل پوهنتون، کابل، افغانستان

ایمیل: ahmadzai.muhd@gmail.com

لنډیز

په پوهنتونونو کې علمي شفافیت هغه مهم اصل دی، چې د فساد د مخنیوي سربېره، د علمي- څېړنیزو چارو کیفیت هم تضمینوي. د هېواد په پوهنتونونو کې علمي- څېړنیزې چارې په پراخه توګه ترسره کېږي، خو د شفافیت څرک پکې ډېر نه ترسترګو کېږي، چې له همدې امله یې د علم په تولید کې ونډه کمه او پرټولنه یې اغېز خورا پیکه دی. د هېواد په پوهنتونونو کې د علمي شفافیت د څرنګوالي په اړه تر دې مهاله کومه علمي څېړنه نه ده شوې؛ نو ځکه د څېړنې لپاره یاده موضوع غوره شوې ده. په پوهنتونونو کې د علمي شفافیت پر وړاندې کومې ستونزې پرتې دي او د حل لپاره یې څه باید وشي؟ د دې څېړنې بنسټیزه پوښتنه ده، چې همدې پوښتنې ته د ځواب موندلوپه موخه دا څېړنه ترسره شوې. دا څېړنه یوه توصیفي- تحلیلي څېړنه ده، چې په سیمه ییزه توګه ترسره شوې او اطلاعات یې د پوښتنپاڼو پر بنسټ، را ټول او په کمي او کیفي توګه تحلیل شوي دي.د څېړنې پایلو څرګنده کړه، چې په پوهنتونونو کې د څېړنې د لارو چارو په اړه لږ پوهاوی، د علمي څېړنو لپاره د اړینو اسانتیاوو نشتوالی، ناسم ټولنیز تعاملات او د اغېزناکو تقنیني اسنادو نه شتون، د علمي شفافیت پر وړاندې خنډونه رامنځته کوي او فساد ته لاره هواروي، چې د حل په موخه یې پکار ده، چې د څېړنې په برخه کې د استادانو او زده کړیالانو وړتیا لوړه شي، په اداري، مالي او تقنیني برخوکې اړینې اسانتیاوې رامنځته او د علمي- څېړنیزو چارو د کیفیت د لا ښه والي لپاره مکافات او مجازات په پام کې ونیول شي.

کلیدي اصطلاحات: پوهنتون؛ څېړنه؛ شفافیت؛ فساد؛ کیفیت

Academic Transparency in Governmental Universities: Challenges and their Solutions

Sr. Teaching Assistant. Muhammad Hussain Ahmadzai

Department of Anthropology and Archaeology Faculty of Social Sciences, Kabul University, Kabul, Afghanistan

Email: ahmadzai.muhd@gmail.com

Abstract

Academic transparency is pivotal in combating corruption and ensuring the integrity of academic affairs. However, university academic research activities are often conducted without regard to transparency, resulting in limited contributions to knowledge production and societal advancement. Surprisingly, there has been a lack of research addressing the issue of academic transparency within the country's universities, which prompted the initiation of this study. The central research question guiding this investigation is the identification of challenges impeding academic transparency within universities and formulating potential solutions. This research adopts a descriptive-analytical approach and employs field research methods. Data was collected through a comprehensive questionnaire and subsequent quantitative and qualitative analyses. The findings of this study have unveiled significant challenges obstructing academic transparency, notably including a lack of awareness among professors regarding research methodology, inadequate resources for conducting research, deficiencies in legal documentation, and instances of unfair social interactions that foster corruption within universities. Enhancing the capacity-building of professors and students in research methodology is imperative to surmount these challenges. Moreover, universities should prioritize providing essential legal, financial, and administrative resources. Implementing a system of incentives and penalties can also promote a culture of rigorous research and academic integrity.

Keywords: University; Research; Transparency; Corruption; Quality

سریزه

پوهنتونونه هغه علمي بنسټونه دي، چې د ټولنې له اړتیا سره سم، تحصیلي خدمتونه وړاندې کوي او د علمي څېړنو له لارې ټولنیز، کلتوري او اقتصادي پرمختګ ته لاره هوار وي، چې همدې ارزښت ته په پام سره دولتونه پوره پاملرنه ورته کوي او د ملي بودجې یوه ستره برخه ورته ځانګړې کوي، که څه هم تدریس او څېړنه د پوهنتونونو مهمې دندې دي، خو نن په نړۍ کې پوهنتونونه له دې وړاندې ګام اخلي او د ټولنې په بېلابېلو برخو کې د مسایلو او ستونزو د تشخیص او حل لارو موندلو لپاره هڅې کوي، د ټولنې فکري او کلتوري رهبري هم اوسمهال د پوهنتونونو مسوولیت ګڼل کېږي، خو د هیواد په دولتي پوهنتونونو کې دا برخې پیکه دي، د ا هر څه هغه مهال شوني دي، چې په پوهنتونونو کې علمي - څېړنیزې چارې په بشپړ شفافیت سره تر سره شي او داسې اغیزناکې څېړنې تر سره شي، چې د ټولنې اړتیا وو ته ځواب ووایي، چې په همدې موخه دا څېړنه په پام کې نیول شوې ده. په دې څېړنیزې مقالې کې لومړی د پوهنتون پېژندنه او په هیواد کې یې مخینه څرګنده شوی او بیا شفافیت روښانه شوی او وروسته په پوهنتونونو کې د علمي شفافیت پر وړاندې ستونزي او حل لاري ځرګندې شوې دي.

د څېړنې مسأله

د هېواد په پوهنتونونو کې علمي- څېړنیزې چارې ترسره کېږي، خو د علم په تولید کې یې ونډه کمه او پر ټولنه یې اغېز خورا پیکه دی.

د څېړنې بنسټیزه پوښتنه

په پوهنتونونو کې د علمي شفافیت پر وړاندې کومې ستونزې پرتې دي او د حل لپاره یې څه باید وشي؟

د څېړنې فرعي پوښتنې

۱.په علمي چارو کې د شفافیت پر وړاندې کومې ستونزې پرتې دي؟

۲.په علمي چارو کې د فساد له منځه وړلو او شفافیت د رامنځته کولو لپاره کومې چارې باید ترسره شي؟

د څېړنې موخې

- د علمي شفافیت پېژندنه؛
- د شفافیت پر وړاندې د شته ستونزو څرګندونه؛
- په علمي چارو کې د شفافیت او فساد د مخنیوي په موخه د حل لارو وړاندې کونه.

د څېړنې ارزښت

دولتي پوهنتونونه د هیواد هغه ستر څېړنیز مرکزونه دي، چې هر کال پکې د بېلابېلو موخو لپاره علمي – څېړنیزې چارې تر سره کیږي، خو څومره چې ترې تمه کیږي، د علم په تولید کې ونډه نه لري او په ټولنه یې اغیز هم خورا پیکه دی، ځکه چې د ډېری څېړنو کیفیت ټیټ او د شفافیت اصل ته په کې اړینه پاملرنه نه کیږي، چې همدې ستونزې ته په پام، دغه څېړنه تر سره شوې ده. دا څېړنه په دولتي پوهنتونو کې د علمي شفافیت پر وړاندې پرتې ستونزې او خنډونه را برسیره کوي او د حل په موخه یې اړینې حل لارې را په گوته کوي، باور ده، چې دا څېړنه به د علمي بنسټونو او په ځانگړې توگه د علمي کادر له غړیو سره مرسته وکړي ترڅو په خپلو علمي ـ څېړنیزو چارو کې د شفافیت اصل په پام کې ونیسي او اغیز ناکه څېړنه تر سره کړي.

د څېړنې نظري بنسټونه

پوهنتون او په هیواد کې یې مخینه

پوهنتون یا جامعه هغه علمي مرکز ته ویل کیږي، چې بحثونه یې پر علمي حقایقو را څرخي او ښوونه او څېړنه یې مهمې دندې گڼل کیږي، چې له همدې لارې ټولنې ته خدمتونه وړاندې کوي. د افغانستان لوړو زده کړو قانون د دریمې مادې څلورمه فقره پوهنتون داسې راپېژني: پوهنتون د لوړو زده کړو هغه موسسه ده، چې لږ تر لږه شپږ پوهنځۍ، مناسب معیاري ځای، ۳۰ سلنه د دوکتورا تحصیلي سویې یا پوهندوی او یا له هغه پورته رتبې لرونکې د علمي کادر غړي، معیاري درسی نصاب، د علمي څېړنو فعالیتونه، علمي مجله، کتابتون، انټرنیټي اسانتیاوې، فعال لابراتوارونه، لیلیه، ورزشي امکانات، د معلوماتي ټکنالوژۍ مرکز او لږ تر لږه یوه او یا زیاتې د ماسټرۍ برنامې ولري(قانون تحصیلات عالی، ۱۳۹۴).

اوس مهال په نړۍ کې پوهنتونونه د تدریس او څېړنې سربېره، نورې مهمې دندې هم پرغاړه لري، د شلمې پېړۍ له ٦٠ لسیزې وروسته پوهنتونونو ته له دې امله ډېر زیات پام واوښت، چې له پوهې څخه په گټې سره د هر اړخیزې پراختیا په موخه د ټولنې د ستونزو او خنډنو د له منځه وړلو لپاره اړینې لارې چارې پیدا کړي (فریدون، ۱۳۸۳).

په هېواد کې د پوهنتون مخینه د ۱۴ پېړۍ لومړیو ته رسیږي، د محمد نادر شاه د واکمنۍ پر مهال د ۱۳۱۱ لمریز کال د لړم میاشتې په لومړۍ نېټه د کابل پوهنتون د طب پوهنځۍ په دلگشاه مانۍ کې په رسمي توگه پرانیستل شو او محمد نادر شاه د طب پوهنځي په تاسیس سره، په هېواد کې د لوړو زده کړو بنسټ کېښود (هشام، ۱۳۹۴). په ۱۳۴۲ کال کې د ننگرهار پوهنتون او په ۱۳۸۴ کال کې د کابل

پولی تخنیک پوهنتون رامنځته شو او په ۱۳۵۶ لمریز کال کې د لوړو زده کړو بنسټونو د انسجام او پراختیا په موخه د لوړو زده کړو وزارت د هېواد د ستر علمي، کلتوري او مدیریتي ارګان په توګه تاسیس شو (http://www.mohe.gov.af).

د شفافیت پېژندنه

شفافیت یا روڼتیا بېلابېل تعریفونه لري، په عامه توګه شفافیت اطلاعاتو ته د وګړو لاسرسي ته وایي، شفافیت له فساد سره مبارزې ته وایي، شفافیت هغه مدیریتي اصل دی، چې حساب ورکوني، موثریت او مثمریت سره تړاو لري (Ball, 2009) . شفافیت او حساب ورکونه د ښې حکومتولۍ دوه مهم عناصر دي، شفافیت هغه ځواکمنه قوه ده، چې له فساد سره مبارزې کې مرسته کوي، حکومتولی پیاوړې کوي او حساب ورکونه لوړوي (www.intosai.org). په تېرو دریو لسیزو کې په عامه اداره کې د شفافیت او حساب ورکونې ارزښت ډېر پام را ړولی دی، په ځانګړې توګه، کله چې دولتي اصلاحاتو ته اړتیا برېښي(Jashari, 2018) .

شفافیت له فساد سره دوه اړخیزه اړیکه لري، د فساد له کمیدو سره د شفافیت کچه لوړېږي او برعکس د فساد له لوړېدو سره د شفافیت کچه را ټیټېږي، نو اړینه ده چې د فساد اصطلاح او لاملونه یې په هر اړخیزه توګه څرګندشي.

د فساد کلیمه له (فسد) څخه اخیستل شوې، چې له سمو کړنو څخه د مخنیوي په معنی ده، فساد چې په انګلیسی ژبه کې corruption ورته ویل کیږي، له لاتیني ریښې Rump ere څخه اخیستل شوی، چې د ماتېدو یا نقض کېدو معنی لري (ترګانی ، ۱۳۹۹).

د فساد تر ټولو ستر عامل نا لوستي او نا سالمه ښوونه او روزنه ده. هغه ښوونیز نظام، چې ټولو ته یې ګټه ونه رسیږي ، نیمګړی دی. څرګنده ده، چې په هیواد کې په لسګونه ښوونځي، مدرسې او پوهنتونونه را منځته شوي، چې ټولنې ته فارغان وړاندې کوي، خو یو شمېر یې نه د شریعت په اړه پوهیږي، نه د قانون او نه د عدلي او قضایي سیستم په اړه، چې له همدې امله فساد دود شوی او په یو کلتور بدل شوی دی (د حج او اوقافو وزارت، ۱۳۹۸).

څېړندود

دا څېړنه یوه توصیفي څېړنه ده، چې په سیمه ایزه توګه ترسره شوې او اطلاعات یې د پوښتنپاڼو پر مټ را ټول شوي دي. پوښتنپاڼې چې د لکرټ مقیاس په پنځو ځوابونو سره جوړې شوې، د اطلاعاتو د را غونډېدو په موخه د کابل، ښوونې او روزنې، پولی تخنیک، ننګرهار، خوست، بلخ، بدخشان، پکتیا او بامیانو پوهنتونونو استادانو ته په فزیکي او انلاین ډول په واک کې ورکړل شوې وې، چې ۷۸ تنو

يې ځواب کړي دي. د پوښتنپاڼو کمي پوښتنې د spss پرمټ په کمي توګه او پرانيستې پوښتنې يې په کيفي توګه تحليل شوي دي.

د څېړنې موندنې

۱. کمي تحليل

د دې څېړنې اطلاعات د پوښتنپاڼو پر مټ راټول شوي او په کمي او کيفي توګه تحليل شوي دي، د پوښتنپاڼې لس تړلې پوښتنې د SPSS پر مټ تحليل شوي، چې په لاندې جدول کې څرګندېږي:

لومړی جدول: توصيفي احصايه

ګڼه	د پوښتنو محوري ټکي	حسابي اوسط	ميانه	معياري انحراف	حدا قل	حداکثر
۱	ظرفيتي ستونزې	۱٫۷۵۸	۲	۰٫۵۸۹	۱	۴
۲	کيفيت ته کمه پاملرنه	۱٫۵۱۷	۱	۰٫۵۴۶	۱	۳
۳	د سرچينو او اسانتياوو کموالی	۱٫۷۲۴	۲	۰٫۷۷۲	۱	۵
۴	د ادبي سرقت د پلټونکي نشتوالی	۱٫٦۷۸	۲	۰٫۸۵۵	۱	۴
۵	د انتقادي تفکر ضعيف فرهنګ	۱٫۸۰۴	۲	۰٫۷۴۴	۱	۴
٦	ناسم ټولنيز تعاملات	۲٫۳۱۰	۲	۱٫۰۲۵	۱	۵
۷	د درسي مکلفيتونو زياتوالی	۱٫۵٦۹	۱	۰٫٦۹۵	۱	۴
۸	اقتصادي ستونزې او د حق الرحمې نه ورکړه	۱٫٦۴۳	۲	۰٫۷۹۲	۱	۴
۹	قانوني محدوديتونه	۲٫۴۸۲	۲	۱٫۱۴۹	۱	۵
۱۰	د مکافاتو او مجازاتو نشتوالی	۱٫۷۱۲	۲	۰٫۷۷٦	۱	۴

د څېړنې برخه کې ټيټ ظرفيت

ډېری ځواب ويوونکي په دې اند دي، چې د څېړنې لارو چارو سره د استادانو کمه بلدتيا شفافيت ننګوي.

د ادبي سرقت د پلټونکي سيستم نشتوالی

د ځواب ويوونکو په باور، د ادبي سرقت د پلټونکي نشتوالی په علمي –څېړنيزو چارو کې د فساد لامل ګرځي او د شفافيت مخه نيسي.

د مکافاتو او مجازاتو نشتوالی

جدول ته په پام، د ډيری ځوابويونکو په آند، علمي ـ څېړنيزو چارو کې نوښتګرو ته مکافات په پام کې نه نيول کيږي او برعکس د علمي فساد په صورت کې سزا ځوک نه ويني، چې دا هم د شفافيت مخنيوی کوي.

اقتصادي ستونزې او د حق الزحمې نه ورکړه

د ډیرو ځوابویونکو په آند، استادان اقتصادي ستونزې لري او د علمي ـ څېړنیزو آثارو د ارزونې حق الزحمه نه ورکول کېږي، چې له همدې امله شفافیت ته پوره پاملرنه نه کېږي.

د سرچینو او اسانتیاوو کموالی

ډیرو ځوابویونکي په دې آند دي، چې د علمي څېړنو لپاره مجهز کتابتونونه/ لابراتوارونه او د پام وړ اړینې ټکنالوجیکي اسانتیاوې شتون نه لري، له همدې امله ګټورې څېړنې ناشونې دي.

د استادانو د درسي مکلفیت زیاتوالی

د ځوابویونکو ډیری برخه په دې باور دي، چې استادان د درسي مکلفیت له مخې تر ډېره په تدریس بوخت دي او د اغېزناکو څېړنو لپاره کافي وخت نه لري؛ یو شمېر استادان یوازې د ترفیع لپاره څېړنې ترسره کوي، چې په ځینو کې یې شفافیت ډېر نه تر سترګو کېږي.

ناسم ټولنیز تعاملات

د ډیرو ځوابویونکو په باور، د علمي ـ څېړنیزو فعالیتونو په ارزونه کې سلیقوي چلن او ټولنیزې اړیکې د شفافیت مخنیوی کوي.

د نقد کمزوری فرهنګ

د ځوابویونکو په آند، انتقادي تفکر حقیقت ته د رسېدو غوره لاره ده، خو د هېواد په علمي بنسټونو کې د نقد کولو او نقد منلو فرهنګ خورا کمزوری دی، چې له همدې امله پام وړ شفافیت نه رامنځته کېږي.

د ترفیع لپاره د نړیوالو مقالو درلودل او د کتاب ژباړل

د ځوابویونکو لویه برخه په دې آند ده، چې زیاتره استادان په نړیوالو ژبو بشپړ حاکمیت نه لري تر څو د ترفیع په موخه په نړیوالو ژورنالونو کې مقالي خپرې او یا د ترفیع په موخه کتابونه وژباړي، له همدې امله اړ کېږي، چې د ترفیع کولو په موخه شفافیت ته له پاملرنې پرته خپلې مقالې په نړیوالو ژورنالونو کې خپرې او یا هم یو کتاب وژباړي.

د کیفیت په پرتله کمیت ته ډېره پاملرنه

د ځوابویونکو په آند، په علمي- څېړنیزو آثارو کې د کیفیت په پرتله د اثر د حجم زیاتوالي ته ډېره پاملرنه، څېړونکي اړ کوي، چې هغو موضوعاتو ته هم په خپل آثر کې ځای ورکړي، چې له څېړنې سره کلک تړاو نه لري.

۲. کیفي تحلیل

د پوښتنپاڼې دوه پوښتنې پرانیستې وې، چې د ځوابونو تحلیل یې په کیفي توګه ترسره شوی، چې د هرې یوې ځواب یې په لاندې ډول څرګندېږي:

لومړۍ پوښتنه: په پوهنتونونو کې د شفافیت پر وړاندې کومې نورې ستونزې پرتې دي؟

د پوهنتونونو تر منځ د مونوګرافونواو تېزیسونو په اړه د اطلاعاتو نه شریک کېدل؛ د لوړو زده کړو بنسټونو او علومو اکاډمۍ تر منځ نه همغږي او پوهنمل ته د تالیف د صلاحیت نه ورکړه، نورې هغه ستونزې دي، چې د شفافیت مخه نیسي.

دویمه پوښتنه: ستاسو په اند د شفافیت د رامنځته کېدو او د فساد د مخنیوي لپاره کومې چارې باید ترسره شي؟

د علمي شفافیت د رامنځته کېدو لپاره پکار ده، چې د استادانو لپاره د څېړنې نظري او عملي ښوونیز پروګرامونه جوړشي، په هر اړخیزه توګه د استادانو ملاتړ وشي، د کیفیت د تضمین د دوسیو د تکمیل لپاره په تشکیل کې اداري بستونه رامنځته شي، استادان څېړنو ته وهڅول شي او د څېړنې له پایلو یې ګټه واخیستل شي.

د څېړنې پایلې

د څېړنې د موندنو پر بنسټ، دې پایلې ته رسېږو، چې: ټیټ ظرفیت، د اړینو امکاناتو او اسانتیاوو نشتوالی، اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزې ستونزې او قانوني خنډونه، په پوهنتونونو کې د علمي شفافیت پر وړاندې پرتې ستونزې دي، چې د حل لپاره یې پکار ده د استادانو مسلکي وړتیا لوړه، د لوړو زده کړو په تقنیني اسنادو کې اړین بدلونونه رامنځته، د څېړنو لپاره ټول اړین امکانات او اسانتیاوې برابرې او غوره څېړونکي په مادي او معنوي توګه ونازول شي.

وړاندیزونه

- د لوړو زده کړو وزارت دې په څېړنیز ډګر کې د استادانو د وړتیا لوړولو په موخه نظري او عملي ښوونیز پروګرامونه جوړ کړي؛
- د لوړو زده کړو وزارت دې د کال د غوره څېړونکي جایزه رامنځته کړي؛
- د لوړو زده کړو وزارت دې د استادانو د څېړنیزو فعالیتونو مادي او معنوي ملاتړ وکړي؛
- پوهنتونونه دې په هره څانګه کې اړین مسایل تشخیص او د یو میکانیزم له لارې د څېړنې آمریتونو له لوري اړونده څانګو ته د ترفیع د موضوعاتو په توګه وړاندې کړي.
- د لوړوزده کړو تقنیني اسنادو کې دې اړین اصلاحات رامنځته شي.

سرچینې

ترګانی، محمد قاسم الیاسي. (۱۳۹۹). عوامل موثر بر فساد اداری در سازمان های دولتي افغانستان .اندیشه معاصر، سال پنجم، شماره ۱۹، ٦۵- ۸٦.

جمعی از علما و نویسنده ګان وزارت ارشاد، حج واوقاف. (۱۳۹۸). مبارزه علیه فساد اداري از دیدګاه دین مبین اسلام، ریاست تدقیق و مطالعات علوم اسلامي.

علی ابادی، احمد. (۱۳۴۵). نظام اجتماعی و مسولیت دانشګاه در تربیت نسل جوان، تهران: دانشګاه تهران.

عدلیې وزارت. (۱۳۹۴). د ملکي لوړو زده کړو قانون، رسمي جریده، ۱۱۹۵ګڼه .

فریدون، عبدالحسین. (۱۳۸۳). آموزش عالی و توسعه ملي، تهران: فرهنګ.

هشام، نادیه. (۱۳۹۴). جامعه شناسی تعلیم و تربیت افغانستان، کابل: نشر واژه.

Ball, Carolyn. (2009). What is transparency? *Public integrity*, 11, *(4)*, 293-307.

Jashari, Murat, pepaj, Islam. (2018). the role of the principle of Transparency and Accountability in Public Administration, *AUDA*, 10, *(1)*, 60-69.

نقش تحصیلات عالی افغانستان در توسعه و انکشاف اقتصادی- اجتماعی؛ چالش‌ها و راهکارها

پوهندوی دکتور عصمت‌الله محمدی

دیپارتمنت فقه و حقوق، پوهنځی شرعیات، پوهنتون هرات، هرات، افغانستان
ایمیل: mohammadikababiani96@gmail.com

چکیده

این تحقیق برای تشخیص میزان مؤثریت تحصیلات عالی در عرصه‌های اقتصادی- اجتماعی و به هدف تبیین این پرسش‌ها تحریر یافته است که: ۱).آیا تحصیلات عالی افغانستان به گونهٔ باالقوه توان پاسخ‌گویی به این حوزه از نیازهای اجتماعی را دارا هست یا چطور؟ ۲). چه راهکارهای برای فعلیت بخشیدن به توانایی‌های باالقوهٔ آن باید اتخاذ گردد و چالش‌های فرا راه آن کدام‌ها است؟ نتایج برآمده از این تحقیق، که به‌گونهٔ کتاب‌خانه‌یی و با روش تحلیلی انجام یافته است، بیان‌گر این است که: محدودیت‌های تشکیلاتی در بخش‌های اداری و اکادمیکی، قلت برنامه‌های فوق لیسانس در رشته‌های مورد نیاز جامعه،کم‌توجهی به ضوابط لازم در استخدام اعضای کادر علمی، نبود حمایت‌های مالی لازم از برنامه‌های تحقیقاتی، کم‌توجهی به شاخصه‌های تربیتی محصل در کنار آموزش، عدم توجه به ابعاد عملی‌آموزش، نادیده گرفتن ضرورت‌های اجتماعی در تدوین نصاب تحصیلی و بی‌توجهی به تعارض عرف و عنعنات ملی و اسلامی با دست‌آوردهای مدرنیته، از عمده‌ترین چالش‌های فرا راه نهادهای تحصیلی دولتی افغانستان در دو دههٔ گذشته بوده است.

اصطلاحات کلیدی: تحصیلات عالی؛ توسعهٔ اقتصادی؛ توسعهٔ اجتماعی؛ جامعه

The Role of Afghanistan's Higher Education in Social-Economic Development and Development, Challenges and Solutions

Assistamt Prof. Esmatullah Mohammadi

Department of Jurisprudence and Law, Faculty of Sharia, Herat University, Herat, Afghanistan
Email: mohammadikababiani96@gmail.com

Abstract

This research investigates the effectiveness of higher education in Afghanistan's socio-economic sphere, addressing critical questions: 1) Can Afghanistan's higher education system adequately meet societal needs? 2) What measures are required to harness its potential, and what challenges must be confronted? Drawing on a synthesis of library research and analytical inquiry, the study uncovers various significant challenges educational institutions have faced over the past two decades. These encompass organizational limitations within administrative and academic departments, the absence of postgraduate programs in specific fields, insufficient attention to faculty recruitment and development, limited financial support for research initiatives, a lack of awareness regarding students' educational attributes beyond academics, an oversight of practical education dimensions, inattention to societal needs in curriculum formulation, and a failure to reconcile national and Islamic customs and traditions with modernity. These findings illuminate the intricate landscape confronting educational institutions and underscore the imperative of strategic interventions to enhance the efficacy of higher education in socio-economic domains.

Keywords: Higher Education; Economic Development; Social Development; Society

مقدمه

بدون شک پوهنتون، نهادی است که در رأس هرم نهادهای علمی یک جامعه قرار دارد. ازین‌رو عملکرد صحیح آن، از یک طرف توسعه و پیشرفت را برای جامعه به ارمغان می‌آورد و از طرف دیگر، روند توسعه‌ی جامعه را با استفاده از روش علمی و پایدار به مکانی رفیع‌تر و مسئول‌تر انتقال می‌دهد. با توجه به همین جایگاه، پوهنتون‌ها و تحصیلات عالی همیشه در محراق توجه دولت‌ها در تمام کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه قرار دارند تا جایی‌که دیده شده در برخی از این‌کشورها تحصیلات عالی به تنهایی تا سی‌درصد کل بودجه‌ی ملی شان‌را به خود اختصاص داده است که این امر بیان‌گر نقش ارزندهٔ این مراکز در روند توسعهٔ ملی و توجه دولت‌های کشورهای توسعه‌یافته، به نقش سازندهٔ آن‌ها است.

پرسشی‌که در این میان مطرح می‌گردد اینست که تحصیلات عالی و پوهنتون‌های افغانستان، به عنوان کشوری‌که بیشتر از چهل سال جنگ و اشغال را پشت سر نموده و اکنون در آستانهٔ شکل‌گیری یک نظام ملی و پایدار قرارگرفته است، چه نقشی می‌توانند در روند رشد و انکشاف اقتصادی و اجتماعی این‌کشور ایفاء نمایند؟ و آیا این نهادها به‌گونهٔ باالقوه توان پاسخگویی به این حوزه از نیازهای اجتماعی را دارا هستند یا چطور؟ در صورت مثبت بودن پاسخ این پرسش، چه راهکارهای باید برای فعلیت در آوردن این توان باالقوه و توسعهٔ مراکز یادشده اتخاذ گردد تا تحصیلات عالی افغانستان نیز بتواند همانند سایرکشورهای توسعه‌یافته و یا در حال توسعه، نقش بارز و ارزندهٔ خویش را در روند رشد و انکشاف اقتصادی و اجتماعی ایفا نموده و یک برنامهٔ دقیق و منظمی در این راستاد عرضه نماید؟ چالش‌های این امر چه بوده و راهکارهای آن کدام ها است؟

تبیین هریک از سؤالات مطروحه‌ی فوق هدف‌های محوری و فرعی این تحقیق را تشکیل می‌دهد که تلاش خواهد شد با استفاده از منابع کتابخانه‌یی و با روش تحلیلی به پاسخ آن‌ها پرداخته شود. هرچند در نگاه اول و مرور تجارب کشورهای دیگر، در این عرصه، چنین به نظر می‌رسد که مسلماً نقش پوهنتون‌های افغانستان مانند دیگر کشورها در عرصهٔ رشد اقتصادی- اجتماعی انکارناپذیر است و از طرف دیگر برای فعلیت بخشیدن به این‌توانایی‌های پوهنتون و مؤسسات تحصیلات‌عالی افغانستان و همگام‌سازی آن‌ها با سایر مراکز تحصیلی معتبر دنیا، نیاز به یک برنامه‌ریزی دقیق علمی و پایدار است تا بتوانند نقش‌آفرین این حوزه قرار بگیرند؛ اما بعد از مطالعهٔ همه‌جانبهٔ این موضوع، پاسخ قطعی پرسش‌های مطروحه مشخص خواهد شد.

محورهای اصلی این تحقیق را پس از اشاره به مفاهیم اصلی مورد بحث، بررسی نقش نهادهای تحصیلی در روند رشد اقتصادی و اجتماعی کشورها از جمله افغانستان و راهکارهای فعلیت بخشید به

توانایی‌های مراکز یاد شده از طریق یک برنامه‌ریز دقیق و منظم از سوی وزارت محترم تحصیلات عالی افغانستان، به عنوان پیش قراول و جهت‌دهندۀ اصلی این مراکز، تشکیل می‌دهد که یقیناً ذیل هر محور به مطالب جانبی دیگری از جمله چالش‌های پیش‌رو و راهکارهای‌آن، نیز قرار آتی پرداخته خواهدشد:

مبحث اول: مفهوم‌شناسی تحقیق

گفتار اول: معرفی تحصیلات عالی و جایگاه آن در ساختار نظام امارت اسلامی افغانستان

در افغانستان برای نخستین بار هستۀ تحصیلات عالی به تاریخ اول عقرب ۱۳۱۱هـ.ش با تأسیس پوهنځی طب در شهرکابل، پایتخت این‌کشور، گذاشته شد. سپس در سال ۱۳۲۵پوهنتون‌کابل تأسیس گردید و در سال ۱۳۴۳پوهنتون ننگرهار و در نهایت در سال ۱۳۴۸پولی تخنیک کابل ایجاد گردید. این روند زمینه را مساعد ساخت تا در سال ۱۳۵٦هـ.ش برای انسجام مؤسسات تحصیلات عالی‌کشور و گسترش و توسعه نهادهای تحصیلی، وزارت تحصیلات عالی، به مثابۀ بزرگ‌ترین ارگان علمی فرهنگی و مدیریتی تأسیس گردید.

هرچند در این روند تاریخی، تغیراتی نیز در ساختارهای اداری و تشکیلاتی وزارت تحصیلات عالی به‌وجود آمد چنان‌که در سال ۱۳۷۳هـ.ش بر اساس هدایت حکومت وقت، بخش تعلیمات تخنیکی مسلکی و حرفوی از آن جدا و به وزارت معارف ملحق گردید و در نتیجه آن(۴۲) مؤسسه تخنیکی مسلکی و حرفوی با تمام تشکیلات و دارایی‌هایش، از وزارت تحصیلات عالی خارج و در چوکات تشکیل وزارت معارف مدغم گردید و همین‌گونه تمام پیداگوژی‌های افغانستان که دارای نظام درسی لیسانس بود، با تمام تشکیلات و پرسونل و دارایی‌های منقول و غیر منقول خویش از وزارت معارف جدا و به چوکات وزارت تحصیلات عالی درامد؛ اما ساختار تشکیلات آن به عنوان یکی از کلیدی‌ترین وزارت‌های افغانستان، از آن زمان تا کنون در تمام دوره‌ها، از جمله مرحلۀ نخست و زمان کنونی حاکمیت امارت اسلامی در این‌کشور، هم‌چنان محفوظ باقی مانده است (وزارت تحصیلات عالی افغانستان، ۱٤۰۱هـ. ش، تاریخچۀ وزارت).

این نهاد اکادمیک، در سال‌های پسین، بعد از تدوین سند پالیسی پایدار خویش، آموزش و تربیت نیروی انسانی متعهد، متخصص، کارآفرین و پیشرو در فرایند علم آفرینی، با استفاده از تکنالوژی‌های نوین آموزشی، اداره شفاف و نظام تحصیلی پویا را من‌حیث عمده‌ترین رسالت و اساسی‌ترین فلسفه‌ی وجودی خویش معرفی نموده است تا این نهاد ارزنده بتواند با استفاده از نیروی انسانی کار آمد و تکنالوژی‌های نوین، نظام تحصیلی پیشرفته و ادارۀ شفاف و پویا؛ جایگاه ممتازی در تربیت نیروی انسانی متعهد متخصص، کارآفرین و پیش‌رو در تولید علم در سطح منطقه داشته باشد.

بر این اساس، ادارهٔ یادشده، در راستای دست‌یابی به اهداف و مقاصد محوری خویش، موارد آتی را به عنوان مأموریت اساسی خودش ترسیم نمود:

۱. تربیت نیروی انسانی متعهد، متخصص، کارآفرین، خلاق و وطن‌دوست؛
۲. نهادینه‌سازی تفکر تحقیق‌محوری و نوآوری در پوهنتون‌ها، مراکز تحقیقاتی، افراد و سازمان‌ها با استفاده از فرصت‌های جهانی با هدف پاسخگویی به سؤالات، نیازها و رفع چالش‌های کشور؛
۳. ایجاد، انتقال، جذب، بومی‌سازی، انتشار و به کارگیری تکنالوژی مدرن با هدف افزایش اقتدار ملی، تولید ثروت و تأمین رفاه عمومی جامعه؛
۴. فراهم‌آوری امکانات دست‌رسی عادلانه و رقابتی به تحصیلات عالی کیفی مطابق به نیازهای بازارکار داخل و خارج کشور؛
۵. راه‌اندازی تحقیقات‌علمی هدف‌مند و ارایهٔ خدمات تحقیقی، علمی و تحصیلی مؤثر در جهت رفع نیازمندی‌های افغانستان؛
٦. ایجاد منابع عایداتی و تولید ثروت بر پایه‌ی علم‌آفرینی؛
۷. ایجاد و تسهیل استفاده از فرصت‌های مطالعاتی و شرکت در کنگره‌های داخلی و بین‌المللی؛
۸. تأسیس پایگاه ملی ثبت دست‌آوردهای تحقیقاتی و پایان‌نامه‌های تحصیلی؛
۹. نظارت و ارزش‌یابی و کنترول کلیه‌ی امور تحقیقاتی پوهنتون‌ها، کادر علمی، محققان، کارکنان و محصلان از طریق تأسیس پایگاه ملی ثبت دست‌آوردهای تحقیقاتی؛
۱۰. راه‌اندازی سیستم گرنت تحقیقاتی برای کادر علمی پوهنتون‌ها؛
۱۱. ترتیب پوهنتون‌ها، کادرعلمی و محققان بر اساس شاخصه‌ی معتبر علم سنجی(Scientometrics)؛
۱۲. بهبود ارایه‌ی خدمات برای محصلان(وزارت تحصیلات عالی، ۱۴۰۱ش، تاریخچهٔ وزارت).

گفتار دوم: مفهوم پوهنتون یا جامعه در اصطلاحات علمی جهانی

اصطلاح پوهنتون یا در زبان عربی جامعه، از کلمهٔ انگلیسی(University) یا کلمهٔ فرانسوی (Uninersitas) گرفته شده است که معنای اتحاد و یک‌جا شدن را می‌رساند و اصل این واژه، به اصطلاح لاتینی(universitas magistroum) بر می‌گردد که معنای آن مجتمع معلمان و متعلمان می‌باشد (لیمس ندیم، ۲۰۱٤م، ص ۷۱).

در اصطلاحات امروزی پوهنتون یا جامعه، به مراکز علمی گفته می‌شود که رسالت آن‌ها بحث روی حقایق علمی بوده و عمده‌ترین وظیفهٔ شان تعلیم و تحقیق و از این طریق عرضهٔ خدمت به اجتماع می‌باشد (ابو ملحم، ۱۹۹۹م، ص ۲۱ و أمال ایوب- راضیه یوسفی، ۱۹۵۵م ص ۳۲۹).

فقرهٔ چهارم مادهٔ سوم قانون تحصیلات عالی افغانستان نیز در تعریف پوهنتون مقرر داشته است که پوهنتون، مؤسسهٔ تحصیلی است‌که حد اقل دارای شش پوهنځی، محل مناسب معیاری، ۳۰ فیصد استادان دارای سویهٔ تحصیلی دوکتورا(.PhD) و رتبهٔ علمی پوهندوی یا بالاتر از آن بوده، نصاب درسی معیاری، فعالیت‌های تحقیقات علمی، مجلهٔ علمی، کتابخانه، سهولت‌های انترنتی، لابراتوارهای فعال، لیلیه، امکانات ورزشی و مرکز تکنالوژی معلوماتی، حد اقل یک برنامه ماستری و یا بالاتر از آن را دارا می‌باشد.

با توجه به تعاریف فوق، به‌خصوص آن‌چه در قانون تحصیلات عالی افغانستان تسجیل یافته است. عمده‌ترین عناصر مؤثر در تکوین یک پوهنتون معیاری عبارتند از:

۱. موجودیت رشته‌های تحصیلی متعدد؛
۲. موجودیت مکان معیاری؛
۳. موجودیت کادر علمی قوی و متخصص دارای رتب علمی بالا؛
۴. موجودیت یک نصاب درسی معیاری؛
۵. اجرای فعالیت‌های تحقیقاتی مستمر؛
٦. موجودیت کتابخانه و دیگر امکانات تحقیقاتی از قبیل انترنت، لابراتوار و...
۷. توانایی عرضهٔ خدمات برای جامعه.

مبحث دوم: اهداف، وظایف و نقش نهادهای تحصیلی در روند انکشاف و توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی

گفتار اول: اهداف و وظایف اساسی پوهنتون ها و مراکز تحصیلی

با توجه به آن‌چه در تعریف پوهنتون گفته شد، عمده‌ترین وظیفهٔ پوهنتون‌ها و مراکز تحصیلی را می‌توان در سه محور اساسی زیر خلاصه نمود:

۱. تربیت و آماده‌سازی نیروی انسانی متخصص؛
۲. تحقیق و پژوهش برای تولید دانش؛
۳. ارایه خدمت به جامعه.

از محورهای فوق، ارایه خدمت به جامعه، از مهم‌ترین وظایف و اساسی‌ترین رسالت پوهنتون‌ها دانسته می‌شود؛ زیرا این مراکز یقیناً حیثیت مغز متحرک یک جامعه را داشته و اگر خواسته باشیم جامعه را به یک انسان تشبیه نماییم، پوهنتون‌ها در حقیقت حیثیت مغز آن جامعه را دارا می‌باشند. ازین‌رو هرگونه تغییر و تحول باید از پوهنتون‌ها آغاز شود و قسمی‌که انتظار می‌رود، پوهنتون‌ها باید مبدأ همه‌ی تحولات اجتماعی بوده باشند و سپس به سایر حوزه‌های اجتماعی تسری پیدا نماید چون پوهنتون‌ها

مرکز تجمع نخبگان آن جامعه است و پوهنتون با تزریق آنان به جامعه، زمینهٔ تغییرات لازم را مطابق اهداف از پیش تعیین شده فراهم می‌سازد. البته نباید فراموش کرد که دست‌یابی به اهداف و وظایف یادشده به تنهایی ممکن نبوده بلکه مهم‌ترین پیش‌شرط آن وجود کادر علمی آگاه و متخصص، نصاب معیاری و مطابق با نیازهای اجتماعی، بستر مناسب تحصیلی، و وجود ابزار لازم برای اجرای برنامه‌های تحقیقاتی است که بدون آن‌ها دست‌یابی به اهداف تعیین شده ممکن نخواهد بود، از همین‌رو در تعریفی‌که از پوهنتون در نظام تحصیلی افغانستان ارایه گردیده به هریک از عناصر فوق نیز درکنار اهداف اصلی اشاره شده است (قانون تحصیلات عالی افغانستان،۱۳۹۴ش، مادهٔ۳، فقرهٔ۴).

برخی از نویسندگان درکنار وظایف‌فوق از رهبری فکری و فرهنگی جامعه توسط پوهنتون‌ها نیز به عنوان چهارمین وظیفه این مراکز یاد نموده اند(فلوسی،ص۳).

گفتار دوم: بررسی تحولات تاریخی در تبیین اهداف وظایف پوهنتون‌ها[۱۳]

بررسی تحولات تاریخی در تبیین مفهوم پوهنتون، بیان‌گر اینست‌که در سده‌های میانه، پوهنتون‌ها و مراکز تحصیلی نقش تک‌بعدی داشته و صرفاً وظیفه انتقال دانش را عهده‌دار بوده اند؛ اما با گذشت زمان، در قرن نوزدهم، این مراکز علاوه بر انتقال دانش، وظیفه تولید دانش را نیز عهده دار گردیده اند. این تحول تاریخی ناشی از آن بود که در نگاه سنتی، تأکید جدی این نهادها بر استقلال ارزشمند خود شان بود از این‌رو، کوشش می‌کردند تا خود را از نظارت مستقیم نهادهای خارج از این مراکز مصون نگه‌دارند، اما با گسترش این مراکز و بلند رفتن هزینه‌های تحصیلی، فشار زیادی از سوی حامیان مالی نهادهای مذکور، به‌خصوص دولت‌ها، برای مسئولیت‌پذیری آن‌ها وارد گردید، این تعارض استقلال‌طلبی و مسئولیت‌پذیری، در نهایت منجر به این شد تا بعد از دهۀ ٦٠ قرن بیستم، به تدریج از استقلال پوهنتون‌ها کاسته شود و این مراکز دیگر به عنوان یک نهاد علمی-تحقیقی محض باقی نمانده بلکه در یک مفهوم جدید، مسئولیت‌پذیر و پاسخ‌گو به نیازهای اجتماعی نیز بوده باشند(آلتباخ، ۱۳۷۹ش، ص۱۵). با توجه به همین تحول تاریخی در تبیین مفهوم و اهداف پوهنتون‌ها، این مراکز پس از جنگ جهانی دوم، یک دوران رشد بی‌سابقه‌یی را تجربه نمودند تا جایی‌که در این دوران، تحصیلات عالی و پوهنتون‌ها تقریباً در همه‌ی جوامع نوین، نقش محوری پیدا نمودند. قسمی‌که تاکنون نیز هم‌چنان مؤثریت این مراکز رو به افزایش است (آلتباخ، همان، ص۱۷).

---

[۱۳]. برای مطالعهٔ بیشتر موضوع تحولات تاریخی در مفهوم جامعه، مراجعه نمایید به مقالهٔ آقای رضا منصوری تحت عنوان(نقش نهاد دانشگاه در جامعه نوین)

گفتار سوم: نقش نهادهای تحصیلی در انکشاف اقتصادی و اجتماعی

قسمی‌که درگفتار قبلی بیان شد، تحصیلات عالی و پوهنتون‌ها، بعد از دهۀ ٦٠ قرن بیستم، به این دلیل در محراق توجه قرارگرفته اندکه این نهاد، با بهره‌گیری از دانش اکادمیک،که پایه‌گذار دست‌یابی به پیشرفت و ترقی است، می‌توانند بسیاری از راه‌حل‌های لازم برای از میان برداشتن موانع و مشکلات جامعه را به منظور رسیدن به توسعه و پیشرفت همه‌جانبه پیدا نمایند. ازین‌رو در جهان معاصر نیز، در تمام جوامعی‌که تا حال توسعه یافته اند و یا در تلاش برای رسیدن به توسعه اند، پوهنتون‌ها به دلایل انکارناپذیر به عنوان موتور محرک تأثیرگذار و تأثیرپذیر قرار داشته اند (فریدون،۱۳۸۳ش، ص۲۱۸). چنان‌که احمد علی آبادی، استاد پوهنتون تهران، در تحقیقی‌که تحت عنوان (نظام اجتماعی و مسئولیت دانشگاه در تربیت نسل جوان) انجام داده است، در خصوص نقش پوهنتون‌ها و مراکز تحصیلی در رشد و انکشاف جامعه، به این باور است که: امروز با وجود مخالفت‌هایی‌که با پوهنتون و ادامه‌ی روند فعالیت آن‌ها به عمل می‌آید، هم‌چنان پوهنتون و پوهنتونی‌ها را رهبر فکری و اصلاحات جوامع می‌دانند. به عبارتی؛ جوامع، سرنوشت آینده‌ی خویش را که همانا تربیت افرادی عالم، متعهد، مسئولیت‌پذیر، خلاق، متفکر و بانشاط است، به عهده‌ی پوهنتون و سیستم‌های آموزشی واگذار کرده اند (علی آبادی، ١٣٤٥).

سراج‌زاده، یکی دیگر از اندیشمندان ایرانی، در خصوص نقش و اهمیت پوهنتون در انکشافات جامعه‌ی امروز، می‌گوید: «...گفته می‌شودکه دانشگاه، قلب جامعه جدید و مرکز آن است. دانشگاه این نقش را به این دلیل ایفا می‌کندکه نظام اجتماعی امروز چه در سطح ملی و چه در سطح بین المللی، مبتنی بر عملکرد نهادهای بسیار پیچیده و در هم تنیده‌ای است‌که همه‌ی این نهادها برای تداوم حیات خود، به استفاده از دستاوردهای علم و فناوری نیازمندند و مرکز تولید این علم و فناوری، دانشگاه‌ها هستند. از این نظر، اغراق نیست اگر بگوییم دانشگاه، مرکز جامعه مدرن است...» وی در ادامه کارکردهای اصلی پوهنتون را در سه محور آتی خلاصه می‌نماید: که شامل کارکرد آموزشی، کارکرد تحقیقی و کارکرد جامعه‌پذیری را می‌گردد. اما به نظر او بخشی‌که معمولاً از پوهنتون‌ها توقع و انتظار بیشتری هست این می‌باشد که این مراکز، افرادی را تربیت کنند که شهروندان خوبی برای جامعه بوده و آماده ایفای نقش مؤثر خود در جامعه جدید بوده باشند (مشاطیان، ۱۳۷۹ش، صص۱۱-۱۲).

در خصوص اهمیت پوهنتون‌ها در زمینۀ رشد اقتصادی جامعه نیز می‌توان گفت که امروزه کم‌تر کشوری است که به پیشرفت و توسعه اقتصادی فکر نکند و رسیدن بدان را جزئی از اهداف اساسی خود قرار ندهد. و این موضوع آن قدر اهمیت یافته که از دیر زمان ذهن اکثر اندیشمندان اجتماعی و انسانی را

به خود مشغول ساخته است. اما نباید فراموش کرد که توسعه فرهنگی، یکی از اساسی‌ترین ابعاد توسعه و زیربنای توسعه اقتصادی و اجتماعی شمرده می‌شود. به عبارت دیگر؛ یکی از پیش‌شرط‌های ضروری برای پیشرفت و توسعه یک کشور، حاکمیت نگرش علمی بر فرهنگ جامعه است و مسلماً پوهنتون یکی از عمده‌ترین مراکزی است که قادر است چنین نگرشی را در جامعه به‌وجود آورد. زیرا به‌طور کلی آموزش موانع و محدودیت‌های فرهنگی را برطرف می‌کند و شرایط و امکانات تصمیم‌گیری را بهبود می‌بخشد و در سایه آموزش و دانش است که میل، رغبت و انگیزۀ تحرک فرد افزایش می‌یابد و نکته‌ضعف‌های وی را برجسته می‌سازد و این باعث می‌گردد تا فرد برای توانا ساختن خویش، در میزان فعالیت‌های فردی خویش بیفزاید که این خود زمینه‌ساز تشدید رشد اقتصادی می‌گردد. زیرا از نظر اقتصادانان رشد اقتصادی جامعه تا حدود زیادی بستگی به میزان تحول در رفتار فردی دارد، چون انسان مهم‌ترین عامل در فرایند تولید است. زیرا از یک طرف قدرت مدیریت و تخصیص منابع را در اختیار دارد و از طرف دیگر با نیروی کار خود، تصمیم اتخاذ شده را جامۀ عمل می‌پوشاند. به این ترتیب توان‌مندی فردی و اجتماعی برای رسیدن به رشد اقتصادی حیاتی است (عماد زاده،۱۳۷٤ش، ص۳۲٤).

با توجه به آن‌چه گفته شد، جهان امروز به این حقیقت پی برده است که آموزش و تحصیل افراد نوعی سرمایه‌گذاری ملی است و هر کشوری‌که در این راه تلاش بیشتری بکند از رشد و توسعۀ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بیشتری در آینده برخوردار خواهد شد. سرمایۀ انسانی‌که در نتیجه تحصیل و آموزش حاصل می‌شود، از مهم‌ترین عوامل رشد و توسعۀ اقتصادی به شمار می‌آید. چنان‌که (هاربیسون) در بیان این حقیقت چنین اظهار می دارد: «منابع انسانی پایه‌های اصلی ثروت ملت‌ها را تشکیل می‌دهد. سرمایه و منابع طبیعی عوامل تبعی تولیدند، در حالی‌که انسان‌ها عوامل فعالی هستند که سرمایه‌ها را متراکم و از منابع طبیعی بهربرداری می‌کنند، سازمان‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را متراکم می‌سازند و توسعه ملی را جلو می‌برند. به‌وضوح کشوری‌که نتواند مهارت‌ها و دانش مردمش را توسعه دهد و از آن در اقتصاد ملی به نحو مؤثری بهره‌برداری نماید، قادر نخواهد بود هیچ چیز دیگر را توسعه بخشد» (عمادزاده، همان، ص۲٤).

مبحث سوم: چالش‌های فرا راه تحصیلات عالی افغانستان و راهکارهای آن

گفتار اول: چالش‌ها

الف. محدودیت تشکیلاتی در ساختارهای اداری و اکادمیکی: درحال حاضر بیشتر ساختارهای اداری و تا حدودی ساختارهای کادری، پوهنتون‌ها و نهادهای تحصیلی دولتی، به‌خصوص پوهنځی‌ها، بسیار قدیمی و غالباً مبتنی بر قانون سال۱۳٦۸ مؤسسات تحصیلات عالی ملکی افغانستان می‌باشد. چنان‌که

در آغاز دورۀ جمهوریت، وقتی تعداد محصلان این نهادها به حد نسبتاً پایین قرار داشت، در ساختار اداری پوهنځی‌ها تقریباً همین تشکیلات وجود داشت و بعد از آن‌که طی سالیان چند شاهد افزایش بی‌رویه‌ی کمیت محصل در این نهاد ها بودیم، بازهم در این عرصه تغییری به‌وجود نیامد. هرچند تغییرات اندکی در تعداد کادر علمی رونما گردید؛ اما به پیمانۀ که ایجاب می‌نمود توسعه نیافت. عدم توجه به این موضوع باعث گردید تا طی دو دهه‌ی اخیر، هم در روند عرضه‌ی خدمات اداری نهادهای تحصیلی و هم از رشد کیفیت تدریس و تولید علم و عرضۀ خدمات اجتماعی این نهادها کاسته شود. درکنار چالش فوق، موضوع تطبیق نظام آموزشی کریدیت و تأسیس ادارۀ تضمین کیفیت نیز که بیشتر متکی بر مسائل شکلی و فورمالیته بود و ایجاب ساختارهای تشکیلاتی وسیع‌تری را می‌نمود، نیز به حد زیادی بر این مشکل افزود. از این‌رو، در بسیاری از دیپارتمنت‌ها تراکم ساعات درسی اساتید و مسئولیت‌های زیاد اداری و اکادمیکی آنان باعث گردید تا فرصت تحقیق و مطالعه را از آن‌ها گرفته و به عوض افزایش کیفت تدریس و تحقیق شاهد کاهش آن بوده باشیم که این موضوع تأثیر بسیار مخربی بر روند سهم‌گیری نهادهای تحصیلی در عرضۀ خدمات اجتماعی از خود به جا گذاشت تا جایی‌که در بسیاری از موارد دیده شده که دیپارتمنت‌ها مجبور شده اند، برخلاف آن‌چه در قانون تحصیلات عالی ملکی تسجیل یافته مبنی بر این‌که تدریس از صلاحیت‌های استادان بوده و معاون استادان تنها صلاحیت اشتراک در تدریس را دارند (قانون‌تحصیلات عالی ملکی، ۱۳۹٤ش، مادۀ۳٦ بندهای اول فقره‌های۱و۲)، معاون استادان را نیز به‌گونه مستقل شامل پروسه تدریس نمایند و استادان نیز نظر به تراکم ساعات درسی شان نتوانند راهنمایی لازم را برای معاون استادان داشته باشند. با توجه به این چالش، تحصیلات عالی افغانستان در سالیان‌گذشته از رشد کیفی کمتری برخوردار بوده و عرصۀ تولید علم و سهم‌گیری در روند انکشاف جامعه نیز نقش منفعل‌تری داشته‌اند.

ب. قلت برنامه‌های علمی بالاتر از لیسانس در رشته‌های مورد ضرورت جامعه: بدون شک یکی از راهکارهای تقویت نقش پوهنتون‌ها در توسعه اقتصادی اجتماعی، انکشاف و توسعه‌ی برنامه‌های علمی و برنامه‌ریزی دقیق آن‌ها مطابق نیازهای جامعه است. زیرا معمولاً در مرحلۀ تحصیلی لیسانس نقش پوهنتون‌ها بیشتر بر انتقال دانش و علوم اساسی برای محصلان متمرکز است و محصل در این برهه‌ی تحصیلی بیشتر در صدد تکمیل شخصیت علمی خود و آمادگی برای ورود به مراحل تخصصی بعدی می‌باشد. با توجه به این‌که طی سالیان اخیر، نهادهای تحصیلی افغانستان در زمینۀ توسعه و انکشاف برنامه‌های علمی بالاتر از لیسانس رشد کمتری داشتند، این امر نیز باعث شده است تا بیشتر نهادهای یاد شده درکنار عوایق دیگری‌که سر راه آن‌ها وجود داشته نقش کمتری در روند انکشاف

جامعه داشته باشند. زیرا غالباً یکی از روش‌های سهم‌گیری نهادهای تحصیلی در امور اجتماعی از طریق محصلان می‌باشد و در مقطع لیسانس با توجه به آن‌که از یک سو محصل این مقطع آشنایی کمتری نسبت به اهمیت و اسلوب‌های تحقیق دارد و از سوی دیگر، فراگیری علوم پایه و عمومیات رشتوی امکان پرداختن به مسایل تخصصی را از وی گرفته است؛ لذا این مراکز شانس کمتری در نقش‌آفرینی تحولات اجتماعی داشته‌اند. بنابراین یکی از روش‌های‌که می‌تواند تا حدودی از این چالش بکاهد و پای نهادهای تحصیلی را به متن جامعه به‌کشاند توجه به توسعه و انکشاف برنامه‌های علمی فوق لیسانس، اعم از ماستری و دکتورا است. زیرا در این مرحله از تحصیل که غالباً بیشتر محصلان نخبه جذب این برنامه‌ها می‌گردند، از یک سو ایجابات تخصص خود این محصلان پای آن‌ها به اجتماع می‌کشاند و از سوی‌دیگر اساتید می‌توانند با همکاری آنان برنامه‌های تحقیقاتی مهمی را که در راستای تولید علم و رشد اجتماعی مؤثر باشد، روی دست بگیرند. چنان که تجربۀ کشورهای توسعه‌یافته نیز مثبت همین حقیقت بوده و نشان‌دهنده‌ی آن است‌که ایجاد برنامه‌های تحصیلی فوق لیسانس اهمیت بسزایی در انکشاف و توسعۀ دانش از خود بجاگذاشته است(النویهی، همان، ص ۱۱).
این نکته را نباید فراموش کرد که ایجاد و توسعۀ هر برنامه‌ای، اعم از برنامه‌های تحصیلی فوق لیسانس و یا رشته‌های جدید تحصیلی وقتی در انکشاف اقتصادی و اجتماعی یک جامعه اثرگذار واقع خواهد گردید که مطابق نیازهای آن جامعه صورت گرفته باشد. از این‌رو توجه به این موضوع نیز باید در صدر برنامۀ برنامه‌ریزان این حوزه قرار داشته باشد، در غیر این صورت جز نتیجۀ معکوس دست‌آوردی نخواهد داشت.

ج. کم‌توجهی در رعایت شرایط و نحوۀ استخدام اعضای کادر علمی: یکی دیگر از عناصر سازندۀ تحصیلات عالی، استاد و اعضای کادر علمی هستند که بدون شک عمده‌ترین و مؤثرترین نقش را در روند اثرگذاری و تحقق اهداف این‌نهاد در اجتماع دارا می‌باشند و مسلماً هر نوع بی‌توجهی در قسمت جذب افراد غیر متخصص و یا زیر پا کردن معیارهای لازم در استخدام اعضای کادر علمی، نه تنها که از مؤثریت و بازدهی این نهادها خواهد کاست بلکه می‌تواند آن‌ها را از اهداف و وظایف اساسی که دارند، نیز دور نماید.

تا سال ۱۸۷۰م تعریفی‌که از استاد پوهنتون می‌شد بیان‌گر این مطلب بود که استاد کسی است که صرفاً توانایی و مهارت تعلیم را داشته باشد؛ اما بعدها با توجه به آن‌که آکسفورد و کامبردج به‌عنوان بزرگ‌ترین مراکز تحصیلی در غرب از نقش تعلیمی محض مؤسسات علمی تحقیقی تغییر رویکرد دادند، واژۀ استاد از نو تعریف گردید و در معنای آن چنین گفته شد: (استاد کسی است که قدرت و مهارت انتقال تعلیم و اجرای تحقیق را به نحو شایسته داشته باشد) (الخازم ،۲۰۰۷م، جریدة الریاض).
قانون مصوب سال ۱۳۹٤ تحصیلات عالی افغانستان نیز، استاد یا عضوکادر علمی را عبارت از شخصی دانسته است که دارای رتبۀ علمی {تخصص علمی} بوده و در چوکات دیپارتمنت‌های پوهنځی مشغول

تدریس و تحقیق بوده باشد(قانون تحصیلات عالی، ١٣٩٤ش، مادۀ٣ فقرۀ٩). با توجه آن‌چه در تعریف استاد پوهنتون گفته شد، دانشمندان را عقیده بر آنست که وظیفه استاد تنها انتقال معلومات برای محصلان نبوده بلکه تدریس در پوهنتون عبارت از یک مجموعه‌ی متکامل و بهم‌پیوسته‌ی است که علاوه بر انتقال دانش و تربیت شامل انتقال مهارت‌های حرفوی، رفتاری و وجدانی‌ای لازم برای تکوین شخصیت یک محصل به‌عنوان یک فرد خلاق و متفکر را نیز می‌گردد. بدون شک تحقق این مأمول هنگامی متصور خواهد بود که شخصی‌که به‌عنوان استاد در یک نهاد تحصیلی استخدام می‌گردد، علاوه بر داشتن توان علمی و تخصصی در یکی از رشته‌های علوم، به روش‌های آموزشی و تربیتی و قدرت نقد علمی آراء دیگران نیز تسلط لازم داشته و خودش هم به ابعاد عملی و به کارگیری دانش تخصصی‌اش در عرصه‌های لازم اجتماعی و قدرت تحقیق و نقد آراء دیگران را داشته باشد (البکر،١٩٩١م، ص١٥ به نقل از لیمس ندیم).

د. نبود حمایت همه جانبه از برنامه‌های علمی- تحقیقاتی: با توجه به آن‌چه در تعریف پوهنتون یا جامعه گفته شد، یکی از اهداف و وظایف اساسی این نهاد، تحقیقات علمی است به نحوی‌که موضوع تحقیقات علمی این نهاد را از سایر نهادهای آموزشی‌که در سطوح پایین‌تر قرار دارند، متمایز گردانیده است. از این‌رو، قانون تحصیلات عالی افغانستان اجرای فعالیت‌های تحقیقات علمی و داشتن مجلۀ علمی را درکنار برخی از موارد دیگر، از عناصر مهم و لازم برای یک پوهنتون معرفی کرده (قانون تحصیلات عالی ملکی،١٣٩۴ش، مادۀ٣، فقرۀ۴) و از سوی اجرای حد اقل یک تحقیق علمی را در هر مرحلۀ ترفیعی اعضای کادر علمی نهادهای تحصیلی پیش‌شرط ترفیع آنان دانسته است که این خود بیان‌گر اهمیت تحقیق در نهادهای تحصیلی شمرده می‌شود. تحقیقات علمی تا حدی با مفهوم تحصیلات‌عالی گیره خورده است که هرکجا صحبت از پوهنتون و تحصیلات عالی گردد، تحقیق علمی به‌گونه‌ی فوری در ذهن متبادر می‌گردد. زیرا وظیفه این نهادها تنها آموزش محصلان نبوده بلکه مهم‌تر از آموزش این است که باید از خلال دروس و مباحثات پوهنتونی به تبیین زوایای پوشیدۀ علمی و حل چالش‌های اجتماعی نیز توجه لازم صورت گیرد(فواد قاسم، بی‌تا، ص١). عصر حاضر که از آن به‌عنوان عصر انفجار معلومات و تکنالوژی یاد می‌شود، در حقیقت نتیجۀ همین یافته‌های علمی است که توسط مراکز بزرگ پوهنتونی در کشورهای پیشرفته انجام یافته است (أية عبد الله أحمد النويهى، بی تا، ص١٠).

با توجه به آن‌چه گفته شد، می‌توان اظهار داشت‌که یکی از چالش‌های عمدۀ نظام تحصیلی کشور ما موضوع عدم توجه لازم به موضوع تحقیقات علمی می‌باشد تا جایی‌که همین موضوع باعث گردیده است تا این نهادها در روند انکشاف اقتصادی و اجتماعی جامعه نقش‌کمتری داشته باشند. پس برای رفع این چالش و فراهم‌سازی زمینۀ مشارکت نهادهای تحصیلی در روند انکشاف جامعه لازم است تا مسئولین و سیاست‌گزاران نظام تحصیلی کشور به تحقیقات علمی حد اقل به موازات تدریس اهمیت قایل گردند و علاوه بر آن با ایجاد مراکز قوی تحقیقاتی در پوهنتون‌ها از آن عده نهادهای تحصیلی‌که سهم بیشتری در حوزۀ تحقیقات علمی دارند حمایت مالی ویژه داشته باشند و برای هر عضو کادر علمی همانند آن‌چه در کشورهای دیگر معمول است، گرنت مالی ویژه در نظر بگیرند. چنان‌که در اکثر

کشورهای پیشرفته مانند آمریکا، آلمان و فرانسه بودجهٔ اختصاص‌یافته برای پوهنتون‌ها و مراکز تحصیلی بر اساس میزان نقش آن‌ها در تولید دانش و اجرای تحقیقات علمی در نظرگرفته می‌شود (همان). در کشور جاپان نیز بعد از آن که در سال۱۹۹۵ پوهنتون‌ها و مراکز تحقیقاتی آن کشور مورد ارزیابی و ریفورم قرار گرفت، این امر منجر به تحول نهادهای تحصیلی به سمت مراکز کیفی گردید و این موضوع در مدت زمان کوتاه تأثیر بسزایی بالای توسعهٔ علوم و رشد تکنالوژی آن کشور گذاشت. هم‌چنان در نتیجهٔ این ارزیابی بودجهٔ مراکز کیفی یا ممتاز نسبت به بقیهٔ مراکز تحصیلی و تحقیقی افزایش یافت(منصوری،۱۳۷۴ش، صص۸ ،۹).

هـ. توجه کمتر به شاخص‌های مؤثر در تربیت درست محصلان در کنار آموزش: بدون شک یکی از عناصر مؤثر و مهم در تقویت روند اثرگذاری پوهنتون‌ها در روند انکشاف اجتماعی محصل می‌باشد، تا جایی‌که می‌توان از آن به‌عنوان یکی از عناصر مهم در روند رشد فرهنگی و اجتماعی که پیش‌شرط ترقی و تعالی یک جامعه می‌باشد، یاد نمود. چنان‌که دوکتور اعتمادی، یکی از دانشمندان ایرانی پس از اشاره به فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی محصل، وی را ابزار مؤثر درکسب موفقیت زندگی حرفه‌ای تخصصی می‌داند. او برای نقش‌آفرینی یک محصل در این روند، ده شاخصه را بر می‌شمارد که بیشتر این شاخصه‌ها مربوط به فعالیت‌های غیر آموزشی و غیر درسی او می‌شود. این شاخص‌ها عبارتند از:۱. شاخصه‌های علمی- تخصصی؛ ۲. توانمندی تبادل نظر حرف‌های منطقی و قدرت انتقال مؤثر فکر و مقصود به دیگران از طریق نوشتار، گفتار و خطابه؛ ۳. توانمندی تلفیق ایده‌ها و شیوه‌ها، سنتزکردن، یک‌پارچه‌سازی، تجمع و به انجام رساندن امور؛ ۴. توانمندی برقراری ارتباطات اجتماعی در رده‌های تخصصی، مدیریتی، سازمانی و اجتماعی؛ ۵. توانمندی برنامه ریزی، سازمان‌دهی، مدیریت و رهبری در مقیاس‌ها و ابعاد متفاوت؛ ٦. شناخت کامل از عناصر اصیل فرهنگی و رفتارهای اجتماعی؛ ۷. توانمندی تجزیه و تحلیل مسایل سیاسی و اجتماعی در ابعاد اجتماعی؛ ۸. توانمندی تجزیه و تحلیل مسایل سیاسی و اجتماعی در ابعاد متفاوت؛ ۹. توانمندی در ارتباطات بین المللی؛ و ۱۰. شناخت و بینش و حساسیت در مسایل هنری (اسماعیلی،۱۳۷٤ش).

برخی دیگر از دانشمندان این حوزه در پاسخ به این پرسش که فارغ التحصیل پوهنتون باید چه ویژگی‌های روانی، رفتاری و شناختی داشته باشد تا فردی مؤثر در جامعه باشد؟ به مواردی چون: تغییرات شناختی، رفتاری و عاطفی؛ تغییر توانایی‌ها در جهت بررسی احساسات و اندیشه‌های آن‌ها؛ اندیشیدن در قالب‌های انتزاعی؛ تبدیل شدن به انسانی با انگیزه و بهره‌ور؛ ارتباط مستقل با دیگران؛ پذیرش مسئولیت اجتماعی؛ آموختن عادات زندگی و کار؛ آموزش و پرورش مثبت و بازآفرینی اشاره نموده‌اند. از دید ایشان یک محصل در طی مدت تحصیل خود باید بتواند تا حدی به خودمختاری و استقلال برسد که به مدیریت عواطف دست پیدا کند، هویت خود را تثبیت‌کند، روابط شخصی خود را از بعضی قید و بندها که ممکن از طریق سنت به وجود آمده باشند، آزاد کند تا بتواند هدف‌هایی را که در حال توسعه و گسترش هستند دنبال‌کند و در عین حال انسجام شخصیت خود را حفظ کند. چنان‌که تحقیقات نیز نشان می‌دهدکه پوهنتون‌های‌که در جهت افزایش بلوغ و شایستگی اجتماعی

عمل می‌کنند، افراد را از پیش داوری‌ها آزاد می‌نمایند، به‌جای آن کمک می‌کنند تا محصلان ارزش‌های زیباشناختی زندگی را بهتر خود بشناسند و جزم‌گرایی سیاسی شان کاهش یابد و اعتماد به نفس و حس موفقیت در آن‌ها ایجاد شود (مشاطیان، همان، صص۱۷- ۱۹).

برای تحقق اهداف فوق و آمادگی محصل برای اجرای مسئولیت‌های یادشده وظیفه اساسی پوهنتون‌ها و تحصیلات عالی اینست تا برنامه‌های درسی خویش را قسمی عیار نمایند که بتواند آنان را از نظر علمی و تحصیلی، تربیتی و اخلاقی، کسب تجارب عملی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی آماده سازد در غیر آن مؤثریت لازم را در این زمینه از دست خواهند داد (فلوسی، همان، صص۳،٤). با توجه به آن‌چه گفته شد، قانون مؤسسات تحصیلات عالی ملکی افغانستان در مادۀ یازدهم خویش آموزش و آماده ساختن کادرها به درجه‌های تحصیلی لیسانس و بالاتر از آن و تجهیز آن‌ها به دانش نظری، مهارت‌های عملی و سلوک مطلوب در رشته‌های مختلف علوم مطابق نیازهای کشور را یکی از عمده‌ترین وظایف نهادهای تحصیلی شمرده است.

و. تمرکز بر دانش نظری و عدم توجه به زوایای عملی آن: نظر به این‌که یکی از اهداف پایه و اساسی تحصیلات عالی ارایه خدمت به جامعه است، لذا فارغ التحصیل پوهنتون باید قسمی تربیت گردد که از نظر تجارب علمی به مستوایی قرار بگیرد تا بتواند دانش خویش را در جامعه تبارز داده و با استفاده از آن به عرضۀ خدمات اجتماعی به پردازد. زیرا هدف از تربیت افراد متخصص به‌عنوان یکی از اهداف عالیۀ پوهنتون‌ها، تنها تربیت ذاتی آنان نبوده بلکه قسمی‌که افلاطون اشاره نموده هدف این است تا فرد را در جایگاهی برساند که در جامعه به یک انسان مفید و صالح مبدل گردد. ارسطو نیز تربیت را عبارت از این گفته است که فرد در جایگاهی قرار بگیرد که بتواند آن‌چه را به نفع اوست و بدان ضرورت دارد در حالت صلح و آشتی و هم‌چنان بهترین‌ها را برای سعادت خودش انتخاب نماید (زیود، ۲۰۰٦م، ص۱۲۷، به نقل از لیمس، ص۷۸). مسلماً این امر زمانی تحقق خواهد یافت که در قدم نخست قسمی‌که پیشتر نیز اشاره شد، طراحان و برنامه‌ریزان پروگرام‌های درسی به این موضوع به‌عنوان یک هدف و وظیفه اساسی پوهنتونی توجه لازم مبذول بدارند و سپس نسبت به نیازها و ضرورت‌های جامعه خود آگاهی کامل داشته و تلاش نمایند تا برنامۀ درسی‌ای را تنظیم کنند که با روحیه بازار کار و مطالبات اجتماعی هم‌خوان باشد (لیمس ندیم، همان، ص۷۸).

این موضوع را نباید فراموش کرد که با توجه به رقم بالای پیشرفت‌های علمی در جهان معاصر که برخی دانشمندان از آن به عصر انفجار اطلاعات تعبیر می‌نمایند (رشیدی، همان، ص٤۳)، محتوای برنامه‌های درسی نیز ممکن به سرعت در حال تغییر و دگرگونی باشد تا جایی‌که ممکن برخی نظریه‌های علمی صحت و اعتبار خود را بزودی از دست بدهد. ازین‌رو لازم است به‌طور مرتب اعتبار محتوای درسی مورد بازبینی قرار گیرد و مهم‌تر این‌که در انتخاب منبع درسی نباید تأکید بر متن معینی شود؛ زیرا این موضوع در بسا موارد ممکن محتوای درسی را از واقعیت‌های اجتماعی دورگرداند، بلکه بهتر خواهد بود تا در این خصوص به اساتید و دیپارتمنت‌های مربوطه‌ی آزادی عمل داده شود تا بتوانند نظر به

شرایط زمانی و با در نظر داشت نیازهای اجتماعی متنی را به‌عنوان منبع درسی انتخاب نمایند که بتواند زمینهٔ انواع فعالیت‌های یادگیری، اعم از مباحثه و تحلیل، تطبیق و آزمایش و تجربه را برای محصلان فراهم گرداند.

از دید برخی فلاسفه در طرح و برنامه‌ریزی محتوای درسی دو نگاه علمی و تکنالوژیکال و غیر علمی و غیر تکنالوژیکال وجود دارد که در رویکرد اول، کتاب و محتوای متن درسی نقش تعیین‌کننده دارد و یادگیرندگان باید تمام محتوا و مطالب کتاب را با همان نحوی‌که در برنامهٔ درسی عرضه شده است، مطالعه کنند. اما مطابق دیدگاه دوم (رویکرد غیر علمی و غیر تکنالوژیکال) که بیان‌گر نظریه‌های فلسفی جدید در این زمینه می‌باشد، هم در تدریس و هم یادگیری باید تمرکز روی فرد باشد و محتوای درسی تا آن حد مهم است که فراگیر بتواند از آن مفهوم‌سازی کرده و معنای شخصی خودش را بدست آورد. موضوع درسی باید فرصت تفکر و بحث علمی را در نزد فراگیر بوجود آورد تا از طریق آن بتواند معنای شخصی اش بوجود آورد (رشیدی، همان، ص۴۴).

ز. توجه کمتر به ضرورت‌های اجتماعی و ابعاد تربیتی در تدوین نصاب‌های درسی: یکی از عناصر مهمی‌که می‌تواند نقش پوهنتون‌ها را در روند اجتماعی و اقتصادی جامعه متبارز سازد، نصاب و برنامهٔ درسی می‌باشد؛ زیرا نصابی است که می‌تواند در تربیت سالم و سازندهٔ نیروی انسانی و توجه به سلوک و رفتارهای اخلاقی و ارتقاء مهارت‌های مسلکی آنان به منظور عرضهٔ خدمات اجتماعی و سهم‌گیری در فعالیت‌های اجتماعی، تأثیر بسزایایی داشته باشد. چنان‌که در تعریف نصاب تحصیلی گفته شده که: نصاب عبارت از مجموع برنامه‌های درسی است که از سوی نهادهای تحصیلی به منظور رشد و تربیت علمی و اخلاقی محصلان و آماده‌سازی آنان برای دست‌یابی به اهداف مطلوبه، در نظر گرفته می‌شود (لمیس ندیم، ۲۰۱۳م، ص۸۸). با توجه به این تعریف، نصاب تحصیلی باید قسمی طراحی گردد‌که بتواند محصل را هم از نظر تربیتی و اخلاقی و هم از نظر دانش مسلکی و کسب مهارت‌های لازم به جایگاهی برساند که بتواند به نیازهای جامعه پاسخ بدهد. از این‌رو، برخی از دانشمندان این حوزه؛ وضاحت، جذابیت، هم‌خوانی با بازده‌ی زمانی مورد نظر، ارتباط با مناهج درسی دیگر و اثرگذاری آن بالای فرد و اجتماع را از عمده‌ترین مواصفات یک نصاب تحصیلی شایسته معرفی نموده‌اند (المزین، ۲۰۰۹، ص۸۱ به نقل از لمیس ندیم، همان، ص۸۹).

احمد خطیب در اثری تحت عنوان (استراتیجیات تطویرالتربیوی فی‌الوطن العربی)، عمده‌ترین ویژگی‌های یک نصاب خوب و مناسب را عبارت از شمولیت، تکامل و قدرت آن برای پاسخ‌گویی به نیازهای بازارکار بر می‌شمارد. منظور وی از شمولیت این می‌باشد که نصاب درسی باید قسمی طرح گردد که شامل همهٔ ابعاد تربیتی، عقیدتی و مهارتی بوده و در عین حال مطابق ذوق و استعداد همه مشمولین آن، صرف نظر از فکر و اندیشه و توان علمی شان، بوده باشد. منظور وی از تکامل اینست که نصاب قادر باشد در عین حالی‌که جوانب مختلف شخصیت فکری و اخلاقی و روحی محصل را رشد دهد، از نظر علمی و عملی نیز نیازهای فردی و اجتماعی مد نظر را برآورده سازد (الخطیب، ۲۰۰٦م، ص۳۲٤ - ۳۲٦).

آن‌چه می‌تواند این چالش را بر طرف و یک نصاب را با معیارهای فوق‌الذکر انطباق دهد، پروسه ارزش‌یابی مستمر آنست تا مشخص گردد که آیا نصاب تدوین شده توانسته است مقاصدی را که به هدف نیل به آن‌ها طرح گردیده برآورده نماید یاخیر؟ و آیا نصاب مذکور برای محصلانی‌که در نظر گرفته شده مناسب است یا نه؟ مسلماً هر برنامهٔ درسی از شروع تدوین تا مرحلهٔ تطبیق در پوهنتون‌ها به گونه مستمر نیاز به اصلاح و بهبود دارد، چنان‌که (مایکل استریون) این جریان را ارزش‌یابی تکوینی نامیده است که هدف آن اصلاح و بهبود برنامه‌های درسی در حال شکل‌گیری است (به نقل از رشیدی،۱۳۸۹، ص٤۲).

علاوه بر نصاب درسی، تضمین کیفیت آموزشی نیز یکی دیگر از عوامل مؤثر در نقش‌آفرینی پوهنتون‌ها و تحصیلات عالی در فعالیت اجتماعی و اقتصادی شمرده می‌شود[۱٤]. زیرا مسلماً نصاب تحصیلی خوب و سپری کردن سنوات تحصیلی به تنهایی برای تکوین شخصیت و مفیدیت محصل در اجتماع بسنده نبوده بلکه لازمهٔ آن وجود کیفیت در تطبیق آن نیز می‌باشد. زیرا در بسا موارد دیده شده که توجه به کمیت بالا، از درجهٔ کیفیت پوهنتون‌ها کاسته است. موضوع توجه به کیفیت علاوه بر آن که از دیدگاه دانشمندان حوزه آموزش مورد تأکید قرار گرفته است، قرآن کریم نیز مارا بدان متوجه نموده و اشاره به این دارد که توجه به کیفیت مهم‌تر از کمیت می‌باشد؛ زیرا در بسا موارد، گروهی اندك اما با کیفیت برگروه زیاد، اما بدون کیفیت غالب می‌گردد[۱۵].

ک. رفع تعارض سنت و مدرنیته و ایجاد تلفیق میان آن‌ها: بررسی و تحلیل رابطه میان تحصیلات عالی و توسعه اجتماعی، از دو بُعد حایز اهمیت است: زیرا از یک طرف، میان علم و تکنالوژی و فرهنگ جامعه رابطه مستقیم وجود دارد و تا وقتی فرهنگ مناسب و مساعد توسعه علم و دانش در جامعه ایجاد نشود، علم و دانش بازار در خوری نخواهد یافت و هیچ‌گاه راه‌گشای مشکلات بنیادی و اساسی جامعه نخواهد بود و مسلماً ساخت علمی و ساخت فرهنگی، دو نظام کاملاً مرتبط اند و هیچ‌کدام بدون دیگری نمی‌توانند کارآمدی لازم داشته باشند. از طرف دیگر، پوهنتون‌ها و مؤسسات تحصیلات عالی به شیوه جدید و طی دو دههٔ گذشته- معمولاً در کشور ما و برخی دیگر از کشورهای در حال توسعه بومی نبوده، بلکه نظر به این‌که حد اقل از نظر ساختاری تحت تأثیر نظام‌های آموزش غربی قرار داشته‌اند، با فرهنگ غربی ارتباط بیشتری نسبت به فرهنگ ملی و سنتی کشور خویش داشته‌اند (بشیریه،۱۳۷۰ش). در گیرودار این تعارض، نهادهایی موفق خواهند بود که بتوانند میان این نگاه سنتی و مدرن تلفیق به‌وجود آورند و اعتماد نهادهای سنتی را نسبت به خود و نقش‌آفرینی خود در تحولات

---

[۱٤] - در نظام تحصیلات عالی افغانستان، هرچند در سالیان اخیر پروسهٔ تضمین کیفیت راه اندازی شده است اما قسمی‌که تجربه ثابت ساخته است این موضوع نتوانسته در تضمین کیفیت به مؤثریت لازم دست یابد، زیرا قسمی‌که دیده شده این پروسه با سه چالش عمده همراه است؛ نبود تخصیص لازم برای تطبیق برنامه ها، توجه بیشتر به شکل گرائی بیشتر از محتوا، و عدم توجه به بومی سازی معیارهای آن. چنان‌که خیلی از بخش ها و معیارهای آن با ساختارهای کنونی نظام تحصیلی افغانستان تطابق نداشته و به گونه ای مجرد از نظام های تحصیلی خارجی اقتباس گردیده است.

[۱۵] - {کَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ} [البقرة: ۲٤۹].

اجتماعی بدست آورند. چنان‌که پوهنتون‌های بزرگ غرب همانند (آکسفورد، کمبریج و سوربن) نیز زمانی با عین چالش‌گرفتار بودند؛ اما با تدریج از درون حوزه‌های‌علمی سنتی قرون وسطی و قدیم سر بر افراشته اند و در واقع ادامه‌دهندهٔ طبیعی همان روند گردیدند و در عین استفاده از دست‌آوردهای مدرن، ریشه و هویت تاریخی و اجتماعی خویش را نیز حفظ نموده‌اند. از این‌رو، دانشمندان عرصه‌های علوم تربیتی، انتقال فرهنگ و حفظ هویت فرهنگی را در کنار فعالیت‌های علمی تحقیقی یکی از وظایف مهم پوهنتون‌ها معرفی نموده و به این عقیده اند که پوهنتون می‌تواند با اطلاع‌رسانی درست فرهنگی، زمینه‌ی توسعهٔ فرهنگی را امکان‌پذیر سازد و دگرگونی مثبتی را در جامعه فراهم کند و ضمن تبیین جایگاه جهانی فرهنگ، امکان تعامل فرهنگ بومی و منطقه‌ای با فرهنگ‌های دیگر را به گونه‌ی طبیعی و منطقی فراهم کند (رشیدی،۱۳۸۹ش، ص ۴۰).

عدم هم‌خوانی و تطابق پوهنتون‌ها با سنت‌های فرهنگی و تاریخی جوامع در حال توسعه، در بسا حالات اثرات منفی نیز از خود به جا گذاشته و نهادهای تحصیلی را دچار چالش‌های جدی نموده است؛ زیرا پوهنتون‌ها از یک سو باید حافظ ارزش‌ها و سنت‌های فرهنگی جامعه باشند و از سوی دیگر، ملتزم به اشاعه ارزش‌های جدید علم و فناوری مورد نیاز جامعه و هر زمانی‌که توان آشتی دادن این دو مؤلفه را با هم پیدا نمایند، خواهند توانست در فرهنگ جامعه اثرگذار واقع گردیده و به تبع آن مؤثریت لازم در توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی آن را بدست آورند (عسکریان،۱۳۷۴ش، ص۶۷).

گفتار دوم. راهکارها و پیشنهادها

با توجه به آن‌چه در خصوص چالش‌های نظام تحصیلات افغانستان گفته شد، موارد زیر به‌عنوان راهکار پیشنهاد می‌گردد:

۱. با مطالعه و بررسی تحولات تاریخی پوهنتون‌ها و نهادهای تحصیلات عالی در کشورهای توسعه‌یافته جهان و اهمیت این مراکز در توسعه و رشد آن جوامع می‌توان گفت که نقش پوهنتون‌ها و نهادهای تحصیلی در روند رشد اقتصادی و اجتماعی جوامع در حال توسعه، به‌خصوص کشوری مثل افغانستان که بیشتر از چهل سال در گیرودار بحران‌های مختلف سیاسی قرار داشته است، بسیار مهم و حیاتی بوده و مسئولیت امارت اسلامی افغانستان است تا در زمینهٔ رشد و تقویت این نهاد از هیچ تلاشی دریغ نورزد؛ زیرا به یقین می‌توان گفت که رسیدن به تعالی و پیشرفت و دست‌یابی به استقلال واقعی‌که همانا خودکفایی اقتصادی باشد، در گیرو رشد این نهادها خواهد بود و بس.

۲. تحقیقات علمی و تولید علم مهم‌ترین ممیزهٔ تحصیلات عالی از سایر نهادهای تعلیمی بوده و ستون فقرات پوهنتون‌ها شمرده می‌شود. پس لازم است تا مسئولین و سیاست‌گزاران نظام تحصیلی‌کشور به تحقیقات علمی، حد اقل به موازات تدریس اهمیت قایل گردند و علاوه بر آن با ایجاد مراکز قوی تحقیقاتی در پوهنتون‌ها و ایجاد سهولت‌های لازم برای آنان از آن عده نهادهای تحصیلی‌که سهم بیشتری در حوزهٔ تحقیقات علمی دارند، حمایت مالی ویژه داشته باشند و برای هر عضو کادر علمی نیز مانند آن‌چه در کشورهای دیگر معمول است، گرنت‌مالی ویژه برای اجرای تحقیقات

علمی در نظر بگیرند. چنان‌که در اکثر کشورهای پیشرفته مانند؛ آمریکا، آلمان و فرانسه نیز بودجهٔ اختصاص‌یافته برای پوهنتون‌ها و مراکز تحصیلی بر اساس میزان نقش آن‌ها در تولید دانش و اجرای تحقیقات علمی در نظرگرفته می‌شود.

۳. وزارت محترم تحصیلات عالی افغانستان به‌عنوان پیش قراول نهادهای تحصیلی این‌کشور، باید در زمینهٔ تکمیل تشکیلات اداری و اکادمیکی نهادهای تحصیلی افغانستان، چه در بخش دولتی و چه در بخش‌های خصوصی نهایت سعی و تلاش نماید و در عوض سهم‌گیری این نهادها را در عرضهٔ خدمات اجتماعی و تولید دانش به‌عنوان بخشی از مسئولیت‌های اصلی و اساسی آنان قرار دهد.

٤. وزرات محترم تحصیلات عالی در زمینهٔ جذب و استخدام اعضای جدید کادر علمی در پوهنتون‌های افغانستان، خود را متعهد به رعایت شرایط و معیارهای صرفاً علمی دانسته و از دخالت سلایق دیگر در این عرصه پیش‌گیری نماید. و از سویی نیز با ایجاد توأمیت‌های علمی با پوهنتون‌های معتبر جهان و فراهم‌سازی زمینهٔ انتقال تجارب علمی همراه آن‌ها و هم‌چنان حل دغدغه‌های مالی و اقتصادی موجوده در زمینهٔی رشد و تقویت مهارت‌های مسلکی‌کادر علمی موجود نهایت سعی و تلاش نماید.

۵. در زمینهٔ بازنگری و تدوین نصاب‌های درسی پوهنتون‌های افغانستان لازم است تا ضمن نیازسنجی درست و دقیق، در شریک‌سازی متخصصان مربوطه و دانشمندان حوزهٔ تعلیم و تربیت در این روند نیز توجه جدی صورت گیرد تا نصابی تدوین شود که هم در بعد تربیتی محصلان را تقویت نماید و هم بتواند در ارتقاء مهارت‌های علمی و عملی آنان مؤثر باشد و تنها متکی به دانش نظری نه بلکه بخشی از آن‌را مسایل عملی و کاربردی احتوا نماید و در عین حال از نظر تسلسلی نیز تکرار مکررات نبوده بلکه در امتداد برنامه‌های درسی قبل از لیسانس قرار داشته باشد.

٦. پوهنتون‌ها و نهادهای تحصیلی کشور تنها به عرضهٔ خدمات علمی بسنده ننموده، بلکه در زمینهٔ فعالیت‌های فرهنگی و تقویت علایق دینی و میهنی جامعه نیز توجه جدی مبذول دارند و آن را در صدر برنامه‌های آموزشی و نصاب‌های تحصیلی خویش در نظر بگیرند. زیرا پیشرفت واقعی و دست‌یابی به رفاه اقتصادی بدون حاکمیت نگرش علمی بر فرهنگ جامعه ممکن نبوده و از دید علمای اقصاد رشد اقتصادی جامعه به حد بالایی بستگی به میزان تحول در رفتار فردی دارد، ازین‌رو فرد یا انسان مهم‌ترین عامل در فرایند تولید شمرده می‌شود.

۷. یکی از راهکارهای تقویت نقش پوهنتون‌ها در توسعه اقتصادی اجتماعی، انکشاف و توسعهٔ برنامه‌های علمی بالاتر از لیسانس و برنامه‌ریزی دقیق آن‌ها مطابق نیازهای جامعه است. زیرا معمولاً در مرحلهٔ تحصیلی لیسانس، نقش پوهنتون‌ها بیشتر بر انتقال دانش و علوم اساسی برای محصلان متمرکز است و محصل در این برهه‌ی تحصیلی بیشتر در صدد تکمیل شخصیت علمی خود و

آمادگی برای ورود به مراحل تخصصی بعدی می‌باشد. با توجه به آن‌که طی سالیان اخیر نهادهای تحصیلی افغانستان در زمینه‌ی توسعه و انکشاف برنامه‌های علمی بالاتر از لیسانس رشد کمتری داشتند. بنابراین، یکی از روش‌های‌که می‌تواند تا حدودی از این چالش بکاهد و پای نهادهای تحصیلی را به متن جامعه به کشاند توجه لازم به توسعه و انکشاف برنامه‌های علمی فوق لیسانس اعم از ماستری و دوکتوری است. چنان که تجربهٔ کشورهای توسعه‌یافته نیز مُثبِت همین حقیقت بوده و نشان‌دهنده‌ی آن است‌که ایجاد برنامه‌های تحصیلی فوق لیسانس اهمیت بسزایی در انکشاف و توسعهٔ دانش از خود بجا گذاشته است.

نتیجه‌گیری

از آن‌چه در این مقاله بحث گردید، می‌توان به نتایج آتی دست یافت:

۱. در اصطلاحات امروزی پوهنتون یا جامعه به مراکز علمی گفته می‌شود که رسالت آن‌ها بحث روی حقایق علمی بوده و عمده‌ترین وظیفهٔ شان تعلیم و تحقیق و از این طریق عرضهٔ خدمت به اجتماع می‌باشد.

۲. هر چند در سده‌های میانه، پوهنتون‌ها و مراکز تحصیلی نقش تک‌بعدی داشتند و صرفاً وظیفه انتقال دانش را عهده‌دار بوده‌اند. اما با گذشت زمان در قرن نوزدهم، این مراکز علاوه بر انتقال دانش، وظیفهٔ تولید دانش را نیز عهده‌دار شدند. بنابرآن، تربیت و آماده‌سازی نیروی انسانی متخصص؛ تحقیق و تحقیق برای تولید دانش و ارایه خدمت به جامعه، امروزه از وظایف اساسی پوهنتون‌ها و نهادهای تحصیلی تلقی می‌گردد.

۳. در جهان معاصر، در تمام جوامعی‌که تا حال توسعه یافته‌اند و یا در تلاش برای رسیدن به توسعه اند، پوهنتون‌ها به دلایل انکارناپذیری به‌عنوان موتور محرک تأثیرگذار و تأثیرپذیر قرار داشته و دارند.

۴. نظربه این‌که یکی از پیش‌شرط‌های ضروری برای پیشرفت و توسعه یک کشور حاکمیت نگرش علمی بر فرهنگ جامعه است و مسلماً پوهنتون یکی از عمده‌ترین مراکزی است‌که قادر است چنین نگرشی را در جامعه به‌وجود آورد و از سویی، از دید اقتصاددانان رشد اقتصادی جامعه تا حدود زیادی بستگی به میزان تحول در رفتار فردی دارد چون انسان مهم‌ترین عامل در فرایند تولید است، پوهنتون‌ها و نهادهای تحصیلی می‌توانند نقش محوری در رشد اقتصادی و اجتماعی جوامع داشته باشند.

۵. محدودیت تشکیلاتی در بخش‌های اداری و اکادمیکی، قلت برنامه‌های فوق لیسانس در رشته‌های مورد نیاز جامعه،کم‌توجهی در رعایت شرایط و نحوهٔ استخدام اعضای‌کادر علمی، نبود برنامه‌ریزی درست و حمایت‌های مالی ویژه از برنامه‌های تحقیقاتی، عدم توجه به شاخصه‌های تربیتی محصلان

در کنار آموزش، اکتفاء به آموزش نظری و عدم توجه لازم نسبت به کاربردی ساختن آن، کم‌توجهی نسبت به ضرورت‌های اجتماعی و ابعاد تربیتی در تدوین نصاب‌های درسی محصلان و در نهایت وجود تعارض میان عرف و عنعنات ملی و اسلامی و دست‌آوردهای مدرنیته در برخی از حالات، می‌توان از عمده‌ترین چالش‌های فرا راه نهادهای تحصیلی دولتی افغانستان بر شمرد که این مسایل حد اقل طی دو دهه‌ی گذشته تا حدودی مانع فعلیت بخشیدن به تواناهایی باالقوهٔ این نهادها در عرصه‌های تولید دانش و سهم‌گیری فعال آنان در روند توسعه اقتصادی و اجتماعی بوده است.

منابع

قرآن کریم.

أمال یوب، راضیة یوسفی.(۱۹۵۵م). أهمیة الجامعة فی تکوین الموارد البشریة و دورها فی تفعیل التوجه نحو انشاء و أدارة المشاریع المقاولاتیه، جامعة سکیکدة، مجلة العلوم الاجتماعیة والانسانیة، شماره۱۵.

البکر، فوزیة.(۱۹۹۱م). النموالعلمی والمهنی لمعلم الجامعی، الواقع والمقّدمات،دراسة مسحیة لعضوات هیئات التدریس فی بعض جامعات کلّیات البنات بالرّیاض، مجلّة رسالة الخلیج العربی، مکتب الخلیج العربی، الریاض.

آلتباخ، فیلیپ. (۱۳۷۹ش). آموزش عالی درقرن بیستم، ترجمهٔ شایان رضا مشاطیان، تهران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

اسماعیلی، محسن. (۱۳۷٤ش).گزیدهٔ مقالات و سخنرانی‌های سمینار دانشجو، پوهنتون وسیاست، تهران، علامه طباطبایی.

أبو ملحم، أحمد. (۱۹۹۹م). أزمة التّعمیم العالی، وجهة نظر تتجاوز حدود الأقطار، دارالفکرالعربی، معهدالإنماءالعربی، بیروت.

بشیریه، حسین. (۱۳۷۰ش). میزگرد توسعه وفرهنگ، نامه فرهنگ، سال۲، ش۲.

الخازم، محمد عبدالله. (۲۰۰۷م). مدخلات التعمیم: عضو هیئة التدریس، جریدة الریاض، شماره،۱٤۱۱۸.

الخطیب، أحمد. (۲۰۰٦م). استراتیجیات تطویر التربیوی فی الوطن العربی، عالم الکتب الحدیث، الأردن.

رشیدی، علیرضا. (۱۳۸۹ش). نقش پوهنتون در توانمند سازی فرد و جامعه، ایران، ماهنامه مهندسی فرهنگی، سال پنجم، شماره‌های ٤۹ و ۵۰.

زیود، زینب. (۲۰۰٦م). أهداف التربیة النظامیة فی سوریة وفق معیار نمائی لقیم فی مراحل التعلیم ماقبل الجامعی، تحلیلیة تقویمیة لقیم التربویة فی هذه الأهداف، رسالة دکتوراة غیر منشورة، کلیة التربیة بجامعه دمشق، دمشق.

علی آبادی، احمد. (۱۳٤۵ش). نظام اجتماعی و مسئولیت پوهنتون در تربیت نسل جوان، تهران، پوهنتون تهران.

عسکریان، مصطفی. (۱۳۷٤ش). مباحثی از اقتصاد آموزش و پروش، تهران، انتشارات توس.

عمادزاده، مصطفی. (۱۳۷٤ش). اصفهان، انتشارات جهاد پوهنتون‌ی.

فواد قاسم، محمد. (بی تا). نظرة عامة لواقع البحث العلمی فی الجامعات العربیة سبل الأرتقاء، عراق، جامعة الموصل، منظمة المجتمع العلمی العربی.

لمیس ندیم، عبدالرزاق. (۲۱۳- ۲۰۱٤م). دورالجامعهفی‌تنمیةالعلاقات الاجتماعیة والمسؤولیةالوطنیة، رسالة مقّدمة لنیل درجة الماجستیر فی أصول التربیة، جامعه دمشق کلیة التربیة.

المزین، محمد حسن. (۲۰۰۸). دور الجامعات الفلسطینیة فی تعزیز قیم التسامح لدی طلبتها من وجهة نظرہم، رسالة ماجستیر غیر منشورة، جامعه الأزهر، فلسطین.

مشاطیان، شایان رضا. (۱۳۷۹ش). کانون‌های دانشجویی(کارکردهای‌آموزشی،اجتماعی و سیاسی)، تهران؛ وزارت علوم، تحقیقات وفناوری.

ملکی، حسن. (۱۳۹۷ش). برنامه‌ریزی درسی، مشهد؛ پیام اندیشه.

منصوری، رضا. (۱۳۷٤ش). نقش نهاد پوهنتون در جامعه نوین، تهران، مجله‌ی پوهنتون صنعتی شریف، شماره نهم.

النویهی، عبداللهاحمد. (بی‌تا). دورالجامعات فی‌تقدم البحث العلمی وأثره علی المجتمع،المرکز الدیمقراطی العربی، https://democraticac.de

وزارت تحصیلات عالی افغانستان. (۱٤۰۱ش). تایخچهٔ وزارت ، https://www.mohe.gov.af.

فریدون، عبدالحسین. (۱۳۸۳ش). آموزش عالی وتوسعهٔ ملی، تهران؛ فرهنگ.

فلوسی، دوکتور مسعود. (بی‌تا). وظایف الجامعه فی المجتمع وأهمیة المرحلة الجامعیة فی حیاة الطالب وواجباته خلالها، الجزایر، کلیة العلوم الإسلامیة ـ جامعه باتنة۱.

وزارت عدلیه افغانستان. (۱۳۹٤ش). قانون تحصیلات عالی ملکی، جریدهٔ رسمی، شماره۱۱۹۵.

نقش ژورنال‌های بین‌المللی در تقویت تحصیلات عالی

پوهاند دکتور اسدالله حامد

دیپارتمنت پریکلینیک، پوهنځی علوم وترنری، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان
ایمیل: pyarookhil@yahoo.com

چکیده

ژورنال‌های علمی عبارت از سلسله نشراتی است که تحقیقات و دست‌آوردهای علمی پوهنتون‌ها، مؤسسات تحصیلی و نهادهای تحقیقی را به نشر می‌رساند. ژورنال‌های علمی در حقیقت اعتبار، ارزش و نقش تحصیلات عالی (پوهنتون‌ها و دیگر نهادهای تحصیلی) را جلوه می‌دهد. ژورنال‌های علمی در رده‌بندی‌های ملی و بین‌المللی تحصیلات عالی و پوهنتون‌های یک کشور نقش عمده و بسزایی دارد. متأسفانه تحصیلات عالی در افغانستان قربانی جنگ‌های طویل‌المدت داخلی و سیاست‌های نادرست حکومت‌ها بوده است و تا هنوز نتوانسته میکانیزم درستی برای ایجاد ژورنال‌های بین‌المللی را نهادینه نماید. هدف اساسی این مقاله بررسی نقش ژورنال‌های علمی در تحصیلات عالی افغانستان می‌باشد که اهمیت، ارزش و اعتبار ژورنال‌های علمی در تحصیلات عالی بیان گردیده است. در تدوین این مقاله از کتب و ژورنال‌های معتبر بین‌المللی استفاده صورت گرفته است. منحیث نتیجه، گفته می‌توانیم که تحقیق و نشر آن در ژورنال‌های علمی یگانه راه پیشرفت تحصیلات عالی است.

اصطلاحات کلیدی: ژورنال علمی؛ تحقیقات علمی؛ اهمیت مقاله علمی؛ اهمیت ژورنال علمی

Role of Academic Journals in Higher Education

Professor. Asadullah Hamid

Department of Preclinic, Faculty of Veterinary Science, Kabul University, Kabul, Afghanistan
Email: pyarookhil@yahoo.com

Abstract

Academic journals serve as essential platforms for disseminating universities' and other educational institutions' research and scholarly contributions. They reflect the value and significance of higher education within society and play a vital role in the national and international rankings of universities and academic associations. Regrettably, Afghanistan's higher education system has been marred by protracted conflict and instability, preventing the establishment of standardized mechanisms for national and international academic journals. The primary objective of this article is to underscore the pivotal role that academic journals can play in the higher education landscape of Afghanistan. It strongly advocates urgently establishing national and international academic journals within Afghanistan's universities and academic associations. Such journals would not only serve as vehicles for showcasing research but also enhance the reputation of these institutions on a global scale.

Keywords: Academic Journal; Academic Research; Importance of Academic Papers; Importance of Academic Journal

مقدمه

ژورنال‌های علمی عبارت از سلسله نشراتی است که تحقیقات و دست‌آوردهای علمی پوهنتون‌ها، مؤسسات تحصیلی و نهادهای تحقیقی را به نشر می‌رسانند. ژورنال‌های علمی در حقیقت اعتبار، ارزش و نقش تحصیلات عالی (پوهنتون‌ها و دیگر نهادهای تحصیلی) را جلوه می‌دهد. ژورنال‌های علمی در رده‌بندی‌های ملی و بین‌المللی تحصیلات عالی و پوهنتون‌های یک کشور نقش عمده و بسزای دارد. امروز تمام پوهنتون‌ها و نهادهای علمی مصروف تحقیقات علمی بوده که در پیشرفت تکنالوژی و سطح زندگی انسان‌ها سهولت‌ها و تغییرات چشم‌گیری را به وجود می‌آورد. این تحقیقات علمی و دست‌آوردهای پوهنتون‌ها در ژورنال‌های علمی به نشر رسیده و از آن طریق به دسترس تمام نهادهای تحصیلی، دانشمندان و محققین قرار می‌گیرد. اگر تحصیلات عالِی و پوهنتون‌های یک کشور ژورنال‌های علمی نداشته باشند، نمی‌توانند دست‌آوردها و تحقیقات علمی خویش را به جهانیان برساند و اعتبار و ارزش تحقیقات و دست‌آوردهای خویش را خوب‌تر جلوه بدهد. متأسفانه تحصیلات عالی در افغانستان قربانی جنگ‌های طویل‌المدت داخلی و سیاست‌های نادرست حکومت‌های قبلی بوده است و تا هنوز نتوانسته میکانیزم درستی برای ایجاد ژورنال‌های علمی ملی و بین‌المللی را نهادینه نماید. فعلاً در نهادهای تحصیلی کشور یک تعداد ژورنال‌های علمی ملی و بین‌المللی موجود می‌باشد؛ اما این ژورنال‌ها از کیفیت و اعتبار بین‌المللی برخوردار نبوده و نیز تحقیقات که در کشور صورت می‌گیرد، با معیارهای بین‌المللی آراسته نمی‌باشد. هدف اساسی این مقاله نقش ژورنال‌های علمی در تحصیلات عالی کشور (افغانستان) می‌باشد که اهمیت، ارزش و اعتبار ژورنال‌های علمی در تحصیلات عالی بیان گردیده است.

مفهوم ژورنال علمی

ژورنال‌های علمی مجله‌های علمی می‌باشند که مانند مجله‌های عادی به شکل دوره‌یی، ماهانه، ربع‌وار، و سالانه نشر می‌شوند و تعداد از مقالات را در هر شمار به چاپ می‌رسانند یا به عباره دیگر ژورنال علمی یک نشریه‌ی نوبتِی است که فعالیت‌های محققین را که مربوط یک رشته خاص می‌شود، به نشر می‌رساند. از همین لحاظ، طبیعت و نوعیت فعالیت‌های که در ژورنال علمی به نشر می‌رسد به طور قابل ملاحظه متفاوت می‌باشد. این‌ها اکثراً مقالات بکر و تحقیقات به‌روز در رشته خاص، مناقشه‌های تیورتیکی و هم‌چنان مقالات مروری بر فعالیت‌های نشر شده علمی می‌باشند.

تاریخچه ژورنال‌های علمی

اولین ژورنال علمی بنام ژورنال دیس سکاوانس (Journal des sçavans) بود که در ماه جنوری سال ۱٦٦۵ به نشر رسید (Schafner, 1994, Smith, 1999)، بعداً ژورنالی بنام فلاسوفیکل ترانزکشن اف د رویال سوسایتی (Philosophical Transactions of the Royal Society) بود که در ماه مارچ سال ۱٦٦۵ به نشر رسید و سپس ژورنال دیگری بنام میموریس دی لاکادیمی دیس ساینس (Mémoires de l'Académie des Sciences) در سال ۱٦٦٦ به نشر رسید، این ژورنال‌های فوق علمی به شکل سنتی و بدون ارزیابی به نشر می‌رسید (Teichler, 1996). در بین اولین ژورنال‌های علمی، ژورنال فلسفی بنام جامعه سلطنتی توسط هنری اولدن برگ و روبرت هوکی (Henry Oldenburg and Robert Hooke) درسال ۱٦٦۵ به نشر رسید. در این ژورنال اولدن برگ هم ادیتور و هم نشرکننده ژورنال بود. این ژورنال مانند ژورنال‌های معاصر امروزی بود که در آن ۹ مقاله به نشر رسید (Goodlad, 1979). اولدن برگ ضرورت و اهداف ژورنال‌های علمی را در این رساله واضح ساخت و پیشنهاد نمود که یک ژورنال علمی باید دارای محتویات باشد که ضروریات نویسنده و خواننده را مرفوع ساخته بتواند (Ware and Mobe, 2012). بعداً در سال ۱۷۷۳اولین ژورنال که ارزیابِی کنندگان مسلکی داشتند و به شکل معیاری به نشر رسید بنام ژورنال مقالات و مشاهدات طبی (Medical Essays and Observations) بود (Schafner, 1994, Ware and Mobe, 2012).

وظیفه و هدف اساسی یک ژورنال علمی و تحقیقی ثبت، تصدیق، انتشار و نگهداری (آرشیف) یافته‌های علمی و تحقیقی می‌باشد (Gibbons et al., 1994). در وسط سال ۲۰۱۲ در حدود ۲۸,۱۰۰ ژورنال‌های علمی موجود بود و در حدود ۱,۸-۱,۹ میلیون مقاله را سالانه به چاپ می‌رسانیدند (Hollingsworths, 1986). در دو قرن گذشته تعداد مقالات و ژورنال‌های علمی و تحقیقی به طور یکسان انکشاف نموده و سالانه در حدود ۳ درصد مقالات و ۳,۵ در صد ژورنال‌های علمی افزایش یافت (Poyne, 1999, Scott, 2007). ژورنال‌های علمی رول مرکزِی را در جوامع علمی بازی می‌کنند که بعضی از رول و نقش ژورنال‌های علمی در زیر تشریح می‌شود (Schafner, 1994):

تولید و گسترش اساس علوم

ژورنال‌های علمی یکی از منابع ابتدایی و آرشیف باکیفیت علوم مشخص می‌باشند که توسط اعضای جامعه علمی و دیگران مورد استفاده قرار می‌گیرند (Laband & Michael, 1994). در نتیجه تحقیقات علمی و نشر مقالات در ژورنال‌های معتبر علمی محصلان و محققان می‌توانند خوب‌تر و معیاری‌تر بیاموزند. هم‌چنان در نتیجه‌ی تحقیقات و نشر مقالات در ژورنال‌های علمی، نهادهای علمی و پوهنتون‌ها نصاب یا کریکولم‌های تحصیلی خویش را به اساس تحقیقات و معلومات جدید و به‌روز

که در ژورنال‌های اخیر به نشر رسیده اند و عیار می‌نمایند (Jefferson et al., 2001a, Koop & Poschl, 2006).

کتاب‌های درسی که امروز در پوهنتون‌ها و نهادهای علمی تدریس می‌شوند در نتیجه تحقیقات علمی نشر شده در ژورنال‌های علمی تدوین و تألیف می‌شوند (Kumashiro, 2005). این‌که هر کتاب معیاری تدریسی در هر سال و یا بعد از چند سال بازنگری می‌شوند، هدف آن به‌روز نمودن و اضافه نمودن معلومات جدیدی که در نتیجه تحقیقات علمی و نشر مقالات به وجود می‌آید، می‌باشد (pocock et al., 1987). به میلیون‌ها کتب که در کتابخانه‌های جهان وجود دارند نتیجه تحقیقات و نشر مقالات علمی می‌باشند (Regehr & Bordage, 2006).

ایجاد و حفظ جامعه علمی

با درنظرداشت نقاط فوق، ژورنال‌های علمی نقش مهم را در ایجاد و نگهداری جوامع علمی، بخصوص در یک رشته خاص ایفا می‌کند. هم‌چنان توسط ارسال نامه‌ها به هیأت مدیره، هیأت تحریر و ارزیابی‌کنندگان ژورنال‌ها، ارتباطات بین استادان، محققین و کارمندان علمی دیپارتمنت‌ها برقرار می‌گردد که باعث باخبر نگهداشتن تمام مسئولین یک رشته خاص می‌شود (Sandewall, 2006).

سالانه به تعداد صدها کنفرانس‌های علمی، ورکشاپ‌های علمی، سمپوزیوم‌های علمی و دیگر نشست‌های علمی در مؤسسات تحصیلات عالی، پوهنتون‌ها و مراکز تحقیقی برگزار می‌گردد که هدف اساسی آن‌ها تعویض و تبادله‌ی تحقیقات جدید می‌باشند (Altman, 2002). در این کنفرانس‌ها تحقیقات و دست‌آوردهای جدید علمی توسط محصلان، استادان و محققان ارایه می‌گردند و در زمینه مناقشات علمی صورت می‌گیرد که نتایج تحقیقات بعداً در ژورنال‌های ملی و بین‌المللی به نشر می‌رسند و از طریق سایت‌های انترنیتی و هارد کاپی به دسترس تمام محصلان و استادان پوهنتون‌ها و محققان قرار می‌گیرند (Jyoti, 2015). یکی از اهداف دیگر ایجاد این کنفرانس‌ها و ورکشاپ‌های علمی همان گردهمایی و نشست‌های اختصاصی محصلان، استادان و محقیقین مربوط به یک رشته می‌باشند که در جریان کنفرانس از دست‌آوردها و پروژه‌های تحقیقی خویش صحبت می‌کنند و از این طریق هماهنگی‌های لازم تحقیقی را ایجاد می‌نمایند (Bruce, 2008, David, 2007).

تدریس و آموزش مؤثر و باکیفیت

پروسه تدریس وقتی باکیفیت و مؤثرتر خواهد بود که استادان تحقیق نمایند و یافته‌های تحقیقی خویش را در ژورنال‌های علمی به نشر برسانند. این نوع تدریس را تدریس به اساس تحقیق می‌نامند و محصلان می‌توانند بدون از کتب تدریسی نیز موارد جدیدی تحقیقی را بیاموزند و در یک رشته خاص از آخرین معلومات برخوردار شوند (Campbell, 2006, Godlee, 2002). محصلان نیز می‌توانند از طریق فعالیت‌های تحقیقی خوب‌تر و مؤثرتر بیاموزند. آموزش به اساس تحقیق علاقمندی محصلان را بالا برده و میتوانند یک رشته خاص را با تمام معلومات جدید و معیاری بیاموزند (Bloom, 2006). از این طریق محصلان می‌توانند برای آینده خویش خوب‌تر فکر نمایند و تحقیقات مؤثر را در یک رشته خاص انجام دهند (Guedon, 2001, Jefferson et al., 2002b).

چانس داخله در پوهنتون‌های معتبر جهان

اکثریت محصلان که می‌خواهند در پوهنتون‌ها و نهادهای معتبر جهان داخله نموده تحصیل خویش را به پیش ببرند ضرورت به امتحان ورودی دارند که برعلاوه از امتحان مسلکی در یک رشته خاص، محصلان باید یک پلان معیاری تحقیقی را نیز تهیه نمایند تا رضایت پوهنتون و دیپارتمنت مورد نظر را بدست آورند، اما محصلان که در دوره لسانس یا ماستری خویش مقاله علمی را در یکی از ژورنال‌های علمی معتبر به نشر رسانیده باشند اعتبار خیلی بالا داشته و خیلی به آسانی در پوهنتون های معتبر جهان جذب می‌شوند و چانس تحصیلی را به دست می‌آورند (Jefferson, 2006). حتی در بعضی پوهنتون‌ها امتحان زبان انگلیسی بخصوص تافل یا ایلیتس حتمی و لازمی می‌باشد، اما اگر محصلانی که یک مقاله علمی را در یکی از ژونال‌های علمی به نشر رسانیده باشند از امتحان زبان انگلیسی معاف می‌شوند (Jyoti, 2015, Teichler, 2007). اکثراً سکالرشیپ‌های تحقیقی نیز به آن‌عده محصلان و علاقمندان اهدا می‌گردند که تجارب کافی در تحقیق و نوشتن رساله علمی داشته باشند و نیز مقاله علمی را در یکی از ژورنال‌های معتبر علمی به نشر رسانیده باشند (Teichler, 2005, Conley, 2012).

دریافت وظیفه خوب مسلکی

تقریباً تمام محصلانی که از پوهنتون‌ها فارغ می‌شوند اولین آرزوی شان دریافت یک وظیفه خوب مسلکی می‌باشد. در اکثری نهادهای علمی، دولتی و کمپنی‌های شخصی اشخاصی چانس گرفتن وظیفه خوب مسلکی را خواهد داشتند که در پهلوی استعداد و فهم در یک رشته خاص، یک مقاله علمی را نیز در یکی از ژورنال‌های علمی به نشر رسانیده باشند. نهادهای علمی، دولتی و کمپنی‌ها اشخاصی را استخدام می‌نمایند که در بخش فعالیت‌های تحقیقی و نوشتاری تجارب کافی داشته باشند (Van Rooyen et al., 1999, Chang, 2006).

تبادله معلومات: ژورنال تنها مخزن‌ها و آرشیف علم نمی‌باشند، بلکه بهترین محل تبادله معلومات در بین علما و محقیقن در یک رشته خاص می‌باشد. که در مجموع یادگیری را در جامعه سرعت می‌بخشد و نظریات مختلف را باهم یکجا نموده تا سرحدات یک رشته مشخص وسعت پیدا نماید (Editorial, 2005).

اعتباردهی

پروسه ارزیابی توسط بورد، هیت تحریر و ارزیابی کننده‌گان ژورنال‌های علمی، مؤلف را کمک می‌کند تا مقاله را حتی قبل از ارسال به ژورنال به دقت خوانده کیفیت علمِی و تحقیقی آن را بالا برده و مطابق معیارهای پذیرفته شده علمی و ژورنال‌ها تنظیم نماید (Jefferson, 2006, Guedon, 2001). در وقت ارسال مقاله، تحقیق که صورت گرفته است توسط دو یا سه ارزیابی‌کننده مرور شده و اعتبار داده می‌شود و حتی شاید برای بلند بردن کیفیت دوباره به مؤلف ارسال شود تا برای بهبود و معیاری شدن مقاله، تغییرات لازم در آن آورده شود (Beerkens, 2003, Scott, 2000). به همین منظور هر ژورنال علمی بعضی قواعد و معیارهای اصلاحی را جهت بهبود مقاله در نظر می‌گیرد (Teichler, 2004).

ژورنال‌ها برعلاوه نشر مقالات علمی و تحقیقی، به بعضی از رشته‌ها و نهادهای خاص علمی اعتبار می‌دهند که این اعتبار باعث تشویق و ترغیب علما و محققین رشته‌های خاص می‌شود. هم‌چنان بعضی ژورنال‌ها برای تشویق علما و محققین هر سال مقالات خوب و با کیفیت را تقدیر می‌کند که باعث تشویق و ترغیب محصلان، استادان و کارمندان دیپارتمنت‌ها، پوهنتون‌ها و یا نهادهای تحصیلی می‌شود (De Wit, 1997).

ژورنال‌ها منابع معتبر و قابل باور اند

مؤلفین که می‌خواهند مقالات خویش را در ژورنال‌ها چاپ نمایند، ضرورت دارند تا معلومات تحقیقی خویش را از طریق لنک‌ها و نقل قول‌ها تأیید نمایند و اعتبار و صحت بودن کار تحقیقی خویش را تصدیق نمایند (Liebowitz and Palmer, 1984). نظریات شخصِی بدون درنظرداشت حقایق و معلومات قبلی در ژورنال‌های علمی قابل قبول نمی‌باشد، از همین لحاظ ژورنال‌های عملی کاملا با اعتبار و قابل قبول می‌باشند، چون که شما می‌توانید حقایق را از منابع واقعی که نقل قول شده اند، دریافت نمایید. همین اعتبار ژورنال‌های علمی باعث می‌شود تا تحقیق شما دارای کیفیت بالا و واقعیت‌گرا باشد (Boxt et al., 1989).

ژورنال‌های علمی وضاحت را ارایه می‌کنند

محققین در مقاله‌های علمی خویش کوشش می‌نمایند تا دست‌آوردهای دیگر مقالات را مناقشه و خلاصه نمایند. موضوعاتی که در مغایرت با کار شان باشد، آن را مناقشه نموده و حتی رد می‌نمایند (Goldbeck-Wood, 1999). هم‌چنان مؤلفین کوشش نمی‌کنند تا نظریات خود را با نظریات مقالات دیگر همنوا سازند. و در اخیر دلایل را ارایه می‌کنند که چرا کارهای شان با دیگران فرق دارند (Faxon Institute, 1991).

نتیجه‌گیری

ژورنال‌های علمی مهم‌ترین و معتبرترین آرشیف معلومات علمی در جهان شناخته شده است. ژورنال‌های علمی در تولید و گسترش علم، اعتبار پوهنتون‌ها و نهادهای علمی، رده بندی پوهنتون‌ها و نهادهای علمی، تدریس و آموزش موثر خیلی مهم و لازمی می‌باشند. تمام نهادهای علمی و پوهنتون‌ها باید ژورنال‌های علمی داشته باشند تا تحقیقات علمی خویش را به نشر و به دسترس جامعه علمی قرار داده اعتبار علمی خویش را به سطح ملی و بین‌المللی حفظ نمایند. اگر تمام پوهنتون‌ها، نهادهای علمی و مؤسسات تحصیلات عالی کشور ژورنال‌های معیاری ملی و بین‌المللی را ایجاد نمایند پس می‌تواند در عرصه تحقیقات و تحصیلات عالی با کشورهای همسایه و جهان رقابت سالم نماید.

منابع

Altman, D. G. (2002). Poor-quality medical research: What can journals do? *JAMA* 287;21:2765-2767.

Baxt, W. G., Waeckerle, J. F., Berlin, J. and Callahm, L. (1998). Who reviews the reviewers? Feasibility of using fictitious manuscript to evaluate peer reviewer performance. Annals of Emergency Medicine 32:310-317.

Beerkens, E. (2003). Globalisation and higher education research. Journal of Studies in International Education, 7(2), 128-148.

Bloom, T. (2006). Systems: Online frontiers of the peer-reviewed literature. In Nature.

Bruce, A. T. (2008). The Importance of Journal Articles, book review, P 194

Campbell, P. (2006). Nature Peer Review Trial and Debate. In Nature.

Chang, A. (2006). Online journals challenge scientific peer review. Retrieved on November 19, 2006 from Debate. 2006. “Peer Review” In Nature.

Conley, J. P. (2012). Low acceptance rates, commercial publishing, and the future of scholarly communication. Economics Bulletin, 32(4), A37.

David J. S. (2007). The Role of Peer Review for Scholarly Journals in the Information Age. Volume 10, Issue 1

De-Wit, H. (1997). Studies in international education: A research perspective. Journal of Studies in International Education, 1(1), 1-8.

Editorial. (2005). "Revolutionized peer review?" Nature Neuroscience 8; 4:397.

Faxon Institute. (1991). An Examination of Work-related Information Acquisition and Usage among Scientific, Medical and Technical Fields Westwood, Mass. Faxon Company.

Gibbons, M., Camille, L., Helga N., Simon, S., Peter, S. and Martin, T. (1994). The New Production of Knowledge/The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies, London: SAGE.

Godlee, F. (2002). Making reviewers visible. Openness, accountability and credit. JAMA287; 21:2762-2765.

Goldbeck-Wood, S. (1999). Evidence on peer review: scientific quality control or smokescreen? BMJ 318:44-45.

Goodlad, S. (1979). ‘What Is an Academic Discipline?’ in: Roy Cox (ed.), Cooperation and Choice in Higher Education, London: University of London Teaching Methods Unit. Pp: 232-245.

Guédon, J. (2001). In Oldenburg's long shadow: Librarians, research scientists, publishers, and the control of scientific publishing. Presentation to the May 2001 meeting of the Association of Research Libraries (ARL).

Hollingsworths, J. R. (1986), ‘The Decline of Scientific Communication Within and Across Academic Disciplines’, Policy Studies Journal 14:3 (March), pp. 422-428.

Jefferson, T., Wager, E. and Davidoff, F. (2002b). Measuring quality of editorial peer review. JAMA June 5, 287; 21:2786-2790.

Jefferson, T. (2006). Quality and value: Models of quality control for scientific research. In Nature.

Jefferson, T., Alderson, P., Wager, E. and Davidoff, F. (2002a). Effects of editorial peer review. JAMA June 5, 287; 21:2784-2786.

Jyoti, S. (2015). What are journals for? Ann R Coll Surg Engl: 97: 89–91.

Koop, T. and Pöschl, U. (2006). An open, two-stage peer-review journal. In Nature.

Kumashiro, K. K. (2005). Thinking Collaboratively about the Peer-Review Process for Journal-Article Publication. Harvard Educational Review 75; 3:257-287.

Laband, D. and Michael, P. (1994). "The Relative Impact of Economic Journals." Journal of Economic Literature, 32, pp. 640–666.

Liebowitz, S. J. and John, P. P. (1984). "Assessing the Relative Impacts of Economic

Payne, S. L. (1999), 'Interdisciplinarity: Potentials and Challenges', Systemic Practice and Action Research 12:2, p. 173-182.

Pocock, S. J., Hughes, M. D. and Lee, R. J. (1987). Statistical problems in the reporting of clinical trials. A survey of three medical journals. New England Journal of Medicine 317:426-432.

Regehr, G. and Bordage, G. (2006). To blind or not to blind? What authors and reviewers prefer. Medical Education 40:832-839.

Sandewall, E. (2006). A hybrid system of peer review. In Nature.

Schafner, A. C. (1994). The future of scientific journals: Lessons from the past. Information Technology and Libraries 13:239-47.

Scott, P. (2000). Globalisation and higher education: Challenges for the 21st century. Journal of Studies in International Education, 4(1), 3-10.

Scott, P. (2007), "From Professor to 'Knowledge Worker': Profiles of the Academic Profession", Minerva 45:2, pp. 205-215.

Smith, R. (1999). Opening up BMJ peer review. BMJ 1318:4-5.

Teichler, U. (1996). Research on academic mobility and international cooperation in higher education: An agenda for the future. In P. Blumenthal, C. Goodwin, A. Smith, & Teichler, U. (2007). (Eds.), Academic mobility in a changing world (pp. 338-358). London: Jessica Kingsley.

Teichler, U. (2004). The changing debate on internationalisation in higher education. Higher Education, 48(1), 5-26.

Teichler, U. (2005). Research on higher education in Europe. European Journal of Education, 40(4), 447-469.

Van Rooyen S., Godlee, F., Evans, S., Black, N. and Smith, R. (1999). Effect of open peer review on quality of reviews and on reviewers' recommendations: a randomized trial. BMJ 318:23-27.

Ware, M. and Mabe, M. (2012). The STM Report. 3rd edn. The Hague: International Association of Scientific, Technical and Medical Publishers.

کانکور ازموینه، ستونزې او حل لارې

پوهندوی عبدالرحمن عثماني

زولوژي څانګه، د بیولوژي پوهـــــنځی، د کابل پوهنتون، کابل، افغانستان
ایمیل: aosmani.ku@gmail.com

لنډیز

کانکور ازموینه چې له ۱۳۴۰هـ.ل راهیسې د هېواد په کچه، د دولسمو ټولګیو له فارغانو اخیستل کېږي، په دې وروستیو کې یې د ښه والي او روڼتیا په موخه رغنده ګامونه پورته شوي، خو لا هم یو لړ ستونزې لري چې باید څرګندې او حل لارې یې په ګوته شي. دا څېړنه په همدې موخه؛ د ازموینو ملي اداره او کابل پوهنتون کې په سیمه‌ییز میتود سره شوې، اطلاعات یې د پوښتنلیک په مټ را غونډ او په کیفي ډول تحلیل شوي دي. د څېړنې پایلې ښيي چې د کانکور ازموینې عمومي والی، د پوښتنو د کیفیت ټیټوالی، د ښوونیز نصاب د یو شمېر مضمونونو د پوښتنو نشت، د پوښتنو د شمېر زیاتوالی، د وخت کمی او تخنیکي ستونزې، د کانکور ازموینې بنسټي ستونزې دي، چې د حل په موخه یې کانکور ازموینه باید په ټولنیزو او ساینسي برخو وویشل شي، د تعلیمي نصاب ټول مضمونونه پکې ځای شي، د پوښتنو شمېر یې کم او وخت یې زیات شي او د ازموینو بهیر د لا ښه والي لپاره اړین تقنیني اسناد تدوین او د ازموینو سیستم پر نویو تخنیکي وسایلو سمبال شي.

کلیدي اصطلاحات: کانکور ازموینه؛ د پوښتنو کیفیت؛ ښوونیز نصاب؛ روڼتیا؛ تقنیني اسناد

Konkor Exam, Its Problems & Solutions

Assistant Prof. Abdul Rahman Osmani

Department of Zoology, Faculty of Biology, Kabul University, Kabul, Afghanistan
Email: aosmani.ku@gmail.com

Abstract

Since 1962, the university entrance examination has been administered to high school graduates nationwide. Recent efforts have been made to enhance its transparency and effectiveness, yet it grapples with a range of persistent challenges that require explicit identification and resolution. This study was conducted to address these issues. Data were collected from the National Examination Authority and Kabul University through a questionnaire, and qualitative analysis was applied to the gathered information. The research findings highlight several fundamental problems associated with the entrance examination, including its broad scope, the quality of questions, gaps in subject coverage aligned with the educational curriculum, an excessive number of questions, time constraints during the exam, and technical obstacles. To facilitate these challenges, several recommendations are proposed. These include restructuring the entrance examination into distinct Social and Natural Science sections, ensuring comprehensive coverage of all subjects in the educational curriculum, reducing the number of questions, extending the exam duration, and establishing the necessary legislative framework for ongoing improvement.

Keywords: Konkor Exam; Quality of Questions; Educational Curriculum; Transparence; Legislative Documents

سریزه

کانکور ازموینه چې په ټول هېواد کې د دولسمو ټولګیو له فارغانو اخیستل کېږي، له هغو ملي پروسو څخه ګڼل کېږي، چې له څو کلونو راهیسې پکې پاموړ شفافیت رامنځ ته شوی او تر ډېره پکې د فساد مخه نیول شوې ده، خو ځینې برخې یې لا هم له ستونزو او ننګونو سره مخ دي، د دې لپاره چې ازموینې د شفافیت ترڅنګه له اغېزمنتیا څخه برخمنې شي او د ګډونوالو لپاره لا ډېرې اسانتیاوې رامنځ ته شي، نو پکار ده چې په اړه یې یوه علمي څېړنه ترسره شي، چې په همدې موخه نوموړې څېړنه په پام کې نیول شوې. دا څېړنه چې د کانکور په اړه پکې هر اړخیز اطلاعات راټول شوي دي، د کانکور ازموینو ستونزې او ننګونې به څرګندې کړي. په دې څېړنه کې د ستونزو د له منځه وړلو او د کانکور ازموینو د کیفیت د لوړولو لپاره په اړینو حل لارو هم غور کېږي چې اړوند مسؤلینو او بنسټونو ته به د کانکور ازموینو د ښه والي لپاره د ګټورو طرحو د وړاندې کولو او اړینو بدلونونو د راوستلو لپاره لاره هواره کړي. باوري یم چې دا څېړنه به د کانکور د ستونزو په له منځه وړلو کې اغېزناکې پایلې وړاندې کړي.

ازموینه او ارزونه

که د ازموینو تاریخي بهیر ته لنډه کتنه وکړو، ویلای شو چې ازموینه اوږد تاریخ لري. له رسمي زده کړو مخکې، ازموینې په تقریري ډول وې. د رسمي تعلیماتو او زده کړو له پیل سره، رسمي ازموینه پیل شوه. په نولسمه پېړۍ کې لیکنۍ ازموینې د شفاهي ازموینې ځای و نیو. لومړنۍ لیکنۍ ازموینه پر ۱۸۵۰ کال په امریکا کې واخیستل شوه. په ۱۹۵۵ میلادي کال عیني ازموینه رامنځته شوه. د روزنیزې ارواپوهنې په رامنځته کېدا، ازموینو پرمختګ وکړ او د ازموینو په واسطه ذکي، متوسط او ضعیف زده‌کوونکي مشخص شول او ځانګړو ټولګیو ته وروپېژندل شول(رؤف، ۱۳۸۲).

روزنیزه ارزونه؛ د روزنیزو علومو یوه ځوانه تخصصي څانګه ده چې اوسمهال د پوخوالي عمر ته رسېدلې ده، دغې څانګې په (۱۳۴۰ هـ.ش- ۱۹۶۰ م) لسیزه کې د ماشومتوب دوره تېره کړه، په (۱۳۵۰ هـ.ش- ۱۹۷۰ م) لسیزه کې بلوغ ته ورسېده او په (۱۳۶۰ هـ.ش- ۱۹۸۰) لسیزه کې یې پاموړ وده او پرمختګ وکړ. د یویشتمې میلادي پېړۍ په درشل کې روزنیزې ارزونې او ازموینو، د ښوونیزو–تحصیلي نظامونو د کیفیت په لوړوالي کې پاموړ رول و لوباوه (بازرګان، ۱۳۹۵).

ارزونه د یو شي د ارزښت(value) موندلو یا د ارزښت په اړه قضاوت (value judgement) ته وایي. په اصطلاح کې ارزونه د اطلاعاتو او معلوماتو د را ټولونې، تحلیل او تفسیر یو منظم بهیر ته وایي، په ټوله کې، د یوې موضوع، شي او فرد په اړه د قضاوت (پرېکړې) او تصمیم نیونې په موخه په منظم ډول د

اطلاعاتو ثبت، تحليل او تفسير دی (بازرگان و فراستخوا، ۱۳۹۶). ازموينه بيا هغه پوښتنې دي چې زده کوونکيو ته د ځوابونې لپاره ورکول کېږي (خپلواک، ۱۳۹۸).

ارزونه چې په هر موقعيت او ځای کې ترسره کېږي، د يوه ارزښتي قضاوت سره مله وي او په ښوونه او روزنه کې بايد دغه ارزونه د عيني اطلاعاتو پر بنسټ ترسره شي(لطف آبادي، ۱۳۷۵).

د زده کوونکو د تعليمي – تحصيلي پرمختګ اندازه کولو وسيلی(ازموينې ـ پوښتنې) په ټوله کې په دوه ډوله دي: لومړی، د ښوونکي لخوا جوړې شوې پوښتنې يا ازموينه. دويم، معياري يا سټنډرډ پوښتنې يا ازموينه. د ښوونکي لخوا جوړې شوې پوښتنې يا ازموينې هغه پوښتنې او ازموينې دي چې ښوونکی/ استاد يې د خپلو زده کوونکو د ښوونيز پرمختګ لپاره جوړوي او د ښوونيزو دورو په اوږدو يا پای کې يې له خپلو زده کوونکو اخلي، دا پوښتنې د دقيقو موخو پر اساس د زده کوونکو د بری د اندازه کولو لپاره چمتو کېږي؛ نو د دې پوښتنو په جوړولو او ليکلو کې بايد له پوره غور څخه کار واخيستل شي، چې په زده کړه ييزو پرېکړو کې له پوره ارزښت څخه برخمنې وي. د دې په وړاندې معياري يا سټنډرډ پوښتنې- ازموينې دي او هغه پوښتنې – ازموينې دي چې د ازموينو اخيستلو دولتي يا نادولتي ادارو، مؤسسو، ښوونيزو او علمي مرکزونو لخوا د لوی شمېر ګډونوالو(زده کوونکو) د زده کړې د پرمختګ، عقل، استعداد او شخصيت د کچې معلومولو لپاره جوړېږي او ازموينه‌يې اخيستل کېږي لکه کانکور ازموينه(خپلواک، ۱۳۹۸).

هوګان (۲۰۰۷) د سټنډرډ ازموينې په اړه وايي: په پيل کې د سټنډرډ اصطلاح د امتحان اخيستلو او د نمرو ورکولو په يو شان طريقو تاکيد کوي، په‌دې معنا چې امتحان په ټولو حالاتو کې بايد د ټاکل شويو طريقو پر اساس واخيستل شي او نمرې هم بايد له وړاندې ټاکل شويو قوانينو او اصولو په رڼا کې ورکړل شي. بل دا چې امتحان بايد د برابرۍ(انډول) لرونکی وي، چې په اصل کې د برابرۍ په پامنيوي د امتحان اخيستلو ته سټنډرډ کول وايي(خپلواک، ۱۴۰۰).

کانکور ازموينه

کانکـــور اصلاً له يوې فرانسوي کليمې (Concours) څخه اخيستل شوی چــــــې معنی يې د ارزونه يا ازموينه ده او معمــــولاً له هغو زده کوونکو څخه اخيستل کيــږي چـــــې له دولسم ټولګــي څخه فارغ وي او پوهنتـــــونونو ته ازموينه ورکوي چــې په ايران، تــرکيه، چيـــن او ځينې نورو هېوادونو کـــې اخيستل کېـــږي (https://abadis.ir/fatofa). همـــداراز کـــانکور (Concours)، د (A Public Competition) يعنې عمومي ســـيالی په معنی هــــــم راغلی (https://www.merriam-webster.com/dictionary/concours).

کانکور ازموینه په ایران کې د علومو وزارت له لوري په لومړي ځل په ۱۳۴۸ کال کې واخیستل شوه، په دغه ازموینه کې ۴۷۷۰۳ کسانو ګډون کړی و او پوښتنې یې په لنډ ډول جوړې شوې وې (https://fa.wikipedia.org).

د نړۍ په ځینو هېوادونو کې اوسمهال د کانکور ازموینه له منځه تللې ده، ولې بیاهم په یو شمېر هېوادونو کې اخیستل کېږي، خو هر کال یکې د معیارونو په پامنیوي بدلونونه راځي. د بېلګې په توګه په ترکیه کې د کانکور ازموینو لپاره د پوهنتونونو له لوري مضامین د مضمونونو مهمې برخې او د پوښتنو شمېر په ګوته کېږي (https://fanarstudy.com/en/blog/university-entrance-exams-in-turkey).

افغانستان ته د کانکور طرح لومړی ځل په ۱۳۴۰ هـ.ش کال کې د کابل پوهنتون د ارواپوهنې او روزنیزو علومو پوهنځي استاد عطاءالله رؤف لخوا له امریکا څخه کابل ته راوړل شوه او د ازموینو لپاره یوه کمیټه جوړه شوه، چې مرکزیې د کابل پوهنتون مرکزي کتابتون و. د وخت په تېرېدو سره د ازموینې د ګډونوالو شمېر زیات شو، نو ځکه نوموړې کمیټه امریت ته لوړه او له کابل پوهنتون څخه د لوړو زده کړو وزارت ته ولېږدول شوه، چې د ګډونوالو په زیاتېدو سره له آمریت څخه ریاست ته لوړه شوه. په ۱۳۹۷ کال کې د ازموینو ملي ادارې په نامه د یوې خپلواکې ادارې په توګه رامنځته شوه چې اوسمهال په ټول هېواد کې د دولسمو ټولګیو پر فارغانو سربېره د څورلسم پاسانو، طبي شورا اګزیت ازموینه، د لوړو زده کړو وزارت د کادري روغتونونو د تخصص لپاره، عامې روغتیا وزارت لپاره د تخصص د بشپړاوي، د پولیسو اکاډمي، دفاعي پوهنتون، طبي انستیتیوټونو او د علماو د سویې د تثبیت ازموینې اخلي (www.nexa.gov.af).

د کانکور اوسني وضعیت ته لنډه کتنه

د دولسمو ټولګیو د زده کوونکو کانکور ازموینه د پوهنې وزارت د لسم، یوولسم او دولسم ټولګي، د لسو مضمونونو (ریاضي، فزیک، کیمیا، بیولوژي، تاریخ، جغرافیه، دیني علوم، پښتو، دري او جیولوجي) څخه اخیستل کېږي. ازموینه ۱۶۰ پوښتنې لري؛ چې ۴۳ یوازې د ریاضي برخې، ۴۲ پوښتنې د طبیعي علومو له برخي، ۳۹ پوښتنې د ټولنیزو او دیني علومو له برخې او ۳۶ پوښتنې د پښتو، دري او جیولوجي اړوند دي.

د کانکور ازموینه کې د ګډون لپاره دوه شرطونه(تذکره او د دولسم ټولګي شهادتنامه) په پام کې نیول شوي دي.

د کانکور ازموینې بهیر د هغو فورمونو په ډکولو سره پیلېږي چې د ازموینو ملي ادارې د انسجام ریاست لخوا دهېواد ټولو ښوونځیو ته لېږل کېږي، د دولسمو ټولګیو د فارغانو لخوا تر ډکېدو وروسته دغه

فورمې د ښوونځي او اړونده ولایت د پوهنې ریاست له لوري له تایید او په رسمي توګه د ازموینو ملي ادارې ته لېږل کېږي او د تخنیکي خدماتو ریاست د انټري څانګې لخو تر ثبت کېدو وروسته د ازموینې هر ګډونوال ته په سیستم کې ځانګړې (ID) جوړېږي، په همدې ID سره د ګډونوال لپاره کارت، پوښتنپاڼه، او د ځوابونو پاڼه چاپ او له ازموینې مخکې ورته کارت او د ځانګو د کوډونو پاڼې ورکول کېږي او بیا بایومټریک کېږي.

د ازموینې پوښتنپاڼې د ازموینو ملي ادارې په چاپخونه کې چاپ او د ګډونوالو له ID سره سم په صندوقونو کې په محرم ډول د استخباراتو د غړي په شتون کې ولایتونو ته استول کېږي. په ولایتونو او مرکز کې مهر شوي صندوقونه د چارواکو له لوري پرانیستل کېږي او ازموینه په رسمي توګه پیلېږي. د مرکز ازموینې په کابل، طبي، پولي تخنیک او ښوونې و روزنې په پوهنتونونو کې د کانکور ادارې او د نوموړیو پوهنتونونو د استادانو او په ولایتونو کې د کانکور ادارې او اړوندو پوهنتونونو د استادانو لخوا اخیستل کیږي (مقرره کانکور- وزارت تحصیلات عالی، ۱۳۹۶).

د افغانستان په کانکور ازموینه کې ټولې پوښتنې څلور ځوابه راځي؛ په داسې حال کې څلور ځوابه پوښتنې د زده کړې ترټولو ټیټه کچه اندازه کوي. په دې اړه، ښوونیز کارپوهان په دې ټینګار کوي چې د سنجش او ارزونې مېتودونه او وسیلې(پوښتنې) باید په داسې ډول جوړې او وکارول شي چې درک او پوهېدا، د مسئلې حل، استدلال، تفکر او د زده کړل شویو مواردو کارونه په واقعي ژوند کې و ارزوي (سیف، ۱۳۹۴).

څېړندود

دا څېړنه یوه توصیفي- تحلیلي څېړنه ده چې په ساحوي توګه ترسره شوې او اطلاعات یې د ازموینو ملي ادارې له مسؤلینو او د کابل، پولي تخنیک، طبي، ښوونې و روزنې پوهنتونونو له استادانو سره د مرکو پر بنسټ راټول شوي. د دې لپاره چې د کانکور ازموینې په اړه ټول استادان هر اړخیز معلومات نلري، نو د بیلګې لپاره له کوم فارمول څخه استفاده نه ده شوې او په غیر تصادفي توګه له هغو پنځوسو تنو مسؤلینو او استادانو څخه اطلاعات تر لاسه شوي چې د کانکور په اداره کې یې دندې ترسره کړې دي او یا اوس هم دندې لري. د مرکو پر بنسټ را غونډ شوي اطلاعات په کیفي توګه تحلیل شوي دي؛ د هرې پوښتنې د ځوابونو د لا روښانتیا په موخه له ډیاګرامونو هم ګټه اخیستل شوې او په پای کې یې د هرې پوښتنې ځوابونه تحلیل شوي دي.

د څېړنې موندنې

دا څېړنه چې اطلاعات یې د مرکو پربنسټ راټول شوي، په کیفي توګه تحلیل شوي چې د هرې پوښتنې د ځوابونو تحلیل یې په دې ډول ښودل کېږي؛

د کانکور علمي ستونزې

۱. د کانکور ازموینو ځینې پوښتنې له یو بل سره ډېر لږ توپیر لري او ځینې مهال په یوه فورم کې دا ډول څو پوښتنې راځي، خو په بل فورم کې بیا دا ډول پوښتنې نه راځي چې دا توپیر شفافیت ګواښي او په ازموینو کې د عدالت مخه نیسي.

۲. د پوښتنو په جوړولو کې کیفیت د کمیت قرباني دی، تر ډېره یې شمېر ته پام کېږي، نه کیفیت ته، حتی داسې پوښتنې جوړېږي چې په هغې سره زده کوونکي په سمه توګه نه ارزیابي کېږي. د اکثرو پوښتنو ځوابونو څخه بیا پوښتنې جوړې شوې، چې دې کار هم د پوښتنو کیفیت خراب کړی دی، د ځینو پوښتنو ځوابونه له یو بل سره ډېر نژدې او یا ډېر لرې وي او حتی ځینې ځوابونه له پوښتنې سره هم یو ډول علمي او منطقي تړاو نه لري.

۳. په پوهنتونونو کې ډېر مهم پوهنځي دي، خو له اړوندو مضمونونو څخه یې په کانکور کې یوه پوښتنه هم نه راځي، مثلا زیاتره محصلین اقتصاد پوهنځی انتخابوي، خو په کانکور کې د اقتصاد مضمون څخه یوه پوښتنه هم نه راځي، همدې ته ورته زراعت پوهنځی چې خورا زیات ارزښت لري خو په کانکور کې یې یوه پوښتنه هم نه راځي، همدا ډول د حقوق او کمپیوټر ساینس یادونه کولای شو چې په کانکور کې یې اړوندې پوښتنې ځای نلري.

۴. د کانکور پوښتنې میخانیکي زده کړې ته اړتیا لري، کوم کورسونه چې فعلا د کانکور د چمتوالي لپاره جوړ شوي دي، یوازې د فورمونو حلول زده کوونکو ته ښیي، په کانکور کې لوړې نمرې اخلي، خو په علمي لحاظ د زده کوونکي سویه ټیټه وي. یعنې یوازې ګټه‌یې په میخانیکي لحاظ ده او د منځپانګې له پلوه کوم اغېز نه لري، دا هغه څه دي چې د وخت په تېرېدو سره د زده کوونکیو او محصلینو علمي سویه را ټیټوي، چې منفي اغېزې یې عملا د هېواد په پوهنتونونو کې لیدل کېږي.

د کانکور تخنیکي ستونزې

۱. د کانکور اداره معیاري سرورونه نلري.

۲. د سیستم انحصار؛ کوډ (Source Code) د بهرنۍ کمپنۍ په واک کې دی.

۳. د سیستم او شبکې لپاره د امنیت لازم تدابیر په پام کې نه دي نیول شوي، چې معلومه شي یو محصل څو ځلې امتحان ورکړی دی.

۴. کانکور پرمختللي تخنیکي وسایل نلري.

د کانکور تقنیني ستونزې

د ازموینو ملي اداره په ۱۳۹۷ کال کې له لوړو زده کړو وزارت څخه بېله او د یوې خپلواکې ادارې په توګه رامنځته شوه، خو تر دې مهاله قانون نلري، خپلې چارې د لوړو زده کړو وزارت د قانون پر بنسټ د کانکور د مقررې له مخې پر مخ وړي چې اوس مهال د ازموینو ملي ادارې غوښتنو او اړتیاوو ته ځواب ویونکې نه ده.

د کانکور ازموینو د ښه والي او کیفیت لوړولو په موخه کومې چارې باید ترسره شي؟

د کانکور ازموینو د ښه والي په موخه تر ټولو لومړی باید ساینسي او ټولنیزې برخې له یو بل څخه جلا شي، د کانکور ګڼ شمېر ګډونوال چې په ریاضي او ساینسي علومو کې خورا زیات مهارت لري، خو د ادبیاتو، تاریخ، جغرافیې، جیولوجي او نورو مضمونونو د پوښتنو د نه حلولو په صورت کې په کانکور کې ناکامېږي او عینا ګڼ شمېر نور ګډونوال چې په دیني او ټولنیزو علومو کې خورا زیات مهارت لري، د ریاضي، فزیک، کیمیا او بیولوژي مضمون د پوښتنو د نه حل کولو په صورت کې په کانکور کې نه بریالي کېږي، نو پکار ده چې د کانکور ازموینه پر دوو برخو (ساینسي او ټولنیزو علومو) وویشل شي، په داسې ډول چې ۷۵ سلنه پوښتنې تخصصي او ۲۵ سلنه یې غیر تخصصي په پام کې ونیول شي، چې د کانکور ټول ګډونوال د خپلې خوښې پوهنځیو ته بریالي شي او په خپله برخه کې پاموړ پرمختګ وکړي، د کانکور اداره باید پرمختللي ټکنالوجیک وسایل ولري، چې د بهرنیو مؤسساتو له انحصار څخه خلاصه او خپلې ستونزې په اسانۍ سره حل کړای شي. بایومټریک سیسټم د محصلینو له سیسټم سره نه دی نښتي، باید ونښلول شي او همدارنګه باید د ماشینونو (Maintenance) په ټاکلې وخت وشي، چې د ازموینې پرمهال ګډونوال د کومې ستونزې سره مخ نشي.

د سرورونو او OMR ماشینونو لپاره معیاري خونې نشته، باید معیاري خونې ورته جوړې شي. د انلاین ازموینو لپاره اړین امکانات نشته، باید پوره پاملرنه ورته وشي او ټولې اړینې اسانتیاوې ورته رامنځته شي. نوي مضامین باید کانکور کې شامل شي، چې د ځومره والي (کمیت) قرباني شوی څرنګوالی (کیفیت) بېرته خپل حالت ته راوګرځي، د مثال په توګه د کرنې، اقتصاد او نورو پوهنځیو اړوند مضمونونه باید په کانکور کې ځای شي او هغه پوهنځی چې انګریزي ژبې ته پکې زیاته اړتیا وي، د انګریزي پوښتنې یې باید په ازموینه کې شاملې شي او د شرعیاتو پوهنځی او اسلامي تعلیماتو پوهنځی لپاره باید په کانکور کې د عربي ژبې پوښتنې هم راشي.

په سرور کې باید ټیمپلیټونه اضافه شي چې د موضوع د ارزښت سره سمې پوښتنې غوره او د ازموینو د ګډونوالو ترمنځ یوازې یو ډول ارزونه وشي، د مثال په توګه د ازموینې لپاره پوښتنې په تصادفي توګه انتخابیږي، زیاتره وخت له یوې موضوع څخه پنځه پوښتنې راځي، خو له بلې موضوع څخه هېڅ پوښتنه نه راځي، نو د دې لپاره چې د هر مضمون د ټولو برخو څخه پوښتنې جوړې شي، باید د مضمون ټیمپلیټ ور اضافه شي، مثلا د ریاضي په برخه کې په یو فورم کې د انتیګرال پنځه یا زیاتې پوښتنې راځي، خو په همدې ورځ په بل فورم کې د انتیګرال یوه پوښتنه راځي یا حتی یوه پوښتنه هم نه راځي، چې په دې ډول سره عدالت نه پلی کېږي. د کانکور ازموینې لپاره باید وخت زیات شي، کوم وخت چې اوس مهال د ازموینې لپاره ټاکل شوی بس نه دی او ګڼ زده کوونکي په ازموینه کې له ستونزو سره مخ کېږي همدا راز د ازموینې د پوښتنو شمېر باید کم شي. هغه استادان چې د ازموینې په ورځ ګمارل کېږي د هغوی لپاره باید له ازموینې وړاندې د ازموینو د بهیر څرنګوالي او د ازموینو په بهیر کې له ګډونوالو سره د چلن په اړه یو روزنیز پروګرام ترتیب شي، چې د ازموینې پرمهال زده کوونکو ته د روحي فشار لامل نشي؛ د محصلینو سره پوره همکاري وشي او د هرې ځانګې د ارزښت په اړه ورته لنډ معلومات ورکړي.

د کانکور ازموینو د پراختیا او سمون په موخه اړینه ده چې تقنیني اسناد پر خپل وخت جوړ او پلي شي، که څه هم کانکور په تېره یوه لسیزه کې خورا زیات پرمختګ کړی خو د قوانینو په برخه کې پاموړ کار نه دی شوی، مثلا که یوڅوک د نوملیکنې پر وخت، د ازموینې پر مهال یا وروسته له هغې کوم جعل او تزویر کوي، جزا یې روښانه نه ده هغه برخې چې د ګډونوالو حق پکې تلف کېږي، د تقنیني اسنادو جوړېدو ته یې باید پوره پاملرنه وشي، کېدای شي جعل او تزویر ډېر اړخونه ولري، ولې هر یو یې باید ټاکلې جزا ولري، د بیلګې په توګه په لاندې حالتونو کې جزا په پام کې نه ده نیول شوې:

۱. ګډونوال د نوملیکنې پرمهال قصدا خپل شهرت ناسم درج کوي.
۲. ګډونوال د نوملیکنې پر مهال پر فورمه غلط عکس لګوي.
۳. د پوهنې وزارت په تېروتنې سره د یوه ګډونوال ناسم شهرت تاییدوي.
۴. د کانکور اداري کارمندان د فورمونو د ثبت پرمهال تېروتنه کوي.
۵. ممتحن استاد د ازموینې پرمهال تېروتنه کوي.
٦. ګډونوال په لوی لاس د ازموینې بهیر ته ټیلیفون وړي.
۷. ګډونوال پر خپل ځای بل څوک امتحان ته لېږي.

پایلې

له پورتنیو معلوماتو څخه دې پایلې ته رسېږو چې د کانکور ازموینو پر وړاندې داسې ستونزې او ننګونې شته چې د کانکور ازموینو اغېزمنتوب‌یې راکم کړی او په سمه توګه ګډوډنوال نشي ارزولای. د کانکور یوه مهمه ستونزه له علمي برخې سره تړاو لري، په علمي برخه کې باید لازم بدلونونه راشي، ځکه که په یاده برخه کې بدلون رانشي، د وخت په تېرېدو سره علمي سویه راټیټېږي او هغه ډول چې پکار ده، د زده کوونکو زده کړې د هېواد په پرمختګ کې اغېزناک رول نشي لوبولای.

د ازموینو ادارې تخنیکي برخه هم ستونزې لري چې اړین بدلونونه باید پکې راشي، ځکه روانه پېړۍ د تکنالوژۍ پېړۍ ده، په دې برخه کې هر کال، هره میاشت او هره ورځ بدلون رامنځته کېږي.

د ازموینو ملي اداره د بنسټونو په برخه کې هم یو لړ ستونزې لري، د انلاین ازموینو لپاره اړینې اسانتیاوې نه لري، همدا راز د سترو ازموینو د اخیستو لپاره مناسب او معیاري تالارونه نه لري. د اړینو تقنیني اسنادو نشت د کانکور ازموینو پر وړاندې یوه بله ستره ستونزه ده چې د حل په موخه‌یې باید کوټلي ګامونه پورته شي.

اداري برخه هم د کلیدي برخو څخه ده چې هر کار بشري ځواک ته اړتیا لري او بې له هغې ناممکن دی چې سرته دې ورسیږي.

وړاندیزونه

۱. د پوهنې وزارت باید په نصاب کې لازم بدلونونه راولي.

۲. د ازموینو ملي ادارې د پوښتنو بانک سیستم باید په پرمخ تللو وسایلو سمبال شي.

۳. د کانکور اداره دې د پوښتنو برخې ته ځانګړې پاملرنه وکړي او د هرې برخې ارزښت ته په کتو سره باید پوښتنې جوړې شي، یعنې هر مضمون باید د موضوعاتو ته په پام سره په څو ټمپلیټونو وویشل شي.

۴. د کانکور یوه بله ستونزه د اړینو تقنیني اسنادو نشت دی چې له امله‌یې ځینې مهال چارې ټکنۍ کېږي، د دې مسئلې د حل په موخه باید اړین تقنیني اسناد رامنځته شي.

۵. کانکور اداره باید انلاین سرورنه ولري، چې وکولای شي، په ازموینه کې معلوم کړي چې کوم برحال محصل د کوم زده کوونکي پرځای ازموینه ورنکړي او علاوه له دې نه د عامه پوهاوي لپاره کوټلي ګامونه واخلي چې زده کوونکي د کانکور ازموینې پرمهال د کومې ستونزې سره مخامخ نشي.

۶. د لوړو زده کړو وزارت دې د پوهنتونونو ټولې علمي څانګې تعریف او په اړونده سایټونو او ټولنیزو رسنیو کې دې خپرې کړي، چې د هېواد ټول وګړي او په ځانګړې توګه فارغان یې په سمه توګه وپېژني او په غوراوي کې یې دقیق فکر وکړي.

۷. د لوړو زده کړو وزارت دې د کار او ټولنیزو چارو وزارت او نورو اړونده ادارو سره په همغږۍ په هره علمي څانګه کې د کار د بازار له اړتیا سره سم د محصلینو د جذب ظرفیت په پام کې ونیسي.

سرچينې

بازرگان، عباس و فراستخوا، مقصود. (۱۳۹۶). نظارت و ارزشیابی در آموزش عالی. چاپ دوم. تهران: انتشارات سمت.
بازرگان، عباس. (۱۳۹۵). ارزشیابی آموزشی. تهران: انتشارات سمت.
خپلواک، محمد طاهر. (۱۳۹۸). روزنیزه ارزونه. دویم چاپ. کابل: سلېمان ماکو خپرندویه ټولنه.
خپلواک، محمد طاهر. (۱۴۰۰). سنجش و ارزیابی تربیتی(اصول، مفاهیم و الگوهای کاربردی). کابل: انتشارات سلیمان ماکو.
رؤف، عطاالله. (۱۳۸۲) ارزیابی تربیتی. طبع دوم. کابل مطبعه عمرزی.
سیف، علی اکبر. (۱۳۹۱). اندازه گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. ویرایش ششم. تهران: نشر دوران.
سیف، علی اکبر. (۱۳۹۱). سنجش فرآیند و فرآورده یادگیری(روشهای قدیم و جدید). چاپ پنجم. تهران: نشر دوران.
لطف آبادي، حسین. (۱۳۷۵). سنجش و اندازه گیری در علوم تربیتی و روانشناسی. تهران: انتشارات سمت.
مقرره کانکور- وزارت تحصیلات عالی سال ۱۳۹۶.

مروری بر نقش برنامه فارم دی در انکشاف نصاب تحصیلی رشته‌های فارمسی

پوهنوال آقا محمد ژکفر[۱]، پوهنمل احمد تمیم غفاری[۲]

[۱]دیپارتمنت فارمسیوتیک، پوهنځی فارمسی، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان
[۲]دیپارتمنت فارمکولوژی، پوهنځی فارمسی، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان
ایمیل: tamim.ghafari@yahoo.com

چکیده

نصاب تحصیلی معیاری و منطبق با نیازهای جامعه از جمله اهداف ستراتیژیک وزارت تحصیلات عالی کشور می‌باشد. انکشاف نصاب تحصیلی یک پروسه دینامیک بوده که در آن فرصت‌های یادگیری، مواد، تجهیزات و سایر منابع به‌طور مداوم جهت ایجاد تغییرات مثبت در برنامه‌های آموزشی برنامه‌ریزی، ارزیابی و بازنگری می‌شوند. انکشافات روزافزون جامعه نیاز به نصاب‌های تحصیلی که پاسخ‌گوی نیازمندی‌های حال و آینده یک کشور باشند، دارد. یکی از بخش‌های عمده نصاب‌های تحصیلات عالی را برنامه‌های مسلکی (Professional degrees) تشکیل می‌دهند که شامل رشته‌های اختصاصی- مسلکی بوده و محصلان را با دانش و مهارت‌های مورد نیاز در ساحه عمل آراسته می‌سازند. فارم دی(.Phar.D) یا داکتر فارمسی (Doctor of Pharmacy) از جمله همین رشته‌های مسلکی بوده که محصلان را با دانش و مهارت‌های کلینیکی و خدمات مریض‌محور جهت استفاده معقول ادویه آماده ساخته و نیاز مبرم جهت همگام بودن با انکشافات و معیارات بین‌المللی این رشته می‌باشد. هدف این مقاله که از مآخذ معتبر علمی استفاده گردیده، مروری برنامه فارم دی و اهمیت آن در انکشاف نصاب تحصیلی رشته‌های فارمسی کشور می‌باشد. یافته‌ها نشان‌دهنده‌ی آنست که برنامه فارم دی بصورت جهانی رو به انکشاف است و اکثریت از کشورهای جهان برنامه‌های بی فارم (B. Pharm) خود را به برنامه‌های فارم دی ارتقا داده اند.

اصطلاحات کلیدی: فارم دی؛ فارمسی؛ مریض‌محور؛ نصاب تحصیلی؛ انکشاف

A Review on the Role of Pharm. D Program in the Development of Pharmacy Programs Academic Curricula

Aqa Muhammad Zhakfar[1], Ahmad Tamim Ghafari[2]

[1]Department of Pharmaceutics. Faculty of Pharmacy, Kabul University, Kabul, Afghanistan
[2]Department of Pharmacology, Faculty of Pharmacy, Kabul University, Kabul, Afghanistan
Email: Tamim.ghafari@yahoo.com

Abstract

One of the Ministry of Higher Education's primary strategic aims is to provide standard academic curricula that meet the demands of our society. Curriculum development is a dynamic process in which learning opportunities, materials, equipment, and other resources are designed, assessed, and revised continually to create advantageous improvements in educational programs. The ever-increasing growth of society requires educational curricula that match a country's current and future demands. Professional degrees, which provide students with practical knowledge and skills, are crucial to higher education curricula. Pharm.D, or Doctor of Pharmacy, is one of these professional fields that prepares students with the clinical expertise and skills needed for patient-centered care and the judicious use of medications. This article aims to provide an overview of the Pharm.D program and its significance in the development of the country's pharmaceutical educational programs. It can be stated that the number of Pharm.D programs is growing internationally, and the majority of countries have updated their B. Pharm degrees to Pharm.D programs.

Keywords: Pharm.D; Pharmacy; Patient-centered; Curriculum; Development

مقدمه

انکشاف روزافزون تحصیلات عالی، سبب افزایش محصلان جهت فراگیری علوم در رشته‌های مختلف شده و قرار گزارشات، نفوس جهانی محصلان تا سال ۲۰۲۵ میلادی تا ۲۶۲ میلیون محصل تخمین گردیده که دو چند نفوس محصلان در حال حاضر می‌باشد. یکی از فکتورهای عمدۀ که برنامه‌های تحصیلات عالی را متأثر می‌سازد، رابطه بین برنامه تحصیلی و میزان کاریابی بعد از فراغت است. معمولاً فارغان با مهارت‌های عملی در ساحه کاری می‌توانند زودتر صاحب وظیفه شوند که این نیازمندی می‌تواند با رشته‌های مسلکی (Professional Degrees) مرفوع گردد (۱).

همگام بودن با انکشافات روزافزون علوم و رقابت‌های تحصیلی نیاز به انکشاف نصاب‌های تحصیلی به‌شکل دوامدار دارد. انکشاف نصاب تحصیلی یک پروسه دینامیک بوده که در آن فرصت‌های یادگیری، مواد، وسایل و منابع جهت تغییرات مثبت برای بهبود برنامه‌های تحصیلات عالی طرح، ارزیابی و بازنگری می‌شود (۲). انکشاف کریکولم‌ها تنها برای رشد و انکشاف پوهنتون‌ها و مؤسسات تحصیلات عالی نبوده، بلکه در یک مفهوم کلی ارتباط مستقیم با پیشرفت یک جامعه و بالاخره با پیشرفت یک کشور دارد.

یکی از رشته‌های مسلکی کلیدی رشته فارم‌دی (Pharrm.D) یا داکتر فارمسی (Doctor of Pharmacy) می‌باشد که اکثراً در کشورهای رو به انکشاف به آن کم‌تر توجه صورت گرفته است. این رشته که برای اولین بار جهت ارایه خدمات مریض‌محور و دخیل ساختن متخصصین ادویه در پروسه مواظبت‌های دوایی که همانا فارمسستان هستند، ایجاد شد. این رشته که در بیش‌تر از ۳۰ کشور جهان تدریس می‌شود، محصلان را با مهارت‌های عملی- مسلکی آراسته ساخته تا خدمات مریض‌محور را ارایه نموده و در پروسه تداوی در چارچوب مسئولیت‌های از قبل تعیین‌شده جهت افزایش نتایج مطلوب تداوی و استفاده معقول ادویه دخیل گردند. ولی متأسفانه اکثری از نهادهای مسئول در کشور هنوز هم از اهمیت این رشته کلیدی بی‌خبر اند. به‌همین لحاظ در این رساله در مورد اهمیت برنامه فارم دی و نقش آن در انکشاف نصاب تحصیلی رشته‌های فارمسی بحث صورت گرفته است.

نصاب تحصیلی و انکشاف آن

اصطلاح نصاب یا کریکولم (Curriculum) اولین بار در سال ۱۶۳۳ میلادی در پوهنتون‌های اسکاتلند استفاده شد. از نظر معنی لغوی نصاب یا کریکولم به‌معنی به راه اندازی، کورس عملکردها و یا عمل به راه‌اندازی آمده است. در مفهوم تحصیلات، نصاب یا کریکولم مجموعه از برنامه یا کورس‌های درسی در یک نهاد تحصیلی می‌باشد. به‌عباره دیگر، نصاب یا کریکولم مجموعه از فرصت‌های آموزشی قبلاً طرح شده برای محصلان می‌باشد (۳). در کل می‌توان گفت که کریکولم باید دارای ۵ اصل عمده ذیل باشد:

۱. چی باید آموخته شود؟
۲. چرا باید آموخته شود؟
۳. چگونه باید آموخته شود؟
۴. چی وقت و در کجا باید آموخته شود؟
۵. طرح تطبیق آن.

نصاب تحصیلی منطبق با نیازهای ملی و همگام با تقاضای پیشرفت‌های جهانی اساس و بنیاد تحصیلات عالی کشور را تشکیل می‌دهد. نصاب تحصیلی در واقع منعکس‌کننده سطح دانش و مهارت‌های فارغان نهاد تحصیلی بوده و تعیین‌کننده چگونگی پیشرفت یک کشور است. بازنگری و انکشاف نصاب‌های تحصیلی اساس رشد نهادهای تحصیلی را نشان می‌دهد. انکشاف نصاب‌های تحصیلی یک پروسه دینامیک بوده که نظر به تقاضا و انکشاف علوم برای همگام بودن با انکشافات علوم باید در دوره‌های زمانی معین بازنگری و تجدید گردد (۲). انکشاف نصاب‌های تحصیلی دارای ۴ اصل که شامل پلان گذاری، تعیین اهداف و محتویات، تطبیق و ارزیابی می‌شود، می‌باشد (۱).

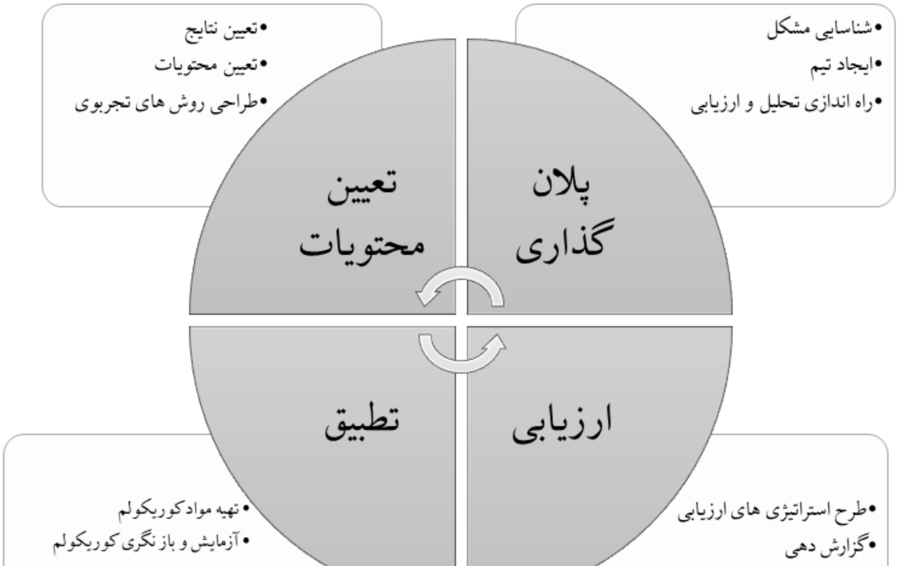

شکل ۱: مراحل انکشاف نصاب های تحصیلی

یکی از اجزای کلیدی نصاب‌های تحصیلی را رشته‌های مسلکی (Professional Degree) تشکیل می‌دهد. نظر به تعریف Abbot عملکرد مسلکی (Professional Practice) از سه اصل اساسی که شامل شناسایی مشکل، مداخله و اقدام برای حل آن می‌باشد، گرفته شده و یا در اصطلاح طبی، شامل تشخیص، مداخله و تداوی است. هم‌چنان به‌عباره دیگر عملکردهای مسلکی عبارت از تطبیق دانش،

علم، تکنالوژی و تیوری‌ها در ساحه عمل جهت ارایه خدمات می‌باشد (۳). رشته‌های مسلکی نیازهای فارغان را برای ارایه خدمات در ساحه عمل مرفوع ساخته و مهارت‌های عملی و مسلکی آن‌ها را افزایش می‌دهد. رشته‌های مسلکی اکثراً رشته‌های دکتورا یا داکتری یا Doctorate بوده که باید از Doctor of Philosophy (PhD) که یک رشته دکتورای اکادمیک است، متمایز گردد. عمده‌ترین رشته‌های مسلکی شامل داکتر علوم وترنری، داکتر علوم طبی، داکتر فارمسی، داکتر حقوق (Juris Doctorate) و داکتر آموزش (Education Doctor) می‌شود.

برنامه فارم دی به‌صورت جهانی رو به انکشاف است و اکثریت از کشورها مثل آمریکا، کانادا، هنگری، ایتالیا، جاپان، کوریای جنوبی، پاکستان، عربستان سعودی، تایلند، کامرون، کانگو، سنیگال، نایجریا و گانا برنامه‌های بی فارم (B. Pharm) خود را به برنامه‌های فارم دی ارتقا داده اند (۴).

نگاهی بر وضعیت برنامه‌های آموزشی فارمسی

قسمی‌که قبلاً تذکر داده شد، داکتر فارمسی یا فارم دی یک رشته تحصیلی دوکتورای مسلکی که بیش‌تر بالای دانش و مهارت‌های ضروری با توجه به تقاضاهای کیفیت‌مداری صحت و مبتنی بر اساسات پیشرفتهٔ علمی است، متمرکز می‌باشد (۵،۴). برنامه فارم دی را برای بار نخست در سال ۱۹٦۰ میلادی چند پوهنتون محدود در ایالات متحده آمریکا راه اندازی کردند تا این‌که در سال ۲۰۰۰ میلادی تقریباً تمام پوهنتون‌های فارمسی ایالات متحده آمریکا برنامه بی‌فارم را به فارم دی ارتقا داده و فعلاً تنها فارغان رشته فارم دی می‌توانند خدمات فارمسی را انجام دهند (۵). در جاپان رشته فارم دی در پهلوی رشته بی فارم در سال ۲۰۰٦ میلادی جهت افزایش ظرفیت فارمسستان برای مواظبت‌های دوایی ایجاد شد که یک دوره ٦ ساله است. در کوریای جنوبی این رشته نظر به کم‌بود فارمسستان با دانش کلینیکی در سال ۲۰۰۵ میلادی معرفی و در سال ۲۰۰۹ میلادی تمام رشته‌های بی فارم به فارم دی ارتقا داده شد. به‌طور مشابه در سال ۲۰۰۴ میلادی پاکستان دورهٔ بی فارم ۴ ساله خویش را به دورهٔ ۵ ساله فارم دی ارتقا داد (۴). در هندوستان برنامه ٦ ساله فارم دی در سال ۲۰۰۸ میلادی راه اندازی گردید. هم‌چنان در افریقای جنوبی در سال ۱۹۹٦ میلادی رشته فارم دی برای افزایش کیفیت خدمات فارمسیوتیکی معرفی گردید (۵). در حال حاضر در بیش‌تر از ۳۰ کشور جهان رشته فارم دی تدریس می‌گردد و علت ارتقای بی فارم به فارم دی، در اکثر کشورها افزایش دانش و مهارت‌های کلینیکی فارغان و معرفی برنامه کلینیکی بوده است. قابل ذکر است که موجودیت بی فارم برای تربیه ظرفیت‌های که مستقیماً با مریض سروکار ندارند، مانند کار در صنعت فارمسی و بازاریابی نیز ضروری پنداشته می‌شود (۴).

بررسی وضعیت برنامه تحصیلی پوهنځی فارمسی

در افغانستان رشته فارم دی برای اولین بار در سال ۱۳۸۴ هجری شمسی در پوهنځی فارمسی پوهنتون کابل با سعی و تلاش خسته‌گی‌ناپذیر هیئت رهبری و اساتید این پوهنځی ایجاد گردید. این تصمیم بعد

از یک نیازسنجی دو ساله در سطح ملی و با همکاری سازمان جهانی صحت و وزارت صحت عامه با یافته‌های ملموس مبنی بر چنین گذار صورت گرفت. گفتنی است که رشته فارمسی در گذشته در سیستم صحت نقش منفعل، ضعیف و منجمدی داشت که در نتیجهٔ آن استفاده از ادویه در کشور و سیستم خدمات دوایی در بدترین و اسفناک‌ترین وضعیت قرار داشت. نیازسنجی انجام شده متکی بر دو هدف زیر بود:

۱. تغییر توجه از محصول فارمسیوتیکی به مریض با درنظرداشت ایجاد تصور جدید کلینیکی و ایجاد پوتنسیل عرضه مؤثر خدمات دوایی و مواظبت فارمسی و طرح نصاب مبتنی بر نیاز جامعه
۲. تغییر کلی در نصاب با درنظرداشت مسئولیت‌های مشخص در فارمسی (٦).

در این مدت این رشته در این پوهنځی پله به پله انکشاف چشم‌گیر نموده تا فارمسستان با مهارت‌های مسلکی و کلینیکی به جامعه تقدیم کردند. مضامین مختلف کلینیکی جهت رشد مهارت‌های کلینیکی محصلان در اثر سعی و تلاش اساتید پوهنځی فارمسی شامل کریکولم این رشته گردید که از آن جمله می‌توان مضامین فارمکوتراپی، فارمسی کلینیکی، فارمسی شفاخانه، بیوشیمی کلینیکی، مایکروبیولوژی کلینیکی و تغذی کلینیکی را نام برد. با ارتقای بی فارم به فارم دی، تغییرات در کاریابی فارغان، افزایش در توانایی‌های فارغان و تغییرات ملموس در ارائه خدمات دوایی کشور به‌وجود آمده است. علاوه بر آن بعد از سعی و تلاش خسته‌گی‌ناپذیر این پوهنځی، برای اولین بار طرح مرحله‌وار ایجاد دیپارتمنت فارمسی کلینیکی در شفاخانه‌های کادری به وزارت محترم تحصیلات عالی پیشنهاد گردید.

فارم‌دی بیشتر متمرکز در ساحات فارمسی کلینیکی، فارمسیوتکل انالیز، فارمسی شفاخانه، مواظبت‌های دوایی، تغذی کلینیکی و مایکروبیولوژی کلینیکی می‌باشد. در حالی‌که بی فارم فاقد اهداف واضح بوده و بیش‌تر به‌طور انتزاعی فارمسی را تعقیب می‌نماید.

۱. **فارمسی کلینیکی:** یک بخش عمده از فارمسی بوده که یکجا با تیم صحی در پروسه تداوی مستقیماً جهت بهبود مؤثریت و مصئونیت تداوی دوایی شامل می‌باشد. فارمسی کلینیکی مسئول ارزیابی مشکلات صحی مریض و جستجوی راه‌حل یکجا با سایر اعضای تیم صحی می‌باشد.
۲. **فارمسیوتیکل انالیز:** مسئول تشخیص، تعیین، تجزیه و خالص‌سازی مرکبات مختلف که برای فورمولیشن‌های دوایی استفاده می شوند، می‌باشد.
۳. **فارمسی شفاخانه:** یک بخش از فارمسی می‌باشد که شامل انتخاب، تهیه، نگهداری و توزیع درست ادویه و وسایل طبی می‌باشد. هم‌چنان فارمسی شفاخانه خدمات چگونگی استفاده معقول ادویه و محصولات صحی را برای طبیب، نرس و مریض ارایه می‌نماید.

۴. **مایکروبیولوژی کلینیکی:** تمرکز بالای شناسایی و بیان اوصاف عوامل انتانی جهت انکشاف ادویه و تداوی درست آن می‌نماید.

۵. **تغذی کلینیکی:** یک بخش از فارمسی کلینیکی بوده که در وقایه، تشخیص و تداوی امراض تغذی و میتابولیک سهم می‌گیرد.

اهداف فارم دی با توجه به نیازسنجی‌های انجام شده و تجارب کشورهای مانند افغانستان عبارتند از:

۱. سهم فعال در تورید، تولید، توزیع و کنترول ادویه و غذا بر مبنای روش‌های عصری، علمی و تخنیکی (Industrial Pharmacy)؛

۲. پیش‌برد امور فنی و مسلکی دواخانه‌های دولتی، شفاخانه‌ها (Hospital Pharmacy) و فارمسی شهری (Community Pharmacy)؛

۳. سهم فعال در عرصه تدارک و عرضه خدمات دوایی، مواظبت دوایی(Pharmaceutical care)، سیستم معلوماتی و قانون‌گذاری پیرامون دوا؛

۴. پیش‌برد امور فارمسی کلینیکی (Clinical Pharmacy) و ارزیابی تداوی دوایی در وارده‌های شفاخانه‌ها؛

۵. اجرا و تفسیر معاینات بیولوژیکی، سهم فعال در مجادله با امراض انتانی و مقاومت‌های میکروبی؛

۶. تحلیل و تجزیه کیفی محصولات غذایی و مواد آرایشی در لابراتوارهای تجزیه مواد غذایی و آرایشی؛

۷. مطالعه و تحقیقات پیرامون گیاهان طبی، استفاده و جستجوی طرق بهتر عرضه و بهره‌برداری از فلورای گیاهی کشور؛

۸. نقش فعال در مطالعه و تحقیقات اپیدیمیولوژیک و امور مربوط به فارمسی؛

۹. توانایی در قسمت تحقیق، شناخت، تداوی و وقایه مواد سمی، تحلیل و تجزیه نمونه‌های توکسیکولوژیک در طب عدلی، فابریکات صنعتی، تولید ادویه و غذا (٦).

عمده‌ترین هدف رشته فارم دی ارایه خدمات مریض‌محور با انجام مواظبت‌های دوایی (Pharmaceutical Care) است. مفهوم مواظبت‌های دوایی که توسط هپلر و استرند به‌عنوان "ارائه مسئولانه تداوی دوایی به‌منظور دست‌یابی به نتایج مشخصی که کیفیت زندگی مریض را بهبود می‌بخشد" تعریف شده است. مواظبت‌های دوایی از جمله وظایف کلیدی فارمسست بوده و عبارت از ارائه مستقیم و مسئولانه مراقبت‌های مرتبط با دوا به‌منظور دست‌یابی به نتایج مشخصی است که کیفیت زندگی مریض را بهبود می‌بخشد (۷). مواظبت‌های دوایی نشان‌دهنده یک رویکرد سیستماتیک است که به مریضان اطمینان می‌دهد که دواهای درست را با دوز مناسب برای استطباب مناسب دریافت می‌کنند. این شامل

فارمسست‌های است که مدیریت دوا را با همکاری طبیب، مریض و پایواز تعدیل می‌کنند. مداخلات تحت رهبری فارمسست مانند بررسی دوا، انتقال هماهنگ از شفاخانه به مرکز مراقبت طولانی مدت و مشاوره فارمسست به مریضان و طبیبان نشان داده شده که به‌طور مؤثری تجویز نامناسب و حوادث نامطلوب دوایی را کاهش می‌دهد (۸). اصول کلیدی مواظبت دوایی شامل جمع‌آوری اطلاعات، ارزیابی اطلاعات، طرح پلان‌های دوایی، تطبیق پلان و نظارت از آن می‌باشد (شکل ۲).

شکل ۲: اصول کلی مواظبت دوایی

نتیجه‌گیری

نصاب تحصیلی عنصر عمدۀ تحصیلات عالی کشور را تشکیل می‌دهد که انکشاف آن جهت همگام شدن با انکشافات و ترقی روزافزون، ضروری و حتمی پنداشته می‌شود. نصاب تحصیلی باید همواره با توجه به نیازهای جامعه در حال تغییر و انکشاف باشد. نصاب‌های تحصیلی رشته فارمسی باید استوار به اصول خدمات دوایی و کلینیکی هدف‌مند و مبتنی بر نیازهای کشور و انکشافات علمی باشد. یکی ازین برنامه‌ها فارم دی (Doctor of Pharmacy) بوده که فارغان را با دانش و مهارت‌های عملی ضروری و مریض‌محور با تأکید بالای استفاده معقول ادویه، ارتقای کیفیت تداوی و هم‌گرایی بهتر با خدمات صحی در کشور تواناتر می‌سازد. این رشته خوش‌بختانه در پوهنځی فارمسی پوهنتون کابل از سال ۱۳۸۴ هجری شمسی بدین طرف رشد چشم‌گیر نموده و بازده آن به جامعه درخور توجه می‌باشد.

منابع

(۱)کوریکولم فارم-دی. پوهنځی فارمسی، پوهنتون کابل. ۱۳۹۵.

(2) Garbett C. Comparing Professional and Academic Qualifications as a Route to Institutional Curriculum Change. Journal of Perspectives in Applied Academic Practices. 2016;4(2):55-61.

(3) Ayeni OO. Curriculum Development for Developing Countries. ISPRS Commission VI. 1989:227-32

(4) Hicks O. Curriculum in higher education: Confusion, complexity and currency. HERDSA Review of Higher Education. 2018; 5:5-30.

(5) Supapaan T, Low BY, Wongpoowarak P, Moolasarn S, Anderson C. A transition from the BPharm to the PharmD degree in five selected countries. Pharmacy Practice. 2019 Jul-Sep;17(3):1611.

(6) Yu P, Wilson BJ, Bobbins AC, Srinivas SC, Yin G. Pharm D Program: Is it Necessary in BRICS? Indian Journal of Pharmaceutical Education and Research. 2020 Jul 1; 54(3):517-25.

(7) van Mil JW, Fernandez-Llimos F. What is 'pharmaceutical care' in 2013? Pharm Pract (Granada). 2013 Jan;11(1):1-2.

(8) Hepler CD, Strand LM. Opportunities and responsibilities in pharmaceutical care. Am J Hosp Pharm. 1990; 47(3):533–43.

د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پیاوړتیا څرنګوالی

پوهندوی میرویس ستانکزی

اسلامي ثقافت څانګه، شرعیاتو پوهنځی، سید جمال الدین افغان پوهنتون، کونړ، افغانستان
ایمیل: stanikzai_mirwais@yahoo.com

لنډیز

په دې مقاله کې په تحصیلي بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو څرنګوالی او د پیاوړتیا لارې چارې په تحلیلي مېتود څېړل شوي، د افغاني ټولنې له پاره د دیني او ملي ارزښتونو پالنه اړینه ګڼل کېږي، د څېړنې له پایلو ښکاري چې تحصیلي بنسټونو کې له دیني او ملي ارزښتونو څخه موخه د دین په رڼا کې دنیوي اړتیاوې په معقول ډول تنظیمول او پیاوړي کولو غوره لاره یې په تحصیلي نصاب کې د دیني لارښوونو ځای پر ځای کول دي؛ چې د دیني او ملي ارزښتونو په پیاوړي کولو سره د ژمنو او وړ کادرونو روزنه وشي او راتلونکي نسلونه د دیني فکر او ملي هویت په ګاڼه سمبال شي، دا راز په متوازن ډول ورته پاملرنه نه کول ناخوالې له ځانه سره لري.

کلیدي اصطلاحات: تحصیلي بنسټونه؛ دینپالنه؛ دیني ارزښتونه؛ کلتور؛ لوړې زده کړې؛ ملي ارزښتونه

Strengthening Religious and National Values in Higher Education Institutions

Assistant Prof. Mirwais Stanikzai

Department of Islamic Culture, Faculty of Islamic Law, Sayed Jamaluddin Afghani University, Kunar, Afghanistan
Email: stanikzai_mirwais@yahoo.com

Abstract

This article delves into the nature of religious and national values within higher education institutions, aiming to identify strategies for their enhancement. The study adopts an analytical approach, recognizing the preservation of religious and national values as a fundamental prerequisite for Afghan society. The research findings underscore that integrating Islamic teachings into the educational curriculum is pivotal in aligning worldly needs with religious principles. This approach serves as a means to reinforce religious and national values, ultimately contributing to the cultivation of committed and proficient individuals. Such an approach fosters a national identity and nurtures a religious sensibility within future generations. Conversely, neglecting these considerations may lead to undesirable consequences.

Keywords: Educational Institutes; Religiousness; Religious values; Culture; Higher Education; National Values

سریزه

الحمد لله رب العالمین، و الصلاة و السلام علی خیر خلقه محمد و علی اله و اصحابه اجمعین و بعد:

د پوهې او څېړنې پر مټ د ارزښتونو پیاوړتیا او پرمختګ په اوسنۍ نړۍ کې د تمدنونو ترمنځ د سیالي هغه ډګر دی، چې کومو ملتونو ورته پاملرنه کړې ده، هغوی یې سرلاري او چا چې پکې ناغیړې کړې ده، په حقیقت کې یې له خپلو ارزښتونو سره لوبې کړې دي.

د بشري هویت د تکامل له پاره دیني او ملي ارزښتونه بنسټي عناصر ګڼل کېږي، له همدې امله د ژوند په ټولو ډګرونو کې د دې پیاوړتیا یوه اړتیا او په خپل ځای ارزښتمن ګڼل کېږي، دغه اړتیا او ارزښت تر نورو ډېر په تحصیلي بنسټونو کې کار کېدای شي، ځکه په دې بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د تحقق په اړه پلټنې او څېړنې کېږي او د حل لارې ورته په ګوته کېږي، چې غوره تحصیلي نظام، ځوان نسلونه او پر دیني او ملي ارزښتونو ژمن کادرونه د دې بهیر فعالې برخې دي.

په دې څېړنیزه مقاله کې هم په تحصیلي بنسټونو کې د ملي او دیني ارزښتونو د پیاوړتیا څرنګوالي باندې بحث شوی دی.

د ستونزې بیان

دا چې تحصیلي بنسټونه د ځوان نسل د روزنې او راتلونکي د جوړونې پیلامه ګڼل کېږي؛ نو ځکه د اسلامي او افغاني ارزښتونو د دښمنانو له لورې د خپلو ارزښتونو، کلتور او د ژوند بڼې ته زموږ د ځوانانو د لېواله کولو له پاره ډېر کار شوی او کېږي او دا ځکه چې د اسلامي او افغاني ارزښتونو دښمنان په تحصیلي ماحول کې د دیني ارزښتونو او د ځوانانو د تدین له رول او تأثیر څخه په وېره کې دي، د افغانستان په پوهنتونونو کې څرنګه چې لازمه ده په کافي اندازه د اسلامي او ملي ارزښتونو د ترویج او ودې لپاره کار نه دی شوی، همدا سبب و چې په پوهنتونونو کې د نوښتګرو او پر دین او وطن مینو کادرونو پر ځای زمونږ له تحصیلي بنسټونو څخه ځینې داسې څېرې ټولنې ته وړاندې شوې چې د دیني ارزښتونو او ټولنیزو اړتیاو د پوره کولو پر ځای د ټولنې د اوږو بار شول، او د ماده پرستۍ پر فکر روزل شوي؛ چې د نورو د ګټو او اړتیاو د پوره کولو پر لار به روان و.

د څېړنې ارزښت

دې کې شک نه شته چې تحصیلي چاپیریال د ځوان نسل د دیني، اخلاقي او ټولنیز جوړښت پیلامه ده، پیل چې څنګه او په کومه انګیزه وشي، هماغه به د هغه ولس په دیني، اخلاقي او ټولنیز جوړښت کې څرګندېږي، که مو پوهنتوني چاپیریال د دینپالنې او خپل منل شوي کلتور په خوږه روحیه سمبال وي، نو پکې روزل شوی نسل به هم د خپل ولس ارزښتونو او د هغه ټولنیز جوړښت ته ژمن وي او که

د پردیو پر فکر او انګیزو وروزل شي، نو روزل شوي افراد به یې هم پردیو ته وفادار او د هغوی پر لاره روان وي، د هر ملت د پاینښت، ازادۍ او د سرلوړۍ د خوندیتوب اسباب او عوامل د هغه ملت پر دیني او کلتوري ارزښتونو کې نغښتي وي او هر ولس چې خپل دیني او کلتوري ارزښتونه له لاسه ورکړي، هغه خپل شتون هم له لاسه ورکوي، هغه ملت بیا نه له نورو ملتونو سره سیالي کولای شي، او نه هم په نورو کې له منحل کېدلو څخه ځان ژغورلای شي.

څېړنموخې

په دې څېړنې کې لاندې موخو ته د رسېدلو هڅه شوې ده؛

اصلي موخه: د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پیاوړتیا څرنګوالی او لارې چارې په ګوته کول.

فرعي موخې

۱. د لوړو زده کړو د بنسټونو پېژندنه.

۲. د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پاللو ارزونه.

۳. د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پاللو پر وړاندې ننګونې.

۴. د لوړو زده کړو بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پاللو لارې چارې.

د څېړنې پوښتنې

په دې څېړنه کې لاندې پوښتنو ته د ځواب میندلو هڅه شوې ده؛

اصلي پوښتنه: د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پالنې او پیاوړتیا لارې چارې څه دي؟

فرعي پوښتنې

۱. د لوړو زده کړو د بنسټونو څخه موخه څه ده؟

۲. د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پاللو اوسنی وضعیت څنګه ارزوئ؟

۳. د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پاللو پر وړاندې ننګونې څه دي؟

۴. د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پاللو لارې چارې څه دي؟

د څېړنې مخینه

په تحصیلي بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پیاوړتیا په اړه داسې کومه څېړنه زما ترسترګو نه شوله، په سیمه ییزو کتابتونونو، څېړنیزو لیکنو او د هېواد په بېلابېلو څېړنیزو مراکزو کې د پوښتنو او ګرویږنو له

لارې مې داسې څه ونه موندل، البته په انټرنیت کې مې ځینې مقالې ولیدلې چې په تحصیلي بنسټونو کې د دیني او ملي فکر پر وړاندې ننګونې، ستونزې او بېلابېلې خبرې پکې وې، لکه؛

- د مولوي عبدالهادي مجاهد لیکنه :(د ولسونو او نظامونو په جوړولو او ورانولو کې د تعلیم، فکر او فرهنګ نقش).
- د ډاکټر عبدالرحمن شهیدزاد لیکنه: (د واحد مذهبي تعلیمي نصاب اړتیا)، د رقیب سایل لیکنه(په پوهنتون کې تحصیلي نصاب).
- د مولوي عبدالهادي مجاهد لیکنه: (په دیني تعلیمي نصاب کې د معاصرې باطل پېژندنې د مضمون ضرورت).
- د ډاکټر عطاالله زیارمل لیکنه: (تعلیمي نصاب او په کې شته ستونزې).
- د محمد تمیم رحیم زی لیکنه: (د افغانستان تعلیمي نصاب بدلون ته اړتیا لري).
- د پوهندوی دکتور فضل الهادي وزین لیکنه: (د افغانستان تعلیمي نصاب کې د دیني توندلارۍ رېښو پیدا کولو په راپور لنډه کتنه!).
- د میا نور اغا لیکنه: (عصري تعلیمي نصاب مو باید څنګه وي؟).
- او همدا راز په عربي ژبه مې یوه مقاله هم ولیده چې په جامعة المعسکر کې د استاذ فتیحة صنور له خوا ترسره شوې ده.
- چې د ټولو مقالو او څېړنو انټرنیټي لینکونه او ادرسونه یې د سرچینو په فهرست کې ځای پر ځای شوي دي.

خو دا ټول معلومات د یوې اکاډمیکې مقالې او څېړنې په توګه نه دي، بلکې یوازې معلوماتي یا شخصي نظریات دي.

څېړندود

دا څېړنه په تحلیلي مېتود ترسره شوې ده؛ چې مواد یې په ټوله کې له انټرنټ څخه را اخیستل شوي دي.

د تحصیلي بنسټونو او دیني او ملي ارزښتونو معنا او مفهوم

د تحصیلي بنسټونو مفهوم

د لوړو زده کړو له بنسټونو څخه موخه هغه پوهنتونونه او د لوړو زده کړو مؤسسې دي، چې په افغانستان کې د لوړو زده کړو وزارت په چوکاټ کې تحصیلي، څېړنیز او علمي خدمتونه وړاندې کوي.

د ديني ارزښتونو مفهوم

له ديني ارزښتونو څخه موخه د اسلام د مبارک دين هغه عام اساسات او اصول دي چې په ټوليزه توګه يې روح په ټولو شرعي حکمونو کې رعايت شوی دی او د اسلامي شريعت مقاصد چې د مصالحو د لاسته راوړنې او د ضررونو د محوه کولو غوښتنه کوي او هم د اعتدال د اصل رعايت او همدا راز د اسلامي هويت او پر دين ولاړې انګېزې درلودل (صنور،۲۰۱۷، ص۸۳).

د ملي ارزښتونو مفهوم

له ملي ارزښتونو څخه موخه هغه افغاني درانه منل شوي عنعنات او دودونه دي چې د اسلام له مبارک دين سره ټکر نه لري چې د نورې نړۍ په پرتله يې افغانان لري او پرې وياړي لکه هر اړخيزه خپلواکي او د ژوند په ټولو ډګرونو کې د افغانپالنې کلتور او هېوادنۍ مينه او داسې نور د افغاني کلتور او ملي ارزښتونو په توګه يادولای شو.

همدا راز د عصري علومو او ساينسي پرمختګ د لړۍ فعاله ساتل هم د ملي ارزښتونو له جملې څخه ګڼلی شو، څکه چې د هېواد د ځمکنۍ خپلواکۍ په څېر علمي او انکشافي خپلواکي هم ملي اړتيا ده.

په افغاني تحصيلي بنسټونو کې د دين پالنې مثبتې اغېزې

لکه چې مخکې مو يادونه وکړه، دين پالنه او ديني ارزښتونو ته ژمنتيا د اسلامي امت د هر وګړي مسؤليت دی، چې له امله يې وخت پر وخت مسلمانو دعوتګرو خپلې هڅې نه دي سپمولي چې له امله يې د لوړو زده کړو په بنسټونو کې مثبتې لاسته راوړنې هم له ځانه سره لرلي دي، چې ځينې يې په لاندې توګه وړاندې کوو:

- د تحصيلي بنسټونو څخه به مو د ديني لارښوونو په ګاڼه سمبال علمي کادرونه ټولنې ته وړاندې کېږي.
- د ټولنيزو اړتياو د پوره کولو په لاره کې به د رسول الله صلی الله عليه وسلم د ژوند عملي تګلاره عملي کوي.
- داسې علمي کادرونه به ټولنې ته وړاندې کېږي، چې د تحصيل سره سره به د عبادتونو او نورو الهي احکامو د حکمتونو او ګټو انګېزه له ځانه سره لري او هم به د اسلام د سپېڅلي دين سره بشپړ تړاو پالي.
- د افرادو خپل منځي کې چلن مو ځوانان پر قرآني او اسلامي اخلاقو سينګار وي، او د ناوړه اخلاقو څخه به خپل ځانونه ساتي.

- د عصري علومو ماهرین به مو د الله جل جلاله د ستر او سپېڅلي کتاب قرآن کریم څخه د حقیقي پوهې او درک په رڼا کې د هېواد د پرمختیا او سوکالي لپاره کار کوي.
- په ورځنیو مالي معاملاتو او اقتصادي ژوند کې به داسې معلومات لري چې؛ کفایي فریضه لکه؛ ساینس او ټکنالوژۍ کې تخصص او داسې نور به د دیني ارزښتونو په رڼا کې پالي.
- په دې سره به هم دنیوي اړتیاوې او هم د خپلو دیني ارزښتونو په پاللو سره د اخرت له تلپاتې ګټو څخه هم برخمن شي (عزیزي، ۱۳۹۸هـ ش، ۹۱-۹۸).

د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پالنې او پیاوړتیا پر وړاندې ننګونې

د کره معلوماتو او عیني واقعیتونو په رڼا کې د هر اړخیزې څېړنې پر اساس کولای شو په تحصیلي بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پالنې او پیاوړتیا پر وړاندې ځینې خنډونه، ستونزې او ننګونې په لاندې توګه په ګوته او تر څېړنې لاندې ونیسو:

- د مسجدونو د ابادۍ ستونزه: په ځینې پوهنتونونو کې مسجدونو جوړولو ته ځانګړې توجه نه ده شوې، او نه هم مسجدونه څرنګه چې لازمه ده په عبادتونو اباد نه دي، له جوماتونو سره د ځوانانو د زړونو تړل او لېوالتیا خورا اړینه ده، چې دا ستونزه په ځینو پوهنتونونو کې د جومات ببخي نشتوالي، وړوکوالي او تنګوالي، معنوي ویجاړۍ، د فکري او دیني روزنیزو دعوتي درسونو کمزوري او نورو بنو سره یادولای شو، چې دا هم د دیني ارزښتونو د پیاوړتیا پر وړاندې یوه ستره ننګونه ده.
- د نورو سره مشابهت او ړوند تقلید: زموږ په تحصیلي نهادونو کې ځینې چارې داسې هم دي، چې نه زموږ د دین او نه هم افغانیت سره اړخ لګوي، او نه هم د پرمختللې نړۍ د پرمختګ راز ګڼل کېږي، بلکې بې ځایه کړنې دي، لکه د فراغت په درشل کې په جامو لیکل کول، د هغوی د فارغانو په څېر محفلونه جوړول او د ړوند تقلید ګڼې نورې بېلګې چې یوازې له کفارو سره د مشابهت هڅه ده، چې دا په اسلامي شریعت کې یو حرام عمل دی، په یو حدیث کې راځي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی: «مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ» (ابوداود، ب ت، ج ۴، ص ۴۴).

یعنې څوک چې له یو قوم سره ځان مشابه او ورته کوي، هغه به د هغوی له جملې څخه وی.

موږ د یو نړیوال، معقول او فطري دین او افغاني اوچت هویت په لرلو سره باید د نورو له پاره بیلګه واوسو، له بده مرغه چې زموږ په ځینې تحصیلي بنسټونو کې د نورو د لباسونو او د هغوی په څیرخوی بوی کولو هڅه کېږي، او دا لوړ او پرمختللی تهذیب ګڼل کېږي، او د خپل ملي او دیني هویت، صورت او سیرت باندې ځان برابرول وروسته پاتې والی، بنسټ پالنه او ناپوهي ګڼل کېږي، په داسې حال کې چې اصلي پوهه د خپل ځان او بیا نورو پېژندل دي، یا هم خپل کلتور او دین پېژندل او تر نورو لومړی

پرې ځېل ځان برابرول دي، يا په بل عبارت د نورو پېښې کول پرمختگ نه دی، بلکې چې نور ستا پېښې وکړي، دا پرمختگ او تهذيب دی، چې له بده مرغه دا او دې ته ورته کړنې زموږ په ځينې تحصيلي بنسټونو کې له خورا سترو ننګونو څخه شمېرل کېږي.

- د نجونو گډ تعليم: پدې کې شک نشته چې تعليم د ښځې او نارينه حق دی خو شرايط يې يوله بل سره توپير لري نو په دې اساس دولت مسئوليت لري چې د نجونو لپاره د تعليم شرايط برابر کړي او د هغوی لپاره بيل او ځانګړې مکتبونه اومدرسې جوړې کړي ترڅو هغوی زده کړې وکړي، همدارنګه په کار ده چې دښځو لپاره د لوړو زده کړو زمينه او اسانتياوې برابرې شي؛ څو هغوي له تحصيل څخه محرومې نشي او خپلې لوړې زده کړې په ښه شان سره وکړي اوپه لاره کې موانع يې له منځه يوړل شي.
- د ښځو زده کړې او تحصيل لپاره بايد ځينې اصول او مقررات شتون ولري؛ څو له زده کړو او تحصيل څخه محرومې پاتې نشي، لکه: ځانګړي تحصيلي بنسټونه جوړول، د نجونو لپاره شرعي حجاب رعايتول، د ناستې پاستې بيل چاپېريال، د عفت او حيثيت خونديتوب او نورې اسانتياوې (شرفی، (۱۳۷۸ ل)؛
- په عصري زده کړو کې د نورو د پنځونو پيروي: زموږ د هېواد پر تحصيلي او څېړنيزو بنسټونو کې يوه لويه نيمګړتيا د ساينسي څېړنو کمزوري او په دې تړاو د نورو د پنځونو او صنعتونو پيروي ده، د پرمختګ او انکشاف هغه وياړونه چې زموږ اسلافو يې د نوښت وياړ درلود، اوس د نورو په ولکه کې دی، زموږ ځوان نسل او علمي کادرونه تر نورو کم نه دي، چې ښه بېلګه يې په دې وروستيو کې د افغان انجينرانو له لوري د يو پرمختللي او ښايسته موټر جوړول دي، له بده مرغه زموږ د تخليق او پنځونې برخه ډېره کمزورې ده، چې دا زموږ د هېواد د څېړنيز او انکشافي استقلال او ملي ارزښتونو پر وړاندې ستره ننګونه ده.
- د استاذ واقعي مقام ته نه درناوی: په تحصيلي بنسټونو کې کله کله د استاذ مقام ته څرنګه چې ښايي د شاګردانو له لوري درناوی نه کېږي، مخامخ ستغې سپورې، ګواښونه، له ټولګي څخه شړل، درس ته يې نه کېناستل، د ډېرو نومرو له پاره له ګواښ څخه استفاده، د استاذ جاسوسي کول، استاذ ته اذيت رسول، د اداري له خوا له قانع کونکو دلايلو پرته د استاذانو په تعين او تبديل کې د محصلانو خبرو ته غوږ نيول او بيا يې عملي کول او نورې ګڼې تحقيرونکې کړنې دي چې زمونږ ځينې تحصيلي بنسټونه يې بد رنګه کړي، استاذ ته پکې د استاذۍ هغه سپيڅلی مقام او درنښت ندی ورپاتې، چې له امله يې زمونږ ځينې تحصيلي بنسټونو خپل کيفيت له لاسه ورکړی او د تربيې او

روزنې له پلوه ځینې کمزورې ځوانان ترې ټولنې ته وړاندې کیږي، دا یوه ستره غمیزه ده، او که مخه یې ډب نه شي شونې ده چې په راتلونکي کې به ور څخه خورا ډېرې ستونزې جوړې شي (عابد، ۲۰۲۰م).

د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو پاللو لارې چارې

کولای شو په تحصیلي بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پیاوړتیا له پاره له لاندې لارو څخه ګټه واخلو:

- د مسجدونو جوړول، څو استادان، محصلان او ټول اداري کارمندان او منسوبین لمونځ په جومات کې ترسره او په مسجد کې د عبادت له خوندونو څخه یې برخمن شي، لکه له نورو سره همدردي؛ کله چې د جماعت په لمانځه کې خلک د یو بل سره راټولیږي او یو بل ګوري د یو بل د حال احوال څخه خبریږي، د جومات له امام او نورو علماوو څخه د د دینې مسائلو د زده کړې فرصت تر لاسه کیږي او داسې نور.
- د اسلامي فکر او دعوت پراختیا، په بېلابېلو مناسبتونو کې په بېلابېلو موضوعاتو باندې غونډې او کنفرانسونه جوړول، د نبوي سپېڅلي سیرت بیانولو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ژوند عملي اړخونه بیانول، له هغه سره د مینې او محبت اړیکې پیاوړې کول، د نبوي صورت او سیرت عملي کولو ته دمحصلانو هڅونه، د نبوي سیرت له بېلابېلو برخو څخه عبرتونه او درسونه ترلاسه کول، همدا راز د نبوي سیرت د زده کړې په برخه کې سیالۍ، په دې ډول ځوانان د سیرت پوهنې برخې ته هڅول او د پېغمبر صلی الله علیه وسلم د ژوند، سیرت او صورت څخه خپل راتلونکي نسلونه خبرول.
- د قران کریم د حفظ حلقې جوړول، د قران کریم ابتدائي او لفظي زده کړه، تجوید او د حسن قرائت پروګرامونه جوړول، او د قران کریم د تلاوت رواجول، او په دې سره د دې روحاني دود او دیني ارزښت ایجاد او ودې ته زمینه برابرول.
- د فکري استعمار اړوند موضوعاتو باندې تحلیلي ګردي میزونو، تحلیلي ناستو او مناظرو له لارې د فکري ښکیلاک، تبشیر، تنصیر، استشراق او غربي ایډیالوژۍ پر وړاندې مبارزه کول، د دیني ارزښتونو او افغاني کلتور څخه په کلکه دفاع کول، په معقول او منطقي استدلال سره د هغوی نیوکې او شبهات ځوابول، اورېدونکو او لیدونکو ته د قناعت وړ مرکې او مناظرې وړاندې کول او له دې لیارې د دیني ارزښتونو د پیاوړتیا په موخه په پوهنیز او څېړنیز ډګر کې رغنده رول لوبول.

- د فردي او ټولنیزو سلوکونو او چلندونو په برخه کې د اسلامي غوره اخلاقو په علمي او عملي ډول د پوهنتوني چاپېریال رنګینه کول.
- د نجونوپه زده کړو کې د دیني ارزښت په توګه د اختلاط مخنیوی او د حجاب برخې ته ځانګړې پاملرنه کول، د بېلګې په توګه ځانګړي پوهنتونونه، پوهنځي، ښځینه استاداني، ځانګړې ترانسپورت او د دې ترڅنګ داسې رغنده اقدامات کول، چې د دیني ارزښتونو او افغاني ټولنې د کلتور په برخه کې ټولو هېوادوالو ته د قناعت وړ او په اطمینان او د زړه په ډاډ سره ښځینه وکولای شي دیني او عصري زده کړې ترسره کړي.
- په تحصیلی بنسټونو کې باید استاذان په واقعي معنا په زړونو حاکم مربي وي، د تعامل اساس علمي اړیکې وي، په تحصیلي چاپېریال کې معنویت پالنه غني شي، یوازې تجارتي او پروژه یې بنسټ نه وی، داسې پالیسی عامې کړای شي چې په درسي، څېړنیز او ټولو رسمي چلندونو کې د استاذ د مقام او حیثیت خوندیتوب تضمین کړای شي، په ازموینو کې د استاذ صلاحیتونه زیات شي، او په ټولو پوهنیزو او څېړنیزو چاپیریالونو کې د احترام او درناوي له پاره داسې کړنلارې جوړې کړای شي چې په پایله کې یې د استاذ حیثیت لا نور هم خوندي شي (عابد، ۲۰۲۰م).

د څېړنې موندنې

د څېړنې په اوږدو کې لاندې موندنې لرو:

- له دیني ارزښتونو څخه موخه د اسلامي شریعت مقاصد، د اسلام د مبارك دین اساسات او ځانګړنې دی.
- له ملي ارزښتونو څخه موخه هغه افغاني درانه منل شوي عنعنات او دودونه دي چې د اسلام له مبارك دین سره ټکر نه لري چې د نورې نړۍ په پرتله یې افغانان لري او پرې ویاړي.
- دین پالنه او دیني ارزښتونو ته ژمنتیا د اسلامي امت د هر وګړي مسؤلیت دی، چې له امله یې وخت پر وخت مسلمانو دعوتګرو خپلې هڅې نه دي سپمولي چې پر بنسټ یې د لوړو زده کړو په بنسټونو کې مثبتې لاسته راوړنې هم له ځانه سره لرلي دي.
- په تحصیلي بنسټونو کې ملي ارزښتونو ته پاملرنه په حقیقت کې د دیني ارزښتونو د ترلاسه کولو وسیلې دي، یا په بله اصطلاح ملي ارزښت وسیله او دیني ارزښت غایه ده.
- په تحصیلي بنسټونو کې د ملي ارزښتونو او اړتیاو ترڅنګ دیني ارښتونو ته پاملرنه کول یوه وجیبه او هم ګټې ګټې او مثبتې اغېزې لري، تر ټولو مهم یې دا چې ټولنیزې اړتیاوې په دیني لیدلوري سره ځوابېدل دي.

- د لوړو زده کړو په بنسټونو کې دیني او ملي ارزښتونو ته نه پاملرنه ګڼې ناخوالې له ځانه سره لري، چې په ټوله کې د یوې دیني ټولنې د دیني هویت او د منل شوي افغاني تشخص له لاسه ورکول دي.
- په تحصیلي بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پلي کولو او پیاوړي کولو ګڼې لیارې چارې شتون لري چې تر ټولو مهم یې په زده کړه ییز نصاب کې پدې تړاو ډېرو موادو او وخت ته ځای ورکول په ګوته کېږي.

مناقشه

که پورتنۍ موندنې د پخوانیو حالاتو سره پرتله کړای شي، څرګندېږي چې؛

لومړی: د تېرو دورو د ځینې نظر څښتنانو له انده په تحصیلي ډګر کې ملي اړتیاوې تر هر څه زیاتې مهمې ګڼل شوې وې، همداغه و چې له دې ارزښتونو څخه یې دیني ارزښتونه قربان کړل، یا په بله اصطلاح ډېر افراط او تفریط یې وکړ، ځکه نود تحصیلي نظام د شتون سره سره موږ حتی د ملي اړتیاو په تړاو په تحصیلي ډګر کې د پام وړ لاسته راوړنه، نه درلوده.

په دې برخه کې باید یادونه وشي چې د یوې ټولنې دنیوي اړتیاوې له دیني ارزښتونو سره څنګ په څنګ پالل د هغې ټولنې د پرمختګ راز ګڼل کېږي، چې یوازې د دیني زده کړو په نوم ټولنیزې اړتیاوې له پامه غورځول هم بې لکه شکه یوه تېروتنه ده، او د غوره او ګټور عمل له نښو څخه دا ده چې افراط او تفریط څخه باید خالي وي، خوپه دیني انګیزه دنیوي اړتیاوې او ملي ارزښتونو ته تحقق ورکول د دین پالنې حقیقي روح دی، او په داسې انګیزه چې کومه چاره هم ترسره شي، لره پایله یې هم ډېره اغېزمنه او ګټوره ګڼل کېږي، نو ځکه وایو، په تحصیلي ډګرونو کې د زده کړې، روزنې او څېړنې په بهیر کې باید لومړیتوب دیني ارزښتونو ته وشي او په رڼا کې یې ټولنیزو اړتیاو ته د ځواب میندلو لارې چارې په ګوته شي.

دویم: د دیني او ملي ارزښتونو تر مینځ د اړیکې د متوازن ساتلو پر ځای ځینې خلک په رښتیني اسلام د ناپوهۍ او ځینې نور بیا د اسلام سره ددښمنۍ له مخې داسې انګېري چې ګویا په اسلامي شریعت کې د عصري علومو زده کړه هیڅ ځای نه لري، خو د دوی دغه نظر په لاندې توګه تر مناقشې لاندې نیول کېږي:

عصري علوم د ډیرو شرعي احکامو د پرځای کولو وسیله ده لکه چې مسلمانانو ته د جګړې په وسایلو او اسبابو د ځانونو چمتو کولو باندې امر شوی دی، په دې اساس د شریعت اصلي مقصد او موخه د هغو پنځو شیانو ساتل دي چې انسان ورته دیني او دنیوي ضرورت لري چې هغه عبارت دې له: دین، نفس، مال، عقل او نسل څخه، دغه پنځه ضروریات ساتل لکه څرنګه چې ښایي هسې نن سبا پرته له

عصري علومو ستونزمن دي، يا په بل عبارت د همدې علومو په ترلاسه کولو سره ښه د تحقق چانس لري.

اسلام له مسلمانانو غواړي چې همېشه برلاسه او د نورو په مقابل کی عزتمن واوسئ، او کله هم د هغوی په وړاندې د ټيټوالي احساس ونه کړي، دا لا څه چې عملا تر نورو ټيټ او هغوی ته محتاج وي، او ښکاره خبره ده چې دا کار هله ممکن دی چه مسلمانان په عصري علومو کې که تر نورو وړاندې نه وي چې کم خو نه وي، او که يې سيالان نه وي بيا به نو ترې متضرر وي، چې بيا به دنيوي او اخروي خطرناکې پايلې هم لري، لکه دا نن چه مسلمانان ورسره عملا لاس په گريوان دي.

هر څومره چې يو مسلمان د کائناتو په اسرارو خبر وي هماغومره د قرآن مجيد د اعجاز په رابرسېره کولو او د رسول الله - صلى الله عليه وسلم - د حقانيت د اثبات لپاره روڼ استدلال کولای شي.

دا خوجوته ده چې د عصري علومو زده کړه د ډيری شرعي آحکامو او واجباتو د پرځای کولو ښه وسيله ده، دا راز يوه اصولی فقهي قاعده وايي چې:« مَا لم يتم الْوَاجِب إِلَّا بِهِ فَهُوَ وَاجِب»(الزرقا، ۱٤۰۹هـ - ۱۹۸۹م، ص٤۸٦).

هغه څه چه واجب پرته له هغه نه پرځای کيږی هغه هم واجب دی. اوپه عين وخت کی له دغه علومو څخه مخ اړول د امت د ضعف او ضرر مهم لامل دی.

لنډه دا چې:که د مسلمانانو سره ربښتيا هم د هغسې باعزته ژوند فکر وي لکه څرنگه چې د دې امت سره ښايي نو بايد چې په شرعي معيارونو سمبال د عصري علم لاس ته راوړلو ټينگ هوډ وکړي.

پايلې

د څېړنې پايله په لاندې توگه وړاندې کېږي:

- په تحصيلي بنسټونو کې له ديني او ملي ارزښتونو څخه موخه د دين په رڼا کې ملي اړتياوې په معقول او منطقي ډول تنظيمول دي.
- په تحصيلي ډگر کې د ديني او ملي ارزښتونو د پياوړي کولو يوازينۍ لاره په زده کړه ييز نصاب کې د ديني مفاهيمو ځای پر ځای کول او زياتول دي او د موخو په ترلاسه کولو کې د دې دواړو عنصرونو شتون مهم دی، چې بې له شکه موخې مهمې نو د ترلاسه کولو وسيلې يې هم مهمې دي.
- په تحصيلي بنسټونو کې ديني او ملي ارزښتونو ته د پاملرنې په رڼا کې د ژمنو او مخلصواشخاصو روزنه مثبتې اغېزې له ځانه سره لري چې له امله به يې زمونږ د هېواد راتلونکي نسلونه د ديني فکر او ملي هويت په گاڼه سمبال وي، لاسته راوړنې به مو د ملي ارزښتونو په تحقق کې گټورې تمامې شي.

۴. په تحصيلي ډګر کې د ديني او ملي ارزښتونو پر وړاندې يو لړ ننګونې هم لرو چې بيا يې هم تر ټولو لوړه ستونزه د ديني روزنې او دين پالنې د حس کمزوري کېدل ګڼلی شو.
۵. او بالاخره په تحصيلي ډګر کې د ديني او ملي ارزښتونو په متوازن ډول له پامه غورځولو ناوړې ناخوالې له ځانه سره لري چې تر ټولو ستره يې همدا ده چې نه به په عصري علومو او څېړنيز ډګر کې له سيالانو سره سيال شو، او نه به مو ديني ارزښتونه پاللي وي چې په نتيجه کې به په ديني او دنياوي دواړو ډګرونو کې لالهانده او د نورو د نوښتونو ننداره او پيروي به کوو.

وړانديزونه

د څېړنې په پای کې غواړم ځينې اړين وړانديزونه ولرم:
لومړی. د اسلامي امارت له درانه مشرتابه څخه مې دا هيله ده چې په تحصيلي بنسټونو کې د ديني او ملي ارزښتونو د لا پياوړتيا او تحقق له پاره جدي توجه وکړي څو په راتلونکي کې دغه مرکزونه د دين او هېواد د ساتنې او پرمختګ قوي سنګرونه شي.
دويم. د لوړو زده کړو او نورو تعليمي بنسټونو له چارواکو څخه مې دا غوښتنه ده چې په ګډه او همغږۍ د راتلونکي نسلونو د روزلو له پاره داسې تحصيلي ښونيز نصابونه جوړکړي، چې هم مو پکې ديني ارزښتونو ته کار شوی وي او هم مو ملي ارزښتونه او تولنيزو اړتياو د پوره کېدلو برخه پياوړې شوي وي.
دريیم. د تحصيلي بنسټونو کارپوهانو، څېړونکو او فعالانو ته مې دا پيغام دی چې په خپلو څېړنو او ليکنو کې د ديني لوړو موخو او د هېواد د ملي ارزښتونو د تحقق له پاره داسې هر اړخيزې او پوهنيزې څېړنې ترسره کړي چې د نورو د پيروۍ پر ځای نور زموږ پر پل د تګ هڅه وکړي.
څلورم. د تحصيلي بنسټونو ټولو منسوبينو، استادانو، محصلانو او کارمندانو ته مې دا پيغام دی چې کوښښ وکړي، په خپلو زده کړو کې ټولنيزو اړتياو ترڅنګ ديني ارزښتونو باندې لاعميق پوهېدلو ته هم وخت ورکړي.

سرچينې

أبو داود، سليمان بن الأشعث السِّجِسْتاني. (۲۷۵هـ). سنن أبي داود، بيروت: المكتبة العصرية، صيدا.

رحيم زى، محمد تميم. (۲۰۱۹م). د افغانستان تعليمي نصاب بدلون ته اړتيا لري، https://www.nunn.asia/145016/.

الزرقا، أحمد بن الشيخ محمد. (۱۴۰۹هـ ۱۹۸۹م). شرح القواعد الفقهية، دمشق، سوريا: دار القلم، دويم چاپ.

زيارمل، ډاکټر عطاالله. (۲۰۲۰م). تعليمي نصاب او په کې شته ستونزې، https://www.nunn.asia/177236/.

سايل، رقيب. (۱۳۹۶هـ). په پوهنتون کې تحصيلي نصاب، https://rohi.af/news/55600.

شرفی، حسين. (۱۳۷۸ل). شهيدمطهری وحقوق زن دراسلام، پژوهش های قرآنی، تهران: شماره (۱۷) و(۱۸) بهار وتابستان.

شهيدزاد، ډاکټر عبد الرحمن. (۲۰۲۲م). د واحد مذهبي تعليمي نصاب اړتيا، https://www.nunn.asia/203009/.

صنور، استاذ فتيحة. (۲۰۱۷م). أثر الضوابط الدينية على تمثلات الطالبة الجامعية، مجلة الاکادمية للدرسات الاجتماعية والانسانية، https://www.asjp.cerist.dz/en/article/73759.

عابد، دوکتور عبدالقاهر. (۲۰۲۰م). په ښوونيزو مرکزونو کې د معلم بې قدري؛ لاملونه او حل لارې، https://www.nunn.asia/168685/.

عزيزي، شېرزاد. (۱۳۹۸هـ). د اسلامي ثقافت ارزښت او د ننګرهار پوهنتون پر ځوانانو يې اغېزې، د شريعت وړانګې، ننګرهار پوهنتون، شرعياتو پوهنځي علمي او څېړنيزه مجله، لومړی ګڼه.

مجاهد، مولوي عبدالهادي. (۲۰۱۷م). د ولسونو او نظامونو په جوړولو او ورانولو کې د تعليم، فکر او فرهنګ نقش، نن ټکی اسيا https://www.nunn.asia/97019/.

مجاهد، مولوي عبدالهادي. (۲۰۱۹م). په ديني تعليمي نصاب کې د معاصرې باطل پېژندنې د مضمون ضرورت https://www.nunn.asia/97019/.

ميا نوراغا. (۲۰۲۲م). عصري تعليمي نصاب مو بايد څنګه وي؟ https://www.nunn.asia/201453/.

وزين، فضل الهادي. (۲۰۲۰م). د افغانستان تعليمي نصاب کې د ديني تونددلارۍ ريښو پيدا کولو په راپور لنډه کتنه، https://www.nunn.asia/168652/.

نقش تحصیلات عالی در تحقق اهداف انکشاف پایدار

پوهندوی دکتور احمدمسعود منصوری[۱]، پوهنمل روح افزا امین[۲]، بهزاد برمک[۳]

[۱]دیپارتمنت کیمیای عمومی و غیرعضوی، پوهنځی کیمیا، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان
[۲]دیپارتمنت تاریخ معاصر افغانستان، پوهنځی علوم اجتماعی، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان
[۳]مدرس و مددرسان

چکیده

آجندای اهداف انکشاف پایدار در یک بُرهه‌ی حساس تاریخ معاصر، مطرح می‌گردد که جهان با موانع فراوانی روبه‌رو است. فقر و گرسنه‌گی، بی‌کاری و نابرابری، خشونت و بی‌عدالتی، ناامنی و بی‌ثباتی ـ از جمله چالش‌های بزرگ جهان امروز محسوب می‌شوند. برعلاوه، ضعف حکومت‌داری خوب و فساد گسترده، عدم شفافیت و پاسخ‌گویی، عدم تناسب رشد نفوس و اقتصاد، عدم دست‌رسی به انرژی پایدار و آب آشامیدنی صحی، مایه‌ی نگرانی جهان بشریت به ویژه افغانستان می‌باشد. انکشاف پایدار یکی از الزامات اساسی هر جامعه است که تکیه بر دانش بشری و سازمانی داشته و برمبنای پالیسی و استراتیژی دولتی تحقق می‌یابد که شامل ابعاد مختلفی چون؛ اقتصاد، امنیت، فرهنگ، دانش، محیط زیست، حکومت‌داری و ده‌ها مورد انکشافی دیگر می‌گردد. بنابراین، پرسشی‌که مورد توجه قرار می‌گیرد، نقش تحصیلات عالی در تحقق اهداف انکشاف پایدار است.

اصطلاحات کلیدی: تحصیل؛ تحصیلات‌عالی؛ انکشاف؛ اهداف انکشافی؛ انکشاف پایدار

The Role of Higher Education in Achieving Sustainable Development Goals

Assistant Prof. Ahmad Masoud Mansoori[1], Sr. Teaching Asstt. Rohafza Amin[2], Behzad Barmak[3]

[1]Genral & Inorganic Chemistry Department -Chemistry Faculty, Kabul University, Kabul, Afghanistan
[2]Contemporary History of Afghanistan Department, Social Sciences Faculty, Kabul University, Kabul, Afghanistan
[3]Lecturer and Helper

Abstract

The agenda of basic development goals is raised sensitively in contemporary history, where the world faces many obstacles. Poverty and starvation, unemployment and inequality, violence and injustice, insecurity and instability – are among the major challenges of today's world. In addition, the weakness of good governance and widespread corruption, lack of transparency and accountability, disproportionate population and economic growth, and lack of access to basic energy and healthy drinking water are a source of concern for the world of humanity, especially Afghanistan. Basic development is one of the basic requirements of any society that relies on human and organizational knowledge and is realized based on governmental policy and strategy, which includes dimensions such as Economy, security, culture, knowledge, environment, governance, and dozens of other developments being developed. Therefore, the question that is considered is the role of higher education in achieving sustainable development goals.

Keywords: Education; higher education; development; development goals; sustainable development

مقدمه

اهداف انکشاف پایدار (Sustainable Development Goals-SDGs 2015-2030)، یک آجندای جامع و همه‌شمول اقتصادی، اجتماعی، امنیتی و محیط‌زیستی می‌باشد که توسط کشورهای عضو سازمان ملل متحد با توافق آرا برای ۱۵ سال آینده جهان بشریت طرح و ترتیب گردیده است. این برنامه، ۱۷ هدف انکشافی را در قالب ۱۶۹ تارگیت، ۲۳۲ شاخص و فعالیت‌های استراتیژیک به‌طور متداوم دنبال می‌کند.

افغانستان یکی از کشورهای کم‌ترانکشاف‌یافته و فقیر نیاز دارد تا برنامه‌های انکشافی خویش را با اهداف انکشاف پایدار، هماهنگ و هم‌خوان سازد؛ زیرا افغانستان زمانی به اهداف انکشاف پایدار دست خواهد یافت که تمام اعضای جامعه به‌صورت آگاهانه نیازمندی‌های خویش را در محدوده‌ی ظرفیت‌های موجود شناسایی نموده و سهم فعال و کلیدی خویش را در کنار دولت، در تحقق این اهداف ایفا نمایند.

انکشاف پایدار یکی از مهم‌ترین جوانب زندگی جمعی مطرح می‌گردد که جهان بشریت با چالش‌های فراوانی چون: فقر و گرسنه‌گی، بی‌کاری و نابرابری، خشونت و بی‌عدالتی، ناامنی و بی‌ثباتی، منابع محدود و مدیریت ضعیف، تحولات اقلیمی و تخریب محیط زیست، امراض گوناگون و عدم دسترسی به خدمات صحی اساسی، ظرفیت‌های پائین مسلکی و معارف بی‌کیفیت، فساد گسترده و حکومت‌داری ضعیف، عدم شفافیت و پاسخ‌گویی، رشد سریع نفوس و رشد بطی اقتصادی، عدم دست‌رسی به انرژی پایدار و آب آشامیدنی صحی از جمله مشکلات عمده‌ی جوامع بشری به‌خصوص کشور ما می‌باشند که نگرانی همگان را به بار آورده اند. باتوجه به آنچه تذکر رفت، انکشاف پایدار به‌عنوان برنامه جامع و همه شمول اقتصادی، اجتماعی، امنیتی و محیط زیستی می‌باشد و الزامات کنونی ایجاب می‌نماید تا منابع عمده عایداتی کشور به‌گونه دقیق مطالعه و شناسایی و روی آن سرمایه‌گزاری گردد تا به نیازمندی‌های نسل حاضر و آینده پاسخ‌گویی لازم را ارایه دهد و زمانی به اهداف انکشاف پایدار دست خواهیم یافت که هر فرد جامعه به‌صورت آگاهانه نیازمندی‌های خویش را در محدوده‌ی ظرفیت‌های موجود شناسایی و سهم فعال و کلیدی خویش را در تحقق این اهداف ایفا نموده و با رویکردهای واقع‌بینانه و ظرفیت‌های موجود اهداف انکشاف پایدار را در دستور کارهای اقتصادی و اجتماعی نسل حاضر و آینده قرار دهند. همچنان تحصیل به مثابهٔ مهم‌ترین و بارزترین اصل در رشد و بالندگی فردی و اجتماعی است، آن‌گونه انکشاف و توسعه پایدار یکی از اصلی‌ترین اهداف

تحصیلات عالی محسوب می‌شود. بنابراین، پرسشی مطرح می‌گردد که نقش تحصیلات عالی در تحقق اهداف انکشاف پایدار چگونه است؟

براساس پرسش مطرح شده، در تحقیق حاضر تلاش براین است تا به بررسی نقش تحصیلات عالی در تحقق اهداف انکشاف پایدار پرداخته شود.

همچنان تحقیق حاضر از نوع روش کیفی بوده و با روی‌کرد تحلیلی و توصیفی اجرا شده است. نتایجی که از این تحقیق حاصل شده است، نشان می‌دهد که انکشاف پایدار، شئون مختلف زندگی انسانی را در بر دارد که شامل: رشد اقتصادی، توسعه زراعتی، انکشاف دهات و مبارزه با فقر می‌شود و باتوجه به هدف تحقیق مطرح شده، چنین به نظر می‌رسد که تحصیلات عالی به مثابهٔ ضروری‌ترین و کلیدی‌ترین مظهر دانش و آگاهی انسانی، نقش مثبت و معناداری در تحقق اهداف انکشاف پایدار دارد.

پیشینه تحقیق

جهان امروز ما با مشکلات عظیمی روبه‌رو است. میلیون‌ها انسان زیر خط فقر زندگی می‌کنند و از گرسنه‌گی شدید رنج می‌برندند. نابرابری، بی‌عدالتی، افراط‌گرایی، تروریزم و خشونت در حال افزایش است. سطح بلند بی‌کاری، مخصوصاً در میان جوانان به یک نگرانی جدی تبدیل شده است. تهدیدات بهداشتی، حوادث طبیعی، مهاجرت‌های گروهی و عودت کتلوی مهاجرین، خشک‌سالی، فرسایش زمین، کم‌بود آب شیرین، اثرات نامطلوب محیط‌زیستی و غارت منابع طبیعی فهرست دیگری از چالش‌هایی مهم جهان امروز به ویژه افغانستان می‌باشند. لذا ما نیاز داریم تا جهانی عاری از فقر، گرسنه‌گی، بیماری و تنگ‌دستی، خشونت و بی‌عدالتی، ناامنی و بی‌ثباتی، نابرابری و تبعیض داشته باشیم تا همه اتباع کشور زندگی سعادت‌مند و باعزت داشته باشند. کشورهای جهان امروز بدون توجه به آجندای انکشاف پایدار نمی‌توانند به حیات سالم و بهینه‌ی خویش ادامه دهند.

تمرکز روی پیشینه تحقیق به مثابهٔ چشم‌انداز تجربی، نقش کلیدی و سازنده‌ای در نتایج تحقیق ایفا می‌کند و این رویکرد در عموم تحقیقات علمی لحاظ می‌گردد. بنابراین، پس از تحقیق و جستجوی لازم مشخص می‌شود که در زمینه تحصیلات، دانش و همچنان مسائلی چون: انکشاف و انکشاف پایدار تحقیقات زیادی صورت گرفته است که هر یک از لحاظ ماهیت علمی، جایگاه ویژه‌ی دارند. اما به‌طور واضح تحقیق جامع و همه‌شمولی انجام نشده است که بتواند قلمرو موضوعی و مفهومی بحث حاضر را به‌گونه لازم شامل شود و پرسش مطرح شده در این تحقیق را پاسخ‌گو باشد. بنابراین، تلاش صورت می‌گیرد تا در این زمینه مطالعه و بررسی علمی صورت گیرد تا باشد سهم خویش را مرتبط به قضیه ادا نموده باشیم.

روش تحقیق

ثبات و پایداری طبق اهداف انکشاف پایدار فعلاً یک بُعد رقابت‌پذیری برای مؤسسات تحصیلات عالی می‌باشد؛ بنابرآن، مؤسسات تحصیلات عالی افغانستان مکلف اند این تقاضاهای زمان را پیروی و اهداف انکشاف پایدار را عملی نمایند. آموزش باکیفیت فکتوری‌است که سبب می‌گردد تا مؤسسات تحصیلات عالی فواید رقابتی را دارا باشند؛ بنابراین، آموزش باکیفیت یکی از عوامل تأثیرگذار در نهادهای تحصیلی به شمار می‌رود.

در این تحقیق از روش کیفی استفاده شده است و مهم‌ترین منابع آن، کتاب‌های دست اول، مقالات علمی و ژورنال‌های معتبر می‌باشد و نتایجی‌که از این تحقیق حاصل شده است، نشان می‌دهد که انکشاف پایدار شئون مختلف زندگی انسانی را در بر دارد که شامل: رشد اقتصادی، توسعه زراعتی، انکشاف دهات و مبارزه با فقر می‌شود. همچنان رشد اجتماعی و ظرفیت‌سازی فرهنگی و علمی، رشد الزامات حکومت‌داری و امنیت، ایجاد زمینه‌های لازم برای حقوق شهروندی و مدنی و در نهایت زمینه‌سازی معارف و آگاهی عامه می‌گردد که هریک از شاخص‌های یاد شده، رابطۀ تأثیرپذیری مستقیم از تحصیلات عالی و آگاهی مسلکی دارد که بدون این امر، هیچ‌گونه اثرگذاری و نتیجه‌یی‌که از مقبولیت لازم برخوردار باشد، به دست نمی‌آید و تحصیلات عالی به مثابۀ قلب تپنده در این میان، نقش نهایت کلیدی در تبلور دانش انکشافی داشته که بدون شک، تحصیلات جمع انکشاف مساوی به نتایج مطلوب منجر شده و اثرگذار می‌گردد و این اصل و فورمول تا زمانی مؤثریت دارد که هر دو ضلع و پایۀ آن همسان مورد توجه قرار داده شود. در غیر این‌صورت، جامعه‌یی‌که از فیض دانش و تحصیلات عالی بی‌بهره باشد، بدون شک که به اهداف انکشاف پایدار نمی‌رسد.

روش‌های متعددی در تحقیقات و پژوهش‌های علمی وجود دارد هرکدام متناسب با نوع تحقیقی هستند که یک محقق در حوزه بخش می‌تواند نظربه نوع تحقیق، روش تحقیق خود را انتخاب نموده و مسأله‌یابی نماید؛ زیرا انتخاب روش تحقیق، یکی از مراحل مهم در هر تحقیق به شمار می‌آید. در این مرحله، محقق باید مشخص کند که کدام روش خاص برای تحقیق خود برگزینند. انتخاب روش تحقیق بسته گی تام به اهداف و ماهیت موضوع تحقیق و امکانات اجرایی محقق دارد؛ بنابراین، تحقیق حاضر از نوع روش کیفی است که با رویکرد تحلیلی و توصیفی اجرا شده است.

جمع آوری اطلاعات در این تحقیق کتابخانه یی است به این معنا که منابع این تحقیق ـ کتاب‌ها، مقالات و ژورنال‌های علمی و تحقیقی است که با استنتاج متون هریک از آن‌ها، اطلاعات به دست آمده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

یافته‌های تحقیق

درسپتمبر سال ۲۰۰۰ میلادی، در اجلاس هزاره سازمان ملل به تعداد ۱۸۹ رییس دولت و سران حکومت با تأیید "اعلامیه هزاره"، متعهد به مشارکت برای دست‌یابی به هشت هدف "اهداف انکشافی هزاره" الی سال ۲۰۱۵ میلادی گردیدند. اهداف انکشافی هزاره به‌منظور توسعه اقتصادی و فراهم‌آوری نیازمندی‌های جوامع بشری طرح و ترتیب شده بود که افغانستان در سال ۲۰۰۵ میلادی متعهد به تطبیق این اهداف گردید و هدف "تأمین امنیت" را به تعداد اهداف جهانی اضافه نمود.

بعد از ختم معیاد زمانی اهداف انکشافی هزاره در سپتمبر سال ۲۰۱۵، به تعداد ۱۹۳ کشور جهان در مجمع عمومی سازمان ملل متحد گردهم آمدند و تعهد خویش را در قبال آجندای جدید انکشافی چنین اعلان نمودند: «ما سران کشورها، دولت‌ها و نماینده‌گان عالی‌رتبه حاضر در این نشست از تاریخ ۲۵ الی ۲۷ سپتمبر ۲۰۱۵ در مقر سازمان ملل متحد در شهر نیویارک همزمان باگرامی‌داشت از هفتادمین سالگرد تأسیس این سازمان، در مورد اهداف جدید جهانی انکشاف پایدار چنین تصمیم اتخاذ نموده‌ایم: ما به نماینده‌گی از ملت‌های خود، تصمیم تاریخی در خصوص مجموعه اهداف و تارگیتهای جهانی انکشاف پایدار، خود را با تلاش خستگی‌ناپذیر در جهت اجرا و تحقق کامل این آجندای انکشافی الی پایان سال ۲۰۳۰ متعهد و باورمند می‌دانیم. ما متعهد به تحقق اهداف انکشاف پایدار در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی به شیوه متوازن و یک‌پارچه می‌باشیم.»

همه کشورهای عضو سازمان ملل مصمم گردیدند تا سال ۲۰۳۰ با فقر و گرسنه‌گی، نابرابری و بی‌عدالتی مبارزه نمایند و یک جامعه‌ی مرفه، صلح‌آمیز، شایسته، فراگیر و قدرت‌مند اقتصادی را به بار آورند.

انکشاف پایدار به مثابهٔ یک ارزش خاص که در چارچوب مادی و معنوی می‌گنجد ریشه در عمق دانش و آگاهی دارد؛ آن‌گونه‌که در مسائل مختلف همواره دو عنصر باعث ایجاد یک واقعه می‌گردد که عنصر اول، عامل است و عنصر دومی هم معلول که در بحث حاضر هم تحصیلات عالی به‌عنوان عامل اساسی نقش ایفا کرده و معلول آن انکشاف پایدار است. در بحث ذیل به جوانب آن پرداخته می‌شود:

۱. ماهیت انکشاف پایدار

انکشاف در لغت به معنی گشاده کردن، فراخ کردن، گشادی و فراخی آمده است (معین، ۱۳۹۲: ص۸٦).

معمولاً دولت‌ها در پی افزایش درآمدها، فرصت‌های شغلی و بهره‌وری منابع ملی، منطقه‌ای، ولایتی، شهری و نواحی غیرشهری هستند و ابزارهای تحت اختیار دولت و راهبردهایی‌که دولت طراحی می‌کند، به‌طور باالقوه می‌تواند در بهبود و ارتقای موارد زیر مؤثر باشد:

- نیروی کار (آماده‌سازی و تدارک نیروی کار، در دسترس بودن هزینه‌ها)؛
- زیرساخت‌ها و امکانات عمومی (در دسترس بودن ظرفیت‌ها و خدمات عمومی پایه همچون حمل و نقل و مخابرات)؛
- تسهیلات کسب و کار و اجتماعی (در دسترس بودن ظرفیت و خدمات برای توسعه شرکت‌های جدیدالتأسیس؛ پارک‌های صنعتی/ تکنالوژی/ مکاتب/ مؤسسات آموزشی/ پوهنتون‌ها، تسهیلات ورزشی و گردش‌گری)؛
- ساختار اقتصادی (قالب و ترکیب)؛
- ظرفیت نهادها (رهبری، دانش، مهارت‌ها) در حمایت از توسعه و رشد پایدار (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۷: ص۱۱۹).

در واقع ویژه‌گی‌های جامعه انکشاف‌یافته علاوه بر ازدیاد تولید و درآمد ملی از پیشرفت اجتماعی مطلوب نیز در عرصه‌هایی چون: مشارکت سیاسی و اجتماعی، درک جایگاه ملی و بین‌المللی در گستره جهانی، مشارکت وسیع با فرآیندهای اجتماعی و انسانی بین‌المللی، هوشیاری وسیع اجتماعی در سطوح داخلی و خارجی، تعهد اجتماعی، تخنیکی و تخصصی در تحکیم مبانی زندگی جمعی، تقویت ارزش‌های حقیقی، نوع‌دوستی، تحکیم ارزش‌های مردمی، حمایت از ارزش‌های حقیقی الهی و کمک به توسعه آن توسط تمام اقشار مختلف مردم به همراه نرخ باسوادی بالا، ارتقای امید به زندگی، پائین بودن نرخ مرگ و میر نوزادان، رشد جمعیتی متناسب و سایر زمینه‌های زندگی مسالمت‌آمیز عمومی برخوردار است (شرف‌آبادی و زمانی، ۱۳۹۲: ص۱۳۸).

۲. اهداف انکشاف پایدار و مشکلات فراراه آن در افغانستان

انکشاف ذاتاً عامل تغییر و به‌عنوان مؤلفه‌ی تأثیرگذار است که می‌تواند بر ابعاد و شئون مختلف زندگی فردی و اجتماع، نقش‌آفرین باشد و براین مبنا، انکشاف پایدار دارای اهداف مختلف، از جمله: کاهش و محو فقر، آموزش باکیفیت و همه‌شمول، حکومت‌داری خوب، ارایه‌ی خدمات صحی مناسب برای همه و تأمین معیارهای حقوق بشری می‌باشد که متأسفانه این رویکرد در افغانستان با درنظرداشت شکست روند تحصیلات عالی نامتوازن موفق واقع نگردیده است و هیچ یک از ملت‌های جهان تا کنون با چالش‌هایی‌که امروز افغانستان با آن مواجه است، روبه‌رو نبوده که کشور ما در اثر ده‌ها سال

جنگ به ویرانه مبدل گردید و زیربنای بشری، نهادی و فزیکی آن یا کاملاً تخریب و یاهم به شدت آسیب دیده است. در بیست سال اخیر- افغانستان به فقر گسترده دست به گریبان بوده، منابع مالی محدود و این امر مانع عرضه خدمات انکشافی می‌شد که البته به سبب فعال بودن نابسامانی‌ها، رشد چشم‌گیر فعالیت‌های مجرمین، رشد ناامنی‌های روزافزون، حکومت‌داری ضعیف، موجودیت فساد اداری، عدم مساعد بودن زمینه‌های لازم برای انکشاف سکتور خصوصی، به جا گذاشتن اثرات ناگوار صنعت وسیع و روزافزون مواد و محدودیت ظرفیت‌های عمده‌ی بشری در سکتورهای عامه و خصوصی از دلایل اساسی آن می‌باشد (دارالانشای استراتیژی انکشاف ملی افغانستان، ۱۳۸۶: ص ۲).

در واقع فایق آمدن برمشکلات احیا و بازسازی کشور به‌طوری‌که بتواند زمینه‌هایی لازم را برای رشد و توسعه پایدار مساعد نماید، مستلزم سال‌های متمادی و کمک‌های دوامدار جامعه بین‌المللی خواهد بود. این امر مستلزم ایجاد ساختارهای حکومت‌داری مرکزی و محلی می‌باشد که قادر به عرضه خدمات اساسی به تمام افغان‌ها باشند (دارالانشای استراتیژی انکشاف ملی افغانستان، ۱۳۸۶: ص ۲).

چنان‌چه در بالا تذکر به عمل آمد، امنیت مهم‌ترین عنصر در شکل‌گیری اهداف انکشاف پایدار دانسته می‌شود که این وضعیت در افغانستان دچار موانع مختلفی است که تمامی ابعاد امنیت اقتصادی، امنیت اجتماعی و امنیت زیست‌محیطی را تحت پوشش قرار داده است (یزدری، ۱۳۸۸: ص ۱۷).

باتوجه به آن‌چه گفته شد، از اهداف اساسی انکشاف پایدار و ملی افغانستان که بر پایه‌های دانش و آگاهی لازم استوار می‌باشد، می‌توان موارد ذیل را بر شمرد:

- امنیت؛
- حکومت‌داری سالم، حاکمیت قانون و حقوق بشر؛
- زیربنا و منابع طبیعی؛
- معارف و فرهنگ؛
- صحت؛
- زراعت و انکشاف دهات؛
- مصئونیت اجتماعی؛
- حاکمیت اقتصادی و انکشاف سکتور خصوصی (دارالانشای استراتیژی انکشاف ملی افغانستان، ۱۳۸۶: ص ۲).

با درنظرداشت آنچه گفته شد، اهمیت اهداف انکشاف پایدار برای افغانستان شامل نکات کلیدی ذیل اند:

۱. اهداف انکشاف پایدار با دقت کامل طرح و ترتیب گردیده که تمام اولویت‌های انکشافی افغانستان درآن انعکاس یافته است.

۲. این برنامه شاخص‌های محو فقر و گرسنه‌گی را به‌گونه دقیق تحلیل نموده که در حقیقت می‌تواند یک منبع و اساس خوب استراتیژیک برای انکشاف اولویت‌های اقتصادی و اجتماعی در کشور باشد.

۳. تطبیق مؤثر این برنامه کمک خواهد کرد تا زمینه صلح و ثبات دایمی در کشور تأمین گردد و همچنان باعث خواهد شد تا حمایت مالی و تخنیکی جامعه جهانی با افغانستان بیش‌تر گردد.

۴. افغانستان را از حالت وابستگی اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی به خودکفایی کامل و یک افغانستان مؤلد سوق خواهد داد.

۵. برنامه‌های انکشاف ملی و پایدار افغانستان کمک می‌کند تا روی محیط زیست توجه زیادتر صورت گیرد.

٦. برنامه‌های انکشاف ملی و پایدار افغانستان باعث می‌شود تا اهداف سکتوری حاصل خواهند شد و انکشاف اقتصادی و مشارکت جهانی سریع گردد.

۷. برنامه‌های انکشاف ملی و پایدار افغانستان کمک می‌کند تا روی سهم فعال و کلیدی نهادهای دولتی، سکتور خصوصی، جامعه مدنی، مؤسسات غیردولتی، نهادهای آکادمیک و اقشار مختلف جامعه در خصوص تطبیق مؤثر آن تمرکز شود.

۸. برنامه‌های انکشاف ملی و پایدار افغانستان کمک می‌نماید تا حمایت و همکاری تخنیکی و مالی جامعه جهانی را با خود داشته باشیم (وزارت اقتصاد، ۱۳۹۷: ص۹).

۳. نقش تحصیلات عالی در تحقق اهداف انکشاف پایدار

پوهنتون‌ها با مسئولیتی که باید آن‌را انجام دهند، تا اهداف انکشاف پایدار را تحقق بخشند، بیش از هر زمان دیگر مورد توجه قرار دارند. این عمل در قسمت تحقق انکشاف پایدار به‌عنوان یک نیاز مبرم برای نهادهایی‌که این اهداف را محقق می‌سازند، اجتناب‌ناپذیر و مهم می‌باشد.

پوهنتون‌ها به صورت کلی چهار امر ذیل را به جامعه تقدیم می‌نمایند:

- تربیه پالیسی‌سازان برای یک آینده با ثبات؛
- انجام تحقیقات برای حل مشکلات و به‌دست آوردن معلومات و دیتا که حامی و مدافع یک جامعه با ثبات و مرفه باشد؛
- پوهنتون‌ها به‌عنوان یک مدل، الگو و یک دنیا واقعی از ثبات را در سطح ملی به پیش می‌برند؛
- پوهنتون ها نه تنها با هم‌دیگر؛ بلکه با مشارکت اجتماعی نیز همکاری و مساعدت می‌کنند.

یک پوهنتون با اهداف انکشاف پایدار کافی که مورد حمایت هم قرار می‌گیرد، از فواید کیفیت و بهبود امور بهره‌مند می‌گردد. به هراندازه‌ای که علاقه‌مندی به کیفیت و بین‌المللی شدن تحقیق افزایش میابد، به همان تناسب اهداف انکشاف پایدار نیز بهبود می‌یابد.

عناصر کلیدی که دست‌آوردهای اهداف انکشاف پایدار را با مراجع ذیربط در هر مؤسسه تحصیلی تحت تأثیر قرار می‌دهد، دارای یک حد معین قابل درک می‌باشند. بدین ترتیب واضح است که موانع تطبیق تنظیم تحقق انکشاف پایدار در پوهنتون‌ها نه‌تنها دربرگیرندهٔ عدم موجودیت آگاهی، مهارت‌ها، شایسته‌گی‌ها، تنظیم زمان و مسئولین؛ بلکه فقدان مواد آگاهی‌دهی در تحقق اهداف انکشاف پایدار نیز می‌باشد.

کارشناسان از گنجانیدن ثبات و پایداری در نصاب تحصیلی پوهنتون‌ها به‌عنوان یک نقطه‌ی عطف و آغازین برای رویکردهای وابسته به پایداربودن حمایت می‌نمایند؛ چون تحصیلات یک اصل بسیار حیاتی و مبرم پنداشته می‌شود.

پوهنتون‌ها مکلف اند تا نقش استراتیژیک را در صنعتی‌شدن کشور شان ایفا کنند؛ چون تحصیلات عالی یک جز بسیار عمده و مهم دانش اقتصادی را پیشکش می‌کند. پایداری در نهادهای تحصیلات عالی نظربه هر زمان دیگر برای پوهنتون‌ها به یک آرزوی بلندپروازانه مبدل گردیده‌است.

اهداف انکشاف پایدار، اهداف و آرزوهای دنیا را تا سال ۲۰۳۰ میلادی اساس‌گذاری می‌نماید و حکومت‌ها، مؤسسات و جامعه مدنی را فرامی‌خواند تا فقر را ریشه کن و برای هرکس شانس زندگی کردن را همراه با فراهم ساختن فرصت و حفظ کرامت انسانی آن‌هم درحالی‌که منابع این سیاره را مورد احترام قرار دهند، مهیا نمایند. با فراهم نمودن ارتقای ظرفیت به استادان، اشخاص متخصص و محصلان تحصیلات عالی می‌تواند زمینه را برای فراهم نمودن آگاهی، خلاقیت و نوآوری به جامعه، سکتور اقتصادی و محیط فراهم سازد.

پوهنتون‌ها می‌توانند فرهنگ پایداری را به طریقه‌های مختلف بهبود بخشند. به‌طور مثال: با شامل ساختن آن در نصاب تحصیلی و یا با پیشبرد تجارب، بررسی‌ها، نوآوری‌ها و گسترده ساختن علم و دانش.

تا فعلاً عملکرد پوهنتون‌ها در رابطه به اهداف انکشاف پایدار ارزیابی نگردیده است. پوهنتون‌ها باید از پیشرفت‌های خود در تحقق اهداف انکشاف پایدار به‌طور دوامدار گزارش ارایه نمایند. ارقام سازنده و تأثیرگذار از نتایج را به نشر بسپارند و در نهایت، تمام سعی و تلاش خود را در سیستم تنظیم پایدار بگنجانند تا بتوانند گروه‌های دخیل در موضوع را تمرین و جایگاه خود را در بین مراجع ذیربط احراز

نمایند. کارشناسان تأکید برآن دارند که اهداف انکشاف پایدار زمینه را برای غالب شدن بر موانع به‌منظور حصول پایداری در مؤسسات تحصیلات عالی فراهم می‌سازد. اگر پوهنتون‌ها در جوامع نقش مراکز تحقیق، آموزش و خلاقیت و نوآوری را ایفا نمایند، می‌توانند به حل چالش‌هایی‌که سد راه اهداف انکشاف پایدار قرار می‌گیرند، نیز کمک نمایند (https://mohe.gov.af/).

اهداف انکشاف پایدار را نمی‌توان به‌عنوان یگانه مورد که پوهنتون‌ها را تحت‌تأثیر خود قرار دهد، حساب نمود؛ چون درحال حاضر بازار کار نیز یکی از ستون‌های اساسی محیط اکادمیک شناخته می‌شود و تحصیلات نیز تحت تأثیر شدید رقابت به‌منظور جذب فارغان قرار دارد. اگر پوهنتون‌ها طوری فعالیت نمایند که زمینه را برای آموزش باکیفیت و آینده بهتر برای نسل آینده فراهم سازند، به یقین که رقابت نقش مؤثر خواهد داشت.

به اساس یافته‌های محققین، اهداف انکشاف پایدار به شیوه‌های مختلف در عمل قابل تطبیق می‌باشند؛ آنهم از طریق مفردات درسی، درنظرگرفتن شایسته‌گی‌ها، استراتیژی‌های کارا، آموزشی و تحقیق که توسط استادان و محصلان انجام می‌شوند. اگر پوهنتون‌ها رابطه بین هر کورس را با اهداف انکشاف پایدار ذکر نمایند، بسیار ساده خواهد بود تا درک نماییم که چطور تحصیلات عالی به اهداف انکشاف پایدار و اهداف خاص آن کمک می‌کند.

چهارمین هدف انکشاف پایدار (SDG 4) به‌طور قابل ملاحظه به یک آموزش فراگیر، مساویانه، آموزش باکیفیت و دوامدار تأکید می‌دارد. (SDG 4) یکی از مهم‌ترین اهداف در بین هفده هدف کلی انکشاف پایدار می‌باشد، اما نقش خود را به‌عنوان تهداب برای اهداف دیگر نیز ایفا می‌نماید؛ چون برای تحقق و برآورده شدن اهداف دیگر ضروری می‌باشد. پوهنتون‌ها نقش بی‌مانند را در تحقق این اهداف دارا می‌باشند که در تحصیلات رسمی و غیررسمی به هرسطح محسوس است.

چهارمین هدف انکشاف پایدار، فراخوان دسترسی برابر به تحصیلات عالی از جمله پوهنتون‌ها می‌باشد که به‌عنوان بخشی از ارتقای فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه است. با این حال پوهنتون‌ها نقش مهم دیگری در اهداف توسعه پایدار نیز دارند که به‌عنوان موتور برای دست‌یابی به مجموعه‌ای کامل از این طریق نقش خود را در شکل‌گیری انسان، تولید دانش و ایجاد ابتکارات و نوآوری‌ها ایفا می‌نماید.

پوهنتون با سابقه‌یی طولانی‌که دارد، به‌عنوان یک نهاد آموزشی آغاز به کار نموده، مدت بعدتر دانش آفرینی (تحقیق) را ایجاد نمود و اخیراً به اصطلاح مأموریت سوم که (مشارکت) نامیده می‌شود. در بیش‌تر زمینه‌ها پوهنتون‌ها صِرف برای نخبگان بوده‌است و آن‌ها را برای مشاغل مذهبی، مسلکی یا

اداری آموزش می‌داد. باگسترش مشارکت در تحصیلات عالی، پوهنتون پتانسیل بیش‌تری برای کمک به توسعه اجتماعی به‌دست آورده‌است. معلمان، داکتران و انجنیران، در میان سایر متخصصان، تحصیلات اکادمیک را در سطوح بالاتر کسب می‌نمایند تا این‌که بتوانند مسلک خویش را در عمل انجام و حمایت جامعه راکسب نمایند. علاوه براین پوهنتون‌ها تحقیقات بنیادی و کاربردی را در علوم ساینسی و انسانی به‌منظور بهبود درک ما از زندگی انجام می‌دهند.

ایجاد مرکز توسعه پایدار در مؤسسات تحصیلات عالی نشانهٔ به موقع بودن تقویت درک تجربی و مفهومی ما از چه‌گونه‌گی دست‌یابی به اهداف توسعه پایدار از طریق آموزش عالی است. به تأیید از این حرکت تلاش اخیر برای سنجش موفقیت پوهنتون‌ها در تحقق اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد است. باوجود آن‌هم؛ درحالی‌که ابتکارات گسترده‌ای از آن نوع ذکرشده در بالا وجود دارد و تعدادی از پوهنتون‌هایی‌که فعالیت‌های خود را با اهداف توسعه پایدار هم‌سو می‌کنند، شکاف قابل توجهی در دانش و شواهد وجود دارد. هنوز نیاز به مستندسازی طیف وسیع از فعالیت‌های مرتبط با توسعه پایدار که توسط پوهنتون‌ها انجام می‌شود، به‌ویژه درکشورهای با درآمد کم و متوسط و ارزیابی همخوان بین فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و تحقیقی مشارکت اجتماعی و عملیات پوهنتون وجود دارد. علاوه براین، برای سنجش تأثیر در عمل این فعالیت‌ها بر جامعه فراتر از نیات یا فرضیه‌های کاری به تحقیقات دقیق نیاز است. در نتیجه، تعدادی از پرسش‌های بی‌پاسخ از نظر اشکال و شیوه‌های نهادی وجود دارد که می‌تواند به بهترین شکل از اهداف انکشاف پایدار پشتیبانی کند و تأثیرات بالای بافت‌های محلی و ملی داشته باشد.

تحصیلات عالی به‌عنوان مظهر دانش و انشعاب‌دهنده‌ی ظرفیت باالقوه و توان معنوی یک جامعه دانسته می‌شود که مبنا و اساس هرگونه ترقی و پیشرفت را می‌توان بر موجودیت تحصیلات عالی توان‌مند و با ظرفیت تصور کرد؛ آن‌گونه که بتواند در راستای مختلف پلان‌گذاری تحصیلی و تطبیق آن پیش‌قدم و توان‌مند باشد که در این میان مهم‌ترین آثار و اهدافی‌که از آن در تحقق انکشاف پایدار حاصل می‌گردد، قرار ذیل اند:

الف. کاهش فقر: از طریق اتخاذ پالیسی و عمل اجتماعی، یکی از اهداف عمده و اساسی نهادهای انکشافی دانسته می‌شود که در چارچوب انکشاف ملی مسجل گردیده و هدف عمومی آن تحقق برنامه‌های معیشت و مسئولیت اجتماعی است که شامل: کاهش فقر از طریق ارتقای مصونیت بشری می‌باشد که در این میان کمک در ایجاد معیشت مداوم در جوامع شهرها و دهات به‌منظور رفاه و رهایی از فقر از طریق تقویت اداره و سیستم حکومت محلی نیازمندی‌هایی‌که دارای اولویت باشد، مرفوع

می‌شود و با درنظرداشت ویرانی بنیادهای اقتصادی، اجتماعی در شهر و محلات کشور و سال‌ها خشک‌سالی ظرفیت‌های دولتی و خصوصی و خصوصاً آگاهی‌های علمی برای هرگونه مساعدت برای نابودساختن فقر از بین رفته‌است (امیری، ۲۰۰۳: ص۴۴).

در واقع افغانستان یکی از کشورهای فقیر و درمانده جهان است. اغلب افراد ساکن در آن به دلیل فقر از سوء تغذیه و فقر غذایی شدیداً رنج برده و از آرامش فکری و خودشکافایی و دست‌رسی به بهداشت، درمان و آب سالم محروم هستند و این وضعیت ناشی از مشکلات بنیادی و ریشه‌ای بوده که برمبنای عدم کارآمدی نظام تحصیلی و آموزشی کشور نیز استوار می‌باشد (رحمانی یزدری، ۱۳۸۸: ص۱۳).

باتوجه به این، فقر ریشه در ضعف آگاهی و میزان تحصیلات دارد و جامعه‌یی که سطح تحصیلات آن نهایتاً پائین باشد و اکثراً فرار مغزها به‌طور گسترده وجود داشته باشد و به جای گسترش و پالیسی‌سازی تحصیلی، زمینه‌های مساعد تحصیلی برای اقشار مختلف جامعه را بسته می‌سازد که یقیناً فقر جایگزین آن شده و در نهایت باعث فروپاشی نظام می‌گردد. اما برعکس، زمینه‌سازی برای رشد سطح تحصیلات در جامعه اولین گزینه‌یی است که فقر را ریشه‌کن می‌کند.

ب. تحکیم امنیت و حکومت‌داری خوب: امنیت به معنی حاکمیت قانون و تأمین امن، نظم و حراست از فرد، فرد جامعه و یک کشور در برابر تهدیدات مختلف می‌باشد و هر کشور که بتواند تهدیدات باالقوه و باالفعل را از میان بردارد، از طریق عرضه خدمات عامه، تمام شهروندان به آسایش، رفاه و امنیت دست می‌یابند. بنابراین، سکتور امنیت عمدتاً روی مسایل مهمی همچون؛ حاکمیت قانون، تأمین امن و نظم عامه، دفاع از تمامیت ارضی، انحلال گروه‌های مسلح غیرقانونی، پاک‌سازی ماین‌ها و غیره فعالیت می‌نماید. امنیت در تمام بخش‌های کشور برای حکومت‌داری مؤثر، انکشاف سکتور خصوصی، رشد اقتصادی، کاهش فقر و حفظ آزادی فردی و آزادی بیان ضروری می‌باشد. اهداف استراتیژیک این رکن عبارت از تأمین امنیت دولت، اشخاص و ملکیت‌ها از طریق تطبیق دفاع یک‌پارچه و پایدار است. امنیت و پالیسی نظم و قانون می‌باشد و بدون شک آگاهی از ابعاد مختلف مسایل امنیتی، مستلزم داشتن ظرفیت تحصیلی و آگاهی علمی است که ناشی از تحصیلات عالی می‌گردد (وزارت اقتصاد، ۱۳۹۷: ص۴۹).

به همین‌گونه حکومت‌داری خوب بر مشارکت اقتدار مدیریت دولتی میان دولت و سازمان‌های غیردولتی تأکید می‌کند، به‌گونه‌یکه بازی‌گران دولتی و غیردولتی نه جداگانه؛ بلکه با تشریک مساعی

و همکاری دوطرفه به حل مشکلات اجتماعی بپردازند. این دیدگاه به جای تمرکز صرف برنهادهای دولتی، این نهادها را در همکاری چندجانبه با نهادهای غیردولتی بر می شمارند (اظهر، ۱۳۹۹: ص ۳۲).

ج. رشد زراعت و انکشاف دهات و محیط زیست: فراهم نمودن زمینه زندگی سالم و مرفه برای دهاقین، مال‌داران و مردم دهات به‌منظور تشویق و تأمین روحیه زندگی روستایی و جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها که راه را به سوی کاهش فقر، کشت قانونی، رفاه و امنیت هموار می‌نماید، از اهداف مهم سکتور زراعت می‌باشد که مبنی بر دانش و آگاهی خاصی است. همچنان زراعت یکی از بهترین عامل تولید سرمایه برای مردم از طریق زنجیره ارزش و صادرات است؛ خصوصاً در محصولات باغ‌داری، مال‌داری و نباتات صنعت که با تجدید باغ‌ها توسط نهال‌ها و بذرهای اصلاح شده به کیفیت و حاصل‌خیزی فی واحد زمین افزود می‌گردد. بازسازی و بهبود شبکه‌های آب‌یاری و سیستم‌های تنظیم آب، مدیریت کشت و حفاظت نباتات به‌صورت قابل ملاحظه مؤثریت را بالا برده و در درازمدت قیمت زرع را پائین می‌آورد و با سرمایه‌گذاری در ذخایر باکیفیت، پائین آوردن خسارات بعد از رفع حاصل، دست‌رسی به قرضه و یک سیستم قابل اعتبار ترانسپورتی، دست‌رسی به بازار سهل می‌گردد که این همه وابستگی عمیقی بر دانش روز داشته و اتکا به تخنیک و ظرفیت کاربردی و عملیاتی دارد که بدون شک می‌توان منشأ آن‌را از تحصیلات عالی دانست. یعنی زمانی می‌توان به زراعت و سیستم اقتصادی مرفه و توان‌مند دست یافت که سیستم تحصیلی سالم و باکیفیت داشت و بدون شک با برآورده شدن این، زمینه‌ی آگاهی و آموزش‌های عالی و باکیفیت می‌تواند ظرفیت‌های باالقوه را برای ترویج دانش زراعت و در کل اقتصاد تنظیم کند (وزارت اقتصاد، ۱۳۹۷: ص۵٦).

د. تحکیم حقوق مدنی و اجتماعی: آگاهی و دانش اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، صحت، مسکن، اشتغال و آموزش با کیفیت می‌باشد. همچنین توسعه دانش اجتماعی (که دقیقاً از پوهنتون‌ها و تحصیلات ناشی می‌شود) شامل ایجاد بهبود در وضعیت اجتماعی افراد یک جامعه و در بُعد وسیع تر شامل تقویت جامعه مدنی، عدالت اجتماعی، رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی می‌گردد (پناهی، ۱۳۹۴: ص۱۴).

هـ. انکشاف معارف و حقوق شهروندی: سکتور معارف با در نظر داشت وزارت‌ها و ادارات شامل این سکتور از جمله سکتورهای مهم در رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حایز اهمیت می‌باشد. برمبنای حکم قانون دیدگاه درازمدت این سکتور این است که بدون در نظر داشت جنسیت، قومیت، وضعیت اجتماعی و اقتصادی یا تعلقات مذهبی همه افغان‌ها به تعلیم و تربیه با کیفیت، تحصیلات

عالی، ارزش‌های فرهنگی، آزادای بیان و دسترسی حقوقی مساویانه داشته باشند تا زمینه انکشاف دانش و مهارت‌ها برای آنان مساعد شود و از آن طریق توان آن‌ها افزایش یابد. بنابراین، سکتور معارف که یک نیروی کاری سالم را با مهارت‌ها و دانش‌های مسلکی و تخصصی به جامعه تقدیم می‌کند، یک سکتور کلیدی برای تطبیق و تحقق پلان‌های انکشافی دولت و بخش خصوصی که هدف کلی رفاه جامعه و ثبات اقتصادی می‌باشد. برای رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی در درازمدت تلقی می‌شود که نیروی بشری متخصص و مسلکی را تربیه و جهت انکشاف اقتصادی و اجتماعی جامعه به سکتورهای مختلفه عامه و خصوصی آنان را معرفی می‌دارد (وزارت اقتصاد، ۱۳۹۷: ص۸۷).

با درنظرداشت آنچه بیان گردید، تحصیلات عالی و انکشاف پایدار به‌عنوان دو متغیر عرض وجود کرده اند که تأثیر و رابطهٔ عمیقی میان شان وجود دارد و این رویکرد در افغانستان نیز قابل اهمیت و معنی‌دار است. بر این اساس، هیچ سکتوری نمی‌تواند به‌طور فردی و یا یک‌جانبه به نتایج مطلوب دست پیدا کند و موفق شود، مگر این‌که پای تحصیلات در میان باشد و بدون شک تحصیلات عالی که مظهر دانش و محل رشد ظرفیت‌های علمی یک جامعه دانسته می‌شود، با هرگونه موارد زندگی جامعه همخوانی داشته و نقش کلیدی در تغییر رویکرد انکشافی دولت در شهرها، ولایت‌ها و سازمان‌های اجتماعی و اقتصادی ایفا می‌نماید.

آموزش باکیفیت؛ چهارمین هدف انکشاف پایدار (SDG4)

تحصیلات عالی یکی از موارد عمده و اساسی می‌باشد که به وسیله آن می‌توان از فقر رهایی یافت و باعث تحرک اجتماعی- اقتصادی گردید. در دهه‌های گذشته رشد و انکشاف بسیار سریع در عرصه دسترسی یافتن به تحصیلات عالی، تعلیم و تربیه و آمار شمولیت بالا در تمام سطوح به مکاتب صورت گرفته است. (SDG 4) به معنای آموزش فراگیر و با کیفیت برای همه بوده که آموزش دوامدار را نیز بهبود می‌بخشد.

ملل متحد حصول آموزش باکیفیت را یکی از محرکه‌های اساسی توسعه می‌داند. پیشرفت‌های عمده در رابطه به ازدیاد افزایش دسترسی به تحصیلات به هر سطح صورت گرفته است. مهارت‌های اساسی سوادآموزی در سراسر جهان به‌طور چشم‌گیر بهبود یافته است و تا هنوز به تلاش‌های جسورانه نیاز است تا به اهداف دسترسی یافتن تحصیلات به سطح جهانی برای همه رسید.

به‌طور مثال دنیا به برابری و مساوات در قسمت فراهم نمودن تعلیمات ابتدایی یک‌سان به هر دو قشر جنسی؛ یعنی دختر و پسر رسیده است. اما باید گفت که چند کشور محدود و انگشت شمار است که به این هدف در سطوح مختلف تعلیمی و تحصیلی نرسیده‌اند.

ملل متحد ده هدف (Target) و ۱۱شاخص (Indicator) را برای (SDG 4) تعیین نموده است. تارگیت‌ها اهداف خاص و شاخصه‌ها معیارهایی را مشخص می‌نمایند که توسط آن‌ها جامعه جهانی این مسأله را که آیا این اهداف برآورده شده است یا خیر پیگیری می‌نماید. اهداف متذکره قرار ذیل اند:

۱. تخمین زده شده است که تا سال ۲۰۳۰ تمام اطفال به‌طور مساویانه و عادلانه دوره‌ی ابتدایی و متوسطه را تکمیل نمایند که این خود می‌تواند نتایج مؤثر آموزشی (SDG 4) را در پی داشته باشد.
۲. قرار است که تا سال ۲۰۳۰ تمام اطفال دسترسی مساویانه به انکشافات کیفی وحقوق اولیه دوره طفولیت خود از جمله مراقبت‌های صحی کامل تعلیمات قبل از مکتب را داشته باشند، تا باشد برای دوره ابتدایی آماده شوند.
۳. قرار است تا سال ۲۰۳۰ همه افراد جامعه دسترسی مساویانه به تعلیمات تخنیکی، مسلکی و ثانوی به‌شمول پوهنتون‌ها را داشته باشند.
۴. تا سال ۲۰۳۰ تعداد جوانانیکه مهارت‌های مربوطه به‌شمول مهارت‌های تخنیکی- مسلکی را دارا اند، به‌طور قابل ملاحظه برای استخدام در دوره‌های کاری و کارآفرینی افزایش میابند.
۵. تا سال ۲۰۳۰ دسترسی عادلانه در تمام سطوح تحصیلی و ترینننگ‌های حرفوی برای افراد آسیب‌پذیر به‌شمول افراد دارای معلولیت، مردم بومی و اطفال که در معرض آسیب‌پذیری قرار دارند، فراهم می‌گردد.
۶. قرار است تا سال ۲۰۳۰ تمام جوانان و یک رقم قابل ملاحظه از افراد کلان‌سن با سواد گردند.
۷. تا سال ۲۰۳۰ تمام دانش‌آموزان، دانش و مهارت‌های مورد نیاز اهداف انکشاف پایدار را از جمله همه آن‌ها از طریق آموزش برای انکشاف پایدار و سبک زندگی پایدار، حقوق بشر، تقویه فرهنگ صلح و شهروندی جهانی و عاری از خشونت و قدردانی از تنوع کلتورها و مشارکت کلتوری به انکشاف پایدار مساعدت رسانند.
۸. احیا و ارتقای سهولت‌های آموزشی برای اطفال که معیوب اند و فراهم نمودن محیط آموزش مصون و عاری از خشونت، فراگیر و مؤثر برای همه.
۹. تا سال ۲۰۳۰ توسعه قابل ملاحظه تعداد سکالرشیپ‌ها برای کشورهای روبه‌انکشاف و به‌طور خاص کشورهای کم‌تر انکشاف‌یافته، جزایر کوچک و ایالت‌های روبه‌انکشاف و کشورهای افریقای برای ثبت نام در مؤسسات تحصیلات عالی به‌شمول ترینننگ‌های مسلکی و تکنالوژی معلوماتی پروگرام‌های تخنیکی، انجنیری و علمی در کشورهای پیشرفته و کشورهای روبه‌انکشاف صورت می‌گیرد.

۱۰. تا سال ۲۰۳۰ تربیه معلمان متخصص و مسلکی آن‌هم از طریق همکاری بین‌المللی برای پروگرام‌های تربیه معلم در کشورهای روبه‌انکشاف و به‌طور خاص در کشورهای کم‌ترانکشاف‌یافته و ایالت‌های پیشرفته به‌طور قابل ملاحظه افزایش میابد.

برای آموزش دوره ابتدائیه، متوسطه و تحصیلات عالی رسیدن به (SDG 4) مشکل به نظر می‌رسد. اجندا سال ۲۰۳۰ به‌طور خاص برای انکشاف پایدار یک تغییر قابل توجهی را در رابطه به آن‌چه که سازمان ملل متحد در قسمت آموزش به آن بیشتر تأکید می‌دارد، ارایه می‌نماید. هدف از آموزش باکیفیت (هدف چهارم) صرف فراهم نمودن آموزش عادلانه و مساویانه و فراگیر نمی‌باشد؛ بلکه بهبود بخشیدن به فرصت‌های آموزشی نیز می‌باشد. کارشناسان تأکید می‌دارند که SDG 4 تأثیر مستقیم بالای اهداف دیگر به‌شمول انکشاف اقتصادی دوامدار، فراگیر و پایدار، استخدام و کار سازنده و شایسته برای همه داشته، تولید و مصرف مسوؤلانه، توامیت و تطبیق استراتیژی‌ها و به‌طور وسیع بالای احیا زیرساخت‌های قوی، تقویت و بهبود فراگیر صنعتی شدن و انکشاف پایدرا، آموزش نوآوری به وسیله‌ی بهبود خلاقیت و نوآوری به سرعت بیشتر، دسترسی به آب آشامیدنی صحی، دسترسی به منابع انرژی از قبیل انرژی قابل تجدید، محافظت از ابحار و زندگی در روی زمین، شاخصه‌هایی که آموزش باکیفیت بالای کار و انکشاف اقتصادی داشته، نوآوری و زیرساخت‌ها، محافظت و مصرف و توأمیت. در واقع می‌توان توقع داشت که فقر و تنگ‌دستی و گرسنه‌گی را ریشه کن نمود. مردم باید با مراقبت صحی با کیفیت دسترسی داشته باشند، در فضای عاری از هرگونه تعصب و تبعیض زندگی مسالمت‌آمیز کنند و با آن‌ها برخورد عادلانه صورت گیرد. مردم باید در اجتماعات پایدار زندگی نمایند و تغییرات اقلیمی باید کاهش یابد. صرف با همین طریقه می‌توان در صلح زندگی نمود و با مؤسسات تحصیلات عالی با اعتبار به طریقه پایدار و مسالمت‌آمیز تعامل داشت.

بیشتر ملت‌ها به عملکرد و اهمیت تحصیلات عالی در قسمت ارتقای کلتور آموزش دوامدار تأکید دارند. زیربنا و اداره تدریس و آموزش در سکتور تحصیلات عالی ممکن تحت تأثیر این معیارهای در حال رشد قرار گرفته باشند. بهر صورت ساحه تحصیلات عالی بسیار مغلق و پیچیده شده‌اند، آنهم با داشتن برنامه‌ها، دیپارتمنت‌های مختلف، میتودهای انتقال دانش و مهارت‌های مسلکی و توأمیت‌ها. تلاش‌های وسیع به‌شمول تحقیقات علمی، تنظیم کارهای عملی و ساحوی(پروژه‌ها) که به پیداگوژی و آموزش محدود نگردیده اند، نیز جهت ادغام پایداری در تحصیلات عالی ضرورت مبرم و اساسی می‌باشد. به اساس نظریات متذکره پوهنتون‌ها باید در جستجوی آن باشند که چطور می‌توانند خود را به SDG 4 برسانند. پوهنتون‌ها باید فهم و درک آن‌را داشته باشند که توسعه پایدار چیست و چه

همکاری را در این راستا می‌توانند با آن انجام دهند. این عمل برای مراجع ذینفع (stakeholders) چه در محیط داخلی و بیرونی پوهنتون‌ها یک فرصت خاص را فراهم می‌سازد تا با هم یک‌جا کار نمایند و یک شبکه (Network) را به‌منظور احیا درک نمودن و بیان این موضوع ایجاد نمایند.

تحصیلات عالی نه‌تنها ترینینگ و تنظیم مسوولیت‌ها را بلکه پلان‌گذاری، curricular pedagogy و تحقیق را نیز در پلان عملیاتی آن نهاد شامل بسازند. محصلان که فعلاً در پوهنتون‌ها مصروف تحصیل اند، باید این چالش‌ها به‌شمول مشکلات مشترک، رکود اقتصادی، گرمایش جهانی(Global warming) و تلاش‌های مشترک مبارزه نموده تا SDG 4 را حاصل نمایند. برای این‌که اهداف پایداری و پلان‌های تطبیق توسعوی را برای این اهداف توضیح نماییم، منسوبین پوهنتون باید سواد و دانش شان‌را ارتقا بخشند.

آموزش با کیفیت نتایج انکشاف و توسعه را برای افراد، اجتماع و کشورها بهبود می‌بخشد و چنین معنی می‌دهد که دسترسی بهتر به وظایف سودمند، مؤثر و کارا، تغذیه خوب و صحت، رفاه و سلامتی و انعطاف‌پذیری بیشتر در مقابل حوادث طبیعی مانند: زلزله، سیل، رانش زمین و... از نتایج مثبت آن می‌باشد.

براساس نظر کارشناسان در این عرصه، پوهنتون‌ها باید هر دو تحقیق و کورس‌های مربوطه خود را با اهداف انکشاف پایدار (SDGs) و مسوولیت‌های مختلف را که در آن دخیل اند، ادغام نمایند. بدین ترتیب یک فرصت بی‌بدیل ایجاد می‌گردد که می‌تواند بین محتویات مورد بحث کورس‌ها یا مضامین با SDGs یک ارتباط برقرار گردد و تجارب آموزش را بهبود بخشد. پوهنتون‌ها ممکن با چنین محیط انکشاف نمایند و ارزیابی گردند و مسأله نوآوری و خلاقیت، تخنیک‌های آموزش و رویکردهای تحول‌آفرین در پوهنتون‌ها نیز استقرار یابند. پوهنتون‌ها باید سعی نمایند تا زمینه‌ی تحقیقات تطبیق محور (practice -oriented research) را افزایش دهند و به آن اهداف انکشاف پایدار تمرکز بیشتر نمایند که اجتماع و سکتورهای خصوصی را کمک نماید تا بیشتر مؤثر و پایدار گردند. پروگرام دوکتورا در این راستا بهترین گزینه است. پوهنتون‌ها باید یک نقش بسیار فعال و مؤثر را در تشویق محصلان ایفا نمایند تا آن‌ها از اهداف انکشاف پایدار حمایت نمایند.

در فرجام خاطر نشان می‌شود که پوهنتون‌ها و منسوبین آن بیش از پیش در عمل کار نمایند تا بیشتر فرصت‌هایی را که اهداف انکشاف پایدار برای آن‌ها نه‌تنها در امور تحقیق و تدریس؛ بلکه در امور فعالیت‌های تبلیغاتی آن‌ها (در اصطلاح... مأموریت سوم) ارایه می‌دارد، به حداعظمی گسترش دهند و در جامعه به‌عنوان مدافع از اهداف انکشاف پایدار عمل نمایند. پوهنتون‌ها باید پیشتاز باشند و از عقب‌گرد برآن اهداف شریفانه جداً پرهیز نمایند.

نتیجه‌گیری

برای اولین بار کشورهای عضو سازمان ملل متحد با توافق آرا مصمم گردیدند تا یک برنامه انکشافی جامع و همه‌شمول را تحت نام "اهداف انکشاف پایدار" برای همه کشورهای جهان طرح و ترتیب نمایند. روند ترتیب اهداف انکشاف پایدار، گام همه‌شمول بوده و اقشار مختلف جوامع بشری به‌طور مستقیم در پروسه مشورتی ترتیب این سند سهم فعال گرفته‌اند و به تعداد ۷ هزار متخصص و دانشمند در پروسه انکشاف این اهداف به‌گونه مستقیم نقش ایفا نموده‌اند.

اهداف انکشاف پایدار گام یک‌پارچه و تفکیک‌ناپذیر بوده و ابعاد سه‌گانه (اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی) را متعادل می‌سازند. این اهداف در ۱۵ سال آینده بخاطر بهبود رفاه عامه روی ۵ محور اساسی (مردم، رفاه عامه، محیط زیست، صلح و ثبات، همکاری دایمی جوامع بشری)، با شعار این‌که "هیچ کس در جهان عقب نماند" تمرکز خواهد داشت.

پس از بحث و بررسی روی مسائل و مباحث فوق، یک سلسله نتایجی حاصل گردیده است که ذیلاً به شرح آن‌ها اشاره می‌رود:

۱. انکشاف پایدار یکی از الزامات اساسی و حقوقی هر جامعه‌ی دانسته می‌شود که مستلزم توجه لازم و دانش کاربردی و خاص بوده و بدون شک زمانی می‌توان این رویکرد را به بوتۀ اجرا قرار داد که دانش مسلکی ناشی از تحصیلات عالی باشد و بدون شک تحصیلات عالی و دانش تخصصی می‌تواند در تمامی شئون زندگی فردی و اجتماعی تأثیر باالقوه و باالفعل داشته باشد.

۲. انکشاف پایدار شامل ابعاد مختلف زندگی انسانی شده که شامل رشد اقتصادی شامل؛ توسعه زراعتی، انکشاف دهات و مبارزه با فقر می‌شود. رشد اجتماعی و ظرفیت‌سازی فرهنگی و علمی، رشد الزامات حکومت‌داری و امنیت، ایجاد زمینه‌های لازم برای حقوق شهروندی و مدنی و در نهایت زمینه‌سازی معارف و آگاهی عامه می‌گردد که هر یک از شاخص‌های یاد شده، رابطه‌ی تأثیرپذیری مستقیم از تحصیلات عالی و آگاهی مسلکی دارد و بدون این امر، هیچ‌گونه اثرگذاری و نتیجه‌یی‌که از جذابیت مطلوب برخوردار باشد، به دست نمی‌آید.

۳. تحصیلات عالی به مثابۀ قلب تپندۀ یک ملت نقش نهایت کلیدی در تبلور دانش انکشافی داشته که بدون شک، تحصیلات جمع انکشاف مساوی به نتایج مطلوب و اثرگذار منتج می‌گردد و این اصل و فورمول تا زمانی مؤثریت دارد که هردو ضلع و پایه آن هم‌سان حفظ شود. در غیر این‌صورت، جامعه‌یی‌که از فیض دانش و تحصیلات عالی بی‌بهره باشد، بدون شک به اهداف انکشاف پایدار نمی‌رسد.

منابع

اظهر، ظهیرالدین. (۱۳۹۹). بررسی نقش حکومتداری خوب در اصلاح اداره، تیزیس ماستری رشته پالیسی و اداره عامه پوهنځی حقوق و علوم سیاسی پوهنتون کابل.

امیری، عبدالحق. (۲۰۰۳). تحولات اقتصادی افغانستان؛ جاکارتا ـ اندونیزیا، نشر نویسنده.

پناهی، محمدحسین. (۱۳۹۴). توسعه فرهنگی ضرورت توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، فصلنامهٔ برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شمارهٔ ۲۲، ص:۱۴.

جمعی از نویسنده‌گان. (۱۳۸۷). فرهنگ اصلاحات اجتماعی و اقتصادی، تهران: انتشارات مازیار.

دارالانشا. (۱۳۸٦). استراتیژی انکشاف ملی افغانستان، کابل: قصر گُل‌خانه، صدارت عُظما.

رحمانی یزدری، علی جان. (۱۳۸۸). افغانستان و فقرزدایی، تهران: نشر مشهور.

شرف آبادی، کاظم منافی و زمانی، الهام. (۱۳۹۲). نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه فرهنگی جامعه، فصل‌نامه مهندسی فرهنگی، سال ۷، شماره ۷۳ و ۷۴.

معین، محمد. (۱۳۹۲). فرهنگ فارسی معین، تهران: نشر ادینا، ج ۱.

وزارت اقتصاد. (۱۳۹۷). چارچوب انطباق‌دهی و هم‌خوان‌سازی اهداف انکشاف پایدار افغانستان، کابل: ناشر وزارت اقتصاد ج.ا.ا.

Teresa Nogueiro, Margarida Saraiva and Fatima Jorge. (22 November 2022). The Sustainable Development Goal 4 and the Impact Ranking: Quality Education in Portuguese Higher Education Institutions, journal of biomedical research & environmental sciences.

Maia Chankseliani & Tristan McCowan. (6 November 2020). Higher education and the Sustainable Development Goals, Springer Nature.

#ديني ضوابطو او د ټولنې اړتيا و ته په پام تحصيلي نصاب

پوهندوی خان محمد خدرخېل

اسلامي تعليماتو څانګه، شرعياتو پوهنځی، سيد جمال الدين افغان پوهنتون، کنړ، افغانستان
ایمیل: khanmohammad269@ymail.com

لنډيز

په دې مقاله کې په تحصيلي نصاب کې ديني اصولو او ټولنيزو اړتياو ته د پاملرنې ګټې او ارزښت په تحليلي بڼه تر څېړنې لاندې نيول شوې چې په تحصيلي نظام کې يې شتون ګټور او اړين دی، د څېړنې پايلې ښيي چې د ټولنيزو اړتياوو ترلاسه کولو کې ديني ضوابطو ته پاملرنه د ارزښتناکې موخې په توګه خوراګټور، اړين او په موخه او وسيله کې ګڼې مثبتې اغېزې له ځانه سره لري، نصاب به مو د ديني ارزښتونو په ګاڼه سمبال، لاسته راوړنې به مو بشري ژوند ته واقعي سوکالي بخښي، اړتياوې به مو پوره او د پرمختګ په کاروان کې به له نورو سره سيالان يو، او له پامه غورځول يې نا څرګندې موخې پسې بې ګټې هڅه او د نورو په څېر د خيالي هوساينې لټون دی، نه به مو اړتياوې پوره وي او لا به د ټولنې د غاړې بوج هم يو.

کليدي اصطلاحات: ارزښتونه؛ اړتيا؛ اصول؛ تحصيلي نصاب؛ ټولنه؛ دين؛ ضوابط؛ قواعد

Development of a Curriculum Based On Religious Regulations and the Needs of Society

Assistant Prof. Khan Mohammad Khadarkhil

Department of Islamic studies, Faculty of Sharia, Sayed Jamaluddin Afghani University, Kunar, Afghanistan
Email: khanmohammad269@ymail.com

Abstract

This article employs an analytical approach to assess the advantages and intrinsic worth of integrating religious principles and societal requirements into educational curricula, a practice deemed indispensable and pertinent in any educational system. The research findings underscore the profound significance of heeding religious regulations to fulfill societal needs, with far-reaching benefits in intent and implementation. This approach enriches our educational curricula with moral and religious values and substantially enhances human life. Furthermore, it equips us to effectively address our needs and compete effectively within the ever-evolving development landscape. Conversely, disregarding this pivotal aspect amounts to a futile pursuit of ill-defined objectives and the quest for temporary comforts, mirroring the actions of others. Such negligence results in unfulfilled needs and perpetuates the burden borne by society.

Keywords: Values; Need; Norms; Educational Curriculum; Society; Religion; Regulation; Rules

سریزه

الحمد لله رب العالمین، و الصلاة و السلام علی رحمة للعالمین، و بعد:

تحصیلي نصاب د هر ولس د دیني، اخلاقي، اجتماعي او وجداني جوړښت لپاره قالب وي، قالب چې څنګه جوړ شوی وي او څه ډول نقش او نګار پکې کېنبل شوی وي هماغه به د هغه ولس په دیني، اخلاقي اجتماعي، ادبي او وجداني جوړښت کې څرګندېږي، که د تحصیلي نصاب مفاهیم او ارزښتونه خپل وي؛ نو پر بنسټ یې روزل شوی نسل به هم د خپل ولس ارزښتونو او د هغه ټولنیز جوړښت ته ژمن وي او که د تحصیلي نصاب مفاهم او ارزښتونه پردي وي؛ نو په رڼا کې روزل شوی نسل به هم نورو ته وفادار او د هغوی پر لاره روان وي، د هر ملت د پایښت او سرلوړۍ د خوندیتوب لاملونه د هغه ملت په دیني او کلتوري ارزښتونو کې نغښتي وي او چې کله هم دغه ډول ارزښتونه له لاسه ورکړي، خپل هویت هم له لاسه ورکوي، بیا نه له نورو ملتونو سره سیالي کولای شي او نه هم په نورو کې له منحل کېدلو څخه ځان ژغورلای شي.

د ستونزې بیان

د دې څېړنې ټولنیزه ستونزه په تحصیلي نصاب کې د اړتیاو او دیني ارزښتونو ترمنځ د توازن نه پامنیوی، چې له امله یې د دیني او عصري علومو د زده کړیالانو ترمنځ واټن را مینځته شوی، حال دا چې دواړه یو له بل سره تړلي او نه بېلېدونکي عناصر دي، دیني ارزښتونو کې د اسلامپالنې د فکر محدود ساتل، د دین پوهنې برخې ته لازمه پاملرنه نه کول، د ماده پرستۍ د فکر وده، ځوان نسل د نورو د ژوند او نظریاتو څخه اغېزمنېدل، او بېرته د همدې ټولنې، دیني او کلتوري ارزښتونو ته د خدمت او پیاوړتیا پر ځای یې پر وړاندې مبارزه کول، د فکري ښکېلاک په لومو کې د ځوان نسل ښکېلېدل، له دین پالنې څخه لېرې ساتل، له اصلي موخو او بوختیاو څخه ناخبري، د دې ټولو ستونزو اساسي سرچینه د پردیو په خوښه جوړ شوی نصاب دی چې په پایله کې یې ځوانان له واقعي پوهنیزو او څېړنیزو بوختیاو څخه لېرې وساتل شي، چې نه یې دیني ارزښتونو ته ژمن و، او نه یې ټولنیزې اړتیاوې پوره کړای شوې.

د څېړنې ارزښت

د دې څېړنې ارزښت د دیني ارزښتونو، ټولنیزو اړتیاو او تحصیلی نصاب له ارزښت څخه سرچینه اخلي، چې د دې ټولو شتون یوه دیني، او دنیوي اړینه اړتیا ده، د همدې اړتیا څخه څرګندېږي چې شتون او ترمنځ یې اړیکه او توازن ساتل له ارزښت څخه ډکه موضوع ده.

څېړنې موخې

په دې څېړنې کې لاندې موخو ته د رسېدلو هڅه شوې ده؛

اصلي موخه: دیني ضوابطو او ټولنیزو اړتیاو ته په پام د تحصیلي نصاب ارزښت او اغېزې روښانه کول.

فرعي موخې

۱- د دیني ضوابطو، ټولنیزو اړتیاو او تحصیلي نصاب معنا او مفهوم پېژندل.

۲- په تحصیلي نصاب کې دیني ارزښتونه او ټولنیزې اړتیاوې په پام کې نیولو ارزښت په ګوته کول.

۳- تحصیلي نصاب کې دیني ارزښتونو او ټولنیزو اړتیاو ته د پاملرنې مثبتې اغېزو باندې پوهېدل.

۴- او په تحصیلي نصاب کې د دیني ارزښتونو او ټولنیزو اړتیاو له پامه غورځولو ناوړې پایلو باندې رڼا اچول.

د څېړنې پوښتنې

په دې څېړنې کې لاندې پوښتنو ته د ځواب میندلو هڅه شوې ده:

اصلي پوښتنه: په تحصیلي نصاب کې د دیني ارزښتونو او ټولنیزو اړتیاو ته پاملرنې ارزښت او پر ټولنې یې اغېزې څه دی.؟

فرعي پوښتنې

۱. د دیني ضوابطو، ټولنیزو اړتیاو او تحصیلي نصاب معنا او مفهوم څه دی؟

۲. په تحصیلي نصاب کې دیني ارزښتونه او ټولنیزې اړتیاوې په پام کې نیولو څه ارزښت لري؟

۳. تحصیلي نصاب کې دیني ارزښتونو او ټولنیزو اړتیاو ته د پاملرنې مثبتې اغېزې څه دي؟

۴. او په تحصیلي نصاب کې د دیني ارزښتونو او ټولنیزو اړتیاو له پامه غورځول څه ناوړې پایلې لري؟

د څېړنې مخینه

د تحصیلي نصاب په تړاو ښایي په نړۍ کې ګڼې لیکنې او څېړنې ترسره شوي وي، ځکه تحصیلي نصاب اوس د پرمختللې نړۍ د زده کړه ایزې پرمختیا یو راز ګڼل کېږي؛ نو ځکه به یې وخت په وخت د نویو تجربو، ارزښتونو، کړنلارو او نورو برخو کې حتما لیکل شوي وي؛ خو د افغاني ټولنې د تحصیلي نصاب په تړاو داسې لیکنې چې دیني ضوابطو او ټولنیزو اړتیاو ته په پام په پرتلیزه توګه ترسره شوي وي، زما تر سترګو نه شوه، البته په انټرنیت کې مې ځینې مقالې ولیدلې چې په تحصیلي بنسټونو کې د دیني او ملي فکر پر وړاندې ننګونې، ستونزې او بېلابېلې خبرې پکې وې، لکه:د مولوي عبدالهادي مجاهد لیکنه(د ولسونو او نظامونو په جوړولو او ورانولو کې د تعلیم، فکر او فرهنګ نقش)یا په عربي ژبه د استاذ فتیحة صنور ترسره کړې څېړنه(أثر الضوابط الدینیة علی تمثلات الطالبة الجامعیة)، خود یوې اکادمیکې څېړنې په بڼه داسې کومه مقاله ما ونه لیده.

څېړندود

دا څېړنه په تحلیلي بڼه ترسره شوې ده؛ چې مواد یې په ټوله کې له انټرنټ څخه را اخیستل شوي دي.

۱. د ځینو معنوي اقتباسونو په برخه کې له کتابتوني مېتود(لیکل شویو اثارو) څخه هم کار اخیستل شوی دی.

۲. د څېړنې اړوند مواد زیاتره له معاصرو تکنالوجیکي وسیلو څخه په ګټنه را ټول او څېړل شوي دي.
۳. زیاتره مواد یې د بېلابېلو څېړونکو د نظریاتو پر اساس د ذهن، نظر او د تحلیلي تبصرې حیثیت لري.
۴. مواد په علمي او موضوعي توګه په بېلابېلو عنوانونو کې ترتیب شوي، چې د شخصي نظر، تحلیل او تبصرې رنګ پکې غالب دی.

د دیني ضوابطو، ټولنیزو اړتیاو او تحصیلي نصاب پېژندنه

دیني ضوابط د عربي ژبې د لغت او اسلامي فقهې په قاموسونو کې په ګڼو لغوي معناو سره کارول شوی دی، لکه: ثبت، ساتنه، نیول، کلکول، لزوم، حزم، ټینګول، جدیت، شدت او داسې نور (مختار، ۲۰۰۸ م، ج ۲ ص ۱۳۴۵- ۱۳۴٦).

همدغو لغوي معناګانو ته په پام او د خپلو مترادفو اصطلاحاتو سره په لړ توپیر د اسلام په قاموس کې د اصولو، قواعدو، عمده کلیاتو، معیارونو، شرطونو، اجراءاتو، بنسټونو، حدودو او نورو ګڼو مفاهیمو باندې کارېدلی دي، چې په عامه توګه یې تعریف داسې شوی دی: ضوابط هغه ټولیز او هر اړخیز اصولو چې پر خپلو ټولو جزئیاتو او افرادو باندې تطبقیږي.(فیومي، ۱۴۱۵هـ، ج ۲ ص ۵۲۰).

په دې توګه له دیني ضوابطو څخه زموږ موخه د اسلام د مبارک دین هغه روح او هر اړخیز معیارونه او اصول دي چې د یوې ارزښتناکې موخې په ډول یې په عمومي بڼه په ټولو دیني حکمونو کې رعایت شوی دی (صنور، ۲۰۱۷م، ص ۸۱- ۹۸)

دغه ارزښتونه د بېلابېلو معیارونو له مخې ګڼ شمېر دي؛ لکه د دین، نفس، عقل، مال او ناموس د خوندیتوب پورې اړوند د اسلامي شریعت موخې، دا راز په دیني زده کړو سره داخرت او په عصري زده کړو سره د دنیا د چارو سمبالښت، اسلامي شعائر او هغه وسیلې چې دې شعائرو پورې اړوند د وسیلو یا غایو په درجه کې وي، ټول په دیني ارزښتونو کې راځي.

په تحصیلي نصاب کې د دیني ارزښتونو څخه موخه د اسلامي عقیدې، اسلامي عباداتو، اسلامي کورني او ټولنیز نظام پالنه، د نبوي سیرت، اسلامي تاریخ او اسلامي تمدن په رڼا کې خپل هویت پېژندل، د اسلامي سیاست او اقتصادي فکر درلودل، د قرآني علومو سره د مینې تړاو، او په نړیوالو اړیکو د مسلمان پالنې او کفر څخه د نفرت احساس درلودل دي.

او له ټولنیزو اړتیاو څخه هم موخه هغه غوښتني دي چې د بشري ټولنې ټول وګړي ورته په عامه یا ځانګړي ډول اړتیا ولري، د بشري ژوندانه لپاره حتمي غوښتنې وي، که د ستونزې د مخنیوي په پار وي، او که د بشپړاوي او سوکالۍ په کچه وي، اړتیاوې مادي وي که معنوي، د وسیلې په توګه وي او که هدف وي..(مدحت، ۲۰۰۹م، ص.۱۷۷)

او تحصیلي نصاب یا (curriculum)څخه موخه تدریسي او څېړنیزو ډګرونو کې د بدلونونو د ایجاد او ټاکلیو موخو ته د رسېدلو په لړ کې د هغو فعالیتونو نوم دی چې په پام کې نیولو سره یې پوهنیز او څېړنیز یون په منظمه توګه پر مخ وړل کېږي (یعقوبی، ۱۳۹۰ هـ)

یا په بل عبارت له تحصیلي نصاب څخه موخه د پوهنتونونو هغه ټاکلي روزنیز او تدریسي مهم مواد وي، له کومو څخه چې زده کړیالان په خپله تحصلي دوره کې استفاده کوي.معمولاً نصاب هغه ته ویل کېږي، چې د یو ټاکلي او معین هدف لپاره ترتیب کړل شوی وي او په هېواد کې په ټولیزه معنا سره د پلي کولو وړ هم وي (سایل، ۲۰۱۷م).

یعنې څېړنیزو موخو ته د رسېدلو له پاره په منظمه توګه د زده کړو د پیل کولو او پای ته رسولو نقشې ته تحصیلي نصاب ویلی شو؛ څکه په هر ځای کې نصاب وخت ته په کتو او د اړتیاو پر بنسټ ترتیب کېږي، په نورو هېوادونو کې هم د وخت مطابق نصاب بدلیږي را بدلیږي؛ نصاب هېڅ ثابته تحصیلي بڼه نه لري.

په تحصیلي نصاب کې دیني ضوابطو او ټولنیزو اړتیاو ته د پاملرنې ارزښت

تحصیلي نصاب د زده کړه ایز او روزنیز بهیر لپاره ارزښتمن او اړین دی؛ څکه چې له مخې یې موږ کولی شو، خپله تحصیلي دوره په ښه ډول سره پای ته ورسوو، او په دغه دوره کې د مسلك او علم له مهمو مسایلو او کړنو په ښه توګه خبر و اوسو، ښایي له ټاکلي نصاب پرته به موږ په لومړیو کې موخه یوه ټاکلې وي او په وروستیو کې به بیا بل څه ته رسیدلي و.

د نصاب د ترتیبولو لپاره اړتیا حتمي طرحه ده څکه چې څوك د څه لپاره نصاب غواړي نو باید د هماغې پوښتنې په ځواب نصاب هم ور برابر کړل شي.

تحصیلي نصاب په حقیقت کې د الله تعالی له خوا د پیغمبرانو او هغوی سره د کتابونو د نازولو د لړۍ سره ورته چاره ده، الله تعالی فرمایي: ﴿فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ﴾ (سورة البقرة: ۲۱۳ آیت)

ژباړه: الله تعالی انبیاء د زېري ورکوونکو او وېروونکو په توګه را ولېږل او هغوی سره یې په حقه کتاب هم را لېږلو.

له دې نه په ډاګه څرګندېږي چې الله تعالی د هرې زمانې پیغمبر ته بېل بېل کتابونه را لېږل، چې دا له نورو ډېرو حکمتونو سره سره د هرې زمانې او هر ډول حالاتو او خلکو حالت ته په پام سره را لېږل کېدل.

او رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوه اوږد حدیث کې چې ابي هریره رضي الله عنه روایت کړی دي فرمایلي دی: ﴿الإِيمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلاَئِكَتِهِ، وكُتُبِهِ﴾ (بخاري، ۱۴۲۲هـ، ج ۱ ص ۱۹).

یعنې ایمان دا دی چې پر الله تعالی، پر ملائکو یې او پر کتابونو یې باور ولري.

چې دا په اسلام کې د ټولنیزو اړتیاو او دیني ارزښتونو ته په پام د تحصیلي نصاب درلودلو له پاره ښکاره او څرګند دلیل کېدای شي.

چې له نیکه مرغه افغاني ټولنه هم خپلې بشری اړتیاوې د خپلو لوړو ارزښتونو چې دیني ضوابط او اسلامي فکر دی، پر اساس تنظیموي.

یا په نورو ټکو د بشریت د هر اړخیزې پرمختیا او هوساینې په موخه د مادي وسائلو د کارونې په ترځ کې د فکري او روحي غوښتنو رعایت هم کوي.

لنډه دا چې په ټوله کې د اسلامي ټولنې او په ځانګړې توګه د افغاني ټولنې د پرمختګ له پاره داسې تحصیلي نصاب اړین او له ارزښت څخه ډک دی، چې د دیني ضوابطو په پام کې نیولو سره یې ټولنیزې اړتیاوې پوره کاندي.

په تحصیلي نصاب کې د دیني فکر او ضوابطو د پالنې موخې

په تحصیلي نصاب کې د دیني ضوابطو د پالنې ځای پر ځای کول ګڼې موخې لري چې ځینې یې په لاندې توګه یادېږي:

۱. په مسلمانانو کې دیني لارښوونې عامول.

۲. مسلمانان او په ځانګړې توګه ځوانان د اسلام په ځانګړنو پوهول.

۳. د مسلمانانو په زړونو کې دیني رغبت او محبت پیاوړی کول، څو د هغه چا مخه ونیسي، چې د اسلام څېره د انسانانو پر وړاندې بده معرفي کوي او افراط په کې کوي.

۴. د اسلام د ژوند یو بشپړ نظام په توګه معرفي کول، چې د هر زما ن او مکان سره د تطبیق وړ دی.

۵. اسلام په داسې ډول معرفي کول چې په علمي او عملي ډګرونو کې څرګنده ونډه لري او د انسانانو بشپړه رهنمایي کوي (عزیزي، ۱۳۹۸هـ، ص ۳۰)

٦. بشریت ته د دین بشپړ انځور وړاندې کول، هغه چې د بنده او رب ترمنځ یې اړیکې پیاوړې کوي.

۷. مسلمانان له قومي، ژبني، توکمیز تعصباتو څخه را ویستل او په اسلامي ورورګلوۍ را ټولول.

۸. د مسلمان زړه ته د اسلام د هر اړخیز فکر نظریه په داسې توګه رسول، چې په دې وپوهېږي چې اسلام د ژوندانه بشپړ او کامل نظام دی چې له عقیدې را نیولې تر عباداتو، ټولنیزو اړیکو، اقتصاد او سیاست پکې شامل دی، چې د انسان له پاره دژوند په هر ډګر کې د بل هیڅ مذهب، دود، کلچر او قانون ته اړتیا نه پېښېږي.

۹. مسلمان ځوانان له هر فکري یرغل څخه ژغوري، هغه چې غواړي د اسلام څېره ورته بده معرفي او په زړونو کې یې شکونه او اندېښنې پیدا کړي دي.

۱۰. د اسلامي لارښوونو داسې ور پېژندل چې د انسان د اخلاقو، چلندونو، کړنو، او د نورو انسانانو سره د تعامل بهترینې وسیلې او بېلګې وي.

۱۱. اسلام د وسطیت او د یو داسې دین په توګه ور پېژندل، چې د انسان د دنیا او اخرت د بریا او هوساینې راز پکې نغښتی دی (فیضي، ۲۰۲۰م).

په تحصیلي نصاب کې د دیني ارزښتونو د پیاوړتیا چارې

څېړنو ثابته کړې ده چې دیني او ساینسي علوم، یو د بل سره څنګ په څنګ داسې اړین دي، لکه د یو بدن غړي چې یو وبل سره تړلي دي؛ ځکه چې اسلام د طبیعت او فطرت دین دی، د کلیسا خرافات او افواهات نه دي، چې خلک له عصري علومو څخه منع کوي او د علمي پرمختګ مخه یې نیسي.

پر اسلامي ارزښتونو پوهېدنه ډېرو هغو ستونزو ته د حل لاره ده چې عصري علومو او نظریاتو په مخ کې ایجاد شوي دي، مسلمانو پوهانو د اسلام د اصلي سرچینو په رڼا کې د اوسني عصر د غوښتنو سره سم اقتصادي، کورنی، اخلاقي، سیاسي نظامونه او ګڼ نور هغه علوم چې په اوسني وخت کې ورته اړتیا لیدل کېږي په داسې بڼه وړاندې کړي، چې په اوسني عصر کې د ژوند په هره برخه کې استفاده کېږي.

له همدې امله لازمه ده چې د مسلمان ځوان د دیني تندې د خړوب په خاطر په ټولو تحصیلي بنسټونو کې د مسلکي زده کړو تر څنګ دیني پوهه ترلاسه کړي، څو په دیني بڼه روزل شوي ځوان د اسلامي امت په بیا جوړونه کې رغنده رول ولوبوي او که له دیني روزنې پرته ټولنې ته وړاندې شي، او زړه یې له دیني عقیدې او الهي خوف څخه خالي وي، بیا به نو هیڅکله د ټولنې د دردونو دوا نه شي او تل به د نورو نوکر او بې مسؤلیته ژوند ترسره کوي.

د ټولنیزو اړتیاو یا عصري علومو ترڅنګ د دیني ضوابطو او ارزښتونو په ګانه سمبال نصاب کې باید لاندې موارد په پام کې ونیول شي:

دیني زده کړو ته کافي وخت ورکول: د اسلامي ضوابطو پالنه هغه وخت سمه نتیجه ورکولای شي چې کافي او مهم وخت د تدریس له پاره ورته ورکړل شي.

اسلامي عقیده زده کول: په دې سره به یو ځوان د عقیدوي اړخ د پیاوړي کولو او د عقیدې په اړه د اساسي موضوعاتو د پوهاوي په خاطر ځای پر ځای شي، چې په عام ډول د عقیدې له اساساتو، د ایمان له ارکانو او نورو اړوند موضوعاتو څخه بحث وشي، څو یو ځوان په دې پوه شي چې په کومو شیانو ایمان راوړل لازمي دي، او پر دغو شیانو ایمان راوړل ولې ضروري دي؟ کومې اغېزې او ګټې لري؟

حفظ او تجویدزده کول: په دې سره محصلان د قران کریم په صحیح توګه لفظي زده کړه ترسره او خپل ژوند ته د هغې په تلاوت سره روحي سکون ترلاسه کړي.

عبادت او حکمتونه یې پېژندل: په دې سره به د عباداتو له احکامو څخه خبر شي، څو یو مسلمان په دې پوه شي چې ولې د الله تعالی عبادت کوي؟ په دې عبادت سره الله تعالی له مسلمان نه څه هغواړي، د الله تعالی عبادت په څه ډول باید ترسره شي تر څو د قبولیت وړ وګرځي.

اسلامي اخلاق درلودل: هغه اخلاق چې د یوې انساني ټولنې او شریعت غوښتنه وي په دې سره به د اخلاقو پېژندنه او فلسفي ترڅنګ د ښو اخلاقو د خپلولو له بدو اخلاقو څخه د ځان ژغورنې عوامل او اسباب زده کړي، د ښو اخلاقو او بدو اخلاقو د نمونو څخه په تفصیلي ډول محصلان آګاه کړای شي.

اسلامي کورنۍ او ټولنه: محصل ته دا وښودل شي، چې په ټولنه کې د سالم عقل په رڼا کې څه ډول ژوند ترسره کړي د ټولنې ټولنیز اداب کوم دي؟ کوم کارونه دي چې زموږ د ټولنې د بربادۍ لامل ګرځي؟ د یوې مسلمانې ټولنې خصوصیات او ځانګړتیاوې کومې دی، یوه وړه ټولنه کورنۍ زموږ د اسلامي شریعت د لارښوونو په رڼا کې څه ډول جوړولی شو؟.احکام او مسائل یې ور زده کړو؟

قرآن پېژندنه او پوهنه: محصل ته د قران کریم په هکله بشپړ معلومات ورکړل شي، د قران کریم د نزول د اهدافو څخه نیولې د قران کریم د اعجاز او د عصري علوړمو او سائنسي فکر سره د قران کریم د تړاو موضوعات په پوره تفصیل سره ورته بیان شي.

اسلامي اقتصاد سره اشنا کېدل: د اسلام د اقتصادي نظام له اساساتو او ځانګړتیاو څخه خبر کړای شي، د نورو اقتصادي نظامونو سره یې پرتله او د سالم عقل په رڼا کې معاملاتو باندې رڼا واچول شي.

اسلامي سیاست زده کول: په دې سره مسلمان ته اسلام د ژوندانه د نظام په توګه ور وپېژندل شي، یو محصل ته د ورښودل کېږي چې اسلام د وسطیت او اعتدال دین دی، او په دې پوهول کېږي چې یو نظام د اسلام په رڼا کې څنګه جوړېږي؟ حکومت څه ته ویل کېږي؟ اسلامي دولت کوم خصوصیا ت لري؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم څه ډول او په کومو اصولو اسلامي دولت جوړ کړی و؟

اسلامي اداره: د اوسنۍ معاصرې نړۍ د اداري جوړښتونو له پاره د اسلامي تراثو څخه د فکر جوړونې له پاره معلومات وړاندې شي، څو مو اداري په اسلامي فکر او د مسلمان امت د پخوانیو مشرانو پر تګلارو روان شي.

فکري روزنه ترلاسه کول: په دې سره د محصلانو پر وړاندې د فکري استعمار او اوسني تهذیبي ښکیلاك د وسوسو او شبهاتو په ځوابولو سره ځوانانو ته د خپل اصیل سوچه اسلامي فکر او فرهنګ په اړه معلومات ورکړل شي.

اسلامي تمدن سره اشنا کېدل: د اسلام د تمدن تاریخ سره یو ځوان اشنا کړای شي، تر څو په دې پوه شي چې د مسلمان تمدن له کومه ځایه پیل کېږي د تمدن اسباب کوم دی، مسلمانان نن ورځ ولې

پرېوتي دي، څو د تېر برم د کیسو په ا ورېدو سره یو ځل بیا په دوی کې د نړۍ د ابادۍ او اسلامي تمدن احساس را ژوندي شي.

له نېکه مرغه د افغانستان د اسلامي امارت تر واك لاندې د افغان ولس د څرګند بري وروسته لوړو زده کړو وزارت سم له لاسه د ګټورو ګامونو په لړ کې چې د خپلو نه ستړي کیدونکو هڅو پایله کې یې د ټولو واجد شرایطو افغانانو لپاره د تحصیل او زده کړې زمینه برابره کړه، د لوړو زده کړو وزارت رهبرۍ د اړینو معیارونو په پام کې نیولو سره د داسي باکیفیته معیاري تحصیلي نصاب چمتو کړي چې له یو لوري نړیوال وضعیت او شرایطو او اوسني حالاتو سره سمون ولري او له بل اړخه د دغه نصاب څخه فارغ کسان خپلو دیني او ملي ارزښتونو ته ژمن وي؛ نو له همدې کبله نوموړی وزارت د داسې تحصیلي نصاب چمتو کول له خپلو لومړیتوبونو، مهمو دندو او مسؤولیتونو څخه ګڼي او د لوړو زده وزارت په ملي ستراتېجیك پلان کې د داسې معیاري تحصیلي نصاب چمتو کول له مهمو موخو څخه دی چې د همدې هدف د ترلاسه کولو په موخه د لوړو زده کړو وزارت په لارښوونه او سرپرستۍ د نصاب ریاست را مینځته کړ چې ستره دنده یې ټولنې اړتیاوو او نړیوالو معیارونو ته په کتو او همدارنګه د اسلامي احکامو په رڼا کې د هېواد د تحصیلي بنسټونو د تحصیلي نصاب بیاکتنه او پراختیا د دغه ریاست اساسي موخې دي، د مسلکي کمېټو، د تحصیلي نصاب ملي کمیسیون او د دولتي او خصوصي پوهنتونونو د استاذانو په همکارۍ یې د تحصیلي نصاب بیا کتنه او اصلاح پیل کړې ده، چې تر ټولو د مخه یې د اسلامي ثقافت نصاب له بیا کتنې او یو شمېر اصلاحاتو سره چمتو کړ او ټولو دولتي او خصوصي پوهنتونونو او مؤسسو ته یې وړاندې کړ، چې په دې سره به د پخواني نصاب څخه د ګڼ شمېر مخکښنیو نیمګړتیاوو لرې کولو او سموونو وروسته د نوي نصاب په پلي کولو سره د ټولنې له غوښتنو سره سم اړتیاوو ته بشپړ ځواب ویل شوی وي.

په تحصیلي نصاب کې د دیني فکر او ضوابطو د پالنې ګټې

په تحصیلي نصاب کې د دین پالنې پیاوړتیا او د دیني فکري روزنې مواد ځای پر ځای کول له ارزښته ډکه چاره او ګڼې ګټې لري، چې په لاندې توګه ترې یادونه کوو:

۱. د دین پر اساساتو، د عقیدې پر اصولو، د عبادت په طریقو د پوهېدو له پاره غوره وسیله ده (عزیزي، ۱۳۹۸هـ، ص ۲۸.)

۲. د هغو لارو چارو څخه د خبرداري لاره ده چې په شریعت کې منع ګرځول شوي دي.

۳. د مسلمان له پاره د فکري ژغورنې هغه وسیله ده چې د پردیو فکري یرغلونو څخه یې ساتي.

۴. په مسلمان کې ایجابي لورى پیاوړی کوی تر څو د سترو موخو له پاره د رسېدلو هوډ قوي کړو.

۵. د اسلامي فکر په زده کړې سره مسلمان کولای شي چې په نړیواله کچه د مسلمانانو هغو ستونزو له پاره د حل لارې ومومي چې نن سبا ورسره لاس و ګریوان دي.

٦. اسلامي ارزښتونو ته ژمنتیا مسلمان ته هغه ټکي ور په ګوته کوي، چې د هغه دیني رسالت ګڼل کیږي، په سلوکي او اخلاقي برخه کې یې عملي ډګر ته را وباسي.

۷. مسلمان ته د حقیقت لارې ور په ګوته کوي او د پیغمبرانو او صالحانو پیروي ته یې هڅوي.

۸. د الله تعالی په ځمکه د الهي احکامو د پلي کېدلو لارې چارې ور په ګوته کوي، او د ژوند په بېلابېلو اړخونو کې د بریا زېری ورکوي، تر څو د ټولنې په رغونه او سمون کې رغنده رول ولوبوي.

۹. د اسلامي تمدن له تاریخچې څخه یې خبروي، د پیاوړتیا او کمزورۍ نکتې ور په ګوته کوي، څو د خپل راتلونکي په اړه د پیاوړتیا له نکتو څخه ګټنه او د کمزورۍ له نکتو ځانونه وساتي.

۱۰. د هغو ستونزو د حلولو لارې چارې ورښايي چې مسلمانان ورسره په نړیواله کچه مخامخ کیږي.

۱۱. اسلامي فکر نه یوازې دا چې د مسلمانې ټولنې پر کلتور مثبت اغېز کوي؛ بلکې د نورو ټولنو علمي، ادبي او دیني تېروتنې هم اصلاح کړي دي.

۱۲. د اسلامي ارزښتونو زده کړه د اسلامي امت تېر، اوسنی او راتلونکی برم خوندي ساتي.

۱۳. د اسلامي شریعت د دیني سرچینو څخه د خبریدلو غوره وسیله ده.

۱۴. مسلمان ته د ټولنې د سمون او رغون پر وړاندې مسؤلیت ور په ګوته کوي، څو هغه موخه تر لاسه کړي، د کوم له پاره چې الله تعالی انسان پیدا کړی دی (فیضي، ۲۰۲۰م).

په تحصیلي نصاب کې د دیني فکر او ضوابطو د پالنې ګټې او مثبتې اغېزې

که چېرته په تحصیلي نصاب کې دیني ارزښتونه او ټولنیزې اړتیاوې په پام کې ونیول شي، نو ګڼې شېګڼې او مثبتې اغېزې لري، چې زه یې ځینې په لاندې کرښو کې وړاندې کوم:

۱. راتلونکي نسلونو کې د ژوند په هر ډګر کې دیني فکر غالب وي، د ټولنیزو اړتیاو پوره کولو تر څنګ به د عصري علومو د زده کړې څخه د هغوی موخه د الله تعالی رضاء حاصلول وي، د خپل ځان، کورنۍ او د ټولنې د نورو وګړو خدمت او اړتیاوې پوره کول به یې یوازې د الله پالنې پر فکر ولاړ وي، یا په بله اصطلاح موږ به مسلمان ډاکتران، د اسلامي فکر لرونکي انجینران او پر اسلامي ګاڼه سمبال علمي کادرونه ټولنې ته وړاندې کوو.

۲. په عصري علومو سمبال راتلونکې نسلونه به د دیني زده کړو پر مټ له انحراف وژغورل شي، او ښه راتلونکې به ولري.

۳. دیني او دنیوي علومو ته متوازن رشد ورکول، د دنیا دابادۍ او آخرت فکر رامنځ ته کول، او دعلومو ترمنځ دتعصب روحیه له منځه وړل.

۴. پر ديني فکر داسې ځوان نسل روزل چې له الله تعالی، رسول الله صلی الله علیه وسلم، قرآن کریم او هیواد سره یې بې کچه مینه وي د جماعت پابند، په خپل وخت حریص، په خپلو چارو کې منظم، د سالم بدن او رغنده فکر څښتن، اخلاقي، ځیرکه مسلمان، د حساس ضمیر څښتن، ایمان یې پولیس او څارندوی او همدارنگه د جنت او د الهي دیدار او ملاقات شوقمن وي.

۵. دتوحید په عقیده دځوان نسل روزل، او درسول الله صلی الله علیه وسلم له سیرت سره یې اشنا کول.

٦. پر عباداتو التزام، او له حقیقي روح اوگټوسره یې بلدتیا.

۷. په انفرادي او ټولنیزو اخلاقو پوهاوې، او داسلامي تمدن په رڼا کې دغوره اسلامي سیاستونو درامنځ ته کولولپاره هڅې کول.

۸. د دیني ارزښتونو او هیوادنۍ مینې پر گاڼه سمبال ځوان نسل به ولرو.

۹. د هغو اشخاصو نیوکې او اعتراضونه چې د اسلامي ضوابطو پر زده کړو یې لري او وایي چې اسلامي فکر افراطیت خپروي، زاړه معلومات دي، په حقیقت کې پر تعصب ولاړ دي، او د یوې پروژې په توگه یې په مقابل کې دنیوي امتیازات اخلي، د یوې څېړنې له مخې چې په ننگرهار پوهنتون کې ترسره شوې ده، داسې ښکاري چې د محصلانو له مینځه د لوړ استعداد لرونکو څخه یې(۱۰۰٪)له دغسې زده کړو څخه رضایت څرگند کړی دی، او هغوی چې استعدادونه یې لږ کمزوري و، یا نورو علومو ته به زیات ارزښت قائل دي، هغوی هم(۹۸٪)فیصده رضایت ښودلی دی، او هغوی چې ښخي کمزوري او یا ښخی د نورو علومو پر اړتیا قائل دي، هغوی هم(۹۵٪)فیصدو پورې راضي ښودل شوي دی.

لنډه دا چې د اسلامي زده کړو اغېز پر ځوانانو کې زیات دی، زیاتره محصلان یې د لا زیاتوالي غوښتنه لري، او دا خبره ښخي غلطه ده، چې گویا دا مضمون په ځوانانو کې ترهگري زېږوي، او ځوانان یې افراطیت ته هڅولي دی، بلکې ځوان لا د هېوادنۍ مینې او ټولن پالنې په فکر ورسره مینه لري.

په تحصیلي نصاب کې د دیني ضوابطو او ټولنیزو اړتیاو له پامه غورځولو ناوړې پایلې

که چېرته په تحصیلي نصاب کې دیني ارزښتونه او ټولنیزې اړتیاوې له پامه وغورځول شي، گڼې ناوړې پایلې او اغېزې ځانه سره لرلی شي، د بېلگې په توگه:

پردیو ارزښتونو ته ځای ورکول: پر تحصیلي بهیر فکري یرغل سره تحصیلي نصاب د پردیو له رنگه اغېزمن کېږي، چې له امله یې د نوی نسل فکري اړیکې د پردیو له خپلو معنوي او اجتماعي ارزښتونو څخه پرې او د نورو په فکر، فرهنگ، سیاسیت او ټولنیز ژوند د پرمختگ او د مثبت بدلون یوازینۍ لاره بولي، حال دا چې حقیقي پرمختگ په علم او صنعت راځي، نه د پردي فکر او ارزښت په خپلولو، په هېواد کې مادي پرمختگ هغه وخت راځي چې د ولس اړیکې له دین او معنوي ارزښتونو سره همغږې وي، که دغه درک او روحیه ونه لري او یا د دیني ارزښتونو په اړه بې تفاوته شي نو په افراطي

کړنو سره د راتلونکي لپاره د اوږدې بې ثباتۍ او د ولس او نظام تر منځ د ټکرونو لپاره لاره هواريږي او په خوله اصلاحات په عمل کې د فساد په بڼه را څرګندېږي.

پرديو ته ژمن نسلونه را مينځته کېدل: د پرديو افکارو پر بنسټ روزل شويو ځوانانو کړنې داسې کيږي چې نږدې د ژوند ټولې چارې ديني لارښوونو پر ځای د نورو پر فکرونو برابروي، دوی د اسلامي امت افراد وي، خو د افکارو او کړنو ګټه يې نورو ته رسيږي، هغوی سره وفا کوي او هغوی د ځان وفادار ملګري بولي او په پوره اخلاص د هغوی په خدمت کې وي او د اسلامي نظام د راوستلو لپاره نه احساس ولري او نه توان.

د تحصيلي ادارو اشغالول: په تحصيلي نصابونو کې د پرديو ارزښتونو سره روزل شوي نسلونه د چارو واکمنان او د صلاحيتونو څښتنان شي، بيا نو طبعا د پردي کلتور، ارزښتونو او پرديو د ګټو له پاره کار کوي او دا د تمدن او پرمختګ لاره بولي.

د ديني او دنيوي اړتياو ترمنځ توازن له مينځه وړل: په تحصيلي نصاب کې د اسلامي امت د برم او يووالي او د نورو پر وړاندې د پياوړي دريځ او د ديني لارښوونو او ساينسي اکتشافاتو تر منځ د اړيکو مفاهيم حذف کول، او پر ځای يې د پرديو ارزښتونو را ژوندي کول او ورسره يو ډول سياسي، فرهنګي، اخلاقي او ټولنيزو ارزښتونو د خپلولو مفاهيم په ادبي، ټولنيزو، تاريخي، فرهنګي او د مدني زده کړو په مضامينو کې ځای پرځای کولو سره په پراخه پيمانه د نوي نسل په ذهن کې ځای ونيسي.

د هر ډول تحصيلي نصابونو ازادي: د تحصيلي بنسټونو د ايجاد په لړ کې به هر څوك د خپلې خوښې تحصيلي بنسټونو له پاره د نصابونو جوړولو ازادي وي چې ځينې مهال يې تر شا پردي ولاړ وي.

د محصلانو د سويې څخه لوړ نصاب: ډېره ځله داسې نصاب جوړ شي چې د اسلوب، تحصيلي مېتود او د معلوماتو او سويې په لحاظ د دې ټولنې د زده کړيالانو له سويې او وضعيت سره سمون نه لري، چې نه يې تدريس او نه يې هم زده کړه په سمه توګه صورت موندلی شي، تحصيلي ډګر د يو ذهني اضطراب سره مخ وي.

د څېړنې موندنې

د څېړنې موندنې په لاندې توګه دي:

۱. له ديني ضوابطو څخه موخه د اسلام عمده موخې او عمومي روح دی.

۲. له ټولنيزو اړتياو څخه مقصد ټولې هغه معنوي او مادي غوښتنې دي چې بشري ژوند پورې تړلي دي.

۳. له تحصيلي نصاب څخه هدف هغه زده کړه ايز مواد او مفردات دي چې ديوې مشخصې موخې په پار ترتيب کړای شوي وي.

۴. په تحصیلي نصاب کې دیني ضوابطو او ټولنیزو اړتیاوو ته پاملرنه په حقیقت کې په منظم او غوره ډول موخو ته د رسېدلو اغېزمنه لاره په ګوته کول دي، که تحصیلي نصاب نه وي، نو بې له شکه چې بې موخې او بې نظمه پروسه به وي.

۵. په تحصیلي نصاب کې ټولنیزې اړتیاوې په ګوته کول او د دیني ضوابطو په پام کې نیولو سره یې ترتیبول ګټې ګټې او مثبتې اغېزې لري، تر ټولو مهم یې ټولنیزې اړتیاوې په ارزښتمن ډول ځواب ویل دي.

۶. که په تحصیلي نصاب کې ټولنیزې اړتیاوې د دیني ارزښتونو په رڼا کې تنظیم نه شي، نو یا به اړتیاوې ترلاسه نه شي یا به یې د ترلاسه کولو انګیزه بې ارزښته او بې ګټې وي.

مناقشه

که پورتنۍ موندنې د پخوانیو له څېړنو سره پرتله کړای شي، څرګندېږي چې:

په تېر کې د نصاب په جوړولو کې ټولنیزو او دنیوي اړتیاو ته د وخت او حالاتو له غوښتنې سره سم پاملرنه نه ده شوې؛ دیني ضوابطو ته هم پکې لازمه پاملرنه نه ده شوې، نو ځکه یې نه ټولنیزې اړتیاوې پوره کړای شوې، او نه یې د ترلاسه کولو له پاره ژمن هوډ شتون درلود.

ټولنیزې اړتیاوې او دیني ضوابط د یو تحصیلي نصاب دوه وزرونه دي، لکه څنګه چې د دیني نظریاتو په نوم ټولنیزې اړتیاوې له پامه غورځول هم بې له شکه چې زیاتی دی.

دا چې له کړنې څخه یې انګېزه غوره وي، کومه هڅه کې چې انګیزه وي، لره پایله یې هم ډېره او اغېزمنه ګټه لرلی شي، نو ځکه وایو، چې په تحصیلي نصاب کې باید لومړیتوب دیني ضوابطو ته وشي او په رڼا کې یې ټولنیزو اړتیاو ته د ځواب میندلو هڅه وشي.

د هغو خلکو نیوکې چې د اسلامي ضوابطو او اسلامي فکر زده کړه افراطیت او زاړه معلومات ګڼي، په حقیقت کې تعصب او د امتیازاتو ترلاسه کولو یوه پروژه ده.

د اسلامي زده کړو مثبت اغېز پر ځوانانو کې زیات دی، زیاتره محصلان یې د لا زیاتوالي غوښتنه لري، او دا خبره ښېخي ناسمه ده چې ګواکې دیني روزنه په ځوانانو کې تندلاري زېږوي، او ورته یې هڅوي، بلکې ځوانانو کې لا د هېوادنی مینې او ټولن پالنې فکر غوړوي.

پایلې

د څېړنې پایله دا شوه چې دیني ارزښتونو او د دین روح ته په پام ټولنیزې اړتیاوې او د بشري ژوند غوښتنې ترلاسه کولو له پاره منظمه او اغېزمنه تګلاره جوړول د تحصیلي نصاب په معنا یادېږي، دیني ارزښتونه او ټولنیزې اړتیاوې په پام کې نیول د ارزښتناکو موخو په ترلاسه کولو کې ډېر اغېزمن دي، دیني ارزښتونو او ټولنیزو اړتیاو ته د پاملرنې مثبتې اغېزې دا دي چې کړنې مو د هویت او فکري

ارزښتونو په ګاڼه سمبال، لاسته راوړني مو بشري ژوند ته سوکالي بخښي، اړتیاوې مو پوره او په غوره توګه د پرمختیا او له نورو سره د سیال کېدلو جوګه ګرځوی او په تحصیلي نصاب کې د دیني ارزښتونو او ټولنیزو اړتیاو له پامه غورځولو ناوړې پایلې دا دي چې بې له انګیزې د یوې نا څرګندې موخې پسې تشې ورځې سبا کول او بالاخره د نورو په خیالاتو کې د هوساینې لټون دی، چې پایله کې نه خپلې اړتیاوې پوره کولی شي، بلکې د ټولنې او د حکومت د غاړې بوج هم شي.

وړاندیزونه

د څېړنې په پای کې غواړم ځینې لازمي سپارښتنې او وړاندیزونه ولرم:

۱. د هېواد له سیاسي مشرتابه څخه مې دا هیله ده، چې د لوړو زده کړو تحصیلي نصاب کې د ټولنیزو اړتیاو ترڅنګ دیني ضوابطو ته هم لا ځانګړې پاملرنه وکړي.

۲. د لوړو زده کړو وزارت ته مې دا پیغام دی چې د معاصرې باطل پېژندنې، او فکري ښکېلاک، استشراق، تنصیر، تبشیر او نورو فکري یرغلونو پېژندنې په اړه دې د اسلامي ثقافت په مضامینو کې مفردات ځای کړای شي.

۳. له استاذانو، څېړونکو او لیکوالانو څخه مې دا تمه ده چې په خپلو څېړنو او لیکنو کې د هېواد د ټولنیزو اړتیاو ترڅنګ د دیني ارزښتونو په رڼا کې د تحصیلي بهیر ارزونې ته ځانګړی ځای ورکړي.

۴. محصلانو ته مې دا پیغام دی چې کوښښ وکړي، په خپلو زده کړو کې ټولنیزو اړتیاو ترڅنګ دیني ارزښتونو باندې پوهېدلو ته هم وخت ورکړي.

۵. له عامو مسلمانانو څخه مې دا هیله ده، چې هم خپله او هم راتلونکي نسلونو ته د دیني فکر په رڼا کې د زده کړو لاره غوره کړي.

٦. په دې سره به مو هم ټولنیزې اړتیاوې او هم دیني ارزښتونه پاللي وي، یعنې هم به مو دنیا او هم به مو د اخرت په اړه خپل مسؤلیت ا داء کړی وی.

سرچيني

قرآن کريم.

صنور، استاذ فتيحة. (۲۰۱۷م). أثر الضوابط الدينية على تمثلات الطالبة الجامعية، مجلة الاكادمية للدرسات الاجتماعية والانسانية، https://www.asjp.cerist.dz/en/article/73759

بخاري، محمد بن إسماعيل.(۱۴۲۲هـ).صحيح البخاري، دار طوق النجاة، لومړی چاپ

سايل، رقيب. (۲۰۱۷م). په پوهنتون کې تحصيلي نصاب، https://rohi.af/news/55600

شهيدزاد، دوکتور عبدالرحمن. (۲۰۲۲م). د واحد مذهبي تعليمي نصاب اړتيا، https://www.nunn.asia/203009/

عزيزي پوهنوال دوکتور شېرزاد. (۱۳۹۸هــ). اسلامي ثقافت ارزښت او د ننګرهار پوهنتون پر ځوانانو يې اغېزې، شريعت وړانګې، د ننګرهار پوهنتون شرعياتو پوهنځي علمي او څېړنيزه مجله، لومړی ګڼه.

عمر، دکتور أحمد مختار عبد الحميد. (۱۴۲۹ هـ ۲۰۰۸ م). معجم اللغة العربية المعاصرة: عالم الكتب.لومړی چاپ.

فيومي، أحمد بن محمد. (۱۴۱۵). المصباح المنير، دار المعارف، دويم چاپ.

مجاهد، مولوي عبدالهادي. (۲۰۱۷ م). د ولسونو او نظامونو په جوړولو او ورانولو کې د تعليم، فکر او فرهنګ نقش، نن ټکی اسيا.https://www.nunn.asia/97019/

مدحت، أبو النصر. (۲۰۰۹م).الإدارة بالحوافز أساليب التحفيز الوظيفي الفعال، المكتبة النور، https://maktbah.net/%D9%83%

مسعود، أحمد طاهر.(ــــ).المدخل إلى علم الإجتماع العام، دار جليس الزمان، http://shiabooks.net/library.php?id=11118

وزين، پوهندوی دکتور فضل الهادي. (۲۰۲۰م). د افغانستان تعليمي نصاب کې د ديني توندلارۍ ريښو پيدا کولو په راپور لنډه کتنه! ژباړه: عابد علمي، https://www.nunn.asia/168652/

يعقوبی، دوکتور محمدحيدر. (۱۳۹۰ هـ ش). نصاب تحصيلي، http://www.curriculum91.blogfa.com/post/198

مطالعه‌ی نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار و ارائه‌ی الگوی مناسب برای پوهنتون‌های افغانستان

پوهنمل محمد سرور حق‌پرست

دیپارتمنت تاریخ، پوهنځی تعلیم و تربیه، پوهنتون لوگر، لوگر، افغانستان

ایمیل: Mohammad.yasar2222@gmail.com

چکیده

هدف از این تحقیق طراحی الگوی مناسب نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار برای پوهنتون‌های افغانستان می‌باشد. این تحقیق با روش کیفی و نوع تحلیل مضمون انجام‌شده که در آن تعدادی از مقالات و کتاب‌های علمی مرتبط با موضوع بر اساس دو ملاک، (جدید بودن و مرتبط بودن با موضوع تحقیق) انتخاب شدند؛ چنان‌چه همه‌ی منابع مذکور بر علاوه‌ی داشتن ارتباط نزدیک با موضوع تحقیق بعد از سال ۱۳۸۰ منتشر شده‌اند که در نتیجه تعدادی از مقوله‌ها دریافت شدند که بر اساس مقوله‌های فوق الگوی مناسب نصاب تحصیلی مناسب و مبتنی بر بازار کار برای پوهنتون‌های کشور پیشنهاد گردید که در آن به موضوعاتی چون: رعایت ارزش‌های دینی و ملی، توجه به ابعاد دانش، مهارت و نگرش در همه عناصر، ابعاد نظری و عملی دروس، فن‌آوری جدید، استمرار بازنگری بر اساس نیازمندی‌های بازار کار و غیره شاخص‌ها تأکید شده است.

اصطلاحات کلیدی: برنامه‌ی درسی؛ آموزش عالی؛ الگوی نصاب تحصیلی آموزش عالی مبتنی بر بازار کار؛ تحلیل مضمون؛ نصاب تحصیلی افغانستان

Studying the Labor Market Based Curriculum and Providing a Suitable Model for Afghanistan Universities

Sr. Teaching Asstt. Mohammad Sarwar Haqparest

History Department, Education Faculty, Logar Higher Education Institute, Logar, Afghanistan

Email: Mohammad.yasar2222@gmail.com

Abstract

This research endeavors to design a curriculum model tailored to the specific needs of Afghanistan's universities while aligning with the demands of the labor market. To achieve this, a rigorous selection process was employed, focusing on sources directly pertinent to the research topic and published after 2010. The resultant analysis yielded several key categories that form the basis for the proposed curriculum model for the country's universities. The suggested curriculum model places significant emphasis on multiple facets, including the incorporation of religious and national values, the comprehensive development of knowledge, skills, and attitudes across all educational elements, the integration of both theoretical and practical dimensions within courses, the incorporation of contemporary technology, the establishment of a continuous review process driven by the evolving requirements of the labor market, and the consideration of other relevant indicators.

Keywords: Curriculum; Higher Education; Higher Education Curriculum Model Based On The Labor Market; Thematic Analysis; Afghanistan Curriculum

مقدمه

هم‌زمان با توسعه‌ی کمی پوهنتون‌ها و افزایش تعداد داوطلبان برای تحصیلات عالی در افغانستان توجه متخصصان و طرف‌های ذی‌نفع در سطح تحصیلات عالی کشور به نصاب تحصیلی و بازنگری آن بیشتر معطوف گردید و از آغاز سال ۱۳۸٦ روند بازنگری نصاب تحصیلی کشور مورد توجه قرار گرفت و اما با وجود پیشرفت این جریان هنوز چالش‌های زیادی در نصاب تحصیلی کشور وجود دارد. از آن جمله بیکاری شدید که حتی فارغ‌التحصیلان را نیز در بر می‌گیرد و از جانب دیگر بازار کار، صنایع سبک و سنگین کشور و حتی ادارات دولتی و خصوصی به کمبود متخصصین مواجه‌اند که این عدم توازن و هماهنگی میان عرضه و تقاضا نشان می‌دهد و از جانب دیگر بازنگری و طراحی نصاب تحصیلی یک‌روند مستمر بوده و برای هر کشور مطابق با شرایط و ارزش‌های آن‌ها طراحی می‌گردد. بنابر آن لازم است تا نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار برای آموزش عالی کشور طراحی گردد.

پیشینه‌ی تحقیق

اگرچه در مورد نصاب تحصیلی آموزش عالی به‌خصوص نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی و بازار کار در افغانستان تا اکنون کدام مطالعه‌ی مشخصی صورت نگرفته؛ اما در سطح جهانی مطالعاتی انجام‌شده است.

واژه‌ی برنامه درسی از ریشه‌ی لاتین (Race course) گرفته‌شده که به معنی حرکت و میدان مسابقه یا فاصله یا مقدار راهی که افراد برای رسیدن به مقصد باید طی کنند می‌باشد و اصطلاح نصاب تحصیلی(Curriculum) به طرحی اشاره دارد که بر اساس آن تلاش می‌شود عناصر مختلف برنامه در تأمل باهم زمینه‌ی رسیدن به هدف را فراهم آورد و طراحی نصاب تحصیلی نقشه‌ی مفهومی برای تولیدکنندگان و از مهم‌ترین موضوع‌های نصاب تحصیلی بوده که ناظر بر تعیین منابع، شناسایی عناصر تشکیل‌دهنده‌ی برنامه‌ی درسی و چگونگی تصمیم‌گیری در مورد هر یک از آن‌ها می‌باشد(فتحی واجارگاه، ۱۳۹۵، سکوهی و حجاری(بی تا).

در یک تحقیقی که در سال ۱۳۹۹ توسط اکیدی، پارسا و الهام‌پور تحت عنوان "نقش برنامه‌های درسی در رشد مهارت‌های شغلی، انتظارهای شغلی و چانس اشتغال از دیدگاه محصلان و فارغ‌التحصیلان رشته‌های زراعت" با روش ترکیبی انجام‌شده نشان می‌دهد که ذهنیت مثبت محصلان از رشته سبب افزایش مهارت‌های آن‌ها گردیده و زمینه‌های اشتغال برای آن‌ها بیشتر میسر می‌شود.

تحقیقی که توسط هادی زاده و دیگران در سال ۱۳۹۹ با روش کیفی توصیفی تحت عنوان "نقش نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی در اشتغال‌پذیری فارغ‌التحصیلان نظام مهارتی" انجام‌شده و در نتیجه ویژگی‌های نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی را به‌دست آورده است. در همین زمینه

"برنامه‌ریزی درسی مبتنی بر شایستگی راهبردی مطلوب برای شایستگی‌های اساسی "عنوان مقاله‌ی است که توسط مهموئی، کاظم پور و تفرشی در سال ۱۳۹۰ با روش مروری در ایران انجام‌شده و نشان‌دهنده‌ی آن است که نصاب تحصیلی آموزش عالی ایران در پرورش و تقویت شایستگی‌های موردنیاز فارغ‌التحصیلان از توفیق چندانی برخوردار نبوده است و برای رفع این مشکل می‌توان از الگوی نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی سود جست. تحقیقی که تحت عنوان طراحی مدل کاهش ضایعات نصاب تحصیلی در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای توسط طراحان و دیگران در سال ۱۳۹۶ با روش کیفی و ابزار مصاحبه مروری تحلیل مضمون در ایران انجام‌شده نشان می‌دهد که نصاب تحصیلی نامطلوب زمینه‌ی پرورش افراد باصلاحیت‌های پایین را فراهم آورده و در نتیجه ۶ مضمون را به‌دست آورده که شامل ماهیت غیر منعطف، نیازسنجی معیوب، انقباض در روش، هزینه‌های بازگشت، نیروی انسانی ناکارآمد و محیط نامناسب یادگیری می‌شود.

اهداف تحقیق

۱. دریافت شاخص‌ها و مؤلفه‌های نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار؛
۲. جلب توجه تصمیم‌گیرندگان و طراحان نصاب تحصیلی در مورد توجه به مهارت‌های موردنیاز بازار کار در طراحی نصاب تحصیلی برای کاهش میزان بیکاری جوانان کشور؛
۳. دریافت الگوی مناسب نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار برای پوهنتون‌های کشور.

سؤالات تحقیق

۱. نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار دارای کدام شاخص‌ها می‌باشد؟
۲. مدل‌های نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار چگونه است و کدام مدل برای پوهنتون‌های کشور مناسب است؟

روش تحقیق

در این مقاله از روش کیفی مطالعه‌ی اسناد و منابع و روش تحلیل مضمون استفاده گردیده که در این روش منابع از قبیل کتب و مقالات داخلی و خارجی مرتبط با موضوع استفاده گردیده، املاک انتخاب منابع جدید بودن و مرتبط بودن با موضوع تحقیق بود که تازه‌ترین منابع که بعد از سال ۱۳۸۰هـ.ش پیرامون موضوع به نشر رسیده‌اند. هم‌چنان نزدیک‌ترین رابطه را با موضوع مطالعه دارند انتخاب‌شده‌اند که روش تحلیل مضمون به کمک ترسیم ماتریس مورد استفاده قرار گرفت و در بخش دوم مدل‌های موجود نصاب تحصیلی آموزش عالی مبتنی بر بازار کار مورد بررسی قرار گرفته‌اند و در نتیجه‌ی تحلیل

منابع تعدادی از مقوله‌ها دریافت و با توجه به مدل‌های قبلی مدلی برای نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار افغانستان طراحی گردید.

یافته‌ها

در این تحقیق به تعداد ۱۲ مقاله و کتاب با توجه به سؤالات تحقیق در ماتریس تحلیل و تجزیه مضمونی شدند که ابتدا به معرفی منابع مذکور پرداخته‌شده است.

جدول۱: منابع انتخاب‌شده برای تحلیل مضمون

نویسنده	عنوان	سال چاپ	مرجع انتشار
مالکپور، لپری و دیگران	شناسایی مؤلفه‌های برنامه درسی مبتنی بر مهارت در آموزش عالی و ارائه یک مدل: مطالعه‌ای فرا ترکیب	۱۴۰۰	دو فصل‌نامه‌ی مطالعات نصاب تحصیلی آموزش عالی
فتحی واجارگاه و دیگران	برنامه‌ریزی درسی آموزش عالی	۱۳۹۷	مهربان
کرمی مهموئی	بازار کار جهاني و تأثیر آن بر طراحي برنامه درسي	۱۳۹۰	فصل‌نامه‌ی مطالعات نصاب تحصیلی ایران
مهموئی، کاظم پور و تفرشی	برنامه‌ریزی درسی مبتنی بر شایستگی؛ راهبردی مطلوب برای توسعه شایستگی‌های اساسی.	۱۳۹۰	*دوماهنامه علمی-تحقیقی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی،*
صالحی، رحمانی و قهدریجانی	مسئله‌ی اشتغال دانش‌آموختگان آموزش عالی و ضرورت توجه به مهارت‌های اشتغال‌زای بازار کار در طرح آمایش آموزش عالی	۱۳۹۲	فصل‌نامه‌ی انجمن آموزش عالی ایران
هادی زاده و دیگران	نقش نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی در اشتغال پذیری فارغ‌التحصیلان نظام مهارتی	۱۳۹۹	فصلنامه‌ی علمی -تحقیقی تحقیقات مدیریت آموزشی
Alpaydin, Y	شناسایی نیازهای مهارتی سطح آموزش عالی در بازارهای کار: ابزارهای اصلی قابل‌استفاده برای ترکیه	۲۰۱۵	Educational Sciences: Theory & Practice
Karseth, B	تجدید ساختار نصاب تحصیلی در آموزش عالی بعد از فرایند بولونیا: یک رژیم جدید آموزشی	۲۰۱۶	Curriculum Restructuring in Higher Education
فالوس، ستیفن	ایجاد مهارت‌های اشتغال پذیری در برنامه درسی آموزش عالی: یک ابتکار در سطح دانشگاه	۲۰۰۰	Education + Training
Cleary, J., & Van Noy, M	چارچوبی برای هم‌ترازی آموزش عالی و بازار کار	۲۰۱۴	Heldrich Center for Workforce Development.
Etshim, R	همکاری بین آموزش عالی و بازار کار در کینشاسا، DR کنگو	۲۰۱۷	Journal of International Education and Leadership
Habets Omar et all	آیا من برای بازار کار فردا مناسب هستم؟ و غیره توسعه مهارت‌های فارغ‌التحصیلان در دوره عالی آموزش برای بازار کار قرن بیست و یکم	2020	Sustainability

۱. نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار دارای کدام شاخص‌ها می‌باشد؟

جدول۲: مضامین دریافتی از اثر تحلیل منابع مورد مطالعه

مضامین مهم در مورد مؤلفه‌های نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار	استناد	شاخص‌ها
مؤسسات آموزشی باید در تلاش ایجاد دانش و مهارت‌های لازم در افراد باشند و از آن به‌عنوان صلاحیت نام برده‌اند و نصاب تحصیلی آموزش عالی به حرفه و رابطه میان دانش تجهیز فارغ‌التحصیلان با مهارت مطابق به نیازمندی‌های بازار کار تمرکز دارد.	فتحی واجارگاه و دیگران(۱۳۹۷).	رابطه میان فارغ‌التحصیلان با مهارت های موردنیاز بازار کار
نصاب تحصیلی مبتنی بر مهارت شامل مقوله‌ی چون: الزامات فردی، الزامات پوهنتونی، الزامات آموزشی و تحقیقی، الزامات مهارتی و الزامات محیطی می‌باشد.	مالکپور، لیری دیگران (۱۴۰۰).	الزامات، فردی، پوهنتونی، آموزشی و تحقیقی، مهارتی و محیطی
فاصله میان نیازمندی‌های بازار کار و پوهنتون‌ها بسیار زیاد است. به گونه‌ی مثال بسیاری از فارغ‌التحصیلان از پوهنتون‌های ترکیه به دلیل عدم داشتن مهارت‌های لازم بیکارند، درحالی‌که بسیاری از کار فرمایان با کمبود کارگر ماهر مواجه‌اند.	ا (۲۰۱۵).	توجه به مهارت‌های مورد نیاز بازار کار در نصاب تحصیلی آموزش عالی
انتقال فارغ‌التحصیلان به بازار کار در کینشاسا پایتخت کانگو در بیست سال اخیر از موضوعان اصلی در مباحثات علمی بوده است. واژ روابط ناسالم میان بازار کار و نصاب تحصیلی و سیاست‌های علمی کشور حکایت دارد که در این اواخر تلاش‌های صورت می‌گیرد تا رابطه‌ی درست میان نصاب تحصیلی و بازار کار ایجاد شود.	اتشیم(۲۰۱۷). کلیری ونوی(۲۰۱۴).	
از دهه‌های اخیر برنامه‌های درسی پوهنتون‌ها در اروپا به‌سوی تنوع و چند وجهی شدن درحرکت است. مرزبندی‌های قدیمی شکسته شده و افزایش وابستگی پیشرفت و قدرت کشورها به دانش و همچنان افزایش تعداد داوطلبان به تحصیلات عالی	بیریت کارسیت (۲۰۰٦).	رعایت تنوع و چندوجهی شدن در نصاب تحصیلی آموزش عالی

نیاز نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار، کسب دانش و مهارت‌های چندگانه و چند فرهنگی، قابل پیش‌بینی، رقابت‌پذیر، انتقادی، مشارکتی و دانشجو محور را از سطح ملی به سطح اروپا و جهان با توجه به حفظ استقلال پوهنتون‌ها تقویت می‌نماید.		
در بیست سال اخیر آموزش عالی ایران با مشکلاتی مواجه شده که از آن جمله افزایش کمی پوهنتون‌ها بدون در نظر داشت امکانات و شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع محلی و افزایش تعداد داوطلبان آموزش عالی به‌خصوص از جنسیت اناث و بیکاری فارغ‌التحصیلان که یکی از عوامل عمده‌ی آن نداشتن مهارت‌های مورد نیاز بازار کار در فارغ‌التحصیلان می‌باشد. بنابر آن ایجاد برنامه‌های درسی مبتنی بر مهارت‌های اشتغال‌زایی بازار کار و بر اساس مشارکت همه طرف‌ها پیشنهاد می‌گردد.	صالحی،رحمانی و قهدریجانی (۱۳۹۲).	افزایش کمی پوهنتون‌ها، عدم توجه به شرایط و نیازمندی‌های محلی، عدم توجه به مهارت‌های موردنیاز در بازار کار سبب بیکاری شده است. تقویت کاره‌ای گروهی و حل مسئله، مهارت ارتباطی برنامه‌ی مشارکتی
نصاب تحصیلی ایران بیشتر موضوع محور بوده و توجه به نیازمندی‌های بازار کار سبب تحول در این برنامه می‌شود و برنامه‌ی فوق را از رویکرد موضوع محور به رویکرد شایستگی محور می‌چرخاند و امروزه در برنامه‌های درسی پوهنتون‌ها باید با شایستگی‌ها و مهارت‌های موردنیاز بازار کار در سطح ملی و جهانی توجه شود که در ابتدا باید نیازمندی‌ها و فرصت‌ها شناسایی گردد.	کرمی مهموئی (۱۳۹۰).	توجه به شایستگی محوری شروع طراحی با نیازسنجی و فرصت سنجی
تحقیقات نشان می‌دهد که میزان بیکاری در سطح دانش‌آموختگان کشور ایران بسیار بلند بوده و یکی از دلایل اصلی آن را در ضعف مهارت‌های موردنیاز صنایع کشور دانسته‌اند و برای رفع بیکاری این قشر دانش‌آموخته لازم است تا در برنامه‌های	مهموئی، کاظم پور و تفرشی(۱۳۹۰).	بیکاری دانش‌آموختگان و ارتباط آن با ضعف مهارت موردنیاز بازار و صنعت

درسی تجدیدنظر شده و مهارت‌های لازم و موردنیاز بازار کار و صنایع مورد توجه قرار گیرد.		
برای یک فارغ‌التحصیل کافی نیست که تنها از یک موضوع دانشگاهی اطلاع داشته باشد، بلکه دانشجو باید مهارت‌های را کسب کند تا به‌طور فزاینده‌ی زمینه‌های اشتغال را به ایشان افزایش دهد و این مهارت‌ها شامل موضوعات چون بازاریابی و مدیریت اطلاعات، ارتباط و ارائه، برنامه‌ریزی و حل مسئله، توسعه‌ی اجتماعی و تعامل و غیره باشد.	فالوس و ستیفن (۲۰۰۰).	توجه به کسب مهارت‌های مختلف در نصاب تحصیلی از جمله مهارت‌های بازاریابی و مدیریت، اطلاعات و ارتباط
برنامه‌های درسی برای تناسب با نیازمندی‌های روز افزون نیازمندی‌های بازار کار در قرن ۲۱ نیاز به بررسی مداوم دارند. به همین دلیل مدارس و مراکز آموزش عالی به‌شدت تحت‌فشار قرارگرفته اند تا این مهارت‌ها را به‌طور فزاینده‌ای در برنامه‌های درسی خود بپذیرند.	هبیت عمر و دیگران(۲۰۲۰).	بازنگری دوام‌دار نصاب تحصیلی آموزش عالی و نیازمندی‌های بازار کار توسط ذینفعان
ایجاد زمینه‌ی مناسب آموزشی بر مبنای نیازهای مهارتی، مشاغل، همسویی با تغییرات سریع فنّاورانه، داشتن انعطاف، سنجش صلاحیت حرفه‌ای فارغ‌التحصیلان قبل از اشتغال، آموزش خلاقیت و کارآفرینی از ویژگی‌های نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی می‌باشد.	هادی زاده و دیگران (۱۳۹۹).	ویژگی‌های نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی

با توجه به تحقیقات انجام‌شده در کشورهای مختلف پیرامون موضوع نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار مؤلفه‌های چون رابطه‌ی فارغ‌التحصیلان با بازار کار، الزامات نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار (فردی، سازمانی، آموزشی – تحقیقی، مهارتی و محیطی) توجه به نیازمندی‌های بازار کار در نصاب تحصیلی، تنوع و چندوجهی شدن دانش در نصاب تحصیلی، در نظرداشت نیازمندی‌های محلی بازار کار، رابطه‌ی بیکاری فارغ‌التحصیلان با ضعف‌های مهارتی موردنیاز بازار کار در فارغ‌التحصیلان، تقویت آموزش‌های گروهی، مشارکتی، حل مسئله و مهارت‌های ارتباطی، مشارکت تمامی ذی‌نفعان در طراحی نصاب تحصیلی، شروع طراحی نصاب تحصیلی با نیازسنجی و فرصت سنجی، بازنگری نصاب تحصیلی و نیازمندی‌های بازار کار به‌صورت مداوم و مستمر حاصل گردید.

۲. مدل‌های نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار چگونه است و کدام مدل برای پوهنتون‌های کشور مناسب است؟

الگوهای نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی و بازار کار

با مطالعه‌ی تحقیقات قبلی به تعدادی از مدل‌ها و الگوهای نصاب تحصیلی مواجه می‌شویم که مبتنی بر نیازمندی‌های بازار کار و شایستگی‌ها انجام‌شده است که در ذیل تعدادی از آن‌ها توضیح گردیده‌اند:

۱. مدل شبکه‌ای تحلیل مولّفه‌های شایستگی‌های راهبردی(نوری، یارمحمدیان و نادی)

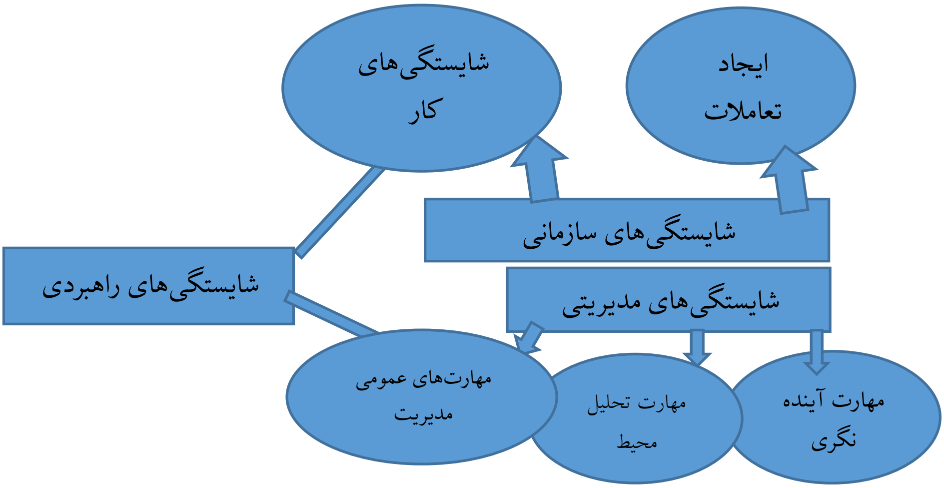

شکل ۱: مدل شبکه‌ای تحلیل مؤلفه‌های شایستگی‌های راهبردی (نوری، یارمحمد یان ونادی، ۱۳۹۸)

مطابق مدل فوق شایستگی‌های راهبردی دارایی ابعاد شایستگی‌های سازمانی و شایستگی‌های مدیریتی می‌باشد که شایستگی سازمانی شامل شاخص‌های ایجاد تعاملات کاری سازنده و شایستگی‌های کاری و شایستگی‌های مدیریتی می‌باشد. الگوی نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی در مقطع لیسانس را که مهوئی با استفاده از الگوی نصاب تحصیلی ارنست و دمیلواس جی(۲۰۰۱) در سال ۱۳۸۷ تهیه نموده در ذیل نشان داده‌شده است:

۲. مدل یا الگوی نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی

در این الگو دانش ، نگرش و مهارت‌ها در ابعاد فردی، اجتماعی و سازمانی مورد توجه قرارگرفته است و در آن بر علاوه‌ی تأکید بر مشاغل مرتبط با رشته و دانش تخصصی به پیشرفت‌های تکنالوژی نیز توجه شد ه است.

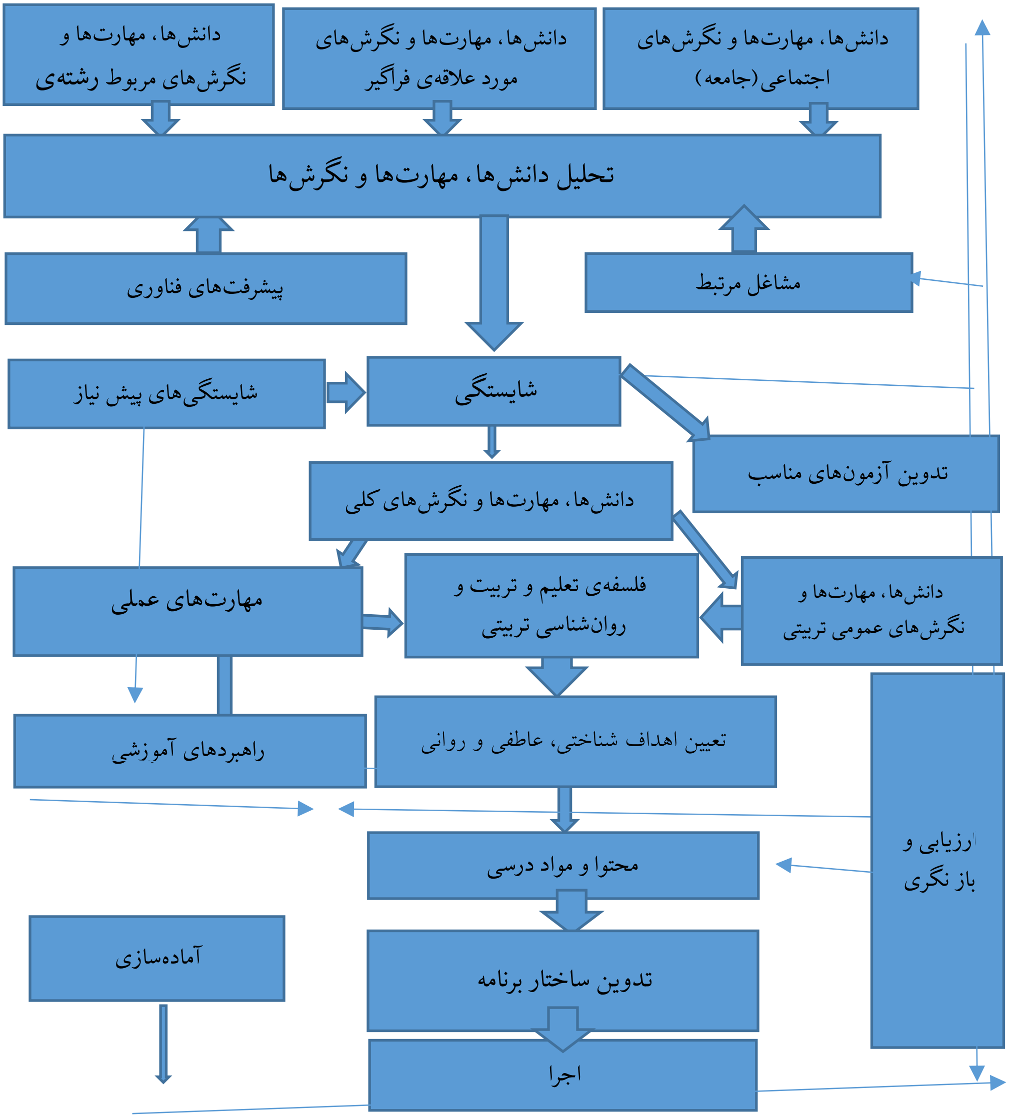

شکل ۲: الگوی نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی ایران

۳. مدل نصاب تحصیلی رشته‌ی نصاب برای دوره‌ی ماستری

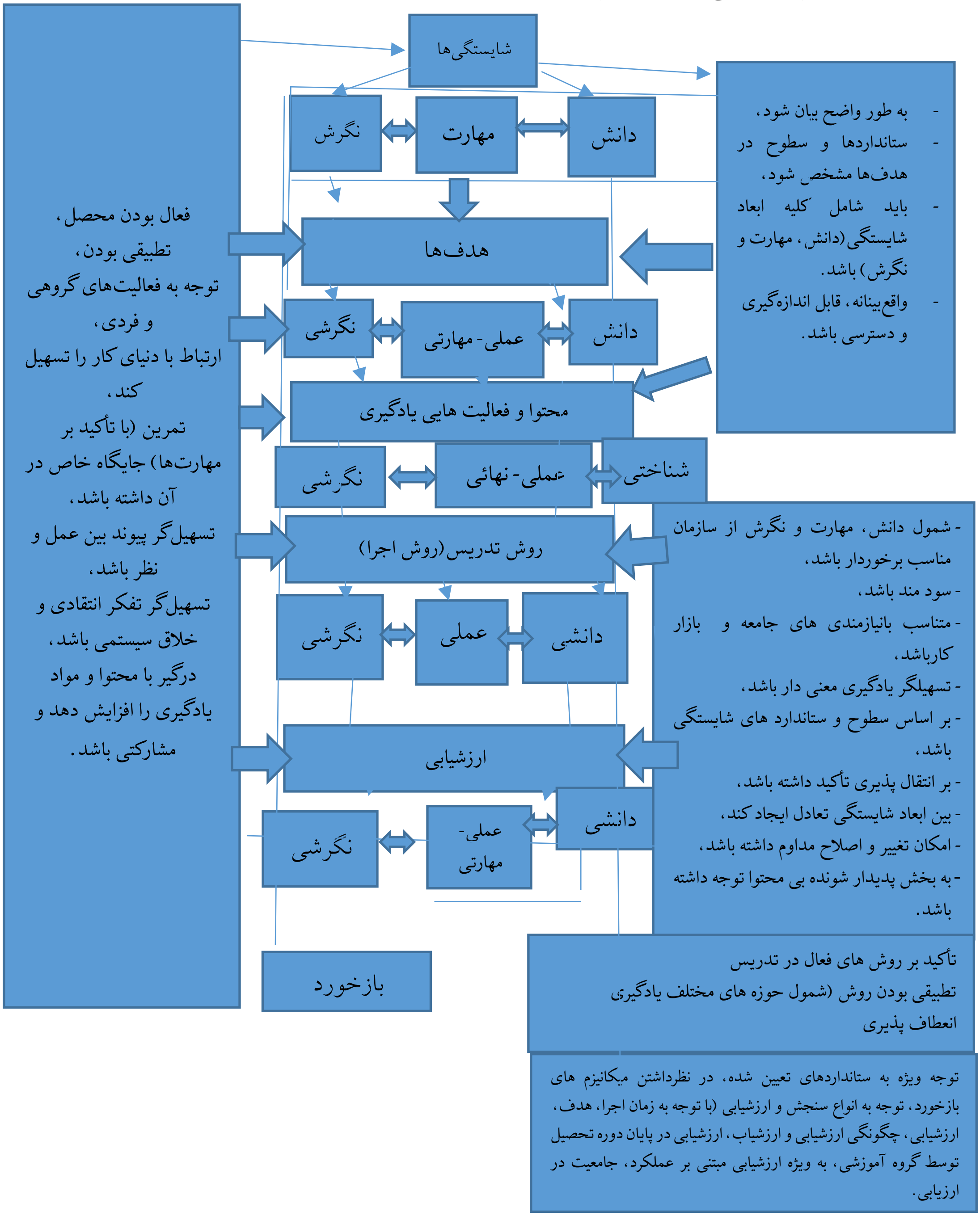

شکل ۳: الگوی نصاب تحصیلی برای دوره‌ی ماستری رشته‌ی نصاب تحصیلی (هدایتی و دیگران)

مطابق این الگو برنامه‌ی در تمامی عناصر نصاب تحصیلی (هدف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری، روش‌های تدریس، اجرا و ارزش‌یابی باید بر علاوه‌ی دروس نظری به ابعاد عملی تدریس نیز توجه شده است که بر علاوه‌ی دانش کسب مهارت‌ها و تغییر در نگرش محصلان را نیز مهم تلقی می‌نماید و آن را لازمه‌ی تمامی مراحل و عناصر نصاب تحصیلی خوانده است.

۴. الگوی نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی کوپر و پالته

هنریک کوپر و دلفین پالته الگوی ویژه‌ی را در عرصه‌ی مدیریت کشاورزی اجرا نمودند که مشهور به برنامه‌ریزی درسی شایستگی محور است. به عقیده این دو دانشمند مؤسسات آموزشی باید در تلاش ایجاد دانش و مهارت‌های لازم در افراد باشند و از آن به‌عنوان صلاحیت نام برده‌اند و این الگو به حرفه و رابطه میان دانش تجهیز فارغ‌التحصیلان با مهارت مطابق به نیازمندی‌های بازار کار تمرکز دارد.

این الگو متمرکز بر شایستگی‌های عمدتاً حرفه‌گرا بوده که قرار است برنامه درسی، در یادگیرندگان ایجاد کند و در واقع این الگوها و الگوهای مشابه نگران خروجی‌های برنامه درسی هستند که در شکل ذیل نشان داده‌شده است:

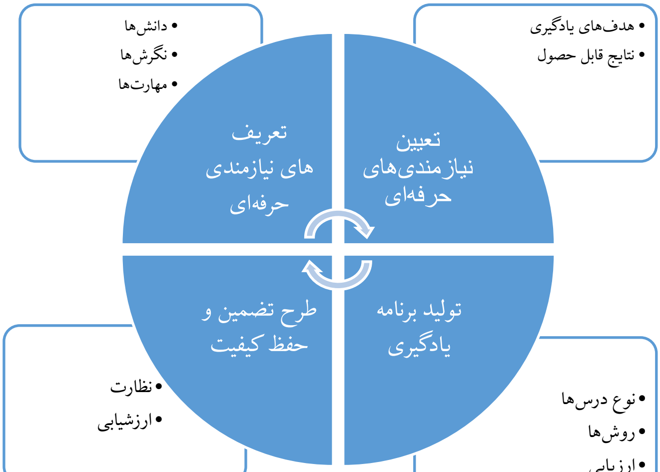

شکل ۴: الگوی نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی کوپر و پالته (فتحی واجارگاه و دیگران۱۳۹۷)

۵. الگوی کارورزی مبتنی بر خود شرح‌حال‌نویسی

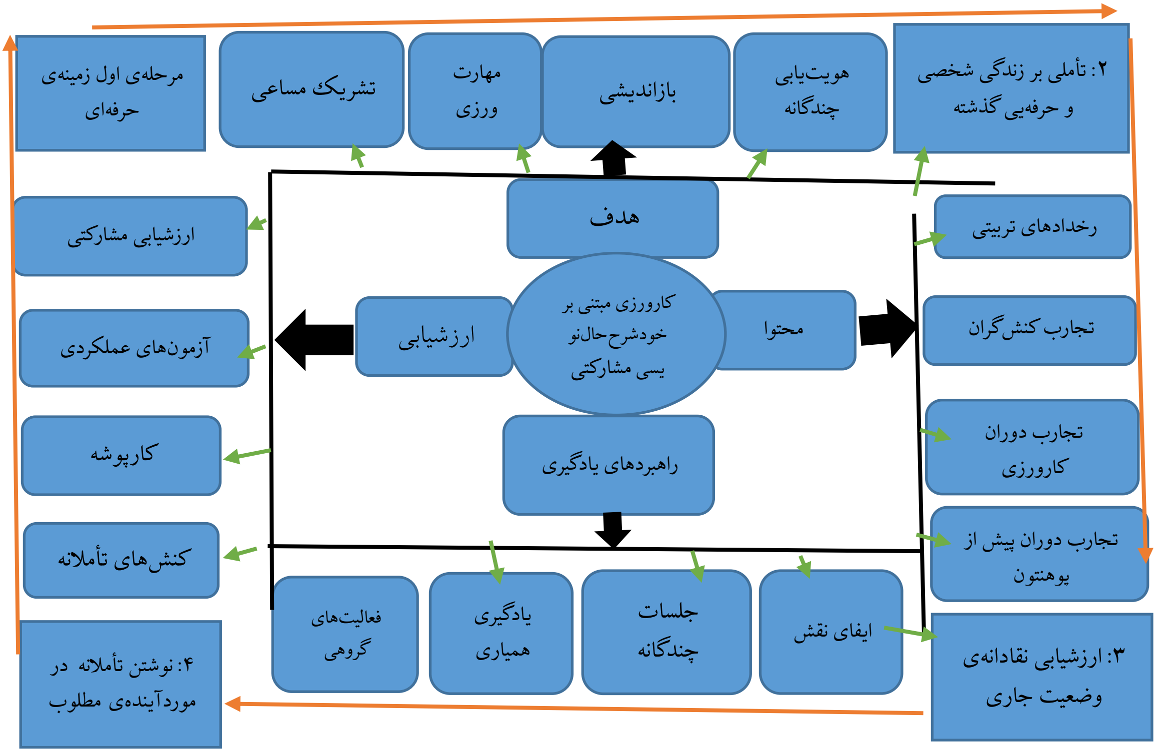

شکل ۵: الگوی کارورزی مبتنی بر خود شرح‌حال‌نویسی

این الگو بر علاوه‌ی داشتن بنیادهای علمی قابلیت‌های عملی برای تحقق اهداف واحدهای درسی کارورزی مانند تحقیق‌گری، مشارکت‌جویی، روایت نگاری، مشاهده‌ی تأملی و تعامل حرفه‌ای دارد و دارای بنیادهای فلسفی، روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، دانشی و ادبی است. در این الگو تجارب محصلان در طول زندگی‌شان به‌عنوان بستر یادگیری در نظر گرفته شده که با کمک روش‌های مشارکتی و مباحثات گروهی تعمیم می‌یابد.

الگوی نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار پیشنهاد شده برای پوهنتون‌های کشور

با توجه بر مطالعات و بررسی‌های منابع مورد استفاده در این تحقیق الگوی مناسب نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار برای پوهنتون‌های کشور شامل شاخص‌ها و ابعادی چون: (رابطه‌ی فارغ‌التحصیلان با بازار کار، الزامات نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار (فردی، سازمانی، آموزشی – تحقیقی، مهارتی و محیطی) توجه به نیازمندی‌های بازار کار در نصاب تحصیلی، تنوع و چندوجهی شدن دانش در نصاب تحصیلی، با درنظرداشت نیازمندی‌های محلی بازار کار، رابطه‌ی بیکاری فارغ‌التحصیلان با

ضعف‌های مهارتی موردنیاز بازار کار در فارغ‌التحصیلان، تقویت آموزش‌های گروهی و مشارکتی و حل مسئله و مهارت‌های ارتباطی.

شکل٦: الگوی پیشنهادی نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار برای پوهنتون‌های افغانستان

مناقشه

با توجه به این‌که در مورد طراحی نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار تا اکنون در افغانستان کدام تحقیقی صورت نگرفته است و این نخستین تحقیقی در این مورد می‌باشد. اما تحقیقاتی در این رابطه در سایر کشورها انجام‌شده است و در تعدادی از این منابع شاخص‌های نصاب تحصیلی مبتنی بر شایستگی و بازار کار مطرح گردیده‌اند و تعدادی از منابع هم تنها با تذکراتی در مورد اهمیت چنین برنامه‌ی اکتفا کرده‌اند و در برخی از منابع الگوهای مشخصی در مورد پیشنهاد کرده‌اند و در همه منابع فوق‌الذکر تقریباً بر یک موضوع توافق نظر به چشم می‌خورد و آن این‌که رابطه میان بازار کار و فارغ‌التحصیلان ضعیف بوده و نهادهای تحصیلات عالی نتوانسته متخصصین واجد شرایط و ماهر را به بازار کار عرضه کنند و در نتیجه فاصله میان پوهنتون‌ها و بازار کار زیاد بوده و بیکاری در تمام سطوح و اقشار جامعه به‌ویژه فارغ‌التحصیلان روزبه‌روز در حال افزایش است.

اگر به الگوهای که در این تحقیق به آن‌ها پرداخته شده و مورد بررسی قرارگرفته‌اند، نگاه کنیم می‌بینیم که این الگوهای نصاب تحصیلی بیشتر مختص به کشورهای مشخص و مقطع تحصیلی مشخص طراحی گردیده‌اند و باوجود داشتن موضوعات مشترک نمی‌توان آن‌ها را بدون تغییرات در کشورهای دیگر مانند افغانستان تجویز کرد. زیرا هر کشور با توجه به شرایط و امکانات و ارزش‌های خود شان الگوهای نصاب تحصیلی مشخص و مربوط به خود آن جامعه را می‌طلبد. به‌گونه‌ی مثال الگوی نصاب تحصیلی مدل شبکه‌ای تحلیل مؤلفه‌های شایستگی‌های راهبردی(نوری، یارمحمد یان ونادی، ۱۳۹۸). به شایستگی‌های راهبردی در ابعاد سازمانی و مدیریتی تمرکز نموده و این‌که عناصر نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار چگونه باید باشد. هم‌چنان چه کسانی باید در طراحی و بازنگری نصاب تحصیلی تصمیم بگیرند و طراحی برنامه چگونه شروع شود تذکراتی ارائه نکرده است. بنابرآن الگوی پیشنهادی نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار برای پوهنتون‌های افغانستان یک الگوی جامع است. چنان‌چه بر علاوه‌ی توجه به تمامی عناصر نصاب تحصیلی، توجه به ابعاد نظری و عملی در طراحی نصاب تحصیلی، نقش مشارکت‌کنندگان و مراحل طراحی شرایط محلی و ارزش‌های دینی و ملی کشور را نیز مورد تأکید قرار داده است. هم‌چنان الزامات نصاب تحصیلی در ابعاد فردی و اجتماعی، سازمانی و آموزشی و تحقیقی مورد توجه قرار داده شده و یک نصاب تحصیلی همه‌جانبه را مطرح نموده است.

نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در مورد نصاب تحصیلی در سطح جهانی کمتر پرداخته‌شده است و در مورد برنامه‌های درسی به‌ویژه نصاب تحصیلی مبتنی بر بازار کار در سطح کشور افغانستان کدام تحقیق خاصی صورت نگرفته و مطالعات منابع در سایر کشورها نشان می‌دهد که نصاب‌های تحصیلی در سطح تحصیلات عالی کشورها در حال حاضر با چالش‌های جدی به‌ویژه در مورد مهارت‌های لازم در بازار کار مواجه است. چنان‌چه فاصله میان فارغ‌التحصیلان و بازار کار به‌شدت زیاد می‌باشد و سطح بیکاری به‌خصوص در میان اقشار تحصیل‌کرده‌ی جامعه در حال افزایش است و امروزه نصاب‌های تحصیلی برای رفع این معضل دست به کار شده و در حال تحول از تخصص‌گرایی به بین‌الرشته‌ای شدن و ایجاد توازن میان دانش نظری عملی به‌منظور تجهیز محصلان و فارغ‌التحصیلان به مهارت‌های لازم مطابق با نیازمندی‌های بازار کار، صنعت و جامعه می‌باشد.

منابع

پارسا، عبداله، اکیدی، الهامپور. (۲۰۲۰). نقش برنامه های درسی در رشد مهارت‌های شغلی، انتظارهای شغلی و چانس اشتغال از دیدگاه محصلان و دانش آموختگان رشته‌های کشاورزی. تحقیق مدیریت آموزش کشاورزی، ۱۲(۵۳)، ۱۶۲-۱۸۳.

صالحی عمران و رحمانی قهدریجانی، الاهه. (۱۳۹۲). مسألهٔ اشتغال دانش آموختگان آموزش عالی و ضرورت توجه به مهارت‌های اشتغال زائی بازار کار در طرح آمایش آموزش عالی. فصل‌نامه‌ی آموزش عالی ایران، سال پنجم .شماره ی سوم. صص۲۸-۵۷.

فتحی واجارگاه، کورش. (۱۴۰۰). برنامه‌ی درسی چیست، تهران، انتشارات مهربان.

طرخان، رضاعلی، حکیم زاده، رضوان، دهقانی، صالحی. (۲۰۱۷). طراحی مدل کاهش ضایعات برنامه درسی در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای. فصل‌نامه تحقیقات کاربردی روانشناختی، ۸(۲)، ۱۴۵-۱۶۵.

هادی‌زاده، خسروی، عصاره، نوروززاده. (۲۰۲۰). نقش برنامه درسی مبتنی بر شایستگی در اشتغال‌پذیری فارغ‌التحصیلان نظام‌های مهارتی (مطالعه موردی: پوهنتون جامع علمی کاربردی). *تحقیقات مدیریت آموزشی*، *۱۱* (٤٤)، ۱۰۳-۱۲۸.

مالکپور لپری، کامران، منتظری، مسلمی. (۲۰۲۲). شناسایی مولفه‌های برنامه درسی مبتنی بر مهارت در آموزش عالی و ارائه یک مدل: مطالعه‌ای فراترکیب. دو فصل‌نامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، *۱۲* (۲٤)، ۱۰۳-۱۳۷.

مومنی مهموئی، کاظم پور، تفرشی، محمد. (۲۰۱۱). برنامه‌ریزی درسی مبتنی بر شایستگی؛ راهبردی مطلوب برای توسعه شایستگی‌های اساسی، دوماهنامه علمی-تحقیقی راهبـردهای آموزش در علوم پزشکی، ٤(۳)، ۱٤۳-۱٤۹.

هدایتی، ملکی، حسن، صادقی، سعدی پور. (۲۰۱٦). طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی مبتنی بر شایستگی برای دوره کارشناسی ارشد رشته برنامه درسی، تحقیق‌های کیفی در برنامه درسی، ۱(٤)، ۲۱-٤۰.

عزيزي نعمت اله. (بی تا) اشتغال و آموزش عالي: راهبردهاي پيوند آموزش عالي با نيازهاي بازاركار.

قربانی، میرشاه جعفری، نصر، نیستانی. (۲۰۱۹). طراحی و اعتباربخشی الگوی برنامهٔ درسی کارورزی مبتنی بر خود شرح حال نویسی مشارکتی در پوهنتون فرهنگیان. دوفصل‌نامه نظریه و عمل در برنامه درسی، ۷(۱٤)، ۳۹۵-٤٤۲.

Fallows, S., & Steven, C. (2000). Building employability skills into the higher education curriculum: a university-wide initiative. *Education+ training*.

Alpaydin, Y. (2015). Identifying Higher-Education Level Skill Needs in Labor Markets: The Main Tools Usable for Turkey. *Educational Sciences: Theory and Practice*, *15*(4), 945-967.

Etshim, R. (2017). Collaboration between Higher Education and Labor Market in Kinshasa, DR Congo. *Journal of International Education and Leadership*, *7*(1), n1.

Cleary, J., & Van Noy, M. (2014). A Framework for Higher Education Labor Market Alignment: Lessons and Future Directions in the Development of Jobs--Driven Strategies. Working Paper. *John J. Heldrich Center for Workforce Development*.

Karseth, B. (2006). Curriculum restructuring in higher education after the Bologna Process: A new pedagogic regime?.

Habets Omar et all (2020) Am I Fit for Tomorrow’s Labor Market? The Effect of Graduates’ skills Development during Higher education for the 21st Century’s Labor market.sustainability.12.7746.8.

O'Neill, G. (2015). Curriculum design in higher education: Theory to practice.

د افغانستان په لوړو زده کړو کې د څېړنې د اهمیت او پیاوړتیا کړنلارې

پوهنیارحکیم خان حقیار[۱]، پوهنمل احسان الله حامد[۲]

[۱]پیداګوژي او روانشناسي څانګه، ښوونې او روزنې پوهنځی، ننګرهار پوهنتون، جلال آباد، افغانستان
[۲] ریاضي څانګه، ښوونې او روزنې پوهنځی، ننګرهار پوهنتون، جلال آباد، افغانستان
ایمیل: hakimhaqyar@gmail.com

لنډیز

په لوړو زده کړو کې څېړنه د هېواد لپاره د ملا د تیر حیثیت لري، ځکه چې د هېواد په علمي، اقتصادي، ټولنیز او تاریخي پرمختګونو کې فعاله ونډه لري، خو د افغانستان په لوړو زده کړو کې څېړنه کم رنګه ده. د دې څېړنې موخه د افغانستان په لوړو زده کړو کې د څېړنې د اهمیت او تقویت لارې چارې په ګوته کول دي. په دې څېړنه کې د ننګرهار پوهنتون له ۱۵ استادانو سره مرکې او د افغانستان بېلابېلو پوهنتونو ۱۶۳استادانو آنلاین پوښتنپاڼو ته ځوابونه ویلي دي. د کمي او کیفي میتودونو پایلې ښيي چې څېړنه د شته ستونزو د حل او پرمختګ وسیله ده. همدارنګه د تقویت لارې چارې په پنځه ډوله ډلبندي کوي، چې عبارت دي له ظرفیت لوړونه، کیفیت لوړونه، د امکاناتو زمینه برابرول، هڅونه او له پایلو څخه ګټه اخېستنه چې د دې په پلي کولو به د افغانستان لوړو زده کړو کې څېړنه پیاوړې شي.

کلیدي اصطلاحات: لوړو زده کړو کې څېړنه؛ د څېړنې اهمیت؛ ظرفیت لوړونه؛ کیفیت لوړونه؛ امکانات؛ هڅونه

The Importance and Strengthening Methods of Research in Afghanistan's Higher Education

Jr. Teaching Asstt. Hakim Khan, Haqyar[1], Sr. Teaching Asstt. Ihsanullah, Hamid[2]

[1]Department of Psychology, Faculty of Education, Nangarhar University, Jalalabad, Afghanistan.
[2]Department of mathematics Faculty of Education, Nangarhar University, Jalalabad, Afghanistan.
Email: hakimhaqyar@gmail.com

Abstract

Research is pivotal in a nation's scientific, economic, social, and historical advancement, serving as the cornerstone of higher education. However, research in Afghanistan's higher education sector remains underdeveloped. This study seeks to underscore the paramount importance of research and explore avenues for its enhancement within Afghanistan's higher education landscape. The research methodology involves interviews with 15 faculty members from Nangarhar University and collecting responses to online questionnaires from 163 educators across various universities. The combined quantitative and qualitative findings accentuate the potential of research as a catalyst for improvement and problem-solving. Moreover, the study categorizes strengthening methods into five distinct types: capacity building, quality enhancement, creating opportunities, fostering motivation, and effectively implementing research outcomes.

Keywords: Higher Education Research; Importance of Research; Increasing Capacity; Quality Improvement; Possibilities; Motivation

سریزه

څېړنه د شواهدو پر بنسټ د حقایقو او پوهې لټون ته ویل کیږي او نړۍ کې څېړنه د علمي پوهې او نظریاتو د تولید لپاره بنسټي حیثیت لري. څېړنه یوه داسې پروسه ده چې په ټولنه کې شته ستونزو ته حل لارې په ګوته کوي. د څېړنې هدف د پېښو ترمنځ د اړیکو موندل دي. په هره برخه کې بې له څېړنې پرمختګ او مثبت بدلون راوستل ناشونی کار دی(کازوکا او ویما، ۲۰۲۰). د چیکو (۲۰۱۵) په وینا، په ټوله نړۍ کې پوهنتونونه او د لوړو زده کړو مؤسسې د پوهې راټولونې او لیږد د مرکزونو په توګه پیژندل شوي. په حقیقت کې، د پوهنتونو دوديز رول تدریس، څېړنه او ټولنيز خدمت دی چې په ټولیزه توګه د هېواد پرمختګ اړینو برخو لپاره د روزل شوي انساني ځواک چمتو کول دي (هیل، ۲۰۰۶). دا باید په پام کې ونیول شي چې د لوړو زده کړو ترچتر لاندې واحدونه په هغه صورت کې ټولنې ته رڼا ورکوي چې دوی څیړنې د ټولنیزو او اقتصادي ستونزو د حل په موخه ترسره کړي (کازوکا او ویما،۲۰۲۰). د لوړو زده کړو واحدونو څخه ډیره تمه کېږي چې په څېړنیزو فعالیتونو کې برخه واخلي او د دولت ټولنیز-اقتصادي پرمختګ و هڅوي (ګورانسون او برنهډینیوس، ۲۰۱۰).

په پوهنتونو کې علمي څېړنه د اکاډمیکو فعالیتونو یوه مهمه برخه ده، د هېواد پر اقتصادي ودي او علمي هویت ساتلو کې د څېړنو اغيزې په پام کې نېولو سره د افغانستان لوړو زده کړو وزارت په دې وروستیو کې د څېړنې، تألیف او ترجمې ریاست جوړ او په رسمي ډول یې په سیستم کې شامل کړ (عظیمي او بالاکرزي،۲۰۲۰). د علمي چارو د تقویې لپاره په ډېری پوهنتونو کې د علمي څېړنې مرکز او کمېټې شته، ډیری پوهنتونونه علمي مجلې لري، استادان د خپل علمي ترفیعاتو په موخه او محصلین د علمي سند د ترلاسې په موخه څېړنې کوي او پایلې یې د علمي مقالې، مونوګراف، علمي رسالې او تیزس په بڼه خپروي، د ډېرو پوهنځیو په کریکولم کې د څېړنې مضمون هم شته. پاتې دې نه وي چې په دې وروستیو کې یواځې دکابل پولیتخنیک او ننګرهار پوهنتونو کې آنلاین ژورنالونو خپرونې پیل کړې.

له پورته ټولو هڅو سره بیا هم د افغانستان په لوړو زده کړو کې څېړنه هغه ډول نه ده تقویت شوې څرنګه چې لازمه ده. ځکه چې پوهنتونونه څېړنې غواړي نه د څېړنو پایلې، زیاتره څېړنې یواځې د شخصي موخو تر لاسه کولو پر بنسټ ترسره کیږي. د افغانستان پوهنتونو ژورنالونه آنلاین نه دي، ځکه نو اغېز یې کم او د ادبي غلا چانس پکې ډېر دی. عظیمي او بالاکرزي(۲۰۲۰) په یوه علمي څېړنه کې بیان کړي چې څېړنه او تألیفات د لوړو زده کړو د سیستم یو له پاموړ محصولاتو څخه دي، چې په افغانستان کې تر ټولو مهم ډګر دی. افغانستان د یو مخ پر ودې هېواد په توګه له ۲۰۰۲ میلادي کال راهیسې په سیستم کې ډېر زیات د کیفیت له مخې تغیرات راغلي اما د څېړنې کیفیت ته پاملرنه نه ده شوې، په نړیوال ډګر کې د هېواد ټولیزه څېړنیزه ونډه ٪ ۰,۰۱۹ ده چې تقریباً صفر ده.

زمونږ د تجربو په اساس د افغانستان لوړو زده کړو اړوند په دولتي او خصوصي پوهنتونوکې د استادانو او محصلینو د علمي څېړنو د میتودولوژي او احصائیوي سافټویرونو سره نه بلدتیا، د څېړنې لپاره د ځانګړی بودجې نشت، ساینسي علومو کې د علمي څېړنو د ترسره کولو لپاره مجهزو لابراتوارونو کموالی، د لوړو زده کړو په چوکاټ کې ګڼ شمیر ترسره کیدونکي څېړنې یواځې او یواځې د کاغذ پر مخ پاتې کیدل، د هیواد په داخل او حتی د نورو هېوادونو د یو شمیر پوهنتونو سره د علمي څېړنو په برخه کې د لازمو همکاریو نشتوالی او څېړونکو ته د مادي او معنوي امتیازونو نشتوالی ټولې هغه ستونزې دي چې د افغانستان په لوړو زده کړو کې یې د څېړنې تقویت له صفر سره برابر کړی. پورته ستونزو ته په کتو د دې څېړنې موخه په لوړو زده کړو کې د څېړنې اهمیت او د تقویت لارې چارې یې روښانه کول دي.

د څېړنې پوښتنې

۱. په لوړو زده کړو کې د څېړنې اهمیت څه دی؟

۲. څرنګه کولای شو د نړیوالو معیارونو سره سم په څېړنه کې د علمي کادرونو ظرفیتونه لوړ کړو؟

۳. د لوړو زده کړو په واحدونو کې د باکیفیته علمي څېړنو ترسره کولو لپاره څه کول پکار دي؟

۴. د لوړو زده کړو په واحدونو کې د علمي څېړنو ترسره کولو لپاره څېړونکوته څه ډول اسانتیاوي برابرې کړو؟

۵. څرنګه کولای شو چې څېړونکي علمي څېړنو ته وهڅوو؟

۶. څرنګه کولای شو د علمي څېړنو له پایلو څخه ګټه واخلو؟

د څېړنې مخینه

څېړنیز پرمختګ د علمي پرمختګ بنسټ دی او پوهنتونونه د علمي څېړنو او د ټولنې د پرمختګ او هوساینې اصلي مرکزونه دي. د پوهنتونو علمي کادرونه دعلمي څېړنو په وسیله په خپلو ځانګو کې ځانګړي بدلونونه را منځ ته کوي (نورین او آدیب، ۲۰۱۴).

د څېړنې اهمیت

د نړۍ پر مخ تللو هېوادونو کې څېړنې ته په کافي اندازه بودجه ځانګړې کیږي او ډیری کارپوهان او مفکرین څېړنو ته ډیراهمیت ورکوي. له همدې امله ډیری څېړنیزو بنسټونو، پوهنتونو، مؤسسو او اشخاصو په بېلابېلو تخصصي برخو لکه تعلیم، ساینس، سوداګرۍ، طبیعي زیرمو او چاپیریال، د بشري سرچینو پراختیا، ساختماني او روغتیا پورې اړوند برخو کې څېړنې ترسره کړي دي ترڅو د زده کړې کیفیت لوړ او د وګړو ژوند ښه والی پیداکړي (چیکو او ملګري، ۲۰۱۵). د ساکران (۲۰۰۰) په آند، څېړنه یوه داسې منظمه پروسه ده، چې په کمي او یا کیفي توګه د یوې مشخصې موضوع لپاره د میتودونو

ډیزاینول، د معلوماتو راټولول، تحلیلول، تفسیرول او د معلوماتو راپور ورکول شامل دي څو ستونزې ته ښکاره ځوابونه وموندل شي. له همدې امله، د تدریس تر څنګ د علمي کادرونو لپاره څېړنه یوه مهمه دنده ده چې په شته پوهه نوي اوتازه علمي معلومات ور زیات کړي. دراهیم او ملګري (۲۰۱۹) استدلال کوي چې څېړنه او پراختیا نه جلا کیدونکي دي ځکه چې څېړنه د اقتصادي پراختیا لپاره ترټولو دوامداره او اغېزمنه وسیله ده او په نړۍ کې د هېوادونو او خلکو ترمنځ د چټکې ودې په وړاندې د سیالۍ وړتیا پیاوړې کوي چې دلوړو زده کړو واحدونه یې د اصلي بنسټګرو په توګه پېژندل کېږي او په ډېری ملي سیستمونو کې د څېړنې په وسیله نوښت را منځ ته کوي (هیل، ۲۰۰۶). د ټولنیزو شبکو تیوری ښیي چې په څېړنه کې د نوښت رامینځته کول متضاد نظریاتو ته اړتیا لري چې په بشپړه توګه د همکارۍ په شبکو کې لیدل کېږي (پیرسون، ۲۰۱۸).

د څېړنې پر وړاندې ننګونې او د تقویت لارې چارې

داچې ولې څېړنه د افغانستان لوړو زده کړو تر رهبرۍ لاندې واحدونو کې کم رنګه ده لامل یې ځینې ستونزې او ننګونې دي چې له منځه وړلو سره یې څېړنه تقویت پیدا کوي. د څېړنې ترسره کولو پروړاندې ستونزې او ننګونې هغه څه ته ویل کېږي چې د څېړنېزو فعالیتونو په ترسره کولو کې خنډ ګرځي (حضرتي ، ۱۳۹۵). د بیلګې په ډول، د علمي کادر غړو لپاره، د کافي وخت نشتوالی، د څېړنیزو میتودونو په برخه کې دظرفیت ټیټوالی، څېړنه کې د همکارۍ کلتور نشتوالی او د څېړنې واضح اجنډا نشتوالی (حماد او العنی،۲۰۲۱). یوازې د ترفیع (علمي رتبې) لپاره د څېړنې ترسره کول او د څېړنې سره د لیوالتیا نشتوالی (سلامی او ملګري، ۲۰۲۲). د څېړنیزو پروژو لپاره د مادي ملاتړ نشتوالی، د څېړنیزو فعالیتونو ارزولو لپاره د ځانګړو مقررو نشتوالی، د څېړنو پایلې نه کارول (قمشاهي او اخوت، ۱۳۹۵). مون (۲۰۰۸) استدلال کوي چې د څېړونکو ظرفیت لوړول یوازې د میتودولوژیکي مهارتونو لاسته راوړل ندي بلکې د څیړنې پروسې باندې هر اړخیزه پوهه او د هغې پلي کولو وړتیا پیداکول دي. ظرفیت لوړونه یوه پروسه ده چې موخه یې د څېړونکو د څېړنې مهارتونو او د څېړنې میتودولوژۍ ته وده ورکول دي چې دوی د لوړ کیفیت څیړنې ترسره کولو او پایلو ترلاسه کولو توان پر ځان کې پیدا کړي (باریت او ملګري، ۲۰۱۱؛ لیچ، ۲۰۰۹؛ ریس او ملګري، ۲۰۰۷). د لوړ کیفیت څېړنه د مطالعې ټول اړخونه په سیستماتیک ډول په ځان کې شاملوي چې د څېړنو اصول، علمي نظریات او فلسفي بنسټونه پکې کارول کېږي(اکسینس، ۲۰۰۳؛ لوهر، ۲۰۰۴؛ شاولسن او ټونی، ۲۰۰۲). همدارنګه، د څېړنې تقویت لپاره د څېړونکو انګېزه او هڅونه مهمه ګڼل کېږي چې ژانګ (۲۰۱۴) په خپلو څېړنو کې دې پایلې ته ورسید چې د شخصي هڅونې عوامل چې علمي څېړنې پرمخ وړي په دوو کټګوریو ویشل کیدای شي:

خارجي عوامل (لکه د عايد زياتوالی، د دندې موده، د مسلک وده) او داخلي فکتورونه (لکه رضايت، وياړ، مرسته کوونکی).

دڅېړنې ميتود

دغه څېړنه چې د افغانستان په لوړو زده کړو کې د څېړنې اهميت او د تقويت لارو چارو تشريح کولو هڅه کوي، د افغانستان له بېلابېلو دولتي پوهنتونو هغه استادانو څخه چې په آنلاين بڼه د لاسرسي وړ وه، معلومات په کمي او کيفي ډول راټول او تحليل شوي.

کمي معلوماتو راټولولو لپاره د څېړونکو په لاس دوه برخې لرونکی پوښتنليک په ګوګل فارم کې ډيزاين شو، لومړۍ برخه يې د ګډونوالو ځينې عمومي معلوماتو غوښتنه کوي او دويمه برخه يې د څېړنې موخو پورې اړوند دي چې ټولې، ۲۴ تړلې پوښتنې او ۲ ازادې پوښتنې لري. له دې جملې څخه يې ۸ تړلې پوښتنې او ۱ ازاده پوښتنه د څېړنې اهميت لپاره او ۱۶ تړلې پوښتنې او ۱ ازاده پوښتنه د څېړنې تقويت لارو چارو په ګوته کولو لپاره په ۴-پوائنټ ليکرټ (بشپړ موافق- بشپړ مخالف) بڼه ترتيب شوي. د پوښتنليک په پيل کې يادونه شوې چې ټول معلومات به يوازې د څېړنې موخو لپاره په پټ ډول سره کارول کېږي او برخه اخيستونکي چې هرکله وغواړي د مطالعې څخه د وتلو حق لري. دغه پوښتنليک په آنلاين بڼه د افغانستان دولتي پوهنتونو علمي کادرونو غړو عمومي ګروپ او نورو بېلابېلو د لاس رسي وړ پوهنتونو ګروپونو ته د درې اونيو لپاره ويشل شوی وو.

په پوښتنليک کې د پوښتنو د منځپانګې اعتبار او د پوښتنو شمېر د پښتو ژبې او ادب څانګې همدارنګه د څېړنې کمېټې غړو نظرونو په کارولو سره تاييد شوی. راټول شوي معلومات د تحليل لپاره SPSS ته انتقال شول او الفا کرونباخ يې ۹۳ محاسبه شوی چې د يو باوري پوښتنليک استازيتوب کوي. کمي معلومات په احصايوي ډول (شمېر او سلنې) په کارولو سره تجزيه او تحليل شوي او د جدولونو او ګرافونو په بڼه وړاندې شوي.

کيفي معلومات د نيمه جوړښتيزو مرکو له لارې را ټول شوي. د مرکو لپاره ۱۵ تنه د ننګرهار پوهنتون د دکتورا سکالران او د څېړنې کميټې غړي په هدفمند ډول د دريو معيارونو پراساس غوره شوي دي: دوی د څېړنې کميټې مسؤل وه، په څېړنه کې تجربه لرونکي او د نورو په پرتله لوړې وړتياوې درلودې. ټولې مرکې آنلاين ترسره شوې وې او د څېړنې موخو لپاره ثبت او ليکل شوې. د معلوماتو راټولولو وروسته، څېړونکو د څېړنې موخو ته په کتو د ګډونوالو له ټولو نظرونو څخه ليدنه وکړه. ټول موضوعات په دقيق ډول د څېړنو پوښتنو او موخو مطابق په نښه او کوډ شول. کيفي معلومات د لنډيزونو، محتوياتو تحليل او مستقيمو نقلونو چې د مطالعې موخو سره سمون لرلو انتخاب شوي. همدارنګه، راټول شوي

معلومات د موضوعي طریقې په پلي کولو سره په مختلفو ګروپونو ویشل شوي او د راپور په ترتیبولو کې کیفي موندنې د کمي موندنو بشپړولو لپاره کارول شوي.

ګډونوال

په دې څېړنه کې ۱۶۳ علمي کادر غړو پوښتنپاڼو ته ځوابونه ویلي چې ډیری یې ماستر (۱۰۳) کمترین لیسناس (۲۶) او ۳۴ تنه دکتوران دي. ۷۵ تنه پوهنیار، ۵۸ تنه پوهنمل، ۱۰ تنه پوهندوي، ۱۲ تنه پوهنوال او ۸ تنه پوهاند علمي رتبو لرونکي دي. له یو څخه تر پنځو پوري مقالې ۸۳ تنو په ملي ژونالونو او ۹۸ تنو په نړیوالو ژورنالونو کې خپرې کړي چې په لاندې لمړی جدول کې ښودل شوي. همدارنګه، د ننګرهار پوهنتون ۱۵ تنو د دکتورا سکالرانو او د څېړنې کمیټو غړو سره مرکې شوي. د څېړنې ټوله نمونه ۱۷۸ تنه علمي کادر غړي دي.

لومړی جدول: د ګډونوالو عمومي معلومات

تحصیل	شمېر	سلنه	علمي رتبه	شمېر	سلنه	ملي مقالې	شمېر	سلنه	نړیوالې مقالې	شمېر	سلنه
لېسانس	۲۶	۱۶	پوهنیار	۷۵	۴۶	هیڅ	۵۰	۳۰,۷	هیڅ	۴۴	۲۷
ماستر	۱۰۳	۶۳,۲	پوهنمل	۵۸	۳۵,۶	۱-۵	۸۳	۵۰,۹	۱-۵	۹۸	۶۰,۱
دکتور	۳۴	۲۰,۹	پوهندوی	۱۰	۶,۱	۶-۱۰	۱۵	۹,۲	۶-۱۰	۱۶	۹,۸
			پوهنوال	۱۲	۷,۴	>۱۰	۱۵	۹,۲	>۱۰	۵	۳,۱
ټول	**۱۶۳**	**۱۰۰**	پوهاند	۸	۴,۹	**ټول**	**۱۶۳**	**۱۰۰**	**ټول**	**۱۶۳**	**۱۰۰**
			ټول	**۱۶۳**	**۱۰۰**						

موندنې او مناقشه

د څېړنې اهمیت

څرنګه چې په لمړی جدول کې د څېړنې اهمیت په باره کې په ډاګه معلومېږي چې ۹۸ سلنه د علمي کادر غړي په دې باور دي چې څېړنه یوه داسې پروسه ده چې په ټولنه کې شته ستونزو ته د باور وړ حل لارې چارې په ګوته کوي، د زده کړې کیفیت،علمي پوهې او نظریاتو د تولید لپاره بنسټي حیثیت لري، د یو هېواد پایداره اقتصادي پراختیا د ښه والي لپاره اغېزمنه سرچینه ده، په نړېواله کچه د خلکو ترمنځ د چټکې علمي ودې په وړاندې د سیالۍ وړتیا پیاوړې کوي. په ملي او نړېواله کچه د پوهنتونو په ډلبندۍ کې رغنده رول لري. د لوړو زده کړو وزارت تر رهبرۍ لاندې واحدونو کې څېړنه هغه وخت د اهمیت وړ ګرځي چې د ستونزو د حل په موخه ترسره شي. په زړه پورې موندنه داده چې یوه جمله د ګډونوالو دقت او ریښتیني پوهې معلومولو په موخه سر چپه ځاي پرځاي شوې وه (چې پرته له څېړنې یو هیواد کولای شي چې په هر ډګر کې د پرمختګ او مثبتو بدلونونو شاهد اووسي) او ۸۲ سلنه ګډونوالو خپل مخالفت له دغه جملې سره ښودلی. دغه موندنې د کازوکا او ویما (۲۰۲۰)، چیکو (۲۰۱۵)، (ګورانسون او برنډینیوس (۲۰۱۰) موندنو سره ورته والی لري.

د دې څېړنې لاسته راوړنې ښیي چې د افغانستان دولتي پوهنتونو استادان په نظري ډول دڅېړنې پر اهمیت پوهېږي. ځکه چې، په دې څېړنه کې د مرکو او آزادو پوښتنو لنډیز هم ښیي چې څېړنه دیو هېواد علمي او اقتصادي پرمختګ، خودکفاکېدو، نوښت، په هره برخه کې دشته ستونزو حل، د انساني ژوند سهولیتونو زیاتوالي لپاره غوره ګام او د نړیوالو سره د مثبتې سیالۍ یوازینۍ لار ده.

دویم جدول: د څېړنې اهمیت د شمېر او سلنې پراساس ښیي

پوښتنې	بشپړ موافق		موافق		مخالف		بشپړ مخالف		ټول	
	سلنه	شمېر	سلنه	شمېر	سلنه	شمېر	سلنه	شمېر	سلنه	شمېر
څېړنه یوه داسې پروسه ده چې په ټولنه کې شته ستونزو ته د باور وړ حل لارې په ګوته کوي.	٦٦،٩	١٠٩	٣١،٣	٥١	٠،٦	١	١،٢	٢	١٠٠	١٦٣
پرته له څېړنې یو هیواد کولای شي چې په هر ډګر کې د پرمختګ او مثبتو بدلونونو شاهد اووسي.	٦،١	١٠	١١،٧	١٩	٣٧،٤	٦١	٤٤،٨	٧٣	١٠٠	١٦٣
په نړېواله کچه د پوهنتونو په ډلبندۍ کې یو له اصلي او مهمو لاملونه څخه یې څېړنه ده.	٦٩،٣	١١٣	٢٩،٤	٤٨	٠	٠	١،٢	٢	١٠٠	١٦٣
څېړنه د زده کړې کیفیت،عملي پوهې او نظریاتو د تولید لپاره بنسټي حیثیت لري.	٦٣،٨	١٠٤	٣٥	٥٧	٠،٦	١	٠،٦	١	١٠٠	١٦٣
څېړنه د یو هیواد پایداره اقتصادي پراختیا د ښه والي لپاره اغېزمنه سرچینه ده.	٥٢،٨	٨٦	٤٥،٤	٧٤	١،٢	٢	٠،٦	١	١٠٠	١٦٣
د لوړو زده کړو تر رهبري لاندې واحدونو کې څېړنه هغه وخت د اهمیت وړ وي چې د ستونزو د حل په موخه ترسره شي.	٥٠،٩	٨٣	٤٣،٦	٧١	٣،٧	٦	١،٨	٣	١٠٠	١٦٣
څېړنه په نړېواله کچه د خلکو ترمنځ د چټکې علمي ودې په وړاندې د سیالۍ وړتیا پیاوړې کوي.	٥٥،٦	٩٠	٤٢،٦	٦٩	٠،٦	١	١،٢	٢	١٠٠	١٦٣
په لوړو زده کړو کې څېړنې یواځې د شخصي موخو (علمي رتبې) لپاره ترسره کیږي.	٢٣،٣	٣٨	٤١،٧	٦٨	٢٦،٤	٤٣	٨،٦	١٤	١٠٠	١٦٣

د یو ګڼونوال په وینا څېړنه «د ناروغیو د عواملو پر وړاندې مبارزه او د هغوی د مخنیوي او له منځه وړلو لپاره د واکسین او درمل جوړول دي چې ټولنه د مختلفو امراضو د سرایت او پرې د اخته کیدو مخه ونیول شي». بل ګډونوال ویلي څېړنه «د نویو معلوماتو راسپړل دي چې پخوا پټ وو، پخواني معلومات رد او یا تاییدوي او پټ اړخونه یې روښانه کوي».

همدارنګه په دې څېړنه کې ٦٥ سلنه ګډونوال په دې باور دي چې په لوړو زده کړو کې څېړنې یواځې د شخصي موخو (علمي رتبې/علمي سند) ترلاسه کولو لپاره ترسره کیږي. چې دا لاسته راوړنې د (سلامي او ملګري، ۲۰۲۲) موندنو سره ورته والي لري. د ګډونوالو په وینا افغانستان کې ډیری تش په نامه څېړنې خپلو موخو ته د رسیدو لپاره ترسره کېږي چې هغه نه عملي دتطبیقولو وړ دي او نه هم په نظري ډول د پوهې په زیاتوالي کې کومه مرسته کوي. د دې له اصلي لاملونو څخه ممکن د ظرفیت ټیټوالی وي چې دوي د څیړنې له اهمیت څخه په نظري ډول خبر دي، مګر په عملي ډول د علمي څېړنو ترسره کولو کې کمزورتیا شته، یا د څېړنې ترسره کولو لپاره په کافي اندازه د وخت او سهولیتونو نشتوالی ، استادانو ته د څېړنې لپاره ځانګړې بودیجې نه ورکول، شاید هغه لاملونه وي چې استادان د علمي رتبې او محصلین د علمي سند تر لاسه کولو لپاره په یوه او بله طریقه لکه ادبي غلا، له بلې ژبې څخه ژباړه د څېړنو په نوم خپروي. د څېړنیزو فعالیتونو لپاره د بودجې تخصیص او با کیفیته څېړونکو ته مادي او معنوي امتیاز ورکول به د با کیفیته څېړنیزو فعالیتونو د کمښت په حل کې اغیزمن ګام وي. د اونۍ په اوږدو کې د استادانو د درسي ساعتونو حجم راکمول او استادان په دې مکلفول چې علمي څېړنې وکړي. د ریښتیني او علمي څېړنو تر سره کولو لپاره اړینه ده چې په څېړنه پانګونې ته زیاته پاملرنه وشي او استادان وهڅول شي.

د تقویت لارې چارې

په دې څېړنه کې د څېړنې تقویت لارې چارې په پنځه ډوله ډلبندي او په لاندې ډول روښانه شوي؛

ظرفیت لوړونه

څرنګه چې په لمړی ګراف کې په ډاګه معلومېږي چې ۹۹,۴ فیصده استادان باوري دي چې علمي کادرونو ته په مختلفو ځانګو کې د ماستری او دکتورا پروګرامونو جوړول او د داخلي اوخارجي پوهنتونو تر منځ د څېړنو په برخه کې د لازمو همکاریو زمینه برابرول د ظرفیت لوړونې لپاره یو بهترین ګام دی. همدارنګه، ۹۵,٦ سلنه استادان په دې باور دي چې استادانو او محصلینو ته د څېړنو میتودولوژي او تحلیلي سافټویرونو دوامداره ورکشاپونو زمینه برابرول او ۹۳,۲ سلنه استادان په نصاب کې د څېړنې میتودولوژي او تحلیلي سافټویرونو کریدیتونه زیاتول په ظرفیت لوړونه کې مهم بولي. دغه ذکرشوې موندنې د (باریت او ملګري، ۲۰۱۱؛ لیچ، ۲۰۰۹؛ ریس او ملګري، ۲۰۰۷) موندنو سره سمون لري.

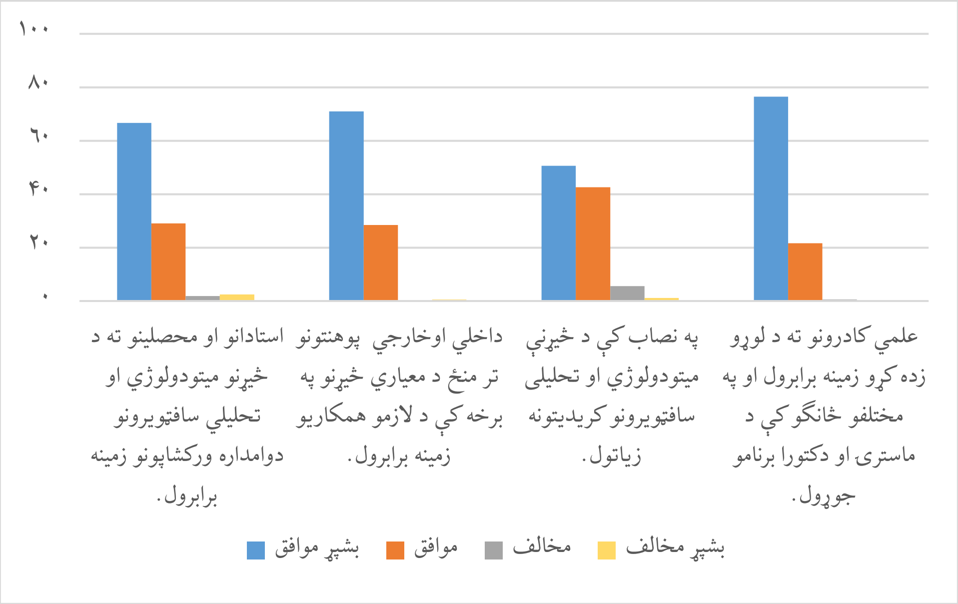

لومړی ګراف: د څېړنې تقویت لارو چارو کې ظرفیت لوړنې سلنه را په ګوته کوي

یو ګډونوال ویلي «ما په څو ورکشاپونو کې ګډون کړی چې یوازې په نظري زده کړه یې تاکید کاوه او د سافټویرونو په پوهېدلو مې هیڅ ندي لیدلي... اصلي علت دا دی چې مونږ د څېړنې متخصصین نلرو». د یادولو وړ ده چې یواځې په نظري او تیوریکي ډول استادانو او محصلینو ته د څېړنې میتودولوژۍ ښوونه او روزنه بسنه نه کوي، بلکې په عملي ډول د احصایوي سافټویرونو کارول مهم دي. بهتره ده چې د څېړنیزو پروګرامونو تدریس او زده کړې تر څنګ عملي میدان کې د څېړنیزو پروژو پلي کولو لپاره هم زمینه برابره شي. د بېلګې په توګه د عنوان اړوند د اندازې وړ څېړنیزې موخې او پوښتنې جوړول، د معلوماتو راټولولو وسایل برابرول او په عملي توګه تحلیل او تجزیه کول. د ظرفیتونو لوړونې لپاره باید د څېړنې هغه متخصصین ورکشاپونه وراندې کړي، چې د څېړنې په ټولو اصولو او معیارونو بلد وي او د معلوماتو تحلیل او تجزیه کولو کې عملي تجربه ولري. ځکه په عملي ډول د علمي څېړنو مهارتونو پلي کولو لپاره د څېړونکو ورتیا پیداکول مهم دي نه یوازې په نظري توګه د میتودولوژیکي مهارتونو لاسته راوړل.

بل ګډونوال ویلي «پوهنتونونه باید له نړیوالو پوهنتونو او ژورنالونو سره توافقنامې ولري». نړیوالو کانفرانسونو کې ګډون کولای شي د علمي کادرونو ظرفیتونه په کافي اندازه لوړ کړي. ځکه د نورو څېړونکو سره اړیکه د متضادو نظریاتو او څېړنې اړوند نوې تجربو تر لاسه کولو زمینه برابروي. په دې توګه، د څېړنې همکارۍ شبکې ممکن د پوهې جریان اسانه کړي او د څېړنې خلاقیت او نوښت لپاره شرایط رامینځته کړي.

کیفیت لوړونه

په دویم ګراف کې په ښکاره ډول معلومېږي چې سل په سلو کې استادان په دې باور لري چې په څېړنه کې د ادبي غلا مخنیوي لپاره جدي اقدام وشي. د لوړو زده کړو تر رهبري لاندې واحدونو کې څېړنه باید د نوښت، خلاقیت، علمي پرمختګونو او د ستونزو حل په موخه تعریف او د نړیوالو معیارونوپه پام کې نیولو سره ترسره شي. د علمي کادرونو تر منځ په ملي او یا نړیواله کچه د ښه همغږۍ، ګډ کار او د پروژو د ترسره کولو لپاره د ګروپونو جوړول د څېړنو کیفیت لوړولو کې مهم بولي. چې دغه موندنې د (بوز او آشبی، ۲۰۰۳؛ لوهر، ۲۰۰۴؛ شاولسن او ټونی، ۲۰۰۲؛ داویس او ملګري ، ۲۰۰۴) موندنو سره ورته والی لري.

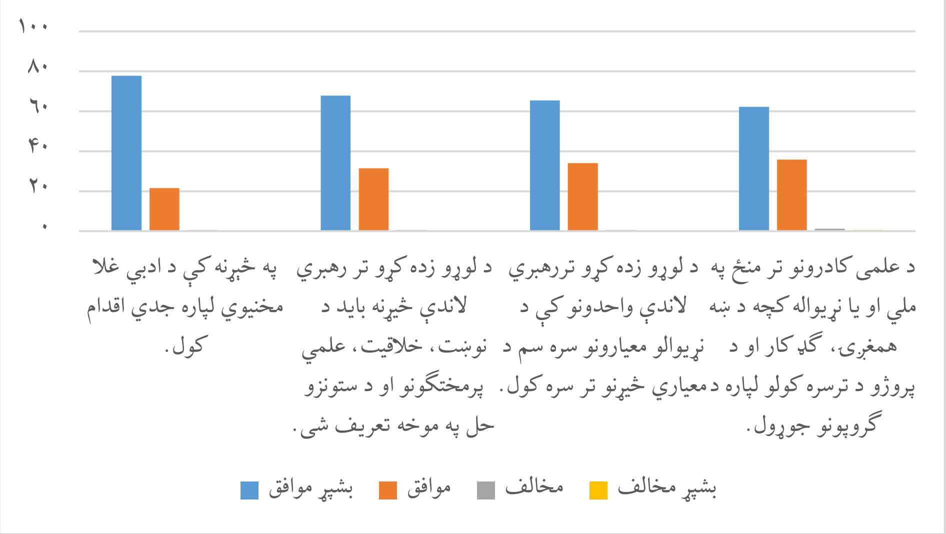

دویم ګراف: د څېړنې تقویت لارو چارو کې کیفیت لوړنې سلنه را په ګوته کوي

دا چې د افغانستان په ملي ژبو کې تر اوسه داسې څه نلرو چې د ادبي غلا مخه پرې ونیول شي او سرقت معلوم شي نو دا ستونزمنه ده چې د یوې څېړنې اصلیت معلوم شي. نو د دې لپاره باید خپاره شوي اثار په آنلاین بڼه ثبت شي او د ادبي غلا مخنیوي لپاره ځانګړي سافټویرونه رامنځته شي، دې ته ورته په هر پوهنتون کې په څېړنه له پوهو او متخصصو شخصیتونو څخه د څېړنیزو مرکزونو او کمیټو جوړول تر څو د اړوند پوهنتون استادانو او محصلینو سره د لوړ کیفیت څېړنو تر سره کولو کې مرسته وکړي. همدارنګه یو ګڼ‌شمېر نوال ویلي چې د لوړ کیفیت څېړنو تر سره کولو لپاره «په انګلیسی ژبې حاکمیت مهم فکتور دی» دا چې د ډېرو علومو تیوریانې غربي دي او په غربي هېوادونو کې رامنځته شوي دي او له بلې خوا انګلیسی نړیواله ژبه ده، چې ټولې علمي سرچینې په کې موندلای شو.

د امکاناتو او اسانتیاوو زمینه برابرول

له دریيم ګراف څخه په ښکاره ډول معلومېږي چې سل په سلو کې استادان په دې باور دي چې په لوړو زده کړو کې به څېړنه هغه وخت ښه تقویت شي چې د علمي څېړنو د ترسره کولو لپاره مجهز لابراتوارونه

او مواد شتون ولري، په استادانو تدريسي مکلفيتونه کم شي، د علمي څېړنو لپاره ځانګړې بودجه شتون ولري او معتبرو آنلاين کتابخانو ته څېړونکي وړيا لاسرسی ولري. دغه لاسته راوړنې د (حماد او العنی، ۲۰۲۱) موندنو سره ورته دي چې د علمي کادرونو لپاره د تدريس تر څنګ بايد کافي وخت د څېړنو لپاره هم په نظر کې ونيول شي.

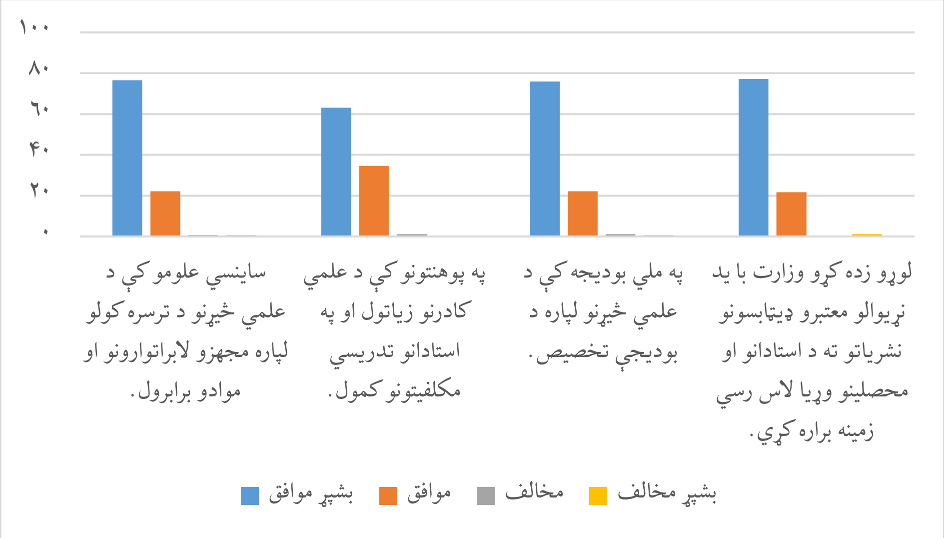

درېم ګراف: د څېړنه تقويت لارو چارو کې د امکاناتو او سهولتونو سلنه را په ګوته کوي

د ګډونوالو په وينا د پوهنتونو استادان د څېړنو لپاره کافي وخت نلري ځکه خپل ټول وخت په تدريس، ازموينو او زده کړيالانو سره د مونوګرافونو په لارښود کې مصرفوي چې ممکن دا د معياري څېړنو ترسره کولو لپاره يو لوی خنډ وي.

يو ګډونوال ويلي چې «محصلينو او استادانو ته د څېړنې لپاره بودجه، لابراتوار، انترنيټ، اړونده سافټويرونه برابر شي». يو بل ګډونوال بيا په ملي ژبو د مجهزو کتابتونونو، لابراتوارونو، ښو او پرمختللو ټکنالوژيکي وسايلو تر څنګ «له نړيوالو علمي مؤسسو او پوهنتونو سره علمي اړيکه، په نړيواله کچه په علمي څېړنو کې د برياليو څېړونکو له تجربو څخه ګټه اخيستل...» هم مهم بولي. په دوامداره توګه په څېړنو پانګونه کول او د څېړنې لوازم برابرول ترڅو ډاډ ترلاسه شي چې علمي کادر غړي او محصلين د دې وړتيا لري چې خپل نظرونه تعقيب کړي، څېړنه وکړي او خپلې پوهې ليږدولو لپاره د پام وړ نړيوال ډاډ ترلاسه کړي.

هڅونه

په څلورم ګراف کې ځای پر ځای شوي معلومات ښيي چې ۹۲،۶ سلنه استادان څېړنه د عايداتو لپاره يوه ښه منبع بولي. همدارنګه تقريبا ۹۹ سلنه استادان په لوړو زده کړو کې د څېړنې تقويت لپاره د نړيوالو

معیارونو سره سم د مقالو خپرول او وړاندې کولو لپاره یې په ملي کچه دوامداره علمي کنفرانسونه دایرول او څېړونکو ته د سالم رقابت زمینې برابرولو په موخه مادي او معنوي امتیاز ورکول مهم بولي. دغه لاسته راوړنې د (ژانګ، ۲۰۱۴) موندنو سره ورته والی لري.

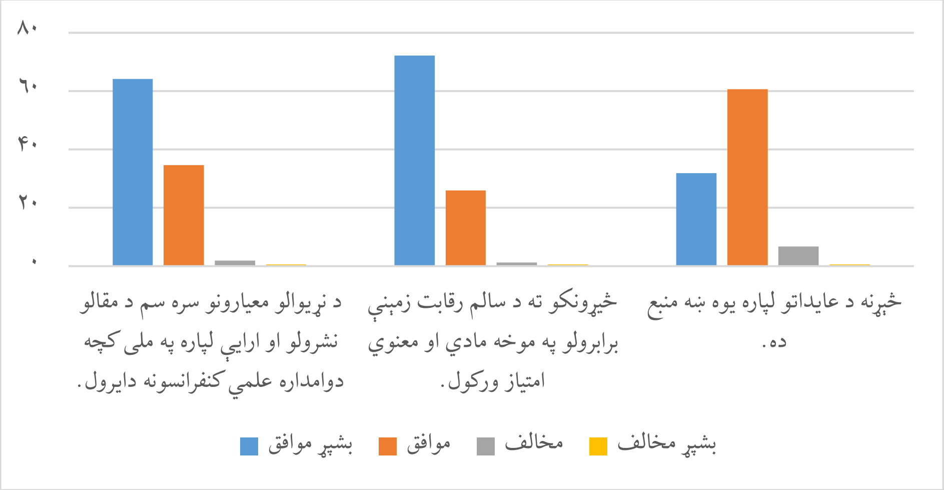

څلورم ګراف: د څېړنې تقویت لارو چارو کې څېړنې ته هڅونې سلنه را په ګوته کوي

د ګډونوالو په وینا، هڅونه د دې لامل کیږي چې څېړونکي په فعاله توګه خپلې څېړنې وکړي. د بېلګې په توګه، د شهرت، امتیاز او ستاینې تر لاسه کولو لپاره په ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې خپلې مقالې وړاندې کول. همدارنګه د پوهنتونو او استادانو ترمنځ حتی د زده کړیالانو ترمنځ د باکیفیته څېړنو سیالي رامنځ ته کول او هر کال د څېړنو پر بنسټ غوره پوهنتون، بریالی استاد او ممتاز زده کړیال اعلانول او هغوی ته مادي امتیاز ورکول ممکن د څېړنې په تقویت کې تر زیاتې اندازې مرسته وکړي.

د څېړنو له پایلو څخه ګټه اخیستنه

په پنځم ګراف کې ځای پر ځای شوي معلومات ښیي چې ۹۹ سلنه استادان په دې باور دي چې په لوړو زده کړو کې څېړنه هغه وخت تقویت پیدا کوي چې د ترسره شویو څېړنو پایلو ته پوره پاملرنه وشي او یوازې د کاغذ پر مخ پاتې نه شي. همدا رنګه، ۹۷ سلنه استادان په ملي او نړیوالو ژبو د آنلاین ژورنالونو را منځ ته کول خو له تر سره شوي څېړنو څخه خلک په هر ځای کې ګټه واخلي د څېړنې په تقویت کې اړین بولي. دغه موندنې د (قمشاهي او اخوت، ۱۳۹۵) سره ورته والی لري.

د ګډونوالو په وینا هر کال په زرهاوو محصلین فارغیږي او د څېړنې په نوم مونوګرافونه لیکي او هیڅ ګټه ورڅخه نه اخیستل کیږي. همدارنګه استادان د علمي رتبې لپاره مقالې په هارډ شکل خپروي چې د ګټې اخیستنې څرک په کې ډېر کم لیدل کیږي. یو ګډونوال ویلي «دعلمي څېړنو څخه دګټې اخیستنې

لپاره باید دمارکیټ، کمپنیو او پوهنتونو ترمینځ قوي اړیکې واوسي تر څو عملي بڼه ولري او که داسې ونشي نو شوی تحقیق به یواځې د کاغذ پرمخ پاتې وي».

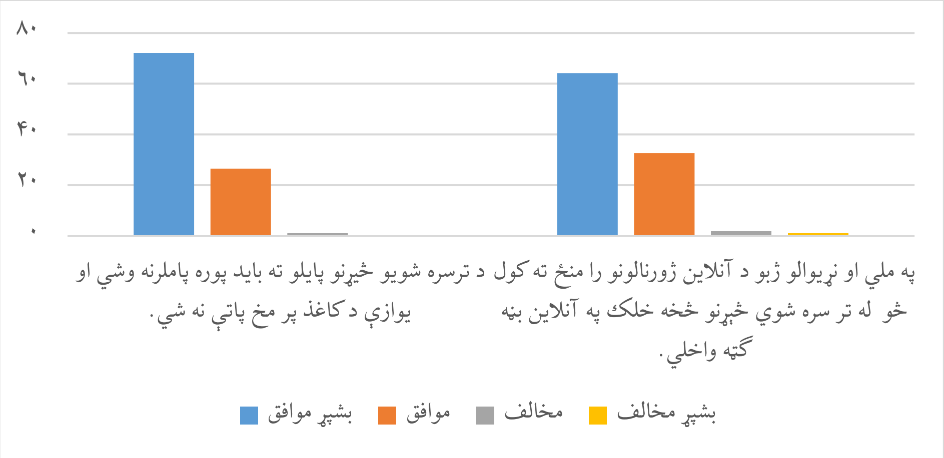

پنځم گراف: د څېړنې تقویت لارو چارو کې د څېړنې له پایلو څخه د گټې اخېستنې سلنه را په گوته کوي

پایلې

د دې څېړنې موخه د افغانستان په لوړو زده کړو کې د څېړنې اهمیت او تقویت لارې چارې په گوته کول دي. د معلوماتو را جمع کولو، تحلیل او تجزیه کولو لپاره له کیفي او کمي میتودونو څخه کار اخیستل شوی. د څېړنې اهمیت په اړه پایلې ښیي چې څېړنه د تېرو تجربو په رڼا کې د نوي پوهې او نظریې تولید، دیو هېواد د ستونزو حل، اقتصادي، ټولنیز، فرهنگي، تاریخي، سیاسي، علمي، ساینسي او ټیکنالوژي پرمختگونو یواځنۍ لاره ده، په هغه صورت کې چې په معیاري او علمي ډول ترسره شي. نو په همدې اساس په پوهنتونو کې نه یوازې څېړنه باید ترسره شي بلکې پایلې یې د هېواد په کچه په پلان او پالیسې جوړولو کې تطبیق شي. همدا رنگه په لوړو زده کړو کې د څېړنې تقویت لارې چارې په پنځه ډوله ډلبندي شوي چې عبارت دي له: ظرفیت لوړونه، د څېړنې په ترسره کولو کې د علمي کادر غړو ظرفیت لوړونې لپاره په دوامداره توگه د ورکشاپونو، تدریس او زده کړې تر څنگ عملي میدان کې د څېړنیزو پروژو پلي کولو او گډ کار کولو لپاره هم زمینه برابرول مهم دي. کیفیت لوړونه، د ادبي غلا د مخنیوي لپاره جدي اقدام، د لوړو زده کړو تر رهبرې لاندې واحدونو کې څېړنه د نوښت، خلاقیت، علمي پرمختگونو او د ستونزو حل په موخه تعریفول او د علمي څېړنو اصولو په پام کې نیول مهم دي. د اسانتیاوو زمینه برابرول، د څېړنو تر سره کولو لپاره د سهولیتونو او امکاناتو برابرول، ځانگړې بودجه او استادانو ته د څېړنې کافي وخت په پام کې نیول ترڅو داډ ترلاسه شي چې علمي کادر غړي

او محصلین د دې وړتیا لري چې خپل نظرونه تعقیب کړي او په مختلفو برخو کې علمي نوښتونه او پرمختګونه رامنځ ته کړي. *هڅونه*، څېړنو ته د څېړونکو هڅونې لپاره د سالم رقابت زمینې برابرولو په موخه مادي او معنوي امتیاز ورکول. د کال غوره څېړونکی اعلانول. د څېړونکو لپاره د پروژو اعلانول چې په دې سره هم اړونده څېړنه ترسره کیږي او په عیني وخت کې دا د څېړونکو لپاره یو ډول مادي ملاتړ دی، او محصلینو ته د کوچنیو څېړنیزو پروژو ورکول چې له یوې خوا زده کړیالانو پوهه په څېړنه زیاتیږي، او له بلې خوا د زده کړیالانو تر منځ څېړنیزه سیالي رامینځ ته کیږي، چې د څېړنې د تقویت لپاره تر ټولو ښه لاره کیدای شي. له پایلو څخه ګټه اخېستنه، په هر پوهنتون کې د څېړنو لپاره آنلاین ژورنالونه را منځ ته کول تر څو د څېړنو له پایلو څخه ګټه واخیستل شي او یواځې د کاغذ پرمخ پاتې نه شي.

وړاندیزونه

۱. د لوړو زده کړو واحدونو کې څېړنې باید په هیواد کې د شته ستونزو د حل، علمي او اقتصادی ودې په موخه ترسره شي.
۲. د لوړو زده کړو وزارت په څېړنه د ظرفیت لوړولو لپاره جدي اقدام تر سره کړي.
۳. د لوړو زده کړو وزارت په څېړنو کې د کیفیت لوړولو لپاره جدي اقدام تر سره کړي.
٤. د لوړو زده کړو وزارت د څېړنې تر سره کولو لپاره د امکاناتو او سهولتونو زمینه برابره کړي.
۵. د لوړو زده کړو وزارت د څېړنو ترسره کولو لپاره د څېړونکو هڅونې ته ځانګړې پاملرنه وکړي.
٦. د څېړنې څخه لاس ته راغلو پایلو څخه باید ګټه واخیستل شي، او د څېړنې وړاندیزونه باید تعقیب شي.

سرچینې

حضرتی، عباس. (۱۳۹۵). واکاوی موانع و راهکارهای توسعه فرهنگ پژوهش در آموزش و پرورش ایران. کنفرانس بین المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی مدیریت و معارف اسلامی، قم. مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی - انجمن علمی ارتباطات و تبلیغ حوزه علمیه.

قمشاهی، مژگان. اخوت، محمدعلی. (۱۳۹۵). شناسایی موانع و مشکلات انجام پژوهش در آموزش و پرورش و ارائه راهکار نخستین همایش ملی تازه های تعلیم و تربیت در نظام آموزشی ایران. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردکان.

Azimi, M. N., & Balakarzai, A. T. (2020). Nation Building through Higher Education System Resurgence in Afghanistan. Handbook of Education Systems in South Asia, 1-22.

Aksnes, D. W., Langfeldt, L., & Wouters, P. (2019). Citations, citation indicators, and research quality: An overview of basic concepts and theories. Sage Open, 9(1), 2158244019829575.

Barrett, A. M., Crossley, M., & Dachi, H. A. (2011). International collaboration and research capacity building: Learning from the EdQual experience. Comparative Education, 47(1), 25-43.

Chikwe, C. K., Ogidi, R. C., & Nwachukwu, K. (2015). Challenges of Research and Human Capital Development in Nigeria. Journal of Education and Practice, 6(28), 44-47.

Davis, D., Davis, M. E., Jadad, A., Perrier, L., Rath, D., Ryan, D., ... & Zwarenstein, M. (2003). The case for knowledge translation: shortening the journey from evidence to effect. Bmj, 327(7405), 33-35.

Draheim, C., Mashburn, C. A., Martin, J. D., & Engle, R. W. (2019). Reaction time in differential and developmental research: A review and commentary on the problems and alternatives. Psychological Bulletin, 145(5), 508.

Göransson, B., & Brundenius, C. (Eds.). (2010). Universities in transition: The changing role and challenges for academic institutions. Springer Science & Business Media.

Hammad, W., & Al-Ani, W. (2021). Building educational research capacity: challenges and opportunities from the perspectives of faculty members at a national university in Oman. SAGE Open, 11(3), 21582440211032668.

Huenneke, L. F., Stearns, D. M., Martinez, J. D., & Laurila, K. (2017). Key strategies for building research capacity of university faculty members. Innovative higher education, 42(5), 421-435.

Kazoka, J. E., & Wema, E. F. (2020). An analysis of the factors influencing research capacity developments in higher education institutions in Tanzania. University of Dar es Salaam Library Journal, 15(1), 45-66.

Hill, J. K. (2006). University research and local economic development (pp. 7-36). Center for Competitiveness and Prosperity Research, L. William Seidman Research Institute, WP Carey School of Business, Arizona State University.

Leitch, R. (2009). Harnessing the slipstream: Building educational research capacity in Northern Ireland. Size matters. Journal of Education for Teaching, 35(4), 355–371.

Lohr, K. N. (2004). Rating the strength of scientific evidence: Relevance for quality improvement programs. International Journal for Quality in Health Care, 16(1), 9–18.

Munn, P. (2008). Building research capacity collaboratively: Can we take ownership of our future? British Educational Research Journal, 34(4), 413–430.

Naoreen, B., & Adeeb, M. A. (2014).Investigating Academic Research Culture in Public Sector Universities of Pakistan. Social & Behavioral Sciences, 116(21), 3010-3015.

Persson, J. (2018). Talking collaboration: Conceptualizing collaborative research for sustainable development in theory and practice.

Rees, G., Baronb, S., Boyaskc, R., & Taylora, C. (2007). Research capacity building, professional learning and the social practices of educational research. British Educational Research Journal, 33(5), 761–779.

Sakran, M. (2010, April 20–April 21). Educational research from a critical perspective [Paper presentation]. 10th Scientific

Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2009). Research methods for business students. Pearson education.

Sellami, A., Arar, K., & Sawalhi, R. (2022). Higher Education and Scientific Research in the Arabian Gulf States: Opportunities, Aspirations, and Challenges. Taylor & Francis.

Shavelson, R. J., & Towne, L. (Eds.). (2002). Scientific research in education. Washington, DC: National Research Council, National Academy Press.

Zhang, X. (2014). Factors that motivate academic staff to conduct research and influence research productivity in Chinese project 211 universities (Doctoral dissertation, University of Canberra).

تطبیقي څېړنه، اهمیت، خصوصیات او اغیز یې

پوهندوی محمدحسن محمدی

کرنیز اقتصاد او توسعې څانګه، کرنې پوهنځی، سید جمال الدین افغان پوهنتون، کنړ، افغانستان
ایمیل: mhassan7878@yahoo.com

لنډیز

څېړنه د بشري پوهې په وده او پرمختیا کې ستر رول لري، انسانان دخپل استعداد او فکري ځواک پرمټ دخپلو تجربو او څېړنو په پایله کې د پرمختګ اوسني پړاو ته را رسیدلي او ورځ تر بلې مخ په وړاندې روان دي. څېړنه هغه ستونزو ته د حل نوي لارې پیدا کوي چې ټولنه او خلک ورسره لاس او ګریوان دي. په ټولنیزو علومو کې اکثره څېړنې تطبیقي دي، په هر حالت کې، دواړه ډوله (اساسي او تطبیقي) څېړنې اړینې دي او په حقیقت کې یو له بل پرته شتون نلري، عملي څېړنه په بنسټیزې څېړنې ولاړه ده، د تطبیقي څېړنې عملي کولو سره ستونزې حل کیږي او له مالي پلوه ګټورې دي. د پوهېدو لپاره د پوهې راټولول د "خالص" یا "بنسټیزو" څېړنو په نوم یادیږي. عملي څېړنه د ټولنیزو، اقتصادي او سیاسي ستونزو د پېژندلو او حل کولو لپاره ترسره کیدای شي، د بازار موندنې څېړنه یا د ارزونې څېړنه د تطبیقي څېړنې بیلګې دي. د عملي څېړنې په پایله کې ټولنیزه هوساینه او ټولنیزه وده رامنځته کیږي.

کلیدي اصطلاحات: څېړنه؛ تطبیقي؛ بنسټیز؛ څېړنې میتود؛ څېړنې اهمیت

A Study of the Importance, Characteristics, and Effects of Applied Research

Assistant Prof. Muhammad Hassan Mohammadi

Department of Agricultural Economics and Extension, Faculty of Agriculture, Sayed Jamal Uddin Afghani University
Email: mhassan7878@yahoo.com

Abstract

Research is pivotal in advancing human knowledge and driving societal growth and development. The culmination of human achievement and progress often stems from the outcomes of experiments and research endeavors, showcasing the depth of human talent and intellectual prowess. Research endeavors catalyze discovering novel solutions to society and individuals' multifaceted challenges. In the realm of social sciences, research typically falls into two categories: basic and applied research. Both categories are indispensable. Basic research forms the foundation upon which applied research builds, as it seeks to answer fundamental questions and lay the groundwork for practical applications. Applied research, on the other hand, brings these insights to life by addressing real-world problems across various domains, such as social, economic, and political issues. Examples of applied research include marketing research and evaluation research. These practical research efforts yield tangible benefits, fostering social welfare and catalyzing societal development.

Keywords: Research; Applied; Fundamentals; Research Method; Research Importance

سریزه

انسانان د خپل پیدایښت سره سم د پټو پدیدو دکشف او د زیاتې پوهې په لټه کې شوي، همېشه یې په طبیعت کې د تغییر او تحول په هکله له خپل ځان څخه سوال کړی؛ د وخت په تیریدو سره دغه پوښتنې زیاتې شوي او انسانان د هغه پوهې په اساس چې د طبیعت په اړه یې درلودې، د ځواب پیدا کولو په هڅه کې شوي دي، دغه پوښتنو ته به یې حل لارې کله له یوې لارې او کله به د بلې لارې لټولې. په اوږد مهال کې پوه شوول چې د حل لارې د پیدا کولو له پاره باید یو ځانګړی لاره تعقیب شي ترڅو هدف په اسانۍ سره ترلاسه شي چې، دغه مسیر د څیړنې د روش په نوم سره یاد شوی(حسیني، ۱۳۹۴هـ. ش).

څېړنه د پلټنې یوه سیستماتیکه پروسه ده، چې د ډیټا د راټولونې، د حساسو معلوماتو ثبت او دوسیه کولو، او د مناسبو میتودولوژیو په مرسته د ډیټا یا معلوماتو تحلیل او وړاندې کولو برخې په کې شاملې دي. محمد نبي صلاحي په خپله مقاله کې لیکي، چې څېړنه په مسایلو د ژورې پوهیدنې او د ریښتیا موندلو له پاره یو پلان شوی، هوښیارانه، منظم او د باور وړ بهیر دی یا څېړنه د پلټنې، بیا ترلاسه کولو علمي ارزونې او په اصطلاح کې دنه سترې کیدونکو هڅو نوم دی(هاشمي،۱۳۹۷). د کارا له نظره څېړنه د علمي پلټنې یو هنر دی. د څیړنې ماهر ډاکتر ګیان چند د څیړنې په هکله داسې وایي: څیړنه د یو پټ او مبهم حقیقت د څرګندولو یو اساسي عامل دی. ورسته لیکي په نامعلومو حقایقو او معلوماتو باندې ځان پوهولو ته څیړنه وایي، یعنې کوم حقیقتونه چې زموږ د نظر په وړاندې نه وي څرګند ددغه حقیقتونو ښکاره کولو ته څېړنه وایي (هاشمي،۱۳۹۷).

د C.C. Crawford له نظره "څېړنه په ساده ډول د فکر کولو یو منظم او اصلاح شوی تخنیک دی، چې د ځانګړو وسایلو او طرزالعملونو په کارولو سره د یوې ستونزې د حل لپاره د عادي وسیلو په پرتله خورا مناسبه حل لاره پیدا کوي. څېړنه د یوې ستونزې سره پیل کیږي، ډیټا یا حقایق راټولوي، دا په دقیقه توګه تحلیلوی او د حقیقي شواهدو پر بنسټ پریکړې ته رسیږي .W.S. Monroe، د الینوس پوهنتون استاد وایي"څېړنه د ستونزو د مطالعې د یو میتود په توګه تعریف کیدای شي، چې حل یې په جزوي ډول یا په بشپړه توګه د حقایقو څخه اخیستل کیږي. څېړنه هغه سیستماتیک میتود ته ویل کیږي، چې د ستونزې تشریح کول، د فرضیې جوړول، د حقایقو راټولول، د حقایقو تحلیل او د اړونده ستونزې له پاره د حل په بڼه یا د ځینو تیوریکي جوړښتونو د عمومي کولو له پاره پایلو ته رسیدل په کې شامل دي(kothari and Garg,2014). ساینسي څېړنه د مختلفو پېښو په اړه د اټکل شویو اړیکو یوه سیستماتیکه، کنټرول شوې تجربه او د قضیو یا موضوعاتو حساسه پلټنه ده. یا څېړنه یوه منظمه پلټنه ده

چې د ستونزې د حل له پاره د معلوماتو چمتو کولو لپاره ډيزاين او ترسره کيږي (کرلينجر، ۱۹۸۶). څېړنه د معلوماتو د راټولولو، تحليل او ارايه کولو د پروسې څخه عبارت ده، چې پوښتنې ځواب کړي (kumar,2011).

په عمومي ډول څېړنې د نويو تيوريو، اصولو يا قوانينو جوړولو له پاره په مختلفو ډسپلينونو (فزيک، کيميا، رياضي او داسې نورو) کې کارول کيږي، چې اهداف يې تيوريکي دي او توضيحي بڼه لري، همدارنگه څېړنې د نويو حقيقتونو يا واقيعتونو د پيدا کولو له پاره هم کارول کيږي. پاتې دې نه وي، چې ځينې څېړنې تطبيقي هدف لري او د نوې پوهې په رامنځته کولو کې ونډه نه لري؛ ليکن د نويو تطبيقاتو سپارښتنې کوي. ددې ډول څېړنو کارولو سره په عمل کې اصلاح او ښه والی راوستل دي (Singh,2006).

تطبيقي څېړنه د ستونزې يا ځانگړې علمي يا ټولنيزې مسلې د حل له پاره تر سره کيږي او په واضح او مشخص توگه په ټولنه کې د کارولو وړ ده (تولائی،۱۳۹۴ هـ ش).

په ټولنيزو علومو کې ډيری څېړنې تطبيقي دي. تطبيقي څېړنه د مشخصو ستونزو له پاره د حل تشخيص يا د مشخص پوښتنو له پاره دځواب موندلو له پاره ترسره کيږي. هغه کسان چې د سوداگرۍ، دولتي ادارو او ټولنيزو خدماتو وړاندې کولو په برخو کې په کار مصروف دي، د تطبيقي څېړنې له ميتود څخه کار اخلي، همدارنگه د بازارموندنې د شروع له پاره تصميم نيونه، د پروگرام دوام يا پای ته رسول، د تطبيقي څېړنې له لارې تر سره کيدای شي(رمضان، ۲۰۲۲).

د يو ځانگړي فرد، گروپ يا حالت د خصوصياتو په ريښتني توگه تشريح کول، د تشريحي څېړنې پورې اړه لري. په اوسني وخت کې د ژوند ټول اسانتياوې د څېړنو په وسيله برابرې شوي دي(بهرام، ۱۳۸۸ هـ ش).

څېړنې موخې

- د تطبيقي څېړنې پيژندل؛
- د تطبيقي څېړنې خصوصياتو پيژندل؛
- د تطبيقي څېړنې په اغيزو پوهيدل.

د څېړنې پوښتنه

- تطبيقي څېړنه څه ته وايې او په کومو برخو کې کارول کيږي؟

نتایج او مناقشه

دا چې د روزمره ژوند په مختلفو برخو کې انسانان د ستونزو سره مخ دي او د هرې ستونزې جوړښت، چاپیریال او شرایط له بلې ستونزې سره توپیر لري؛ نو هغه کړنلارې چې د ستونزو د حل له پاره ور څخه ګټه اخیستل کیږي، هغه هم یو له بل څخه توپیر لري. دغه توپیرونه ددې باعث شوي چې د څیړنې ډلبندي یو څه پیچلی شي. د څیړنې د ډلبندئ په اړه د علماوو ترمنځ د نظر یوالي وجود نه لري. رنجیت کومار په ۲۰۱۱ م کال کې څیړنې د ماهیت، هدف، او معلوماتو په اساس په مختلفو ګروپونو ویشلي دي. په ټولنیزو علومو کې ماهیت یا د څیړنې د پایلو تطبیق ته په کتو څیړنې په دوه ډولونو، بنسټیزو او تطبیقي ویشل شوي دي. د څیړنې یو اړخ نشي کولی چې د نورو اړخونو مخه ونیسي. د مثال په ډول یو څېړنه کیدای شي د تطبیق له مخې خالصه وي ، د هدف له مخې توضیحي وي او د پلټنې د طرز له مخې کیفي وي.

تطبیقي څیړنې په ارزیابي څیړنې، توسعه محوره څیړنې او عملیاتي څیړنې په کټه ګوریو ویشل شوي دي. ارزیابي څیړنې د تطبیقي څیړنې یو ډول دی، چې د یوې موضوع په اړه موجوده معلومات تجزیه او تحلیل کوي، ترڅو عیني نتایجو ته ورسیږي یا آګاهانه تصامیم ونیول شي. دغه ډول څیړنې اکثره په تجارت کې په کاروړل کیږي. توسعه محوره څیړنې د تطبیقي څیړنو هغه ډول دی، چې مارکیټ د ضرورت په اساس په نویو محصولاتو او خدماتو متمرکز وي. دغه برنامه د بازار د ضرورتونو په اړه د معلوماتو د راټولو او د موجوده اجناسو د ښه والي یا نوي جنس رامنځته کولو په اساس وي. عملیاتي څیړنې په تجارت کې د ټارګیټ شوي بازار د ضرورتونو تشخیص کول او همدارنګه د تجارت د مختلفو ستراتیژیو جوړولو کې استفاده کیږي (خسرواني، ۱۴۰۰ هـ ش).

د عملي یا تطبیقي څیړنې مفهوم ډیر زوړ دی او د عملي څیړنې مفهوم له (۱۹۲٦) راهیسې په ټولنیزو مطالعاتو کې کارول کیږي. بیکنګهم دا مفهوم لومړی په خپل کتاب "د ښوونکو لپاره څېړنه" کې ذکر کړی دی، خو Stephen M. Corey د لومړي ځل لپاره د ټولنیزو مطالعاتو د ستونزو د حل لپاره دا مفهوم وکاراو. د کوري په وینا - " تطبیقي څېړنه د متخصصینو لخوا د ساینسي پلوه د خپلو اوسنیو کړنو د اصلاح کولو د پریکړې له پاره د ستونزو د مطالعه کولو پروسه ده. د Mc.Threte په وینا. "عملي څېړنه منظم پلټوونکی فعالیت دی، چې موخه یې د ورکړل شویو هڅو مطالعه او رغنده بدلون دی، چې د فرد یا ډلې لخوا د بدلون او پرمختګ سره تړاو لري (Kothari,2004).

د تطبیقي څیړنې اساس د ارواپوهنې یا ټولنیزې اروا پوهنې له ساحې څخه ګڼل کیږي. تطبیقي څیړنې علمي مطالعې او هغه څیړنو ته چې هڅه یې د عملي ستونزو حل کول وي، راجع کیږي. تطبیقي څېړنه

د روزمره ستونزو دحل د پیدا کولو له پاره کارول کیږي. همدارنګه عملي څېړنه د مسایلو یا د ستونزو د حل په نوم سره یادیږي، چې پایلې یې مستقیما د ځانګړې مسلې د حل له پاره په کار وړل کیږي. عملي څیړنې محلي او موضعي خصلت لري او معمولا زیات تعمیم پذیره خاصیت نه لري.

تطبیقي څېړنه د خالصو یا اساسي څېړنو په اساس د ځانګړو، عملي پوښتنو د حل لپاره؛ د پالیسۍ جوړولو، اداره کولو او د یوې پیښې د درک لپاره ترسره کیږي. دا کیدای شي سپړنه وي، خو معمولا تشریحي وي. د دې ډول څېړنو موخه د یوې سمدستي مسلې حل کول، د یوې ځانګړې ستونزې حل کول، د نوي ټیکنالوژۍ پراختیا او راتلونکو پرمختګونو ته کتنه او داسې نور وي. د بنسټیزو څېړنو د موندنو لپاره د ممکنه کارونې یا د ځانګړو او له مخکې ټاکل شویو اهدافو د ترلاسه کولو نویو میتودونو یا لارې ټاکلو لپاره ترسره کیږي. پدې کې د ځانګړو ستونزو د حل کولو لپاره د موجوده پوهې پام کې نیول شامل دي(Frascati Manual, 2002)

په ټوله نړۍ کې هغه څیړونکو ته چې عملي څیړنې کوي او تمرکز یې د حقیقي ژوند مسلو او ستونزو په مطالعه وي، زیاته اړتیا لیدل کیږي. په تیرو وختونو کې، په عملي څېړنه کې د دقت نشتوالي، د ناخوښۍ میتودولوژیو، او په سخته توګه د پایلو ترلاسه کولو باندې انتقاد وو. سره له دې، موږ لاهم اړتیا لرو چې پالیسي ډیزاین کړو. د مؤثره پالیسۍ ډیزاین کولو او د غوره کړنلارو پیژندلو او انتخاب د عملي څیړنو په اساس کیدای شي (Oxburgh et al, 2011).

بنسټیزه څېړنه د تطبیقي څیړنې لپاره بنسټیز اړخ لري، خو د وخت له نظره تطبیقي څېړنه لومړیتوب لري او لنډ مهاله او تر ډیره پریکړه نیوونکي ده او د متعددو پوښتنو له پاره د چټک او په موقع ځواب په لټه کې ده، دغه څیړنې غالبا لارښوونکي لري او په عمده توګه د دولتي او خصوصي اجرایوي موسسو، سازمانونو، ارګانونو او شرکتونو له خوا ترسره کیږي (فرجي، ۱۳۹۰).

د تطبیقي څیړنې موخه د میتود، محصول یا فعالیت وده ده. ډیری څیړنې، چې د صنعتي ډیزاین په ډګر کې ترسره کیږي د عملي کولو هدف په پام کې نیولو سره تر سره کیږي، د پایلې په توګه دا ادعا کیدای شي چې ډیری د صنعتي ډیزاین څیړنې عملي څیړنې دي (تیموری،۱۳۹۲ هـ ش). تطبیقي څېړنه د یو ځانګړې پوښتنې د ځواب موندلو له پاره کوم چې حل یې ضروري وي، ترسره کیږي. د تطبیقی څیړنې عمده هدف د پروګرامونو، پروژو، پروسیجرونو یا ادارو د عملي او مفیدو پوښتنو له پاره د ځواب پیدا کول دي (pant, 2009).

د تطبیقي څېړنې اهمیت

څېړنه نه یوازې په علمي ساحو کې اهمیت لري، بلکې په ورځني ژوند کې هم خپل ځانګړی اهمیت لري. زمونږ په ژوند کې هره ورځ نوې ستونزې اوپېدېږي رامنځته کیږي. په عملي ژوند کې دغو ستونزو ته ځواب ویل یو اساسي ضرورت دی. څېړنې د کلتوري، اجتماعي، اقتصادي، طبیعي، علمي او نورو برخو د دوامداره توسعې محرکه قوه ده. څېړنه د انسان د نجات عامل ده. تطبیقي څېړنه د ټولنې په هره برخه کې د پراختیا، ښه والي او اغیزمنتوب سبب ګرځي (شینواری، ۱۳۹۵).

د اساسي څېړنې برعکس تطبیقي څېړنې په مستقیمه توګه د عملي ستونزو د حل سره دلچسپي لري. په دې ډول څېړنو کې زیات تاکید د عملي ستونزو په حل کولو دی او په ځانګړې توګه د عمومي تیورۍ په عملي کولو تمرکز کوي، ترڅو د انسانانو د ژوند کیفیت ښه والی ومومي. د تطبیقي څېړنې پرته د انسانانو عملي ستونزې نشي حل کیدای. په عمومي ډول په دې څېړنو کې د نوې پوهې تولید او د نوې ټیکنالوژیو د پراختیا پروسې شاملې دي.

د بېلګې په توګه د دولت د بودیجې سنجس د خلکو د اړتیاوو او غوښتنو د تحلیل او د عایداتو په شتون پورې اړه لري. د اړتیا وړ لګښت باید د احتمالي عوایدو سره مساوي وي، په دغه برخه کې څېړنې خورا اړینې دي. تصمیم نیونه ممکن د څېړنې برخه نه وي، خو څېړنه یقینا د پالیسي جوړونکي له پاره تصمیم نیونه اسانه کوي.د بزګرانو حالت، د لویو او کوچنیو سوداګریو او صنعتونو ستونزې، کاري شرایط، د سوداګرۍ د اتحادیې فعالیتونه، د ویش ستونزې، حتی د دفاعي خدماتو اندازه او ماهیت هغه مسایل دي، چې څېړنې ته اړتیا لري. په دې توګه، د هېواد د سرچینو د تخصیص په اړه څېړنه اړینه ګڼل کیږي. په حکومت کې بله برخه، چیرې چې څېړنه اړینه ده، د ملت د اقتصادي او ټولنیز جوړښت په اړه د معلوماتو راټولول دي. دا ډول معلومات په ګوته کوي چې په اقتصاد کې څه پیښیږي او کوم بدلونونه رامنځته کیږي. د دې ډول احصایوي معلوماتو راټولول یو معمولي کار نه دی. نن ورځ نږدې ټول حکومتونه د دې کار د ترسره کولو لپاره د څېړنې تخنیکي یا متخصصینو لویه ډله له ځان سره لري. په اخر کې ویلی شو چې څېړنې د انسان د ژوند په هره برخه کې یوه اړتیا ده.

د تطبیقي څېړنې ځانګړتیاوې

په تطبیقي څېړنو کې اکثره وختونه د ساینسي میتودونو د کارولو او د معلوماتو د راټولولو او تحلیلي تخنیکونو څخه کار اخیستل کیږي. تطبیقي څېړنه تر ډېره د صنعت، حکومت او نورو سازمانونو سره د عملي ستونزو په حل کې همکاري کوي او زیات تمرکز یې د عملي ستونزو او د حقیقي نړۍ د مسایلو په حل کولو وي. تطبیقي څېړنه د یوې ځانګړې ستونزې یا اړتیا په ځواب کې ترسره کیږي، او روښانه موخې او فرضیې لري. تطبیقي څېړنه کې په عمومي ډول د معلوماتو د راټولولو او تحلیل لپاره د کنټرولي

تجربو، سروې ګانو، یا نورو تجربوي میتودونو کارول شامل دي. د تطبیقي څېړنې پایلې د پالیسي یا تصمیم نیولو، د نویو محصولاتو، او خدماتو د پراختیا لپاره کارول کیږي.

عملي یا تطبیقي څېړنه د ستونزې انتخاب، دفرضیې جوړول، د څېړنې ډیزاین، د ډیټا راټولول، د ډیټا تحلیل او د پایلو لیکلو مراحل لري. تطبیقي څېړنه باید کنټرولیدونکې، هدف لرونکې، دقیقه، ازمایښت کیدونکې، حساسه، ریښتینې، سیستماتیکه، د تحلیل وړ او اعتباري وي.

د عملي څېړنې اغیزې

څېړنې په بیلابیلو برخو (په اقتصاد، کاروبار، دولت داری، تعلیم، صحت او داسې نورو کې) کې خپله ونډه لرلې ده. د انسانانو د ژوند د چاپیریال په بیلابیلو برخو کې پرمختګ د څېړنو په پایله کې رامنځته شوی. په مختلفو سکتورونو کې پرمختګونه د څېړنو پایله ده او څېړنه د مختلفو سکتورونو سره په تصمیم نیونه کې مرسته کوي. د ټولنیزو څېړنو په وسیله ټولنیزه هوساینه، کنټرول، پیوستون، وړاندوینې او ټولنیزه وده رامنځته کیږي.

د پیرودلو، تولید او پلور لپاره د اغیزمنو پالیسیو د جوړولو په موخه د بازار څېړنه ترسره کیږي. عملي څېړنه د محاسبې منطقي او تحلیلي تخنیکونو پلي کولو ته اشاره کوي، ترڅو د سوداګرۍ د لګښت کمولو یا د ګټې اعظمي کولو ستونزې حل کړي.

عملي څېړنې د صحت په سکتور کې هم خپلې مثبتې اغیزې لرلي دي. د مثال په ډول د کوید نولس ویروس مخنیوي لپاره واکسین د تطبیقي څېړنې په واسطه رامنځته شو. د تطبیقي څېړنې ښه مثال د مختلفو پوهنتونو او د دوا د تولید د کمپینو لخوا د کرونا یا کوید نولس له پاره د واکسین رامنځته کول دي. همدارنګه برقي موټر، انټرنټ، ځیرک مبایل او داسې نور په زرګونه نوښتونه، چې انسانان یې په روزمره ژوند کې کاروي د تطبیقي څېړنې په واسطه رامنځته شوي دي. د کرنې په برخه کې پرمختګ د عملي څېړنو پایله ده. د بیلګې په ډول د نایتروجن، فاسفورس او پوتاشیم څخه د یوریا او ډي اي پي سرو د جوړولو پروسه، همدارنګه په یاد سکتور کې د کیمیاوي درملو رامنځته کولو پروسه او داسې نور. ویلي شو چې اصلاح شوي تخمونه هم د نوموړو څېړنو پایله کې رامنځته شوي دي.(Ray, 2014).

بالاخره څېړنې د ټولنیزو اړیکو د مطالعې او د ټولنې د ټولو ټولنیزو ستونزو په حل کې مهم رول لوبوي .(Bist,2014).

پایلې

ددې څېړنې د پایلو څخه پوهیږو چې د ټولنې ټول پرمختګونه عمدتا د څېړنو د پایلو په اساس رامنځته شوي دي. په عمومي توګه د څېړنې اصطلاح څخه زموږ هدف په اجتماعي او ساینسي علومو کې د تجاربو سرته رسول دي. څېړنه که د علومو په هره برخه کې وي، کار یې د حقیقت موندل دي. د مسلکي پوښتو د ځواب پیدا کولو له پاره څېړنې یو له هغه لارو څخه دی، چې اکثره خلك یې د استعمال سره اشنایي لري.

ټول پرمختګونه د پوښتنو څخه زیږیدلي دي. ګمان ډیری وخت د ډیر باور څخه غوره دی، ځکه چې د څېړنو لامل کیږي، او څېړنې د اختراع لامل ګرځي. تطبیقي څېړنې د حقیقي نړۍ ستونزو ته عملي حل لارې وړاندې کوي، اقتصادي ودې لامل کیږي، په ځانګړو برخو کې پوهه زیاتوي، دپالیسیو د جوړولو او تصمیم نیونې اساس جوړه وي او همدارنګه د افرادو او ټولنو د ژوند په ښه والي کې مرسته کوي.دڅېړنې د ترسره کولو له پاره باید د پروژې په ماهیت پریکړه وشي، پلټوونکي باید په مستقیم ډول د ستونزې سره رابطه ولري، د ستونزې بڼه باید حقیقي وي، د عمل فرضیه باید د ستونزې د لاملونو په پام کې نیولو سره جوړه شي، د عملي څېړنې پروژې ډیزاین باید د مصارفو، وخت او انرژۍ له نظره اقتصادي وي.

سرچينې

بهرام، غلام محمد او عربو، ساره توخی. (۱۳۹۴هـ ش). د څېړنې میتودولوژي او د پروژو تحليل او تجزيه :کابل پوهنتون، کرنې پوهنځی. کرنيز اقتصاد او توسعې څانگه.کابل: قرطبه خپرندويه ټولنه. صص ۱۱-۱۲ .

تولائی، روح الله. (۱۳۹۴هـ ش). روش تحقیق در مدیریت. پوهنتون شهید بهشتی.

تیموری، شراره . (۱۳۹۲). تبیین وبررسی شاخص های روش های تحقیق کاربردی در طراحی صنعتی. نشریه هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی, دانشگاه ازاد اسلامی، واحد زنجان، زنجان. صص ۶۷-۷۴.

حسيني، حمید مستخدمین.(۱۳۹۴هـ ش). "مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی". ماهنامه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کاروجامعه. صص ۵۵-۶۹.

شینواری، عزت الله. (۱۳۹۸هـ ش). په کرنه کې دڅېړنې میتود، اړتيا او اهمیت. د پوهنیار علمي رتبې څېړنېزه رساله. سيد جمال الدين افغانی پوهنتون، کرنې پوهنځي کرنيز اقتصاد او توسعې څانگه. ص ۱۰.

فرجي، نصرالله. (۱۳۹۰ هـش). روش های تحقیق در روانشناسی وعلم تربیتی، بوران پژوهش تهران ایران.

هاشمي، سيد اصغر. (۱۳۹۷). د څېړنې بنسټونه. دريم چاپ، جلال اباد: هاشمي خپرندیه ټولنه، ص:۹-۱۰.

Bist,R.B.(2014). Research procedure: an introduction, Journal of NELTA surKhet. Nepal valuem;4.Pp34-40..

Frascati manual.(2002). The measurement of Scientific and technological Activities. Frascati manual 2002: proposed Standard practice for surveys on research and experimental development. Paris, france: OECD.

Kerlinger, F. N. (1986). Foundation of behavioral research. New York: Halt, Rimehartamd Winstorn

Kothari, C. R., & Garg, G. (2014). Research methodology methods and techniques (3rded.). New Dellhi: New Age International Pbulication, Ltd.

Kothari, C.R.(2004). Research Methodology: Methods and Technique, New Delhi: New Age International Publishers,Pp1-10.

Kumar, R. (2011). *Research methodology: A step-by-step guide for beginners*.3rd edition Sage Publication Ltd.Pp31-32.

Oxburgh, G. E., Walsh, D., & Milne, B. (2011). The importance of applied research in investigative interviewing: A real life perspective. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, *8*(2), 105-109.

Pant, P. R. (2009). Social science research and thesis writing. Kathmandu: Buddha Academic Enterprise Pvt. Ltd.p:6.

Ray, G.L. and mondal, S.(2014). Research Methods in Social Sciences and Extension Education. Kalyani Publishers, New Delhi :P 5.

Singh, Y.K.(2006). Fundamental of research Methodology and Statistics. first Edition. New Age International Publisher.Pp.1-4.

په پوهنتونونو کې د علمي، فرهنګي او ادبي غونډو اغېزمنتیا

پوهنمل رحمت الله حکیمي

پښتو ژبې او ادب څانګه، ښوونې او روزنې پوهنځي، پکتیکا پوهنتون، پکتیکا، افغانستان
ایمیل: rahmatullah.hakime@gmail.com

لنډیز

د علومو پرمختګ او ښکلا د افکارو په تبادلو او مباحثو کې نغښتې، په پوهنتونونو کې دا ډول غونډې استاد او محصل ته د نوښت، ځانباورۍ او پراخې مطالعې لرلو وس ورکوي، له چېټرې زده کړو څخه یې باهدفه او په پایلو ولاړو زده کړو ته رابولي، یو بل ته د وړ او پر کار پوه کسانو د علمي تجربو، افکارو او مشاهدو لېږد ترسره کېږي. د کره کتنې له اړخه په پنځونو او څېړنو تاوده بحثونه رامنځته کېږي، د استاد او محصل د استعداد پوښلې جزیرې پرانیستل کېږي او په دوی کې د جرأت، فصاحت او منطق قوه پیاوړې کېږي، همدا راز د زده کړې پروسه ګټوره کېږي او بالاخره د یوې ژبې پر علمي، فرهنګي او ادبي بډاینې سربېره، پیاوړی او بسیا تحصیلي نظام رامنځته کېږي. په پوهنتونونو کې د دې ډول غونډو په مؤثریت منظمه څېړنه نه وه شوې، چې دلته د کمپوزیټ میتود په څېړنیز ډول د دې ډول غونډو مؤثریت ښه روښانه شوی.

کلیدي اصطلاحات: علمي او ادبي بحث؛ د علمي او ادبي بحثونو مؤثریت؛ د عالم ارزښ؛ اکاډمیک مسئولیت

The Effectiveness of Academic, Cultural, and Literary Meetings at Universities

Sr. Teaching Assistant. Rahmatullah Hakimi

Paktika Higher Education Institute, Education Faculty, Pashto and Language Department
Email: rahmatullah.hakime@gmail.com

Abstract

The development and enrichment of scientific knowledge thrive on exchanging ideas and discussions. Such academic interactions within university settings catalyze creativity, self-confidence, and comprehensive learning experiences for educators and students. These forums facilitate the transfer of scientific expertise, ideas, and observations among talented and knowledgeable individuals. Through keen observation and rigorous debates on research findings, the latent talents of educators and students are unveiled, enhancing their capacities for courage, eloquence, and logical reasoning. This, in turn, enriches the learning process and contributes to the establishment of a robust educational system encompassing scientific, cultural, and literary dimensions. Surprisingly, there has been a lack of systematic research assessing the effectiveness of such academic gatherings within universities. Therefore, this research employs a comprehensive methodological approach to elucidate the efficacy of these academic meetings.

Keywords: Scientific and Literary Discussion; the Efficiency of Scientific and Literary Discussion;L Scholarly Value; and Academic Responsibility

سریزه

هغه ناستې چې د پوهـ، روڼ اندو او تخصصي کسانو له خوا د یوې ځانګړې موضوع په تحلیل، کره کونه او سپړنه جوړېږي او د بېلا بېلو کسانو نظرونه او افکار پکې تبادله کېږي علمي، ادبي او فرهنګي ناستې ګڼل کېږي. د علمي او اکاډمیکو مرکزونو په رغښت، نوښت او پایښت کې دا ډول ناستې ځکه اساسي رول لري، چې هم پکې علم زده کېږي او هم پکې د علم د وړاندې کولو هنر.

د علومو د نننې پرمختګ تر شا همداسې علمي بحثونه، مناظرې، کره کتنې او تحلیلونه پراته دي. دا څېړنیزه مقاله په اکاډمیکو مرکزونو کې د همدې ډول ناستو په مؤثریت لیکل شوې ده، چې د علمي، ادبي او فرهنګي ناستو په مؤثریت، د علم او عالم په ارزښت خبري لري، پر دې سربېره د پوښتنپاڼې په اساس د کادري غړیو د نظرونو تحلیل، پایله او ددې څېړنېزې مقالې دویمه برخه جوړوي چې د نوموړیو ناستو د مؤثریت په اړه ګټور معلومات لري.

د مسالې بیان

په ټولنه؛ په تېره اکاډمیکو مرکزونو کې د علمي افکارو او نظریاتو د اورېدو او تبادلې فرهنګ ته تر ممکنه حده، په سیستماتیک ډول د یوه ځانګړي میکانېزم په اساس کار نه دی شوی. که څه هم په پوهنتونونو کې علمي، ادبي او فرهنګي ناستې کېږي ؛ خو د مؤثریت د څرنګوالي په اړه یې پاموړ څېړنه نه ده شوې، همدا علت دی چې موږ د علومو په بېلا بېلو برخو کې د نوښت او پرمختګ زیري نه لرو. همدې ته په پام مې غوره وګڼله، چې په پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي غونډو په موثریت څېړنېزه مقاله ولیکم.

د څېړنې پوښتنې

- په اکاډمیک چاپېریال کې علمي، ادبي او فرهنګي ناستې څومره اغېزناکې دي ؟
- علمي او ادبي ناستې د استاد او محصل د فکري نبوغ، علمي پیاوړتیا، منطق، جرأت او فصاحت لپاره څومره اغېزناکې دي ؟
- علمي، ادبي او فرهنګي غونډې باید پر کوم میکانیزم جوړې شي ؟

د څېړنې فرضیه

اکاډمیک موثریت او اعتبار ترلاسه کولو لپاره په پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي ناستو جوړول خورا مؤثر دي.

د څېړنې مخینه او نظري بنسټونه

په افغانستان کې د ګڼو علمي، ادبي او فرهنګي بحثونو مرکزونه شته، چې له امله ډېری ګډونوال په تخصصي ډول روزل شوي دي، ښه بېلګه یې افغان ادبي بهیر او دې ته ورته نور مرکزونه ښودلای شو؛

خو د دې ډول غونډو په ارزښت او موثريت له شفاهي خبرو ورهاخوا تر دې دمه کومه څېړنيزه مقاله یا یو اثر زما تر سترګو شوی نه دی، که وي هغه به يوازې د وينا کولو په هنر، فصاحت او بلاغت لنډې لنډې ليکنې وي. دا مقاله په ځانګړي ډول په اکاډميکو مرکزونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي بحثونو مؤثريت ته ځانګړې شوې، چې تر دې وړاندې پرې ځانګړې څېړنه نه ده شوې.

څېړندود

دا څېړنه د مختلط ميتود په واسطه په تحليلي او تشريحي بڼه شوې، چې له بېلا بېلو کتابونو، پوهنتپاڼې، خپلو نظرونو او تحليلونو سره مله ده. په کومو برخو کې چې کتابونو ته اړتيا پيښه شوې هلته له کتابونو او په کوم ځای کې چې د نظرياتو راټولونې او د هغې تحليل ته اړتيا پيښه شوې هلته له پوهنتپاڼې څخه کار اخيستل شوی، چې د هېوادګنو کادري غړو ځواب کړې او له تحليل څخه يې توحيدي نظر او طرحې را اخيستل شوې دي. په ټوله کې د نورو نظرونه، کتابتوني مواد د څېړنې د تحقق لپاره د خپل تحليل او پرتلې سره مله څېړل شوي دي.

اصلي متن

په نړۍ کې د پوهنتون او اکاډميکو مرکزونو د جوړېدو فکر او طرح د علمي بحثونو او ناستو برکت دی. د يونان سترو فلاسفه وو به په باغونو او دېرو کې علمي مباحثې، مناظرې او کره کتنې کولې. د اکاډمۍ بنسټګرهم دوی دي، چې تر ننه يې له علمي او ادبي نظرونو څخه استفاده کېږي. پکار ده، چې د علمي بحثونو لپاره پراخه حوصله ولرو، ښه اورېدونکی او ويونکی اووسو. له بده مرغه زموږ په ټولنه کې دې برخې ته په سيستماتيک ډول کار نه دی شوی، يو بل ته د غوږ نيونې، متقابل علمي احترام او د يوه کس نظر ته د درانه کتلو سبک نه لرو. همدا علت دی، چې تاريخي ادوارو ته په پام هر وخت د فکر او نظر خښتن راڅخه خفه شوي دي، برعکس نورې نړۍ يې له فکري نبوغ او علمي وړتيا څخه ګټه اخيستې ده. ښه بېلګه يې علامه سيدجمال الدين افغان (رح) دی، چې زموږ ټولنې يې د فکر او نظر د تحمل او هضم توان نه درلود، دوه ځله د پرديو په توطيو تبعيد شو. په نورو هېوادونو کې يې په علمي، سياسي او تاريخي لحاظ ګټور تحول رامنځته کړ، چې تر ننه يې شرقي نړۍ منندويه ده. محمد صديق روهي د افغاني سيدجمال الدين د اتيايم تلين د افتتاح په غونډه کې ويلي وو: ((دغه لوی تاريخي شخصيت سيدجمال الدين افغانی د دين جمال او د ختيځ د نهضت جلال و. عربي هېوادونه يې د (عربي انقلاب معنوي پلار) بولي)) (کابل مجله، ۱۳۵۶ل: ۴ــ ۷). علامه افغاني مفتي محمد عبده، اديب اسحاق، عبدالله نعيم، يعقوب سنا، عبدالسلام مويلحي او نور روڼ اندي پوهان او اسلامپال ځوانان روزلي. شاهد حسين رازقي يې د شاګرد محمد عبده په اړه ليکي: ((سيد جمال الدين افغاني

دده په افکارو، عقیدې او نظریو کې یو اوښتون راوستی، د هغه د زړه او لید نړۍ یې روښانه کړه. دی د سیدجمال الدین افغان تر لیدلو وړاندې داسې وو لکه سترګې یې چې ړندې، غوږونه یې کاڼه او ژبه یې ګونګې وي)) (رازقي، ۱۳۸۸: ۷۱).

د علمي او ادبي ناستو د جوړېدلو ګټورتوب

علمي، ادبي او فرهنګي ناستو د ټولنو په جوړښت او علمي ارتقا کې مهم نقش لوبولی دی. د علامه افغاني له خبرو اترو او علمي لیکنو څخه ټول شرق رڼا شو. رازقي یې په اړه لیکي: ((کله چې علامه افغاني حیدر اباد ته لاړ، نو د افغاني په کور کې به ډېر علمي بحثونه کیدل، چې ښه بېلګه یې د ښوونیز او تحصیلي نظام د پایښت او رغښت لپاره په حیدراباد کې د مسلمانانو لپاره په مورنۍ ژبه د جامعه عثمانیه (عثمانیه پوهنتون) د جوړېدلو طرح وه، چې څلویښت کاله وروسته دوی د افغاني سپارښتنه او وړاندوینه پر ځای کړه. افغاني دا ستره ولسي اړتیا څه نا څه نیمه پېړۍ مخکې په ګوته کړې وه.)) (درسوال،۱۳۸۹: ۹۸).

د علمي بحثونو بله ګټه د علمي منطق پیاوړي کېدل او جرأت پیدا کول دي، چې د علومو په انتقال او رسالت کې ستره ونډه لري. همدا د منطق کمال دی، چې په وسیله یې انسان د حق او باطل، سم او ناسم بېلولو ځواک پیداکوي، لوړ او علمي فکر د انسان په شخصیت او جوړونه کې ستر نقش لري. د ټولنې فکري لوړتیا په علم او پوهه پورې اړه لري مترلینګ وایي: ((ستاسې فکر چې هر څه وي تاسې هماغه یاست، هیڅ امکان نه لري، چې څوک له خپل فکره لوی شي یا د خپل فکر له حدودو څخه تجاوز وکړي)) (الفت،۱۳۸۷: ۵۰۲).

په پوهنتونو کې علمي، ادبي او فرهنګي غونډې جوړول محصل او استاد پراخې مطالعې کولو ته رابولي. د زده کړو له پټ سترګي مسیر څخه یې ژغوري. د ځراغ اثر لیکوال لیکي: ((که موږ ددې لپاره په معلوماتو پسې ګرځو، چې د خپلې خوښې نظریاتو ته نوي دلیلونه پیدا کړو، دا د معرفت لار نه ده، واقعي معرفت هغه څوک حاصلولای شي چې د خپلې خوښې نظریاتو یې سترګې نه وي پټې کړې)) (غضنفر، ۱۳۹۸: ۳۰۵).

د علمي بحثونو او مناظرو ستره ګټه داده، چې د عالمانو له تجربو، افکارو او مشاهدو څخه خبرېږو، غوره علم همدا دی چې نورو ته یې ګټه ورسېږي، نورو ته د پوهې او تجربو انتقال د بحثونو او افکارو په تبادلو کې نغښتی، علم د خزانې غوندې له ځان سره باید پټ ونه ساتل شي. د کلتور او ټولنې اثر لیکوال لیکي: ((د علم سره زموږ چلن او تعامل د خزانې په څېر دی، څه چې مو زده وي هغه پټ ساتو

چې هسې نه تاوان وکړو او خزانه تمامه شي، علم اوس خزانه نه ده بلکې د هوا او رڼا غوندې ټول بشريت ورڅخه د استفادې حق لري)) (غضنفر،۱۳۹۳: ۲۱۹-۲۲۰).

مهمه دا چې علمي او ادبي مناظرې او ناستې وېناوال په خپل استعداد متکي کوي، بالاخر خبرې يې د فصاحت او بلاغت تومنه پيداکوي. څومره چې يوه وينا فصيحه او بليغه وي دومره جذابه او د لوستونکي د خوښې وړ ګرځي. استاد ناګار د (معاني) اثر د فصاحت برخه کې ليکي: ((فصاحت د بيان او خبرو د اظهار، اغېزمنې او زړه راښکون يوه وسيله ده. د فصاحت نيمګړتيا په يوه مهذبه ټولنه کې عيب شمېرل کېږي)) (ناګار، ۱۳۹۷: ۴۴).

پورته څرګندونو ته په پام علمي او ادبي غونډې په نننی عصر کې د علم په وړاندې زموږ د ټولنې د خزانې تصور له مينځه وړي. د فکر او نظر تبادلي جريان رامنځته کېږي. پر دې سربېره محصل ته د پراخه مطالعې، علمي استدلال، جرأت او خپل نظر وړاندې کولو توان ورکوي. حکيمي د زړه خبرې اثر کې د استاد او محصل تر سرليک لاندې ليکي: ((د محصل د دروني دنيا، تفکر، تخيل او علمي نبوغ د جزيرو سرپټي پرېښول لوی ظلم دی. يوازې په چپېټري لکه محصل تر منزله نشو رسولای. د محصل ستره تېروتنه داده، چې نومرې مهمې ګڼي، حال دا چې نومرې يوازې چوکاټ جوړوي، نه استعداد)) (حکيمي، ۱۴۰۰: ۳۵).

په پوهنتونونو کې د علمي او فرهنګي غونډو جوړېدل مو د علومو د پرمختللو زيګنالونو سره اشنا کوي. همدا د نظرياتو، تجربو او افکارو د تبادلو ډګر دی. په عملي ناستو کې بايد په داسې نويو، ګټورو او اغېزناکو څېړنو او ليکنو خبرې وشي، چې د افغانستان علمي او اکاډميکه برخه ورسره قوي پرمختګ وکړي. پوهانو، ليکوالو او فرهنګيانو ته پکار ده، چې د اسلامي او ټولنيزو ارزښتونو تر سيوري لاندې په خپله برخه کې لوی لوی کارونه وکړي. د اتل غازي ميرويس خان نيکه د مور خبره چې زوی ته يې کړې وه د يادونې وړ ده: ((ته خدای (ج) ددې لپاره پيدا کړی يې، چې لوی کارونه ترسره کړې او د خدای مخلوق ستا په خدمت هوسا او ارام شي، نو د مور له مړينې وروسته به يې تل دا وصيت تکراراوه او ويل به يې: زما مور ماته د لويو کارونو د تر سره کولو وصيت کړی، زه بايد همغسې کارونه وکړم)) (رفيع،۱۳۹۱: ۱۹۶-۱۹۷).

همدې ته په پام پر موږ هم لازمه ده، چې په اکاډميکو برخه کې د خپلو اسلافو پر پله پل کېږدو.

علمي، ادبي او فرهنګي ناستې بايد نه يوازې د علمي او فرهنګي غنا او پرمختګ باعث بلکې له بايد د اخلاقو، علمي سلوک او روشونو د زده کړې تربيوي مرکزونه هم شي. حضرت عمرالفاروق (رض)

فرمایلي دي: ((تَعلَمُو العِلمَ وَ تَعلَمُو لِلعِلمُ السَکِینَة وَ الحِلمَ)) ژباړه: علم زده کړئ او د علم (د ښکلا او ګټورتیا) لپاره ارامي او حلم (نرمي او زغم) زده کړئ. (درسوال، ۱۴۰۰: ۲۵۳)

بل ځای په یوه موقوف حدیث کې راځي: ((تادبو ثم تعلمو)). لومړی ادب زده کړئ، بیا علم تر لاسه کړئ. له دې څخه هدف دادی چې انسان باید د علم، علم زده کړې تر څنګ باید په اخلاقي لحاظ هم لوړ وي، تر څو په پایلو ولاړې زده کړې رامنځته شي.

له دې ورهاخوا د ادبي او علمي ناستې بله ښېګڼه دا ده، چې انسان ته د وینا کولو، فصاحت او بلاغت ځواک ورکوي. که د پوهې لرلو سربېره یو کس په دې برخه کې هم پیاوړی وي، ډېره نتیجه پرې مرتبه کېږي. د فصیحې او بلیغې وینا کولو ارزښت خورا زیات دی، په اورېدونکي ښه اغیز ښندي. د افهام او تفهیم پروسه پیاوړی کېږي. په اسلامي ارشاداتو کې یې هم ارزښت په ډاګه دی. حضرت عایشې صدیقه (رضی الله تعالی عنها) فرمایي: ((کَانَ کَلامُ رَسُول الله (صلی الله علیه وسلم) کَلاماً فَصلاً یَفهُمهُ کُلُّ مَن سَمِعَهُ)). ژباړه: د حضرت رسول الله (صلی الله علیه وسلم) کلام (د خبرو الفاظ) داسې جلا جلا وو، چې هر اورېدونکی به پرې پوهیده. (درسوال، ۱۳۸۹ ل: ۲۴۲)

د عالم ارزښت او مسئولیت

په اکاډمیکو مرکزونو کې عالمانو او پوهانو ته پکار ده، چې د محصل په علمي او فکري سپېڅلتیا او روزنه کې مؤثر نقش ولوبوي. د علمي بحثونو او نظریو په برکت سره د محصل فکر او علمي لیدلوری لا وړانګن کړي. علامه افغاني علم له ډیوې او عالم له پانوس (شیشې) سره ورته ګڼلی او لیکي: ((ښاغلو! زه هغه وګړو ته هک پک یم، چې شپه تر سهاره ډیوې ته (شمس بازغه) لولي او هېڅکله یې پر دې خبره غور نه دی کړی چې له ډیوې څخه ښیښه وکاږي، نو له ډیوې څله لوګی پورته کېږي او په ډیوه کې د ښیښې اېښودلو څخه څنګه لوګی ورکېږي)) (رازقي، ۱۳۸۸: ۱۰۱)

عالم چې د ټولنې د خیر او فلاح لپاره کار وکړي، په علم عمل وکړي، نورو ته یې ور وښیي الله (ج) ته خورا محبوب وي، همدا علت دی چې په قران عظیم الشان کې یې ستر صفتونه شوي دي. د المجادلې سورت د (۱۱) ایت شریف کې فرمایي: ((یَرفَعِ اللهُ الّذین ءآمَنُو مِنکُم وَالّذِینَ اُوتُو العِلمَ دَرَجْت)) ژباړه: الله (ج) له تاسو څخه د خپلو هغو بندګانو درجې چې ایمان یې راوړی او د هغه کسانو چې پوهه ورته ورکړل شوې ده پورته کوي. یعنې د مومنانو او عالمانو درجې یې پورته کړې دي)) (درسوال، ۱۳۸۹: ۲۶۰)

د ترمذی شریف دویم ټوک کې یې په اړه راغلي: ((فَضلُ العْالِم عَلَى العَابِد كَفَضلِي عَلى اَدنَاكُم)) ژباړه: رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د عالم فضلیت په عابد باندې داسې دی لکه زما فضلیت ستاسو په یو ادنی شخص باندې. (درسوال،۱۳۸۹: ۲۶۰)

د علمي استغنا لپاره لازمه ده، چې عالم هیڅ وخت له علمي حقایقو څخه سترګې پټې نه کړي. مترلینګ وایي: ((که زه د حقیقت په اظهار کې زیان ووینم پروا نشته، خو چې حقیقت زما د چوپوالي په وجه زیانمن نشي)) (الفت،۱۳۸۷: ۴۷۴)

ادب او فرهنګ

ادب له لویه سره د ژوند مهذبه ژباړه ده، چې په اغېزناکو کلمو او الفاظو تر سره کېږي. ادب او فرهنګ د ټولنې په جوړښت، پایښت، نوښت او پرمختګ کې رغنده رول او درونډ رسالت لري، چې انسان او انساني ژوند ته ښکلا ورکوي. ولټېر لیکي: ((تر څو چې د ادب قلم زما په لاس کې دی، هیڅکله به ونه وایم، چې ولې مې شاهي تاج په سر باندې نشته)) (الفت،۱۳۸۷: ۵۱۰).

د هرې ټولنې ادبیات له خپلو ټولنیزو ارزښتونو څخه راټوکېدلي وي، ددې لپاره چې ادب او فرهنګ د ټولنې لپاره موثر واقع شي، پکار ده چې ادبي او فرهنګي ناستې مو له اسلامي، ټولنیزو او کلتوري ارزښتونوسره ملې وي. په ټوله کې ادبي او فرهنګي ناستې د یوې ټولنې تاریخ، کلتور او ژبه ساتي او ټولنه متمدنوي. د فرهنګونو وده، پرمختګ او ساتل د علومو په ترقی کې نغښتې، کله چې کوم هېواد کلتوري او فرهنګي یرغل ته زړه ښه کوي، علت یې دادی چې هلته د پوهې ګراف راټیټ وي. افغانان داسې اصیل فرهنګ او تمدن لري، چې نورې نړۍ ته یې د متمدنوالي الهام ورکړ. همدا فرهنګي او ادبي ناستې دي، چې له نورو ښېګڼو سربېره د فرهنګ، ویاړلواسلافو د یاد او لرغوني تاریخ د ساتنې او ودې بهترین مرکزونه دي، حبیب الله رفیع لیکي: ((د افغانستان ملي کلتور د پنځو زرو کلونو په اوږدو کې تشکل کړی، رنګ یې اخستی او د افغان ملت د ټولو جوړونکو قومونو معنوي میراثونه په کې را غونډ شوي دي)) (رفیع ،۱۳۹۶: ۱۵۱)

فرهنګ د یوې ټولنې هغه هینداره ده، چې ټول کړه وړه یې ترې معلومېږي. همدا فرهنګي ناستې او غونډې دي، چې په وسیله یې خپل فرهنګ نورو ته منعکس کېدلای شي. لازمه ده چې فرهنګي برخې ته کار وشي، همدا ارزښتناکه برخه ده، چې د یوې ټولنې کړه وړه ترې لا ښه معلومېږي. استاد سید اصغر هاشمي یې په اړه لیکي: ((د ملتونو په فرهنګي موضوع کې د یادونې وړ خبره د خلکو اخلاقي معیار معلومول دي)) (هاشمي، ۱۳۹۸: ۲۸۰)

د استاد خبره دقیقه ده فرهنګي ناستې زموږ د ټولنې اخلاقي معیارونه لا پسې لوړوي. په ټوله کې ادب او فرهنګ ته وده ورکول، فکري پوخوالی او د ولسونو اصیل فرهنګ پیاوړي کول، د همدې ډول ناستو محصول دی، چې د روڼ اندو پوهانو او ځیرکو محصلانو له خوا په پوهنتونونو کې جوړېږي او په پایله کې د علم په وړاندې د ټولنې د عام ذهنیت ګراف لا لوړېږي.

د پوښتنپاڼې پر اساس د څېړنې موندنې

پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي غونډو جوړېدل په اکاډمیکو مرکزونو پورې تړلې موضوع ده. همدې ته په پام مې غوره وګڼله، چې په اړه یې د کادري غړو او مسلکي کسانو نظر له ځانه سره ولرم، چې په خپله څېړنه کې لا غوره او موثرې پایلې ته ورسېږم. د یوولسوپوښتنو پوښتنپاڼه د(خورا زیات، زیات، لږ او بیخي لږ) معیار په درجه بندۍ سره (٦٢) تنو مسلکي او کادري غړو په پوره ډاډ او اطمینان سره راته راځواب کړې، چې (SPSS) پروګرام په واسطه یې تحلیل، تر لاسه شوې پایله او مؤثر نظرونه په لاندې ډول دي:

د ډیټا پوښتني

۱ ـ په پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي غونډو جوړول د اکاډمیکې ارتقا لپاره خومره مؤثر دي؟
۲ ـ په پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي غونډو جوړول د محصل له فکري نبوغ سره څومره مرسته کوي؟
۳ ـ په پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي غونډو جوړول د ځانګړي میکانیزم په اساس څومره مؤثریت لري؟
۴ ـ په پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي غونډو جوړول د کادري غړو او محصلانو په جرأت، منطق او استدلال کې څومره پوخوالی راولي.
۵ ـ د اسلامي، ملي، ټولنیزو او اکاډمیکو ارزښتونو تر سیوري لاندې دا ډول غونډې جوړول د عامه ذهنیت جوړولو لپاره څومره مؤثریت لري؟
۶ ـ څومره موافق یاست، چې په پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي غونډو جوړول کادري غړو او محصلانو ته پراخې مطالعې ورکولو توان ورکوي؟
۷ ـ څومره موافق یاست، چې یادې غونډې جوړول استاد او محصل له چېپتړي زده کړو څخه با هدفه، تطبیقي او په پایلو ولاړو زده کړو ته رابولي؟
۸ ـ څومره موافق یاست، چې د ټولني په رغښت، فکري ودې، علمي استغنا او پرمختګ کې د علم، ادب او فرهنګ دري بعدي مثلث مبرمه ونډه لري؟
۹ ـ څومره موافق یاست، چې ددې غونډو د جوړولو لپاره د لوړو زده کړو وزارت له لوري متداومه کړنلاره جوړول مهم دي؟
۱۰ ـ تجربو ثابته کړې، چې په پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي غونډو جوړول مؤثر او مُثمر تمامیدای شي څومره موافق یاست؟
۱۱ ـ څومره موافق یاست چې د علمي بحثونو، مناظرو او کره کتنو له اړخه علوم، فنون او کلتورونه د نوښت او رغښت په په لور ګام اخلي.

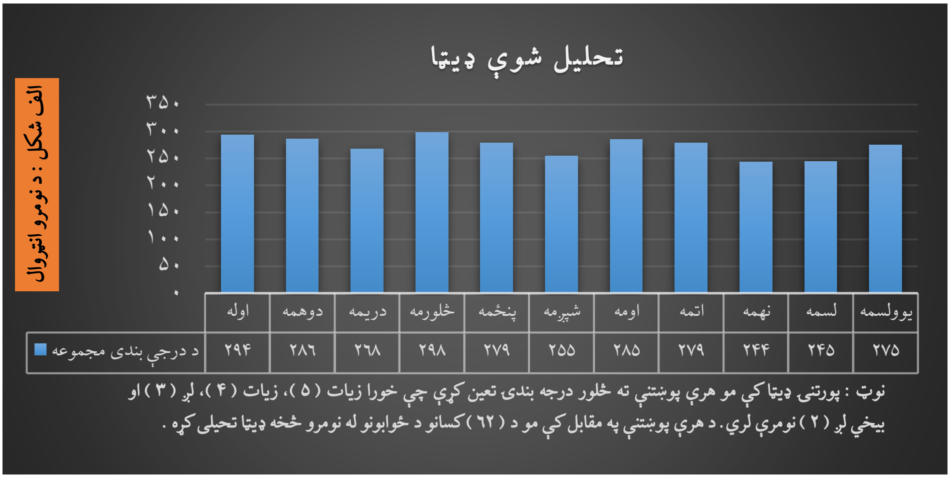

لومړی انځور: د فیصدۍ په اساس تحلیل شوې ډیټا

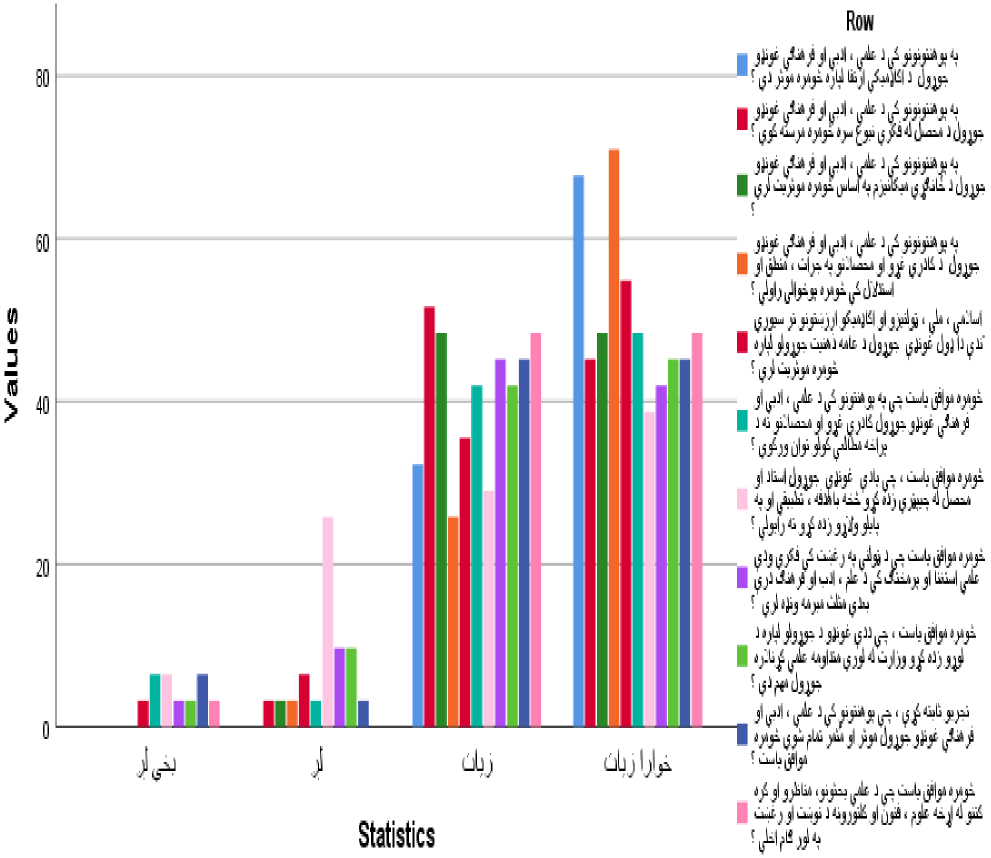

دویم انځور: د ګراف په واسطه تحلیل شوې ډیټا

د تحلیل شوې پوښتنپاڼې پایله

د پوښتنپاڼې له ځوابولو څخه معلومه شوه، چې په لوړې فیصدۍ سره په پوهنتو نونو کې علمي، ادبي او فرهنګي غونډې جوړول مؤثرګنل شوي دي. دا يې د تحصيلي نظام او اکاډميکي ارتقاء لپاره غوره او پر ځای اقدام ګڼلی. روښانه شوې چې دا ډول غونډې د فکري نبوغ، خلاق ذهن، علمي منطق، جرأت او د تدریس پروسې له کیفیت سره بشپړه همکاري کولای شي.

د پوښتنپاڼې له ځوابولو وروسته د ګډونوالو ځینې نظرونه چې د دا ډول غونډو د جوړېدو لپاره لا موثر ګڼل شوي په لاندې ډول دي:

د ګډونوالو اغېزناک نظرونه

ددې ډول ناستو لپاره بايد په پوهنتونو نوکې د استادانو او محصلانو د مشاوري ځانګړی دفتر موجود وي، چې دا ډول ناستې د وخت اړتیاوو، د محصلانو اولیتونو او علاقې ته په پام ترتیب کړي. له دې سربېره دې ډول غونډو ته باید د لوړو زه کړو وزرات له لوري ځانګړی طرزالعمل جوړل شي، چې قانوني صبغه پیدا کړي او د تضمین کیفیت په پروسه کې ځانګړی معيار او نومره ورکړل شي.

د څېړنې موندنې

د موضوع تحلیل، سپړنې او تحلیل شوې ډېټا ته ارقام ن په پام ویلای شو، چې په پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي غونډو مؤثریت شتون، دې ډول ناستو ته ځانګړی میکانیزم او قانوني طرزالعمل جوړول اود تضمین کیفیت پروسه ورسره لا پیاوړي کېدل ددې څېړنې مهمې موندنې دي. په پوهنتونونو او نورو اکاډمیکو مرکزونو کې ممکن ادبي ناستې تر سره شوې وي او یوازې په شفاهي ډول د یوه نظر په بڼه غوره ښودل شوې وي ؛ ولې دلته روښانه شوه چې په پوهنتونونو کې دا ډول غونډې جوړول هم مؤثریت لري هم ګټوریت.

مناقشه

متمدنه او بسیا ټولنه په لوړو علمي، ادبي او فرهنګي افکارو ښکلي وي. هغه چې وایي عالمان د ټولنې ستوري او لیکوال یې سترګي دي پر ځای خبره ده. علوم او فنون باید د انسان او ټولنیز ژوند د ښېګڼې او ښکلا لپاره لوړو ارزښتونو ته په پام زده کړل شي، نورو ته وروښودل شي. همدا د افکارو او نظریاتو ډګر دی، چې علوم ورسره ورځ په ورځ د ارتقاء په لور ګامونه اخلي. د عالي او علمي افکارو د اورېدلو، وړاندې کولو، نقد کولو او تحلیل حوصله ولرو ؛ نو پوه شئ، چې اکاډمیک او تحصیلي بهیر مو د مؤثریت او ګټوریت تومنه پیدا کولای شي.

پایلې

د یوه ځانګړي میکانیزم په لرلو سره پوهنتونونو کې د علمي، ادبي او فرهنګي غونډو جوړول څو اړخیزې ګټې لري. د علومو او فنونو نني پرمختللي مزل سره مو روانوي، د پراخه مطالعې کولو، زیاتو معلوماتو لرلو، قوي علمي منطق پیداکولو، علمي او عالي افکارو د اورېدلو او وړاندې کولو، جرأت، فصاحت او بلاغت پیداکولو توان راکوي. له دې سره اکاډمیک مرکزونه د کیفیت له اړخه پرمختګ کوي، زده کړې ورسره متداومې، ګټورې او تطبیقي کېږي، بالاخره د لوړو زده کړو له اړخه یوه بسیا او متمدنه ټولنه رامنځته کېږي.

سرچینې

الفت، گل پاچاه. (۱۳۸۷). د الفت نثري کلیات، د محمد اسماعیل یون سریزه او راټولونه، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.
حکیمي، رحمت الله. (۱۴۰۰). د زړه خبرې، کابل: مستقبل خپرندویه ټولنه.
درسوال، مولوي محمود. (۱۳۸۹ ل). اسلامي اخلاق: د پوهنې مطبعه.
رازقی، شاهد حسن. (۱۳۸۸). د سیدجماالدین افغان اند او ژوند، د عبدالمالک همت ژباړه، کابل: مستقبل خپرندویه ټولنه.
رفیع، حبیب الله. (۱۳۹۱). د زمانې پلونه، پېښور: میهن خپرندویه ټولنه.
رفیع، حبیب الله. (۱۳۹۶ل). ملي کرښه، کابل: امان خپرندویه ټولنه.
غضنفر، اسدالله. (۱۳۹۸). څراغ، دویم چاپ، جلال اباد: مومند خپرندویه ټولنه.
غضنفر، اسدالله. (۱۳۹۳). کلتور او ټولنه، جلال اباد: مومند خپرندویه ټولنه.
کابل مجله. (۱۳۵۶). علمي، ادبي، اجتماعي، فلسفي او هنري میاشتنۍ مجله، لومړی گڼه، (د افغاني سیدجمال الدین د اتیاتیم تلین افتتاح غونډه کې د محمد صدیق روهي وینا)، پښتو ټولنه، کابل: افغانستان.
ناگار، فضل ولي. (۱۳۹۷). معاني، پېښور: میهن خپرندویه ټولنه.
هاشمي، سید اصغر. (۱۳۹۸). ژبنۍ او ادبي څېړنې (د کابل پوهنتون د Ph. D سکالروانو مقالې)، ننگرهار: هاشمي خپرندویه ټولنه.

اخلاق تحقیق و اهمیت رعایت آن در بهبود تحصیلات عالی

پوهندوی دکتور سید ابراهیم فرخاری

دیپارتمنت پرورش حیوانات، پوهنځی علوم وترنری، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان

ایمیل: sifarkhary@gmail.com

چکیده

همان‌گونه‌که رعایت قوانین، مقررات، ارزش‌ها و رفتارهای قابل توقع در هر بخشی از زندگی لازم و ضروری می‌باشد، در فرایند کار تحقیقی نیز باید دسته‌یی از ارزش‌ها، اصول و قواعد رعایت گردد که تحت عنوان اخلاق تحقیقی پیشکش می‌گردد. اصول اخلاق تحقیقی مشمول صداقت و امانت‌داری، واقع‌گرایی و بی‌طرف بودن، احترام به افراد و اشخاص شامل در تحقیق، فایده‌رسانی و عدم سوءاستفاده، محرم نگهداشتن راز افراد و اطلاعات موجود، عدم تبعیض و در نظرداشت منافع ملی، نقدپذیری، احترام به مالکیت معنوی و استناد درست، عدالت و قواعد استفاده از حیوانات در تحقیق می‌گردد که دانستن و در نظر گرفتن آن‌ها برای اعضای کادر علمی تحصیلات عالی و محصلین الزامی می‌باشد. نتیجهٔ رعایت این موازین اخلاقی در تحقیق، سبب افزایش اعتماد و اعتبار محقق و تحقیق، افزایش مؤثریت تحقیق، رفاه مردم و مملکت، ترویج اخلاق اجتماعی و احترام متقابل، و ایجاد روابط و همکاری میان محققین و مردم و در نهایت بلند رفتن کیفیت تحصیلات عالی می‌گردد.

اصطلاحات کلیدی: اخلاق؛ اخلاق تحقیقی؛ اصول اخلاق تحقیقی؛ مزایای اخلاق تحقیقی؛ تحصیلات عالی؛ محقق

Research Ethics and Its Importance in Improving Higher Education

Assistant Prof. Sayed Ibrahim Farkhary

Department of Animal Production, Faculty of Veterinary Sciences, Kabul University, Kabul, Afghanistan

Email: sifarkhary@gmail.com

Abstract

As compliance with laws, regulations, values, and expected behaviors is necessary for every part of life, in the process of research work, a set of values, principles, and rules should be followed, which are offered under the title of research ethics. The principles of research ethics include honesty and trustworthiness, realism and impartiality, respect for individuals and persons included in the research, usefulness and non-abuse, keeping confidential the secrets of individuals and available information, non-discrimination and taking into account national interests, criticism, respect for intellectual property and Correct citation, justice and the rules of using animals in research are mandatory for all researchers, university staff and students to know and consider. Observing these ethical standards in research increases the trust and credibility of researchers and analysis, increases the effectiveness of research, the well-being of people and the country, promotes social ethics and mutual respect, creates relationships and cooperation between researchers and the public, and ultimately increases the quality of higher education.

Keywords: Ethics; Research Ethics; Principles of Research Ethics; Benefits of Research Ethics; Higher Education; Researcher

مقدمه

واژه اخلاق جمع خُلق بوده و معنی آن خوی، رفتار و عادت می‌باشد. به مجموعۀ از اعمال و رفتاری اخلاق گفته می‌شود که از سرشت درونی و روحی ناشی می‌گردد. اخلاق یعنی تفکیک درست از نادرست و رفتن بسوی یک راهکار درست می‌باشد. مسئولیت‌پذیری و رفتار اخلاقی یکی از تفاوتهای اساسی انسان با سایر مخلوقات خداوند "ج" است (منجیری، ۱۳۹۴). در قرآن عظیم‌الشان حضرت رسول الله "ص" نیز نسبت داشتن اخلاق پسندیده مورد توصیف قرار گرفته است (سوره قلم: ۴).

اخلاق، مجموعۀ از قواعد رفتاری را به ما عرضه می‌دارد و با این ویژگی که تخطی از آن معمولاً نتایج ناراحت‌کننده‌یی برای شخص خطاکار به همراه دارد. با این حال، اوامر اخلاقی مجموعۀ از ارزش‌ها و اصولی است که در یک جامعه معتبر شناخته می‌شود و سرپیچی از آن با اجبار اجتماعی مواجه می‌گردد (منجیری، ۱۳۹۴).

اخلاق کاری یا حرفه‌یی بخشی از اخلاق است که مشمول بایدها و نبایدها و درست و نادرست‌ها در فعالیت‌ها و مشاغل روزمره می‌گردد. هر فعالیت و شغل دارای اصول اخلاقی می‌باشد که باید توسط افراد شاغل عملی گردد. یکی از فعالیت‌های اساسی روزمره کادر علمی تحصیلات عالی، استادان و محصلین پوهنتون‌ها انجام تحقیق می‌باشد و تحقیق دارای موازین اخلاقی است که رعایت آن منجر به بهبود کیفیت و اعتبار تحصیلات عالی در کشور می‌شود (منجیری، ۱۳۹۴؛ Rahimi and Babayi, 2013; Abbasi, 2018). بنابراین، در مقاله حاضر معرفی اخلاق تحقیقی، اصول اخلاق تحقیقی و اهمیت و فوایید رعایت این اصول اخلاقی در تحصیلات عالی به بحث گرفته شده است تا استادان و محققین توجه خویش را به آن مبذول گردانیده و در نظر بگیرند.

تعریف اخلاق تحقیقی

اخلاق تحقیقی مجموعۀ از قواعد، ارزش‌ها و دستورالعمل‌های اخلاقی است که ما را در مورد چگونگی انجام و انتشار تحقیقات علمی راهنمایی می‌کند. اخلاق تحقیقی بر معیارهای رفتار محققان حاکم بوده و این دستورالعمل‌ها برای انجام مسئولانه‌ی تحقیق ضروری پنداشته می‌شود (شروانی، ۱۳۸٦؛ تابعی و محمودیان، ۱۳۸٦؛ Israel and Hay, 2006).

تحقیقاتی که به موضوعات انسانی یا مشارکت‌کنندگان مربوط می‌شود، نگرانی‌های اخلاقی مشروع اجتماعی و اداری متمایز را مطرح می‌کند و اخلاق تحقیقی بدون ابهام در بررسی مسایل اخلاقی مورد توجه قرار می‌گیرد (زاهدپاشا و همکاران،۱۳۸۲؛ Israel and Hay, 2006).

اصول کلی اخلاق تحقیقی

۱. صداقت و امانت‌داری

علما هیچ اخلاق و نیکی را به اندازهٔ صداقت خوب و پسندیده و هیچ بدکاری را به اندازه دروغ برای افراد و جامعه خطرناک و زیان‌بار نمی‌دانند و از ویژگی‌های اخلاقی جامعهٔ سالم و رشدیافته گسترش خوی امانت‌داری در میان افراد آن است (سباعی، ۱۳۹۴).

یکی از اصل‌های مهم اصول اخلاق تحقیقی، صادق بودن و عدم کذب با کسانی می‌باشد که از تحقیق نفع می‌برند و به شکل مستقیم و غیر مستقیم در تحقیق شرکت کرده اند. جز اصلی دیگر، صداقت در مورد نتایج بدست آمده و عدم تقلب در روش انجام تحقیق می‌باشد. تضمین صداقت و خلوص نیت، عمل به توافقات و وعده‌ها، عدم ایجاد توقعات و وعده‌های نادرست خیلی مهم است. نمونه‌هایی از اقدامات غیرقابل قبول عبارتند از: جعل با ایجاد نتایج نادرست، جعل با دستکاری و یا انتخاب نامناسب معلومات، سرقت ادبی با سوء استفاده یا استفاده از عقاید و ارایه نادرست معلومات (Pimple, 2002; Henry, 2009).

امانت‌داری عبارت از ادای مسئولیت و پرداخت حقوق می‌باشد. محقق آن‌چنان‌که تحقیق تنظیم شده است و دقیقاً روشی که برای بدست آوردن نتایج انتخاب شده است بدون کدام کمی و کاستی و تغییرات سلیقوی انجام دهد. هم‌چنان هرچیزی‌که به حیث نتیجه بعد از انجام تحقیق بدست می‌آید، بدون دستکاری و تقلب گزارش دهد، در صورتی‌که نتایج حاصله تغییر داده شود، در حقیقت خیانت تحقیق صورت گرفته است (Ahearne, 2011).

۲. واقع‌گرایی، بی‌طرف بودن، عدم تبعیض و در نظر گرفتن منافع ملی

اجتناب از جهت‌گیری در طرح تحقیق، تجزیه و تحلیل ارقام بدست آمده، تفسیر نتایج، در نظر گرفتن قرابت فامیلی و عواطف انسانی برای یک محقق لازم و ضروری است و هر چیزی‌که بدست می‌آید، باید ارایه گردد. از تبعیض بر اساس سن، جنس، نژاد، قومیت یا سایر عواملی که منجر به تحقیر و توهین افراد و گروهای انسانی می‌شود، خودداری گردد (Navalta, et al., 2019; Demuijnck, 2009).

استقلال تحقیق باید روشن باشد و هرگونه تضاد منافع یا جانب‌داری باید صریح باشد. تضاد منافع زمانی به وجود می‌آید که تعهد محقق توسط تأمین‌کننده مالی برای انجام تحقیقات مستقل به خطر بیفتد یا ممکن است به نظر برسد که به خطر افتاده است. تضاد منافع می‌تواند طور زیر باشد (Oliver, 2010):

- بدست آوردن منفعت شخصی یا منفعتی برای یکی از اعضای خانواده خود یا شخص دیگری که با آن‌ها رابطه شخصی نزدیک ناشی از تحقیق دارند.

- ممکن است مالی یا غیر مالی باشد و یا تعهداتی در قبال شخص یا ارگانی دارد که به نظر می‌رسد به عنوان تأثیر باالقوه از طرف آن‌ها بر انجام مستقل و آزادانه تحقیق اعمال نفوذ کند.

در هر مرحله‌ی از تحقیق در نظر گرفتن منافع ملی و ارزش‌های اسلامی برای یک محقق لازم و ضروری است. در وقت آماده کردن طرح تحقیق، محقق باید منافع مملکت و مردم و اصول و قواعد اسلامی را مدنظر بگیرد. رعایت اصول اسلامی و منافع ملی سبب خوشنودی الله "ج" و مردم می‌گردد (سوره آل‌عمران: ۱۳۳-۱۳۴، سوره فصلت: ۳۴).

۳. احترام به افراد و اشخاص شامل در تحقیق

همه شرکت‌کنندگان در تحقیق باید داوطلبانه و بدون هرگونه اجبار یا اعمال نفوذ شرکت کنند و حقوق، حیثیت و استقلال آن‌ها باید محترم شمرده شود. فرد خودمختار قادر به مشوره در مورد اهداف شخصی خود بوده و تحت هدایت چنین مشورتی عمل کند. احترام گذاشتن به خودمختاری به معنای اهمیت دادن به نظریات و انتخاب‌های مورد توجه افراد خودمختار است و در عین حال از ایجاد ممانعت در اعمال آن‌ها خودداری می‌کند. اما، زمانی‌که یک شرکت‌کننده‌ی باالقوه در تحقیق اگر فاقد ظرفیت برای تصمیم‌گیری مستقل باشد، احترام به آن مستلزم محافظت از آن در برابر آسیب‌های باالقوه است. ظرفیت تعیین سرنوشت در طول زندگی تنها در فرد بالغ، کاملاً از نظر جسمی و روحی سالم، وجود دارد و برخی از افراد به دلیل بیماری، ناتوانی ذهنی یا شرایطی که به شدت آزادی را محدود می‌کند، این ظرفیت را به طور کامل یا تا حدودی از دست می‌دهند. احترام به افراد نابالغ و ناتوان ممکن است مستلزم محافظت از آن‌ها در زمان بلوغ یا زمانی باشد که ناتوان هستند. برخی از افراد نیاز به حمایت گسترده دارند، حتی تا اندازۀ که آن‌ها را از تحقیقات خطرزا باید کنار گذاشت (Lawrence et al., 2013).

۴. فایده‌رسانی و عدم سوءاستفاده

تعهد اخلاقی برای به حداکثر رساندن منافع ممکن و به حداقل رساندن آسیب‌های احتمالی برای پاسخ‌دهندگان باید در اولویت کاری یک محقق باشد. تحقیق باید مفید باشد و ارزش آن نسبت به هر خطر یا آسیبی بیشتر باشد. هدف اساسی محققین باید به حداکثر رساندن منفعت تحقیق و به حداقل رساندن خطر احتمالی آسیب برای شرکت‌کنندگان و محققین باشد. تمام خطرات و آسیب‌های احتمالی باید با اقدامات احتیاطی قوی کاهش یابد (Edwards, 2004).

در طرح تحقیق، نیاز به ارزیابی مطلوب خطر/ منفعت، مستلزم ارزیابی احتمالات مضرات و منافعی است که ممکن است به وجود بیاید. اصطلاح "ریسک" به طور کلی برای اضرار استفاده می‌شود؛ اما

احتمال منافع نیز باید در نظر گرفته شود. بسیاری از اضرار و فواید احتمالی باید در نظر گرفته شود. به عنوان مثال، خطرات آسیب روانی، آسیب جسمی، آسیب قانونی، آسیب اجتماعی و آسیب اقتصادی و مزایای مربوطه وجود دارد، در حالی‌که محتمل‌ترین انواع آسیب‌ها برای شرکت‌کنندگان در تحقیق، آسیب‌های روانی یا فزیکی یا اجتماعی و مالی است (Walton and Hassreiter, 2015).

کشف این‌که چه چیزی در واقع منفعت دارد، ممکن مستلزم در معرض خطر قرار دادن افراد باشد. انجام تحقیقات بدون خطر، سبب پیشرفت و رفاه انسان و جوامع انسانی می‌شود. با این حال، در مواردی که پروژه تحقیقاتی مستقیماً به نفع شرکت‌کنندگان نباشد، در صورتی‌که مزایای گسترده‌تری برای دیگران در آینده داشته، خطرات را پس از ارزیابی دقیق توجیه کرده می‌توانیم (Zhong, 2011).

۵. محرمانه بودن و حفاظت از رازهای مهم

یکی از رویکردهای مهم اخلاقی، ناشناس نگهداشتن شرکت‌کننده‌هایی است که نمی‌خواهند افشا شوند. این کار شامل عدم افشای نام، مشخصات شخصی، آدرس و یا هر گونه اطلاعات دیگری در مورد شرکت‌کنندگان است که ممکن است هویت او را فاش کند.

در طراحی پروژه تحقیقاتی، محققان در نظر خواهند داشت که آیا معلومات شخصی، از جمله مصاحبه با شرکت‌کنندگان، مورد مطالعه قرار می‌گیرند یا خیر. در این صورت، کسب رضایت آگاهانه مستلزم رعایت محرمانه بودن شرکت‌کنندگان می‌باشد. طیف وسیعی از گزینه‌ها برای کسب رضایت شرکت‌کنندگان وجود دارد که شامل استفاده از نقل قول با یا بدون ذکر منبع و ناشناس ماندن کامل است. معلومات تولید شده توسط تحقیق باید به طور ایمن و مطابق با قوانین مربوطه و سیاست‌های سازمانی ذخیره شوند. بعضی از روش‌های تحقیق و نتایج آن‌ها ممکن است به دست سوءاستفاده‌کنندگان رسیده و منجر به استفاده از روش‌ها و نتایج بر علیه جوامع انسانی گردد. از دادن جزییات روش‌های تحقیقی که امکان ایجاد خطر به جوامع انسانی می‌رود، باید اجتناب به عمل آید. این سوءاستفاده‌ها اکثراً در تحقیقات مایکروبیولوژیکی صورت می‌گیرند. بعضی اوقات عوامل میکروبی کشنده توسط سازمان‌های مخرب به شکل انبوه تولید شده و برای ازبین بردن انسان‌ها استفاده می‌شود که اصطلاح بیوتروریزم به آن اطلاق می‌گردد (Baez, 2002; Bos, 2015).

٦. موافقت آگاهانه

رضایت آگاهانه به این معناست که شخص آگاهانه، داوطلبانه و هوشمندانه برای شرکت در یک تحقیق رضایت می‌دهد. رضایت آگاهانه مستلزم آن است که کارکنان در تحقیق و شرکت‌کنندگان باید در مورد تحقیق به شیوۀ قابل فهم و بدون اصرار یا انگیزه‌های نامناسب مطلع گردند. اطلاعات باید شامل روش

تحقیق، اهداف، خطرات و مزایای پیش‌بینی‌شده و گفتگویی باشد که به شرکت‌کننده این فرصت را می‌دهد تا سوال بپرسد و در هر زمان از تحقیق کناره‌گیری کند. ماهیت اطلاعات باید به گونهٔ باشد که افراد با علم خویش بتوانند تصمیم بگیرند که آیا مایل به مشارکت در ارتقاء دانش هستند یا خیر. حتی زمانی‌که منافع مستقیمی برای آن‌ها پیش‌بینی می‌شود، شرکت‌کنندگان باید به وضوح دامنه خطر و ماهیت داوطلبانه مشارکت را درک کنند (Steinke, 2004).

درک مستلزم این است که نحوه و زمینهٔ که در آن اطلاعات منتقل می‌شود، به اندازهٔ خود اطلاعات مهم است. به عنوان مثال، ارایه اطلاعات به شکل خیلی سریع یا گیج‌کننده ممکن است بر توانایی شرکت‌کننده برای انتخاب آگاهانه تأثیر منفی بگذارد. از آن‌جایی‌که توانایی درک یک شرکت‌کننده تابعی از هوش، عقلانیت، بلوغ و زبان است، لازم است ارایه اطلاعات نظر به قابلیت درک شرکت‌کننده باشد. محققین مکلف اند تا اطمینان حاصل کنند که شرکت‌کننده اطلاعات را درک کرده است (Crow, et al., 2006).

زمانی‌که درک به شدت محدود شده باشد، ممکن است نیاز به تدارک ویژهٔ باشد. برای مثال، در شرایط بالغ نبودن یا ناتوانی ذهنی (مثلاً، نوزادان و کودکان خوردسال یا آن‌هایی که دارای معلولیت ذهنی هستند). شرکت‌کنندگان باید این فرصت را داشته باشند که تا اندازه توان انتخاب کنند، آیا در تحقیق شرکت کنند یا نه. این وضعیت هم‌چنین مستلزم کسب اجازه از طرف‌های دیگر به منظور محافظت از شرکت‌کنندگان در برابر آسیب و ارایه منفعت به آن‌ها است (Steinke, 2004).

شرکت داوطلبانه مستلزم آن است که یک شرکت‌کننده تصمیم خود را بدون اجبار یا فشار اتخاذ کند. اجبار زمانی اتفاق می‌افتد که یک تهدید آشکار به ضرر، عمداً از سوی یک شخص به دیگری ارایه شود تا متابعت کند. در مقابل، نفوذ نامناسب از طریق پیشنهاد پاداش بیش از حد، ناموجه، نامناسب یا سایر موارد به منظور دست‌یابی به رضایت اتفاق می‌افتد. هم‌چنین، اگر شرکت‌کننده آسیب‌پذیر باشد، پاداش‌هایی‌که معمولاً قابل قبول هستند، ممکن است به تأثیرات نامناسب تبدیل شوند. فشارهای غیر قابل توجیه معمولاً زمانی اتفاق می‌افتد که افراد در موقعیت‌های اقتدار یا نفوذ قرار دارند (Demuijnck, 2009).

۷. نقدپذیری و سپاس‌گزاری

یکی از بخش‌های اخلاق تحقیقی نقدپذیری است. بسیاری از محققین در برابر هرگونه نقد (منطقی و غیر منطقی) حساسیت شدید نشان می‌دهند. روحیه نقدپذیری یکی از مهارت‌های اخلاق تحقیقی است. نقد صحیح در یک تحقیق از تکرار دوباره و اجتناب از اشتباه بسیار مهم است، چه از جانب

اساتید و چه از جانب همکاران باید به شیوه صحیح مطرح شود و نقد نباید منجر به تقابل و پرخاش گردد (Carroll, 2000; Israel and Hay, 2006).

در انجام تحقیق، همیشه گروهی از افراد و اشخاصی هستند که به محققین در رسیدن به هدف شان کمک می‌کنند. این اشخاص مشمول استاد رهنما، مشاور، خانواده، دوستان و همکاران شده می‌تواند، هریکی از آن‌ها نقش خویش را در موفقیت تحقیق ادا می‌کنند و سپاس‌گزاری و تقدیر از این افراد یکی از موارد مهم در اخلاق تحقیقی است. در بخشی از رساله باید از این افراد تشکری و قدردانی صورت گیرد (Kamat, 2006).

۸. احترام به مالکیت معنوی و استناد

یکی از مهم‌ترین بخش‌های اخلاق تحقیقی، رعایت استناد مقالات علمی می‌باشد. محققین با استفاده از مقالات و نوشته‌های علمی دیگران، می‌توانند مقالات تحقیقی خویش را غنی بسازند؛ اما سهم نویسندگان این منابع چگونه ادا می‌شود؟ این‌جاست که بحث استناد و ارجاع به عنوان یک بخش مهمی از اخلاق تحقیقی مطرح می‌شود. هر جمله و مطلبی که از مطالب دیگران وارد نوشته خود می‌کنیم، با ذکر نام نویسنده سهم آن‌ها را ادا کرده و از ایشان قدردانی می‌نماییم. به کار بردن مطلب بدون ذکر منبع و یا تغییر مطلب و به نام خود زدن، سرقت علمی بوده و عدم رعایت اخلاق تحقیقی محسوب می‌شود (Mundava and Chaudhuri, 2007; Navalta, et al., 2019).

۹. عدالت

اصل اساسی عدالت در تحقیق، رفتار برابر است و یا هم می‌توان گفت که اصل احترام به افراد است. بی‌عدالتی زمانی رخ می‌دهد که برخی از منفعت‌های اشخاص مستحق بدون دلیل موجه از آن‌ها سلب شود یا ملامتی نکات منفی تحقیق بر آن‌ها تحمیل گردد. محققان باید به تأثیر اجتماعی کلی تحقیق خویش هم در انتخاب شرکت‌کنندگان و هم در فوایید و نواقص ناشی از آن توجه دقیق داشته باشند (Greaney et al., 2012).

۱۰. استفاده از حیوانات در تحقیق

استفاده از حیوانات در تحقیقات مستلزم مسئولیت نگه‌داری درست آن‌ها و داشتن نهایت احترام و مهربانی در قبال آن‌ها است. سرپرستی حیوانات یک مسئولیت عمومی فراتر از استفاده فوری آن‌ها در تحقیق است و شامل مراقبت و نگهداری آن‌ها می‌شود؛ اما در تحقیق درک مناسب نیاز و حساسیت و نگرش جامعه نسبت به استفاده از حیوانات می‌باشد. سه اصل با اخلاق استفاده از حیوانات در تحقیق مهم است:

احترام به زندگی: حیواناتی که در تحقیقات مورد استفاده قرار می‌گیرند، باید از سلامت مناسب برخوردار باشند و حداقل تعدادی مورد نیاز برای به دست آوردن نتایج علمی معتبر شامل شوند. استفاده از انواع متفاوت شرایط اخلاقی متفاوتی دارد. شرایط انتخاب نوع مناسب و سایر عوامل اخلاقی مرتبط باید در نظر گرفته شود. علاوه براین، روش‌هایی مانند تصحیح ریاضیکی ارقام، شبیه‌سازی کمپیوتری و سیستم‌های آزمایش‌گاهی باید در نظر گرفته شوند و در صورت امکان از آن‌ها استفاده به عمل آید.

منفعت اجتماعی: پیشرفت دانش بیولوژیکی و بهبود در حفاظت از سلامت و رفاه انسان و حیوانات، دلیل عمده استفاده از حیوانات در تحقیق می‌باشد. در هر جایی‌که از حیوانات استفاده می‌شود، ارزیابی ارزش کلی اخلاقی کاربرد آن‌ها در تحقیق باید شامل در نظر گرفتن جمعیت‌های تحت تأثیر و خساراتی باشد که انتظار می‌رود حیوانات مورد تحقیق متحمل شوند.

عدم سوءاستفاده: حیوانات نیز مثل انسان‌ها دارای احساس می‌باشند. به حداقل رساندن پریشانی، درد و رنج یک امر اخلاقی مهمی در هنگام استفاده از آن‌ها است. محققین باید در نظر داشته باشند که رویه‌هایی‌که باعث درد یا ناراحتی در انسان می‌شود، ممکن است باعث درد یا ناراحتی در سایر حیوانات نیز گردد (Bishop and Nolen, 2001, Baumans, 2004).

اهمیت رعایت اخلاق تحقیقی در بهبود تحصیلات عالی

تحصیلات عالی بنیهٔ رشد و ترقی جامعه برای رسیدن به خودکفایی، رفاه و آبادی بوده و یکی از بخش‌های اساسی در تحصیلات عالی عبارت از تحقیق و نوآوری در رشته‌های مختلف می‌باشد. تحقیق خود دارای اصول اخلاقی است که رعایت اصول اخلاقی تحقیق تأثیرات مستقیمی بالای بلند رفتن کیفیت و اعتبار تحصیلات عالی دارد.

رعایت اصول اخلاقی سبب بهبود اهداف تحقیق، حقیقت‌گرایی و اجتناب از خطا می‌گردد. به گونه مثال، ممنوعیت دستکاری، جعل یا ارایه نادرست نتایج تحقیق، حقیقت را ترویج می‌کند و خطا را به حداقل می‌رساند. نشر مقالات و رساله‌های علمی واقعی و بدون خطا توسط کادر علمی تحصیلات عالی مورد توجه همگانی قرار گرفته و اعتماد مردم، مؤسسات دولتی و غیر دولتی، رهبری و ادارات حکومتی و جوامع بین‌المللی را نسبت به ارایه نتایج تحقیقی تحصیلات عالی بیشتر می‌کند.

از این‌که در تحقیق همکاری و هماهنگی زیادی میان افراد مختلف در رشته‌ها و ارگان‌های مختلف وجود دارد، در نظر گرفتن معیارات اخلاقی ارزش‌هایی را که برای کار مشترک ضروری هستند، ارتقا می‌دهند. در نهایت هماهنگی و همکاری میان کارمندان تحقیقی تحصیلات عالی و مردم و ادارات مختلف بهبود یافته و اعتبار تحصیلات عالی را نسبت به پاسخگو بودنش در قبال تحقیات مربوطه

افزایش می‌دهد. بسیاری از موازین اخلاقی کمک می‌کنند تا اطمینان حاصل شود که محققان تحصیلات عالی می‌توانند در برابر مردم و حکومت پاسخگو بوده و تمام کارهای تحقیقی با درنظرداشت منافع ملی و ارزش‌های اسلامی به پیش می‌روند.

رعایت اصول اخلاق تحقیقی در ایجاد حمایت عمومی از تحقیق کمک می‌کند. اگر مردم و مؤسسات مرتبط بتوانند به کیفیت و یک‌پارچگی تحقیق اعتماد کنند، احتمال بیشتری برای تأمین مالی یک پروژه تحقیقاتی وجود دارد.

بسیاری از مسایل اخلاقی تحقیق، ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی مهم دیگری، مانند مسئولیت اجتماعی، حفظ حقوق مردم، رفاه حیوانات، رعایت قانون اسلامی و سلامت و امنیت را بهبود می‌بخشند. خطاهای اخلاقی در تحقیقات می‌تواند به طور قابل توجهی به علم، اعتماد انسان‌ها، سلامت انسان‌ها و حیوانات آسیب برساند.

تحصیلات عالی پیشگام هرگونه تغییر و تحول علمی و اخلاقی در جامعه است؛ پس نهادینه کردن رفتارهای اخلاقی در تحقیق از اساسی‌ترین مسئولیت اعضای آن خصوصاً کادر علمی پوهنتون‌ها می‌باشد (Parsell et al., 2014; McAreavey and Muir, 2011; Scott, 2004).

نتیجه‌گیری

اساسی‌ترین رسالت کادر علمی تحصیلات عالی و پوهنتون‌ها تحقیق و نوآوری به شکل دقیق و عاری از هر گونه تخطی و تقلب می‌باشد. پیشکش رساله‌های تحقیقی معتبر و عاری از هرگونه تخطی و تقلب نیاز به رعایت موازین اخلاقی تحقیق از سوی محققین دارد. نشر نتایج واقعی از جانب کادر علمی تحصیلات عالی منجر به بیشتر شدن توجه و اعتماد مردم، مؤسسات دولتی و غیر دولتی، و جوامع بین‌المللی نسبت به تحصیلات عالی افغانستان شده و تحصیلات عالی را قادر می‌سازد تا درامد کسب کرده و بودیجه بیشتر بدست بیاورد. در نهایت، برای بلند رفتن اعتبار و کیفیت تحصیلات عالی در سطح ملی و بین‌المللی در تمام تحقیقاتی که از جانب کادر علمی آن صورت می‌گیرد، اصول اخلاقی تحقیق در نظر گرفته شود و نیاز به ایجاد یک کمیته اخلاقی در چوکات وزارت تحصیلات عالی می‌باشد.

اخلاق تحقیقی و اهمیت رعایت آن برای تحصیلات عالی در شکل ۱ خلاصه‌سازی گردیده است.

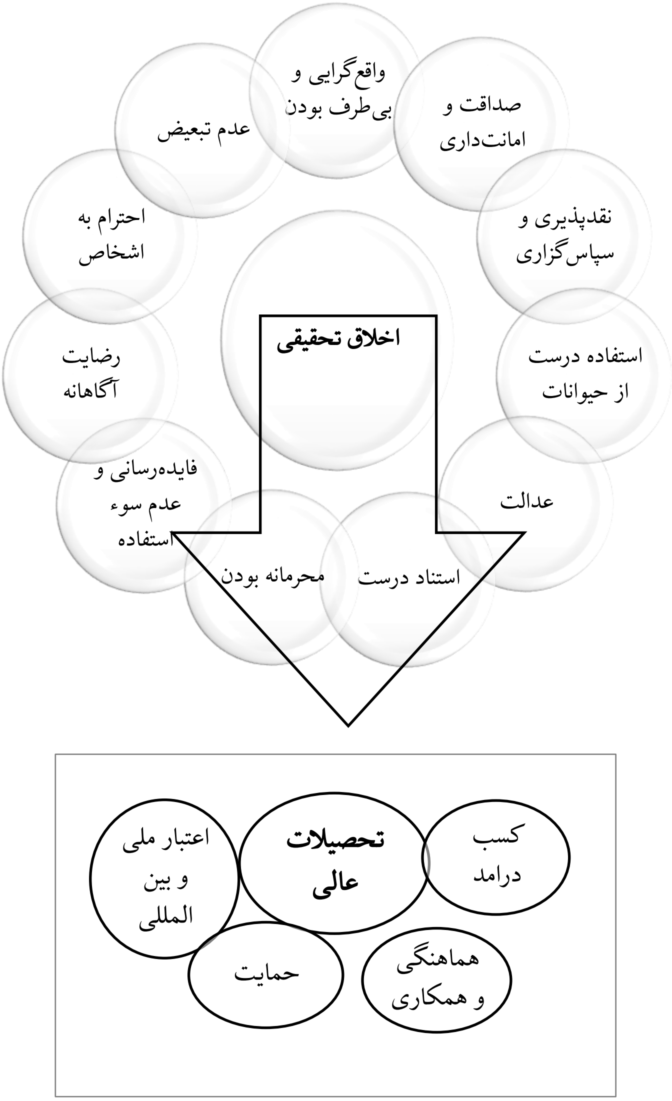

شکل ۱: اخلاق تحقیقی و اهمیت رعایت آن در تحصیلات عالی

منابع

القرآن الکریم: سوره آل عمران، ۱۳۳- ۱۳۴، سوره فصلت: ۳۴، سوره قلم: ۴.

تابعی، ض.، و محمودیان، ف. (۱۳۸۶). "اخلاق در پژوهشگری". اخلاق در علوم و فناوری، شماره ۲: ۴۹–۵۶.

زاهدپاشا، ی.، حسنجانی، ر.، و ریاحی، ح. ر. (۱۳۸۲). "میزان رعایت اخلاق پزشکی در پایان نامه‌ها و کارآزمایی‌های بالینی در دانشگاه علوم پزشکی بابل". مجله علمی پزشکی بابل، شماره ۳، دوره ۵: ۴۵–۵۱.

سایت نوار اسلام. (۱۳۹۴). "اخلاق اسلامی". کتابخانه عقیده www.aqeedeh.com.

سباعی، م. (۱۳۹۴). "اخلاق اجتماعی برای همه". ترجمه‌ی عبدالعزیز سلیمی، کتابخانه عقیده www.aqeedeh.com.

شروانی، ا. (۱۳۸۶). "رعایت اخلاق در نگارش مقالات علمی". مجله روان‌پزشکی و روانشناسی بالینی ایران، شماره ۱۳، دوره ۲: ۸۷–۸۸.

منجیری، ه. (۱۳۹۴). "رابطه بین جو اخلاقی سازمان و رفتار اخلاقی مدیران". مدیریت دولتی. دانشگاه آزاد اسلامی.

Abbasi, R., Taheri, G., & Babashahi, J. (2018). Investigating Faculty Member's Professional Ethics in View of Students. Ethics in Science & Technology. 12

Ahearne, J. F. (2011). Honesty. American Scientist, 2: 120-123.

Baez, B. (2002). Confidentiality in qualitative research: Reflections on secrets, power and agency. Qualitative research, 1: 35-58.

Baumans, V. (2004). Use of animals in experimental research: an ethical dilemma?. Gene therapy, 1: S64-S66.

Bishop, L. J., & Nolen, A. L. (2001). Animals in research and education: Ethical issues. Kennedy Institute of Ethics Journal, 1: 91-112.

Bos, B., Broekhuizen, T. L., & de Faria, P. (2015). A dynamic view on secrecy management. Journal of Business Research, 12: 2619-2627.

Carroll, N. (2000). Art and ethical criticism: An overview of recent directions of research. Ethics, 2: 350-387.

Crow, G., Wiles, R., Heath, S., & Charles, V. (2006). Research ethics and data quality: The implications of informed consent. International Journal of Social Research Methodology, 2: 83-95.

Demuijnck, G. (2009). Non-discrimination in human resources management as a moral obligation. Journal of Business Ethics, 1: 83-101.

Edwards, S. J., Ashcroft, R., & Kirchin, S. (2004). Research ethics committees: differences and moral judgement. Bioethics, 5: 408-427.

Greaney, A. M., Sheehy, A., Heffernan, C., Murphy, J., Mhaolrúnaigh, S. N., Heffernan, E., & Brown, G. (2012). Research ethics application: A guide for the novice researcher. British Journal of Nursing, 1: 38-43.

Henry, E. (2009). Strategic disclosure of research results: The cost of proving your honesty. The Economic Journal, 1036-1064.

Israel, M., & Hay, I. (2006). Research ethics for social scientists. Sage.

Kamat, P. V. (2006). Research ethics. In Symp Sci Publ ACS Natl Meet, 49.

Lawrence, J. A., Kaplan, I., & McFarlane, C. (2013). The role of respect in research interactions with refugee children and young people. Values and vulnerabilities: The ethics of research with refugees and asylum seekers, 103-126.

McAreavey, R., & Muir, J. (2011). Research ethics committees: Values and power in higher education. International Journal of Social Research Methodology, 5: 391-405.

Mundava, M., & Chaudhuri, J. (2007). Understanding plagiarism: The role of librarians at the University of Tennessee in assisting students to practice fair use of information. College & Research Libraries News, 3: 170-173.

Navalta, J. W., Stone, W. J., & Lyons, S. (2019). Ethical issues relating to scientific discovery in exercise science. International journal of exercise science, 1: 1.

Oliver, P. (2010). The student's guide to research ethics. McGraw-Hill Education (UK).

Parsell, M., Ambler, T., & Jacenyik-Trawoger, C. (2014). Ethics in higher education research. Studies in Higher Education, 1: 166-179.

Pimple, K. D. (2002). Six domains of research ethics. Science and engineering ethics, 8: 191-205.

Rahimi, H., & Agha Babayi, R. (2013). Relationship between organizational culture and professional ethic faculty members of Kashan University. Education Strategies in Medical Sciences, 2: 61-67.

Scott, P. (2004). Ethics ‘in’and ‘for’higher education. Higher Education in Europe, 4: 439-450.

Steinke, E. E. (2004). Research ethics, informed consent, and participant recruitment. Clinical Nurse Specialist, 2: 88-97.

Walton, M., & Hassreiter, S. (2015). Real friends and fake friends: Research relationships in an era of global social media. In Ethical Quandaries in Social Research.. Cape Town: Human Sciences Research Council.

Zhong, C. B. (2011). The ethical dangers of deliberative decision making. Administrative Science Quarterly, 1: 1-25.

د افغانستان د لوړو زده کړو په پیاوړتیا کې د OBE رول او اوسنی حالت یې

پوهنیار عبدالنعیم نعیم

پښتو ادبیات څانګه، د ښوونې او روزنې پوهنځي، د پکتیکا لوړو زده کړو مؤسسې، پکتیکا، افغانستان
ایمیل: abdulnaeembasheer@gmail.com

لنډیز

پر پایله ولاړې زده کړې چې په انګزیزې کې ورته Outcome Based Education (OBE) وایی، د ډېرو پرمختللیو هېوادونو په پوهنتونو کې ترې د تحصیلي سیستم په حیث کار اخیستل کېږي. د دې څېړنې موخه دا ده چې د OBE ښوونیز سیستم تشریح او په پوهنتونونو کې د OBE په اړه د استادانو نظر او عمل معلوم کړي. پدې څېړنه کې د څېړنې ګډه(کمي او کیفي) تګلار کارول شوي چې د معلوماتو د راټولونې لپاره د پوښتنپاڼې او اسنادو (کورس پالیسیو) له تحلیل او تجزیې څخه کار اخیستل شوی. د څېړنې له موندنو څخه څرګندېږي چې د OBE په اړه د پوهنتونو ډېری استادان مثبت نظر لري، مګر د ځینو ستونزو لکه: د مناسبو امکاناتو کمی، په ټولګیو کې د محصلینو د شمېر زیاتوالی، OBE ته د لوړو زده کړو وزارت نه پاملرنه او له OBE سره د استادانو نابلدتیا له کبله یې په خپلو پوهنتونو کې نشي پلې کولای.

کلیدي اصطلاحات: پر پایله ولاړې زده کړې(OBE)؛ زده کړه ییزې پایلې؛ د استادانو نظر؛ د استادانو عمل؛ د OBE پر وړاندې خنډونه

The Role of OBE in Strengthening the Education System of Afghanistan and Its Current Situation

Jr. Teaching Asstt. Abdul Naeem Naeem

Department of Pashto, Faculty of Education, Paktika Higher Education Institute, Paktika, Afghanistan
Email: abdulnaeembasheer@gmail.com

Abstract

Outcome-based education (OBE) is a prevalent educational system in many developed countries' universities. This study aims to elucidate the principles of OBE and examine the perceptions and practices of Afghan university lecturers regarding its implementation. Utilizing a mixed research approach, this study employed questionnaires and document analysis (course policies) as data collection tools. The research findings reveal that most university lecturers harbor a positive view of OBE, acknowledging its efficacy as an educational system within their institutions. However, several challenges hinder its seamless adoption, including inadequate facilities, overcrowded classrooms, limited attention to OBE by the Ministry of Higher Education, lecturers' unfamiliarity with OBE principles, and other factors. These impediments pose significant obstacles to the full realization of OBE in the Afghan higher education landscape.

Keywords: Outcome Based Education (OBE); Learning Outcome; Lecturers' Perception; Practice; OBE Challenges

سریزه

پر پایله ولاړه زده کړه یو داسي ښوونیز سیستم دی چې د نړۍ په زیاتره پرمختللو هېوادونو کې عملي کېږي او ښه پایله یې لرلې ده. د افغانستان د لوړو زده کړو وزارت هڅه کړې ده چې د هېواد په پوهنتونونو کې د مسلکي پرمختیا د مرکزونو په جوړولو سره د استادانو او اداري کارکوونکو مسلکي وړتیاوې لوړې کړي. یوه له دغو مسلکي وړتیاوو څخه د OBE سیستم عملي کول دي، چې د افغانستان لوړې زده کړې پیاوړې شي. دې ټکي ته د لوړو زده کړو وزارت په خپل ستراتیژیک پلان کې داسې اشاره کړې ده: "د لوړو زده کړو مؤسسو د مسلکي پراختیا مرکزونه کولای شي د استادانو او اداري کارمندانو لپاره د پرله پسې مسلکي پرمختګ په چمتو کولو کې مهم رول ولوبوي لکه د پایلو پر بنسټ زده کړې، محصل چورلیزې(محصل محورې) زده کړې، په لوړو زده کړو کې د معلوماتي ټکنالوجۍ کارونه، محصلانو ته مشوره ورکول، نرم مهارتونه (بشري اړیکې، ټیم جوړوونه، د نظرونو څرګندول...) ارزونې او څېړنچارې(څېړنې میتودونه)" (NHESP, 2016. P: 21).

OBE یو داسي ښوونیز سیستم دی چې، لومړی د هغه څه یو روښانه انځور کاږي چې محصلین یې باید د یوې زده کړه ییزې پروسې په پای کې په سر ته رسولو قادر شي، بیا د دې انځور په رڼا کې د تدریس او زده کړو طریقې ټاکل کېږي او په پای کې ټاکل شوی تصویر په مناسبه طریقه ارزوي او ګوري چې زده کړه شوې که نه. پدې سیستم کې درې بنسټي عنصرونه په نظر کې نیول کېږي: زده کړه ییزه پایله (نتیجه)، د زده کړې او تدریس طریقه او ارزونه (Spady, 1994) اوسمهال نوموړی ښوونیز سیستم په امریکا، برېتانیا، استرالیا، نوی زیلاند، مالیزیا، سویلي افریقا، فلیپین او تقریباً له (۴۷) څخه په زیاتو هېوادو کې پلي کېږي(Tam, 2014).

که څه هم چې، د لوړو زده کړو وزارت غواړي په پوهنتونو کې OBE عملي شي مګر تر دې مهاله د افغانستان په تحصلي مرکزونو کې OBE سیستم په لومړنیو پړاوونو کې دی، نو ځکه مې مناسبه وګڼله چې د افغانستان د لوړو زده کړو په پیاوړتیا کې د OBE رول او اوسنی حالت یې پدې مقاله کې ځای پر ځای او وښایم چې د افغانستان د پوهنتونونو استادان د OBE په اړه څه نظر لري او تر کومې کچې یې په خپل تدریس کې عملي کوي. همدارنګه، پدې څېړنه کې دا هم معلومېږي چې استادان د OBE د عملي کولو په وخت کې له کومو خنډونو او ګواښونو سره مخ دي. د دې خنډونو پېژندنه به له پالیسي جوړوونکو سره مرسته وکړي چې په راتلونکي کې یې له منځه یوسي او د OBE د عملي کېدلو لپاره لار هواره شي. په پایله کې به ټول محصلین په خپلو رشتو او څانګو کې داسي پوهه او مهارت ترلاسه

کړای شي چې په ورځني ژوند کې خپلې تولنې او خلکو ته د خدمت جوګه شي. د دې څېړنې ارزښت پدې کې دی چې د افغانستان د پوهنتونونو د ښوونیز سیستم د کیفیت له ښه کېدو سره مرسته کوي.

پدې څېړنیزه مقاله کې به دې څېړنیزو پوښتنو ته ځوابونه پیدا شي: ۱. د OBE ښوونیز سیستم په اړه د پوهنتونونو استادان څه نظر لري او تر کومې کچې يې په خپلو پوهنتونو کې عملي کوي؟ ۲. د استادانو له نظره څه شی د OBE د عملي کېدو پر وړاندې خنډونه څه دي؟

د څېړنې شالید

د ښوونې او روزنې پوهانو OBE سیستم په مختلفو شکلونو تعریف کړې دی. ویلیم سپیډي چې د OBE پلار بلل کیږي OBE داسي تعریفوي «د ښوونې او روزنې د تنظیم لپاره یو داسي شامل او هر اړخیز ښوونیز سیستم دی چې له هر زده کوونکي څخه د زده کړییزو غوښتونو بریالی څرګندونه غواړي» (Spady, 1994). په OBE ښوونیز سیستم کې درې موارد مخکې له مخکې ټاکل کېږي: ۱. هغه کړنې چې تمه يې کېږي- هغه څه چې زده کوونکي يې په پای کې د ترسره کولو وړتیا پیدا کوي، ۲. هغه شرطونه چې متوقعه کړنې پکې ترسره کېږي. پدې برخه کې تدریسي ستراتیژۍ او د تدریس فعالیتونه شاملېږي او ۳. د کیفیت ارزونې لپاره معیارونه. په OBE کې د زده کړه ییز پروګرام ارزونه او د زده کوونکو لاسته راوړنې له ټاکل شویو معیارونو سره مقایسه کیږي (Killen, 2000).

د OBE څلور بنسټی اصول

دا اصول د OBE زړه بلل کیږي او هغه شرطونه غښتلي کوي چې استاد او محصل بري ته رسوي؛

۱. د تمرکز څرګندوالی، تمرکز پر هغو پایلو وي چې محصلان يې د تحصیلي دورې په پای کې په کولو قادر کېږي.

۲. ډېر فرصتونه، محصلانو ته د زده کړې له یوه څخه زیات‌فرصتونه ورکړل شي، چې بریا ته ورسېږي.

۳ . لوړ توقعات، چېلنجونه هغې درجې ته لوړ کړل شي چې په ترسره کولو سره يې محصلین د منلو وړ معیارونو ته ورسول شي.

۴. نصاب جوړوونه، نصاب او ښوونیزو فعالیتونه د محصلانو د متوقعه چلن پر بنسټ جوړ شي (Spady, 1994).

په OBE کې زده کړه ییزې پایلې

زده کړه ییزه پایله هغه بیانیه ده چې د زده کوونکو پکې هغه پوهه یا عمل، چې د یوې زده کړه ییزې پروسې په پای کې يې په څرګندولو قادر کېږي؛ واضح شوي وي (Spady, 1994). لیکي: پایلې د زده کوونکو باورونه، احساسات، یاد ته سپارل، پوهه، پوهېدل او داسي نور نه دي، البته دا هرڅه ذهني

جریانونه دي او د زده کړې ښکاره څرګندونه نشي کولای. بلکې، پایلې هغه څه دي چې زده کوونکي یې د خپلې پوهې او پوهېدلو په رڼا کې په عمل کې ترسره کړای شي.

زده کړه ییزې پایلېد یوې زده کړه ییزې پروسې په مختلفو برخو کې ټاکل کیږي(Shuaib, et.al, 2009).

د له نظره په OBE ښوونیز سیستم کې درې ډوله پایلې ټاکل کېږي: ۱. د برنامې ښوونیزه پایله، ۲. د پروګرام پایلې او ۳. د کورس/ مضمون پایلې. په لاندې برخه کې یې هره یوه واضح کوو:

۱. د پروګرام ښوونیزه پایله (Program Educational Outcome)

د پروګرام ښوونیزه پایله چې په ځینو کتابونو کې یې د پروګرام د ښوونیزو موخو (Program Educational Objective) په نوم هم لیکي د پروګرام هغه پایلې یا موخې دي چې د اوږد مهال لپاره ټاکل کېږي. یا په بل عبارت د یو پروګرام ښوونیزه پایله د پروګرام هغه عمومي او اوږد مهاله پایلې دي چې فارغان یې له فارغیدو څخه څلور یا پنځه کاله وروسته په ټولنیز ژوند کې ښکاره کوي.

۲. د پروګرام پایله یا د لیسانس دورې پایله (Program Outcome)

د پروګرام پایله دیوې زده کړه ییزې دورې په بشپړیدو سره هغه وړتیاوې/ ځانګړتیاوې او کوایف (پوهه، مهارتونه او ځانګړنې) راښیي چې فارغان د نوموړې دورې د بشپړولو په وخت کې ترلاسه کوي.

۳. د مضمون زده کړه ییزه پایله (Course Learning Outcome)

د دې لپاره چې محصل په OBE کې یو کورس په بري سره بشپړ کړي، هغه باید دکورس اړونده ټاکل شوي زده کړه ییزه پایله ترلاسه کړي. په همدې اساس ټول کورسونه باید روښانه او واضح زده کړه ییزې پایلې ولري.

د OBE د عملي کېدو مراحل

د OBE د عملي کېدو د مراحلو له توضیحاتو تېرېږو، یوازې یې په شکل کې ښیو.

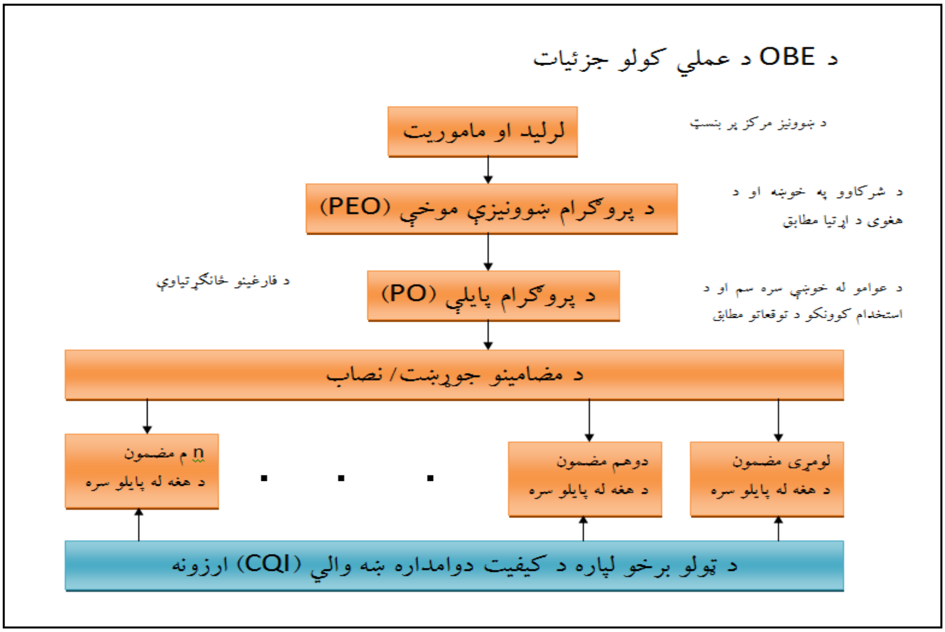

لومړی انځور: د OBE د عملي کولو تګلاره

پخوانۍ څېړنې او موندنې يې

که څه هم چې د افغانستان د لوړو زده کړو وزارت په ټولو تحصيلي مرکزونو کې د OBE تطبيق ته ژمن دی او د تحصيلي مرکزونو زياتره استادانو ته يې د OBE روزنيز ورکشاپونه دائر کړي دي. له دې هځو سره، سره په افغانستان کې تر اوسه پورې د OBE اړوند يوازې درې علمي څېړنې ترسره شوې دي. لومړی يوه يې عليميار په (۲۰۲۰) ميلادي کال کې ترسره کړې ده، دويمه يې په (۲۰۲۱) کال کې سيد اسيف اکرمي ترسره کړې ده، درېيمه يې هم رحمت الله کټوازي په (۲۰۲۱) کال کې د لوړو زده کړو پراختيايي پروګرام (HEDP) په مالي مرسته ترسره کړې ده. د OBE په اړه د استادانو نظر او عمل تر سرليک لاندې تر دې مهاله په افغانستان کې هيڅ علمي څېړنه نه ده شوې.

پدې برخه کې يوازې د رحمت الله کټوازي څېړنه يوڅه تشريح کوم. نوموړې خپله څېړنه کې د بېلابېلو پوهنتونونو له (۱۲۰) استادانو څخه د پوښتنپاڼې پواسطه د نظر اخيستنې او له اووه تنو د OBE ماهرو استادانو سره د مرکو له لارې کړې ده. د دې څېړنې عنوان "په افغان پوهنتونو کې د OBE-SCL تطبيق: اوسنی عمل او ګواښونه" دی. پدې څېړنه کې د څېړونکي موخه دا وه چې په وروستيو کې د افغانستان په ښوونيز سيستم کې د تحولاتو په برخه کې د پوهنتونو د استادانو انګېرنه معلومه کړي. پدې څېړنه کې څېړونکی دې پايلې ته رسېدلی ده چې استادان د OBE تطبيقولو لپاره مثبت نظر لري او ان تر دې چې د نوموړي سيستم عملي کېدو ته لېوال دي. مګر ځيني داسې استادان هم شته چې د OBE د عملي

کولو په برخه کې منفي نظر لري او د OBE عملي کېدل ورته یوه افسانه ښکاري. د څېړونکي په وینا دوی کېدای شي هغه استادان وي چې د OBE اړوند کوم روزنیز ورکشاپ یې ندی اخیستی. له بل پلوه، څېړونکی دې پایلې ته هم رسېدلی چې د OBE د عملي کولو په برخه کې استادان په ډېره ټیټه کچه کې قرار لري. همدارنګه، څېړونکی د خپلو موندنو پر بنسټ لیکي چې په اوسني وضعیت کې د منځپانګې پر بنسټ نصاب، د تدریس، زده کړې او ارزونې پالیسیانې، د ودانیو او علمي سرچینو کمبود، د امکاناتو کمبود او په استادانو زیات کاري فشار هغه کلیدي ګواښونه دي چې د OBE د عملي کېدو مخنیوی کوي.

څېړندود

د دې څېړنې تګلاره ګډه(کمي او کیفي) ده. د Creswell (2014) له نظره که غواړو چې یوه څېړنیزه موضوع په ژوره توګه تر مطالعې لاندې ونیسو باید مختلطه تګلاره وکاروو. دا څېړنه د سروې په شکل ترسره شوې ده، چې سروې پخپله د کمي تګلارې یو ډول ده او د یوې ټولنیزې پېښې مختلف اړخونه اندازه کوي (Cohen, et.al, 2012). دې څېړنې ته د معلوماتو د راټولولو لپاره د پوښتنپاڼې او اسنادو د تحلیل مېتودونه کارول شوي دي. د پکتیا او پکتیکا پوهنتونونو د مختلفو پوهنځیو څخه یې (۷۱) تنه استادانو پوښتنپاڼې ځواب کړې دي او نورو یې د پوښتنپاڼو ځوابولو ته لېوالتیا نه ده ښودلې. د پوښتنپاڼو ترڅنګ، د اسنادو تحلیل چې د کیفي څېړنې یوه تګلاره ده او په هغه کې یو څېړونکی د اسنادو د ارزونې موضوع ته مانا ورکوي؛ کارول شوې ده او (Bowen, 2009) لیکي چې د اسنادو تحلیل په کیفي څېړنه کې ترسره کېږي. د استادانو (۲۹) کورس پالیسیانې تحلیل او تجزیه شوې دي. پوښتنپاڼه ځکه انتخاب شوې ده چې د دې په واسطه به له استادانو څخه زیات معلومات په کم وخت کې راټول شي. د دې ترڅنګ، د کورس پالیسیو تحلیل او تجزیه ځکه انتخاب شوی چې د OBE په اړه د استادانو عملي کړنې معلومي کړای شي.

د دې څېړنې لپاره د پکتیا او پکتیکا پوهنتونونه ځکه انتخاب شوي دي چې څېړونکې ته تر نورو ټولو پوهنتونونو نژدې او پدې دواړو پوهنتونونو کې تقریباً هر ډول پوهنځي شته چې، د څېړنې نتیجې ته د افغانستان د پوهنتونو په کچه نسبتاً تعمیم ورکولای شو. د دې څېړنې لپاره معلومات د (۱۴۰۰) کال د ژمي په دریو میاشتو کې راټول شوي دي.

د څېړنې موندنې او مناقشه

دا برخه په دوو فرعي برخو وېشل شوې ده. په لومړۍ برخه کې ټول هغه معلومات چې له پوښتنپاڼو څخه ترلاسه شوي دي ذکر کېږي او په دویمه برخه کې د استادانو د کورس پالیسیو له تحلیل او تجزیې څخه د OBE اړوند عملي کړنو معلومات راخیستل شوي دي ځای پرځای کېږي.

لومړی برخه، د پوښتنپاڼو پواسطه راټول شوي معلومات-کمي موندنې

لومړی جدول: د OBE د بنسټیزو څلورو اصولو په اړه د استادانو نظر

د OBEد بنسټیزو څلورو اصولو په اړه د استادانو نظر (٪)			
	پوښتنې	**ځوابونه**	
۱	د تدریس په وخت کې ستاسو او ستاسو د محصلینو اصلي تمرکز پر څه شي وي؟	پر محتوا (۲۸)	پر زده کړه ییزه پایله(۷۲)
۲	د تدریس لپاره کوم ډول تگلاره کاروئ!	د ټولو محصلینو لپاره یو ډول تدریس (۳۹)	د محصلینو سویې ته په کتو له هغوی سره ځانگړې مرسته کېږي (۶۱)
۳	له خپلو محصلانو څخه څه ډول توقع لرئ؟	ټول به متوقعه پایلو ته ونشي رسېدلای (۳۱)	ټول به متوقعه پایلو ته ورسېږي (۶۹)
۴	د مضمون د تدریسي کتاب یا چپټر د مفرداتو ترتیبولو لپاره څه شی معیار کنئ؟	د وزارت د نصاب مفردات (۹۲)	ټاکل شوې زده کړه ییزې پایلې (۸)
	ټوله فیصدي	**۴۸**	**۵۲**

دویم جدول: د ارزونې د عملي کولو په اړه د استادانو نظر

د ارزونې د عملي کولو په اړه د استادانو نظر (٪)		
د محصلینو د ارزونې په برخه کې د هغوی د کامیابي لپاره څه شی معیار او شرایط گنئ؟	د محتوا او مفرداتو زده کړه (۳۸)	د زده کړه ییزو پایلو لاسته راوړل (۶۲)
د محصلینو د ارزونې لپاره نمرې د کوم معیار پواسطه ورکوئ؟	د وزارت د لایحې مطابق (۷۰)	د لایحې خلاف د دوی کارونو ته هم نمرې ورکوم (۳۰)
د محصلینو د ارزونې په وخت کې څه شي په نظر کې نیسئ؟	پوهه او مهارت (۷۷)	پوهه، مهارت او اخلاق (۲۳)
ټوله فیصدي	**۶۲**	**۳۸**

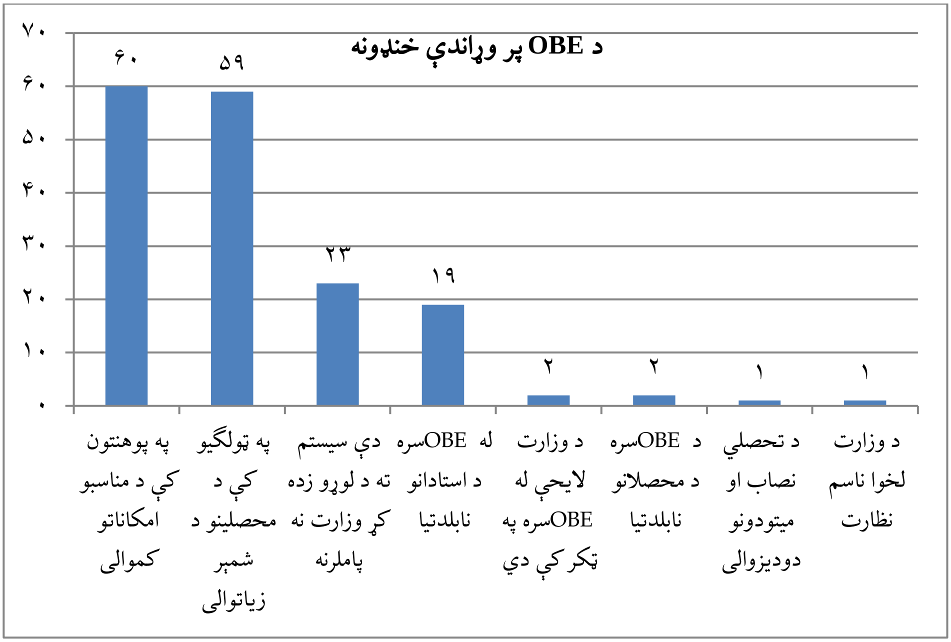

لومړی ګراف: د استادانو له نظره د OBE د عملي کېدو پر وړاندې خنډونه

د OBE د بیلابیلو عناصرو سره د استادانو د نظر د موافقې کچه

په لاندې برخه کې د OBE له مختلفو عناصرو سره د استادانو د نظر د موافقې کچه په پنځو درجو کې ښودل شوې ده چې د هرې درجې (بشپړ مخالف، مخالف، نظر نه لرم، موافق او بشپړ موافق) اړوند د استادانو د نظر فیصدي په اړوند خانو کې ځای پر ځای شوې ده.

له ۳ جدول څخه څرګندیږي چې، د OBE له کلیاتو او بېلابېلو عناصرو سره له (۸۰٪) څخه زیات استادان د موافقې نظر لري، (۱۱٪) استادان د دې مواردو په اړه هېڅ نظر نه لري او یوازې (٦٪) استادان د دې مواردو په اړه منفي نظر لري. پدې ټولو مواردو کې له شپږم او اووم مورد سره د استادانو د نظر د موافقې کچه تر (۵۰٪) پورې رسېږي او په نورو ټولو مواردو کې د استادانو د نظر د موافقې کچه له (۸۰٪) څخه پورته ده.

درېم جدول: د OBE د کلیاتو په اړه د استادانو د نظر د موافقې کچه

شمیره	موارد	بشپړ مخالف	مخالف	نظر نه لرم	موافق	بشپړ موافق
	د OBE د کلیاتو په اړه د استادانو نظر (٪)					
۱	د OBE په عملي کولو سره کولای شو محصلان د کاري ساحې لپاره ښه چمتو کړو.	۰	۱	٦	۵۸	۳۵
۲	د زده کړې لپاره د OBE په تګلاره کې د محصلینو د کامیابي چانس زیاتیږي.	۰	۱	٦	۵۲	۴۱
۳	OBE عملي کول د محصلینو ظرفیت او مهارتونه قوي کوي.	۰	۰	۸	۴۲	۴۹
۴	په OBE کې استاد باید اسانچاری وي نه لکچر ورکوونکی.	۳	۳	۱۴	۳۲	۴۸
۵	د OBE په عملي کېدلو کې له ګډونوالوسره اړیکه او معلومات شریکول اړین دي.	۰	۰	۲۱	۵۹	۲۰
٦	زمونږ په پوهنتون کې د OBE تطبیقول ډېر سخت او مشکل کار دی.	۱	۲۷	۲۱	۳۷	۱۴
۷	محصلین کولای شي په نصاب کې موجود ټول مفردات زده کړي.	۷	۲۷	۱۸	۴۵	۳
۸	په نصاب کې باید د محصلینو لپاره متوقعه زده کړه ییزې پایلې(محصل دې په اخر کې د څه شي په کولو قادر شي) مشخصې شوې وي.	۰	۱	۱۷	۵۹	۲۳
۹	د نصاب لپاره د زده کړه ییزو موخو بنسټ او اساس باید د ټولنې اړتیاوې و اوسي.	۱	۰	۳	۴۹	۴٦
۱۰	د نصاب پراختیا باید یوه روانه او جاري پروسه و اوسي.	۰	۱	۴	۳۲	٦۲
۱۱	هر مضمون باید د نصاب لارښود ولري چې په هغه کې د مضمون زده کړه ییزې پایلې(محصل دې د څه شي په کولو قادر شي) مشخصې شوي وي.	۰	۱	۷	۵۱	۴۱
	ټوله فیصدي	**۱**	**٦**	**۱۱**	**۴۷**	**۳۵**

دویمه برخه، له کورس پالیسیو څخه راټول شوي معلومات –کیفي موندنې

د استادانو په (۲۹) کورس پالیسیو کې د OBE بنسټیز عناصر، د تدریس کړنلاره او د ارزونې میتودونه کتل شوي دي.

لومړی، د OBE بنسټیز عناصر

څلورم جدول: په کورس پالیسیو کې د OBE د بنسټیزو عناصرو موجودیت

شماره	بنسټیز عناصر	شتون (٪)	لري	شتون نه لري (٪)
	د لیسانس دورې زده کړه ییزې پایلې (POs)	۱۰		۹۰
	د مضمون زده کړه ییزې پایلې (COs)	۷۹		۲۱
	د لیسانس دورې زده کړه ییزو پایلو او مضمون زده کړه ییزو پایلو ترمنځ تړاو په نظر کې نیول	۱۰		۹۰

پنځم جدول: په کورس پالیسیو کې د مضمون د زده کړه ییزو پایلو ډولونه

د مضمون د زده کړه ییزو پایلو ډول	کمزوري(٪)	ښه (٪)	ډېره ښه(٪)
د مضمون د پایلو د ډولونو فیصدي	۸۱	۱۴	۵

دویمه، د تدریس تګلاره او د تدریس میتودونه

شپږم جدول: په کورس پالیسیو کې د تدریس میتودونه

د تدریس میتودونه	لکچر	ګروپي کار	سوال- ځواب	عملي کار	جوړه یي کار	موضوع ارایه کول	مناقشه	د موضوع لنډیز	TPS
د موجودیت فیصدي	۱۰۰	۸۳	۴۸	۳۸	۳۸	۳۴	۳۱	۱۴	۷

دریم، د محصلینو ارزونه

اووم جدول: محصلینو ته د نمرو ورکول تګلاره

محصلینو ته د نمرو ورکولو طریقه چې آیا د وزارت د لایحې مطابق دی او که د OBE له اصولو سره سم؟	د وزارت د لایحې مطابق	د OBEله اصولو سره سم
	۸۶	۱۴

مناقشه

د څېړنې پوښتنو په نظر کې نیولو سره د دې څېړنې موندنې په لاندې دریو برخو کې بحث او مناقشه شوې دي:

۱. د OBE په اړه د پکتیا او پکتیکا پوهنتونو استادان څه نظر لري؟

د دې څېړنې له موندنو څخه څرګندېږي چې د پکتیا او پکتیکا پوهنتونو ډېری استادان د OBE د بنسټیزو عناصرو څخه ځان خبر بولي، د دوی له جملې څخه یې نیمایي پدې نظر دي چې باید د OBE څلور بنسټیز اصول په پام کې ونیول شي. د استادانو له جملې څخه یې له (۸۰٪) څخه زیات په ښوونیز سیستم کې د OBE د بنسټیزو عناصرو او کلیاتو په اړه مثبت نظر لري. لدې موندنو څخه معلومېږي چې په عمومي ډول اکثره استادان د OBE د ټولو عناصرو او کړنلارو په اړه مثبت نظر لري او OBE په خپلو پوهنتونو کې د یوه مؤثر ښوونیز سیستم په حیث قبلوي. دا موندنې له دوو هغو څېړنو سره چې په دې

برخه کې د (Alimyar, 2020) او (Katawazai, 2021) له لوري ترسره شوې دي همغږې دي. دوی هم په خپلو څېړنو کې دې نتيجې ته رسېدلي وو چې عموماً استادان د OBE د پلي کولو لپاره خوشبينه دي او په اړه يې مثبت نظر لري.

۲. استادان تر کومې کچې OBE په خپلو پوهنتونو کې عملي کوي؟

د استادانو له کورس پاليسيو څخه د راټول شويو معلوماتو څخه څرګندېږي چې د پکتيا او پکتيکا پوهنتونو استادان تر اوسه پورې د OBE د عملي کولو په برخه کې په ټيټه کټګورۍ کې قرار لري. د (Spady, 1994) له نظره چې د OBE د عملي کولو لپاره له ماموريت څخه وروسته دويم مهم عنصر د زده کړه ييزې دورې لپاره د روښانه پايلو درلودل دي. مګر د دې څېړنې له موندنو څخه څرګندېږي چې، (۹۰٪) استادان په خپلو کورس پاليسيو کې د ليسانس دورې زده کړه ييزې پايلې نه لري. همدارنګه ليدل کېږي چې يوازې (۱۰٪) استادان د زده کړه ييزې دورې زده کړه ييزو پايلو او د مضمون د زده کړه ييزو پايلو ترمنځ تړاو په پام کې نيسي. دې ستونزې ته (Katawazai, 2021) هم په خپله څېړنه کې اشاره کړې ده او ليکي چې ډېر کم شمېر استادان د زده کړه ييزو پايلو (د پروګرام زده کړه ييزو پايلو او د مضمون زده کړه ييزو پايلو) ترمنځ تړاو په نظر کې نيسي. (Tshai et al, 2014) په خپله څېړنه کې ليکي چې د OBE د عملي کولو لپاره د زده کړه ييزې دورې پايلې ټاکل، په نظر کې نيول او په هغو پوهېدل يو مهم اصل دی. مګر ډېر کم استادان دا اصل په نظر کې نيسي. دا پدې معنی ده چې ډېری استادان تر اوسه پورې د OBE بنسټيز عناصر هم په کمه اندازه عملي کوي.

ډېری استادان (۷۹٪) که څه هم د مضمون زده کړه ييزې پايلې په خپلو کورس پاليسيو کې ځای پرځای کوي. مګر، د دغو پايلو له جملې څخه يې زياتره (۸۱٪) زده کړه ييزې پايلې په غير معياري ډول ټاکل شوې دي. غير معياري پدې معنی چې پدې زده کړه ييزو پايلو کې هېڅ رفتاري فعل وجود نه لري. مثلاً، محصلين به پدې موضوع وپوهېږي. پدې پايله کې وپوهېږي فعل کارول شوی چې رفتاري فعل نه دی. (۱۴٪) استادانو په کمزوري شکل پايلې ټاکلې دي. کمزوري پدې معنا چې پدې ډول زده کړه ييزو پايلو کې رفتاري فعل موجود دی مګر شرايط او د زده کړې درجه پکې موجوده نه ده. مثلاً، محصلين به موضوع تشريح کړای شي. پدې پايله کې (تشريح کړای شي) يو چلني فعل دی، مګر پدې پايله کې دا ندي ذکر شوی چې محصلين به د کومو شرايطو په پوره کولو سره موضوع څه ډول تشريح کړای شي. د زده کړه ييزو پايلو له جملې څخه يوازې (۵٪) يې له څلورو معيارونو سره سمې پايلې ټاکل شوې دي.

د تدریس استراتیژي او میتودونو په برخه کې معلومېږي چې، تراوسه پوري د استادانو په منځ کې د لیکچر میتود تر نورو ټولو میتودونو زیات کارول کېږي. حال دا چې محصل-محوري میتودونه لکه: جوړه یي کار، موضوع ارایه کول، مناقشه، موضوع لنډیز کول باید د پایلو د لاسته راوړلو او محصلانو د ارزولو لپاره تر ټولو زیات کارول شوي وای.

۳. د OBE پر وړاندې کوم خنډونه وجود لري؟

د OBE د ممانعتونو په برخه کې لومړۍ ستونزه د مناسبو امکاناتو کموالي دی چې (Katawazai, 2021) هم ورته اشاره کړې ده او په خپله څېړنه کې دې پایلې ته رسېدلی ده چې د افغانستان په پوهنتونو کې د زیربنا (درسي ټولګیو) او معلوماتي لوازمو (انټرنیټ) کموالی هغه جدي ستونزې دي چې په پوهنتونو کې یې د OBE د عملي کېدو مخه نیولې ده.

دویمه ستونزه، په ټولګیو کې د محصلینو د شمیر زیاتوالی دی. د دې څېړنې موندنې ښیي چې یوازي (۵٪) استادان هغو ټولګیو ته تدریس کوي چې د محصلینو شمیر یې له (۳۰) تنه څخه کم وي. همدارنګه Jansen (1998) په ټولګیو کې د محصلینو د شمیر زیاتوالی د OBE د عملي کېدو په برخه کې یو لوی ممانعت ګڼي. مګر پدې وروستیو کې د افغانستان په سطحه پوهنتون ته شاملېدونکو محصلینو شمیر کم شوی او دا ستونزه به په راتلونکي کې وجود ونلري.

د OBE د عملي کېدلو په برخه کې درېمه ستونزه، دې سیستم ته د لوړو زده کړو وزارت نه پاملرنه ده. کله، کله ځیني استادان مجبوریږي چې له (۵- ۷) مضامینو پوري په یوه سمستر کې تدریس وکړي او دوی د دې وخت نشي پیدا کولای چې خپل تدرس د OBE له اصولو سره سم عیار کړي. همدارنګه، (Damit et al., 2021) لیکي چې د رهبري له لوري لږ ملاتړ د دې لامل کېږي چې د نوموړي سیستم د عملي کولو په برخه کې ستونزې رامنځته شي.

د OBE د عملي کولو په برخه کې څلورمه ستونزه له دې سیستم سره د استادانو نابلدتیا ده. پدې اړه (Damit et al., 2021) لیکي: استادان چې د دې سیستم اصلي عملي کوونکي دي زیاتره یې له دې سیستم سره بلدتیا نه لري. Rao (2020) په خپله څېړنه کې د زده کړه ییزو پایلو اهمیت ته اشاره کړې ده او لیکي چې د زده کړه ییزو پایلو تړاو د کورس له زده کړه ییزو پایلو سره او بیا په پورته کې د لیسانس دورې له زده کړه ییزو پایلو سره ډېر مهم دي، مګر د دې څېړنې له موندنو څخه څرګندېږي چې یوازي د (۱۰٪) استادانو په کورس پالیسیو کې د زده کړه ییزو پایلو تړاو د کورس له زده کړه ییزو پایلو سره او په پورته کې د لیسانس دورې له زده کړه ییزو پایلو سره په نظر کې نیول شوی دی.

يوه بله لويه ستونزه دا ده چې د لوړو زده کړو وزارت د نمرو ورکولو لايحې د OBE سيستم سره په ټکر کې دي. د کريډيټ سيستم لايحه کې په صراحت سره ليکل شوي چې د محصلانو د ارزولو په وخت کې بايد (۸۰٪) نمرې د دوی وروستی ازموينې ته ورکړل شي. دې ستونزې ته (Katawazai, 2021) هم په خپله څېړنه کې اشاره کړې ده. هغه د استادانو له قوله ليکي: د لوړو زده کړو وزارت تراوسه پوري په هغو قوانينو او پاليسيو ټينګار کوي چې هغه پر محتوا ولاړ ښوونيز سيستم تقويه کوي. مثلاً، د محصلينو د ارزونې په برخه کې استادان بايد (۶۰-۸۰٪) نمرې وروستی او منځنی ازموينې ته ورکړي، (۱۰٪) د محصلينو حاضري ته ورکړل شي او يوازي (۱۰٪) يې د دوی عملي کار او کورنی دندې ته ورکړل شي. دا پدې معنا ده چې له يو طرفه د لوړو زده کړو وزارت پدې ټينګار کوي چې په پوهنتونو کې د OBE سيستم عملي کړي او له بله طرفه د لوړو زده کړو وزارت د نمرو ورکولو لايحه بيا د ياد سيستم له کړنلارو سره په ټکر کې دي.

پايلې

د دې څېړنې له موندنو څخه دې پايلې ته رسيږو چې، د پکتيا او پکتيکا پوهنتونو ډېری استادان د OBE ښوونيز سيستم د ټولو عناصرو، اصولو او کړنلارو په اړه مثبت نظر لري او په خپلو پوهنتونو کې يې د يوه ګټور ښوونيز سيستم په حيث قبلوي. ډېری استادان د ياد ښوونيز سيستم ټول عناصر لکه د لرليد او ماموريت لرل، د ليسانس دورې لپاره د مشخصو پايلو درلودل، د هر مضمون لپاره د ځانګړو پايلو درلودل، په تدريس کې په محصل چورليزو(محصل محوري) زده کړو تمرکز کول او د محصلينو د ارزونې په وخت کې زده کړه ييزو پايلو ته پام کول د محصلينو د ښې زده کړې لامل کېږي او د پوهنتونو د پرمختګ لامل يې بولي.

له بلې خوا، د دې ښوونيز سيستم د عملي کولو په برخه کې تر اوسه پوري ډېری استادان په ټيټه کچه کې قرار لري. د ياد ښوونيز سيستم لومړی اصل پر زده کړه ييزو پايلو تمرکز دی. مګر، ډېری استادان د ليسانس دورې زده کړه ييزې پايلې په پام کې نه نيسي، ډېر کم استادان د ليسانس دورې زده کړه ييزو پايلو او مضمون زده کړه ييزو پايلو ترمنځ تړاو په نظر کې نيسي. زياتره استادان د مضامينو زده کړه ييزې پايلې په معياري ډول نه جوړوي. د ياد ښوونيز سيستم له تقاضا سره سم استادان بايد په ټولګيو کې محصل محوري تدريسي ميتودونه وکاروي، مګر استادان زياتره وخت استادمحوري ميتودونو څخه ګټه اخلي. د محصلينو د ارزولو او نمرو ورکولو په برخه کې ډېری استادان د لوړو زده کړو وزارت لايحې ته په کتو له وسطي او وروستی ازموينو څخه کار اخلي. بناءً، ياد ښوونيز سيستم په ډېره ټيټه کچه په پوهنتونو کې تطبيق کېږي.

په پوهنتون کې د مناسبو امکاناتو کموالی، د OBE سیستم ته د لوړو زده کړو وزارت نه پاملرنه، له یاد ښوونیز سیستم سره د استادانو نابلدتیا، د یاد ښوونیز سیستم سره د لوړو زده کړو وزارت د نمرو ورکولولایحې ټکر د درسي میتودونو دودیزوالی او د وزارت له لوري ناسم نظارت هغه خنډونه دي چې په پوهنتونو کې د یاد ښوونیز سیستم د نه عملي کېدو سبب کېږي.

زمونږ د ګران هېواد افغانستان د لوړو زده کړو پیاوړتیا د OBE سیستم په ښه تطبیق پوري تړلې ده. اوسمهال د دې سیستم عملي کول ډېر اسان کار دی ځکه چې د پوهنتونونو استادان د یاد ښوونیز سیستم په اړه مثبت نظر لري. که چېري د لوړو زده کړو وزارت محترم مسؤلین د یاد سیستم پر وړاندې پراته خنډونه له منځه یوسي، دا سیستم په ډېره اساني سره په پوهنتونونو کې عملي کېدای شي. د دې سیستم په تطبیق سره به فارغ التحصیل محصلان په هغو وړتیاوو سمبال شي چې د ټولنې موجوده ستونزو ته د حل لارې پیدا او له نورې نړۍ سره په ښوونیز ډګر کې سیال و اوسي.

سرچيني

Alimyar, Z. (2020). Outcome-based education training workshops: A study to explore their effectiveness on Afghan EFL instructors' teaching methods. *International Journal of Education and Culture*, *9*(1-2), 18-30.

Akramy, S. A. (2021). IMPLEMENTATION OF OUTCOME-BASED EDUCATION (OBE) IN AFGHAN UNIVERSITIES: LECTURERS' VOICES. *International Journal of Quality in Education, 5*(2), 27-47.

Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2012) *Research Methods in Education* London: Routledge.

Creswell, J. W. (2014). Educational research: Planning, conducting, and evaluating qualitativeand qualitative research.

Damit, M. A. A., Omar, M. K., & Puad, M. H. M. (2021). Issues and Challenges of Outcome-based Education (OBE) Implementation among Malaysian Vocational College Teachers. International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 11(3), 197-211.

Jansen, J. D. (1998). Curriculum reform in South Africa: A critical analysis of outcomes-based education. *Cambridge journal of education*, *28*(3), 321-331.

Katawazai, R. (2021). Implementing outcome-based education and student-centered learning in Afghan public universities: the current practices and challenges. *Heliyon*, *7*(5), e07076.

Killen, R. (2000). *Outcome-based education: Principles and possibilities.* Unpublished manuscript, University of Newcastle, Faculty of Education.

MoHE, 2016. National Higher Education Startegic Plan 1395 -1399 (2016-2020).

Rao, N. J. (2020). Outcome-based education: An outline. *Higher Education for the Future*, *7*(1), 5-21.

Shuaib, N. H., Anuar, A., Singh, R., & Yusoff, M. Z. (2009, November). Implementing continual quality improvement (CQI) process in an outcome-based education (OBE) approach. In *International Conference of Teaching and Learning*.

Spady, W. G. (1994). *Outcome-Based Education: Critical Issues and Answers*. Arling-ton, VA: American Association of School Administration.

Tam, M., 2014. Outcomes-based approach to quality assessment and curriculum improvement in higher education. Qual. Assur. Educ. 22 (2), 158–168.

Tshai, K. Y., Ho, J. H., Yap, E. H., & Ng, H. K. (2014). Outcome-based education–the assessment of programme educational objectives for an engineering undergraduate degree. *Engineering Education*, *9*(1), 74-85.

References

Agamy, E. (2007). The Impact of Quality Assurance on Enhancing . *Institutional Research Unit, University of Sharjah, UAE*.

Agamy, E. (2015). How to Manage Quality Assurance in a Comprehensive University with a Wide Variety of Programs and Different Instruction Systems . *University of Sharjah, UAE*, 1-14.

BILLING, D. (2003). Higher Education Quality Assurance Organisations in Central and Eastern Europe. *ResearchGate*, 243-258.

Manghani, K. (2011). Quality assurance: Importance of. *Perspectives in Clinical Research*, 34-37; DOI:10.4103/2229-3485.76288Corpus ID: 5201640.

Manghani, K. (2011). Quality assurance: Importance of systems and standard operating . *Perspectives in Clinical Research*.

OFA, C. J. (2016). Instructional supervision and quality assurance in schools in Nigeria. *ResearchGate*, DOI: 10.21859/eulawrev-08013.

P. Eya, a. L. (2012). EFFECTIVE SUPERVISION OF INSTRUCTION IN NIGERIAN SECONDARY SCHOOLS: ISSUES IN QUALITY ASSURANCE. *Journal of Qualitative Education*, 1-6; Corpus ID: 55603011.

QAAD. (2023, 01 Thursday). *QAAD*. Retrieved from qaad.edu.af: https://qaad.edu.af/en/

Vidovich, L. (2001). A Conceptual Framework for Analysis of Education Policy and Practices. *The University of Western Australia*, 22.

Wonah, A. F. (2020). Quality assurance practices and effectiveness of public universities in cross river state,Nigeria. *Research Gate* .

Ziarati, N. G. (2002). Developing a Quality Criteria for Applications in the Higher Education Sector in Turkey. *ResearchGate*, 20-38 DOI: 10.1080/0954412022000017021.

Conclusion

The result indicated that their significant relationship was based on the data observed. A Likert item in this survey was used as the type of question required to measure the variables of teaching, learning, and research with a value of 1 to 5, considering 1 for strongly agree and 5 for strongly disagree. The Likert scale presents the item in a statement, followed by options indicating varying degrees of agreement. Similar items would be developed to assess the theme further. The quantitative data was analyzed statistically to determine significance. It was followed by a scale from 1= *strongly agree, 2=agree, 3=neutral, 4=disagree, and 5=strongly disagree.*

It is necessary to acknowledge and consider the result of the means measured 2.66, while the median calculated 2, and similarly, the mode calculated 2 for indicating the relationship between effective teaching, learning, and research, which are adequate to show the positive conditions falling under highly relevant values. Likewise, based on the data, all the tables emphasize the positive relationship between the teaching, learning, and research effectiveness and quality assurance framework application in the higher education system of Afghanistan.

Mean, median, and mode statistical analysis was used to test if there was a significant relationship between the quality assurance framework applied and teaching, learning, and research effectiveness; as calculated, surprisingly, the result indicated that a significant relationship exists between the quality assurance framework implemented and teaching, learning and research effectiveness, which is on the contrary of the null hypothesis stating that “there is no significant relationship available between quality assurance framework applied in Afghanistan and the effective teaching, learning, and research.”

The mean is very close to 4. However, the mean, median, and mode above the score 3 show a negative relationship between research effectiveness and Afghanistan's quality assurance framework cycle. The research table shows four cases that had missing values for research effectiveness and quality assurance framework cycle. Because of this exclusion, there are now 76 valid cases. As mentioned above, among all valid cases (n =76), the average mean was 2.58, the median was two, and the mode was 2 for the relationship between research and quality assurance applied in the universities. As a result, it shows a positive tendency.

Table 8: Research Effectiveness Variable

		Enhancing Research	University Research	Research Process	Institutional accreditation	The QA process in 3 different stages	Research Training	Research quality improvement
N	Valid	76	76	76	76	76	76	76
	Missing	4	4	4	4	4	4	4
Mean		2.76	2.68	2.64	2.47	2.59	2.47	2.41
Median		3.00	2.50	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00
Mode		2	2	2	2	2	2	2

Table 8 of the Research variable includes the observation we can make about the mean of effective research considering the quality assurance framework in Afghanistan. This table had the opinion of participant cases (n = 80), with 7 items, while the average (Mean= 2.58), (Median=2), and (Mode=2). The mean is very close to 4. However, the mean, median, and mode above the score 3 show a negative relationship between research effectiveness and Afghanistan's quality assurance framework cycle. The research table shows four cases that had missing values for research effectiveness and quality assurance framework cycle. Because of this exclusion, there are now 76 valid cases. As mentioned above, among all valid cases (n = 76), the average mean was 2.58, the median was 2, and the mode was 2 for the relationship between research and quality assurance applied in the universities. As a result, it shows a positive tendency.

Table5: Education Country

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Abroad	45	56.3	59.2	59.2
	In the country	31	38.8	40.8	100.0
	Total	76	95.0	100.0	
Missing	System	4	5.0		
Total		80	100.0		

The Education Country Table 5 shows the country where the participants pursued their higher education. There are two levels for *Education country* (Abroad 45 making 59.2 percent and in the country 31 with 40.8 percent), while all the participant cases (n=80), out of which four cases are missing. Total makes 95.0 percent of all participants.

Table 6: Learning Effectiveness Variable

		QA and Learning	QA Evidences	Practicing QA	QA & Ins. accreditation	TheQA3 different stages	(APQN)	Learning Imp. &QA
N	Valid	76	76	76	76	76	76	76
	Missing	4	4	4	4	4	4	4
Mean		2.45	2.67	2.25	2.17	2.42	2.05	2.20
Median		2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00
Mode		2	2	2	2	2	2	2

Table 7: Teaching Effectiveness Variable

		(OBE) teaching system	(SCL) method	Main&sub-criteria	Effectively Teaching	The QAA in 3 different stages	Establishing quality Teaching
N	Valid	76	76	76	76	76	76
	Missing	4	4	4	4	4	4
Mean		2.75	2.50	2.25	2.34	2.41	2.32
Median		3.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00
Mode		3	2	2	2	2	2

Table 7 of the Teaching variable includes the observation we can make about the mean of effective teaching considering the quality assurance framework in Afghanistan. This table had the opinion of participant cases (n = 80), with six items, while the average (Mean= 2.83), and (Median=2), with (Mode =2).

The Age Table 2 indicates the average age of all participants. Based on the table above, there are three categories for age (25-35 makes 35.5 percent, 36-45 makes 30.3 percent, and 46 and above makes 34.2 percent), and with participants (n=80), four cases are missing. Total makes 95.0 percent of all participants.

Table3: Degree

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Bachelor	4	5.0	5.3	5.3
	Masters	60	75.0	78.9	84.2
	PhD	12	15.0	15.8	100.0
	Total	76	95.0	100.0	
Missing	System	4	5.0		
Total		80	100.0		

The Degree Table 3 is concerning the degree of the participants. The table shows that the participants are holding three different educational degrees. There are four bachelor's degree holder participants, making 5.3 percent, 60 master’s degree holders, 78.9 percent, and 12 Ph.D. degree holders, completing 15 percent of all the participants with participant cases (n=80), of which four cases are missing; total makes 95.0 percent of all participants.

Table 4: University Title

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Pohanyar	25	31.3	32.9	32.9
	Pohanmal	19	23.8	25.0	57.9
	Pohandoy	7	8.8	9.2	67.1
	Pohanwal	21	26.3	27.6	94.7
	Pohand	4	5.0	5.3	100.0
	Total	76	95.0	100.0	
Missing	System	4	5.0		
Total		80	100.0		

The University Table 4 includes the university titles. In the table, there are five usual titles given by Afghanistan's higher education ministry, including Pohand (Professor), Pohanwal, Pohandoy (Associate professor), Pohanmal and Pohanyar (Assistant professor). While professor participants make up 5.3 percent, Associate professors make up 36.8 percent, and assistant professors make up 57.9 percent of all the participants—the participant cases (n=80), out of which four cases are missing. Total makes 95.0 percent of all participants.

The teaching-learning-research in the QA cycle

Teaching = a process of transferring knowledge

Learning = an opportunity offered for gaining knowledge over a course of time.

Research = knowledge output from teaching and learning to seek ways for an academic and/or social issue.

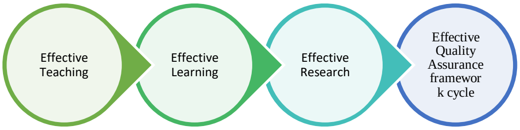

Mean for Teaching, Learning, and Research Effectiveness in QA cycle

Tables analyses.

The Case Processing Summary tables show four cases with missing values for all the teaching, learning, and research indicator variables. The Report table has the descriptive statistics concerning each group and the overall average mean of the valid cases (*n* = 80).

Table1: Gender

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Male	73	91.3	96.1	96.1
	Female	3	3.8	3.9	100.0
	Total	76	95.0	100.0	
Missing	System	4	5.0		
Total		80	100.0		

The Gender Table 1 shows that there are two levels for *Gender* (Male 91.3 percent and Female 3.8 percent) and with the participant (n=80), out of which four cases are missing. Total makes 95.0 percent of all participants.

Table2: Age

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	25-35	27	33.8	35.5	35.5
	36-45	23	28.8	30.3	65.8
	46- over	26	32.5	34.2	100.0
	Total	76	95.0	100.0	
Missing	System	4	5.0		
Total		80	100.0		

Based on this, quality assurance and accreditation (QAA) may be improved and strengthened to mirror international standards and their utilization. Nationally, the Quality Assurance and Accreditation Directorate (QAAD) of the Ministry of Higher Education (MoHE) takes this initiative to provide the service and supervise the process (QAAD, 2023).

Quality Assurance and Accreditation Processes and Procedures in Afghanistan started the interest in 2012. It was modified and formally released in 1389 (2009). British Council, The University Support and Workforce Development Program (USWDP), which is a five-year program funded by the U.S. Agency for International Development (USAID), and the Higher Education Development Program (HEDP), funded the Quality Assurance program in Afghanistan. Initially, 12 main criteria and sixty-three sub-criteria (without indicators) were suggested to apply and ensure better education. Since then, there has been confusion and duplications in the framework. Thus, the revision of the framework has been made. The chaos was averted, and repetitions were removed inside the teams running collectively; simultaneously, eleven most important and fifty-eight sub-criteria have been suggested. The Framework was piloted in five state and private educational institutes and successfully applied in July 2017 (QAAD, 2023). Then, 11 main and forty-nine sub-criteria were advised, which will be applicable for ten years as decided by the Quality Assurance and Accreditation Directorate (QAAD) board of the Ministry of Higher Education. The accreditation Framework may be used as a road map for institutional development.

Result and Discussion

To know how to measure the effectiveness of the Quality Assurance framework in Afghanistan's educational setup, the following model helps to be kept in mind and applied, as it is the effective local model. The below-drawn model results from the data gathered and analyzed through qualitative interviews collected in writing.

Quality Assurance and Accreditation (QAA) Framework Cycle in Afghanistan

Afghan policymakers perceive QA for the higher education of Afghanistan as necessary for the educational system to increase the quality and develop the country. The higher education system is a pool of excessively educated human assets, including policymakers, certified instructors, and lecturers, which are essential for the future and development. Based on this fact, the Government of Afghanistan and the World Bank (WB) have agreed to help higher education through Higher Education Operations to prevail over the previous Strengthening Higher Education Project (SHEP). The new Higher Education Development Project (HEDP) will support the general Government's attempt to expand and reinforce its higher training area (QAAD, 2023).

These initiatives help modernize and enhance the exceptional relevance of teaching and learning, stimulating improvement-orientated research. The Director of the Operations and Monitoring Support Team (OMST) inside the Ministry of Higher Education (MoHE) will coordinate and facilitate the implementation of HEDP in close collaboration with its affiliated departments.

The objective is to promote universities' essential and procedural autonomy. This enables universities, in principle, to generate and hold revenues from postgraduate stages, research and consulting activities, and extension for institutional improvement. Membership of a worldwide accreditation network and the Asia Pacific Quality Assurance Network (APQN) for Afghanistan supports the quality assurance process. This will help MoHE to benefit from excellent global practice in educational setup (QAAD, 2023).

QA assurance framework is designed for universities to work for their autonomy and accountability; as a result, a clean, long-time imaginative approach would be implemented. It is required that universities prepare and put into effect strategic institutional development plans (SPs) aiming to gradually grow the excellence and relevance of their accreditation, research outputs, teaching, and learning to use the feedback from external and internal audits.

There is a tendency to think that traits for instructors' effectiveness could be defined as their cognition experiences and the conditions he has to adjust by providing outcome-based education (OBE) and student-centered learning (SCL). Although every trait may contribute to a teacher's success, they're no longer the substance of effective coaching. A proper conceptualization of teaching and trainer's effectiveness as a measure for first-class assurance is essential for better expertise of what makes learning effective. It is thought that, based on OBE and SCL approaches, observational techniques could pass a protracted manner in making instructors effective. This explains why this paper examined how QA via instructor effort adds effectiveness to learning (Ziarati, 2002).

Also, Wonah (2020) indicated that in his study, there is a significant relationship between academic supervisory exercise and the effectiveness of public universities. This result is in settlement with the finding of (Ifedili and OFA, 2016), who stated that instructional supervision is those activities that are more often than not and without delay involved with analyzing and enhancing the conditions, which consists in getting to know and increasing the students' understanding, and whatever is completed to improve at the lecturer's potential to supply effective teaching and learning. Also, (P. Eya, 2012) regarded academic supervision in colleges merely as a method for lecturers' improvement purpose, including ensuring that lecturers carry out their assigned features. The results of the QA studies suggest a significant relationship between effective teaching and public universities' good service. Research supports that the QA process at the university level ensures the university's adequate educational satisfaction and research output. It confirms that the research effectiveness is the best outcome of quality assurance practices and effectiveness of both private and public universities. QA is a component of exceptional university management centered on fulfilling high-quality requirements, and its objective is a good business model (Manghani, 2011).

Nevertheless, educational purposes are adopted within the quality assurance process, and traditionally, there has been a great deal of institutional autonomy (BILLING, 2003). QA has been uplifting the duty of universities claiming to build the 'country-wide interest' inside the international marketplace. Vidovich's evaluation of the public discourse about QA demonstrates how the various definitions of standards, assurance, and development have been used to improve authorities' manipulation of the satisfactory tasks of universities (Vidovich, 2001).

Discussions and modern-day debates within the better education area could help that more control of the higher education area become a significant motive for the usage of the lecturers; no doubt that the external QA initiatives with which they have been working had been led with the aid of accountability rather than improvement concerns. These enhancements have improved the university's applications and the learning and teaching process.

Likewise, another study states that Quality Assurance is not just an ultra-modern fashion but a remarkably successful management fashion (Agamy, 2015). Quality Assurance refers to the planned and systematic moves as important to provide adequate self-belief that a service or product will satisfy the necessities for best (Borahan and Ziarati, 2002).

With the adjustments of QA's capabilities inside universities' best development frameworks, greater significance attaches to how high-quality instructors understand their role and the effectiveness of their educational processes. Areas of similar interest consist of growing effective mechanisms for sharing proper practices, concentrating on sources to assist enhancement significantly, facilitating more faculty for teaching, and students' engagement with significant enhancement. The effects show the observational device's efficacy in assessing instructors' effectiveness. QA standards help the assessment process of instructors with the best lecture room tactics, curriculum planning, and preliminary tryouts. It can be concluded that looking at teachers in lecture rooms will move a protracted way in bringing normalcy to the decayed educational gadget. It, therefore, means that teachers should be determined sometimes in the lecture room.

Research Questions

Keeping the lack of budgets allocated to the process of national quality assurance in Afghanistan's higher education system, is the effectiveness of the Quality Assurance framework implementation maintained in Afghanistan's higher education setup?

Q1: Considering the overall quality assurance system and framework implementation in Kabul University, to what extent does the quality assurance framework guarantee continuous quality improvement of teaching effectiveness?

Q2: Has to implement a quality assurance system and framework enabled Kabul University to find answers to challenges befalling effective learning?

Q3: To what extent would quality assurance framework implementation practice be conducive to contributing to actual effective research?

Research Objectives

This study explored the relationships between the quality assurance framework application in Afghanistan's educational system and learning, teaching, and research effectiveness.

Reliability Check

Based on the data collected through written interviews and comprehensive available literature review, and drawing the model of input, output, and process (teaching, learning, and research effectiveness relevance to the quality assurance framework implementation) model, a questionnaire of 20 items (7 on learning, six on instruction and seven on research effectiveness) was designed; the reliability of which was tested through SPSS considering the Cronbach Alpha value 0.9, and the result got was 0.9 for ensuring the reliability of the questionnaire.

Conceptual Literature Review

Quality assurance (QA) is an issue of better education efforts focusing on effective teaching, learning, and research. Applying QA in the education system enhances performance, essential to the state and private educational institutes' needs. Thousands of local and international students benefit from effective and quality education.

Design: Data was collected through a qualitative method through written interviews and a quantitative approach, conducting a survey and distributing questionnaires to professors at Kabul University with a population of around 80 samples from 22 schools.

Procedure: Data was collected through written interviews and a comprehensive survey (questionnaire) distributed to the deans, department heads, and quality assurance sub-committees at Kabul University.

Participants and sample size: The participants of this study included all the instructors involved in the quality assurance process at Kabul University, being well-versed in the impacts of this concept on teaching, learning, and research process. The sample size made 80 instructors of Kabul University holding different degrees (12 Ph.D., 60 masters, and four bachelors) and academic titles (4 Pohand (professors), 21 Pohanwal and 7 Pohandoy (associate professors), 19 Ponmal and 25 Pohanyar (assistant professors) as the titles were defined in the bylaw of Afghanistan's Higher Education).

The instrument for the qualitative text relevance categorization: For analyzing qualitative data, codes have been defined in colors to categorize the texts as the relevant concept; while blue indicated Quality, green indicated Quality Assurance, purple indicated Teaching, yellow indicated Learning, and red indicated Research concepts.

Qualitative text relevance categorization

1	2	3	4	5
Quality	Quality Assurance	Teaching	Learning	Research

Hypotheses

Null hypothesis (H0): There is no significant relationship available between quality assurance framework implementation and the concepts of teaching, learning, and research.

Research hypothesis (H1): There is a significant relationship available between quality assurance framework implementation and the concepts of teaching, learning, and research.

Introduction

Afghanistan has been implementing a decade-long developed Quality Assurance (QA) framework, which requires effective teaching, learning, and research endeavors. However, the lack of a national quality assurance developed model in the higher education system undermines learning, teaching, and research approaches. This is the Quality Assurance that examines different approaches to teaching and learning (OBE and SCL-based education), indicating any practical quality assurance model application. The evidence of the study suggests the positive effect of quality assurance on teaching, learning, and research processes.

The concept of Quality Assurance as a new phenomenon is implemented through a specific framework with defined criteria in Afghanistan. It was subjected to changes over time in the country. These variations in the application of the requirements often complicate the process and negatively affect the outcome. However, the management of the higher education institutes and universities in Afghanistan is strictly obliged to implement the QA framework process. Based on the action plan prepared and publicized by the Quality Assurance and Accreditation Directorate (QAAD), educational institutes and universities all over the country should be accredited within a timeframe of 5 years from now. All the educational institutes are working hard to prepare themselves for accreditation, as the concept has been implemented in Afghanistan's educational context for the last decade. From the beginning, only four state and four private universities were accredited by passing three stages of the QA and accreditation process.

Research Methodology

This research aimed to examine the effectiveness of the quality assurance framework in Afghanistan with a focus on its relevance in teaching, learning, and research, while studies show that "Effectiveness" in itself is a simple concept to be visualized as a process in a series of steps: introduction; implantation; implementation; modification in behavior; and finally, consequent progress towards related objectives. The descriptive methodology is used for the study in this exploratory quantitative and qualitative.

The Study of Effectiveness of Quality Assurance Framework in Higher Education System of Afghanistan from Kabul University Instructors' Perspective

Jr. Teaching Asstt. Z. Khalil Rahman Auzarmi

Department of Communication Studies, Faculty of Communication and Journalism, Kabul University, Kabul, Afghanistan
khalilauzarmi@ku.edu.af

Abstract
This paper examines the effectiveness of the Quality Assurance (QA) model in Afghanistan by studying current academic and policy documents on QA in education. In this exploratory qualitative & quantitative research, the descriptive methodology is applied, and data is collected through the survey. The selected population is the department heads and quality assurance sub-committees of Kabul University. The questionnaire reliability tested 0.9 on the SPSS. It included three items: The initial findings show that the QA concept since 2011 was partially developed, and e the process in the state and private universities being monitored and evaluated by the Quality Assurance and Accreditation Directorate (QAAD) at the Ministry of Higher Education of Afghanistan. The outcome of the service provided by QAAD resulted in the accreditation of 88 states and private universities accreditation in three stages so far. The result of the study indicates that most respondents questioned the effectiveness of the QA program, as it failed to ensure the quality desired by the beneficiaries.
Keywords: Accreditation; Effectiveness; Framework; Kabul University; Quality Assurance

بررسی اثربخشی چارچوب تضمین کیفیت در نظام تحصیلات عالی افغانستان از دیدگاه استادان پوهنتون کابل

پوهنیار زبیرخلیل‌الرحمن آزرمی

استاد پوهنځی ارتباطات و ژورنالیزم، دیپارتمنت مطالعه ارتباطات، پوهنتون کابل
khalilauzarmi@ku.edu.af

چکیده
این مقاله به بررسی اثربخشی چارچوب تضمین کیفیت (QA) در افغانستان با مطالعه اسناد اکادمیک و پالیسی‌های موجود در زمینه‌ی QAپرداخته است. در این تحقیق روش اکتشافی با روی‌کرد کیفی و کمی کارگرفته شده و به شکل توصیفی داده‌ها از طریق پیمایش جمع‌آوری شده است. جمعیت منتخب، آمرین دیپارتمنت‌ها و کمیته‌های فرعی تضمین کیفیت پوهنتون کابل می‌باشند. پایایی پرسش‌نامه در نرم افزار SPSS مورد آزمون قرار گرفت که نتیجه‌ی آن ۰،۹ می‌باشد و شامل مؤلفه‌های یادگیری، آموزش و تحقیق است. این مؤلفه‌ها در ۲۱ گویه مورد آزمایش و بررسی قرار گرفته است. پروسه‌ی تضمین کیفیت از سال ۲۰۱۱ به این‌سو در کشور ترویج گردیده و به تدریج توسعه یافته است. این پروسه، آموزش، یادگیری و تحقیق را در پوهنتون‌های افغانستان افزایش داده است. پروسه‌ی تضمین کیفیت در پوهنتون‌های دولتی و خصوصی توسط ریاست تضمین کیفیت و اعتباردهی (QAAD) در وزارت تحصیلات عالی افغانستان نظارت می‌شود. نتایج اولیه‌ی تحقیق نشان می‌دهد که اکثر پاسخ‌دهندگان اثربخشی برنامه QA را قناعت‌بخش ارزیابی نکردند؛ زیرا از نظر آنان این پروسه در پاسخ‌دهی ذی‌نفعان موفق نبوده است.

اصطلاحات کلیدی: اعتباردهی؛ اثربخشی؛ چارچوب؛ پوهنتون کابل؛ تضمین کیفیت

References

Braun, V. & Clarke, V. (2012) Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds), APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological (pp. 57-71). Washington, DC: American Psychological Association.

Cutlips, S.M. (1995). Public Relation History from 17th Century to the 20th Century: The Antecedents. Hillsdale, NJ: Lawrence, Erlbaum

Harasim, L. (2012). Learning theory and online technologies. Routledge/Taylor & Francis.

Kelle, U., Kühberger, C. and Bernhard, R. (2019) 'How to use mixed-methods and triangulation designs: An introduction to history education research'. History Education Research Journal, 16 (1): 5–23. DOI https://doi.org/10.18546/HERJ.16.1.02

Kennewell, Steve. (2005). Interactive teaching with interactive technology. 8th IFIP World Conference on Computers in Education, WCCE 2005.

Lewis, Laurie K. (1991). Interactive Communication in Organization. Journal of Communicating Education. Vol 40, April 1991

Mertens, Donna M. and Hesse Biber, Sharlene. (2012). Triangulation and Mixed Methods Research: Provocative Positions. Journal of Mixed Methods Research, 6(2) 75–79. DOI: 10.1177/1558689812437100

Ministry of Higher Education. (2023). 1st Cluster of Communication & Journalism Curriculum Revision Program. Public Relations Cluster, 8-12 January 2023, MoHE Conference Hall

Mousavi, Sayed M. (2020). رسانه و چشم انداز آینده روابط عمومی؛ ظهور روابط عمومی نسل سوم [Media and the Future Perspective of Public Relations; The Emergence of Third Generation PR]. A Biannual Scientific Research Journal of Art & Media Studies.Vol.2, No.3, Spring & Summer 2020, pp.143-166

Picciano L., Anthony G. (2021). Theories and Frameworks for Online Education.

Cifuentes, Lauren. (2021). A Guide to Administering Distance Learning. Bril

Rugg, Deborah, (n.d.). An Introduction to Triangulation. UNAIDS Monitoring and Evaluation Division.

Sayeed Ebrahim Darwishean & Abdulqhar Jawad. (2022). The Study of the Practiced Models of Communication in Major Governmental Institutions in Afghanistan. Specialis Ugdymas / Special Education, 2022. 2 (43), Pp. 877-886

Sousa, Duarte & Campos, Pedro & Matos, Sónia. (2021). The Use of Interactive Technologies for Education in Pandemic and Post-Pandemic Contexts: Design Implications. 1-7. 10.1145/3464385.3464737.

Stromback, Jesper and Spiro, Kiousis. (2011), Political Public Relations: Principles and Applications, Routledge Communication Series.

system of online higher education could be in place shortly. These can be integral parts of the current Higher Education Management Information System (HEMIS) to expand the usage and impact of the current HEMIS. The study's findings indicate that PR 3.0, Web 3.0, and New Interactive Technologies share some significant characteristics advantageous in an online higher education system if they are synergized effectively and productively. They all can process different types of content, including text, audio, video, multimedia, etc. Their precious advantage is that they provide interactive services suitable for effective online higher education. The advanced technologies possess a plus point of ubiquity that makes them available anywhere in the world. They provide a kind of universal service by launching light versions of the online platforms (i.e., zoom, skype, WhatsApp, etc.) that can be available and accessible in developing countries such as Afghanistan. Usability is another plus point: everyone can install the platforms on their mobiles and enjoy using them. The interactive technologies are compatible with the different operating systems of Android, IOS, Windows, Linux, etc.

PR 3.0, in addition to disseminating information, persuasion, and integration, can be an asset in providing service for online education. Web 3.0 allows users to create, share, use, and transfer content autonomously. These are the basic needs for an effectively collaborative online education. New interactive technologies (i.e., Zoom, Jamboard, whiteboard, etc.) provide classes set up in a virtual space where students and teachers can interact, create, save, share, and produce something. They have tools such as Whiteboard and Jamboard for doing and practicing their online assignments and projects collectively and individually.

In a nutshell, the ubiquity and connectivity of Web 3.0 plus globalized, knowledge-enhancing technologies and the decentralized PR 3.0 plus interactive, editable, usable, and available online technologies make an effective system of online higher education in Afghanistan.

interactivity. Web 3.0 adds artificial intelligence, the learning power of objects, high-speed internet, and diversity in connectivity in the services that, in These services, can be used in the provision of education programs. Web4.O is an outstanding technological breakthrough in which software plays the role of humans, and web5.O will be the rule of the internet, the emergence of e-governance.

By new technologies, we mean those breakthroughs enabling collaborative and participatory learning processes. There are different technologies, but Jamboard, Zoom, Google Classroom, and Padlet are discussed for this study. These technologies, in addition to allowing students and instructors to interact effectively in a virtual environment, also provide the environment of a physical class in a virtual space. The students and teachers can interact, write, share, save, practice, etc. Lewis (1991) states that interactive technologies can instantaneously deliver messages to distant locations at different points in time, indicating asynchronous characteristics of the technologies. The distinguishing features of the new interactive technologies consist of transformability and feedback (Kennewell, 2005). These technologies have the advantages of ubiquity, usability, collaborative content creation, and sharing capability.

PR 3.0, Web 3.0, and Interactive Technologies share some outstanding characteristics that can be synergized to provide effective online higher education in any country. These characteristics include updated technology, interactivity, connectivity, and ubiquity. Also, the trio enjoys having the advantages of usability, collaborative content creation capability, sharing ability, and saving ability. They have the capacity for different types of content, including text, audio, video, multimedia, etc. Thus, these types of content can be amazing in providing online higher education.

Conclusion

The output of this study will be a scholarly article in which the importance, characteristics, and roles of the 3rd generation of public relations, the 3rd generation of the web, and new interactive technologies will be described and explained in detail for better understanding. The study's outcome would be a suggested scheme of online higher education in the country that could relocate education for a brighter future in which a collaborative

Table 6: Common Significant Distinguishes of PR 3.0, Web 3.0, and Interactive Technologies

New Technology	Interactivity	Connectivity	Ubiquity
The trio highly depends on modern technologies facilitating interactivity, connectivity, and ubiquity.	Web 3.0, PR 3.0, and new technologies can provide interactivity. They provide two-way communication.	The distinctive feature that connects people and distance means nothing anymore.	PR 3.0 highly depends on Web 3.0; the second one is available anywhere. New technologies possess ubiquitous characteristics that make them accessible all over the world.

Data Interpretation and Discussion

PR 3.0 is an updated version of PR1.O and PR 2.0 in which the below changes will happen to public relations: It will play a strategic, ideal, and pioneer other than technical and practical roles. The position of public relations practitioners will be changed from communications executives to communication managers. This profession will function beyond organization in a global environment and depend on virtual space and new media (Mousavi, 2020). PR 3.0, because of its distinctive characteristics of globalized public relations, informational society, decentralized approach, and knowledge-enhancing technology (Mousavi, 2020), provides unique advantages for different purposes, including education.

The basic idea behind the Web was to make publishing possible for everyone while the concept in arrears Web 2.0 was that readers should be writers too" (Andrews, N.D. as cited in Wiles, 2022). Web 3.0 was intended to give any participant in the web their autonomous power and control to create, share, and give feedback. Web 3.0 makes peer-to-peer interactions the essence of a new generation of networked commerce and society. It retires centralized platforms, servers, and authorities as the key managers of information and value flow (Wiles, 2022). The initial distinctions of Web 3.0 consist of the semantic web, artificial intelligence, 3D graphics, connectivity, and ubiquity. Thus, this technology has universalized the availability of communication and education services.

Historically, web 1.0 provides one-way services like the free email service by different companies, while Web 2.0 enhances the service by adding

Table 3: Historical Development of Webs (Mousavi, 2020)

Web Types	**Genesis & Practiced**	**Characteristics**	**Impact on Society**
Web1.O	1991-2000	One way (i.e., email service)	%۱۵
Web 2.0	2000-2010	Interactive services (e.g., apps)	%۵۰
Web 3.0	2010-2030	Artificial intelligence; Emergence of the learning power of objects High-speed internet Multiple devices connected to the internet	%۸۰
Web4.O	2030-2040	Software in the role of a human assistant	%۹۵
Web5.O	2040-above	The rule of the internet (i.e. E-Governance)	%۱۰۰

Table 4: Distinguishing Characteristics of Web 3.0

Semantic Web	Artificial Intelligence	3D graphics	Connectivity	Ubiquity
This web enables public relations practitioners to use the technology for accessibility in a virtual environment. The technology can know the meaning of all the words used in the write-up, and it helps in the production, sharing, and connection of the content based on search and analysis (Musavi, 2020).	The software can understand the data and information like humans for more relevant and faster results. The technologies will copy humans in processing and understanding the information.	Most banners of shopping malls, supermarkets, and exhibitions will be 3D graphics designed. This technology is mostly used in online and virtual environments.	Information will be more connected because of the ability of technology to understand the meaning of the information, like humans. Thus, people can have new experiences in using the information.	The technologies are present anywhere in the world. Anyone can benefit from the technologies in a remote village in any country. The meaning of geographical and time as barriers is demolished.

Table 5: Significant Features of Interactive Technologies (Kennewell, 2005).

Editability	Transformability	Feedback
The ability to easily change something that has been produced	The ability to change the form of a representation	The automatic provision of a response to an action by the user

Table 1 indicates that all three disciplines focus on two-way communications, interaction, and connectivity.

Table 1: Brief Description of PR 3.0, Web 3.0 and Interactive Technology

PR 3.0	Web 3.0	Interactive Technology
PR 3.0 is an updated version of PR1.O and PR 2.0 in which the below changes will happen to public relations: PR will play a strategic other than technical roles; PR will play an ideal rather than practical role; The position of PR will be changed from communications executive to the management of communication; PR will play a pioneering role in development; PR will function beyond the organization in a global environment; PR is dependent on virtual space and new media.	"The idea behind the Web was to make publishing possible for anyone; the idea in Web 2.0 was that readers should be writers too" (Andrews, N.D. as cited in Wiles, 2022). "Web 3 is intended to give any participant in the web their autonomous power and control." Web3 makes peer-to-peer interactions the essence of a new networked commerce and society generation. It retires centralized platforms, servers, and authorities as the key information and value flow managers.	By new technologies, we mean those breakthroughs enabling collaborative and participatory learning processes. There are different technologies, but Jamboard, Zoom, Google Classroom, and Padlet are discussed for this study. These technologies, in addition to allowing students and instructors to interact effectively in a virtual environment, also provide the environment of a physical class in a virtual space. The students and teachers can interact, write, share, save, practice, etc.

Table 2: Distinguishing Characteristics of PR 3.0

Globalized Public Relations	Informational Society	Decentralized Approach	Knowledge-Enhancing Technology
Global awareness as a task for public relations will be added to the trio of organization, audience, and society awareness.	Industrial society will be transformed into an informational society where data will be the main product. New technologies and media will play a key role in informational society.	Centralized public relations will be transformed into a decentralized one in which two-way communication will be the dominant practice in the profession.	Public relations managers should be experts in the discipline, and they must know the international languages to practice public relations effectively in a competitive environment.

education in Afghanistan. Thus, this study focuses on the concepts mentioned in the context of Afghanistan's online higher education.

Reliability and Validity

To increase reliability and validity, this study uses the technique of triangulation. Triangulation is an approach to use different ways to study a situation better. In triangulation, the shortage of a method will be compensated by the strength of another method (Kelle & Bernard, 2019; Mertens & HesseBiber, 2012; and Rug, n.d.). Thus, to meet the goal set for reliability and validity, in this study, two techniques of triangulation were used: data and researcher triangulation. The data for this study comes from different sources used for the same purpose. In addition, three independent researchers collected data for the addressing of the problem statement of this study. Then, the data was analyzed and categorized into themes and then interpreted for the provision of answers to the questions of this study.

Data Analysis and Presentation

Introduction

This study will use secondary qualitative data to provide a clear understanding of the three main variables of this study. The collected data will be coded based on relevance to a specific theme. The themes will then be analyzed for the scrutiny of relationships and discrepancies to be tested for the sake of the hypothesis result. Theme analysis is a technique in which the data will be categorized into relevant themes. Then, the relationships, similarities, and discrepancies will be used in the study. In other words, the collected data are divided into different sets based on their relevancies to a specific area in the study. A theme is a key variable in the study.

Theme Analysis is a method for thoroughly identifying, putting in order, and offering insight into patterns of meaning (themes) across a dataset. Focusing on meaning across a dataset allows the researcher to understand collective or communal implications and experiences. It is used for accessibility and flexibility (Braun & Clarke, 2012).

Data Analysis

This study focuses on three different areas: PR 3.0, web 3.0, and interactive technologies. This study provides a brief definition of the three disciplines.

requirement to synergize three concepts of the next generation of public relations, 3rd generation of web, and interactive technologies in online higher education in Afghanistan. The synergizing of the three disciplines could produce an output that would be a practical, interactive online higher education in Afghanistan on the edge of e-governance in the world. To this end, the study looks to answer the following questions in detail:

Q1: Could PR 3.0 play a significant role in effective online higher education in Afghanistan?

Q2: Could Web 3.0 perform an important function in having an effective online higher education in Afghanistan?

Q3: Could interactive technologies take part in having an effective online higher education in Afghanistan? And

Q4: How to effectively synergize the three disciplines of PR 3.0, Web 3.0, and Interactive Technologies to produce a significant output that would be an effective and engaged online higher education in Afghanistan

Hypothesis

H_0: Synergizing PR 3.0, Web 3.0, and Interactive Technologies does not produce an output that transforms online higher education in Afghanistan.

H_1: synergizing PR 3.0, Web 3.0, and Interactive Technologies produce an output that its outcome will positively affect online higher education in Afghanistan.

Methodology

Synergizing the three disciplines for a single goal to meet future needs with a methodology to serve the study process the best is the expected purpose/outcome of the study. There are two commonly used methodologies: descriptive, sometimes called extrapolative study, and prescriptive, also called normative. The extrapolative study describes the topic objectively, while normative research tries to help people clarify their values and preferences to develop a vision of a desirable future. Thus, the suitable methodology for this study would be prescriptive research.

Universe and Sampling

This study will focus exclusively on three disciplines: the next generation of public relations, 3rd generation of the web, and interactive technologies to find a way to synergize the three for better results in online higher

In idea generating, there should be brainstorming in which divergent thoughts are gathered for further knowledge building. The second phase focuses on organizing the concept in which the gathered idea is compared and categorized through argument and discussion. And in the final step, consensus and intellectual synthesis happen (Harasim, 2012, as cited in Picciano, 2021).

Harasim (2012) states how to use different approaches and processes in supporting effective learning and change in education. She then emphasized using scenarios to visualize virtual classrooms and online learning, meaning to offer snapshots of a designed online course activity and learners' experience with social and intellectual online interaction. In particular, she rigorously signifies online case studies and games as innovative, collaborative pedagogy promoting exchange.

This theory, also called collaborative, is used for this study to state how PR 3.0, web 3.0, and interactive educational technologies can be synthesized in a virtual space in Afghanistan.

Aim of the Study

The primary aim of this study is to know how to link public relations, interactive technologies, and education to have an effective online higher education in Afghanistan. Thus, the following objectives support the study to meet the set forth goal:

- To study the role of the next generation of public relations (PR 3.0) in online higher education in Afghanistan;
- To analyze the effectiveness of interactive technologies in higher education in online higher education in Afghanistan;
- To scrutinize the 3rd generation (web 3.0) in online higher education in Afghanistan and
- To explore the synergizing of PR 3.0, interactive technologies, and Web 3.0 in online higher education in Afghanistan.

Problem Statement

Online higher education needs new and interactive technologies to engage students in learning. The outcome-based teaching (OBE) and student-centered learning (SCL) highlight the critical roles of students in the learning processes. Therefore, to plan and implement an effective and productive online higher education in Afghanistan, there is the

New Technologies mean that advanced technologies are used in providing education services, considering collaborative learning, which is an effective way of learning and performing in the increasingly competitive world. Thousands of applications and platforms are developed to provide services of online and collaborative education. Still, some of them are very applicable, effective, user-friendly, and famous, such as Zoom, Google Classroom, Jamboard, Whiteboard, WhatsApp, Skype, Padlet, and Google Drive, to name a few. One of the primary advantages of these technologies is that they can be available in very light versions compatible with any operating system working with low-speed internet.

Online Higher Education and New Technologies, in a very competitive environment, and the complicated situation make people busy in their businesses. On the other hand, they must build their capacity and achieve more in higher education to succeed. Hence, people will lack time to attend in-person classes as they may waste their precious time in traffic jumps, traffic lights, bus and metro stations, and many other constraints. Fortunately, the new technologies facilitated managing time effectively and productively. Online higher education is a strategy that people can have as an option and has been recently boosted by technological breakthroughs. Different technologies and software are helping and enhancing online higher education. Synergizing these technologies will effectively transform online higher education in any country.

Theoretical Framework

The theory of Online Collaborative Learning (OCL) is used as a base for the study to be streamlined and focused on the study based on the principles of the theory. OCL provides facilities of the Internet to provide learning environments that further collaboration and knowledge building in a virtual space (Harasim, 2012, as cited in Picciano, 2021). Harasim (2012, as cited in Picciano, 2021) states that OCL is a new theory of learning that focuses on two-way learning and knowledge building in which the Internet is used to redesign formal, non-formal, and informal education for the Knowledge Age. It highlights three phases of knowledge building through group discourse: idea generating, idea organizing, and intellectual convergence.

Conceptual Review

This study mainly focuses on the three basic concepts of public relations, including PR3.0, web3.O, and new educational technologies. The concepts will be explained later in this section individually.

Public relations

it is a profession and/or discipline primarily focusing on branding through strategic communication management. There are different definitions of public relations, and scholars define this discipline as chalk and cheese. Cutlip (2002, as cited by Darwishean & Jawad, 2022) defines public relations as "the management distinct function that identifies, establishes and maintains mutually beneficial relationships between an organization and the public on whom its successes or failure depends." Public relations departments of universities in Afghanistan define it as "a strategic communication system for establishing and maintaining mutual understanding between an organization and its public, ensuring long-term meaningful and mutually beneficial relations" (MoHE, Cluster of Public Relations, 8 – 12 January 2023).

On the other hand, PR3.0, or the 3rd generation of public relations, is an advanced version of public relations that highly depends on new and interactive technologies. This type of public relations has yet to come into existence, but as the web3.O is already in practice, it will soon turn into practice within the organizations. PR 3.0 is distinguished from the two other generations based on its distinctive characteristics of global public relations, informational society instead of industrial society, decentralized instead of centralized approach of management, and knowledge enhancement other than power-enhancing technologies.

Web 3.0 is called the 3rd generation of the World Wide Web, and some very distinctive distinguishes it from the 1st and 2nd generations. The web comprises a semantic web, artificial intelligence, 3D graphics, connectivity, and ubiquity (Mousavi, 2020). It means that web3.O could assist humans in doing assignments and activities. This technology can be leveraged in online higher education in any country, particularly in Afghanistan, because of its characteristics of connectivity, usability, ubiquity, and accessibility.

The stages of public relations relevant to its role, impact, and position in the organization indicate that public relations' historical development can be classified into three main categories: traditional, advanced, and the next generation. Traditional public relations mean the then new emerging concept in which it functioned in the organization in a way that mostly provided services for an organization offline. The basic technologies (i.e., type machine, printer, etc.) were power-enhancing tools. However, the emergence of new technology shaped the nature of Public Relations in a more persuasive and greater reach approach, particularly the World Wide Web (www), which affected public relations reach and impact aggressively and extensively. The 1st generation of the web or Web 1.0 facilitated one-way services such as email in public relations. The 2nd generation (i.e., web 2.0) fostered interactivity in public relations. The interactivity and two-way communications further improved the services and public relations' importance in organizations. The 2nd generation of public relations (PR 2.0) is effectively linked with the web2. o. This is the stage that is called advanced public relations. It is while that there is 3rd generation of the web (web3.o) in use in the world that facilitates more interactivity in public relations. It means that the next generation of public relations (PR3.0) could be based on web3.o. This is a shift from power-enhancing technologies to knowledge-enhancing technologies where public relations operate globally with profound meaning and reach in the industry, boosting positive and beneficial relations among the host organizations and the public.

What would be the effectiveness of interactivity for higher education is the question that this study will deal with. Interactivity without technologies that provide such services is not possible. So, education, notably higher education, is a two-way communication process in which teachers and students should interact to have an effective and productive education. Furthermore, what technologies will be in the services of public relations in the future and could be used for effective online higher education in Afghanistan, and what would be the role of public relations in the processes are the questions yet to be answered in this study.

Introduction

The development of public relations has been strongly linked with the development of technologies in history. Even though there was no understanding of the concept, the main three elements of public relations were in practice amongst primary communities in ancient history. Bernays (1998, as cited in Tromback and Kiousis, 2011) states that informing people, integrating people, and motivating people are the main elements of public relations that were in practice in ancient history. Public relations critically developed from that date, and technologies had a clear role in developing the discipline.

Public relations have played different roles and stood in various positions, considering its impact on society and organizations. Thus, the profession's primary role was simple congratulation and condolence messages. Then, the profession moved to another stage that played a much better role and had a more significant impact in which it was able to respond to an event. Scholars define this role as the job of justification. From there, the profession focused on analyzing tasks to be performed in an organization. In this stage, public relations respond and explore the events. This process is mainly organizational-based and in the services of the institutions. Then, public relations stood in the position of advertising and marketing. The primary task of the profession was to focus on selling and purchasing goods and services. Thus, it could be called the product-based stage role of public relations.

Gradually, the customer found their significance in the organization's decision-making, and public relations understood this vital factor for the development of an organization. Therefore, this stage is called Spotlight. At the next step, transparency became very important, and public relations played a role in which the profession should be a barrier to the customer. Still, instead, the customer could access an organization's manager. This is the stage that scholars termed as the Glassing Room. And finally, public relations needed to make a network and maintain channels of communication with the network to reach success. This stage is likened to the nerves in the human body. In this stage, the role of interactive technologies become vital. Therefore, the concept of advanced public relations emerged into existence.

Synergizing PR 3.0, Web 3.O, and New Technologies in Producing an Effective Online Higher Education Scheme in Afghanistan

Jr. Teaching Asstt. Sayeed Ebrahim Darwishean[1], Jr. Teaching Asstt. Abdul Qahar Jawad[2], Jr. Teaching Asstt. Nangialai Nangial[3]

[1,2]Department of Public Relations, Faculty of Communication &Journalism, Kabul University, Kabul, Afghanistan

[3]Department of Communications Studies, Faculty of Communications and Journalism, Kabul University, Kabul, Afghanistan

Email: darwisheanSE@gmail.com

Abstract

The study explores how to synergize Public Relations 3rd Generation (PR3.0), 3rd generation of the web (Web3.O), and new technologies to have an effective interactive online higher education (OHE) in Afghanistan. It analyzed the distinguishing characteristics of the three concepts by focusing on their application in the context of OHE in the country, aiming to assess thetrio's compatibility in Afghanistan. Thus, a prescriptive methodology was used in this study. The findings indicate that the trio possesses common individualities that could be applied productively in the context of Afghanistan for collaborative higher education. The communal features include interactivity, ubiquity, and mobility, which indicate the compatibility of the concepts in the country. New technologies are accessible with the light version of applications for low-speed internet and are installable in ,smartphones showing their usability. The 3rd generation of public relations (PR3.0) should be synergized with the two others to produce an effective online scheme of higher education in Afghanistan.

Keywords: Collaborative Education; Interactive Technology; Online Education; PR3.0; Web 3.0

هم‌افزایی نسل سوم روابط عمومی، نسل سوم شبکه جهانی وب و فن‌آوری‌های جدید در تولید یک طرح آموزش عالی مؤثر آنلاین در افغانستان

پوهنیار سید ابراهیم درویشیان[۱]، پوهنیار عبدالقهار جواد[۲]، پوهنیار ننگیالی ننگیال[۳]

[۱،۲] دیپارتمنت روابط عمومی، پوهنځی ارتباطات و ژورنالیزم، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان

[۳]دیپارتمنت مطالعه‌ی ارتباطات، پوهنځی ارتباطات و ژورنالیزم، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان

ایمیل: darwisheanSE@gmail.com

این تحقیق، چگونگی هم افزایی روابط عمومی نسل سوم(PR3.0) ، نسل سوم وب (Web3.O) و فن آوری های جدید برای دا شتن یک آموزش عالی موثر و تعاملی آنلاین (OHE) در افغانستان را بررسی کرده است. هم‌چنان این تحقیق، ویژگی های متمایز سه مفهوم را با تمرکز بر کاربرد آنها در زمینه تحصیلات عالی در کشور، با هدف ارزیابی سازگاری این سه مفهوم در و ضعیت افغانستان، تحلیل کرده ا ست. در این پژوهش از روش تجویزی ا ستفاده شده ا ست. یافته‌های این مطالعه نشان داد که این سه تخصص دارای ویژه‌های مشترکی هستند که می‌توانند در زمینه افغانستان به طور مؤثر برای تحصیلات عالی مشارکتی اعمال شوند. ویژگی های مشترک شامل تعامل، فراگیر بودن و سیاربودن ا ست که نشان دهنده سازگاری این مفاهیم در افغانستان ا ست. تکنالوژی‌های جدید با نسخه سبک برنامه‌های کاربردی برای اینترنت کم‌سرعت قابل د سترسی بوده و در گو شی‌های هو شمند قابل نصب می‌با شند. این ویژه‌گی، قابلیت ا ستفاده یا کاربردی بودن آن‌ها را نشان می‌دهند. نسل سوم روابط عمومی (PR3.0) باید با دو مورد دیگر هم افزایی شود تا یک طرح آنلاین موثر آموزش عالی در افغانستان تولید شود.

اصطلاحات کلیدی: آموزش مشارکتی؛ تکنالوژی تعاملی؛ آموزش آنلاین؛ نسل سوم روابط عمومی؛ نسل سوم وب

References

(1) Jump up to:a b "Open Universiteit benoemt zes bedrijven tot ICT-inhuur partner" (in Dutch). Consultancy.nl. 19 September 2016.

(2) "Ziggo-directeur Arent van der Feltz benoemd tot voorzitter College van Bestuur Open Universiteit" (in Dutch). Wij Limburg. 25 April 2016.

(3) Sander van den Eijnden (3 March 2016). "Kerende kansen voor de Open Universiteit". ScienceGuide (in Dutch).

(4) "Open Universiteit scoort weer goed in keuzegids" (in Dutch). 1 Limburg. 28 February 2017.

(5) "Harold Krikke". Open Universiteit research portal. Retrieved 2022-11-19.

(6) Richard Utz, "Against Adminspeak," Chronicle of Higher Education, June 24, 2020.

(7) "Admin 101: Campus Administrators Need Self-Care, Too". www.chronicle.com. Archived from the original on 2021-11-22. Retrieved 2021-11-22.

(8) Conway, Maree. 'Defining administrators and new professionals.' PERSPECTIVES, VOLUME 4, NUMBER 1, 2000: pp. 4-5.

(9) GORNALL, L. (1988) `New professionals': changes and occupational roles in higher education. Perspectives, 3(2), pp. 44-49.

(10) Conway, Maree and Ian Dobson. 'Fear and Loathing in University Staffing: The Case of Australian Academic and General Staff.' Journal of Higher Education Management and Policy, Volume 15, No. 3, pp. 123.133.

(11) Jump up to:a b Szekeres, Judy (2011). "Professional staff carve out a new space". Journal of Higher Education Policy and Management. 33 (6): 679–691. doi:10.1080/1360080X.2011.621193.

(12) Wallace, Michelle; Marchant, Teresa (2011). "Female administrative managers in Australian universities: not male and not academic". Journal of Higher Education Policy and Management. 33 (6): 567–581. doi:10.1080/1360080X.2011.621184. hdl:10072/42428.

(13) Graham, C. (2013). "Changing technologies, changing identities: A case study of professional staff and their contributions to learning and teaching". Perspectives: Policy and Practice in Higher Education. 17 (2): 62–70. doi:10.1080/13603108.2012.716376.

(14) "Executive Compensation at Public and Private Colleges". The Chronicle of Higher Education. 1s4 July 2019. Retrieved 27 July 2019.

1. Form a professional committee to thoroughly study the open university system of education, initiate dialogues amongst the right scholars, policymakers, and educationalists to form a shared vision, and come up with an academic plan for the establishment of private and public open universities,
2. Prepare rules and regulations for acceptance and recognition of globally accredited open university degrees, which include both online and distance education strategies and
3. Prepare bylaws for establishing government and private open universities and pass them by the relevant authorities for implementation.

- DL works best with older students who have consistent technology access at home and will work responsibly on their own. However, DL does have a clear advantage when unexpected school closures occur.

V. CONCLUSION & RECOMMENDATIONS

5.1 Conclusion

Open education is becoming ever more critical than normal education globally, and digital technologies are one of the main driving forces behind education modernization. The use of digital technologies for teaching and learning has spread through all types of institutions, including open universities. It supports the modernization of higher education globally, as it is primarily carried out via digital technologies. It links non-formal and formal education once recognized and accredited.

An open university system of education, despite having its prose and cones, helps students to overcome barriers to education such as cost, time, location, and admission requirements and provides a flexible condition for the learner, who can at the same time continue their jobs and take care of their family responsibilities in countries like Afghanistan. One can study at their own pace with open universities and, in the end, obtain the exact qualifications they can receive from on-campus university courses. In conditions similar to Afghanistan, where female students face educational barriers, open universities are the best fit to help them pursue their higher education in specific fields and meet their responsibilities at home for most of their time. The credibility of open universities varies drastically, and students can get admission to any of them after checking their accreditation and credentials to ensure their degrees are valid for finding jobs in different countries. In Afghanistan, open universities must function parallel to regular universities to strengthen higher education and provide more baccalaureates with higher education opportunities.

5.2 Recommendations

Strengthening higher education is a requirement for social and economic development, not a desire to limit it to privileged society groups. Therefore, it is recommended that the Ministry of Higher Education undertake the following steps in establishing Open University system of education in the country to expand and develop higher education for all in the country:

Open universities function with an open-door academic policy with minimal or no entry requirements, employing specific teaching methods and strategies, mainly online learning and distance education, which includes correspondence of resources.

Selection of the teaching strategies depends on the needs of students; for instance, online learning is helpful in normal situations, while distance learning is best for older and employed students with consistent technology access and all in volatile conditions. This is because online learning cannot be as useful as distance education when unexpected academic program closures occur. Teaching resources can include;

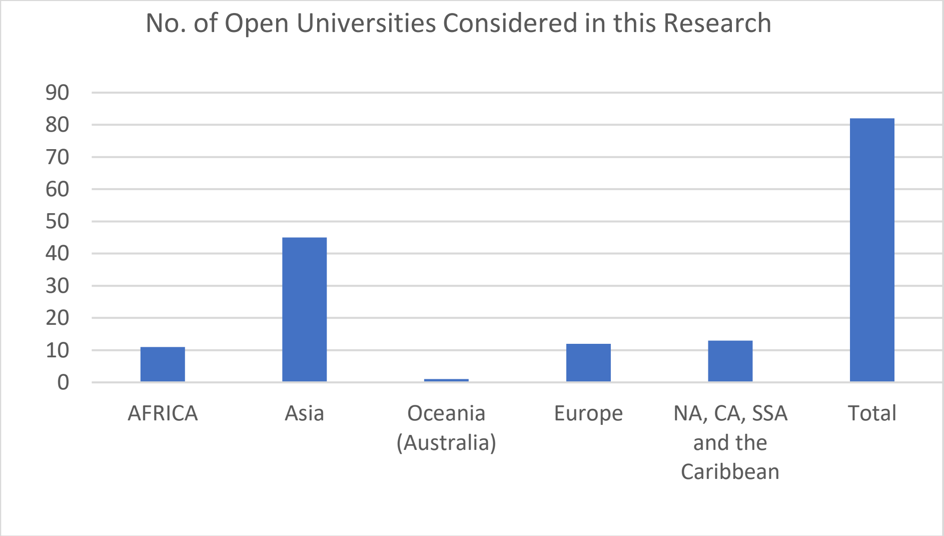

Figure 1: No. of OUs in each continent

- A digital curriculum is a good fit to fulfill students' needs for both of the strategies,
- The curriculum could be developed according to the requirement of a learning plan and designed in a time-saving way.
- The digital curriculum could be selected as per the guide.
- Hard copies of the teaching material and books could be provided using postal services in case of distance learning.

Both the OL and DL education have a place in education. One can work better depending on social, educational, and political needs. For instance;

- OL works best for middle and high school teachers who want to provide different ways for their students to learn.

Table 4: Drawbacks of Online Learning and Distance Learning [1]

Description	**Teaching Strategies**	
	Online Learning (Sometimes called eLearning)	**Distance Learning**
Disadvantages	It relies on regular student access to technology in school; otherwise, its implementation gets tough. It brings up many concerns about screen time in the classroom. Students may cheat when using digital tools.	Not usable if students don't have access to devices or the Internet at home. It makes it challenging to keep tabs on whether students are working. It can result in even more screen time for your students. It can make cheating even more accessible than online learning.

IV. RESULT AND DISCUSSION

The literature review and rough analysis of open universities' initial figures show that the open university education system is getting popular globally, and its number is increasing considerably in Africa, Asia, America, Europe, Oceania, and Australia.

The outcome of a simple mathematical analysis of Open University figures from all the continents is summarized in Table 5 below and illustrated in Figure 1 below.

Table 5. OUs in each continent

Continents	**Total No. of OUs**	**Percentages of Total**
AFRICA	11	13
Asia	45	55
Oceania (Australia)	1	1
Europe	12	15
NA, CA, SSA, and the Caribbean	13	16
Total	82	100

It shows that open universities are popular on all continents, most of which are in Asia. This increase is probably because open universities offer an open-door academic policy, enroll students without asking for evidence of previous education, experience, or references, and assist students in overcoming all educational barriers related to time, location, cost, admission requirements, etc. It conveys that Asian people face more severe academic challenges and obstacles than those on other continents.

3.3 Advantages of Online and Distance Learning

Both OL and DL are considered viable and effective teaching strategies, with distinct advantages for both teachers and students, summarized in Table 3 below.

Table 3: Advantages of OL and DL Educational Strategies [1]

	Teaching Strategies	
Description	**Online Learning (Sometimes called eLearning)**	**Distance Learning**
Advantages	- increase student engagement when used as part of a blended learning technique. - Blended Learning involves using different instructional resources and teaching methods to deliver content in multiple ways. - It makes it easier for instructors to differentiate teaching instruction. - When using tools like digital curriculum, one will have more flexibility and control for differentiating lessons without putting in extra time during evenings and weekends. - It saves instructors' time with planning and grading as many digital curriculum tools do the heavy lifting for teachers by providing ready-to-use lesson plans, instructional materials, and assessments. - Many online learning tools also automatically grade those assessments and post them to the teacher dashboard.	- It has its unique benefits compared to online learning. - It can continue without disruption, even during snow days or the COVID-19 pandemic. - No types of interruptions don't affect your classes in the same way as traditional in-person classes. - It allows students to work at their own pace and review work as needed. - The students can access course material at the times that work best for them, which is important for students with irregular work schedules.

3.4 Disadvantages of Online and Distance Learning

OL and DL rely on digital resources, but both have similar drawbacks, as summarized in Table 4 below.

led the research to a conclusion. The collected data about open universities in different parts of the world are summarized in Table 1 below.

Table 1: Finding of Statistical Analysis of Open Universities in Different Continents [1]

S.N.	Name	Type			Teaching Mechanism		
		Public	Private	Unknown	DL	PC	Unknown
1	AFRICA	7	4	0	9	3	1
2	Asia	38	5	2	24	29	7
3	Oceania (Australia)	1	0	0	1	0	
4	Europe	9	2	1	11	6	1
5	NA, CA, SSA, and the Caribbean	7	6	0	11	6	2
GRAND TOTAL =		62	17	3	56	44	11

The information collected shows that open universities have an open-door academic policy with minimal or no entry requirements, employing specific teaching methods and strategies, mainly online learning (OL) and Distance Learning (DL), each with advantages and disadvantages.

3.2 Differences Between Online Learning and Distance Learning Strategies

Online Learning and Distance Learning are the two teaching strategies involving students working on computers or devices, which are similar online learning tools with some differences. There are three significant differences between online and distance learning, as presented in Table 2 below.

Table 2: Differences between Online Learning and Distance Learning [1]

Differences	Teaching Strategies	
	Online Learning (Sometimes called eLearning)	**Distance Learning**
Location	working through their digital lessons and assessments in the class.	Working online at home, the teacher assigns work and checks in digitally.
Interaction (depending on location)	in-person interaction between students and teachers as it is used as a blended learning technique along with other teaching strategies.	No in-person interaction between teachers and students; only rely on digital forms of communication such as video calls, discussion boards, and your college's learning management system (CMS).
Intention	to be used in combination with other in-person teaching methods as a supplement to provide a variety of learning opportunities.	It is a method for delivering instruction solely online, not as a variation in teaching style.

In the Soviet Union in the late 1950s, Nikita Khrushchev significantly extended higher education using a system of correspondence courses with part-time education, in which millions of students took part while remaining in the workplace and becoming useful functionaries of society. With the break-up of the Soviet Union in the 1990s, the state no longer needed the cadre of functionaries, and the system collapsed [6].

The first European open university was the Open University in the United Kingdom, which was established in 1969 to widen access to the highest standards of scholarship in higher education; it uses a variety of methods for teaching, including written, audio, and visual materials, the Internet, disc-based software and television programs on DVD. Course-based television broadcasts by the BBC continued until December 15, 2006 [7].

The National University of Distance Education (UNED) was established in Spain in 1972. Its distance learning model provided higher education for those excluded from the existing catholic establishments. It was a national university and had a government-imposed curriculum [6].

The Open University of the Netherlands is an independent government-funded university founded in 1984. It uses various methods, including written materials, the Internet, and occasional evening seminars or day sessions. This university has study and support centers dispersed throughout the continental Netherlands, study centers in Dutch-speaking Belgium (Flanders), and partnerships with different institutions.

Open education is a core value for these institutions; they are not just secondary offshoots from more traditional universities.

III. RESEARCH METHODOLOGY

This descriptive desk research is conducted using the information collected from books, literature, and the internet and through informal discussions with university professors and professionals.

3.1 Data Collection

Relevant information, facts, and figures about the history and number of open universities in all African, Asian, American, European, and Australian countries and education strategies were collected with a focus on the provision of an overview of open universities, their reach, and the educational strategies used as teaching mechanism in these universities globally, analyzed the information using simple mathematics and, which

II. LITERATURE REVIEW

2.1 Open University

The European Commission defines open education as a way of carrying out education, often using digital technologies, intending to widen access and participation for everyone by removing barriers and making learning accessible, abundant, and customizable for all. It offers multiple ways of teaching and learning, building and sharing knowledge, and provides various access routes to formal and non-formal education and connects [1]. It goes beyond open educational resources (OER) and open research outputs to embrace strategic decisions, teaching methods, collaboration between individuals and institutions, recognition of non-formal learning, and different ways of making content available.

An open university is a university with an *open-door academic policy*, with minimal or no *entry requirement*s [1]. Open universities may employ specific teaching methods, such as *open-supported learning* or *distance education*. However, not all open universities focus on distance education, nor do distance education universities necessarily have open admission policies [2].

2.2 Open-door Academic Policy

An *open-door academic* or *open-door policy* is one where a university enrolls students without asking for evidence of previous education, experience, or references. Universities may not employ the open-door policy for all their courses, and those that have a universal open-door policy where all courses have no entry requirements are called *open universities*. The policy is sometimes characterized as a part of an educational revolution [1]**.**

The history of open universities goes back to 1858 when the University of London's External study system welcomed anyone from anywhere in the world who could meet its entry requirements and pay the requisite fees. In this university, participants could continue to earn a living while they studied, learn in any way they wished, and sit their examinations without visiting Britain [3].

A few other older open universities to be named could be the Royal University of Ireland–1879, the University of the Cape of Good Hope, which later became the University of South Africa, 1873, etc.

the need for exploration of an appropriate system of education to help female students continue their studies. The assumption is that the Open University education system is one of the best solutions for the aforementioned unexpected problems. This research has been undertaken to strengthen higher education in the country through understating of open university education system, reviewing and studying the needs and possibilities of establishing open universities for the first time in the history of higher education of the country, and its prose & cones to assist the nation to continue their higher education effectively for future social – economic development.

1.1 Research Questions

This research focuses on finding a solution to the following question to strengthen higher education to help the young generation continue their learning process despite unexpected, challenging circumstances such as COVID-19, political changes, restrictions on students of different ages, gender, weather conditions, and economic hardship and employment:

Can open university education systems and online and distance education strategies help give the nation higher education opportunities?

1.2 Research Objectives

The following objectives are set for this research to find the answer to the research question stated above:

- To understand the Open University System of Education,
- To know about the role of online and distance education strategies in relation to open universities, including the advantages and disadvantages of both, and
- To highlight the needs and existing opportunities for creating and implementing open universities in Afghanistan.

The findings of this research will help in understanding the open university system of education, the need for its creation, and opportunities for its implementation, which can prevent possible future suspension of higher education and can ultimately strengthen higher education in the country, as well as provides opportunities to help the people of different age and gender to continue their higher education along with their employment, or staying at home.

I. INTRODUCTION

Higher education is a lifelong process requiring continuous efforts and modifications for further development. The history of the past half of a century in Afghanistan and the world shows that progress and continuation of the education process are prone to experience multiple challenges.

Strengthening and developing higher education compatible with the country's conditions to acquire the necessary knowledge to meet social, economic, and political needs for development is an unavoidable requirement of society and population.

1.3 Problem Statement

Afghanistan's higher education has experienced multiple challenges during COVID-19 and frequent political changes in the government, which have slowed the pace of higher education and lowered the effectiveness of higher education, leading to considerable delays in the learning process. As a result, universities were closed for one or two semesters, and the universities were pushed to follow a trimester system instead of two semesters per year. The higher education authorities, universities’ management team, leadership, and professors tried their best to prevent possible delays in the education process by intensifying their teaching process. The Ministry of Higher Education planned and started the implementation of so-called Online Education (OE), sometimes Distance Learning (DL), blended learning (BL), or Electronic Learning (EL), which are different education strategies applicable under other circumstances with additional requirements.

Past experiences in the country show that those graduates who complete their education via online distance learning programs with international universities outside the country faced problems in getting their educational documents attested as the Ministry of Higher Education's relevant authorities and commissions do not recognize these types of education, and normally reject them in general and for academics in particular.

Currently, girls' education in Afghanistan has been halted, and relevant authorities are working on providing the appropriate condition-friendly environment for girls to attend schools and universities. It is believed that the current universities’ educational conditions are not conducive for girls to participate in universities under co-education programs, which shows

Evaluation of the Possibilities of Creating Open Universities in Afghanistan

Prof. Dr. Abdul Qayeum Karim

Department of Civil Engineering, Faculty of Engineering, Kabul University, Kabul, Afghanistan
Email: aqkarim19@gmail.com

Abstract

Development of higher education compatible with the conditions of each country in order to acquire knowledge is an avoidable necessity for the socio-economic development of societies. This qualitative and quantitative desk research describes the type of open universities, discusses the online and distance learning education strategies, evaluates its effectiveness in strengthening higher education, and justifies the feasibility of its implementation under current circumstances in Afghanistan. By presenting a clear picture of a few randomly selected open universities, different relevant teaching methodologies are explained, and the questions of this research are formulated to meet the needs of the day to strengthen higher education in the country further. This research findings highlight the need to establish open universities and their advantages as a new component in the Afghanistan higher education sector and recommend its establishment and implementation.

Keywords: Higher Education, Development, Open University, Distance Learning, Online Education

په افغانستان کې د پرانستې پوهنتونونو د جوړولو د امکاناتو ارزونه

پوهاند ډاکټر عبدالقیوم کریم

د سیول انجنیری ډیپارټمنت، د انجنیري پوهنځي، کابل پوهنتون، کابل، افغانستان
ایمیل: aqkarim19@gmail.com

لنډیز

د هر هیواد د شرایطو سره په مطابقت کې د پوهې د لاسته راوړلو او د ټولنې د ټولنیز- اقتصادي پرمختګ لپاره د لوړو زده کړو پراختیا اړینه ده. دا څېړنه یوه د میز تر شاه څېړنه ده چې د پرانستې پوهنتونونو ډولونه بیانوي، د آنلاین او لیرې زده کړې ستراتیژیو په اړه بحث کوي، د لوړو زده کړو په پیاوړتیا کې د هغې اغیزمنتیا ارزوي، او په افغانستان کې په اوسنیو شرایطو کې د هغې د تطبیق امکانات توجیه کوي. په دې څېړنه کې د یو څو تصادفي غوره شویو پرانیستو پوهنتونونو د روښانه انځورونو په وړاندې کولو سره، د تدریس د بیلابیل میتودون په تشریح سره د دې څېړنې پوښتنو ته ځوابونه ویل شوي دې چې په هیواد کې د لوړو زده کړو د لا پیاوړتیا په موخه د ورځې اړتیاوې پوره کولی شي. د دې څېړنې موندنې د افغانستان د لوړو زده کړو په سکټور کې د یوې نوې برخې په توګه د پرانستې پوهنتونونو د جوړولو اړتیا او د هغوی ګټې په ګوته کوي او د هغې د جوړولو او پلي کولو وړاندیز کوي.

کلیدي اصطلاحات: لوړې زده کړې؛ پراختیا؛ خلاص یا پرانیستی پوهنتون؛ لیرې زده کړه؛ آنلاین زده کړه

د کابل پوهنتون

د ۱۴۰۱ هـ. ل کال د لوړو زده کړو د پیاوړتیا ملي کنفرانس وروستی راپور

ترتیبوونکی: د کنفرانس کمیته

۱۴۰۱ هـ. ل

بسم الله الرحمن الرحیم

سریزه

الحمد لله والصلوة والسلام علی رسول الله و بعد؛

له نېکه مرغه کابل پوهنتون په افغانستان کې د لوړو زده کړو د پیاوړتیا د لومړي او ستر ملي کنفراس کوربه وو.

دغه کنفرانس د ۱۴۰۱ هـ. ل کال د کب پر دویمه، درېمه او څلورمه د لوړو زده کړو وزارت په همکارۍ په کابل پوهنتون کې جوړ شو. کنفرانس پر پنځو لویو محورونو: تضمین کیفیت، نصاب، علمي څېړنه، برېښنایي زده کړې، او یو لړ جوړښتونه او بېخبناوې راڅرخیده.

د کنفرانس علمي کمېټې ته نژدې ۹۰ لنډیزونه او ۷۷ مقالې راستول شوې وې، مقالې د بیا کتنې لپاره متخصصو کادرونو ته ولېږل شوې، چې له منځه یې ۲۵ مقالې په کنفرانس کې وړاندې کېدا او خپرېدا لپاره ومنل شوې. په مقالو کې په ترتیب سره د کابل پوهنتون، د کونړ د علامه سیدجمال‌الدین افغان پوهنتون، د دایکندي د لوړو زده کړو مؤسسې، د کابل د ښوونې او روزنې پوهنتون، د بدخشان پوهنتون، د نیمروز د لوړو زده کړو د مؤسسې او د پکتیا پوهنتون ونډه غوښنه وه، د مقالو د لیکوالو شمېر تر سلو رسېده او هغه ځکه چې ځینې مقالو درې لیکوال درلودل.

په کنفرانس کې د وړاندې کېدونکیو او خپرېدونیکو څلوېښتو اثارو د لنډیزونو ټولګه له وړاندې چاپ او پر لومړۍ ورځ پر ګډونوالو ووېشل شوه. کنفرانس ته ټول هغه لیکوال او څېړونکي چې د مقالو لنډیزونه یې رااستولي وو، رابلل شوي وو، چې د دوی په ګډون د څلوېښتو دولتي او تر پنځوسو د زیاتو خصوصي پوهنتونونو، د لوړو زده کړو د مدیریت اړوند سکټرونو او څېړنیزو مرکزونو څخه (٦٥٠) تنه رابلل شوي وو.

دغه کنفرانس؛ د استادانو، څېړونکیو او علمي کادرونو تر منځ د دوی د لاسته راوړنو، علمي څېړنو او نظرونو د شریکونې یو ښه فرصت و، پر دې سربېره د ملي یووالي یو ښه سمبول هم و.

د لوړو زده کړو د پیاوړتیا د ملي کنفرانس بورډ له ټولو څېړونکیو او لیکوالو مننه کوي چې لومړی یې د خپلو مقالو لنډیزونه او بیا بشپړې مقالې راواستولې. د کنفرانس د چارو د ښه او بریالي ترسراوي له کبله د علمي، کاري(اجرایوي) او نورو فرعي کمېټو مننه کوي. نوموړی بورډ د لوړو زده کړو وزارت د مشرتابه ځانګړې مننه کوي، چې د کنفرانس په بریا کې یې له کابل پوهنتونه خپلې مرستې ونه سپمولې، د کنفرانس د مالي ملاتړ په برخه کې د مالیې وزارت هم د ځانګړې مننې وړ دی.

د مقالو وړاندې کوونکیو او ګډونوالو وړاندیزونه او غوښتنې د دوی په استازی د کابل پوهنتون د رییس ښاغلي ډاکټر اسامه عزیز لخوا وړاندې شول، په پای کې د مقالو وړاندې کوونکیو او ځینې ګډونوالو ته ستاینلیکونه ورکړل شول.

لاس په دعا یو چې دا کنفرانس په هېواد کې د لوړو زده کړو د پیاوړتیا لپاره ګټور ثابت شي

د لوړو زده کړو د پیاوړتیا د ملي کنفرانس بورډ

موخې

د لوړو زده کړو د پیاوړتیا ملي کنفرانس کې د لوړو زده کړو په برخه کې څېړونکي، کارپوهان، پالیسي جوړونکي او مدیران په دې موخه راغونډ شوي وو چې د لوړو زده کړو د پیاوړتیا لپاره خپل نظرونه، تجربې او لیدلوري سره شریک او د لوړو زده کړو وزارت لخوا نوموړي نظرونه او لیدلوري د اکاډمیکو چارو لپاره د کاري محور په توګه علمي شي.

د کنفرانس تشکیلات

د کنفرانس بورډ

ډاکټر اسامه عزیز د بورډ رئیس

ډاکټر لطف الله خیر خواه د بورډ مرستیال

ډاکټر حمیدالله مزمل غړی

حافظ عبیدالله ابوعبیده غړی

پوهاند ډاکټر سید شیرشاه سادات غړی

پوهاند محمد شفیع شریفي غړی

پوهنوال ډاکټر ګل محمد باسل غړی

پوهندوی ډاکټر محمد ولي سالاري غړی

پوهنمل معاذالله نسیم غړی

علمي کمېټه

پوهاند محمد شفیع شریفي د کمېټې رئیس

ډاکټر حمیدالله مزمل غړی

پوهنوال آقا محمد ژکفر غړی

پوهاند ډاکټر عبدالقیوم کریم غړی

پوهندوی ډاکټر محمد ولی سالاري غړی

پوهنمل معاذالله نسیم غړی

پوهندوی ډاکټر احمد مسعود منصوري غړی

پوهنمل محمد حسین احمدزي غړی

پوهنمل ډاکټر نصرمن الله مجاهد غړی

پوهنیار صفي الله جوهر غړی

علی جان رحیمي د کمېټې منشي

کاري(اجرائیه) کمېټه

پوهنمل معاذالله نسیم د اجرائیه کمېټې رئیس

پوهنوال فرید احمد طنین غړی

پوهنوال مجتبی عارفي غړی

پوهنمل فیض‌الرحمن رحماني غړی

پوهنوال محمد شفیق وردک غړی

پوهنیار محمد اجمل خیشکی غړی

پوهنیار مرحبا سحباني غړی

پوهنیار شمس‌الرحمن شمس غړی

پوهنیار روضت الله مجید غړی

فیضان الله قلمیار غړی

رحیم الله ندیم غړی

احمد فواد فیضي غړی

محمد حسین راسخ غړی

نواب گل اتلزی غړی

د مقالو شمېر او ډول

ترسلو ډېر لنډیزونه

شمېره	پوهنتون	د مقالو مجموعي شمېر	د وړاندې کولواو خپراوي لپاره د منل شويو مقالو شمېر	يوازې د خپراوي لپاره د منل شويو مقالو شمېر	د رد شويو مقالو شمېر
۲	کابل پوهنتون	۱۷	۱۴	۱	۲
۳	د کونړ د سيد جماالدين افغان پوهنتون	۷	۱	۳	۳
۴	دايکندی د لوړو زده کړو مؤسسه	۵	۰	۱	۴
۵	د ښوونې او روزنې کابل پوهنتون	۴	۱	۳	۰
٦	بدخشان پوهنتون	۴	۰	۲	۲
۷	نيمروز پوهنتون	۴	۰	۰	۴
۸	پکتيکا پوهنتون	۴	۳	۱	۰
۹	کندهار پوهنتون	۳	۰	۰	۳
۱۰	غزنی پوهنتون	۳	۰	۱	۲
۱۱	بېلابېلې مقالې	۳	۱	۱	۱
۱۲	ننگرهار پوهنتون	۲	۱	۰	۱
۱۳	پروان پوهنتون	۲	۰	۱	۱
۱۴	کاپيسا البيرونی پوهنتون	۲	۰	۱	۱
۱۵	د سمنگان د لوړو زده کړو مؤسسه	۲	۰	۲	۰
۱٦	بغلان پوهنتون	۲	۰	۱	۱
۱۷	باميان پوهنتون	۲	۰	۰	۲
۱۸	د لوړو زده کړو خصوصي مؤسسې او پوهنتونونه	۲	۱	۱	۰
۱۹	د افغانستان د علومو اکادمی	۲	۰	۰	۲
۲۰	بلخ پوهنتون	۱	۰	۱	۰
۲۱	لوگر پوهنتون	۱	۱	۰	۰
۲۲	بادغيس پوهنتون	۱	۰	۰	۱
۲۳	کندوز پوهنتون	۱	۰	۰	۱
۲۴	هرات پوهنتون	۱	۱	۰	۰
۲۵	د فراه د لوړو زده کړو مؤسسه	۱	۰	۰	۱
۲٦	خوست پوهنتون	۱	۰	۰	۱
	ټولې مقالې	۷۷	۲۴	۲۰	۳۳

د کنفرانس اجنډا

د لوړو زده کړو د پیاوړتیا ملي کنفرانس د ۱۴۰۱ هـ. ل د کب پر دویمه د قرآن کریم څو مبارکو آیتونو په تلاوت سره پیل او درې ورځې یې دوام وکړو، د کنفرانس اجنډا درې برخې (پیل، د مقالو وړاندې کول او پای) درلودې، چې هره یوه یې په دې ډول ده.

لومړۍ برخه: پرانیستغونډه یا د پیل چارې

د کابل پوهنتون رئیس ډاکټر اسامه عزیز؛ چې د لوړو زده کړو د پیاوړتیا د ملي کنفرانس د بورډ رییس هم و، د پرانیستغونډې په وینا کې ګډونوالو ته پر هرکلي سربېره نوموړی کنفرانس د علمي لاسته راوړنو خپراوي او وړاندې کونې یو ښه فرصت وباله او له ټولو ګډونوالو یې وغوښتل چې خپلې هڅې، بحثونه او د کنفرانس پر وروستۍ ورځ ترلاسه کېدونکې پایلې د لوړو زده کړو له پیاوړتیا سره پر مرسته رامتمرکز کړي. ورپسې د لوړو زده کړو وزارت علمي مرستیال ډاکټر لطف الله خیرخواه د هېواد په پرمختګ کې د لوړو زده کړو پر ارزښت هر اړخیزه وینا وکړه او زیاته یې کړه چې که غونډې او کنفرانسونه هرو مرو جوړیږي نو غوره ده چې علمي وي.

د اطلاعاتو او کلتور وزارت معین مولوي عتیق الله عزیزي، د کورنیو چارو وزارت معین مولوي محمد نبی عمر، د افغانستان د اسلامي امارت د چارو ادارې عمومي رئیس مولوي نورالحق انور، د عامې روغتیا وزارت سرپرست ډاکټر قلندرعباد هم د کنفرانس پربېلابېلو اړخو ویناوې وکړې. هر یوه د کنفرانس د جوړېدو پر اهمیت خبرې وکړې او د لوړو زده کړو په پیاوړتیا کې یې د استادانو اغېز او د ځوان نسل پر زیار د ټینګار ترڅنګ له کنفرانسه د ګټورو پایلو د ترلاسي هیله څرګنده کړه.

د پرانیستې د برخې وروستی ویناوال د لوړو زده کړو وزارت سرپرست وزیر ښاغلی مولوي شیخ ندا محمد ندیم و چې له ګډونوالو سره یې د څېړنو پیاوړې کولو، د ځوانو کادرونو د روزنې په لارو چارو او د پوهنتونونو د سمبالونې په برخه کې د همکارۍ ژمنه وکړه. د لوړو زده کړو وزیر دا هم وویل چې د لوړو زده کړو د پیاوړتیا لپاره به د هر ډول مالي امکاناتو د برابرونې هڅه کوي.

د کنفرانس پرانیستغونډه د روغتیا وزیر، د اطلاعاتو او کلتور وزارت مرستیال او د چارو د ادارې لوی رییس ته د کابل پوهنتون د ښکلو هنرونو پوهنځي د محصلینو لخوا د چمتو شویو لاسی صنایعو په ورکړې پای ته ورسېده.

دویمه برخه: د کنفرانس د علمي مقالو وړاندې کول

په کنفرانس کې د علمي مقالو وړاندې کول څلور برخې درلودې، د مقالو لومړۍ برخه چې پر لومړۍ ورځې د غرمې وروسته پیل شوه، چې بېلا بېلې مقالې پکې شاملې وې چې په لاندې ډول معرفي کیږي؛

د کنفرانس د لومړۍ ورځې علمي مقالې

د علمي غونډې لومړۍ برخه د کابل پوهنتون استاد پوهاند ډاکټر عبدالقيوم کريم لخوا پرانيستل شوه او د کنفرانس لومړۍ علمي مقاله د ښاغلي پوهاند محمد شفيع شريفي او پوهنوال اسدالله صمدي ګډه مقاله «د کابل پوهنتون د علمي څېړنو پر وړاندې خنډونه او ننګونې» وه چې د ښاغلي پوهاند محمد شفيع شريفي لخوا وړاندې شوه.

په پيل کې پکې د لوړو زده کړو څو نسلونه معرفي شوي وو او وروسته يې د هيواد د هر ميليون نفوس په تناسب د څېړونکيو شمېر، د خپرو شويو مقالو شمېر، او په ناخالص عايد کې د علمي څېړنو ونډې اړين شاخصونه بيان کړل. نوموړي ټينګار وکړو چې د تحصيلي بنسټونو يوه اساسي وظيفه د علمي څېړنو له لارې د علم توليد دی. په نوموړې مقاله کې د کابل پوهنتون د علمي څېړنو پر وړاندې پر پرتو خنډونو (اداري، قانوني او مالي چارې، وسايل او اسانتياوې، ټولنيز او کلتور لاملونه، علمي مسايل، شخصي او کورنۍ ستونزې) بحث شوی و. په اخر کې د علمي څېړنو د ښه کولو، پراخولو او د خنډونو د لرې کولو لپاره يو لړ وړانديزونه وکړل چې په لاندې ډول دي؛

۱. د علمي څېړنو مقرره بايد تدوين او تر ټاکليو پړاوونو وروسته نافذه شي.
۲. په ناخالص عوايدو کې د څېړنې سهم دې مشخص او په ملي بوديجه کې دې ځای ورکړ شي او د ماليې وزارت دې ورته ځانګړی کوډ پرانيزي.
۳. وزارتونه او خپلواکې ادارې دې ځانګړې څېړنيزه بوديجه او مشخص کود ولري او حداقل ۰،۱٪ بوديجه په لومړي کال کې علمي څېړنو ته ځانګړې او هر کال ۰،۰۵٪ بوديجه اضافه شي چې اړونده څانګې او پوهنځي ترې ګټه واخلي.
۴. هر وزارت او مستقله اداره دې د څېړنې لومړيتوبونه مشخص او د خپلو نشراتو له لارې دې يې له څېړونکيو سره شريک کړي.
۵. د علمي څېړنو د پلي کولو او د ښه چاپيريال د رامنځته کولو لپاره بايد د استادانو تدريسي مکلفيتونه راکم کړی شي.
۶. د لابراتواري، تجربوي او ساحوي څېړنو د تطبيق لپاره بايد لازمې اسانتياوې برابرې شي.
۷. د علمي څېړنو لپاره دې کادرونو ته انګېزه او هڅوونکي امکانات برابر شي.
۸. د علمي څېړنو لپاره د د قناعت وړ معاشونه مشخص شي او په معتبرو نړيوالو ژورنالونو کې د مقالو د خپراوي لپاره دې تشويقي پيسې ورکړل شي.
۹. د ځوانو استادانو د ظرفيت لوړونې لپاره دې بېلابېل څېړنيز پروګرامونه جوړ کړی شي.

۱۰. په پای کې، د علمي څېړنو پایلې باید تل د اړوندو ادارو سره شریکې شي.
د دویمې مقالې وړاندې کوونکی د ښوونې او روزنې پوهنتون استاد ښاغلی پوهنوال ډاکټر محمد مزمل اسلامي و. نوموړي خپله مقاله «د شرعیاتو پوهنځیو په درسي منهج کې د متونو ارزښت، ځانګړتیاوې او غوښتنې» ترسرلیک لاندې ګډونوالو ته وړاندې کړه او ویې ویل چې متونونه نېغ په نېغه تر درسي منهج (نصاب) پورې کوم چې د تحصیلي نظام د ملا تیر جوړوي تړلي او د شرعیاتو او اسلامي علومو پوهنځیو د درسي منهج منځپانګه جوړوي. ښاغلي اسلامي زیاته کړه چې متونه یو لړ علمي ځانګړنې لري چې په درسي منهج کې یې د هغو اړتیا ته خورا ځانګړی ارزښت ورکړی دي. د الفاظو پوخوالی او ایجاز، علمي عمق او ژورتیا، د افکارو ځنځیري تسلسل، د ژبې اصالت او د دیني علومو اصلي سرچینو سره د هغوی تړلی قدامت د متونو له مهمو ځانګړتیاوو څخه دي چې ځانته ځانګړې او مشخصې غوښتنې او مقتضیات لري چې خپلو موخو ته په رسیدو کې د تدریس له پروسې سره مرسته کوي.
ښاغلي پوهاند ډاکټر اسدالله حامد د کابل پوهنتون استاد د دغه کنفرانس دریېمه مقاله "په لوړو زده کړو کې د علمي ژورنالونو رول" تر سرلیک لاندې ولوستله او ګډونوالو ته یې واضح کړه، علمي مجلې د خپرونو(نشر) لړۍ څخه عبارت ده، چې د پوهنتونونو، تحصیلي بنسټونو او څېړنیزو بنسټونو څېړنیز او علمي لاسته راوړنې خپروي، چې د لوړو زده کړو اعتبار، ارزښت او رول څرګندوي او دا د یوه هیواد د لوړو زده کړو او پوهنتونونو په ملي او نړیواله درجه بندي کې لوی رول لوبوي. پوهنوال حامد وړاندیز وکړ، چې ټول دولتي او خصوصي پوهنتونونه دې د لوړو زده کړو په برخه کې د ګاونډیو هېوادونو سره د سیالۍ په موخه ملي او نړیوال علمي مجلې جوړې کړي.
ډاکټر چارلس ایم رامسي د امریکا متحده ایالاتو د تکزاس ایالت د بایلر پوهنتون څخه د " د موخه لرونکو جامعو په اړه د پوهنتونونو نظریات" تر سرلیک لاندې یوه څېړنیزه مقاله د ویډیویي پریزنټیشن په شکل وړاندې شوه، چې د غونډې ګډونوال یې لیدو ته دعوت شوي وو، ډاکټر چارلس یو ځل بیا د لوړو زده کړو د موخې په تړاو د پوهنتون پر مفکوره بحث وکړ او په ډاګه یې کړه، چې ډېری استادان داسې احساس کوي، چې د دوی څېړنې د موضوع له اړتیا سره تړاو نه لري او ډېری محصلین دا احساس لري چې کوم معلومات په پوهنتونونو کې ترلاسه کوي دوی کولی شي دا په اسانۍ سره د انټرنیټ او درسي کتابونو څخه ترلاسه کړي. د علمي او څېړنیزو چارو تر منځ د تړاو نشتوالي د لوړو زده کړو مؤسسو لومړیتوبونه تر پوښتنې لاندې راوستي او د دې لامل شوي چې پوهنتونونه پر خپلو موخو له سره غور وکړي. ډاکټر چارلس په خپله مقاله کې، د پوهنتونونو هغه موارد وړاندې کړل چې د علمي بنسټونو په توګه د دوی ځواک په ښه توګه کارولو لپاره یې د پام وړ جوړښتي اصلاحات کړي دي. ډاکټر چارلس

په خپله مقاله کې د یوې متعهدې او انعطاف منونکې ټولنې د رامنځته کولو لپاره د پوهنتون د استادانو په ملاتړ او روزنې ټینګار وکړ چې په پایله کې یې محصلینو سره مرسته کولی شي په ټولنه کې اړونده اړتیاوې په داسې طریقه پوره کړي چې سیمه ایز پوهه، شخصیت جوړونه او خدمتونه وده وکړي. او همدارنګه د زده کړې سره علاقه او مینه ترویج او هڅول کیږي.
د مقالو لومړۍ برخه او د افغانستان د لوړو زده کړو د پیاوړتیا په اړه د ملي کنفرانس لومړۍ ورځ د پورتنۍ مقالې په ویډیویي نشر سره پای ته ورسېده.

د کنفرانس د دویمې ورځې علمي مقالې

د کنفرانس پر دویمه ورځ د علمي مقالو د وړاندې کولو دویمه برخه د ننګرهار پوهنتون استاد پوهنیارحکیم خان حقیار په واسطه "د افغانستان په لوړو زده کړو کې د څېړنې اهمیت او تقویت لارې چارې" تر سرلیک لاندې د یوې مقالې په وړاندې کولو سره چې د ننګرهار پوهنتون د استاد ښاغلي پوهنمل احسان الله حامد سره یې په ګډه لیکلې وه پیل شوه. ښاغلی حقیار په خپله مقاله کې په ډاګه کړه چې څېړنه په لوړو زده کړو کې د ملا د تیر حیثیت لري او د هیواد په علمي، اقتصادي، ټولنیز او تاریخي پرمختګونو کې فعاله ونډه لري، اما د افغانستان په لوړو زده کړو کې څېړنه تته ده. ده زیاته کړه چې د هغه د څېړنې موخه د افغانستان په لوړو زده کړو کې دڅېړنې اهمیت او تقویت لارې چارې په ګوته کول دي او ویې ویل چې د دغې مقالې پایلې څرګندوي چې څېړنه د شته ستونزو د حل وسیله ده، او د څېړنې د تقویت لارې چارې په پنځه ډوله دي چې د ظرفیت لوړونه، کیفیت لوړونه، د امکاناتو برابرول، هڅونه او له پایلو څخه ګټه اخېستنه په کې شاملیږي. د ښاغلي حقیار د مقالې وړاندیز دا و چې له دغو مهمو لارو چارو څخه دې باید د افغانستان په لوړو زده کړو کې د څېړنې د تقویت په لاره کې ګټه واخیستل شي.
ورپسې د کابل پوهنتون استاد ښاغلي پوهاند ډاکټر سید حسن عدلیار "په لوړو زده کړو کې د برېښنایي زده کړو لپاره د ستراتیژیک پلان د پراختیا چوکاټ مطالعه" تر سرلیک لاندې خپله څېړنیزه مقاله وړاندې کړه او یادونه یې وکړه چې له معلوماتي تکنالوجۍ څخه استفاده په تدریس او زده کړو کې د برېښنایي زده کړو په نوم یادولی شو، د علمي څېړنو پایلې ښيي چې برېښنایي زده کړې د زده کونکو لپاره نوي تعلیمي فرصتونه برابروي. که برېښنایي زده کړې د هېواد په پوهنتونونو کې له اړتیا سره سمې تطبیق شي، د تدریس او تدریس په کیفیت کې به مثبتې پایلې ولري. استاد عدلیار وړاندیز وکړ چې د هیواد په پوهنتونونو کې د برېښنایي زده کړو د تطبیق پروسې د ستونزو د حل په موخه باید د برېښنایي زده کړو د تطبیق لپاره منظم پلان جوړ او د انکشافي چوکاټ طرحې ته یې لومړیتوب ورکړو.

د کابل پوهنتون استاد پوهنوال اسدالله صمدي "سازماني څېړنې او د لوړو زده کړو په وده کې د هغې رول" تر سرليک لاندې خپله علمي څېړنيزه مقاله وړاندې کړه، پوهنوال صمدي ټينګار وکړ چې د لوړو زده کړو معاصرې مؤسسې له نويو ننګونو سره مخ دي لکه اقتصادي ستونزې، د اکاډميکو جوړښتونو بدلون، د تکنالوژۍ چټک بدلون، د اعتبار ورکولو د اړتياوو زياتوالی او د تدريسي، څېړنيزو او خدماتي ماموريتونو د انډول کولو څرنګوالی. له همدې امله، ډېری پوهانو سازماني څېړنه د سازماني استخباراتو او پريکړې ملاتړ مرکز ګڼلی دی. سازماني څېړنه د ټولو فعاليتونو مجموعه ده چې د ادارې د نورمال فعاليتونو ارزولو سربيره د اغېزمن پلان جوړونې، پاليسيو رامنځته کولو او سمې پريکړو لپاره د يوې ادارې او چاپېريال ترمينځ اړيکې مطالعه کوي. د ټولو تعليمي مؤسسو لپاره اړينه ده چې يو مرکز يا سازماني څېړنيز دفتر جوړ کړي او د دې دفتر د پايلو سره سم خپل ټول فعاليتونه ډيزاين او ترسره کړي.
ورپسې د پوهنوال اقا محمد ژکفر او پوهنمل احمد تميم غفاري لخوا "د فارمسي څانګو د نصاب په پراختيا کې د فارم ډي پروګرام رول ته کتنه " تر سرليک لاندې يوه څېړنه د استاد اقا محمد لخوا د غونډې ګډونوالو ته وړاندې شوه، ژکفر زياته کړه چې د لوړو زده کړو د نصاب يوه مهمه برخه مسلکي پروګرامونه دي، چې په کې تخصصي او مسلکي څانګې شاملې دي او محصلين د عملي زده کړو په برخه کې د اړتيا وړ پوهه او مهارتونه باندې سمباليږي .PharmD يا د فارمسي ډاکټر يو له دې مسلکي برخو څخه دي چې د کلينيکي پوهې او مهارتونو سره زده کونکي چمتو کوي او د درملو معقول کارونې لپاره د ناروغ متمرکز خدمتونه چمتو کوي. په دې ليکنه کې پوهنوال ژکفر د PharmD پروګرام او د هېواد د فارمسي نصاب په پراختيا کې د هغې اهميت اوPharmD پروګرام پلي کولو باندې ټينګار وکړو چې په نړيواله کچه وده کړې او د نړۍ اکثره هېوادونه د PharmD پروګرامونه لري.
ښاغلي پوهندوی خان محمد خدرخېل دسيد جمال الدين افغان پوهنتون استاد د کنفرانس بل څېړونکی و چې خپله مقاله يې "د ديني ضوابطو او د ټولنې اړتياو ته په پام تحصيلي نصاب" تر سر ليک لاندې وړاندې کړه. ښاغلي پوهندوی خدرخيل په دې مقاله کې په تحصيلي نصاب کې ديني اصولو او ټولنيزو اړتياو ته د پاملرنې ګټې او ارزښت په تحليلي بڼه څېړلې و چې په تحصيلي نظام کې يې شتون ګټور او اړين دي. ښاغلي خدرخيل دخپلې څېړنې په پای کې څرګنده کړه چې د ټولنيزو اړتياوو ترلاسه کولو کې ديني ضوابطو ته پاملرنه د ارزښتناکې موخې په توګه خورا ګټور، اړين او په موخه او وسيله کې ګڼې مثبتې اغېزې له ځانه سره لري، په دې صورت کې به نصاب مو د ديني ارزښتونو په ګانه سمبال، لاسته راوړنې مو بشري ژوند ته واقعي سوکالي ببښي.

له دې وروسته د " څېړنيز اخلاق او د لوړو زده کړو په وده کې يې ارزښت " تر سرليک لاندې يوه بله څېړنه د کابل پوهنتون د ښاغلي استاد سيد ابراهيم فرخاري له خوا وړاندې شوه چې د څېړنيزو اخلاقو رعايت يې د څېړنيزو کارونو په بهير کې ارزښتناکه وبلله. هغه زياته کړه، د څېړنې د اخلاقو اصول د ايمانداري او امانتداري، رښتينولي او بې پرېتوب، په څېړنه کې د شاملو اشخاصو او اشخاصو ته درناوی، د ګټې او ناوړه ګټې اخيستنې نشت، د اشخاصو رازونه او شته معلوماتو محرم ساتل، تبعيض نه کول او د ملي ګټو په پام کې نيولو سره، نيوکه منل، د معنوي ملکيت درناوی، عدالت او په څېړنه کې د څارويو کارولو قواعد، او نور. د ټولو لوړو زده کړو کارمندانو او زده کونکو لپاره اړين دي چې پوه شي او په پام کې ونيسي. ښاغلي فرخاري ټينګار وکړ چې په څېړنه کې د دغو اخلاقي معيارونو د رعايت په پايله کې د څېړونکو باور او اعتبار زياتېږي، د څېړنې اغېز زياتېږي، د خلکو او هېوادوالو هوساينه، ټولنيز اخلاق او متقابل درناوي ته وده ورکوي او د څېړونکو او خلکو ترمنځ اړيکې او همکارۍ رامنځته کېږي، او په پای کې د لوړو زده کړو کيفيت لوړولو سبب ګرځي.

«د افغانستان د لوړو زده کړو په پياوړتيا کې د OBE رول او اوسنی حالت يې » د کنفرانس د بلې څېړنيزې مقالې سرليک و چې د پکتيکا لوړو زده کړو مؤسسې د علمي کادر غړي ښاغلي پوهنيار عبدالنعيم نعيم په واسطه ګډونوالو ته وړاندې شوه. ښاغلي نعيم څرګنده کړه چې پر پايله ولاړه ښوونه او روزنه چې په انګلېسي ژبه کې ورته Outcome Based Education (OBE) وايي، د ډېرو پرمختللو هيوادونو په پوهنتونو کې ورڅخه د ښوونيز سيستم په حيث کار اخيستل کېږي. د دې څېړنې موخه داده چې د OBE بنسټيز سيستم تشريح او په پوهنتونونو کې د OBE په اړه د استادانو نظر او عمل معلوم کړي. د څېړنې له موندنو څخه څرګندېږي چې د OBE په اړه د پوهنتونو ډېری استادان مثبت نظر لري، محترم پوهنيار نعيم OBE ته د لوړو زده کړو وزارت پر پاملرنه او له OBE سره د استادانو پر بلدتيا او په پوهنتونو کې د هغه پر پلي کولو تأکيد وکړ.

د کابل پوهنتون استاد ښاغلي پوهنيار زبير خليل الرحمن ازرمي د "د کابل پوهنتون د استادانو له نظره د افغانستان په لوړو زده کړو کې د تضمين کيفيت د چوکاټ موثريت" تر سرليک لاندې خپله څېړنه وړاندې کړه، په افغانستان کې د تضمين کيفيت چوکاټ د هيواد د لوړو زده کړو په سيستم کې د غوره تعليمي کړنو د ودې لپاره يو مهم بهير دی، هغه د افغانستان د لوړو زده کړو په سيستم کې د تضمين کيفيت(QA) چوکاټ اغيزمنتوب مهم وباله او د دې مسلې اړوند مهمو مفاهيمو ته په کتو سره يې د کيفيت، تضمين کيفيت، ښوونه او روزنه، زده کړه او د غوره څېړنې په نوم پنځه مهم مفاهيم په ګوته کړل. چې دا هر يو يې په تفصيل سره څېړل شوي دي، کوم چې د افغانستان د لوړو زده کړو په سيستم

کې د تضمين کيفيت چوکاټ اغيزمنتوب توجيه کوي. تر لاسه شويو څېړنې څخه د ذکر شويو مفاهيمو (په ځانګړې توګه تدريس، زده کړه او څېړنه) او په افغانستان کې د تضمين کيفيت د چوکاټ پلي کولو ترمنځ د اړيکو ملاتړ کوي. د دې دريو برخو پياوړتيا د ټول هيواد په پوهنتونونو کې د علمي او اکاډميک فعاليتونو د اصلي محور په توګه د تضمين پروسې په رڼا کې پلي کيږي. په دې وروستيو کې په افغانستان کې د تضمين کيفيت د چوکاټ مطالعې اهميت او اړتيا ته په پام سره، لاندې وړانديزونه هم وړاندې کړل:

۱. د تضمين کيفيت پروسه په مستقيم ډول د هيواد په پوهنتونونو کې د څېړنې په وده کې مرسته کوي. دا پروسه بايد د هيواد په سطح پياوړې شي.

۲. د تضمين کيفيت معيارونه د زده کړې پروسې ته وده ورکوي، اړينه بوديجه بايد په ملي کچه د هغې د ودې او پوهاوي لپاره ځانګړې شي.

۳. د تضمين کيفيت د منظمو او مشخصو پلانونو او پروګرامونو په رڼا کې د تدريس او زده کړې بهير پياوړی کوي. دا بايد په ټول هيواد کې د تضمين کيفيت رياست د اعتبار لوړولو لپاره د منظم پلان پراساس پلي شي.

۴. دا پروسه په دوريي ډول کلنی نظارت او ارزيابي په پلي کولو سره د ظرفيت لوړولو کې مرسته کوي. او د لوړو زده کړو له محترم وزارت څخه غوښتنه کيږي چې دغه بهير پياوړی کړي.

۵. دې پروسې ته بايد د دولت د ځانګړي مالي کوډ له لارې ځانګړې بوديجه ځانګړې شي.

۶. په پوهنتونونو کې د پروګرامونو د ارزونې لپاره د لازياتو متخصصينو روزل بايد د لوړو زده کړو وزارت د پياوړتيا په لومړيو پروګرامونو کې شامل شي.

۷. دا پروسه او د هغې فعاليتونه بايد د يوې خپلواکې ادارې له لارې اداره شي.

"کانکور ازموينه، ستونزې او حل لارې" د هغې څېړنيزې مقالې سرليك و چې د کابل پوهنتون استاد ښاغلي پوهندوی عبدالرحمن عثماني په واسطه د کنفرانس برخوالو ته وړاندې شو. هغه زياته کړه چې کانکور ازموينه چې له ۱۳۴۰ لمريز کال راهيسې د هيواد په کچه د ۱۲ ټولګيو فارغانو څخه اخيستل کيږي، په دې وروستيو کې يې د ښه والي او روڼتيا په موخه رغنده ګامونه پورته شوي، خو لا هم يو لړ ستونزې لري، چې بايد څرګندې او حل لارې يې په ګوته شي. ښاغلي عثمانی د کانکور ازموينې د پوښتنو پر کيفيت، د تعليمي نصاب د يو شمېر مضامينو د پوښتنو پر پوره کولو، د پوښتنو د شمېر پر محدود ساتلو، د وخت پر زياتوالي باندې د کانکور ازموينې د پرمختيا د عواملو په توګه ټينګار وکړ. هغوی وړانديز وکړ چې کانکور ازموينه بايد په ټولنيزو او ساينسي برخو وويشل شي، د تعليمي نصاب

ټولو مضامینو ته په کې ځای ورکړل شي، د پوښتنو شمېر یې راکم او وخت یې زیات شي او د ازموینو بهیر د لا ښه والي لپاره اړین تقنیني اسناد رامنځته او د ازموینو سیستم پر نویو تخنیکي وسایلو سمبال شي. ښاغلي عثماني زیاته کړه چې اوسنی کانکور ازموینه معیاری نده او داسی وړاندیزونه وړاندې کړل:

- کانکور باید په ساینسی او اجتماعی برخو وویشل شي؛
- د ازموینو د ملي اداري د پښتنو بانک باید په پر مختللو وسایلو سمبال شي یعنی هر مضمون باید د موضوعاتو ته په پام کې نیولو سره په ټمپلټونو وویشل شي؛
- د کانکور اداره باید آنلاین سرورونه ولري ترڅو معلوم کړی چې کوم برحال محصل د کوم زده کوونکي پرځای امتحان ورنکړي؛
- د لوړو زده کړو وزارت خپلې ټولې ځانګې تعریف او په اړونده سایتونو او ټولنیزمو رسنیو کې خپرې کړي او کار او ټولنیزو وزارت سره به همغږی د پوهنتونونو ظرفیت لوړ شي.

ورپسې "د لوړو زده کړو په بنسټونو کې د دیني او ملي ارزښتونو د پیاوړتیا ځرنګوالی" تر سرلیک لاندې د سید جمال الدین افغان پوهنتون استاد ښاغلي پوهندوی میرویس ستانکزی خپله څېړنیزه مقاله وړاندې کړه چې په تحصیلي بنسټونو کې یې د دیني او ملي ارزښتونو ځرنګوالی او د پیاوړتیا لارې چارې په تحلیلي مېتود څېړلې، د افغاني ټولنې له پاره د دیني او ملي ارزښتونو پالنه یوه اړینه اړتیا ګڼي. هغه زیاته کړه چې په تحصیلي بنسټونو کې له دیني او ملي ارزښتونو څخه موخه د دین په رڼا کې دنیوي اړتیاوې په معقول ډول تنظیمول او پیاوړي کولو غوره لاره یي په زده کړه ییز نصاب کې د دیني لارښوونو ځای پر ځای کول دي تر څو د دیني او ملي ارزښتونو په پیاوړي کولو سره د ژمنو او وړ کادرونو روزنه وشي او راتلونکي نسلونه به د دیني فکر او ملي هویت په ګاڼه سمبال وي، دا راز په متوازن ډول ورته پاملرنه نه کول ناخوالې له ځانه سره لري.

د پکتیکا پوهنتون استاد ښاغلي پوهنمل رحمت الله حکیمی "پوهنتونونو کې د علمي، فرهنګي او ادبي غونډو مؤثریت" تر سرلیک لاندې خپله څېړنیزه مقاله د کنفرانس له ګډونوالو سره شریکه کړه او ویې ویل چې ژوند په ځانګړي ډول د علومو پرمختګ او ښکلا د افکارو په تبادلو او مباحثو کې نغښتې. همدې ته په پام په پوهنتونونو کې دا ډول غونډې استاد او محصل ته د خلاقیت، ځانباوری، پنځوونو او پراخې مطالعې لرلو توان ورکوي. له چېتري زده کړو څخه یې باهدفه او په پایلو ولاړو زده کړو ته رابولي. یو بل ته د مستعدو او په کار پوه کسانو د علمي تجربو، افکارو او مشاهدو لېږد ترسره کېږي. د کره کتنې له اړخه په پنځونو او څېړنو تاوده بحثونه رامنځته کېږي، د استاد او محصل د استعداد سرپټې جزیرې پرانیستل کېږي، په دوی کې د جرأت، فصاحت او منطق قوه پیاوړې کېږي، د زده کړې او

تدریس پروسه مثمره کیږي باالآخره د یوې ژبې د علمي، فرهنگي او ادبي استغنا سربېره پیاوړی او په ځان متکي تحصیلي نظام رامنځته کیږي.

د کابل پوهنتون ښاغلي استاد پوهندوی داکټر احمدمسعود منصوري خپله څېړنیزه مقاله د " د دوامدار پرمختګ اهدافو په ترلاسه کولو کې د لوړو زده کړو رول "تر سرلیک لاندې وړاندې کړه. هغه زیاته کړه چې د دوامداره پراختیا د اهدافو اجنډا د معاصر تاریخ په یوه حساسه دوره کې په داسې حال کې مطرح کیږي چې نړۍ له ډیرو خنډونو سره مخامخ ده. فقر او لوږه، بې روزګاري او نابرابري، ناوتریخوالی او بې عدالتي، ناامني او بې ثباتي نن ورځ د نړۍ له سترو ننگونو څخه شمېرل کیږي. د دې ترڅنګ د ښې حکومتولۍ کمزورتیا او پراخ فساد، د روڼتیا او حساب ورکونې نشتوالی، د نفوسو د زیاتوالي او اقتصاد نشتوالی، دوامداره انرژۍ او د څښاك پاکو اوبو ته نه لاس رسی د نړۍ په ځانګړې توګه د افغانستان لپاره د اندېښنې وړ لاملونه دي. استاد منصوري زیاته کړه چې پایداره پراختیا د هرې ټولنې له بنسټیې اړتیاوو څخه ده چې په بشري او سازماني پوهه تکیه کوي او د حکومت د پالیسۍ او ستراتیژۍ پر بنسټ ترلاسه کیږي، چې بیلابیل ابعاد لکه اقتصاد، امنیت، کلتور، پوهه، چاپېریال، حکومتداري او په لسګونو نور نور انکشافي موارد دي. لوړې زده کړې د انسان د پوهې او شعور تر ټولو اړین او کلیدي مظهر په توګه د دوامدار انکشافي اهدافو په ترلاسه کولو کې مثبت او مهم رول لوبوي. دوامداره انکشاف د انسان د ژوند مختلف اړخونو ته شاملیږي، په شمول د اقتصادي وده، د کرنې پراختیا، د کلیو پراختیا او د فقر سره مبارزه.

دریمه ورځ: د کب څلورمه

د کنفرانس دریمه ورځ د هرات پوهنتون استاد ډاکټرعصمت الله محمدي لخوا " د افغانستان د لوړو زده کړو رول په اقتصادي، ټولنیزه پراختیا کې ننګونې او حل لارې یې" تر سرلیک لاندې د خپلې څېړنې د مقالې په وړاندې کولو سره پیل کړه، پوهاند محمدي د لوړو زده کړو د پیاوړتیا او د هېواد په ټولنیز او اقتصادي پرمختګ کې د هغې د رول په اړه د کار کولو وړاندیز وکړ.

وروسته د کابل پوهنتون استاد پوهنوال احمد رسول رسولي د «د افغانستان په ټولنیز او اقتصادي پرمختګ کې د لوړو زده کړو رول» تر سرلیک لاندې مقاله وړاندې کړه هغه زیاته کړه، یوه ټولنه د لوړ کیفیت لرونکي ښوونیز سیستم له لرلو پرته نه شي پېژندلی، چې د پرمختګ او ټولنیزې پرمختیا لاره یې خپله کړې وي.ځکه د پرمختګ اساس په علم او څېړنې ولاړ دي، په افغانستان کې د لوړو زده کړو نظام له یوې خوا د انساني او ټولنیزې پانګې د تولید په روزلو او له بلې خوا د ټولنیز عدالت، ټولنیزې هماهنګۍ او پیوستون په شان د ارزښتونو په وده او پیاوړتیا سره، د ټولنې باور او اعتماد رامنځته کوي. په افغانستان

کې د ټولنیزو مسلو او ستونزو په ګوته کول د څېړنو په پیل کولو سره کولی شي د هیواد په ټولنیز پرمختګ کې رغنده رول ولوبوي. په افغانستان کې د لوړو زده کړو نظام په اسلامي لارښوونو او علمي لاسته راوړنو د تکیه کولو د روحیې په پیاوړي کولو سره د ټولنې د پرمختګ او ټولنیز پرمختګ په لاره کې ظرفیت او وړتیا لوړوي. له همدې امله د افغانستان راتلونکی تر ډېره حده د هغه ښوونیز او روزنیز نظام په حالت پورې اړه لري. ښاغلي رسولي د هېواد په ټولنیز پرمختګ کې د لوړو زده کړو د رول پر پیاوړتیا ټینګار وکړ.

د کابل پوهنتون استاد پوهندوی ډاکټر محمد ولی سالاری د "څېړنه او د عملي څېړنې ډولونه" تر سرلیک لاندې خپله څېړنیزه مقاله د کنفرانس له ګډونوالو سره شریکه کړه او په خپله مقاله کې یې د څېړنې بیلابیل ډولونه او د هغوی ځانګړتیاوې حاضرینو ته په ګوته کړې. محترم سالاري څرګنده کړه چې څېړنه یوه منظمه او سیستماتیکه پروسه ده چې د نامعلومو مسئلو د موندلو او یا د مسئلو د ژور درک کولو لپاره تر سره کیږي. څېړنه د ساینسي پرمختګ لپاره حیاتي وسیله ده ځکه چې دا څېړونکي ته اجازه ورکوي چې د روښانه تعریف شویو پارامترونو، چاپېریالونو او انګېرنو په بنسټ فرضیه قبوله او یا رد کړي. د څېړنې د ډولونو په اړه پوهېدل به له څېړونکو سره مرسته وکړي تر څو خپلې څېړنیزې پروژې په ښه توګه پلان کړي. ښاغلي سالاري څرګنده کړه چې ددې څېړنې په پایله کې علمي څېړنې د هغوی د موخو، د معلوماتو را ټولولو او د معلوماتو د څرنګوالي (د ارقامو ماهیت) په بنسټ په څو برخو ویشل شوې دي.

"د پوهنتونونو زیانپېژندنه او په افغانستان کې د هغې د پرمختګ ننګونې" د بلې څېړنیزې مقالې سرلیک و چې د هرات د خواجه عبدالله انصاري پوهنتون استاد ډاکټر اسدالله رادمند وړاندې کړه. پوهاند رادمن څرګنده کړه، چې د پوهنتونونو رنځپوهنه او د هغې د پرمختګ پر وړاندې ننګونې مهم او عملي مسایل دي، چې پاملرنه ورته د پوهنتونونو د پرمختګ او ودې لامل کېږي. د پوهنتونونو اغېزمن رول او په پرمختیایي سکټور کې د هغو زیانونو په پام کې نیولو سره؛ اصلي پوښتنه دا ده چې په هېواد کې د پوهنتونونو پر وړاندې کوم زیانونه او ننګونې شته؟ د دې څېړنې موندنې او پایلې ښیي چې پوهنتونونه له زیاتو ننګونو او زیانونو سره مخ دي لکه د پوهې تولید نه کول، د څېړنې نه پلي کول، د صنعت او بازار سره منطقي اړیکه نه درلودل او د متشبثینو نشتوالی.

"په دولتی پوهنتونونو کی علمي شفافیت ستونزی او حل لاری" د هغې څېړنیزې مقالې سرلیک و چې د کابل پوهنتون استاد پوهنمل محمدحسین احمدزي له خوا له ګډونوالو سره شریکه شوه. محترم احمدزي څرګنده کړه چې په پوهنتونونو کې علمي شفافیت هغه مهم اصل دی، چې د فساد د مخنیوي سربېره، د علمي- څېړنیزو چارو کیفیت هم تضمینوي. د هېواد په پوهنتونونو کې علمي- څېړنیزې چارې په

پراخه توګه ترسره کېږي، خو د شفافيت څرک پکې ډېر نه ترسترګو کېږي، چې له همدې امله يې د علم په توليد کې ونډه کمه او پرېوتلنه يې اغېز خورا پيکه دی. ښاغلي احمدزي څرګنده کړه د هېواد په پوهنتونونو کې د علمي شفافيت د څرنګوالي په اړه تر دې مهاله کومه علمي څېړنه نه ده شوې؛ نو ځکه د څېړنې لپاره ياده موضوع غوره شوې ده.

د کنفرانس بله مقاله د "په افغانستان کې د انلاين لوړو زده کړو د طرحې په توليد کې د Web3.O ،PR3.O او نويو ټکنالوژيو د غاړه غړی کولو طرح» " ترسرليک لاندې د کابل پوهنتون د استاد پوهنيار محمد ابراهيم درويش لخوا وړاندې شوه . دا څېړنه په افغانستان کې د مؤثره آنلاين متقابلو لوړو زده کړو (OHE) درلودلو لپاره د نوي ټيکنالوژيو سره واضح کوي. څېړونکي په دې څېړنه کې د افغانستان په وضعيت کې د دريو مفکورو د مطابقت ارزولو په هدف په هيواد کې د OHE په ساحه کې د جلا تعامل، ټول شموله او خوځښت ځانګړتياوې تحليل کړې وي.

د کنفرانس وروستۍ څېړنيزه مقاله چې د " افغانستان لپاره د پرانستې پوهنتونونو د رامنځته کېدو په اړه بررسي او مطالعه" تر سرليک لاندې د کابل پوهنتون د استاد ډاکټر عبدالقيوم کريم له خوا د کنفرانس ګډونوالو ته وړاندې شوه. ډاکټر کريم څرګنده کړه، د هر هېواد له شرايطو سره په مطابقت کې د لوړو زده کړو پراختيا د ټولنې يوه ضروري اړتيا ده، ترڅو د ځوان نسل د ورځنيو اړتياوو سره سم د اړتيا وړ پوهه ترلاسه شي او د ټولنيزو، اقتصادي او سياسي اړتياوو د پوره کولو لپاره لازمې اسانتياوې برابرې شي، ډاکټر کريم په دې څېړنه کې د هېواد شرايطو ته په کتو، د پرانستې پوهنتونونو ډولونه په پام کې نيولو سره د تعليمي او تحصيلي ستراتيژيو په برخه کې د افغانستان په لوړو زده کړو کې د آنلاين او لرې واټن څخه د زده کړو فرصتونو په اړه بحث وشو او د هغې د تطبيق امکانات څېړي او په هيواد کې د لوړو زده کړو په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره د پرانستې پوهنتونونو اهميت معرفي کوي او تشريح کوي او د ورځنې اړتياو پوره کولو او د زده کړې د ودې په هدف د هغې بيلابيل تعليمي ميتودونه په ګوته کوي. ډاکټر کريم خپله مقاله په لاندې وړانديزونو پای ته ورسوله:

- د لوړو زده کړو وزارت د علمي چارو د معين تر مشرۍ لاندې دې د کابل او ولايتونو د دولتي او خصوصي پوهنتونونو له متخصصو او تجربه لرونکو استادانو څخه يوه کمېټه جوړه شي تر څو د پرانستې پوهنتونونو د پېژندنې په برخه کې کار وکړي. په بحثونو کې د متخصصينو او د نظرلرنکو کسانو شاملول او د آنلاين او ليرې زده کړې ستراتيژيو سره د خلاص پوهنتونونو د زده کړې سيستم رامينځته کولو او تطبيق کولو ساحو لټون کول او د عامه او خصوصي خلاص پوهنتونونو جوړولو ته اجازه ورکول.
- د مربوطه قوانينو او لوايحو ترتيب او طی مراحل کول.
- د لوړو زده کړو وزارت د انلاين او ليرې زده کړو اسنادو په رسميت پېژندل.

د يادونې وړ ده چې د هر پريزنټيشن په پای کې د پوښتنو او ځوابونو لپاره لس دقيقې ځانګړې شوې وې. ګډونوالو له دې فرصت څخه د هغو ګونګو موضوعاتو په تشريح کې ګټه واخيسته، چې د دوی د پوهې د زياتولو په موخه وړاندې شوې، بلکې تشريح، نقد، بحث او وړانديزونه يې هم وکړل، چې د موضوعاتو په بډاينه کې يې مرسته وکړه. حتی په ډېرو مواردو کې، دا وليدل شو چې پوښتنې ډېرې ستراتيژيکې او لارښودې وې. په هره برخه کې، د وړاندې کوونکي لخوا د ځواب ورکولو سربيره، يادښتونه اخيستل چې د مقالې بياکتنې په وخت کې ورته پاملرنه وشي. د دې ترڅنګ د کنفرانس علمي کمېټې د راتلونکيو علمي کنفرانسونو د تنظيم لپاره د نظرياتو او وړانديزونو راټولولو ته هم پاملرنه وکړه. لومړني تاثرات ښيي چې د دې کنفرانس تنظيم ژورې اغيزې درلودې او لږ تر لږه د دې اغيزو لومړنۍ نښې د دولتي پوهنتونونو لخوا د علمي کنفرانسونو جوړولو د لړۍ پيل نيک فال نيسو. دويمه نښه د دولتي او خصوصي پوهنتونونو د استادانو ترمنځ د تجربو، زيرمو او تعليمي موادو د تبادلې لپاره د انلاين ګروپونو رامنځته کول دي چې په اوږد مهال کې د لوړو زده کړو په پياوړتيا او کيفيت لوړولو کې مرسته کولی شي.

څومره چې د خصوصي پوهنتونونو او لوړو زده کړو موسسو څخه طمع کېده له بده مرغه هغسې ونه ځليدل او د ۱۳۱ خصوصي پوهنتونونو او لوړو زده کړو مؤسسو څخه يوازې يوه مقاله کنفرانس ته را ليږل شوې وه. فکرکيږي چې بايد مختلفې لارې چارې وپلټل شي ترڅو خلک علمي محافلوکې د ګډون لپاره وهڅول شي.

سربيره پردې، د چای او ډوډۍ خوړلو په وخت کې د څېړونکيو او ګډونوالو ترمنځ پوښتنې او ځوابونه يو له بله سره تبادله شول او همدارنګه د کنفرانس د ګډونوالو په غوښتنه ټول پريزنټشنونه په سافټ بڼه ددوی سره شريک شول. علاوه له دې د کنفرانس د ګډونوالو د نظرياتو، وړانديزونو شريک کولو په موخه يو انلاين فورم هم جوړ شو، ترڅو هغه کسان چې مخامخ د نظر شريکولو فرصت نه لري، د لوړو زده کړو د پياوړتيا په موخه خپل نظريات او وړانديزونه شريک کړي.

د کنفرانس ارزونه

د کنفرانس د ارزونې او په راتلونکي کې د کنفرانسونو د پياوړتيا لپاره د نظرياتو او وړانديزونو راټولولو لپاره، آنلاين فورم ډيزاين شو او د هغې لينک د ګډونوالو سره شريک شو چې په ازاده توګه له موږ سره د ارزونو په برخه کې مرسته وکړي. ارزونې دوه برخې درلودې: تړلې پوښتنې او بله پرانيستې پوښتنې. ټولټال ۱۹۵ ګډونوال چې انټرنيټ ته لاسرسی درلودو آنلاين فورمې يې ډکه کړې چې پايلې يې اوس په ګرافيک ډول وړاندې کيږي.

د پوښتنې ځواب: په اوسنيو حالاتو کې د دې کنفرانس جوړيدو اړتيا

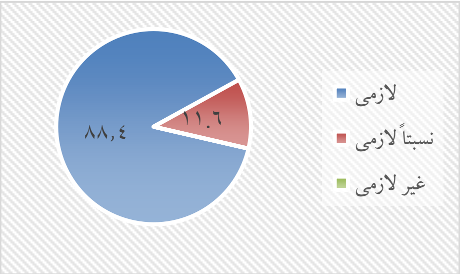

د ورانديې شوي مقالو کيفيت ته ځواب

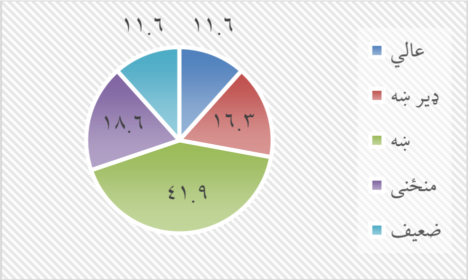

د وړاندې کونکو لخوا د مقالو د وړاندې کولو کيفيت ته ځواب

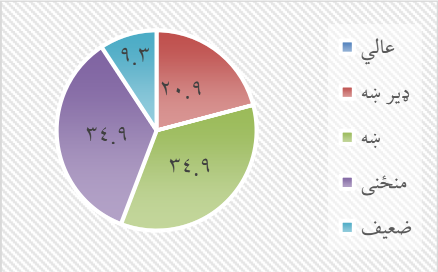

په وړاندې شويو مقالو کې نويو مطالبو او ټکيو ته ځواب

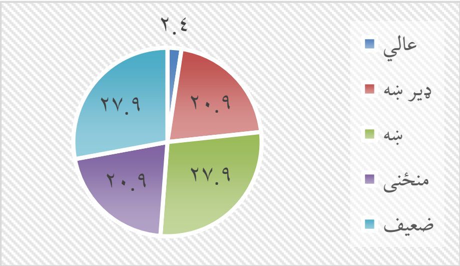

په کنفرانس کې د ګډون کوونکو شمېر ته ځواب

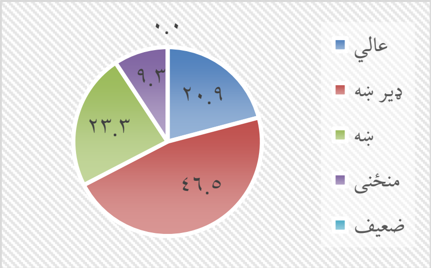

د کنفرانس د جوړېدو وخت ته ځواب

د کنفرانس د موخو او وړاندې شويو مقالو ترمنځ د تړاو په اړه ځواب

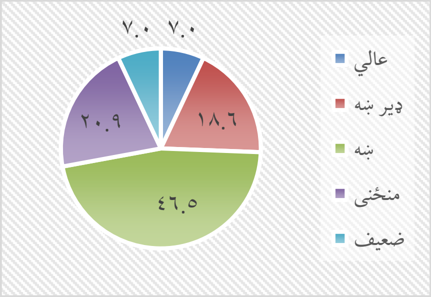

د لوړو زده کړو د ستونزو د حل په اړه د کنفرانس د بریالیتوب کچه ته ځواب

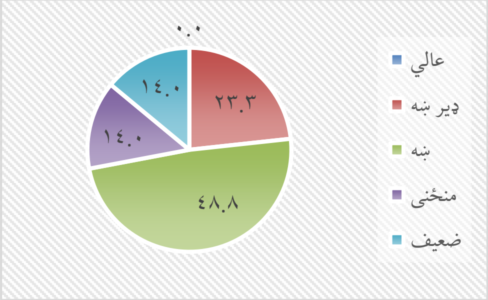

همدارنګه د پرانیستو پوښتنو په برخه کې ګډونوالو خپل یو لړ عمومي نظریات هم وړاندې کړل.

د کنفرانس په پای کې د ټولو څېړونکو د وړاندېزونو او د ترسره شوو علمي مناقشو او بحثونو په رڼا کې د کنفرانس ګډونوالو خپل وړاندیزونه چاپ کړل چې په پایله کې د کابل پوهنتون د ښاغلي رییس ډاکټر اسامه عزیز په واسطه په لاندې بڼه ولوستل شول:

لوړو زده کړو وزارت ته د کنفرانس د ګډونوالو وړاندیزونه

د لوړو زده کړو د پیاوړتیا ملي کنفرانس د کابل پوهنتون په نوښت، د لوړو زده کړو وزارت په ملاتړ او د هیواد د دولتي او نادولتي پوهنتونونو د استاذانو او د علومو اکاډمۍ او نورو ادارو د مېلمنو په ګډون د کابل پوهنتون د کنفرانسونو په نړیوال تالار کې د ۱۴۰۱ لمریز کال د کب له دویمې تر څلورمې نیټې پورې دایر شو.

په دې کنفرانس کې څېړنیزې مقالې پر دې محورونو تمرکز درلود:

- په لوړو زده کړو کې د څېړنیزو فعالیتونو ارزښت.
- د لوړو زده کړو په پیاوړتیا کې د برېښنایي زده کړو برخه.
- په پوهنتونونو او لوړو زده کړو په عالي مؤسسو کې د سازماني څېړنو له لارې د لوړو زده کړو پیاوړتیا.
- د فارمسي په برخه کې فارم ډی په نظر کې نیولو سره او شرعیاتو پوهنځیو د نصاب متنونو او همدارنګه د دیني ظوابطو او ټولنیزو اړتیاوو په نظر کې نیولو سره د نصابونو بیا کتنه.
- په لوړو زده کړو کې د تضمین کیفیت د فعالیتونو او تدریسي ستراتیژیو پیاوړتیا.
- د کانکور د ازموینو رغونه.
- په لوړو زده کړو کې د علمي، فرهنګي او ادبي غونډو موثریت.
- د پایداره پرمختیا د موخو پلي کولو، او اقتصادي او ټولنیزې پراختیا او پرمختیا کې د لوړو زده کړو د رول پیاوړتیا.
- د آزادو پوهنتونونو، لیرې اوآنلاین زده کړو پیاوړتیا.
- په لوړو زده کړو کې د شفافیت ټینګښت.

په دغو ډګرونو کې د څېړنیزو مقالو د ارایې او وروسته پوښتنو او ځوابونو په ترڅ کې یو لوړ ګټور معلومات تر بحث لاندې راغلل چې د هغو په نتیجه کې د دغه کنفرانس ګډونوال په ټوله کې توافق وکړ چې لاندې وړاندیزونه د لوړو زده کړو وزارت محترم مقام ته د لوړو زده کړو د پیاوړتیا په موخه وړاندې

کړي څو د عملي کولو د پاره يې کوټلي ګامونه پورته کړي، بوديجوی امکانات ورته برابر کړي او د خپل اړوندو رياستونو او ادارو له لارې دې پرې کار پيل کړي:

١. د لوړو وزارت په چوکاټ کې د علمي معينيت تر رياست لاندې دې يوه کمېټه جوړه شي چې د دې ملي کنفرانس د ګډونوالو د وړانديزونو له مخې د لوړو زده کړو پر پياوړتيا عملي کار پيل کړي، د پلي کولو د پاره دې پلانونه جوړ، د پلي کولو لارې چارې دې ولټوي، تمويل او پلي دې کړي.

٢. په دې کمېټه کې دې يو شمېر دولتي او نادولتي پوهنتونونو وړ مسلکي استازو استادانو ته غړيتوب ورکړ شي. د دولتي او نادولتي پوهنتونونو د استادانو د څېړنيزو زده کړو پياوړتيا د پاره دې د ښوونيزو پرګرامونو د پاره عملي پلان جوړ کړي چې لانديني مفردات دې په کې شامل وي:

- د څېړنو کړنلاره؛
- د څېړنو د راپور علمي ليکنه؛
- د څېړنې اخلاقي ضوابط؛
- له نورو دولتي ادارو او وزارتونو سره هغوی پر ستونزو او چارو باندې د څېړنو په برخه کې د دوه اړخيزو همکاريو رامنځته کول.

١. د تضمين کيفيت د فعاليتونو پر پياوړي کولو باندې د لاندې مسايلو په نظر کې نيولو سره دې کار وکړي:

- د OBL او SCL د درسي سيستمونو په برخه کې د استادانو د روزنې پياوړتيا.
- د OBL او SCL د درسي سيستمونو پلي کول او جدي څارنه.
- د پوهنځيو د موجودو لابراتوارونو تجهيزول او د اړتيا وړ نوو لابراتوارونو رامنځته کول.
- په پوهنتونونو کې د علمي او فرهنګي غونډو د دايرولو د فرهنګ پياوړتيا.
- په لوړو زده کړو، په تيره بيا په نصاب کې پر ملي ارزښتونو باندې د تمرکز پياوړي کول.
- په پوهنتونونو کې د تضمين کيفيت د ټولو اړوندو پلانونو – د هر نوي تعليمي کال له پيل څخه لېترلږه يو مياشت مخکې جوړول او د کال په اوږدو کې د اړوندو فعاليتونو په خپل وخت پلي کول.
- په پوهنتونونو او پوهنځيو کې د تضمين کيفيت د په خپل وخت پلانونو د جوړولو او پلي کولو په برخه کې د پوهنځيو د کمېټو، استادانو، ډيپارټمنټونو، لابرانتانو يا تکنيشنانو، تدريسي او اداري مديرانو او رييسانو د پاملرنو د اړولو او پلي کولو د لاروچارو لټول.
- د تضمين کيفيت د اسنادو د پاره په ملي کچه د يو واحد فارمت جوړول.

۲. د نصاب د پیاوړتیا په برخه کې دې لاندې فعالیتونه سرته ورسوی:

- د فارمسي په برخه کې د فارم ډی په نظر کې نیولو سره د نصاب پراختیا.
- د شرعیاتو پوهنځیو په نصاب کې د متنونو ځانګړي کول.
- د پوهنتونونو په نصاب کې د دیني ظوابطو او ټولنیزو اړتیاوو په نظر کې نیولو سره د اسلامي ثقافت د مضمونونو د مفرداتو بیا کتنه.

۳. د څېړنیزو ژورنالونو د ایجاد په برخه کې دې لاندیني فعالیتونو د چارو پلانول:

- د ملي ژورنالونو پیاوړتیا.
- د پایتخت او سیمه ایزو ولایتونو په کچه د طبیعي او ټولنیزو علومو په ډګرونو کې د نړیوالو ژورنالونو رامنځته کول.
- د نړیوالو ژورنالونو سره د اړیکو ټینګول.
- په هر پوهنځي او هر پوهنتون کې د ډیجیټال کتابتونونو ایجاد او پیاوړي کول.
- په پوهنتونونو کې د چاپ د وسایلو برابرول.
- د استادانو د نړیوالو څېړنیزو مقالو د خپرولو د پاره بودیجوي امکانات برابرول.
- په نړیوالو کنفرانسونو کې د استادانو د ګډون او د مقالو د ارایه کولو مالي او معنوي ملاتړ.
- په افغانستان کې پر بیلابیلو موضوعاتو باندې د کلني نړیوالو کنفرانسونو دایرول.
- محققینو، تقریظ ورکوونکیو، د علمي آثارو لاربنود استادانو، ژباړونکو او مؤلفینو د پاره د حق الزحمو د لایحې جوړول.

د نړیوالو پیژندل شویو ژورنالونو په ځانګه کې باید یو جلا ریاست جوړ شي او د اجعلي ژورنالونو د جوړولو مخه ونیول شي. وړ بیاکتونکي باید وپیژندل شي او د ټولو پوهنتونونو څخه غوره شي. مقالې باید دوه رونده وکتل شي. د دوو تر دریو کلونو په موده کې باید دغه ریاست په یوه خپلواکه ریاست بدل شي چې د پوهنتونونو او یا د لوړو زده کړو وزارت تر اغیزې لاندې نه وي. نو ځکه علمي مقالې یوازې د اصلیت، کیفیت، علمیت او اصلیت پر بنسټ غوره شوي او خپرېږي. پدې توګه د علمي مقالو کیفیت لوړیږي او سیالي رامینځته کولی شي.

۴. د کانکور او وړ محصلینو د جذب په برخه کې دې پر لاندې چارو تمرکز وکړي:

- د پوهنې له وزارت سره پوهنتونونو ته د وړ محصلینو د تیارولو په موخه د لسم، یوولسم او دولسمو ټولګیو د زده کوونکو د پاره د طبیعي او ټولنیزو علومو پر جداکولو او د نوموړو ټولګیو پر درسي نصاب باندې د ګډ کار د امکاناتو لټون.

- د کار او ټولنيزو چارو له وزارت سره د بازار د اړتيا سره سم د محصلينو په تشخيص او جذب کې د ګډې همکارۍ او کار کولو د امکاناتو لټون.
- د کانکور د ازموينو، د پوښتنو د کيفيت د لوړتيا په شمول بيارغونه.
- کانکور بايد په ساينسي او اجتماعي برخو وويشل شي؛
- د ازموينو د ملي ادارې د پښتنو بانک بايد په پر مختللو وسايلو سمبال شي؛ يعنی هر مضمون بايد د موضوعاتو ته په پام کې نيولو سره په ټمپلټونو وويشل شي؛

۵. د لوړو زده کړو د پياوړتيا په لړ کې دې د برېښنايي زده کړو برخه کې لاندې فعاليتونه سرته ورسوي؛

- په پوهنتونونو کې د برېښنايي زده کړو د چوکاټ د جوړولو د رواجولو د امکاناتو لټول
- د پرائيستو دولتي او نادولتي پوهنتونونو ايجادول.
- د انلاين زده کړو د په رسميت پېژندلو د لايحې يا قانون جوړول.
- په لوړو زده کړو کې د الکترونيکي لوړو زده کړو، او ورچوال زده کړو د فعاليتونو ځايول او پياوړتيا

٦. د پوهنتونونو مالي، اداري او علمي استقلاليت ترلاسه کولو په موخه له ټولو ذې ربطو ادارو او جبهاتو سره اړيکه نيول.

د لوړو زده کړو د پياوړتيا د کنفرانس ګډونوال د پورتنيو فعاليتونو په عملي کولو او د لوړو زده کړو د پياوړي کولو په بهير کې د لوړو زده کړو وزارت د زياتو برياليتوبونو هيله کوي.

د لوړو زده کړو د پياوړتيا ملي کنفرانس وروستۍ وينا د افغانستان د لوړو زده کړو وزارت علمي مرستيال ډاکټر لطف الله خيرخواه وکړه او د کنفرانس د ګډونوالو سره يې د وړاندې شويو وړانديزونه اړوند د لوړو زده کړو وزارت د هر اړخيزې همکارۍ ژمنه يې وکړه.

د کنفرانس ګډونوالو ته تصديق پاڼې، د مقالو د وړاندې کونکو ته سندونه، د علمي کمېټې غړو او اجرائيوي کمېټې او هغه پوهنتونونو ته چې له دريو څخه زيات مقالې يې رالېږلې وې،همدارنګه د کابل پوهنتون کتلاک هم وويشل شو، او په پای کې کنفرانس د افغانستان د علومو اکاډمۍ د مرستيال له خوا په دعا سره پای ته ورسيده.

پای